engelli hakları izleme
www.engellihaklariizleme.org

MEVZUATTAN UYGULAMAYA ENGELLİ HAKLARI İZLEME RAPORU 2014

"Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler"

MEVZUATTAN UYGULAMAYA
ENGELLİ HAKLARI İZLEME RAPORU 2014

"Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler"

YAYINA HAZIRLAYANLAR

SÜLEYMAN AKBULUT HAKAN ÖZGÜL

İDİL SEDA AK EMRAH USLU

KATKIDA BULUNAN

AV. GÜLER POLAT

MEVZUATTAN UYGULAMAYA
ENGELLİ HAKLARI İZLEME RAPORU 2014

"Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler"

Eser Adı	: Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014
Eser Sahibi	: Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD)
Dizgi ve Uygulama	: Mustafa Alpak
Redaksiyon	: Necla Akbulut
Baskı ve Cilt	: Hermes Tanıtım Ofset Ltd. Şti. Büyük Sanayi 1. Cd. No: 105 İskitler/Ankara Tel: 0.312 341 01 97 - Faks: 0.312 341 01 98 - hermes@hermesofset.com
Kapak Tasarımı	: Bilal Ülker
Basım Tarihi	: 1. Baskı, Ankara, Temmuz 2015
Dağıtım ve Bilgi	: bilgi@tohad.org

Bu kitabın yayın hakkı TOHAD'a aittir ve para ile satılmaz.

Bu yayın, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği ve İstanbul Bilgi Üniversitesi ortaklığıyla yürütülen "Engelli Hakları İzleme Grubu Projesi" kapsamında hazırlanmış olup, yayının içeriği, proje sahibi Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği'ne ve proje ortağı İstanbul Bilgi Üniversitesi'ne atıfta bulunmadan kısmen ya da tamamen kullanılamaz.

Bu doküman Sabancı Vakfı Hibe Programı'nın mali katkısı ile hazırlanmıştır. Bu belgenin içeriğinden sadece Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği sorumludur ve bu içerik herhangi bir şekilde Sabancı Vakfı'nın görüş veya tutumunu yansıtmaz.

İÇİNDEKİLER

Raporu Hazırlayanlar 8

Teşekkür 10

Kısaltmalar 11

Sunuş 13

1. GİRİŞ

1.1. Giriş 15

1.2. Kuramsal Çerçeve 16

1.3. Türkiye'de Engelli Hakları ve Politikaları Konusunda Güncel Gelişmeler 21

1.3.1. Güncel Politik Durum 21

1.3.2. Hukuki Gelişmeler 24

1.4. İzleme Çalışmaları ve Yayının Hazırlanması 26

1.4.1. Hedefler, İzleme Çalışmalarında Çerçeve 26

1.4.2. İzleme Grubu Çalışmaları 27

1.4.3. Proje Bileşenleri 28

1.4.4. Metodoloji ve Kaynaklar 29

1.4.5. Engelli Hakları İzleme Projesi Çalışmaları Kapsamındaki İzleme Metotları 29

1.4.5.1. Bilgi Edinme Başvuruları 30

1.4.5.2. Tarama Çalışmaları 33

1.4.5.2.1. Medya Taraması 33

1.4.5.2.2. Mevzuat Taraması 35

1.4.5.3. Bireysel Hak İhlâl Bildirimleri 36

1.4.5.4. Saha Deneyim Paylaşımları 39

1.4.5.5. Kamu ve Bağımsız Kaynaklardan Elde Edilen Veriler 39

1.5. İzleme Çalışmaları Dışında Bırakılan Konular 40

1.6. İzleme Çalışmalarında Yaşanan Zorluklar 40

1.7. Sonuç 42

2. ERİŞİLEBİLİRLİK

2.1. Giriş 44
2.1.1. Kuramsal Çerçeve 44
2.1.2. Erişilebilirlik İzleme Çalışmalarında Amaç 45
2.1.3. Yöntem, Kısıtlar ve Zorluklar 46
2.1.3.1. Yöntem 46
2.1.3.2. Kısıtlar ve Zorluklar 49
2.2. Erişilebilirlik Alanındaki İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi 51
2.2.1. 2014 Yılı Politika ve Alana İlişkin Güncel Gelişmeler 51
2.2.2. Kamuda Erişilebilirliğin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi 58
2.2.2.1. Bakanlık Hizmetlerinin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri 59
2.2.2.2. Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri 60
2.2.2.3. İl Belediye Hizmetlerinin ve Hizmet Binalarının, Kentsel Alanlarının ve Ulaşım Hizmetlerinin Erişilebilirlikleri 63
2.2.2.4. İlçe Belediye Hizmetlerinin ve Hizmet Binalarının ve Kentsel Alanlarının Erişilebilirlikleri 76
2.2.2.5. Üniversitelerin Erişilebilirlikleri 84
2.2.2.6. Başsavcılık ve Savcılık Hizmetlerinin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri 87
2.2.2.7. Valilik Hizmetlerinin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri 89
2.2.2.8. Emniyet İl Müdürlüklerinde Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri 92
2.2.2.9. Milli Eğitim İl Müdürlüklerinde Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri 95
2.2.2.10. ASPB İl Müdürlüklerinde Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri 97
2.2.2.11. İŞKUR İl Müdürlüklerinde Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri 100
2.2.2.12. Sağlık İl Müdürlüklerinde Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri 103
2.2.2.13. SGK İl Müdürlüklerinde Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri 105
2.2.2.14. Kaymakamlık Hizmetlerinin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri 108
2.2.2.15. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu 110
2.2.2.16. ADSM'lerde Hizmet ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri 111
2.2.2.17. Hastanelerde Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri 113
2.2.2.18. Yapısal ve Donanımsal Özelliklere Göre Kurum veya Kuruluşlarda Erişilebilirliğin Mukayeseli Analizi 116
2.2.3. Medyaya Yansıyan İhlâl Haberleri 124
2.2.4. Bireysel İhlâl Bildirimleri 132
2.2.5. Yargı Kararları 136
2.3. Sonuç ve Öneriler 137

3. EĞİTİM

3.1. Giriş 142
3.1.1. Kuramsal Çerçeve 143
3.1.1.1. Eğitim Hakkını Tanımlayan Birleşmiş Milletler Belgeleri 143
3.1.1.2. Eğitim Hakkını Tanımlayan Avrupa Konseyi/ Avrupa Birliği Belgeleri 146
3.1.1.3. Eğitim Hakkını Tanımlayan Ulusal Mevzuat 148
3.1.1.4. Sonuç 149
3.1.2. Eğitim İzleme Çalışmalarında Amaç 150
3.1.3. Yöntem ve Bilgi Toplama Araçları 151
3.1.4. Kısıtlar ve Zorluklar 151
3.2. Eğitim Alanına İlişkin Güncel Politikalar 153
3.3. Eğitim Alanındaki İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi 155
3.3.1. Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Veriler 155
3.3.2. Özel Eğitim Sınıfları ve Özel Eğitim Okullarına İlişkin Veriler 160
3.3.3. RAM Hizmetleri ve Eğitsel Değerlendirme Sürecine İlişkin Veriler 163
3.3.3.1. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri 163
3.3.3.2. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde Eğitsel Tanılama İşlemi 164
3.3.3.3. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin İşleyişinde Karşılaşılan Sorunlar 164
3.3.3.4. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinden Elde Edilen İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi 166
3.3.4. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerine İlişkin Veriler 172
3.3.5. Evde Eğitim Hizmetlerine İlişkin Veriler 174
3.3.6. Yaygın Eğitim Hizmetlerine İlişkin Veriler 177
3.3.7. Eğitim Kurumlarında Fiziki Erişilebilirlik ve Ulaşılabilirlik İmkânları 178
3.3.8. Eğitim Kurumlarında Akademik Erişilebilirlik İmkânları 181
3.3.9. Mesleki ve Teknik Eğitimde Bütünleştirme Uygulamalarına İlişkin Veriler 184
3.3.9.1. Mesleki ve Teknik Eğitimde Bütünleştirme Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar 186
3.3.10. Yükseköğretime İlişkin Veriler 189
3.3.10.1. Yükseköğretime Giriş Sınavları 189
3.3.10.2. Yükseköğretim Hizmetlerine Erişilebilirlik İmkânları 192
3.3.10.3. Yükseköğretimde Burs İmkânı 194
3.4. Eğitimcilerin Eğitimi ve Yaşanan Sorunlar 195

3.5. Engelli Bireylerin Eğitim Hayatında Yaşadığı Sorunlar 201
3.5.1. Engelli Bireylerin Eğitim Başlama Sürecinde Yaşadığı Sorunlar 201
3.5.2. Eğitimde Erişim Olanaklarından Kaynaklanan Sorunlar 204
3.5.3. Okulların Konumuna İlişkin Sorunlar 206
3.5.4. Okullarda Yaşanan Fiziki Erişim Sorunları 207
3.6. Engellilerin Eğitim Hayatında Maruz Kaldıkları, Kötü Muamele, Şiddet, Taciz ve İstismar Olayları 208
3.7. Eğitim Alanında Sonuç ve Öneriler 212

4. ÇALIŞMA HAYATI

4.1. Giriş 214
4.1.1. Kuramsal Çerçeve 214
4.1.2. Çalışma Hayatı İzleme Çalışmalarında Amaç 216
4.1.3. Yöntem, Kısıtlar ve Zorluklar 217
4.1.3.1. Yöntem 217
4.1.3.2. Kısıtlar ve Zorluklar 221
4.2. Çalışma Hayatı Alanındaki İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi 222
4.2.1. 2014 Yılı Politika ve Alana İlişkin Güncel Gelişmeler 223
4.2.1.1. Hukuki Düzenlemeler Bakımından Güncel Gelişmeler 223
4.2.1.2. Korumalı İşyerleri 225
4.2.1.3. Meslek Kazandırmaya Yönelik Eğitim Çalışmaları 227
4.2.2. Güncel Gelişmeler Kapsamında 2014 Yılı Engelli İstihdam Verileri 232
4.2.2.1. Devlet Memurları Statüsündeki Engelli Bireyler Bakımından Çalışma Hayatı 232
4.2.2.1.1. EKPSS ve Kura Kapsamında Atama 232
4.2.2.1.2. Engelli Devlet Memurları Verileri 234
4.2.2.1.3. Kamudaki Engelli Personelin Görevde Yükselmesi 240
4.2.2.2. İşçi Statüsündeki Engelli Bireyler Bakımından Çalışma Hayatı 243
4.2.3. Çalışma Hayatı ve Erişilebilirlik 245
4.2.4. İstihdam Alanında Sahada Yaşanan Sorunlar 250
4.3. Sonuç ve Öneriler 261

5. SAĞLIK

5.1. Giriş 264
5.1.1. Kuramsal Çerçeve 264
5.1.2. Sağlık İzleme Çalışmalarında Amaç 269
5.1.3. Yöntem 270
5.1.4. Kısıtlar ve Zorluklar 275
5.2. Sağlık Alanındaki İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi 276
5.2.1. Politikalar ve Hukuki Mevzuat Bakımından Sağlık Siteminde Genel Durum 276
5.2.1.1. 5378 sayılı EHK'da Sağlık Alanındaki Değişiklikler 276
5.2.1.2. Sağlık Uygulama Tebliği'nde Yapılan Değişiklikler 277
5.2.2. Sağlık Hizmetlerine İlişkin Veriler 279
5.2.2.1. Habilitasyon ve Rehabilitasyon Hizmetleri Verileri 279
5.2.2.2. Sağlık Tesislerinde Bilgiye, Hizmete Erişim Koşulları ve Fiziksel ve Erişim Verileri 286
5.2.2.2.1. Sağlık Tesislerinde Bilgiye ve Hizmete Erişim Koşulları 288
5.2.2.2.2. Sağlık Tesislerinin Fiziksel Erişim Verileri 293
5.2.2.3. Engellilik Durum Tespiti Hizmetleri 296
5.2.3. Sağlık Yardımları 297
5.3. Sağlık Alanında Sahada Yaşanan Sorun Odakları 298
5.3.1. Medikal Malzemelerin SUT Tarafından Karşılanmaması veya Düşük Bedeller Ödenmesi 298
5.3.2. SUT Ödemelerinde Eşitsizlik Doğuran Uygulamalar 300
5.3.3. Rehabilitasyon Hizmetleri Sorunları 301
5.3.4. Sosyal Güvenlik Sistemi Sorunları 303
5.3.5. Sağlık Hizmetlerine Erişim Sorunları 305
5.3.6. Sağlık Kurulu Rapor Sorunları 308
5.3.7. Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma Esnasında Kötü Muamele 310
5.4. Sonuç ve Öneriler 312

6. KAYNAKLAR

6.1. Kitaplar, Makaleler ve Diğer Yayınlar/Belgeler 315
6.2. Mevzuat (kanunlar, yönetmelikler, genelgeler, mahkeme kararları ve uluslararası sözleşmeler) 318
6.3. Haberler 319

Raporu Hazırlayanlar

Emrah Uslu

1986 yılında doğdu. İlköğretim ve lise eğitimini İstanbul'da tamamladı. Lisans eğitiminin ardından 2008-2011 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimini bitirdi. 2012 yılında yine aynı bölümde doktora çalışmasına başladı.

"Kamu'da Engelli İstihdamı ve Ayrımcılık" başlıklı doktora tez çalışması devam etmektedir.

Hakan Özgül

1978 yılında İstanbul'da doğdu. 1996 yılında Fatih Ahmet Rasim Lisesi'nden mezun oldu.

2000 yılından bu yana çeşitli sivil toplum kuruluşlarında ve platformlarda danışman ve/veya yönetici, 2013-2014 yıllarında İstanbul Aydın Üniversitesi'nde danışman olarak görev yaptı. Halen Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği'nde Yönetim Kurulu Üyesi (Genel Sekreter) olarak görev yapmaktadır.

2010 senesinde engelli bireyler bakımından Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi Komitesi'ne "Gölge Rapor" veren ekibin içinde yer aldı.

Türkiye'de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu Projesi'nde (2010) araştırmacı ve yazar olarak görev aldı.

Engelli Ayrımcılığını Önleme Platformu Projesi'nde yürütme kurulu üyesi olarak görev yaptı ve Engelli Ayrımcılığı Araştırması ve Engelli Ayrımcılığına Karşı Çözüm Önerileri Raporu'nu yayına hazırlayan ekip içinde yer aldı. (2011)

Bir Avrupa Birliği projesi olan Engelsiz Fırsat Okulları Projesi'nde danışman olarak görev yaparak 20 ilkokulun erişilebilirlik raporlarının hazırlanmasında çalıştı. (2011)

Sabancı Vakfı'nın desteklediği Engeli Hakları İzleme Grubu çalışmaları kapsamında hazırlanan Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: "Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler" adlı yayında araştırmacı ve yazar olarak yer aldı. (2014)

Erişilebilirlik ve engelli bireylerin insan hakları hukuku konusunda uzmanlaşmaya çalışmakta olan Özgül, engelliler alanında birçok bildiri, yayın hazırlamış ve makaleler yazmış, çeşitli kurum ve kuruluşlar hakkında erişilebilirlik raporları kaleme almıştır.

İdil Seda Ak

1984 yılında İstanbul'da doğdu. Boğaziçi Üniversitesi'nde lisans eğitimini tamamladı, halen ODTÜ Eğitim Fakültesi'nde akademik çalışmalarına devam etmektedir. Engelli bireylerin hakları, engellilik çalışmaları (*disability studies*), eğitim hakkı, özel eğitim ve bütünleştirme, engelli kadın hakları, engelli çocukların hakları ilgilendiği temel çalışma konularıdır.

Aldığı akademik burslar kapsamında 2007-2008 yılları arasında Fransa'da, 2009-2010 yıllarında Avusturya'da Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi hakkında çalışmalar yapmıştır.

Türkiye'ye döndükten sonra bir süre Mavi Maya Özel Eğitim Merkezi'nde engelli öğrencilerle birebir çalışmış, sonrasında 2 yıl boyunca Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen ve Avrupa Birliği tarafından desteklenen "Özel Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi"nde özel eğitim asistanı olarak Bakanlıkta çalıştı. Halen Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi'nin 12. maddesi üzerine odaklanan ve İrlanda Galway Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne bağlı Engelli Hukuku ve Politikası Araştırma Merkezi (NUIG) tarafından beş Balkan ülkesi ve Türkiye'de yürütülen *EU Person* (BİREY) Projesi'nde uzman olarak görev almaktadır.

İdil Seda Ak halen Engelli Kadın Derneği'nde (ENGKAD) yönetim kurulu üyesidir.

Süleyman Akbulut

1970 yılında doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 1988 yılında Gazi Üniversitesi İİBF Ekonometri Bölümü'nde yükseköğrenime başladı. 1991'de, üniversite son sınıftayken geçirdiği bir trafik kazası sonucu belden aşağısı felçli hale geldi. Akbulut, ekonometri eğitiminin dışında, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nü (açık öğretim) bitirdi. (2006-2008)

2001-2008 yılları arasında çeşitli sivil toplum kuruluşlarında yöneticilik ve danışmanlık görevini sürdürdü. 2008 Yılında Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği'nin kuruluşunda yer aldı ve bu derneğin başkanlığını yürütmeye başladı.

Bunun yanında Görme Özürlüler Derneği tarafından yürütülen, Engelli Ayrımcılığını Önleme Platformu ile Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği tarafından sürdürülen Engelli Hakları İzleme Grubu çalışmalarının proje koordinatörlüklerini yaptı.

Akbulut, bu çalışmaların yanında, aktif olarak yazarlık faaliyetlerinde bulundu. 1998 yılında kaleme aldığı şiirsel denemelerden oluşan "Masalsı Yüzleşmeler" isimli ilk kitabını yayınladı. 2008'de Doğan Egdmont Yayınevi'nden "Sandalye" isimli anı-romanı, 2012'de ise "Her Savaş Bir Tanrı Öldürür" isimli romanı yayınlandı.

Sabancı Vakfı'nın desteklediği Engeli Hakları İzleme Grubu çalışmaları kapsamında hazırlanan Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013: "Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler" adlı yayında araştırmacı ve yazar olarak yer aldı. (2014)

Süleyman Akbulut, halen Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği Başkanlığını yapmaktadır.

Teşekkür

Ülkemizde yaşayan engelli bireylerin, ekonomik ve sosyal hayata eşit koşullar altında katılımı yönünde sürdürülen çalışmalara önemli bir katkı sağlayacağına inandığımız ve 1 yıla yayılan kapsamlı bir çalışmanın ürünü olan "Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2014" adlı yayınımızın çıkarılmasına sağladığı destekle katkı sağlayan;

Sabancı Vakfı'na,

Yayının yazımı sırasında, araştırma ve içerik desteği konusunda katkı sağlayan;

Projenin hukuk danışmanı Sayın Avukat Güler Polat'a,

Yayının hazırlanması sırasında veri derleme ve tasnif konusunda görev alan;

Sayın Cumhur Sadettin Akdikmen'e,

ve

Projenin paydaşlığını kabul ederek destek olan ve projenin hedeflerine ulaşmasında bilgi, deneyim ve görüşlerini sunan;

Aktif Engelliler Derneği'ne,

Buca Engelliler Derneği'ne,

Eğitimde Görme Engelliler Derneği'ne,

Engelli Kadın Derneği'ne,

Engelsiz Erişim Derneği'ne,

Genç Engelliler Gençlik ve Spor Kulübü Derneği

İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği'ne,

Otistik Çocukları Koruma ve Yönlendirme Derneği'ne,

Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi Derneği'ne,

Sabancı Üniversitesi Eğitim Reformu Girişimi'ne

Şanlıurfa Omurilik Felçlileri İstihdam Derneği'ne,

Şişli İşitme ve Konuşma Engelliler Derneği'ne,

Tohum Otizm Vakfı'na

Türkiye Gençlik Birliği Derneği'ne,

Türkiye Sakatlar Derneği Antalya Şubesi'ne,

Türkiye Sakatlar Derneği Genel Merkezi'ne,

Umut Işığı Zihinsel Engellileri Koruma Derneği'ne,

En derin minnet ve teşekkürlerimizi sunarız.

Kısaltmalar

A.g.e.	Adı Geçen Eser
AB	Avrupa Birliği
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ADSM	Ağız Diş Sağlığı Merkezi
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BEP	Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı
BİMER	Başbakanlık İletişim Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
DHFH	Diş Hekimliği Fakülteleri Hastaneleri
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı
DMK	Devlet Memurları Kanunu
DPB	Devlet Personel Başkanlığı
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
EBA	Eğitim Bilişim Ağı
EHK	Engelliler Hakkında Kanun
EHS	Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme
EİDK	Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonları
EİDY	Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği
EKPSS	Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı
ERG	Eğitim Reformu Girişimi
ERİS	Ulusal Erişilebilirlik İzleme Sistemi
EYHGM	Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
GSS	Genel Sağlık Sigortası
ICF	İşlevsellik, Engellilik ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması (*International Classification of Functioning, Disability and Health*)
IP	Internet Protokol
İ.E.T.T.	İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KDK	Kamu Denetçiliği Kurumu
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
LYS	Lisans Yerleştirme Sınavı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MEGEP	Mesleki Eğitim ve Öğretim Sistemini Güçlendirme Projesi
MESGEP	Mesleki Becerilerin Geliştirilmesi Projesi
MTM	Medya Takip Merkezi
OÇEM	Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi

ÖERM	Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi
ÖSYM	Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
ÖSYS	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi
ÖZİDA	Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı
R.G.	Resmi Gazete
RAM	Rehberlik ve Araştırma Merkezi
RSHH	Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi
RUSİHAK	Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi Derneği
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SMS	Kısa Mesaj Servisi (*Short Message Service*)
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SUT	Sağlık Uygulama Tebliği
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TGHP	Sabancı Vakfı Toplumsal Gelişme Hibe Programı
TOHAD	Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği
TRSM	Toplum Ruh Sağlığı Merkezi
TSD	Türkiye Sakatlar Derneği
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UDEP	Ulaşılabilirlik Destek Projesi
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
YGS	Yükseköğretime Geçiş Sınavı
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

Sunuş

"Engelli Hakları" kavramı, her geçen gün gelişen, büyüyen ve derinleşen, insan hakları hukuku içerisinde en çok tartışılan bir alt disiplin haline gelmiştir. Evrensel hukuk içerisinde kadın, çocuk, LGBTİ bireyler vb. sosyal bir grubun haklarının özel bir alan içerisinde ele alınarak tartışılması, aynı zamanda o grubun, toplumun diğer bireyleri ile eşit koşullarda yaşa(ya)madığı, fiili eşitliğin sağlamadığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

Bu "eşitsizlik" hali, o sosyal grup için, yasalar kadar, o yasaların hayata geçip geçmediğinin izlenmesini, ölçülmesini de bir o kadar önemli hale getirmektedir. Ancak izleme çalışmaları ne yazık ki, içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu ülkelerde yeterince gelişememiş bir çalışma alanıdır. Engellilik alanı; bu olumsuzluğun yaşandığı alanların en başta gelenlerinden biridir.

Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD), bu sorunun varlığından hareketle, 2013 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi ortaklığı ve Sabancı Vakfı Toplumsal Gelişme Hibe Programı (TGHP) desteği ile engelli bireylerin haklarından ne derecede yararlandığının ölçüldüğü, çok geniş kapsamlı bir izleme çalışması yapmıştır. Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık hakkını odak alan söz konusu çalışmanın elde ettiği veriler, "Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013" isimli yayında derlenerek konuya taraf tüm kesimlerin değerlendirmesine sunulmuştur.[1] Bu yayın, sivil toplum kuruluşları (STK), akademik çevreler, kamu kurum ve kuruluşları tarafından çok büyük bir ilgi görmüş ve engelli hakları konusundaki izleme çalışmalarına çok büyük bir ihtiyaç duyulduğunu net bir biçimde göstermiştir.

Ancak, izleme çalışmalarının önemli olduğu kadar, sürekliliği de bir o kadar önemli bir konudur. Özellikle belirli bir alanda, yıllara yayılan, birbirini takip eden çalışmalar, hem o alandaki değişimi ortaya koyması, hem de değişimin hızını, içeriğini ve derinliğini gösteren veri setlerinin oluşturulması bakımından büyük bir öneme sahiptir.

Bu düşünceden hareketle, TOHAD olarak, engellilerin erişilebilirlik, eğitim, sağlık ve çalışma hayatındaki haklarından ne derece yararlandığı sorusuna cevap aranan izleme çalışmasını tekrarlayarak "Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2014" adlı yayınımızla yeniden karşınıza çıkmış bulunuyoruz. Kapsamını ve derinliğini artırarak yinelediğimiz izleme çalışmasında, söz konusu alanlarda 2014 yılı bakımından nasıl bir değişim yaşandığını ortaya koyarak, bir önceki yılla mukayeseli analiz yapma imkânı yaratmayı hedefliyoruz.

2014 yılı izleme çalışmaları; gerek toplanan verilerin nicelik ve nitelik olarak artması, gerekse de veri toplanan kurum ve konu sayısının artmasıyla, bir önceki yıla göre oldukça ciddi bir gelişim ortaya koymuştur. Bu gelişimin izlerini, yayının giriş bölümünden başlayarak tüm bölümlerinde görmek mümkündür.

Konuya taraf bütün kesimlerin inceleme ve değerlendirmesine sunulan bu yayınla birlikte, engellilerin erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık hakkı konusunda iki yılı kapsayan iki yayın ortaya çıkmış bulunmaktadır. TOHAD olarak amacımız, bu çalışmayı, ilerleyen yıllarda tekrarlamak ve izleme alanlarını sadece bu dört alanla sınırlı tutmayıp, daha farklı alanlarda da izleme çalışmaları yapmaktır.

Beklentimiz, benzer çalışmalar yapılması için teşvik edici bir örnek teşkil etmek ve çalışmanın ortaya koyduğu verilerden üretilecek görüş ve önerilerin, engelli hakları konusunda politika yapıcılara etkide bulunmasıdır.

Sağlanacak bu etkinin, engelli bireylerin toplumun diğer bireyleriyle eşit koşullarda bir yaşam sağlaması, bu çalışma için ortaya konan çabanın en güzel ve anlamlı karşılığı olacaktır.

Süleyman AKBULUT
Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği
Başkan

1. Bkz. Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T., Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, Ankara, 2014. http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf (erişim tarihi: 12.04.2015)

1 GİRİŞ

Yayına Hazırlayan: Süleyman Akbulut

1.1. Giriş

İnsan Hakları Hukuku'nun temel prensipleri, dünyada artık neredeyse istisnasız her ülkenin kabul ettiği, en azından yazılı hukuk metni düzeyinde de olsa, kendi iç hukuklarında yer verdiği prensipler haline gelmiştir. İnsan Hakları Hukuku'nun temel prensiplerine itiraz edilmesinin uluslararası toplumda ya da ülkenin kendi kamuoyunda gördüğü tepki, bu ön kabulün en temel sebebidir ve "*de facto*" olarak olumlu bir noktaya işaret etmektedir.

Bu evrensel hukuk prensipleri, birey hakları bakımından güvenceli, demokratik ve gelişkin bir toplum olmanın ön koşuludur. Zira "*hukuk sosyolojisi açısından güvenceli toplum ve bu anlamdaki hukuk düzeni; ekonomik ve sosyal yönden güçlü ve güçsüz tüm halk gruplarının toplum yönetiminde siyasal etkileri ne olursa olsun, tüm haklarına saygınlığını ve çıkarlarının korunmasını sağlayabilen düzendir.*"[2]

Ancak, bugün için temel sorun, ülkelerin ya da kurumun kabul ettiği (ya da en azından itiraz etmediği) bu temel prensiplerin hukuk metinlerinde yer bulmasından çok, toplum yaşamında ne derece hayata geçtiği, toplum yaşamı içinde ne derece kendini gerçekleştirdiği sorunudur.

Bu noktada, gelişmiş bir toplum olmanın olmazsa olmazı olan unsur, ülkede yaşayan bireylerin ferdi ya da dâhil olduğu STK'lar üzerinden kamuyu ve devleti izlemesi, elde ettiği verilerle sorunları aktarması ve çözüm önerilerini sunmasıdır. "*Keza bir devlette halkın eğitim ve istekleri devlet tarafından ne kadar iyi bilinirse, rejim o kadar demokratik olma şansına sahiptir.*"[3]

Şüphesiz ki, modern devlette halkın eğitim ve isteklerini ölçmenin birden fazla yolu mevcuttur. Seçimler ve halkı temsil etme görevi üstlenmiş kişilerin bildirimleri, medyanın yürüttüğü faaliyetler, devlet ile halk arasındaki iletişimi ve bilgilendirmeyi sağlar. Ancak, modern çağda sadece bu odaklar değil, (özellikle dezavantajlı sosyal grupları temsil eden) STK'lar da stratejik önemi giderek artan bir şekilde devlet ile halk arasındaki etkileşimi geliştiren unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bugün artık; STK'ların dezavantajlı grupların haklarından ne derece yararlandıklarını izleyerek ölçmesi, bu esnada ne tür hak ihlâllerinin ne boyutta yaşandığını tespit etmesi ve bu eksende geliştirdikleri savunuculuk faaliyetleri, modern devlette vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Ancak, bu çalışmanın konusu olan engellilik alanında izleme çalışmaları kendine has zorluklar içermekte olduğu için STK'ların engellilik konusundaki izleme faaliyetlerini yürütmesi ciddi güçlükler içermektedir. Bu yüzden, özellikle Türkiye gibi bu güçlüklerin üst seviyede olduğu ülkelerde, sorun analizleri ve çözüm önerileri, sıklıkla kanaatler ve kişisel gözlemler üzerinden yürütülmektedir.

Bu yayının öncülü olan "Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013" adlı eserde de vurgulandığı üzere "*dezavantajlı sosyal grupların sorunları ve bu minvalde yaşadıkları hak ihlâlleri konusundaki genellemelerde, gözlem ve kanaatler başlangıç için bir çıkış noktası oluşturmaktadır. Ancak, gözlem ve kanaatler, izleme, ölçme, derleme ve yorumlama süreçlerinden geçmediği sürece kamunun (dolayısıyla devletin) önüne doğru bir projeksiyon konulamaması gibi, bir risk gündeme getirmektedir.*"[4] "Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013", yukarıda ifade edilen riskleri ortadan kaldırma iddiasıyla yapılmış çalışmalardan birisidir. Çalışma, kapsamlı, detaylı, ölçme ve değerlendirmeye olanak sağlayacak veriler sunması bakımından, Türkiye'de engelli hakları izleme çalışmalarına yeni bir boyut getirerek çok önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Ancak izleme çalışmalarının, belirli bir sistematikle, yıllara yayılan bir süreklilikle yapılması halinde anlamlı bir sonuç üretebileceği de açıktır. Engelli Hakları İzleme Grubu çalışmaları, bu eksende ülkemizde yaşayan engelli bireylerin erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık hakkı alanlarındaki durumlarını daha gerçekçi, tutarlı ve doğru bir şekilde ortaya koyması amacıyla 2013 yılı izleme çalışmalarının devamı olarak, 2014 yılında tekrarlamış ve tespitlerini bu yayında toplamış bulunmaktadır. Bu yıl yapılan çalışmalarda bir önceki çalışmaların konusu olan erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık alanları esas alınmış, bir önceki çalışmada

2. İzveren, A. Hukuk Sosyolojisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye Yayınları, İzmir 2005, s.46
3. Topçuoğlu, H., Hukuk Sosyolojisi Dersleri, Işın Yayınları, Ankara 1984, s. 173
4. A.g.e., s. 19

sorgulanan alt konular aynen sorgulanmıştır. Ancak, bu yılki çalışmalarda bununla yetinilmemiş, temalar aynı kalmakla birlikte, izleme yapılan kurum sayısı, sorgulanan konu ve içeriği geliştirilmiş ve derinleştirilmiştir.

Bu bağlamda Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2014 daha fazla sayıda kurum ve konuda, daha sistematik bir veri kümesi ortaya koymaktadır.

1.2. Kuramsal Çerçeve

Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Çalışması-2014'ün kuramsal çerçevesi, temel olarak Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Çalışması-2013'ün kuramsal çerçevesinde ortaya konulan perspektifle aynıdır.[5]

Bu bağlamda eserin kuramsal çerçevesi, üç sorunsala verilen cevaba göre oluşturulmuş ve oturtulmuştur. Bu sorunsallar şunlardır:

1- Engellilik kavramı nasıl bir tanım üzerine oturtulmalıdır?

2- Engelli bireylerin sorunları ve ihtiyaçlarına, toplum ve sistem nasıl yaklaşmalıdır?

3- Engelli sorunlarının tespitinde ve çözümünde izleme-raporlamanın önemi nedir?

Giriş Bölümü'nün 1.1. numaralı başlığında da genel olarak ele alındığı üzere, insan hakları devletlerin bir şekilde içselleştirmek durumunda kaldıkları bir alan olmuştur. Geçtiğimiz yüzyılda genel bir çerçevede ele alınan insan hakları, daha sonra, ırk, din, cinsiyet, cinsel kimlik, cinsel yönelim, çocuk hakları vb. alt alanlarda spesifik yaklaşımları doğurmuştur. Bu alt disiplinlerin oluşmasında temel ayraç, belirli bir sosyal grubun, maruz kaldığı ayrımcılık ve ötekileştirilme durumunun, genel tedbirlerle çözülemeyecek derecede zorluklar içermesi, olumsuzluğun yaygın ve sistematik bir şekilde yaşanıyor olması ve çözümün çok spesifik yaklaşımlar gerektirmesidir. Bu noktada akla şu soru gelmektedir: Engelli haklarını özel bir alan olarak tanımlanmaya yönelten temel saikler nedir?

Şüphesiz ki, engelli bireylerin toplumda "normal" olarak benimsenmiş olanlar tarafından "normalin dışında" tanımlanması, normallik algısı üzerinden geliştirilen "yadırgama" halini getirmektedir. Bunun bir uzantısı olarak "anormal" olarak görülen engelli birey, diğer "normal" bireyler tarafından üretilen etiketleme, ötekileştirme, dışlanma ve ayrımcılığın objesi haline de gelmektedir.

İnsanlık tarihi içerisinde engellilerin sınırlı olarak kabul gördüğü ama çoğunlukla topluluğun dışında tutularak kötü davranıldığı yaklaşımlar bu durumun bir göstergesi olmuştur. Örneğin Antik Çağ Spartası'nda *"Deformasyonu olan bebekler bazen tanrının öfkesinin simgesi olarak görülürdü, bu tür bebeklerin öldürülmeleri, tanrıları yatıştırmayı amaçlayan bir kurban edimiydi."*[6]

Engellilere yönelik bu denli uç reaksiyonlar, sadece tarihin çok geçmiş döneminde değil, yakın çağlara dek uzanmaktadır. Nitekim "*on dokuzuncu yüzyılın ortasında Amerikan Psikiyatrları, kolonyal New England'da cadılığı, akıl hastalığının tezahürü olarak görüyorlardı.(...) ABD'de ve Avrupa'da on dokuzuncu yüzyıl boyunca ucube gösterisi adı verilen gösterilerde fiziki ve zihinsel yeti kaybı olan kişiler sergilendi.(...)İngiltere'de ortaçağda ve modern çağda sakat kişiler, ırksal ve etnik azınlıklar ve alışılmadık özellikleri olan kişiler 'canavar' olarak nitelendirilirdi."*[7]

Her ne kadar, bütün bu olumsuz süreçler devam ederken, engelli bireylerin bu tip klişelerle değerlendirilmediği, onların yaşama dâhil olma hakkına saygı esasına dayalı aksi yönlü uygulamalar gelişmiş olsa da, bu yaklaşımlar ancak zamanla olgunlaşmış, gelişmiş ve hâkim düşünce haline gelmiştir.

Ama engelliler Ortaçağ Avrupa'sında olduğu gibi "cadı, şeytan" şeklinde yaftalanmasa da bugün hala engelli bireyin "merhamet objesi" olarak görüldüğüne şahit olunabilmektedir. Hatta uç noktadaki örneklerde olduğu üzere "Tanrı'nın cezalandırdığı kişi" olarak tanımlanmak suretiyle, etiketlemenin en keskin hali yaşanabilmektedir.

5. Bkz. Kuramsal Çerçeve A.g.e, s.20-6
6. Braddock D.L. ve Parrish S.L., "Sakatlığın Kuramsal Tarihi", Sakatlık Çalışmaları-Sosyal Bilimlerden Bakmak, Bezmez D., Yardımcı S., Şentürk Y. (Der.), Koç Üniversitesi Yayınları, 2011, s.106
7. A.g.e., s.106-139

Sonuç olarak her iki haldeki yaklaşımın ortak bir noktası vardır: Engelli birey, fiziksel, duyusal, ruhsal veya algısal "farklılığı" yüzünden engelli gibi olmayan ve kendini çoğunluk olarak dayatan "normaller" topluluğu tarafından "anormal" olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıda kısaca özetlenen tablo bizleri, engelliğe yönelik olarak geliştirilen üç yaklaşımdan ilkine götürmekte ve tıbbi (medikal) yaklaşımın ipuçlarını vermektedir.

Medikal yaklaşım, engelli bireyi fonksiyonlarındaki kayıplarından hareket ederek normal-anormal ayrımı üzerinden ele alır. "Günlük dilde yeti yitimleri olan insanları (*people with impairments*[8]) sakat diye nitelemek, bedensel ya da zihinsel açıdan anormal ölçüde eksikliği ya da yetersizliği olduğundan normal faaliyetlere katılamayan insan grubuna mensup olduklarını anlatır."[9]

Medikal yaklaşımda, esas olan tıp bilimi ve uzmanlarının yaklaşımıdır. Engelli birey, bedeniyle ele alınmakta ve bunun bir uzantısı olarak, tıp bilimince fiziksel, duyusal, algısal fonksiyon kayıpları üzerinden tanımlanmaktadır. Zira yapısı gereği tıp bilimi, "sorunun kaynağını kişide gördüğünden, çözümü de kişide tanımlamaktadır. Sorunu çözebilmek için mümkünse engelli kişi 'tedavi' edilmeli, 'anormallikler' düzeltilmelidir."[10]

Bugün için engellilik konusunda bilinçlenmiş belirli bir kesim dışında, toplumun geneline hâkim olan ve diğer modelleri domine eden bir "medikal bakış" söz konusudur. Bu bakışa göre engelli birey, "eksiklikleri olan", "yetersiz", "korunmaya muhtaç" bir bireydir ve tıbbi uygulamalarla olabildiğince "iyileştirilmesi gereken birey" olarak ele alınmalıdır. Böyle olduğu için de kaçınılmaz olarak onun eğitim, çalışma hayatı, sosyal hizmetler vb. alanlarda sağlanacak hizmetler ve hukuk düzleminde tanınan haklar, uzmanların tanımları üzerinden geliştirilmiştir.

Engelli kişilerin oturduğu konutlardan başlamak üzere "sakatlık, toplumsal kodların ve normların bedenlere dayattıkları kısıtlamaları güçlü bir şekilde yansıtır. (...) yaşadığımız toplumun her alanında merdivenlerin olması, mimarlarımızın çoğunun erişim olanağı hakkında ciddi ciddi düşünmeyen, sağlam bedenli kişiler olduğunun işaretidir. Bu anlamda sakatlık, çok açıktır ki, toplumsal olarak inşa edilmiş bir şey olarak görünür."[11]

Bu inşa durumu, aslında sakatlığı genel olarak engellilik kavramıyla ifade ettiğimiz bir duruma dönüştürmektedir. Gerçekten de her ne kadar, günlük dilde "engelli olmak", "sakat olmak" kavramını ikame eden bir kelime olarak kullanılsa da, bu kullanım, özünde bir anlam kaymasını içermektedir. Zira bir durum olarak sakatlık, kaynağı kişinin kendisinde olan bir "olgu" iken engellilik, bireyin kendi dünyası dışındaki koşullarla yaratılan, onun fonksiyon kaybının, toplumun yarattığı engellerle, bir "hal'e" dönüştürülmesi durumudur.

Medikal yaklaşımın bir sonraki aşamasında benimsenen toplumsal (sosyal) yaklaşım, işte tam da bu noktada ortaya çıkmıştır. Toplumsal yaklaşım kimi yönleriyle medikal yaklaşıma benzeyen, ama çoğunlukla medikal yaklaşımdan ayrılan, ona karşı ciddi bir zihniyet değişikliğinin başlangıcıdır da.

Sosyal-toplumsal yaklaşıma göre, engelli (sakat) bireyin yaşadığı sorunlarda fonksiyon kaybının etkisinin varlığı kabule devam edilmektedir. Ancak, asıl sorun, toplumun engelli bireye sağladığı hizmettedir. Bu bağlamda, fonksiyon kaybının ötesindeki anlamıyla, "bireyin engellilik halinin ferdî sınırlılığa bağlı olarak değil; toplumun gerekli hizmetleri sunmamasından ve engellilerin temel gereksinimlerini dikkate almamasından kaynaklandığı öne sürülmektedir."[12]

Görüleceği üzere, sosyal modelde fonksiyon kaybı olan birey, toplumun yarattığı engeller yüzünden engelli bireye dönüşmektedir. "Hem fiziki, hem de tutumlarla alâkalı olan bu toplumsal engeller, yeti yitimleri olan kişilerin hem hareketlerini sınırlar hem de yaşamlarını kısıtlar."[13] 1960'lı yıllarda benimsenmeye başlanan

8. Yazarın notu: Bozuklukları olan
9. Thomas, C., "Sakatlık Kuramı: Kilit Fikirler, Meseleler ve Düşünürler", Sakatlık Çalışmaları-Sosyal Bilimlerden Bakmak, Bezmez D., Yardımcı S.,Şentürk Y. (Der.), Koç Üniversitesi Yayınları, İstabul, 2011, s.31
10. Gül İ.I, Engelli Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi-Sivil Toplum Kuruluşları İçin Uygulama Rehberi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2012 Ankara, s. 11
11. Siebers,T., Teoride Sakatlık: Toplumsal İnşacılıktan Bedenin Yeni Çekimine, Bezmez D., Yardımcı S.,Şentürk Y. (Der.), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.81
12. Özgökçeler S., Alper Y., Özürlüler Kanunu'nu Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi, İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 2010, s.38, http://www.academia.edu/342726/%C3%96z%C3%BCrl%C3%BCler_Kanununun_Sosyal_Model_A%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan_De%C4%9Ferlendirilmesi (erişim tarihi: 09.05.2015)
13. Thomas, C., A.g.e s.31

sosyal yaklaşımda, "engelli bireylerin rehabilitasyonun temel prensiplerinin oluşturulması ile birlikte toplum içinde engelli bireylerin durumlarını ıslah etmek, hayat standartlarını yukarı çekmek, Birleşmiş Milletler (BM) faaliyetlerinin de merkezini oluşturmaya başlamıştır. Burada hâkim olan amaç salt engelliliği engellemek değil; toplumun bir parçası olan engelli nüfusun desteklenerek toplum içinde entegrasyonunu sağlamaktır."[14]

Anlaşılacağı üzere, sosyal modelle engellilik kavramı medikal yaklaşıma göre ciddi bir evrim geçirmiştir. Ancak sorunların çözümünü salt, "toplumun duyarlılığı ve dışsal engelleri kaldırmasına" bağlanması boyutuyla da yetersizdir. Zira "engelli kişileri sınırlayan sadece toplum değil, bazı hallerde gerçekten kişinin farklılıklarıdır. Bu hallerde kişi, tedavi ve rehabilitasyona, başka bir ifade ile tıbbın müdahalesine ya da tekerlekli sandalye, işitme veya solunum cihazı, beyaz baston veya kişisel asistan desteğine ve sosyal hizmetlere ihtiyaç duymaktadır. Toplumsal yaklaşım, tıbbın konuya ilişkin iktidarını ortadan kaldırmak adına, tıbba yapılacak her türlü göndermeden kaçınmış, tedavi ve rehabilitasyon ile sosyal hizmetleri talep konusu yapmamıştır."[15]

Toplumsal modelin engelliliğe bakış açısı konusunda pozitif anlamda devrim sayılabilecek yenilikler getirdiği açıktır. Bu değişikliğin en temel vurgusu ise engellilik tanımıdır.

Toplumsal yaklaşımın attığı temel üzerine gelişen insan hakları modeli, engelliliği fonksiyon kaybının ötesinde, dış dünyanın, toplumun yarattığı olumsuz bir hal olarak almakla yola koyulur. Ancak, onun ötesine geçerek, bu olumsuz halin ortadan kaldırılmasının, ne tek başına engelli bireyi medikal yöntemlerle "normalleştirmeye, iyileştirmeye" çalışan medikal modelle ne de toplumun bilinçlenmesine, engelleri kaldırmasına yönelen toplumsal modelle mümkün olmayacağı gerçeğinden hareket eder.

"Buna göre, sorun ne sadece kişinin kendisinden, ne de sadece olumsuz tutumlar ve fiziksel çevreden kaynaklanmaktadır. Sorun, engelli bireyin diğer herkesle birlikte aynı hak ve özgürlüklere sahip olduğunun hukuka ve hukuk uygulamasına yansıtılamamış olmasından kaynaklanmaktadır."[16] Yani, engeli bireyin, toplumun bütün diğer bireyleri gibi eğitim, çalışma, seyahat edebilme, sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı vardır. "Engelli kişiler, herkesle aynı hak ve özgürlüklere sahiptir. Bu hak ve özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanılması için alınması gereken tüm önlemler devletlerin insan hakları yükümlülüklerindendir."[17] Sorunların çözümü, bu hakların hayata geçmesi ve engelli bireyin, toplumun diğer bireyleriyle hak kullanımı temelinde eşitliğinin sağlanmasıyla mümkündür.

Temel çerçevesi bu şekilde çizilen insan hakları temelli yaklaşım, engelli bireyler, onları temsil eden sivil toplum kuruluşları ya da kamu gücü tarafından etkin bir hukuk zemini kullanımını gündeme getirir. Hakların kullanımı sırasında, engellinin hangi hakkı ne derece kullanabileceği, medikal yaklaşımdaki tıp uzmanlarının değil, engelli bireyin kendi tercihleri ve kendini gerçekleştirebilme becerisi ile belirlenmelidir. Devlete düşen ise, engelli kişinin kendini gerçekleştirebilmesi için onun ihtiyaç duyacağı düzenleme ve uygulamaları yapmak ve ihtiyaç duyacağı destek sistemlerini sağlamaktır. Görüleceği üzere hakka "saygı duymak ve kabul etmek", "eşitliği sağlamak için tedbir almak" devlet için bir yükümlülüktür. Bunun dışına çıkılarak eşitliği bozucu uygulamalar yapmak yani "ihlâl etmek" ise ayrımcılık olmak durumundadır.

İnsan hakları temelinde gelişen bu modelin, şüphesiz ki, kuramsal zemin yaratıldıktan sonra evrensel düzeyde kabul gören, hukuki bir metne dönüşme gereksinimi gündeme gelmiştir. Bu gereksinimin sonucunda BM Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHS), uzun bir zamana ve geniş yorumlara dayalı çalışmaların ardından hazırlanmış, 30 Mart 2007'de imzaya açılmıştır.[18] Bugün için sözleşme aralarında Türkiye'nin de dâhil olduğu 154 ülke tarafından onaylanan (taraf olunan) bir sözleşmedir.[19]

Sözleşme, her şeyden önce engellilik kavramını, insan hakları temelli yaklaşımın belirlediğinden daha derin ve kapsamlı bir içeriğe büründürmektedir. Sözleşme getirdiği tüm düzenlemeleri, "Engelliliğin gelişen

14. Özgökçeler, S., Alper Y. A.g.e., s.38
15. Gül İ.I, A.g.e, s.9
16. Gül İ.I, A.g.e, s.15
17. Gül İ.I, A.g.e, s.15
18. Sözleşme Türkiye tarafından 30 Mart 2007'de, imzaya açıldığı ilk gün imzalanmış, ardından da 3 Aralık 2008 tarihinde TBMM'ce onaylanmasının ardından 14 Temmuz 2009'da Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır
19. Sözleşme ve Ek İhtiyari Protokol'ü imzalayan ya da onaylayan ülkelerin listesi http://www.un.org/disabilities/countries.asp?navid=12&pid=166 (erişim tarihi: 09.05.2015)

bir kavram olduğunu ve engellilik durumunun, sakatlığı olan kişilerin topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını engelleyen tutumlar ve çevre koşullarının etkileşiminden kaynaklandığı gerçeğini kabul ederek," tesis etmiştir.[20]

Yukarıdaki tanımın, günlük yaşam içerisindeki karşılığı açıktır. Sözleşmeye göre, fonksiyon kaybının, hangi zeminde, hangi koşulda ne derece engellilik kabul edileceği değişkendir. Bunun için bilinen anlamda sağlık raporlarındaki teşhisler, dereceler içeren medikal bir raporun belirleyici olması anlayışı benimsenemez. Engellilik kavramı için belirleyici olan, "eşit koşullarda ve etkin katılımı engelleyen" tutum, davranış, çevresel engel ve engelli ile çevre arasındaki etkileşimdir.

Nitekim sözleşmenin birinci maddesi, giriş bölümünde ortaya konan bu engellik tanımı ekseninde sözleşmenin amaçlarını ortaya koyar. Buna göre, "sözleşme'nin amacı, engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmektir"[21]. Açıklama kutusu 1-1'de de belirtildiği üzere Sözleşme'nin 5. maddesinde eşitliğin sağlanması ve korunmasının ayrılmaz unsuru olan, ayrımcılık yasağına vurgu yapılması sözleşmenin bütün maddelerinde belirleyici bir çerçeve çizer.

Madde 5[22]

Ayrımcılık Yapılmaması ve Eşitlik

1. Taraf Devletler herkesin hukuk önünde ve karşısında eşit olduğunu ve ayrımcılığa uğramaksızın hukuk tarafından eşit korunma ve hukuktan eşit yararlanma hakkına sahip olduğunu kabul eder.

2. Taraf Devletler engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılığı yasaklar ve engellilerin herhangi bir nedene dayalı ayrımcılığa karşı eşit ve etkin bir şekilde korunmasını güvence altına alır.

3. Taraf Devletler eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere engellilere yönelik makul düzenlemelerin yapılması için gerekli tüm adımları atar.

4. Engellilerin fiili eşitliğini hızlandırmak veya sağlamak için gerekli özel tedbirler işbu Sözleşme amaçları doğrultusunda ayrımcılık olarak nitelendirilmez.

Açıklama Kutusu 1-1: Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, madde 5

Açıklama Kutusu 1-1'de de görüleceği üzere EHS, engellilere yönelik ayrımcılığın önlenmesi ve eşitliğin alınması yönünde, taraf devletlere çok kesin sınırlar çizerek yükümlülük getirmektedir. Sözleşmedeki, ayrımcılık yasağı yükümlülüğü, eğitimden erişime, sağlıktan bağımsız yaşam hakkına, rehabilitasyondan kişisel hareketliliğe kadar tüm maddelerde çerçeve olarak belirlemiştir. Ayrıca bütün bu hükümleri ortaya koyarken engellilere yönelik hakları, yekpare biçimde cinsiyetsiz, yaştan bağımsız bir anlayışla ele almamaktadır. Bu bağlamda sözleşmede çoklu dezavantaj yaşayan çocuk ve kadın gibi engelli bireyler için ayrı ve özel tedbirler alınmasına da özellikle vurgu yapmaktadır.

EHS'nin getirdiği bu bakış açısı, sözleşmeye taraf olan Türkiye tarafından içselleştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle 2014 yılı Şubat ayında yeniden düzenlenen 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (EHK), gerek ayrımcılık yasağı odağı ve gerekse de diğer hükümler bakımından neredeyse bir bütün olarak EHS ile uyumlu hale getirilmiş olup, bununla ilgili kanunlar ve yönetmeliklerdeki düzenlemeler de yapılmaya devam etmektedir.[23]

Sonuç olarak ve özetle, insan hakları temelli bakış, önce düşünsel düzlemde sonra BM belgelerinde ve ardından da Türkiye özelinde iç hukukta karşılığını bulmuştur.

Buraya kadar yapılan tartışmadan da anlaşılacağı üzere:

1-Engellilik kavramının, değişen bir unsur olduğu,

20. Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerine Haklarına İlişkin Sözleşme, Giriş Bölümü madde (e), Resmi Gazete, Karar Sayısı: 2009/15137, 14.07.2009 http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm (erişim tarihi: 14.04.2015)
21. BM Engelli Hakları Sözleşmesi, Madde 1, Resmi Gazete, Karar Sayısı: 2009/15137, 14.07.2009 http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm (erişim 14.04.2015)
22. BM Engelli Hakları Sözleşmesi, Madde 5, Resmi Gazete, Karar Sayısı: 2009/15137, 14.07.2009 http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm (erişim 14.04.2015)
23. Bu konu, bölümün 1.3.2. numaraları başlığında ele alınmıştır.

2-Engelli bireyin (fonksiyon kaybına bağlı olarak) haklardan yararlanamama/yararlandırılmama halinin çoğu durumda ayrımcılık sonucunu doğurduğu,

3-Bunun bir uzantısı olarak, engelli bireylerin sorunlarının kavranması ve çözümünde insan hakları temelli yaklaşımının kabulü, çalışmanın kuramsal çerçevesi durumundadır.

Gerçekten de Engelli Hakları izleme Çalışması, her şeyden önce, "engelli hakları" konusuna vurgu yaparak sorunun bir hak ve eşitlik sorunu olduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan çalışma, her ne kadar kendini eğitim, erişim, sağlık ve çalışma hayatı alanları ile sınırlamış olsa da sonuç olarak bu alanlarda geliştirilen politikaların ve çıkarılan mevzuatın, halihazırdaki durumu (olumlu yönde) ne kadar düzelttiği, eşitliği ne kadar sağladığı, ayrımcılığı ne kadar çözdüğüne odaklanmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçevesi de, bu noktada doğal olarak izleme-ölçme ve analiz etme konusunun gerekçesini ortaya koymayı gerekli kılmaktadır.

Bu bakımdan izleme, insan hakları temelli yaklaşımın ayrılmaz bir parçası olmak durumundadır. Ancak izlemenin yapılabilmesi, bir ülkede iyi bir veri tabanı ya da istatistiklerin yapılmış/yapılabiliyor olmasını gerekli kılmaktadır.

Ancak, "yakın zamanlara kadar engellilik alanında veri ve istatistiklerin yokluğu veya azlığı ve bunların farklı engelli gruplarına mensup bireylerin sayısı ile sınırlı olması, engelli bireylerin hak ve özgürlüklerden yararlanma bakımından ne ölçüde dezavantajlı oldukları gerçeğinin görünür olmasını engellemiştir."[24]

Bu bağamda veri toplama ve istatistik çalışmalar yapılması konusunda bir yükümlülük getiren EHS, ülkelere veri tabanı ve istatistik oluşturma yükümlülüğü getirmesi bakımından önemli bir kazanım sağlamıştır.

Madde 31[25]

İstatistikler ve Veri Toplama

1. Taraf Devletler bu Sözleşmenin uygulanması açısından gerekli politikaları formüle etmeleri ve geliştirmelerinde kendilerine yol gösterecek, istatistik veriler ve araştırmalar da dâhil olmak üzere uygun bilgileri toplar. Bilgi toplama ve bilginin sürdürülebilirliği için aşağıdaki noktalar dikkate alınır:

(a) Verinin korunması, engelli kişilerin özel yaşamlarına saygı ve gizliliğin sağlanmasına ilişkin yasal olarak oluşturulmuş güvenlik tedbirlerine uygun olmalıdır.

(b) İstatistiklerin toplanması ve kullanımında insan hakları, temel özgürlükler ve etik ilkelerin korunması konularındaki uluslararası düzeyde kabul edilen normlara uygunluk aranmalıdır.

2. Bu Maddeye göre toplanan bilginin, uygun olması halinde, dağıtılması ve mevcut sözleşme kapsamında taraf devletlerin uygulamalarının değerlendirilmesi ve engellilerin haklarını kullanırken karşılaştıkları güçlüklerin ortaya konulmasında kullanılması sağlanmalıdır.

3. Taraf Devletler topladıkları istatistiklerin dağıtılması konusunda sorumluluk almalı ve bu verilerin engelli kişiler ve diğerleri için erişilebilir olmasını sağlamalıdır.

Açıklama kutusu 1-2: Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, madde 31

Açıklama kutusu 1-2, ayrıntılı olarak incelendiğinde görülmektedir ki EHS, veri toplanmasını, istatistikler tutulmasını, sözleşmesinin hükümlerinin uygulanması için geliştirilecek politikaların olmazsa olmazı olarak ele almaktadır. Bu olgu, ister istemez, "31. maddede açıkça ifade edildiği üzere, toplanacak veri ve istatistiklerin Sözleşme'nin uygulanması için gerekli politikalar ile bu politikaların uygulama araçlarının tespitini sağlayabilecek nitelikte olması gerekmektedir."[26]

Bunun sağlanabilmesi için çalışmalarda elde edilen verilerin, engelli hakları konusunda ne derece ilerleme sağlanabildiğini gösterebilmesi, alanlar arasındaki farkları ortaya koyabilmesi, bu esnada, yaş cinsiyet, bölge, engel türü vb. birçok çapraz sorgulama boyutunu içerebilmesi gerekmektedir. Zira ancak böyle olursa elde edilecek veriler, çeşitli bilimsel araştırma ve raporlamalar üzerinden anlamlı öneri ve sonuçlar ortaya koyabilecek ve politika üretme süreçlerine etkide bulunulabilecektir.

24. Gül İ.I, A.g.e
25. Gül İ.I, A.g.e
26. Gül İ.I, A.g.e

Bu bağlamda Engelli Hakları İzleme Çalışması'nın ruhu, EHS'nin yukarıda kısaca özetlenen unsurları üzerinden oluşturulan bir çalışmadır.

1.3. Türkiye'de Engelli Hakları ve Politikaları Konusunda Güncel Gelişmeler

1.3.1. Güncel Politik Durum

Engelli Hakları İzleme Çalışmaları, (ilk olarak) 2013 yılı itibariyle Türkiye'de yaşayan engelli bireylerin eğitim, erişim sağlık ve çalışma hayatı alanlarındaki haklarından ne derece yararlandığının ölçülmesi amacıyla yapılmıştır. Ancak, çalışmanın ilk defa yapılması sebebiyle sadece 2013 yılı verileri ile yetinilmemiş, mümkün olduğu ölçüde, 2005-2013 yılları arasındaki değişimin verilerini de toplayarak bu çalışma verilerini Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013 isimli yayında toplamıştır. Bu yayının giriş bölümünün "1.3. Türkiye'de Yaşayan Engelli Nüfusun Genel Durumu" konu başlıklı bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlamak üzere ve özellikle 2005-2013 yılları arasında engelli bireylerin yaşam koşullarındaki tarihsel değişim ve gelişim ele alınmıştır. Bölüm içerisinde Türk mevzuat sisteminde, özellikle 2005 yılından başlamak üzere medikal modelden-sosyal modele, oradan da insan hakları temeline doğru yaşanan gelişim ele alınmıştır.[27]

Yukarıda ifade edilen sebeple izleme çalışmasının bu yılki yayınında tekrara düşülmemesi amacıyla 2013 ve öncesi yıllara ait hukuki-politik durum tespiti yapılmasından imtina edilmiş, bunun yerine sadece Ocak-Aralık 2014 döneminde yaşanan güncel gelişmeler hakkında bir değerlendirmeyle yetinilmiştir.

Ancak, öncelikle Türkiye'de yaşayan engelli bireylerin nüfusu konusunu yeniden ele almak ve güncellemekte fayda bulunmaktadır. Bilindiği üzere bu alanda kullanılan tek kaynak olarak gösterilen çalışma Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı[28] (DİE) ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı[29] (ÖZİDA) işbirliği ile yapılan 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması'dır. Bu çalışmada, engelli nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranı %12,29 olarak tahmin edilmiştir.[30]

Bu çalışma birçok çevrelerce, engelli nüfusunu fonksiyon kaybına yani medikal yaklaşıma göre sınıflanması, çok kısıtlı sayıda hane halkı sayısı üzerinden yapılmış olması vb. sebeplerle eleştirilmiştir. Bu çalışmadan sonra en geniş kapsamlı çalışma ise "Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından, Avrupa Birliği üye ülkeleri ile eş zamanlı olarak idari kayıtlara dayalı geniş kapsamlı bir örnekleme araştırması şeklinde planlanan Nüfus ve Konut Araştırması 2011'dir."[31]

Nüfus ve Konut Araştırması-2011, 2002 yılında yapılan Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre çok daha geniş bir nüfus üzerinde gerçekleştirilmiştir.

"Araştırma; Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sistemi (ADNKS)'den elde edilemeyen verileri il düzeyinde sağlamak amacıyla 3 Ekim-31 Aralık 2011 tarihleri arasında, örnekleme yöntemiyle seçilmiş sayım bölgelerindeki yaklaşık 2,2 milyon haneyle ve tam sayım yöntemiyle kurumsal yerlerde bulunan tüm kişilerle yapılmıştır. 2011 yılında TÜİK tarafından gerçekleştirilen Nüfus ve Konut Araştırmasıyla Türkiye genelinde hane halklarının yaklaşık %13'ünden bilgi derlenmiştir. Yaklaşık 9 milyon birey ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırma 2013 yılı Temmuz ayında yayımlanmıştır."[32]

Engelli nüfus ölçümü bakımından 2002 araştırmasına göre çok daha fazla bir ölçekte yapılan Nüfus ve Konut Araştırması-2011, aynı zamanda 2002 yılında yapılan araştırmadan temel anlamda çok farklı bir yol kullanmış ve medikal yaklaşımın öngördüğü sakatlık fonksiyon kayıpları üzerinden değil, yeti kaybı üze-

27. Bkz. Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T., Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, Ankara, 2014, s.26-30 http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf (erişim tarihi: 12.04.2015)
28. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün adı 5429 sayılı Kanun ile Türkiye İstatistik Enstitüsü olarak değiştirilmiştir. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051118.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051118.htm (erişim tarihi: 09.05.2014)
29. 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'ye (KHK) göre Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. İlgili KHK gereği 31.12.2011 tarihi itibarıyla Özürlüler İdaresi Başkanlığı Kurumu kapatılarak bu kuruma ait iş ve işlemler Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir.
30. Türkiye Özürlüler Araştırması, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, 2002, s.5, http://www.eyh.gov.tr/upload/ozurluveyasli.gov.tr/mce/eski_site/arastirma/tr_ozurluler_arastirmasi/aciklama.pdf (erişim tarihi: 17.03.2014)
31. Nüfus ve Konut Araştırması-2011, http://eyh.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/arge-ve-istatistik/nufus-ve-konut-arastirmasi-2011 (erişim tarihi: 13.04.2014)
32. A.g.e. s.1

rinden bir değerlendirme yapmıştır. Araştırmanın açıklamalar bölümünde bu çalışma ile ilgili soruların BM bünyesinde çalışan ve sayımlar ile araştırmalar için engellilik soru seti geliştiren "*Washington Grup*" önerileri temel alınarak Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM) tarafından hazırlandığı, söz konusu soru setinin aynı zamanda Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından geliştirilen İşlevsellik, Engellilik ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması (ICF) ile de uyumlu bir şekilde geliştirildiği ifade edilmektedir.[33]

Bu ifade, ilk olarak doğru bir yaklaşımı içerdiği düşüncesi ile olumlu karşılanacak bir iddiadır. Ancak, hane halkı ile yapılan görüşmelerde sorulan 6 sorunun, "görmede, işitmede, hareket etmede zorluk çekiyor musunuz, bir şeyler taşımada tutmada zorluk yaşıyor musunuz vb." subjektif, içeriklere sahip[34] oluşu ve alanında ilk oluşu, araştırmanın sorgulayıcı bir bakış açısıyla ele alınmasında fayda olacağı düşüncesini doğurmaktadır. Ancak daha önce de belirtildiği üzere, araştırmanın, engelli nüfusunu bireylerin fonksiyon kaybı üzerinden ölçmeye çalışmak yerine, bireylerin dış dünya ile kurdukları ilişkide gerçekleşen engellilik hali üzerinden ölçme hedefi doğru bir yaklaşımdır. Bu bağlamda araştırma, engelli nüfus ve özelliklerinin tespiti konusunda önemli bir yöntem değişikliği getiren ileriye doğru çok önemli bir adımdır.

Bu kısıtları ortaya koyduktan sonra elde edilen sonuçlara gelindiğinde oldukça ilginç bir engelli nüfus rakamının ortaya çıktığı görülmektedir. Zira özellikle süreğen ruhsal ve/veya algısal yeti kayıplarını derinlikli sorgulanmadığı araştırma sonuçlarındaki rakamlar 2002 rakamları ile örtüşmemektedir. Buna göre, "2011 Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre, en az bir engeli olan (3 ve daha yukarı yaş) nüfusun oranı %6,9'dur (4.876.000 kişi). Erkeklerde %5,9 olan bu oran kadınlarda %7,9'dur."[35] Araştırma, çoklu engellileri ayrı bir kategoride ele almamıştır. Bu bağlamda engel gruplarına göre dağılımda, çoklu engele sahip bireyler ölçüm içerisinde mükerrerlik yaratma riskini içermektedir.

Detayları tablo 1-1'de verilen engelli nüfusun engel gruplarına dağılımlarındaki oranlar, 2002 Özürlüler Araştırması ile farklı oranlar ortaya koyduğu için daha derinlikli olarak sorgulanmaya, test edilmeye muhtaç bir durumdadır. Bu bağlamda ileride yapılacak çalışmalar için soruların etkinliği veya daha etkin ölçme sağlayacak soruların olup olamayacağı üzerinde düşünülmelidir.

Genel Nüfus İçinde Engel Grubuna Göre Engelli Nüfus Dağılımı		
Engel Türü	**Yöneltilen Soru**	**Oranı (%)**
Engelli nüfus oranı hesaplanırken; ilgili faaliyeti yaparken çok zorlandığını ve bu aktiviteleri hiç yapamadığını beyan edenlerin toplam nüfus içindeki payı esas alınmıştır.		
Görmede zorluk yaşayanlar	Görmeye yardımcı araç kullananlardan bu araçları kullanmalarına rağmen görmede çok zorlandığını belirtenler ile hiç görmediğini belirtenleri kapsanmıştır.	1,40
Duymada zorluk yaşayanlar	İşitmeye yardımcı araç kullanmalarına rağmen işitmede çok zorlandığını belirtenler ile hiç duymadığını belirtenler kapsanmıştır.	1,10
Konuşmada (konuşma bozukluğu, tutukluk, kekemelik gibi nedenlerden dolayı) zorluk yaşayanlar	3 ve daha yukarı yaştaki nüfusu kapsamaktadır.	0,70
Yürümede, merdiven çıkmada / inmede zorluk yaşayanlar	3 ve daha yukarı yaştaki nüfusu kapsamaktadır.	3,30
Bir şeyler taşımada / tutmada zorluk yaşayanlar	3 ve daha yukarı yaştaki nüfusu kapsamaktadır.	4,10
Yaşıtlarına göre öğrenmede / basit dört işlem yapmada / hatırlamada dikkatini toplamada zorluk yaşayanlar	3 ve daha yukarı yaştaki nüfusu kapsamaktadır.	2,00

Tablo 1-1: Genel nüfus içinde engel grubuna göre engelli nüfus dağılımı[36]

33. A.g.e. s.1
34. Sorular için Bkz Nüfus ve Konut Araştırması-2011 Bilgi Notu s.1, http://www.eyh.gov.tr/uygulamalar/arge-ve-istatistik/nufus-ve-konut-arastirmasi-2011 (erişim tarihi 13.04.2014)
35. Nüfus ve Konut Araştırması-2011, http://eyh.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/arge-ve-istatistik/nufus-ve-konut-arastirmasi-2011 (erişim tarihi: 13.04.2014)
36. Bu tablo, Nüfus ve Konut Araştırması-2011 Bilgi Notu'ndan derlenmiştir. Tablonun detaylarını görmek için bkz. araştırmanın yayınlandığı http://eyh.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/arge-ve-istatistik/nufus-ve-konut-arastirmasi-2011 (erişim tarihi: 13.04.2014)

Tablo 1-1'in sunduğu verilere göre görme engelli kategorisinde değerlendirilebilecek nüfus oranı %1,40'tır. Bu oran, işitme engellilerde %1,10, konuşma engellilerde ise %0,70'tir. Tablonun ortaya koyduğu en ilginç veri, ortopedik engelliler bakımındandır. Zira araştırmada ortopedik engel bünyesine dâhil edilebilecek iki gruplandırma yapılmış ve yürümede, merdiven çıkmada / inmede zorluk yaşayanlar (%3,30) ile bir şeyler taşımada / tutmada zorluk yaşayanlar (%4,10) ayrı ayrı kategorilendirilmiştir. Ancak bu kategorilendirme yapılırken, her iki kategoride de engelli durumunda olan bireylerin oranı belirtilmemiştir.

"Konuya yaş grupları açısından bakıldığında, 10-14 yaş grubunda %2,1 olan en az bir engele sahip olma oranının, 20-24 yaş grubunda %2,7'ye, 30-34 yaş grubunda %3,2'ye, 40-44 yaş grubunda %5,1'e, 50-54 yaş grubunda %8,8'e, 60-64 yaş grubunda %16,5'e, 75 ve daha yukarı yaşlarda ise %46,5'e çıktığı görülmektedir."[37]

Nüfus ve Konut Araştırması-2011, nüfusun engelliliğe dayalı dağılımının yanında, eğitim, medeni durum, işgücüne katılım vb. birçok kriter üzerinden nüfus tahminleri seti oluşturmuştur. Bu verilerin, sosyolojik, politik ve ekonomik çalışmalarda irdelenmesinin önemli sonuçların üretilmesine katkı sağlayacağı açıktır.

Güncel anlamda engelli bireylerin nüfus özellikleri konusunun dışında engelliler bakımından irdelenecek bir diğer husus ise, engelli bireyin toplum yaşamındaki durumuna ilişkindir.

2014 yılının, hak temelli çalışan STK'ların ve medyanın da etkisiyle engelli bireylerin sorunlarının görünürlüğünün daha fazla gerçekleştiği bir yıl olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle 3 Aralık Dünya Engelliler Günü ve her yıl 10-16 Mayıs tarihleri arasında gerçekleştirilen Sakatlar Haftası etkinliklerinde STK'ların gerçekleştirdikleri yürüyüşler ve basın açıklamalarında vurgulanan "hak" ve "eşitlik" talepleri, bunun göstergeleri niteliğindedir. Her ne kadar toplumun önemli bir kesiminde engelli bireyi halen hakları olan birey olarak algılamaktan çok, "yetersiz, yardıma muhtaç" birey olarak görme eğilimi hâkim bir bakış açısı olsa da STK'lar tarafından başlatılan hareketler, STK'lar arasında oluşturulan ağlar, platformlar ve inisiyatif hareketlerinin artması toplumdaki bakış açısının değişmesi yönünde gelecek için umut vaat etmektedir.

Haber 1-1: 01.12.2014 tarihinde Birgün Gazetesi'nde yayınlanan haber

37. Nüfus ve Konut Araştırması-2011, s.79 http://eyh.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/arge-ve-istatistik/nufus-ve-konut-arastirmasi-2011 (erişim tarihi: 13.04.2014)

Bunun paralellinde STK'ların "Denge ve Denetleme Ağı"[38] gibi sadece engellilik üzerine faaliyet gösteren STK'ların oluşturduğu oluşumların dışındaki yapılara dâhil olmaya başlaması da önemli bir gelişme olarak kayda geçmektedir.

Diğer yandan engelli sorunlarının çözümündeki en önemli aktör sayılabilecek hükümet politikaları bakımından da önemli gelişmeler yaşanmıştır. 2014 yılı içerisinde hükümet tarafından, erişim, eğitim, sağlık ve çalışma hayatında önemli mevzuat düzenlemeleri yürürlüğe gitmiştir. Genel anlamda olumlu ama bazı maddelerde var olan durumdan daha geriye götürebilecek düzenlemelerin de bulunduğu bu değişiklikler, yayının kendileri ile ilgili tematik bölümlerinde irdelenecektir. Bu aşamada, (giriş bölümünde), engelliler konusunda 2014 ve 2015 yılında çıkarılan ve genel anlamda tüm hak alanlarını ilgilendiren iki önemli gelişmenin ele alınmasıyla yetinilecektir.

1.3.2. Hukuki Gelişmeler[39]

Engelli hakları bakımından 2014 yılında iki ciddi gelişme yaşanmıştır. Bunlar:

1-19.02.2014 tarihinde 6518 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde ile Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un yürürlüğe girmesi,[40]

2- 03.03.2014 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından onaylanan[41], 26 Ocak 2015'de Bakanlar Kurulu tarafından, 10 Şubat 2015 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak yürürlüğe giren "Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin Ek İhtiyari Protokol'dür[42].

"Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme"ye Ek Protokolü, Türkiye, 28 Eylül 2009 tarihinde imzalamış ancak onaylanarak yürürlüğe girmesi 12 Aralık 2014 tarihli Resmi Gazetede yayınlanması ile olmuştur.[43]

Ek İhtiyari Protokolün kabulü ile "Taraf Devlet" sıfatı ile Türkiye "kendi egemenlik yetkisine tabi bulunan ve Sözleşme hükümlerinin bu Taraf Devlet tarafından ihlâl edildiğini iddia eden bireyler ya da bunlar adına hareket eden birey ya da grupların yapacağı başvuruyu Engelli Hakları Komitesi'nin alma ve tezekkür etme[44] yetkisini" tanımıştır.

Protokol etki gücü bakımından konuya taraf kesimlerin beklentilerine farklı derecede sonuçlar üretecek bir yapıdadır. Ancak diğer yandan, Türkiye'nin protokolü kabul etmesi, EHS'nin getirdiği kavram ve yükümlülüklerine bakış açısını ortaya koyması bakımından stratejik bir gelişme niteliğindedir.

Diğer yandan, Ek İhtiyari Protokol, başvuru yapılmasını belirli koşullara bağlamakta, bu koşulların yokluğunu reddetme sebebi saymaktadır. Ek İhtiyari Protokol'de Komite'nin kabul etmeyeceği başvurular şöyle sıralanabilir:

1- Başvurunun imzasının olmaması; Başvurucunun imzasının olmaması şeklinde tercüme edilmiş olan bu hususu, kaynağı belirsiz, ihbar şeklinde yapılan müracaatların değerlendirilmeyeceği şeklinde anlamak yanlış olmayacaktır. Başka bir deyişle Komite, başvuruyu incelmek için mağdurun bizzat (ya da yetkili temsilcisinin) ya da onun/onların adına hareket eden grupların başvurusunu imzalaması şartını aramaktadır. Başvurucunun ya da onun adına hareket edenin kimliğini bilmek koşulu, Komite'nin çalışma biçimi dikkate alındığında önemli bir unsur olmaktadır,

38. Denge ve Denetleme Ağı için bkz. http://www.birarada.org (erişim tarihi: 15.04.2014)
39. Bu bölüm Engelli Hakları İzleme Grubu Hukuk Danışmanı Avukat Güler Polat tarafından hazırlanmıştır.
40. 6518 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6518.pdf (erişim tarihi: 13.04.2015)
41. Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin Ek İhtiyari Protokolü'nün onaylanması, Resmi Gazete, 03.03.2014, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/12/20141212-26.htm (erişim tarihi: 13.04.2015)
42. Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin Ek İhtiyari Protokolü'nün onaylanması, Resmi Gazete, 03.03.2014, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/12/20141212-26.htm (erişim tarihi: 13.04.2015)
43. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair 6574 sayılı Kanun, 03.12.2014 tarihinde Mecliste kabul edilmiş, 29203 sayılı 12.12.2014 günlü Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.
44. Tezekkür etme: Müzakere ederek, görüşüp tartışarak, karar alma.

2- Aynı konunun Komite tarafından daha önce incelenmiş olması ya da başka bir uluslararası soruşturma veya çözüm usulüne göre incelenmiş ya da incelenmekte olması; Başvurucunun komiteye müracaat etmesine dayanak teşkil eden konuyu başka bir uluslararası müracaata konu etmemiş olması ve Komite'ye müracaat ettikten sonrada başka bir uluslararası kuruma müracaat etmemesi şartı aranmaktadır. Bu düzenleme ile uluslararası başvuru mercilerinin kararlarında istikrar sağlanması hedeflenmiştir. Ancak bu düzenleme başvurucu için uluslararası başvuru yollarından birini seçme zorunluluğunu getirmiştir,

3- Başvurunun, bu tür başvuruda bulunma hakkının kötüye kullanılması durumunu oluşturması veya sözleşme hükümlerine uymaması,

4- Mevcut iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması başvuru koşullarından bir diğeridir. Ancak iç hukuk yollarının uygulanması makul olmayacak ölçüde uzun sürecek ise ya da çözüm sağlayıcı bir sonuç getirmesi ihtimal dâhilinde görünmüyorsa, bu kuralın yerine getirilmesi şartı aranmaz,

5- Başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olması ya da yeterli kanıta dayanmaması,

6- Başvuruya konu olayların, bilahare devam etmediği sürece, işbu Protokol'ün ilgili Taraf Devlet tarafından yürürlüğe sokulması öncesinde gerçekleşmiş olması.

Ana hatları yukarıda izah edilen Ek İhtiyari Protokol kapsamında verilecek Komite kararları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarından farklı olarak yaptırıma tabi olan kararlar değildir. Ancak Komite'nin gerekli görmesi halinde taraf devlet nezdinde incelme ve gözlem yapmak üzere heyet gönderebilecek olması, uygulamaların, tavsiye kararlarına uyulmamasının ve kararların raporlanacak olması ciddi bir diplomatik yaptırım olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Protokol, gücünü ülkenin taraf olmasının getireceği yükümlülükten siyasal tutarlılık kaygısından, uluslararası arenada göreceği olumlu ya da olumsuz tepkiden alacaktır.

2014 yılında engelli hakları bakımından gerçekleşen bir diğer önemli gelişme ise, kamuoyunda Engelliler Kanunu olarak bilinen 578 sayılı "Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"daki değişiklik olmuştur.

5378 sayılı "Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun", 03.05.2013 tarih ve 28636 sayılı Resmi Gazete'de (R.G.) yayımlanan 25.04.2013 tarih ve 6462 sayılı Kanun'un 1/69-a. maddesi hükmü ile Engelliler Hakkında Kanun olarak adı değiştirilmiş ve içerisinde geçen "özürlü" yerine "engelli" kelimesi işlenmiştir.

Kanunun tanımlamalar bölümünde yer alan doğrudan ve dolaylı ayrımcılık tanımı sadece 5378 sayılı Kanun'un yorumlanmasında değil, tüm kanunların engelliler ile ilgili düzenlemelerinde ve engellilerin taraf olduğu olay ve davalarda önemlidir. Özellikle ayrımcılığa ilişkin düzenlemeler ile kanunun EHS ile paralellik kurmakta olduğu açıktır. Özellikle engelliliğe dayalı ayrımcılık tanımlamasında; Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayrım, dışlamaya ek olarak kısıtlamayı da kapsama alması açısından önemli bir gelişmedir.

Ancak diğer yandan Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) ayrımcılık suçunu düzenleyen 122. maddesinde 02.03.2014 tarihinde yapılan değişiklikle ayrımcılık suçunun cezalandırılması şartının nefret saikine bağlanmış olması; engelliye karşı yapılan ayrımcılığın cezalandırılması olasılığını adeta ortadan kaldırmaktadır.

Yine Kanun'a eklenen 4/B maddesi ile engellilerin toplumdan tecrit edilmeleri ve ayrı tutulmalarının önlenmesi, engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda bağımsız olarak toplum içinde yaşamaları esas olması ve özel bir yaşama düzenine zorlanamayacakları hükme bağlanmıştır. Ancak Medeni Kanunun vasinin yetkilerine herhangi bir kısıtlama getirilmemesi, hukuki korumayı sağlayacak kurumların/sitemin hâlihazırda düzenlenmemiş olması halen yaşlıların ve vesayet altındaki kısıtlıların zorla yatış işlemlerinin yapılmasına devam edilmesine imkân tanımaktadır.

Engelliler Hakkında Kanun'un erişilebilirlikle ilgili düzenlemeleri kaleme alınış şekliyle uluslararası metinlere paralellik göstermekle birlikte uygulamaya yansımaları aynı paralellikte olmayacağı, kamuya açık alanların ve taşımacılık hizmetlerinin engellinin erişmesine uygun hale getirilmesi için yapılacak çalışmaların süre

uzatmalarla yıllara yayılması kaçınılmaz görülmektedir. Başka bir deyişle engelli bireylerin metinlerde yer alan haklarının hayatlarında yer alması için yasada (bazı toplu taşıma araçları bakımından) 07.07.2018 olarak belirlenen süreye ne kadar riayet edileceği belirsizdir.

Ancak bu olumsuzluklara karşın 04.02.2015 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri İzin Yönetmeliği'nin 11. maddesine eklenen fıkralarla engelli yakını olan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) mensuplarına tanınan haklar Türkiye'nin taraf olduğu EHS'nin iç hukuka uyarlanmasına başarılı bir örnektir. Yönetmelik hükmüyle; kişinin %70 oranında engelli ya da süreğen hastalığı sahip bir çocuğu bulunması durumunda söz konusu personel (anne veya baba) bir yıl içinde toptan veya bölümler hâlinde on güne kadar mazeret izni kullanabilecektir.[45] EHS hükümlerinin iç mevzuatı askerlik mesleğinin özgün yanlarına göre oluşturulan TSK mevzuatına nüfuz etmesi çok ciddi ve önemli bir gelişmedir.

Temel değişim ve içerdiği vurguları yukarıda özetlenen mevzuat değişikliklerinin, mevzuat düzleminde ciddi bir paradigma değişikliği yarattığı açıktır. Mevzuat düzenlemelerinde gerçekleşen bu değişimin, ancak ve ancak günlük yaşamdaki uygulamalara geçmesi ile anlam bulacağı açıktır.

1.4. İzleme Çalışmaları ve Yayının Hazırlanması

Engelli Hakları İzleme Çalışmaları, 2014 yılında yapılan ve temel olarak 2013 yılını esas alan izleme çalışmalarının 2014 yılını kapsayan tekrarı niteliğindedir. İzlemede süreklilik ve tekrar yoluyla anlamlı, zamana yayılan değişimi gösteren bir veri setini ortaya koymak bu çalışmanın vizyonunu oluşturmaktadır.

İzleme çalışmalarında, bir önceki çalışmada da olduğu üzere (başta çoklu dezavantaj yaşayanlar olmak üzere) engellilerin; Anayasa, yasalar ve ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile sağlanan eğitim, erişim, çalışma hayatı ve sağlık haklarından ne ölçüde yararlanabildiğinin ölçülmesi hedeflenmiştir.[46]

Yukarıda çizilen ve detayları bölüm içerisindeki ilgili başlıklarda izah edilecek olan çerçeve kapsamında çalışmanın amacını şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1- Türkiye'de yaşayan engelli bireylerin erişim, eğitim, sağlık ve çalışma hayatı alanındaki haklarından ne derece yararlandığının ve yaşanılan sorunların, sivil bir örgüt tarafından, çeşitli kaynaklardan elde ettiği verilerle nitelik ve niceliksel olarak ölçülmesi,

2- İzleme çalışmalarına katkı sağlayan STK'ların da katılım ve katkısıyla; veri analizinin ortaya konulması,

3- İzleme çalışmasının birden fazla kez tekrarlanması suretiyle bu alanlarda yaşanan olumlu/olumlusuz değişimlerin ortaya koyulması,

4- Kamu idaresinin Anayasa, yasalar, taraf olduğu sözleşmelerce getirilen yükümlülükleri ne derece yerine getirdiğinin, bu konuda etkin tedbirler alıp alınmadığının sayısal, ölçülebilir ve güvenilir verilerle tespit edilmesi,

5- Elde edilen veriler yoluyla raporlamalar yaparak politika yapım ve yürütme süreçlerine etkide bulunulmasını hedeflemektedir.

1.4.1. Hedefler, İzleme Çalışmalarında Çerçeve

Engelli Hakları İzleme Çalışması'nın çerçevesi, kendine özgün nüanslar içermekle birlikte bir önceki (2013 yılı) çalışmanın hedefleri ve çerçevesi ile aynıdır.[47]

Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013'de de belirtildiği üzere, her alanı izleme alanına almanın yaratacağı teknik ve mali zorluklar sebebiyle, engelli bireylerin en çok sorun yaşadığı (ve diğer alanlara ciddi etkide bulunan) temaların seçilmesine özen gösterilmiştir.

45. Bkz.Türk Silâhlı Kuvvetleri İzin Yönetmeliği'nin 11.maddesine.http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.5904&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=T%C3%BCrk%20Silahl%C4%B1%20Kuvvetleri%20%C4%B0zin%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Fi (erişim tarihi: 13.04.2014)
46. Engelli Hakları İzleme Grubu Projesi, Sabancı Vakfı TGHP 2013 yılı destekleri kapsamında yürürlüğe konmuş olup, Vakfın 2014 yılı kapsamında desteğini sürdürmesi sonucunda 2014-2015 yılı içerisinde de çalışmalar sürdürülmüştür.
47. 2013 Yılı Çalışması kapsamında çıkarılan Mevzuatta Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013 için bkz. http://www.engellihaklari-izleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf (erişim tarihi:15.04.2015)

Ancak, tematik çerçeve aynı kalmakla birlikte, izleme alanı içerisindeki alt konular bir önceki çalışmaya göre artırılmıştır. Bu bağlamda, erişim başlığında adalete erişim olanaklarının araştırılması bakımından 81 il adliye binaları, eğitim alanında Türkiye geneline yayılmış 224 Rehberlik ve Araştırma Merkezi (RAM), eğitim başlığında açılan yeni alt başlıklar akla gelen ilk örneklerdir.

Diğer yandan 2013 yılı çalışmalarında olup, bu çalışmada da tekraren izleme yapılan tüm başlıklarda bir önceki yılın sorgulamaları ile yetinilmemiş, bu sorgulamalara yeni veri toplama fasılları eklenerek izlemede derinlik artırılmaya çalışılmıştır.

İzleme çalışmalarında 2013 yılı izleme çalışmalarında olduğu gibi, erişilebilirlik teması stratejik bir tema olmuştur. Zira erişilebilirlik, kendi başına bir tema olduğu gibi, diğer temalar olan eğitim, sağlık ve çalışma hayatı alanlarındaki hizmetlerin şekil ve içerik olarak şekillenmesinde belirleyici bir faktördür. Bu sebeple, erişim ile ilgili izleme çalışmaları bir yandan, ana arter, cadde, sokak ve parklar veya toplu taşıma araçlarını içerirken, bir yandan da hastaneler, okullar, RAM'lar gibi kamusal hizmet noktalardaki fiziki ve hizmete erişim koşulları ilgili oldukları temaların içerisinde irdelenmiştir.

Çalışmanın birden fazla yıla yayılan bir çalışma olması, engelli hakları ve sahaya yansıyan uygulamaların zaman içerisinde nasıl bir değişim gösterdiğinin mukayesesini de gündeme getirmektedir. Bu mukayese, uygulanan politikaların, alınan tedbirlerin etkinliğinin ölçülmesi amacına da hizmet edecektir. Bu sebeple özellikle erişim alanı başta gelmek üzere, sağlık, eğitim ve çalışma hayatı alanlarında 2013 ve 2014 yılı verilerinin mukayeseli analizlerine de yer verilmiştir. Bu mukayese yapılırken, genel bir mukayese ile yetinilmemiş, erişim alanında elde edilen verilerde her iki yıl da veri temin edilen odaklar bazında da mukayeseli analiz yapılarak değişim, daha mikro düzeyde de ölçülmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın tematik çerçevesi bu şekilde oluşurken zamansal çerçevesi, bir önceki çalışmada olduğu gibi, geriye doğru bir projeksiyon eşliğinde yapılmamış, 2014 yılı ile sınırlı tutulmuş ancak özgün bir yön olarak tematik bölümlerde 2014 yılı verileri, veri setlerinin elverdiği sınırlar içerisinde bir önceki çalışmanın verileriyle mukayeseli analizlere tabi tutularak yorumlanmıştır.

1.4.2. İzleme Grubu Çalışmaları

Proje çalışmalarının alt başlıklarını açıklamadan önce tekraren; bu yayının, 2013 yılını içeren çalışmanın bir devamı olduğu ve 2014 yılını kapsadığını hatırlatmakta fayda vardır.

Bunun bir uzantısı olarak Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu -2014 yayını bir önceki çalışmada olduğu gibi, Engelli Hakları İzleme Grubu Projesi'nin bir boyutunu ifade etmektedir. Bu bağlamda 2014 yılı çalışmaları aşağıdaki faaliyetleri içermiştir:

1- Çalışmaların yürütücüsü konumundaki TOHAD tarafından 2014 yılı bakımından engelli bireylerin erişim, eğitim, sağlık ve çalışma hayatındaki haklarından 2014 yılında ne derece yararlandığının ölçüldüğü, 2013 verileriyle mukayeselerin de yapıldığı izleme çalışmaları yapması,

2- Engelliler konusunda çalışmalar yapan 20 STK'nın, bir izleme grubu oluşturarak; sahada tespit ettikleri sorunların aktarımı ve izleme çalışmalarından elde edilen verilerin yorumlanması amaçlı bir ağ çalışması yapılması,

3- Kamu spotları hazırlanması, medya ve sosyal medya çalışmaları yoluyla kamusal farkındalık çalışmaları yapılması,

4- İzleme çalışmalarından elde edilen verilerle, Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2014 isimli bir yayın hazırlanması,

5- Yayından elde edilen tematik raporların, lobi çalışmaları eşliğinde ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlara sunulması.

1.4.3. Proje Bileşenleri

Engelli Hakları İzleme Grubu İzleme Proje çalışmaları, hak temelli çalışmalar yapan STK'ların bir araya gelerek izleme-raporlama ve lobi çalışmaları yürüttükleri bir sivil ağdır. Bu sivil oluşum, temel olarak izleme ve raporlama çalışmalarını, engelli bireylerin haklarının kazanımı yönünde araçsallaştırmıştır.

Engelli Hakları İzleme Grubu Çalışmaları TOHAD ile İstanbul Bilgi Üniversitesi ortaklığı ve Sabancı Vakfı Toplumsal Hibe Geliştirme Programı (TGHP)[48] desteği ile yürürlüğe konulmuştur. TOHAD, projede idari işleyişten sorumlu olmuş, bunun yanında izleme, yayın hazırlama ve raporlama çalışmalarını üstlenmiştir. İstanbul Bilgi Üniversitesi, projenin ulusal ve uluslararası raporlama çalışmalarında stratejik danışmanlık desteği görevini yerine getirmiştir.

Projenin çok önemli bir diğer bileşeni olan STKlar ise, projede izleme verilerinin analizi ve saha sorunları aktarımı yapma konusunda pozisyonlanmışlardır. Bu şekilde katılımcı rolü alan STK'ların listesi tablo 1-2'de sunulmaktadır.

İzleme Grubuna Dâhil Olan STK'lar			
#	**STK Adı**	**Faaliyet Odağı**	**Merkezi**
1	Aktif Engelliler Derneği	Engelliler ve spor	Antalya
2	Buca Engelliler Derneği	İzmir bölgesi-bütün engel grupları	İzmir
3	Eğitimde Görme Engelliler Derneği	Görme engelli öğrenciler	Ankara
4	Engelli Kadın Derneği	Engelli kadınlar	Ankara
5	Engelsiz Erişim Derneği	Engellilerin erişim sorunları	İstanbul
6	Genç Engelliler Gençlik ve Spor Kulübü Derneği	Engelliler ve spor	Adana
7	İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği	İşitme engelliler	İstanbul
8	Otistik Çocukları Koruma ve Yön. Derneği	Otizmli bireyler	İstanbul
9	Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi Derneği	Psiko-sosyal engelliler	İstanbul
10	Sabancı Üniversitesi Eğitim Reform Grubu	Engelli kişiler ve eğitim	İstanbul
11	Şanlıurfa Omurilik Felçlileri İstihdam Derneği	Engelli istihdamı	Şanlıurfa
12	Şişli İşitme ve Konuşma Engelliler Derneği	İşitme engelliler	İstanbul
13	Tohum Otizm Vakfı	Otizmli bireyler	İstanbul
14	Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği	Tüm dezavantajlı gruplar	İstanbul
15	Türkiye Gençlik Birliği Derneği	Gençler	Ankara
16	Türkiye Sakatlar Derneği Antalya Şubesi	Antalya bölgesi-bütün engel grupları	İstanbul
17	Türkiye Sakatlar Derneği Genel Merkezi	Bütün engel grupları	İstanbul
18	Umut Işığı Otizm Derneği	Otizmli bireyler	İstanbul

Tablo 1-2: Engelli Hakları İzleme Projesi katılımcı sivil oluşumların listesi

Listesi, yukarıda belirtilen STK'lar çalışma kapsamında yapılan yuvarlak masa toplantısında, faaliyet gösterdikleri engel grubu ya da bölge bazında aktarımlarını gerçekleştirmişlerdir. STK grubu, izleme çalışmalarının tabiatı gereği sahadan alınması mümkün olmayan, (örn: engelli öğrencilerin okullara kaydının yapılmaması, hastanelerde rapor alımları sırasında yaşadıkları hak kayıpları vb.) stratejik bildirimlerin alınması bakımından çok önemli bir fonksiyonu yerine getirmiştir.

48. Detaylı bilgi için bkz. www.sabancivakfi.org (erişim tarihi: 15.04.2014)

1.4.4. Metodoloji ve Kaynaklar[49]

İzleme çalışmasını, bir durumun belirli bir zaman diliminde, olgu, vaka, ihlâl, değişim, vb. boyut/boyutlar ekseninde tespitinin yapılması amacıyla yapılan çalışmalar olarak tanımlamak mümkündür.

Bu tanım, izlemenin araçsal tanımı olarak kabul edildiğinde akla ilk olarak izlemenin amaçsal fonksiyonu, yani neden yapıldığı gelir. Bu noktada izlemenin neden yapılacağı, yapılabileceği konusunda bir sınır olamayacağının altını çizmekle birlikte, temel bazı nedenler aşağıda sıralanmıştır. Buna göre izleme,

- Bir olay ya da olgu bazında bireyin/bir topluluğun sorunlarına yönelik durumunun tespiti,
- Bir olay ya da olgu bazında bireyin/bir topluluğun sorunlarına yönelik tedbirlerin alınıp alınmadığının tespiti,
- Durumun iyileştirilmesi için alınan önlemlerin işe yarayıp yaramadığının tespiti,
- Sorunların sebep, dağılım ve derinlik bakımından ortaya konması
- Analizler-önerileri içeren raporların sunularak, (ulusal ya da uluslararası düzeyde) politika yapı süreçlerine etkide bulunulması amacıyla yapılabilir.

Engelli Hakları İzleme Grubu, izleme çalışmalarını yukarıda ifade edilen amaçlar kapsamında gerçekleştirmiştir. Çalışmalar esnasında EHS'nin 31. maddesindeki, İstatistikler ve veri toplama başlığında çizilen çerçeve esas alınmış, kullanılan araçlar, bu maddenin ruhuna uygun bir şekilde çalışmaya adapte edilmiştir.

Bu noktada izleme, veri toplama kaynağı konusu gündeme gelmektedir. Engelli Hakları İzleme Grubu çalışmaları çalışmada çalışmada kendisini tek bir yöntemle sınırlamamıştır. Ancak veri toplama işlemlerinde en geniş kaynak olarak kamu kaynaklarından yararlanıldığı da bir gerçektir. Bunun paralelinde, medyada yer alan haberler, STK'lardan alınan saha sorun bildirimleri ve en önemlisi engelli bireylerden alınan bireysel hak ihlâl bildirimlerinden de yararlanılmıştır. Kamu kaynakları dışındaki kaynaklar; aynı anda hem başlı başına bir veri sağlaması hem de kamudan elde edilen veri ve bilgilerin test edildiği, doğrulandığı ya da olumsuzlandığı kaynak olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmada genel olarak sayısal, ölçülebilir veri toplanması öncelikli yaklaşım olarak belirlenmiştir. Ancak örneğin engelli bireylerin maruz kaldığı şiddet, taciz ve istismar vakalarında, istihdam alanında yaşanan mobbing ve ayrımcı uygulamalarda yani Türkiye şartlarında veri toplama bakımından kısıtlılıklar bulunan bu tip konularda vaka/olay bazında toplanan belgeler üzerinden sorunlara ilişkin genelleme yapmak suretiyle bilgi üretilmeye çalışılmıştır. Ancak bu şekilde elde edilen bilgiler konusundaki genellemeler yapılırken sadece vaka içeriklerine bakılmamış, özellikle proje katılımcısı STK'ların saha bildirimleriyle mukayeseli analizleri yapılarak bir doğrulama çabası sarf edilmiştir. Diğer yandan, çalışmalar boyunca elde edilen tüm veriler ve belgeler, bir veri tabanında kayıt altına alınmıştır.

Metodolojik olarak, seçilen izleme yönteminin içerdiği metotların kapsamı ve yayına içerik sunan kaynak verilerine dair izahatlar aşağıda açıklanmıştır.

1.4.5. Engelli Hakları İzleme Projesi Çalışmaları Kapsamındaki İzleme Metotları

Yukarıda ifade edilen amaçların her birisinden de anlaşılacağı üzere bu yayın, ülkeye içerdiği konular bakımından literatür kazandırmak fonksiyonunun yanında her türlü savunuculuk çalışması ve politika yapma sürecine projeksiyon sağlayabilme düşüncesiyle hazırlanmıştır. Bu sebeple Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2014 yayını, öncesindeki izleme çalışmalarında kullandığı bütün yöntemlerden veri almıştır. Bu bağlamda izleme metotları, tıpkı 2013 izleme çalışmalarında olduğu gibi aşağıdaki alanlarda gerçekleştirilmiştir.

49. Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2014 çalışması, aynı adlı yayının 2013 yılında çıkan ilk kitabının devamı olduğundan, metodoloji ve kaynaklar bölümü izahatlarında 2014 yayınında kuramsal izahatlar sınırlı tutulmuş, sadece genel bir kuramsal izahatla yetinilmiştir. Bu konu hakkındaki Bkz. Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013. http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf (erişim tarihi: 12.04.2015)

a. Bilgi edinme başvuruları
b. Tarama çalışmaları
   I. Medya taraması
   II. Mevzuat taraması
c. Bireysel başvuruların toplanması/alınması
d. Saha deneyim paylaşımları
e. Diğer kaynaklar (çeşitli kurumların yayınları, veri kaynakları, yıllık raporlar, internet sitelerinde yer alan raporlar)

1.4.5.1. Bilgi Edinme Başvuruları

Bilgi edinme hakkı, 4982 sayılı Bilgi Edime Hakkı Kanunu adıyla Türk hukuk sistemine yakın bir tarihte girmiş, bu mevzuat sayesinde gerçek ya da tüzel tüm kişiler, herhangi bir gerekçe aranmaksızın, kamu kurum ve kuruluşlarından bilgi edinme hakkına sahip olmuştur.[50]

Bilgi edinme başvuruları, izleme çalışmaları kapsamında veri toplama işlemlerinin omurgasını teşkil etmiştir. Bilgi edinme başvuruları ile bilgi toplanmasındaki temel hedef, halihazırdaki mevzuat ile devletin engellilik konusunda sağlamış olduğu hizmetler arasındaki tutarlılığın ölçülmesi olmuştur. Bilgi edinme başvurularından beklenen bir diğer çıktı ise, bu konuda veri tabanı oluşturmayan kamu kurum ve kuruluşlarını bir veri tabanı oluşturmaya zorlamaktır.

İzleme çalışmaları kapsamında yapılan bilgi edinme başvuruları, erişim, eğitim, sağlık ve çalışma hayatı alanlarıyla sınırlandırılmıştır. Erişilebilirlik konulu başvurular özel bir öneme sahip olmuştur. Zira erişilebilirlik başvuruları bir yandan toplu taşıma ve (yol, kaldırım, park, rekreasyon alanı, kamu binaları vb.) kentsel mekanların sorgulanmasını ve bir yandan da eğitim, sağlık ve çalışma hayatı alanlarındaki hizmete-hakka erişimin koşullarının sorgulanması fonksiyonunu yerine getirmiştir. Örneğin, sağlık alanında hastane koşulları sorgulanırken hem hastanenin fiziki erişim olanakları, hem de kabartma yazılı aydınlatılmış onam, işaret dili bilen personel bulunup bulunmadığı gibi, sağlık hizmetlerine erişim koşulları sorgulanmıştır. Benzer durum, eğitim alanında RAM'lar, çalışma hayatı alanında ise İŞKUR ve Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) il binaları bakımlarından gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla erişim teması ile ilgili başvurular, hem başlı başına kendi teması için, hem de diğer temalar için veri sağlamıştır.

Bu noktada bilgi edinme başvurularının yapılış usulleri hakkında kısa bir bilgi vermekte fayda bulunmaktadır. İzleme çalışmalarının 2 yıldır kazandırdığı deneyim göstermiştir ki; Türkiye'de kamu kurumları, bilgi edinme başvurularına cevap vermekte isteksizdirler. Bu gerçekten hareketle, bilgi edinme başvurularında bir üst dilekçesi, başvuru yetki belgesi ve bilgi edinme tüzel kişi formlarının yanında, cevap verecek makama kolaylık sağlamak amacıyla hazır bir cevap formu da başvuruyla birlikte yollanmıştır. Cevap formu, kurumu, (kutucuk doldurmalı cevap verme seçeneği sayesinde) sayısal tabanlı veri paylaşmaya teşvik etmiştir. Bilgi edinme başvurularında (kaymakamlık başvuruları gibi sınırlı başvuru haricinde) yazılı evrakın adi posta şeklinde gönderilmesi yöntemi seçilmiştir.

İzleme çalışmalarında giden başvurular ile gelen cevaplar bir veri tabanında kayda alınmasına titizlik ve özen gösterilmiştir. Bu bağlamda giden her evraka bir numara verilmiş ve gelen her cevap, gelen evrak numarası ile kayda alınmıştır. Diğer yandan cevaplardaki veriler, gönderilen cevap formlarına göre oluşturulmuş veri tabanına kaydedilerek analiz edilmiştir.

Bilgi edinme başvuruları, 4982 sayılı Kanun gereği sadece kamu kurum ve kuruluşlarına yapılmıştır. Bu bağlamda, izleme çalışmalarında detayları tablo 1-3'de görüleceği üzere 2.804 kamu kurum ve kuruluşuna bilgi edinme başvurusunda bulunulmuştur. 2013 yılına ait izleme çalışmalarında 2.346 kuruma bilgi edinme başvurusu yapıldığı dikkate alındığında, başvuru sayısında bir önceki yıla göre %19,5 civarında bir artış olduğu ortaya çıkmaktadır.

50. Bkz. 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 4. maddesi: "Herkes bilgi edinme hakkına sahiptir." http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf (erişim tarihi 15.04.2015)

2014 Yılı İzleme Çalışmaları Kapsamında Başvuru Yapılan Kurum Sayıları	
Başvuru Yapılan Kurum	**Kurum Sayısı**
Yasama	1
Bakanlıklar	21
İl Belediyeleri	81
İlçe Belediyeleri	478
Kamu Kurum-Kuruluşları ve Özerk Kurumlar	130
Valilikler	81
Kaymakamlıklar	961
İŞKUR İl Müdürlükleri	81
SGK İl Müdürlükleri	81
ASPB İl Müdürlükleri	81
Sağlık İl Müdürlükleri	81
Kamu Hastaneleri Birlikleri	86
Milli Eğitim İl Müdürlükleri	81
Emniyet İl Müdürlükleri	81
Başsavcılık / Savcılık	81
Üniversiteler	174
Rehberlik ve Araştırma Merkezleri (RAM)	224
Toplam	**2.804**

Tablo 1-3: 2014 yılı izleme çalışmaları kapsamında başvuru yapılan kurum sayıları

Kurum bazında sayıları yukarda ifade edilen bilgi edinme başvurularında, bir kamu kurumu izleme başvurusu yapılan temalara bağlı olarak, birden fazla başvuruya muhatap olabilmiştir. Belediyelere yapılan başvurular, bunun tipik bir örneğini teşkil etmiştir. Bu bağlamda belediyeler, hem belediye binalarının erişime uygunluğu bakımından, hem toplu taşıma araçları bakımından hem de cadde ve sokak erişimi bakımlarından üç farklı başvuruya muhatap olmuştur. İzleme çalışmaları kapsamda benzer şekilde birden fazla alanda izleme çalışmalarına muhatap olan (Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, SGK, İŞKUR, vb.) birçok kamu kurum ve kuruluşu bulunmaktadır. Bilgi edinme başvuru sayılarının başvurulan kurum ve başvuru temasına göre dağılımı tablo 1-4'de sunulmaktadır.

Kurumlara ve Odağına Göre Bilgi Edinme Başvuruları ve Sonuçları						
Müracaat Konusu	**Müracaat Odağı**	**Gönderi Toplamı**	**Cevap Verilen**	**Cevap Yüzdesi**	**Alana Göre Cevap Toplamı**	**Toplam Cevap Yüzdesi**
Toplu Taşıma Erişilebilirlik	Toplu Taşıma (kara)	81	51	62,96	51	62,96
	Toplamları	**81**	**51**			
Kentsel Alanlar (Cadde, Sokak, Park, Rekreasyon Alanı vb.)	İl Belediyeleri	81	41	50,62	272	48,66
	İlçe Belediyeleri	478	231	48,33		
	Toplamları	**559**	**272**	**48,66**		
Kamu Binaların Fiziki ve Hizmete Erişilebilirlik Durumları	İl Belediyeleri	81	46	56,79	1.306	56,32
	İlçe Belediyeleri	478	264	55,23		
	Bakanlıklar	21	16	76,19		
	Kamu Kurumları	130	86	66,15		
	Valilikler	81	52	64,20		
	Kaymakamlıklar	961	480	49,95		
	İŞKUR İl Müdürlükleri	81	60	74,07		
	SGK İl Müdürlükleri	81	59	72,84		
	ASPB İl Müdürlükleri	81	41	50,62		
	Sağlık İl Müdürlükleri	81	55	67,90		
	Milli Eğitim İl Müdürlükleri	81	65	80,25		
	Emniyet İl Müdürlükleri	81	38	46,91		
	Başsavcılık / Savcılık	81	44	54,32		
	Toplamları	**2.319**	**1.306**	**56,32**		
İstihdam	İstihdam-Çalışma Hayatı	26	16	76,19		
	Toplamları	**26**	**16**	**61,54**		
Eğitim	Eğitim Hizmetleri	13	9	69,23	133	56,12
	Eğitim Hiz. Erişim (RAM'lar)	224	124	55,36		
	Eğitim Hiz. Erişim (Ünv.)	174	104	59,77		
	Toplamları	**237**	**133**	**56,12**		
Sağlık	Sağlık Hizmetleri	9	7	77,78	96	56,47
	Sağlık Hizmetlerine Erişim (81 İldeki 86 Kamu Hastaneleri Birliği ve 75 Üniversite)	161	89	55,28		
	Toplamları	**170**	**96**	**56,47**		
Genel Toplamları		**3.366**	**1.834**	**54,50%**		

Tablo 1-4: Kurumlara ve odağına göre bilgi edinme başvuruları ve sonuçları

Tablo 1-4'ün ortaya koyduğu sonuca göre 2014 yılında, 2 bin 804 kuruma toplam olarak 3 bin 366 adet bilgi edinme başvurusu gerçekleştirilmiştir. Kurumlar bu 3 bin 366 bilgi edinme başvurusundan 1.834 tanesine cevap vermiştir. Cevap verilme oranı %54,50'dir. Ancak burada bir noktanın altını özellikle çizmekte fayda vardır. Tablonun kamu binalarında hizmetlerin ve hizmete erişilebilirlikleri başlığında yer alan başsavcılık ve

savcılık ile sağlık bölümünde yer alan sağlık hizmetleri başvuruları sayısal olarak görüldüğünden daha fazla başvuruyu (gömülü olarak) içermektedir. Zira 81 ilin başsavcılık ve savcılıklarına yapılan başvuruda ise o ildeki tüm adliye binalarının, Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterlikleri'ne yapılan başvurularda, bağlı tüm (hastane ve ağız diş sağlı merkezi olmak üzere) sağlık tesislerinin verileri talep edilmiş ve buralardan gelen cevaplar, tablodaki istatistiklere dâhil edilmemiştir.[51]

Bu kısıtlar altında incelendiğinde, tüm başvurulara %54,5 olarak görülen cevap oranı, istatistiğe dâhil edilmeyen sayılarla birlikte %61,22 olarak gerçekleşmektedir. Bilgi edinme başvurularına en çok hangi kurumların cevap verdiği bu noktada akla gelen ilk sorudur. Bu açıdan incelendiğinde:

1- En çok cevabın, kamu binaları erişimi ve hizmete erişim alanında sorgulama yapılan milli eğitim il müdürlükleri tarafından (%80,25 oranında) verildiği,

2- Milli eğitim il müdürlüklerini, %76,19 ile bakanlıkların, %74,02 ile İŞKUR il müdürlüklerinin, %72,84 ile SGK il müdürlüklerinin izlediği,

3- En az cevap oranının ise %46,91 ile il emniyet müdürlüklerine ait olduğu görülmektedir.

Diğer yandan, 2014 yılı izleme çalışmalarında elde edilen cevap oranının bir önceki (2013) yılı ilerleme çalışmalarındaki cevap oranları ile mukayese akla gelen bir diğer sorudur. Bu sorunun cevabına dair veriler tablo 1-5'te sunulmuştur.

Bilgi Edinme Başvurularının 2014-2015 Yılı Mukayeseli Tablosu			
Yıllar	**Başvuru Sayısı**	**Cevap Sayısı**	**Cevap Oranı**
2013 Yılı (çalışmalar 2014'te yapılmıştır.)	2.967	1.542	51,97%
2014 Yılı (çalışmalar 2015'te yapılmıştır.)	3.369	1.864	54,50%

Tablo 1-5: Bilgi edinme başvurularının 2014-2015 yılı mukayeseli tablosu

Tabloda görüldüğü üzere, 2014 yılında bilgi edinme başvurularına cevap oranının, 2013 yılına göre yaklaşık %2,5 civarında bir artış gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Ancak, sağlık hizmetlerine erişim ve başsavcılık/savcılıklar tarafından verilen ve il cevapları kapsamında hesaba katılmayan cevaplar da dâhil edildiğinde cevap oranının %61,54'e çıktığı ve %10'a yakın bir artışın söz konusu olduğu görülmektedir.

Genel tablosu bu şekilde ortaya konan bilgi edinme başvurularının cevapları, çalışmanın her temasında birçok açı ve perspektifle analiz edilerek paylaşılmıştır.

1.4.5.2. Tarama Çalışmaları

Bilgi edinme başvuruları bir izleme çalışmasında somut, ölçülebilir bilgiler sağlaması bakımından önemli bir enstrümandır. Ancak bu alandan elde edilen bilgiler sadece gerçekleşen/sağlanan hizmetlerin verilerini ortaya koymaktadır. Diğer yandan mevzuatında hâlâ eksiklikler ve boşluklar bulunması sebebiyle Türkiye'de engellilerin sıkça hak kayıpları yaşadığı da bir gerçektir. Bu sebeple, hak kullanımının gerçekleşemediği/gerçekleşmesin engellendiği durumlar konusunda veri toplayabilmek oldukça önemli bir ihtiyaçtır. Ancak emniyet teşkilatı ve yargı sisteminin engellilerin maruz kaldığı hak kayıplarını ayrıştıran bir kayıt sistemi bulunmadığından, bu konu her daim sorunlu ve veri toplaması zor bir alan olagelmiştir.

İzleme çalışmaları da yukarıda ifade edilen sorunları yaşadığı için bu alanda veri toplayabileceği farklı enstrümanlar geliştirmiştir. Bu bağlamda tarama çalışmaları başlığı altında yürütülen çalışmalarda medya taraması ve mevzuat taraması başlıklarında iki farklı yöntem uygulanmıştır.

1.4.5.2.1. Medya Taraması

Medya izleme çalışmaları, yukarıda da ifade edildiği üzere, sayısal veriyle tespiti Türkiye'de bugünkü şartlarda oldukça zor olan ihlâller hakkında bilgi vermesi bakımından çok önemlidir. Çalışma bu bilinç ve dü-

51. İllerdeki devlet hastanelerinden gelen 441 cevapların geldiği il ve üniversite sayısı dikkate alınarak 89 cevap olarak, ilin başsavcılıkları/savcılıklar tarafından verilen 63 cevap ise cevapların geldiği 41 il olarak kayda alınmıştır.

şünceyle araştırma temaları içerisinde medya haberlerini titizlikle taramış ve önemli sonuçlar elde edilmiştir. Tema çalışmalarında aşağıdaki esaslar dâhilinde çalışmalar yapılmıştır:

1- Medya tarama çalışmalarında temel olarak eğitim, erişim, sağlık ve çalışma hayatlarında yaşanan ihlâl haberleri seçilmiştir. Ancak diğer yandan, bu temalarla ilgili (okul, işyeri, hastane vb.) zeminlerde engelli bireylerin yaşadığı taciz, darp, kötü muamele gibi olaylar da seçilerek, tarama verilerine dâhil edilmiştir,

2- Haber taramalarında, engelli bireylerin T.C. Anayasası, kanunlar ve EHS kapsamında tanınan haklarına, (EHS'deki anlamlarıyla) saygı duyulmaması, tedbir alınmaması, hakka tecavüz edilmesi ya da haktan mahrum bırakılması durumları ihlâl olarak kabul edilmiştir. İhlâllerde, sadece engelli birey ile devlet ilişkisi değil, bir başka bireyin engelli bireye uyguladığı eylem ve işlemler de araştırma kapsamı içerisinde ele alınmıştır,

3- Medya izleme çalışmaları, 1 Ocak-31 Aralık 2014 tarihlerini içerecek şekilde yapılmıştır. Çalışma kapsamında her gün, Medya Takip Merkezi (MTM) tarafından sakat, topal, özürlü, engelli, yeti yitimi, çürük, kör, âmâ, sağır, dilsiz, otizm, felç, zihinsel, ortopedik, kas hastalığı, MS, ALS, ruhsal, psiko-sosyal vb. geniş bir anahtar kelime öbeği kullanılarak seçilip gönderilen haberler tek tek incelenip seçilerek ayıklanmıştır,

3- Medya tarama çalışmalarında, yazılı ve görsel medya haberleri taranmıştır,

4- Taranan ihlâl haberi, eğer birden fazla ihlal alanını ilgilendiriyorsa, o haber, ihlâlin gerçekleştiği her alana kaydedilmiştir. Örneğin, bir engelli, işyerinden çalışırken erişim olumsuzlukları sebebiyle işinden ayrılmak zorunda kaldıysa, öncelikle çalışma hayatı alanında bir ihlâl olarak kayda alınmış ama aynı anda (çalışma hayatında gerçekleşen bir erişim hakkı ihlâli sebebiyle) erişim hakkı ihlâlli alanında da ikincil bir kayda alınmıştır. Bu sebeple, ayrıştırılan salt haber sayısı farklı, haberlerin içerdiği ihlâl vakaları bakımından farklı bir sayı elde edilmiştir,

5- Medya haberleri taramasında, birden fazla medya organında çıkan haberler konusunda mükerrerlerden arındıran bir ayrıştırma yapılmamıştır.

Medya tarama çalışmalarında, derlenen haberlerin yayınlandığı medya türüne göre dağılımı, grafik 1-1'de sunulmaktadır.

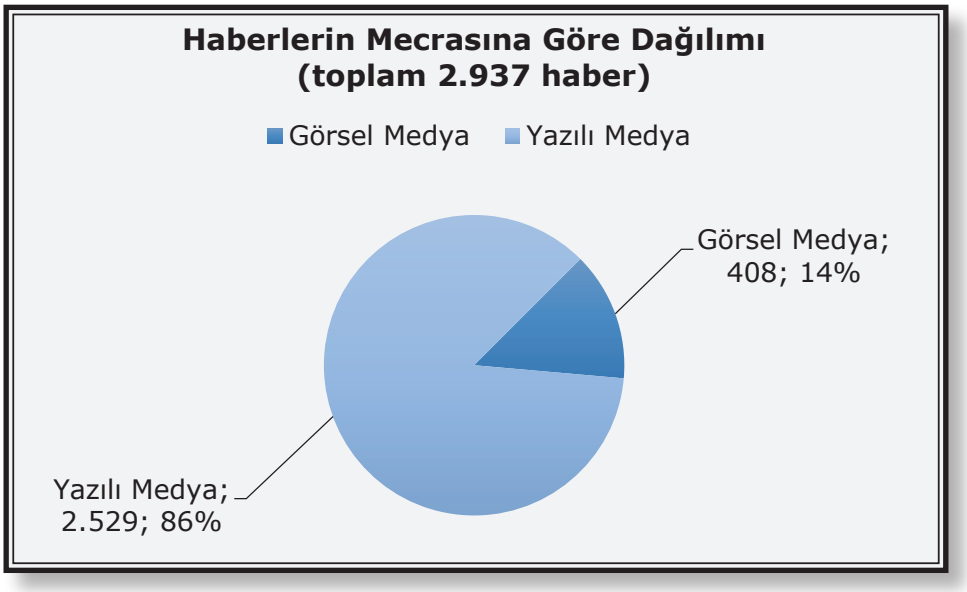

Grafik 1-1: Haberlerin mecrasına göre dağılımı

Grafik 1-1'de görüleceği üzere genel olarak 84 bin civarındaki haberin gözden geçirildiği çalışmada 418'i görsel, 2 bin 529'u yazılı medya haberi olmak üzere toplamda 2 bin 937 haber, ihlâl haberi içermesi sebebiyle seçilmiştir.

Ancak yukarıda da belirtildiği üzere kimi haberlerin, birden fazla ihlâl içermesi, toplamda kaç ihlâl olgusu içerdiği yönünde bir kayıtlama yapılması gereksinimi de doğurmuştur. Grafik 1-2, bu ayrıştırma sonucunda ortaya çıkan dağılımı ortaya koymaktadır.

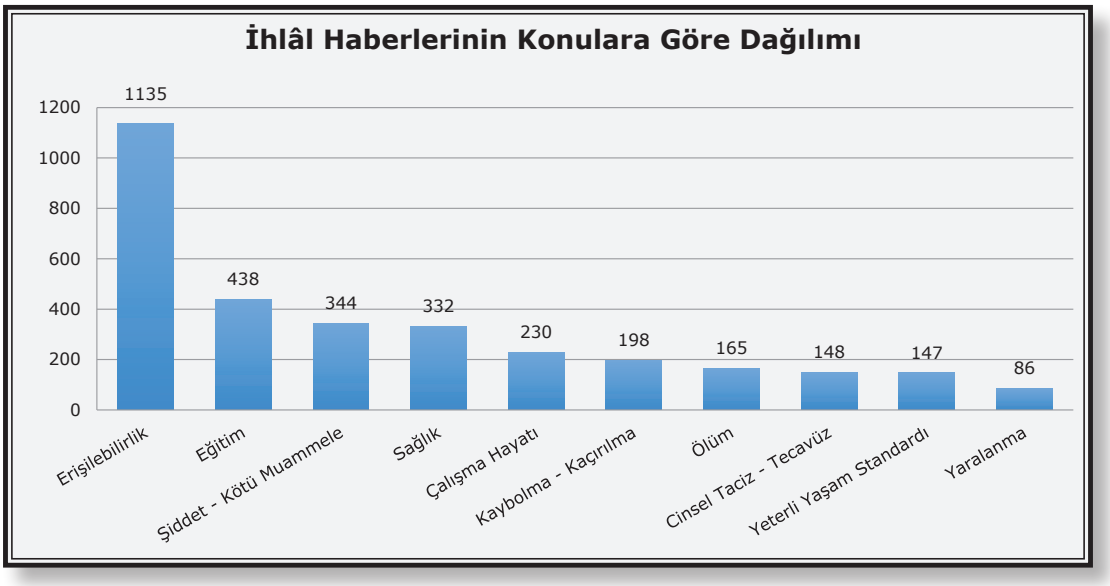

Grafik 1-2: İhlâl haberlerinin konulara göre dağılımı

İhlâl haberlerinin içerdiği konulara göre dağılımında da görüleceği üzere, haberlerdeki ihlâl tür dağılımı çok geniş bir alana yayılmaktadır. Her şeyden önce görsel ya da yazılı medyada çıkmış haberin sayısı 2 bin 937 iken, içerdiği ihlâl unsuru bakımından bakıldığında sayının 3 bin 223'e çıktığı görülmektedir. Bu da bize, engellilerin haklarına yönelik birçok ihlâl olayının aynı anda birden fazla ihlâl içerdiğini göstermektedir. Erişim alanında bir engellinin kaza geçirmesi, eğitim hizmeti alırken şiddet, kötü muamele ve istismara maruz kalması, iş yaşamı sırasında engelli durumu dikkate alınmadığı için sağlık sorunu yaşaması vb. birçok faklı kombinasyon bu kapsamda düşünülebilir.

Grafik 1-2 incelendiğinde Türkiye'de 2014 yılı içerisinde hak ihlâli bildiren haberler içerisinde en çok ihlâlin 1.135 haber ile erişilebilirlik alanında gerçekleştiği görülmektedir. İzleme çalışmalarının konusu olan eğitim, sağlık ve çalışma hayatına ilişkin haber sayıları birbirine yakın sayılar olarak gerçekleşmiştir. Ancak çalışmalar, bu dağılımın dışında çok düşündürücü verilere de işaret etmektedir. Bu ise, engelli bireylerin (165 haberde) ölüm, (344 haberde) şiddet-kötü muamele, (148 haberde) cinsel taciz-istismar, (198 haberde) kaybolma, (86 haberde) yaralanma olayı ile toplamda 941 habere konu olmasıdır. Engellilerin maruz kaldığı bu tip olaylara dair haber sayısının yüksekliği, olayların artmasından mı yoksa kamuoyu hassasiyetinin etkisiyle haber yapılma sayısının artmasından mı kaynaklandığını şu an için bilme imkânı bulunmamaktadır. Bu sebeple, bu tip olaylara ilişkin araştırmaların artması ve daha da önemlisi acilen etkin politikalar geliştirilmesinin gerekli olduğu açıktır.

Engelli bireylerin erişim, eğitim, sağlık ve çalışma hayatı konularındaki medya haberlerinin içerdiği detaylara, yayının tematik bölümlerinde ayrıca yer verilecektir.

1.4.5.2.2. Mevzuat Taraması

Türkiye'de Anayasa, kanunlar ve taraf olunan sözleşmeler ekseninde engelliler bakımından çok ciddi bir mevzuat oluşmuş durumdadır. Zira her ne kadar özel olarak engellileri kapsayan mevzuat, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ve Türkiye'nin taraf olduğu EHS ekseninde şekillense de, icrai uygulamalar içeren ve özellikle pozitif edinim içeren ilgili mevzuatın bünyesinde hâlâ sorunlar barınmaktadır. Bu mevzuat, kimi

hallerde yasa boşlukları ya da birbirini olumsuzlayan yasa çakışmaları ve hatta çok eski tarihlerde yürürlüğe girmiş mevzuatın Anayasa'ya aykırılık içerecek şekilde ayrımcılık uygulamaları dahi içermesi, karşılaşılabilen bir durumdur. 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun engelli bireylerin hâkim ya da savcı olmasını fiilen engelleyen 8. maddesinin (g) fıkrası bunun tipik bir örneğini teşkil etmektedir.[52]

Bu sebeple, izleme çalışmaları, bilgi edinme başvuruları ve medya taramalarının dışında hakları genişletmesi veya kısıtlaması boyutuyla yasaların taranmasını önemli bularak, bir faaliyet konusu haline getirmiştir.

Engelli Hakları İzleme Çalışmaları, yukarıda ifade edilen düşünceyle, 2013 yılında yaptığı çalışmada, mevzuat taramasını geçmişten başlayarak 2013 yılına kadar yayılan süreçte yapmış, taramadan elde ettiği sonuçları, Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013 yayınında, araştırma temalarının içerisinde ayrı ayrı ele alarak paylaşmıştır.

Bu bağlamda tekrara düşülmemesi amacıyla, Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2014 yayınında sadece 2013 yılı Ocak ayından bu yana mevzuat alanında yaşanan gelişmeleri ele alınmıştır. Bu irdelemenin genel tablosu giriş bölümünde, çalışmalarının temaları ile ilgili alt başlıkları konusundaki tespitler de ait oldukları bölümlerde ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

1.4.5.3. Bireysel Hak İhlâl Bildirimleri

Bireysel hak ihlâl bildirimi çalışması, temel olarak engelli bireylerin günlük hayatta başlarından geçen, basına, kamuoyuna ve medyaya yansımayan olayları tespit etmeyi, bireyin bu sorun karşısında nasıl bir tutum sergilediğini ortaya koymayı hedefleyen bir çalışmadır. Bildirimler, çalışmalar içerisinde, ölçülemeyen, sayıya dökülemeyen ama sahada yaşanması bakımından önemli ipuçları veren bir kaynak olması sebebiyle stratejik bir role sahip olmuştur.

Bireysel ihlâl bildirimlerinin toplanmasında, 2013 yılı proje web sayfasının içerisinde oluşturulan "hak ihlâllerini bildirin" isimli link ve bu link ardında oluşturulmuş formun kullanılmasına devam edilmiştir.[53] Açılan bu bölümde engelli bireyin oluşturulan basit formdaki kişisel bilgilerini doldurması, ardından da yaşadığı hak ihlallerini aktarması istenmiştir. Site bünyesinde oluşturulan veri tabanı bu başvuru ve kayıtları düzenli ve otomatik olarak kaydetmiştir.

Ancak 2013 yılı proje çalışmasında olduğu (ve dağılımları aşağıda verildiği) üzere, bu yıl da yapılan ihlâl bildirim sayısının yeterli olduğu söylenememektedir. Söz konusu sorunun temelinde engelli bireylerin eğitim seviyelerinin düşüklüğünün, sorunlarını paylaşmanın çözüm süreçlerine katkısı olmayacağı inancı ve ihlâl bildirim hattından habersiz olmak gibi sebeplerin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Ancak, yine de sahadan sorunların yaşanış şekillerini bildirilmesi, özgün sorun bildirimlerine yer verilmesi sebebiyle bireysel hak ihlâl bildirimleri, izleme çalışmaları bakımından beklenen fonksiyonunu yerine getirmiştir.

Hak ihlâl bildirim sayfasının bir önceki çalışmada olduğu gibi, özgün şekli korunmuştur. İhlâl bildiriminin hangi alandaki hakkın ihlâlini içerdiği konusundaki kategorilendirme EHS'nin tanımladığı haklar çerçevesinde yapılmıştır. "Formda, ön bilgi olarak, hak ihlâl bildirimi yapmak isteyen kişinin öncelikle adı, soyadı, cinsiyeti, engel türü ve doğum tarihi bilgileri talep edilmiştir. Ancak, başvuru sahiplerinin çok özel bilgiler vermekten kaçınabileceği ve bildirimde bulunmaktan vazgeçebileceği düşünülerek T.C. Kimlik Numarası sorulmamış, telefon numarasının verilmesi de tercihe bırakılmıştır. Ancak mükerrer ve gerçeğe aykırı bildirimleri kapsam dışında tutmak için Internet Protokol (IP) numaraları ile kişi, olay, yer ve ihlâl edilen hak hakkında detaylı inceleme yapılmıştır."[54]

Proje hak ihlâl bildirim sayfasına bu güne kadar 95 adet ihlâl bildiriminde bulunulmuştur. Bu ihlâl bildirimlerinin, cinsiyet, bölge, olay, vb. kriterler bakımından dağılımı aşağıda sunulmaktadır. Ancak aşağıda verilecek dağılımlarda en yüksek bildirime sahip olma oranlarının, sorunların en çok o alanlarda yaşandığı sonucunu

52. Bkz. 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun 8. maddesinin (g) bendine: Hâkimlik ve savcılık görevlerini sürekli olarak yurdun her yerinde yapmasına engel olabilecek vücut ve akıl hastalığı veya sakatlığı, alışılmışın dışında çevrenin yadırgayacağı şekilde konuşma ve organlarının hareketini kontrol zorluğu çekmek gibi özürlü durumları bulunmamak. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2802.pdf (erişim tarihi: 17.04.2015)
53. Bkz. İhlâl Bildirim Formu, http://www.engellihaklariizleme.org/tr/ihlal-bildirim-formu.html (erişim tarihi: 17.04.2015)
54. Bkz. Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T, A.g.e, s.47

doğurmayacağı, bu oransal durumunu sadece sayfaya yapılan bildirimler bakımından bir doğruluk içereceğinin altını çizmekte özellikle fayda bulunmaktadır.

İhlâl Bildirimlerinin Engel Türüne Göre Dağılımları		
Engel Türü	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Engelli Yakını	19	20,00
Görme	8	8,42
Çoklu Engel	24	25,26
İşitme	1	1,05
Ortopedik	25	26,32
Otizm	2	2,11
Ruhsal	4	4,21
Süreğen	9	9,47
Zihinsel	1	1,05
Diğer	2	2,11
Toplam	**95**	**100,00**

Tablo 1-6: İhlâl bildirimlerinin engel türlerine dağılımı

Tablo 1-6'da da görüleceği üzere en yüksek sayıda ihlâl bildirimi, 25 bildirimle ortopedik engel grubunda gerçekleşmiş, 24 ihlâl bildirimi ise çoklu engel alanında gerçekleşmiştir. Çoklu engel grubu içerisinde de içinde ortopedik engeli olan kişilerin bulunduğu düşünülürse, ortopedik engelli bireylerin bildirim oranının çok daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır.

İhlâl Bildirimlerinin Cinsiyete Göre Dağılımları		
Cinsiyet	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Kadın	38	40,00
Erkek	57	60,00
Toplam	**95**	**100,00**

Tablo 1-7: İhlal Bildirimlerinin cinsiyete göre dağılımı

İhlâl bildirimlerinin %60'ı erkek engelliler veya yakınları tarafından gerçekleşmiştir. Bu dağılımda erkek engellilerin, kadın engellilere göre daha yüksek bir eğitim ve internet kullanım oranına sahip olması kuvvetle muhtemeldir.

İhlâl bildirimlerinin iller bazındaki dağılımları da Türkiye'deki nüfus ve internet kullanım oranları özelliklerine yakın bir tablo ortaya koymaktadır. Nitekim 95 ihlâl 28 farklı ilden yapılmışken, bu bildirimlerin 31'i İstanbul'dan, 11'i Ankara'dan, 10 tanesi ise İzmir'den yapılmıştır.

Bildirimlerin İhlâl Edilen Hakka Göre Dağılımları		
Haklar	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Çalışma ve İstihdam	23	24,21
Çalışma ve İstihdam - Kültürel Yaşama, Dinlenme, Eğlence ve Spor Etkinliklerine Katılım	1	1,05
Eğitim	5	5,26
Eğitim - Sağlık	1	1,05
Erişebilirlik / Ulaşılabilirlik	24	25,26

Erişebilirlik / Ulaşılabilirlik - Çalışma ve İstihdam	2	2,11
Erişebilirlik / Ulaşılabilirlik - Eğitim	2	2,11
Erişebilirlik / Ulaşılabilirlik - Sağlık	2	2,11
Habilitasyon ve Rehabilitasyon	4	4,21
Habilitasyon ve Rehabilitasyon-Yeterli Hayat Standardı ve Sosyal Korunma	1	1,05
İşkenceye veya Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muameleye veya Cezaya Maruz Kalmamak	1	1,05
İşkenceye veya Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muameleye veya Cezaya Maruz Kalmamak-Eğitim	1	1,05
Kişisel Hareketlilik	1	1,05
Kültürel Yaşama, Dinlenme, Eğlence ve Spor Etkinliklerine Katılım	1	1,05
Sağlık	7	7,37
Sağlık - Çalışma ve İstihdam	3	3,16
Sağlık - Habilitasyon ve Rehabilitasyon	1	1,05
Yasalar Önünde Eşit Tanınma	1	1,05
Yaşam Hakkı-Risk Durumları ve İnsani Bakımdan Acil Durumlar-Yasalar Önünde Eşit Tanınma - Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği-İşkenceye veya Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muameleye veya Cezaya Maruz Kalmamak	1	1,05
Yeterli Hayat Standardı ve Sosyal Korunma	13	13,68
Toplam	**95**	**100,00**

Tablo 1-8: İhlâl bildirimlerinin, içerdiği ihlâl alanına göre dağılımları

İhlâl bildirim hattına yapılan bildirimlerin şüphesiz ki en önemli konularından biri, ihlâllerin, gerçekleştikleri konu alanına göre dağılımlarıdır. Bu dağılımı ortaya koyan tablo 1-8 verilerine göre, ihlâl bildirimlerinin en çok yapıldığı alan, 24 bildirimle erişilebilirlik / ulaşılabilirlik alanı olmuş, bunu 23 başvuru ile çalışma hayatı konusundaki bildirimler takip etmiştir. İhlâl bildirimlerinin ortaya koyduğu en tipik gösterge ise, EHS'de tanınan hakların neredeyse tümüne dair ihlâl bildirimleri yapılmış olmasıdır. Bu tablonun Türkiye'de haklar bakımından yaşanan ihlâllerin yaygınlık ve dağılımını yansıttığı gibi bir iddia ortaya atılmasa bile, en azından ihlâllerin her alanda yaşandığını göstermesi bakımından sonuçlar anlamlıdır.

İhlâl Bildirimlerinin, Engelli Bireylerin İhlâl Sonrası Geliştirdikleri Reaksiyona Göre Dağılımları		
Olayın Durumu	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Davacı oldum ve olay ilk derece mahkemesinde görülüyor	2	2,11
Herhangi bir müracaatım olmadı	73	76,84
İdare dilekçeme cevap vermedi	4	4,21
İdare dilekçeme olumlu yanıt verdi	2	2,11
İdare dilekçeme olumsuz yanıt verdi	8	8,42
İdareye dilekçe ile itiraz ettim	5	5,26
Kolluk kuvvetlerine (Polis / Jandarma) şikâyette bulundum	1	1,05
Toplam	**95**	**100,00**

Tablo 1-9: İhlâl bildirimlerinin engelli bireylerin ihlâl sonrası geliştirdikleri reaksiyona göre dağılımları

İhlâl bildirim hattına yapılan bildirimlerin işaret ettiği en önemli konularından bir diğeri ise, engelli bireylerin yaşadıkları ihlâl olayından sonra takındıkları tutumlar bakımından gösterdikleri dağılımdır. Tablo 1-9, bu konuda oldukça dramatik sayılabilecek bir dağılım ortaya koymaktadır. Zira dağılıma göre 95 başvurudan 73 tanesinde yani %76,84 oranındaki ihlâlde, ihlâle maruz kalan engelli birey, herhangi bir kuruma şikâyette bulunmamış ya da yasal yola başvurmamıştır. Bildirimlerin 8 tanesinde ise idareye başvuruda bulunulduğu ama olumsuz sonuç alındıktan sonra engelli bireyin herhangi bir yasal sürece yönel(e)mediği görülmektedir. Olay bildirimlerinin sadece 2 tanesinde yani %2,11'inde mahkeme başvurulmuş, 1 olayda ise kolluk kuvvetlerine şikâyette bulunulduğu bildirilmiştir. Bu tablonun, ülkemizde savunuculuk faaliyetlerine duyulan ihtiyacın ipuçlarını verdiği açıktır.

Genel olarak yukarıdaki şekilde dağılım özellikleri gösteren bildirimlerden yayında iki farklı şekilde faydalanılmıştır. Birinci olarak ihlâl bildirim istatistikleri, konu bazındaki dağılımlarına göre yayındaki ilgili bölümde (erişim, sağlık, çalışma hayatı ve sağlık alanında) paylaşılmıştır. Bunun yanında, alanına göre özgün ya da uç nitelikteki örnek olaylara, rumuzları kullanılmak suretiyle ilgili bölümde yer verilerek sorunun görünür kılınması amaçlanılmıştır.

1.4.5.4. Saha Deneyim Paylaşımları

Daha önce de belirtildiği üzere, kamudan bilgi edinme başvuruları yoluyla veya bağımsız kişi ve kuruluşlarca yapılan araştırmalardan sayısal, ölçülebilir veri toplamak, çalışmada öncelikli bir hedef olmuştur. Ancak, sayısal verinin Türkiye'de daha ziyade gerçekleşen rakamlar hakkında veri sağladığı, mevzuatın kamu görevlisi tarafından uygulanmaması, engelli bireyin hak arama süreçlerini kullanmaması konusunda veri sağlamaması, engelli bireyin haklarından ne ölçülerle, hangi sebeplerle, hangi miktarda yararlanamadığı sorusunun cevapsız kalmasına sebep olmaktadır.

Bu sebeple bir önceki başlıkta da anlatıldığı üzere, izleme çalışmaları engelli hak ihlâllerinin bildirileceği bir başvuru hattı oluşturulmuştur. Ancak çalışmada bununla da yetinilmeyerek, sahada yaşanan sorunlar hakkında deneyim, gözlem ve genelleme şansına sahip STK'lar bir bildirim kaynağı olarak kabul edilmiştir.

İzleme çalışmaları kapsamında 14-15 Şubat 2015 tarihinde İstanbul'da 2 günlük bir yuvarlak masa çalışması düzenlenmiştir. Çalışmaya, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden, doğrudan ya da dolaylı olarak engelli bireyler konusunda faaliyet gösteren ve listesi tablo 1-1'de sunulan STK'lar katılmıştır. Katılımcı STK'ların her engel türü ve bölgeye yönelik spesifik sorun bildirimi yapabilecekler arasından seçilmesine özen gösterilmiştir. Yuvarlak masa çalışmasında STK'ların sahaya ilişkin ve gözlemleri, toplantı sekretaryasınca kayda alınmış, toplantının sonunda üzerinde mutabık kalınan konularda yayının ilgili temasında yer verilmesi kararlaştırılmıştır.

1.4.5.5. Kamu ve Bağımsız Kaynaklardan Elde Edilen Veriler

Şüphesiz ki, izleme çalışmaları sadece izlemeyi yapan kuruluşun kendi kaynaklarından elde edilecek verilere indirgenemeyecek kadar önemli bir konudur. Bu sebeple, kamu kurumları, üniversiteler, STK'lar, yargı sistemleri tarafından üretilmiş ve izleme çalışmasına kaynaklık edebilecek her türlü bilgi, belge ve veriden yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda aşağıda ifade edilen kanallardan da veri ve belge derlenmiştir.

- TBMM'ye verilen soru önergeleri ve cevapları,
- Mahkemeler tarafından verilmiş kararlar,
- Kamu Denetçiliği Kurumu'na (KDK) engelliler ve STK'lar tarafından yapılmış başvuruların dağılımı ve verilen kararların sonuçları,
- Kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılmış araştırmalar,
- Üniversiteler tarafından yapılmış araştırmalar, yayınlar,
- TÜİK ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) vb. kamu kuruluşlarının verileri.

1.5. İzleme Çalışmaları Dışında Bırakılan Konular

İzleme çalışmaları bir önceki çalışmada olduğu üzere kendisini, erişim, eğitim, sağlık ve çalışma hayatı alanlarıyla sınırlamıştır. Bu sınırlamada en temel sebep, izleme çalışması yapılacak alan sayısının artmasının getireceği teknik, mali, insan kaynağı ve zaman yetersizlikleridir.

Buna göre:

1- Araştırma kapsamında çalışmanın 4 alanla sınırlanmasının yanında, bu alanların bazı alt başlıkları bakımından da kısıtlamalar getirilmiştir. Bu bağlamda:

a) Erişim alanında toplu taşıma hizmetlerinin bir alt başlığı olan raylı ve deniz ulaşımı gibi bir önceki yıl tespiti yapılan ve değişim beklenmeyen alanlarda,

b) Sağlık alanında Türkiye genelinde sağlık tesislerinden hizmet alan engelli sayısı, teşhis ve tedavi hizmetleri dağılımı gibi bugünkü veri tabanında karşılığı bulunmayan bazı alanlarda izleme çalışması yapılmamıştır,

2- Bazı engel gruplarına ilişkin izleme çalışmaları da çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Bilindiği üzere Türk hukuk mevzuatı ya da EHS, süreğen hastalıkları da engel türleri arasında kabul etmektedir. Bu kabulün bir uzantısı olarak kalp, böbrek, karaciğer vb. yetmezlikler, diyabet, tansiyon, vb. hastalıklar, (psiko - sosyal engellilik kategorisi olarak değerlendirilen) şizofreni, manik depressif vb. ruhsal rahatsızlıklar da engellilik olarak kabul edilmektedir. Genel olarak süreğen hastalık kategorisinde değerlendirilen bu tip engellilikler, çalışmanın dışında bırakılmıştır. Söz konusu süreğen hastalıkların birey üzerinde yarattığı dezavantajların çok geniş bir alanı içermesi, hastalık sayısının yüzlerle ifade edilecek tür ve kategorisinin olması, bu alandaki demografik dağılım hakkındaki veri eksiklikleri, çalışmada böyle bir tercihi zorunlu kılmıştır. Ancak EHS'de psiko - sosyal engellilik olarak tanımlanan ve özellikle eğitim ve istihdam yaşamında ağır dezavantaj yaşayan bireylerin durumu kısıtlı olarak ele alınmıştır,[55]

3- İzleme çalışmaları kapsamında yapılan bilgi edinme başvurularının içerikleri konusunda bir doğrulama çalışması yapılmamış, kamu kurumları tarafından verilen cevaplar doğru kabul edilmiştir. Bu kısıtlamanın yapılmasında en temel faktör, doğrulama çalışmalarının getireceği teknik, mali ve insan kaynağı yetersizlikleridir. Ancak bu yapılırken, açık bir tutarsızlık, muğlâklık ve subjektif değerlendirmeler içeren yanıtlar değerlendirmeye alınmamış bu sayede araştırmanın tutarlılığı ve üreteceği sonuçların anlamlılığı korunmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşım kendini en çok erişim alanındaki bilgi edinme cevapları için geçerlidir,

4- 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu, kamu kurum ve kuruluşlarını kapsayan bir kanundur. Bu sebeple, (özel bir statüye sahip olan vakıf üniversiteleri dışındaki) özel sektör kuruluşlarının engellilere sağladıkları hizmetler izleme alanı dışında bırakılmıştır,

5- Engelli hakları izleme çalışmasının bir tekrar çalışması olması, verilerin bir önceki çalışma verileri ile mukayesesi gereksinimi doğurmuştur. Çalışma içerisinde bir önceki çalışma verileri ile 2014 yılı verileri mümkün mertebe mukayeseli analize tabi tutulmuştur. Ancak sağlık harcamaları gibi her iki yılda da veri temin edilemeyen alanlarda mukayeseli analiz yapılmamıştır. Bunun yanında, her iki yıl veri toplanan ama (örneğin belediye binalarındaki hizmet koşulları konusundaki sorgulamada olduğu gibi) sorgulama seti bir önceki yıla göre geliştirilen ve değişen bazı alanlarda yani iki yıla ait veri setlerinde uyumsuzluk olan alanlar, mukayeseli analiz konuları dışında bırakılmıştır.

1.6. İzleme Çalışmalarında Yaşanan Zorluklar

Türkiye gibi, dezavantajlı grupları kapsayan izleme çalışmalarının zorluklar içerdiği bir ülkede, engellilik alanında izleme çalışmaları yapmanın güçlükleri olacağı şüphe götürmeyecek bir gerçekliktir. Özellikle engellilik gibi, izleme geleneğinin yeni yeni oluştuğu alanlarda bu güçlük, daha şiddetli bir şekilde kendisini göstermektedir.

55. Bkz. Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T, A.g.e, s.51

Engelli Hakları İzleme Çalışmaları, tıpkı bir önceki çalışmada olduğu gibi güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu zorlukların kimisi bir önceki çalışmada yaşanan zorluklarla aynı nitelikte, bir kısmı ise, ilk kez ortaya çıkan sorunlar niteliğindedir. Yaşanan zorlukları, aşağıda ifade edilen başlıklar altında toplamak mümkündür.

Bilgi edinme başvuruları, bir önceki çalışmada olduğu üzere en fazla zorluk yaşanan alan olmuştur. Her şeyden önce bilgi edinme başvurularına verilen cevap oranı bir önceki yıla göre artış göstermiş olsa da hâlâ %54 civarında kalmıştır. Şüphesiz ki, kamu kurumlarının cevap yüzdelerinin daha yüksek oranlarda gerçekleşmemesinin temelinde birden çok faktör rol oynamaktadır. İzleme çalışmalarında yapılan gözlemlere göre, bu sebeplerden bazılarını şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

- Kamu kurum ve kuruluşlarının engelliler bakımından sağladıkları hizmetlere yönelik bir veri tabanı oluşturma istek ve bilinci, yeterli seviyede değildir. Bunda, genel anlamda engelliler konusunda çalışmalar yapılmamasının kamu kurum ve kuruluşlarının yarattığı ataletin etkisinin olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır,
- Kamu kurum ve kuruluşları, bilgi edinme başvurularına verecekleri cevapların (yükümlülükleri yerine getirmemiş kuruluş olarak) kurumlar nezdinde sorun doğuracağını düşünerek yanıt vermekten kaçınmaktadır. Nitekim kayıtları araştırma arşivinde de bulunan kimi kuruluşlar, bilgi edinme başvurularını, (engelliler konusunda erişim düzenlemeleri yapılıp yapılmadığı sorusuna) talep edilen bilgilerin "gizli bilgi" olduğu ya da konu hakkında kurumlarının amiri konumundaki kurumlardan izin alınması gerekçesini öne sürerek reddetmişlerdir. Nitekim bu yıl izleme çalışmaları kapsamında yeterli cevap yüzdesi elde edilemeyen RAM'lara çalışmalar kapsamında ikinci kez başvuru yapılmak durumunda kalınmış, başvuruya olumsuz yanıt veren 27 çeşitli kategorideki kuruma itiraz dilekçesi gönderilmiş, 4 kurum hakkında da Bilgi Edinme Yüksek Kurulu'na itirazda bulunulmuştur.
- Bilgi edinme başvurularına işlenebilir nitelikte olmayan cevaplar verilmesi, 2014 yılı içerisinde de yaşanan bir sorundur. Bu bağlamda, bilgi edinme başvurularına 2 bin 75 cevap verilmişken, bu cevapların sadece 1.834 tanesi işlenebilir nitelikte veri sunmuştur. Yani 231 cevap, veri tabanına veri sağlamamıştır. Kayıp oranı %11'dir. Yüksek sayıda başvurunun yapıldığı bir araştırmada %11 oranı, parametreleri ciddi bir şekilde etkileyecek bir rakamdır.

İzleme çalışmalarının ihlâl bildirim hattı başvuruları alanı, güçlük yaşanan diğer bir alan olmuştur. Proje çalışmaları kapsamında formun basitleştirilmesi, başvuru hattının tanıtımı için yapılan sosyal medya tanıtım çalışmaları ve STK'lara yönelik olarak yapılan çalışmalarda istenilen hedefe erişilememiştir. Bu durumun temelinde, engelli bireylerin, eğitim seviyelerine bağlı olarak yaşadıkları internet kullanımı sorunları ile sorunlarının çözümüne inançlarını kaybetmelerinin etkisi olduğu değerlendirilmektedir.

İzleme çalışmalarında veri tabanının güncellenmesi, proje çalışmaların başlangıcında bir sorunsal durum olarak araştırma ekibinin gündemini önemli ölçüde belirlemiştir. İzleme çalışmasının özgün yanı sebebiyle istatistik programları kullanımının mümkün olmaması, araştırma ekibini excel tabanlı bir kayıt sistemi oluşturmaya yöneltmiştir. Bu ise, çapraz sorgulamalar, mukayeseli analizler için excel tablolarında manüel yöntemlerle düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmış ve verilerin işlenmesi ve analizi aşamasında ciddi bir mesaiyi gerekli kılmıştır.

Yukarıda ifade edilen zorlukların dışında izleme çalışmalarının sonuçlarının irdelendiği yayında kullanılan anlatım dilinin standardize edilmesi de güçlük çekilen bir konu olmuştur. İzleme çalışmalarının bir ekip tarafından sürdürülmesi, benzer şekilde yayının her bölümünün konu hakkında özel olarak çalışan yazarlarca hazırlanması, hatta kimi hallerde bölüm içlerinde farklı uzmanların yazınsal katkılarının sağlanması, yayının her bölümünün farklı bir dille hazırlanması sonucunu doğurmuştur. Yazım ekibi, dil birliğinin sağlanması için genel anlamda bir özen göstermiş olmakla birlikte, bölümler arasında var olan üslup farkı, bir yönüyle yayının bir zenginliği olarak tezahür etmiştir.

1.7. Sonuç

Engelli Hakları İzleme Çalışmaları 2013 yılından sonra 2014 yılında çalışmalarını tekrarlayarak, Türkiye'de engelli bireylerin durumunun tespiti yönünde ciddi bir ihtiyaca cevap vermiştir. Bu yayınla birlikte, konuya taraf kesimlerin 2 yıla yayılan, izlemenin teması olan konularda mukayeseli analiz yaparak değişimi tespit edip yorumlayabilecekleri bir külliyat ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Yayının bundan sonraki bölümlerinde erişim, eğitim, sağlık ve çalışma hayatı alanlarında çok detaylı veriler ve analizler paylaşılmıştır. Ancak bölümlere geçmeden önce, çalışmanın genelini kapsayan bazı saptamaların yapılmasında fayda bulunmaktadır.

a) İzleme çalışmalarının yapıldığı alanlarda, özellikle 2005 yılından bu yana yaşanan olumlu gelişmelerin hızı azalsa da devam ettiği görülmektedir. Özellikle 5378 sayılı EHK'da yapılan değişiklikler ve EHS İhtiyari Ek Protokolü'nün onaylanarak iç hukukun bir parçası haline getirilmesi, bu değişimin politik kararlılık düzeyinde de desteklendiğinin göstergesi olmuştur,

b) Ancak, özellikle sağlık alanında medikal malzemelerin temini gibi bazı konularda bir yetersizlik - atalet yaşandığı gözlenmektedir,

c) Spesifik olarak erişim alanındaki değişim hızının yavaşlaması, engelli bireylere yaşam kalitesinin artmasını engellediği kadar, diğer haklardan faydalanabilmesinin koşullarını da ortadan kaldırmakta, diğer temalardaki gelişim hızını da düşürmektedir. Bu sebeple stratejik bir alan olan erişim düzenlemeleri konusunda acil önceliklerin belirlenmesi ve eylem planlarının geliştirilmesi gereklidir,

d) İzleme çalışmalarının sayısal veriden çok saha sorunlarının tespit edildiği medya tarama, bireysel ihlâl bildirimi ve STK bildirim çalışmalarında engellilere yönelik olumsuz algı ve tutumların, ayrımcı uygulamaların (gerek kamu kurumlarındaki görevlilerin yaklaşımlarında, gerekse günlük hayat içerisinde) hâlâ devam ettiği tespit edilmiştir.

e) Bir önceki maddede belirtilen hususlar ilk 4 madde ile birlikte düşünüldüğünde, engelli bireylerin toplumun diğer bireyleriyle "fiilen eşitlenmeme" sorununun hâlâ yaşamaya devam ettiği açık bir biçimde görülmektedir.

f) Dolayısıyla gerek kamu idarecilerinin gerekse de (sivil toplum örgütleri, aktivistler, akademik çevreler vb.) konuya taraf olan kesimlerin etkin politikalar geliştirmesi konusunda işbirliği içerisinde olmaları gerekmektedir.

2 ERİŞİLEBİLİRLİK

Yayına Hazırlayan: Hakan Özgül

2.1. Giriş

Bu bölümde 2014 yılı içinde erişilebilirlik bakımından yapılan yeni hukuki düzenlemeler, dolayısıyla kısmen hükümetin alana ilişkin eylem ve politikaları, sahaya yansıyan olumlu ya da olumsuz gelişmeler, 2014 yılı içinde elde edilen verilerin yorumlanması, kamuda erişilebilirlik düzenlemelerin 2013 ile 2014 yılı arasındaki mukayeseli analizi, medyaya yansıyan erişilebilirlik ihlâl haberleri, web sayfamıza bildirilen ihlâl vakaları ve araştırmaya konu olan alanda ne gibi ilerlemeler kaydedildiği ölçülerek değerlendirilecektir.

2.1.1. Kuramsal Çerçeve

Avrupa Birliği'ne (AB) göre *"erişilebilirlik toplumda ve ekonomide yer almanın bir ön koşuludur."*[56] Zira erişilebilirlik tüm temel hak ve özgürlüklerin kilit noktasındadır. Erişilebilirlik, seçimlerde oy kullanırken, eczaneden ilaç alırken, noterden işlem yaparken, kültürel ve sportif faaliyetlere katılırken, sağlık ya da eğitim hizmeti alırken, kısacası hayatın her noktasında karşımıza çıkan ve hayati öneme haiz bir konudur. Örneğin, engelli kişilerin okullaşma ve eğitim durumlarındaki olumsuz tabloda[57] erişilebilirlik düzenlemelerinin yeterince hayat bulmaması önemli nedenlerden biridir. Dolayısıyla erişilebilirliği izleme faaliyetleri içine alınması, erişilebilirliğin kendine özgü yapısı sebebiyle kaçınılmazdır.

Erişilebilirlik bu kadar önemli bir konuyken, Türkiye gündemine geç girmesi, bu konuda bir kültür oluşmaması, yapı stokunun fazlalığı, alanda çalışabilecek teknik kadroların yeterince bulunmaması vb. nedenler, erişilebilirliğin önünde halen engeldir. Eğitim, sağlık, çalışma vb. hakların ihlâl edildiği birçok olayda, kök sorunlardan birinin de erişilebilirlik düzenlemelerin yapılmamasından kaynaklandığını görmekteyiz. Araştırmada kullanılan araçlarla elde edilen verilere göre de, en çok mağduriyete ve ihlâllere sebep olan konuların başında erişilebilirliğin olması, söz konusu bu alanın sürekli olarak izlenmesinin mecburiyetini de ortaya koymaktadır.

Bu araştırma, kamu kurum ve kuruluşlarının, belediye hizmet binalarının, toplu taşıma sisteminde kullanılan araçların, sağlık ve eğitim hizmeti sunan birimlerin fiziki durumlarını ortaya koymaktadır. Bununla beraber araştırma, erişilebilirliği sadece fiziksel mekânlar bakımından ele almamış, hizmetlerin sunumu ve şekilleri, bilgi ve iletişim teknolojilerinde kullanılan yöntemleri ve acil hizmetlerin durumunu da konusu içine dâhil edilmiştir. Zira Birleşmiş Milletler (BM) Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi'nin (EHS) erişilebilirliği tanımlayan 9. maddesi, erişilebilirliğin çerçevesini oldukça net bir biçimde ortaya koymaktadır.[58] Dolayısıyla izleme çalışmalarının referans parametrelerinden biri de söz konusu Sözleşme'nin ortaya koyduğu ilkeler ve vizyondur.

Erişilebilirliğin izlemesi çalışmalarında toplanan verinin büyüklüğü araştırmanın güçlü yanlarından biridir. Bu araştırma, belediyeler bakımından birçok ilde ve ilçede (büyükşehir belediyesi sınırları içinde olan yerlerle sınırlıdır), kamu kurum ve kuruluşları bakımından da birçok binada erişilebilirliğin gerek fiziki yapısı gerekse de hizmet sunumları açısında ne durumda olduğunu ortaya net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Araştırmanın güçlü bir diğer bir yanı ise, bir önceki dönem (2013) ile araştırmaya konu olan dönemin (2014) mukayeseli analizinin yapılmış olmasıdır. Bir başka deyişle bu araştırma sadece 2014 yılında toplanan verileri kendi içinde sorgulamakla yetinmemiş, geçtiğimiz yıl elde edilen verilerle karşılaştırılarak yorumlamıştır. Ancak söz konusu mukayeseli analiz yapılırken, araştırmanın doğru bir mecrada kalabilmesi adına her iki dönemde de (2013 ve 2014) bilgi edinme başvurularına cevap verenler arasında bir seçim yapılmıştır. Mukayeseli analizin ortaya koyacağı en büyük çıktı, erişilebilirlik bakımından ilerlemenin ne aşamada olduğunu göstermesi olacaktır. Zira herhangi bir belediyenin ya da kamu kurum ve kuruluşunun erişilebilirlik dü-

56. Avrupa Engellilik Stratejisi 2010-2020: Engelsiz Avrupa İçin Yenilenmiş Bir Taahhüt, Avrupa Komisyonu: Avrupa Parlamentosu, Konsey, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi ve Bölgeler Komitesine Yönelik Komisyon Tebliği, Brüksel, 2010, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:EN:PDF (erişim tarihi: 29.03.2015)
57. Bkz. Akbulut S. vd., Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013 "Erişilebilirlik, Eğitim, Çalışma Hayatı ve Sağlık Verileri-Analizler", Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği Yayınları, 2014, s. 143 http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf (erişim tarihi: 30.03.2015)
58. Bkz. EHS'nin 9. maddesi, http://engelli.oyhgm.gov.tr/sozlesme/sozlesme.aspx (erişim tarihi: 29.03.2015)

zenlemeleri hakkında ne kadar bir değişim ya da dönüşüm gösterdiğini anlamlı hale getirmenin önemli bir yansıtım sunacağı çok açıktır. Böylelikle izleme faaliyetlerinin amaca ulaşmasında önemli bir yol katedileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın temel ayakları ise aşağıdaki şu başlıklar altında toplanmaktadır:

1- Erişilebilirlik bakımından yapılan yeni yasal düzenlemeler,

2- Hükümetin ve yerel yönetimlerin erişilebilirlik alanına ilişkin eylem ve politikaları,

3- Toplu taşıma sistemlerinde erişilebilirliğin durumu (şehir içi kara taşımacılığı)

4- Herkes bakımından sunulan hizmetlerin erişilebilirliği,

5- Doğrudan engelli bireylere sunulan hizmetlerin erişilebilirliği,

6- Binaların erişilebilirlik bakımından fiziki durumları,

7- Bilgi ve iletişim teknolojilerinin erişilebilirliği,

8- Acil hizmetlerin erişilebilirliği,

9- Mukayeseli analizler.

Tüm bu ayakların değerlendirilmesi sonucunda Türkiye'nin erişilebilirlik bakımından ne durumda olduğu, alana ilişkin eylem ve politikaların amaca ulaşmak için elverişli bir yol sunup sunmadığı ve geçtiğimiz dönem (2013) ile bu dönem arasındaki ilerlemenin hangi aşamada olduğu anlaşılabilecektir. Öte yandan araştırma, erişilebilirliliğin Türkiye'deki güçlü ve zayıf yönlerini, fırsat ve tehditlerini de ortaya koyabilecektir.

2.1.2. Erişilebilirlik İzleme Çalışmalarında Amaç

Türkiye'de erişilebilirliğin mevcut durumunu, hukuki, politik ve sosyolojik olarak ortaya koymak adına 2014 yılında Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013 "Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler"[59] adlı bir yayın çıkarılmıştır. Bu yayındaki temel amaç; engelli kişilerin mevcut haklarından ayrımcılığa uğramadan ne oranda yararlanabildiğini izlemek, ölçmek, belgelemek ve sorunlara ilişkin öneriler sunmaktı. Çalışma, özellikle akademik çevreye, politika yapıcılara, aktivistlere, STK'lara, engellilik alanında faaliyet gösteren çeşitli kurum, kuruluş, özel ya da tüzel kişilere, temelde yaşanan sorunların neler olduğu konusunda somut ve nesnel bir çıktı sağlamak şeklinde hedeflenmişti. Dolayısıyla bu çıktılara sahip olan çevreler, engelli kişilerin haklarına ilişkin düzenlemelerde, taleplerde ve hak arayışlarında önemli bir argümana sahip olacaktı.

Bilindiği üzere herhangi bir konu ya da olay hakkında izleme yapabilmek için uzun bir zaman sürecine yayılan büyük miktarda veri toplanması veya alınması gereklidir. Sonraki aşamalarında ise söz konusu veri periyodik olarak incelenmeli, araştırılmalı ve düzenli olarak raporlanmalıdır. Böylelikle izlemenin ruhuna uygun bir çalışma ortaya konabilir.

Erişilebilirlik düzenlemelerinin kendine özgü yapısı dinamiktir. Bir başka deyişle erişilebilirlik, günden güne değişebilen, dönüşebilen bir yapıya sahiptir. Ancak değişenin ve dönüşümün nerede, nasıl ve ne olduğu, söz konusu değişimin ve dönüşümün menfi ya da müspet yönde olup olmadığını anlayabilmek için, çalışmanın tekrar edilebilmesi, analizlerin düzenli olarak yapılması ve en önemlisi de iki dönem arasındaki farkların net ve somut olarak ortaya konması gerekir. Örneğin, bir il belediyesinin bir önceki dönem ile şimdiki dönemdeki toplu taşıma sisteminde kullandığı araç sayısında ne gibi değişiklikler olmuştur, şayet olduysa bu değişikler engelli kişilerin yaşamlarını ne ölçüde ve nasıl etkilemiştir gibi soruların yanıt bulması gerekmektedir. Böylelikle idarenin, mevcut durumunu iyileştirmeye yönelik olup olmadığı anlaşılabilir ve alınan tedbirlerin tespiti ve tescili bu yolla sağlanabilir. İşte izleme, belgeleme ve raporlama faaliyetleri, erişilebilirliğin dinamik yapısı sebebiyle bu yüzden büyük önem taşımaktadır.

59. Akbulut S. vd., Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013 "Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler", Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği yayınları, 2014, http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf (erişim tarihi: 30.03.2015)

Öte yandan, özellikle bu türden yayınların ve hamlelerin savunuculuk faaliyeti sürdüren kesimlerde de bir farkındalık, bilgilendirme ve bilinçlendirme oluşturacağı çok açıktır. Böylelikle izleme, belgeleme ve raporlama çalışmalarının, savunuculuk faaliyeti sürdüren kesimlere yönelik bir güç kazanımına dönüşeceğini beklemek de gerçekçi bir yaklaşımdır.

Temelde tüm bu çalışmalar, özellikle sivil toplumun, kamu idaresine olan demokratik baskıyı arttıracağı düşünülmektedir.

2.1.3. Yöntem, Kısıtlar ve Zorluklar

2.1.3.1. Yöntem

Erişilebilirliğin ülke çapında ne kadar yol katettiğini izlemek amacıyla toplanan bilginin hem niteliksel hem de niceliksel bakımdan tatmin edici bir noktada olması düşünülmüştür. Bu kapsamda fiziksel erişebilirliğin yanı sıra hizmet ve hizmet sunum koşullarının herkesi kapsaması gerekliliğinden yola çıkarak araştırmanın kapsamı niteliksel olarak genişletilmiştir. Örneğin, belediyelerin hizmet sunumunda sağladığı fiziki koşullarının yanında, bu hizmetleri hangi şartlarda ve nasıl sağladığı da araştırıma konusu olmuştur. Yine başka bir genişletme de nicelikseldir. Başvuru odaklarının sayısı ve kapsamı 2013 yılına göre daha fazla olarak gerçekleşmiştir. Örneğin, araştırmaya konu olan odakların içine ilçe belediyeleri, rehberlik araştırma merkezleri (RAM), adliyeler, ağız ve diş sağlığı merkezleri (ADSM), başsavcılık / savcılıklar, üniversite ve devlet hastaneleri eklenmiştir. Bu minvalde bilgi edinme başvuruları başta olmak üzere yasama faaliyetleri, yargı kararları, yazılı ve görsel medyaya yansıyan haberler, proje web sayfasına gelen ihlâl bildirimleri ve sahada çalışan sivil toplum kuruluşlarının (STK) saha deneyim ve paylaşım toplantısında alana ilişkin bildirimleri değerlendirmeye alınmıştır.

Böylelikle veri toplamada sadece kamu idaresinin verdiği bilgilerle sınırlı kalınmamıştır. Kamu tarafında elde edilmesi güç bilgilerin ya da gri alanların ortaya çıkarılabilmesi adına da veri sağlayan yerlerin çeşitliliği, araştırmanın hem doğru bir analiz yapabilmesini hem de eldeki verilerin başka kaynaklarca da teyit edilmesi sağlanmıştır.

1- Bilgi Edinme Başvuruları

Araştırmanın en önemli veri kaynaklarından biri, bilgi edinme başvuruları olmuştur. Aşağıdaki tabloda erişilebilirlik bakımından yapılan bilgi edinme başvurularının sayıları ile odak mecraları görülmektedir.

Kurumlara ve Odağına Göre Bilgi Edinme Başvuruları ve Sonuçları						
Müracaat Konusu	**Müracaat Odağı**	**Gönderi Toplamı**	**Cevap Verilen**	**Cevap Yüzdesi**	**Alana Göre Cevap Toplamı**	**Toplam Cevap Yüzdesi**
Toplu Taşıma Erişilebilirlik	Toplu Taşıma (kara)	81	51	62,96	51	62,96
	Toplamları	**81**	**51**			
Kentsel Alanlar (Cadde, Sokak, Park, Rekreasyon Alanı vb.)	İl Belediyeleri	81	41	50,62	272	48,66
	İlçe Belediyeleri	478	231	48,33		
	Toplamları	**559**	**272**	**48,66**		
Hizmet ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri	İl Belediyeleri	81	46	56,79	1.306	56,32
	İlçe Belediyeleri	478	264	55,23		
	Bakanlıklar	21	16	76,19		
	Kamu Kurumları	130	86	66,15		
	Valilikler	81	52	64,20		
	Kaymakamlıklar	961	480	49,95		
	İŞKUR İl Müdürlükleri	81	60	74,07		
	SGK İl Müdürlükleri	81	59	72,84		
	ASPB İl Müdürlükleri	81	41	50,62		
	Sağlık İl Müdürlükleri	81	55	67,90		
	Milli Eğitim İl Müdürlükleri	81	65	80,25		
	Emniyet İl Müdürlükleri	81	38	46,91		
	Başsavcılık / Savcılık	81	44	54,32		
	Toplamları	**2.319**	**1.306**	**56,32**		
Eğitim	Eğitim Hiz. Erişim (RAM'lar)	224	124	55,36	228	57,29
	Eğitim Hiz. Erişim (Ünv.)	174	104	59,77		
	Toplamları	**398**	**228**	**57,29**		
Sağlık	Sağlık Hizmetlerine Erişim	161	89	55,28	89	55,28
	Toplamları	**161**	**89**	**55,28**		
	Genel Toplamları	**3.518**	**1.946**	**55,32%**		

Tablo 2-1: Kurumlara ve odağına göre bilgi edinme başvuruları ve sonuçları

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, erişilebilirlik hakkında 3.518 başvuru yapılmış, bunlardan 1.946'sına yanıt alınmıştır. Hiç şüphesiz araştırmanın en güçlü yanlarından biri bilgi edinme başvuruları ile söz konusu başvurulara alınan yanıt oranıdır. Böylelikle, elde edilen verinin yüksek seviyelerde olması tüm ülke bakımından bir genelleme yapmayı elverişli kılmaktadır.

Alınan yanıtların, odak noktalarına göre geneli, %50'nin üzeridir. Bu durumun tek istisnası ilçe belediyelerin kentsel alanlara ilişkin bölüme aittir (%48,33). Ancak bu orana rağmen ilçe belediyelerin kentsel alanlarına ilişkin cevap oranı ise yeterli seviyede olduğu düşünülmektedir.

2- Medya Taraması

2014 yılında engelli kişileri konu eden görsel medyada 1.139, yazılı medyada ise 83.231 olmak üzere toplamda 84.370 adet haber yansımıştır.

Medyaya Yansıyan Haberlerin Sayıları	
Mecrası	**Adedi**
Görsel Medyada Yayınlanan Haber Sayısı	1.139
Yazılı Medyada Yayınlanan Haber Sayısı	83.231
Toplam	**84.370**

Tablo 2-2: Medyaya yansıyan haberlerin sayıları

Buna müteakip 84.370 haber içinden erişilebilirliği konu alan ihlâl sayısı ise, görsel medyada 142, yazılı medyada 993 olmak üzere toplam 1.135 adettir.

Erişilebilirlik Bakımından Medyaya Yansıyan İhlâl Haberlerinin Sayıları	
Mecrası	**Adedi**
Yazılı Medyada Erişilebilirlik İhlâl Sayısı	993
Görsel Medyada Erişilebilirlik İhlâl Sayısı	142
Toplam	**1.135**

Tablo 2-3: Erişilebilirlik bakımından medyaya yansıyan ihlâl haberlerinin sayıları

Elinizdeki yayının birinci bölümünde de (giriş) belirtildiği üzere her hak ihlâli bakımından haber sayısı kendi içinde tasnif edilmiş ancak bununla beraber erişilebilirlikle birlikte diğer alanlarda yaşanan hak ihlâlleri ayrıca araştırılmıştır. Bir başka deyişle, çoklu hak ihlâlleri ayrıca tasnif edilerek değerlendirmeye alınmıştır. Dolayısıyla eğitim, çalışma, sağlık vb. haklarla beraber erişilebilirliğin kesiştiği ihlâl haberlerine de rastlanmıştır. Rakamlar bakımından değerlendirildiğinde erişilebilirliğe konu edinen toplam haber sayısı ise 1.274'tür.

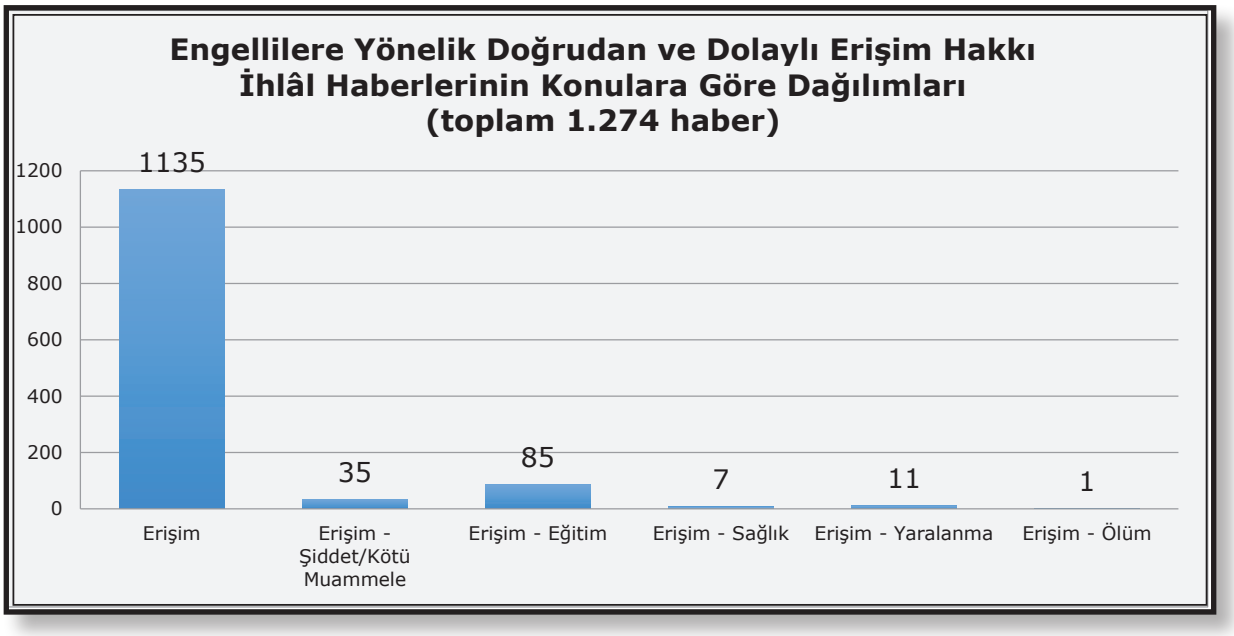

Grafik 2-1: Doğrudan ve dolaylı erişilebilirlik hakkı ihlâl haberlerinin konulara göre dağılımları

3- İhlâl Bildirimleri

Araştırmanın veri kaynaklarından biri de projenin web sayfasına gelen bireysel ihlâl bildirimleridir.[60] Erişilebilirlik, tıpkı medya taramasında olduğu gibi en çok hak ihlâllerinin yaşandığı alan olmuştur. Toplam 95 başvurunun 30'u erişilebilirliğin konusuyla ilgilidir. Söz konusu başvuruların 24'ü doğrudan erişilebilirlik, geriye kalan 6'sı hem erişilebilirlik hem de diğer alanlarla ilişkindir.

4- Yargı Kararları

Araştırmanın bir diğer kaynağı da yargıya intikal eden vakalardır. Ancak bu alanda sadece bir dosyaya ulaşılabilmiştir.

2.1.3.2. Kısıtlar ve Zorluklar

Bilindiği üzere, bir yapının ya da hizmetin herkes bakımından erişilebilir olup olmadığını tespit edebilmek için birçok soruyu, yine birçok disiplin ile beraber sormak ve irdelemek gerekir. Aslında, sadece bir yapının erişilebilirlik incelemesi ve çözüm önerileri sayfalarca yayın yapmayı gerektirebilir. Örneğin, iç mekânda kullanıma sunulan bir kapının, herkes bakımından kullanılmaya elverişli olup olmadığını anlayabilmek için onlarca soru sormak ve cevaplamak gerekir. Dolayısıyla bilgi toplama esnasında, erişilebilirliğin kendine özgü yapısı nedeniyle bazı kısıtlamaların konulması kaçınılmazdır. Dolayısıyla bilgi edinme yoluyla istenen bilgiler bu minvalde sınırlandırılmıştır. Örneğin toplu taşıma sistemi araştırılırken, sistemin ayrılmaz bir parçası olarak düşünülen otobüs durakları, sürücülerin psiko-sosyal kabiliyetleri ve davranışları ve araç içinde olduğu söylenen donanımların (asansör, rampa, sesli uyarı sistemi, bilgilendirici monitör panoları vb.) sürücü veya sistemsel problemlerle çalışıp çalışmadığı araştırma konusu dışında tutulmuştur. Benzer bir durum binalar için de söz konusudur. Bundan ötürü yapı elamanlarının bir kısmı araştırma konusuna dâhil edilebilmiştir. Örneğin merdivenlerin fiziki yapısı, tırabzan ve küpeştelerin durumu, koridorlarda yatay dolaşıma engel olabilecek bina içi donatılar (örneğin bina içi bitkiler, çay-kahve makineleri, su sebilleri vb.), taban döşemelerinin kayganlık durumları vb. unsurlar araştırma konusu içine dâhil edilememiştir.

Bununla beraber mevzuattan, kamu idaresinin cevap verme alışkanlıklarından ve hemen yukarıda anlattığımız alanın kendine münhasır sübut özelliklerinden kaynaklı meseleleri sebebiyle, erişilebilirlik izleme çalışmalarında aşağıdaki şu sekiz maddede toplanan kısıtlılıklar ve zorluklar kendini göstermiştir:

I. Tüm yurtta kamusal alanın, tüm öğeleriyle birlikte, erişilebilirlik incelemesinin bu proje kapsamında yapılabilmesi olanaksızdır,

II. İzleme çalışmalarında kullanılan en önemli araçlardan biri bilgi edinme başvuruları olmuştur. Mevzuattan kaynaklanan bazı kısıtlılıklar, örneğin Bilgi Edinme Kanunu'na tabi olmayan özel sektör izleme unsurları içine dâhil edilmemiştir,

III. Bir başka husus ve kısıtlılık ise, bilgi edinme kapsamına giremeyecek verilerin kurumlardan istenemeyeceğidir. Örneğin, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 7. maddesine göre: "Kurum ve kuruluşlar, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler" denilmektedir.[61] Binaenaleyh kurumların, ellerinde gerçekte olmayan bir bilgiyi isteyerek bütün bilgi edinme başvurularımızın reddedilmesine neden olabilecek bir durumdan kaçınmak zorunluluğu doğmuştur,

IV. İzleme çalışmaları sırasında fark edilen diğer bir husus ise, bazı kamu kurum ve kuruşları, yöneltilen sorulara ya hiç cevap vermemiş ya da gerçekçi olmayan mazeretlerle yanıtlamışlardır. Bunun en çarpıcı örneği Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) Ankara İl Müdürlüğü ile Niğde Emniyet İl Müdürlüğü'nde görülmüştür. ASPB Ankara İl Müdürlüğü'nce bilgi edinme başvurusuna verilen cevapta özetle: *"Ankara ili Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonu, TOHAD tarafından yürütülmek istenen izleme ve denetleme çalışmalarını yürütmekte ve yapılan denetimlere ilişkin olarak gerekli yerlere bilgi vermektedir"*[62] denilerek başvuruya yanıt verilmemiştir.

60. İhlâl bildirim formunu görmek için bkz. http://www.engellihaklariizleme.org/tr/ihlal-bildirim-formu.html (erişim tarihi: 09.04.2014)
61. Bkz. 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 7. Maddesinde http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf (erişim tarihi: 30.03.2015)
62. Ankara ASPB'nin 30.12.2014 tarih ve 65097260-622-194565 sayılı cevap yazısı

SONUÇ	Ankara İli Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonu, TOHAD tarafından yürütülmek istenen izleme ve denetleme çalışmalarını yürütmekte ve yapılan denetimlere ilişkin olarak gerekli yerlere bilgi vermektedir.

İSİM-SOYİSİM	Asuman ÇALGARA
ÜNVAN	Psikolog
İMZA	

Belge 2-1: Ankara ASPB'nin cevap yazısı

Yine Niğde Emniyet İl Müdürlüğü tarafından gönderilen cevabi yazıda:"(…) *güvenlik nedeni ile daha fazla bilgi verilememektedir"*[63] diyerek yanıtlanmıştır,

Bu bağlamda 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunun ilgili hükümleri çerçevesinde, Niğde İl Emniyet Müdürlüğü binası ve ek hizmet binalarının engelli vatandaşların kullanabileceği standartlara getirilmiş olup, güvenlik nedeni ile daha fazla bilgi verilememektedir.

Bilgilerinize rica ederim.

Osman MENTEŞ
İl Emniyet Müdürü a.
İl Emniyet Müdür Yardımcısı V.
3.Sınıf Emniyet Müdürü

Belge 2-2: Niğde Emniyet İl Müdürlüğü'nün cevap yazısı

V. Bilgi edinme başvurularının odak noktaları tüm ülkeyi kapsadığı düşünülecek olursa, elde edilen bilgilerin doğruluğu test edilmemiş ve verilen bilgilerin doğru olduğu varsayılmıştır. Zira tüm yurtta binlerce odaktan gelen bilgileri doğrulayabilmek için çok ciddi eğitimli insan kaynağına ve bir o kadar da mali yeterliliğe ihtiyaç duyulacağı çok açıktır,

VI. İlçe belediyelerine yapılan bilgi edinme başvurularında sadece büyükşehir belediyesi sınırları içinde yer alanlar seçilmiştir. Zira diğer illerde faaliyetlerin önemli bir kısmının il belediyelerince yürütülmesi, mali yeterlilik konusu sebebiyle daha fazla inisiyatif alabilmeleri, projenin kapsamı vb. nedenler söz konusu seçimde etkili olmuştur. Ancak, tüm bunlara rağmen inceleme altına alınan ilçe belediye sayısı 478'dir. Söz konusu bu rakamın büyüklüğü ise ülkedeki ilçe sayısının hemen hemen yarısı kadardır,

VII. Hem fiziki hem de hizmet bakımından erişilebilirlik düzenlemelerin tüm ülkede ne kadar mesafe katettiğini ortaya koyabilmek adına, 2013 ve 2014 yıllarında elde edilen verilerin mukayeseli analizi ilerleyen bölümlerde görülecektir. Mukayeseli analizin doğru ve anlamlı sonuçlar ortaya koyabilmesi için, mukayese yapılan kurumların seçiminde her iki yılda da cevap veren odaklar kullanılmıştır. Bir başka deyişle, 2013 ya da 2014 yıllarından herhangi birine yanıt vermemiş odaklar mukayeseli analiz içinde

63. Niğde Emniyet İl Müdürlüğü'nün 25.12.2014 tarih ve 30749534-32415.1295 sayılı cevap yazısı

değerlendirmeye alınamamıştır. Dolayısıyla ortaya çıkan sonuçlar hakkında bir genelleme yapmayı mümkün kılmayabilir.

Bununla beraber her iki yılda da yanıt vermiş ancak yanıt içeriği değişmiş olan bazı odaklar, tam bir analiz yapmayı güçleştirmiştir. Her ne kadar niceliksel analiz genel toplamlar üzerinden yapılmış olsa da sonuçlar ampirik düzeyde kalmıştır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi erişilebilirliğin kendine özgü yapısı dinamiktir. Dolayısıyla bugün için geçerli olan rakamlar ve düzenlemeler yarın için olmayabilir. Nitekim mukayeseli analizler yapılırken bahsettiğimiz dinamik yapıyla sıklıkla karşılaşılmıştır. Değişen bina sayıları, binaların özellikleri vs. gibi nedenler mukayeseli analizleri yapmayı güçleştirmiştir. Zira değişen bina sayıları ve yeni binalardaki düzenlemeler ortaya bazı anlamsız tabloların çıkmasına, sanki alanda ilerleme yerine gerileme kaydedildiğini göstermiştir. Mukayeseli analizlerde, söz konusu anlamsız tabloların ortaya çıkmasının bir diğer sebebi de, her iki yılda da cevap veren odakların farklı bilgilerle yanıt vermiş olma ihtimalidir. Bu durumda olan iki odak ve konu bulunmaktadır. İlki bakanlık hizmet binalarında (bina sayısı değişikliği çok fazladır), ikincisi ise il belediyelerinin kentsel alanlarda yaptıkları düzenlemelere ilişkindir (izleme yapılan her iki dönemde, kentsel alanlara ilişkin sayısal veriler birbirleriyle tutarlılık göstermemektedir). Dolayısıyla anlamsız veriler ortaya koyan odak ve konular, değerlendirme dışında tutulmuştur,

VIII. Araştırmaya esas olarak gönderilen bilgi edinme cevap formalarından[64] bazıları değerlendirilmeye alınamamıştır. Çünkü kendi içinde bilgi bütünlüğü, verilen bilgilerde çelişkiler ve içerik bakımından veri setine uygun olmayan bilgilerin yanlış değerlendirmelere neden olacağı çok açıktır.

2.2. Erişilebilirlik Alanındaki İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi

Araştırmanın bu bölümünde hükümetin ve yerel yönetimlerin erişilebilirlik alanında sürdürdüğü politikalar, uygulamalar ve en nihayetinde ortaya çıkan somut veriler tartışılacaktır. Özellikle farklı kanallar aracılığıyla elde edilen veriler, çapraz doğrulama olanağını da sunmaktadır. Zira bilgi kaynağının çeşitliliği bu doğrulamayı yapmaya olanaklı hale getirmektedir.

2.2.1. 2014 Yılı Politika ve Alana İlişkin Güncel Gelişmeler

A) Hukuki Düzenlemeler Bakımından Güncel Gelişmeler

2013 yılı verilerine göre hazırlanmış olan izleme raporunda (Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013 "Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler) erişilebilirliğin hukuki alt yapısı, dayanakları ve kanunlarda yapılan değişiklikler, söz konusu yayının "Hukukî Durum ve Düzenlemeler" başlığı altında detaylı bir biçimde anlatılmıştı.[65] Dolayısıyla yasal düzenlemelere ilişkin bilgiler bu raporda tekrar edilmeyecektir. Ancak, 2014 yılı içinde erişilebilirlik alanında yapılan iki yeni yasal düzenleme mevzubahistir. Söz konusu son değişikliklerle beraber, erişilebilirliği düzenleyen yasal düzenlemelerde, çok kısa sürelerde tam beş kez değişikliği gidildiğini hatırlatmakta fayda bulunmaktadır.

İlk yasal düzenleme 10.09.2014 tarihinde, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunu'nun (EHK) geçici 3. maddesindedir ve buna göre ek maddede yer alan:

"Yürürlülük tarihinden altı ay sonra üretilen, sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla oturma yeri olan araçlardan erişilebilir olmayanlara şehir içi ve şehirlerarası yolcu taşıma hizmeti için yetki belgesi, izin veya ruhsat verilmez"

hükmü yürürlülükten kaldırılmıştır.[66]

İkinci yasal düzenleme ise 18.11.2014 tarihinde yine aynı Kanun'un aynı maddesinde gerçekleşmiştir. Bu düzenlemeye göre ise:

64. Söz konusu formlara http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html adresinden ulaşılabilir. (erişim tarihi: 30.03.2015)
65. A.g.e. s. 62
66. Bkz. 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un Geçici 3. maddesine. Söz konusu düzenleme 6552 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378-20140910.pdf (erişim tarihi: 30.02.3015)

"(Ek:6/2/2014-6518/75 md.; Mülga: 10/9/2014-6552/144 md.; Yeniden düzenleme: 18/11/2014-6567/1 md.) Bu fıkranın yürürlüğe girdiği tarihten sonra üretilen şehirlerarası ve uluslararası yolcu taşımacılığı ile servis ve turizm taşımacılığı yapan araçlar dışında şehir içi yolcu taşıma hizmeti yapan araçlardan erişilebilir olmayanlara yolcu taşıma hizmeti için yetki belgesi, izin ve çalışma ruhsatı verilmez.

(Ek fıkra: 18/11/2014-6567/1 md.) Şehirler arası yolcu taşıma hizmeti ile şehir içi servis ve turizm taşımacılığı hizmetinin erişilebilir hâle getirilmesi için usul ve esaslar Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığının görüşleri alınmak suretiyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca bu fıkranın yürürlük tarihinden itibaren bir yıl içinde çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir"

denilmiştir.[67]

Yukarıdaki bahsedilen son düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere, sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla oturma yeri olan araçlardan erişilebilir olmayanlara şehir içi ve şehirlerarası yolcu taşıma hizmeti için yetki belgesi, izin veya ruhsat verilmez hükmü yürürlülükten kaldırılmıştır. Sonrasında ise yetki belgesi, izin ve çalışma ruhsatı verilecek araçlar bakımından şehirlerarası ve uluslararası yolcu taşımacılığı ile servis ve turizm taşımacılığı yapan araçların değişim ve dönüşümü 2018 yılına bırakılmıştır. Yine ek bir madde ile söz konusu araçların erişilebilir hâle getirilmesi için yeni bir yönetmelik çıkarılacağı ifade edilmiştir.

Erişilebilirliği düzenleyen kanunların sıklıkla değiştiriliyor olması hiç şüphesiz kanun koyucunun meseleyi iyi anlayamadığını düşündürmektedir. Kaldı ki mevcut araç stoku, söz konusu araçların kullanım süreleri ve ekonomik ömürleri düşünüldüğünde yapılan düzenlemelerin etkisiz olacağı şimdiden müşahede edilmektedir. Öte taraftan üretici ve işletmeci gibi taraflarla bir planlama yapılmamış olması da meselenin çözümünü güçleştirmektedir.[68] Özellikle üretici ve işletmeci konumunda olan özel ya da tüzel kişiliklerden yeterince görüş alınmadığına ve üretim bandında sorunlar yaşanacağına dair en önemli açıklamalardan biri de 22.04.2014 tarihli Zaman Gazetesi'nin internet web sayfasında yer alan haberidir. Habere göre:

Türkiye Otobüsçüler Konseyi üyeleri, engelli bireyler için yapılan düzenlemelerde teknik sorunlar yaşanacağını; Türkiye Otobüsçüler Konseyi Başkan Vekili Mustafa Yıldırım, şehirlerarası otobüslerde kesinlikle bir tadilat yapılamayacağını, yasa çıkarılırken ASPB'nın, sektörden hiçbir görüş almadığını; üreticiler tarafından ise Otokar Genel Müdür Yardımcısı Basri Akgül, teşvik yapılması gerektiğini; Mercedes-Benz Türk Satış Operasyonları Kısım Müdürü Murat Kızıltan ise, araçlarda yapılacak tadilat işleminin önemli teknik sorunları getireceğini; Temsa Global Pazarlama Yöneticisi Feridun Tanır ise, araçların dönüşüm onayında sorunlar çıkacağını bildirmiştir.[69]

Tüm bu açıklamalar yasa çıkarılmadan önce sektörden bilgi, destek alınmadığını ve alt yapı çalışmalarının kurgulanmadan yasal düzenlemeye gidildiğini açıkça göstermektedir.

B) Hükümetin Erişilebilirlik Alanına İlişkin Güncel Eylem ve Politikaları

Bilindiği üzere hükümet kanadında, ASPB, erişilebilirlik konusundaki politika geliştirme ve koordinasyonun odak noktasıdır. Kamuoyuna yansıyanlara göre, 2014 yılı içinde ASPB'nın erişilebilirlik bakımından fiili uygulamaları iki noktada toplanmaktadır. Bunlardan biri Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonları'nın (EİDK) çalışmaları, diğeri ise Ulaşılabilirlik Destek Projesi'dir (UDEP).

Mevzuata göre[70] ASPB 2013-2014 dönemine ilişkin Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Planı'nı[71] (EİDP) oluşturmuş ve bunu 27.12.2013 tarihinde yayınladığı bir yazıyla, 81 ilin valiliğine göndererek, oluşturulan plana göre hareket edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Plan ekinde izleme ve denetlemeye tabi olacak kurum,

67. Bkz. 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un Geçici 3. maddesine. Söz konusu düzenleme 6567 sayılı Kanun ile değiştirilmiştir http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf (erişim tarihi: 30.02.3015)
68. Bkz. İstanbul Umum Servis Aracı İşletmecileri Esnaf Odası'nın duyurusuna http://www.isarod.org/haber.php?id=478 (erişim tarihi: 30.03.2015)
69. Bkz. 22.03.2014 tarihli Zaman Gazetesi haberi http://www.zaman.com.tr/ekonomi_engelliler-yasasi-otobusculerin-kafasini-karistirdi_2212527.html (erişim tarihi: 30.03.2015)
70. Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği'nin 4. maddesinin (h) bendi http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.18614&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Eri%C5%9Filebilirlik%20%C4%B0zleme%20ve%20Denetleme (erişim tarihi: 31.03.2015)
71. 2013-2014 Yılı Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Planı http://eyh.aile.gov.tr/data/544e4adf369dc31804405aa1/eid_plani_2013-2014.pdf (erişim tarihi: 31.03.2015)

kuruluş ve sistemler belirtilmiştir.[72] 2013 ve 2014 yılı planına göre izleme ve denetlemeye tabi olan odaklar şöyledir:

1- Binalar;

a) Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Hizmet Verdiği Binalar

- *Okullar (okul öncesi eğitim kurumları, ilköğretim okulları, liseler)*
- *Sağlık kuruluşları (hastaneler, birinci basamak sağlık kurumları)*
- *Üniversiteler*
- *Yükseköğrenim öğrenci yurtları*
- *Adliyeler*
- *Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı (SGK) İl Müdürlükleri*
- *Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (İŞKUR) İl Müdürlükleri*
- *Belediye ana hizmet binaları*
- *Bankalar*

b) Gerçek ve Tüzel Kişiler Tarafından Yapılmış ve Umuma Açık Hizmet Veren Binalar

- *Okullar (okul öncesi eğitim kurumları, ilköğretim okulları, liseler)*
- *Sağlık kuruluşları (Hastaneler, poliklinikler)*
- *Üniversiteler*
- *Yükseköğrenim öğrenci yurtları*
- *Alış veriş merkezleri*
- *Bankalar*

2- Açık Alanlar;

a) Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Görev Alanındaki Alanlar

1- Yerleşim yerlerindeki ana arterlerde bulunan kaldırımlar (Ana arterler; kentin içinde, yapılaşma ve nüfus yoğunluğu ile bir çekim ve hareket merkezi olan, geniş, uzun ve işlek ana yol özelliğinde, güzergâhı ve konumu bakımından ara yollardan farklı, toplu taşıma aksı olan bulvar, cadde veya sokaklar)

2- Yerleşim yerlerindeki ana arterlerde bulunan yaya geçitleri (Ana arterler; kentin içinde, yapılaşma ve nüfus yoğunluğu ile bir çekim ve hareket merkezi olan, geniş, uzun ve işlek ana yol özelliğinde, güzergâhı ve konumu bakımından ara yollardan farklı, toplu taşıma aksı olan bulvar, cadde veya sokaklar)

3- Kent içi toplu taşıma hizmetinde kullanılan otobüs ve minibüs durakları

4- Halka açık tuvaletler

5- Açık ve kapalı otoparklar

b) Gerçek ve Tüzel Kişiler Tarafından Yapılmış ve Umuma Açık Hizmet Veren Alanlar

1- Halka açık tuvaletler

2- Halka açık telefonlar

3- Açık ve kapalı otoparklar

3- Toplu Taşıma Araçları;

72. ASPB'nın 2013-2014 yılı erişilebilirlik izleme ve denetleme planı http://eyh.aile.gov.tr/data/544e4adf369dc31804405aa1/eid_plani_2013-2014.pdf (erişim tarihi: 31.03.2015)

a) Kamu Kurum ve Kuruluşları Tarafından Sunulan Toplu Taşıma Hizmeti Araçları

1- Otobüsler

2- Raylı taşıma sistemi araçları (metro, hafif raylı sistemler, tramvaylar)

b) Gerçek ve Tüzel Kişiler Tarafından Sunulan Toplu Taşıma Hizmeti Araçları

1- Otobüsler

2- Raylı taşıma sistemi araçları (metro, hafif raylı sistemler, tramvaylar)

Gerek EİDP kapsamında gerek mevzuat gereği EİDK'ların gerekse de ASPB'nın konu hakkındaki yaptığı çalışmalar, ASPB'ye sorulmuş[73] ve aşağıdaki yanıtlar alınmıştır.

Geçmişten 31.12.2014 tarihine kadar illerde kurulan EİDK'ların ürettiği rapor sayısı, vatandaşlardan gelen şikâyet sayıları ile kamunun faaliyet gösterdiği binalarda erişilebilirlik durumlarına ilişkin bilgi girişlerinin yapıldığı bina sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonlarının Faaliyetleri		
Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonlarına Yapılan Başvuru Sayısı	**Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonlarınca Alınan Karar Sayısı**	**İzleme Formu Doldurulma Sayısı**
531	**2.273**	**34.835**

Tablo 2-4: Erişilebilirlik izleme ve denetleme komisyonlarının faaliyetleri

Yukarıdaki tabloya göre vatandaşlar tarafından, 2 yıl içinde EİDK'lara yapılan müracaat sayısı sadece 531'dir. Buna karşın EİDK'ların 81 ilde aldığı karar sayısı ise yine 2 yıl içinde sadece 2.273'tür. Öte yandan izleme formu doldurulma sayısı ise 34.835'dir.[74]

Yukarıdaki tabloda yer alan verilerin illere göre detaylı dağılımları ise aşağıdaki grafiklerde verilmektedir.

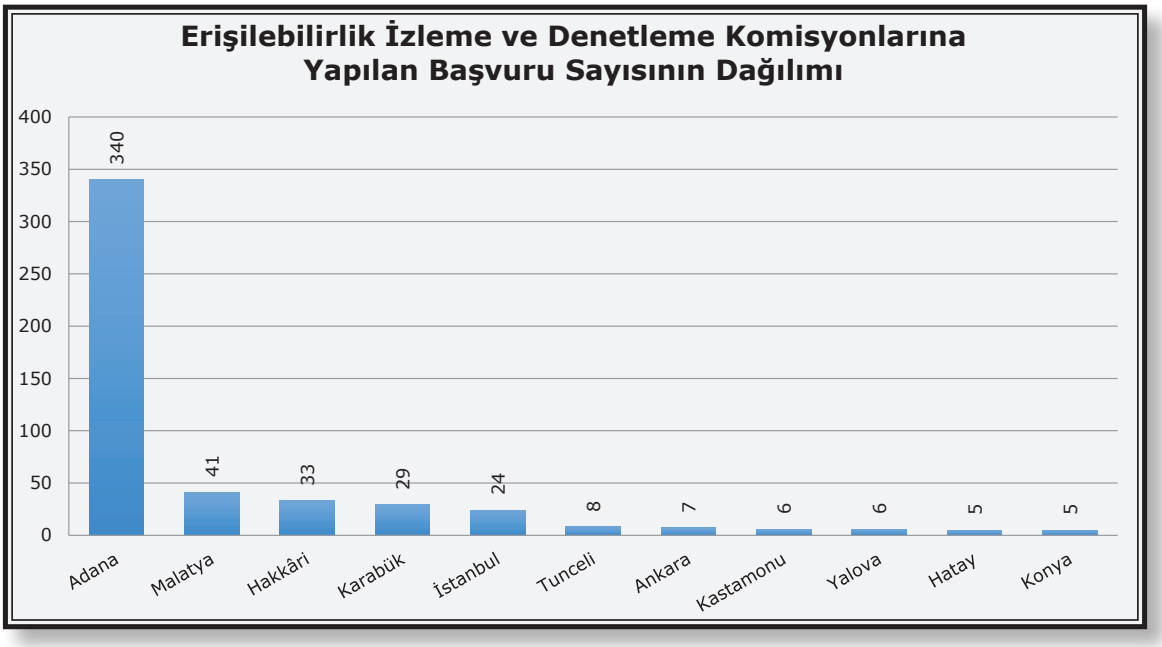

Grafik 2-2: Erişilebilirlik izleme ve denetleme komisyonlarına yapılan başvuru sayısının dağılımı[75]

73. TOHAD'ın 23.02.2015 tarih ve 2015-BEB-7132 sayılı yazısı
74. Söz konusu rakamlar 31.12.2014 tarihine kadar olan verileri içermektedir.
75. Grafikte verilen iller 5 ya da daha fazla müracaat alanlar arasından seçilmiştir.

Yukarıdaki grafiğe göre vatandaşlar tarafından en çok Adana'daki EİDK'ya müracaat yapılmıştır. Toplam 11 ilde 5 ya da 5'den daha fazla, 18 ilde 4 veya 4'den daha az ve 52 ilde ise hiçbir müracaatın yapılmadığı görülmüştür.

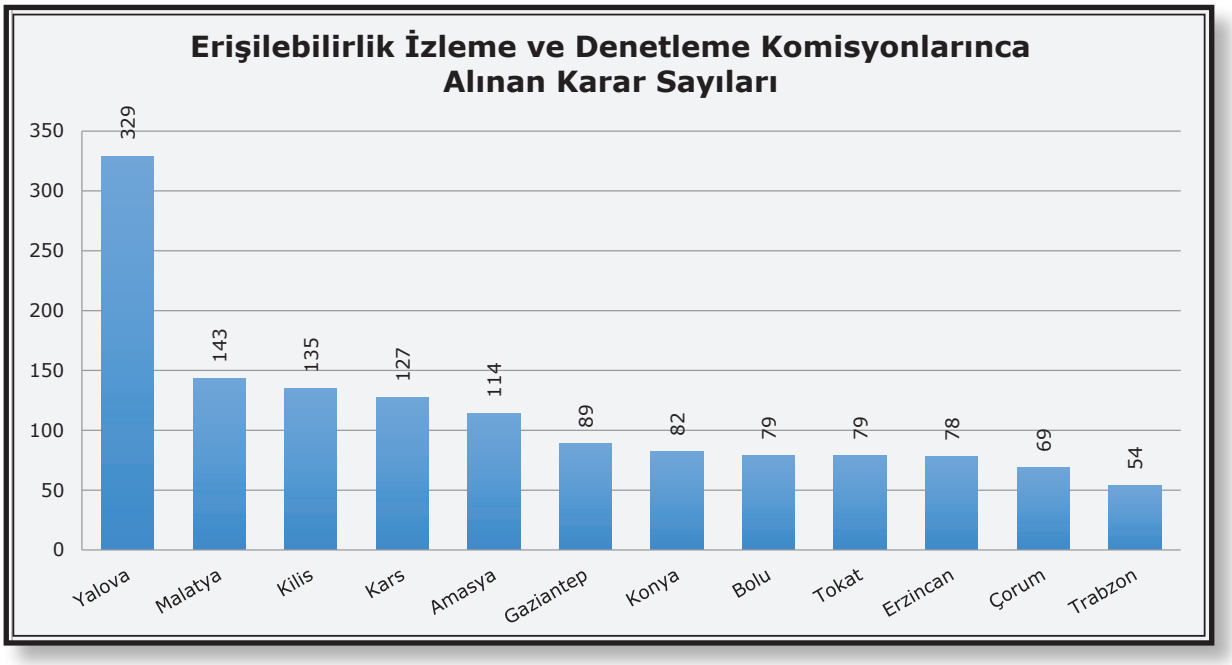

Grafik 2-3: Erişilebilirlik izleme ve denetleme komisyonlarınca alınan karar sayıları[76]

EİDK'lardan en çok Yalova'da (329) karar aldığı görülmektedir. İkinci sırada ise Malatya'nın yer aldığı görülmektedir. Bir önceki grafikte de Malatya ilinin ikinci sırada yer aldığı hatırlanacak olursa Malatya'nın diğer illere göre erişilebilirliğin izlenmesi ve denetlenmesi konusunda diğer illere göre daha fazla çaba sarf ettiği açık bir şekilde görülmektedir.

Grafikte yer almayan diğer bilgiler ise şöyledir:

Toplam 12 ilde 50 ya da 50'den daha fazla, 49 ilde 49 veya 49'dan daha az ve 20 ilde ise EİDK'lar tarafından hiçbir kararın alınmadığı görülmüştür.

ASPB'nın bilgi edinme başvurumuza verdiği yanıta göre;[77] geçmişten 31.12.2014 tarihine kadar, erişilebilir olmayan yapı ya da toplu taşıma sistemleri hakkında EİDK'ların aldığı karar neticesinde ek süre verilen kurum ve kuruluşların sayısı 4.370 olup idari para cezası kesilen özel ya da tüzel kişi bulunmamaktadır.

Yine aynı yanıta göre; Erişilebilirlik İzleme Sistemi veri tabanında bulunan toplam bina sayısı 1 milyon 525 bin 178 adet olup bunlardan sadece %75'in üzerinde erişilebilir olan bina sayısı sadece 3 bin 380'dir. Erişilebilirlik İzleme Sistemi'ne (https://eris.aile.gov.tr/) girerek formları dolduran özel ya da tüzel kişi sayısı ise aşağıdaki grafikte verilmiştir.

76. Grafikte verilen iller 50 ya da daha fazla karar alanlar arasından seçilmiştir.
77. ASPB'nın 14.04.2015 tarih ve 96413503-622-59075 sayılı cevabi yazısı

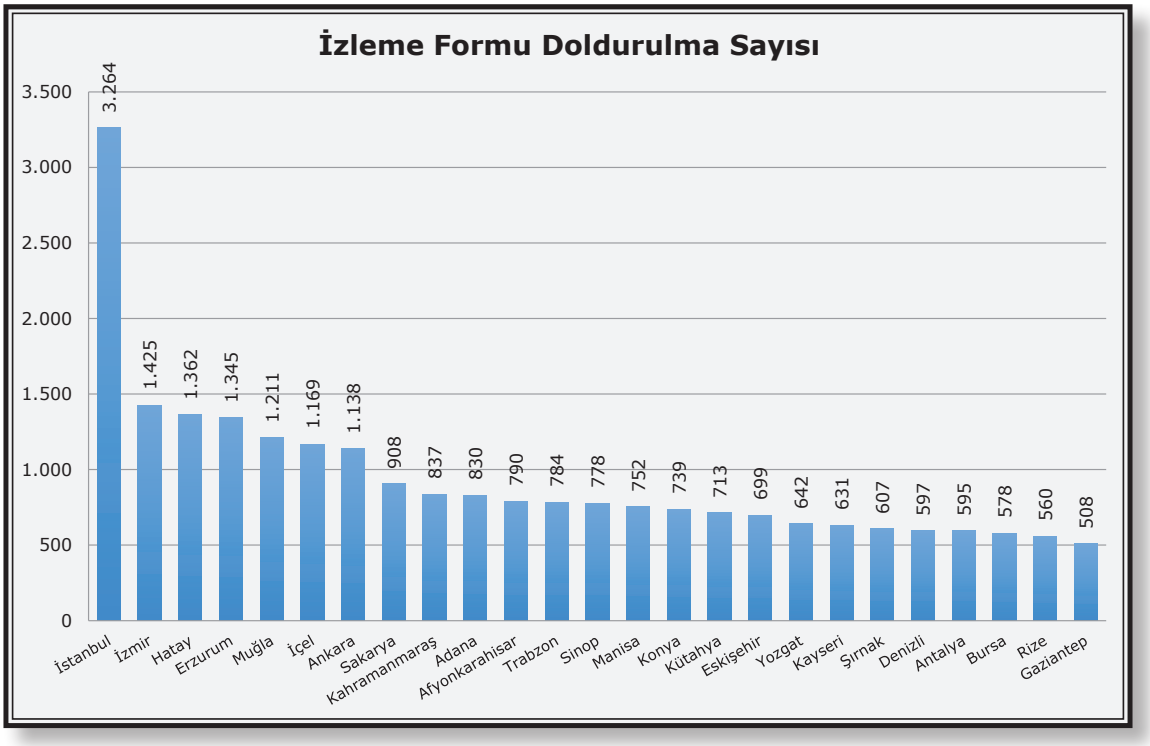

Grafik 2-4: İzleme formu doldurulma sayısı[78]

Yukarıdaki grafiğe göre en çok form doldurulan il 3.264 adet form ile İstanbul'dur. Toplam 25 ilde 500 ya da 500'den daha fazla, 56 ilde ise 499 veya 499'dan daha az form doldurulduğu görülmüştür.

EİDK'ların faaliyetleri ve ortaya çıkan rakamlar oldukça düşündürücüdür. Zira EHK'daki hüküm uyarınca izleme ve denetleme yapması gereken EİDK'ların 2 yıl boyunca bu görevi yeterince ifa edemediği çok açıktır. Buna karşın kanun hükmünde yer alan ek süre verilmesi ya da idari para cezasının kesilmesi noktasında EİDK'lar idari para cezası kesme yerine istisnasız süre uzatımına gitmiştir. Dolayısıyla verilen kararların objektifliğinden bahsetmek mümkün değildir ve kararların politik olma ihtimalini düşündürmektedir.

Öte yandan EİDK'larda görevli bazı STK temsilcileriyle yapılan görüşmelerde, EİDK'lar hakkında ciddi problemler yaşandığı öğrenilmiştir. Engelli Hakları İzleme Grubu Projesi'nin katılımcılarından Türkiye Sakatlar Derneği (TSD) Genel Merkezi ve aynı derneğin Malatya Şubesi'nde alınan bilgiler EİDK'larda ciddi problemler yaşandığını desteklemektedir. STK'lardan alınan geri bildirimleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1- Komisyonların bağımsızlığı tartışma konusudur. Zira kamu gücünü temsil eden üyelerin sayısı STK temsilcilerinden fazladır,

2- Kamu kurum ve kuruluşlarınca ya da özel kişiler tarafından yapılan erişilebilirlik çalışmalarında (bina bakım, onarım, tadilat, restorasyon vb.) Türk Standartları Enstitüsü'nün (TSE) yayınlarına uyulmamaktadır,[79]

3- EİDK'nın bürokrat üyeleri, kamu dayanışma refleksi ya da bürokratik endişelerle hareket etmekte ya da meselenin kişiselleştirilmesi kaygısıyla ihlâllere gerekli tavrı gösterememektedir,

4- EİDK'larda görev yapan üyeler, yeterince eğitim al(a)madığından standartlara hâkim değildirler,

5- Denetime tabi olan odaklar geçerli olmayan mazeretler öne sürmekte ancak EİDK'larda söz konusu mazeretler kabul görmektedir. Örneğin, binanın yıkılıp yeniden yapılacağı bildirilmesine rağmen bu yönde herhangi ciddi ve somut bir faaliyet söz konusu olmamakta, bina yıkılmamaktadır,

78. Grafikte verilen iller 500 ya da daha fazla form dolduranlar arasından seçilmiştir.
79. TSE erişilebilirlik standartlarını belirleyen kurumdur ve 5378 sayılı EHK, erişilebilirlik bakımından yapılacak düzenlemelerde TSE'nin standartlarına uyulmasını mecburi tutmaktadır.

6- Yeni yapılan yapılarda dahi standartlara uyulmayabilmektedir,

7- EİDK bürokrat üyelerinin denetimlerin yapılacağı günlerde bağlı oldukları kurumlarca başka görevlere gönderilebilmektedir,

8- Denetimleri kolaylaştıracak bilgi sistemlerinin kurulmaması,

9- EİDK'ların yeterli sıklıkta toplamaması ve denetim yapamaması sorunu sıklıkla yaşanmaktadır.[80]

Yukarıda sunulan maddelerden de anlaşılacağı üzere EİDK'lar etkili bir biçimde görev yapamamaktadır.

ASPB'nın erişilebilirlik bakımından ikinci faaliyeti UDEP'dir. Söz konusu projenin usul ve esasları her yıl yeniden belirlenmektedir. 2014 yılına ait usul ve esaslar da ASPB'nın web sayfasında yayınlanmıştır.[81] 2014 yılının usul ve esaslarının ana hedefi pilot olarak seçilecek okullarda erişilebilirlik çalışmalarının yapılması şeklindedir. Okullarda, erişilebilirlik bakımından yapılması öngörülen düzenlemelerin kapsamı ise şunlardır:

Desteklenecek pilot okullarda ulaşılabilirlik düzenlemelerinin kapsamı

Madde 5-

(1) UDEP kapsamında belirlenen pilot okulların aşağıdaki kullanımlarını içeren bölümlerinde, bütçe harcamalarında aşağıda yer alan sıralamaya göre ulaşılabilirlik düzenlemeleri yapılacaktır:

a) Okulun bahçe girişi, bahçe girişinden ulaşılabilir bina girişine ulaşım sağlayan bahçe yolu, bina girişi, zemin katta bulunan bir dersliğe erişim, bu dersliğin kapısı ve bu derslikten erişilebilen en az bir tuvalet ulaşılabilir hale getirilecektir.

b) Katlar arası erişimi sağlayacak ulaşılabilir bir asansör yapılacaktır.

c) Bahçe girişinde, bahçe yolunda, bina girişinde ve bina içindeki merdivenler ulaşılabilir hale getirilecektir.

d) Okulun yapısal özelliklerinden kaynaklanan diğer ulaşılabilirlik düzenlemeleri.

(2) Birinci fıkranın (a) bendinin uygulanması zorunlu olup bütçeye göre (b),(c) ve (d) bendleri sıra ile uygulanacaktır.[82]

Pilot olarak seçilecek okulların hangileri olacağına ilişkin düzenleme de şöyledir:

Desteklenecek pilot okulların seçimi

Madde 9–

(1) Milli Eğitim il müdürlükleri tarafından ulaşılabilirlik ihtiyacı göz önünde bulundurulanlar arasından belirlenen beş okul için Ulusal Erişilebilirlik İzleme Sistemi (ERİS)'ne veri girişi yapılır. Veri girişi yapılan bu beş okul arasından Genel Müdürlük tarafından aşağıdaki hususlar dikkate alınarak her ildeki desteklenecek pilot okul seçimi yapılır;

a) 5'inci maddeye uygunluk,

b) Pilot okulda yapılacak uygulamanın benzer özellikler taşıyan okullara örnek oluşturabilme durumu,

c) Pilot alanın yerleşim yeri merkezi olması veya yakınlığı.

(2) Genel Müdürlük tarafından seçilen pilot okulların listesi ve ödenek miktarları Bakan onayına sunulur. Desteklenecek okullar Bakanlık tarafından resmi yazıyla Valiliğe bildirilir ve internet sitesinden kamuoyuna duyurulur.

UDEP çalışmaları kapsamında nihayet okul seçimleri yapılmış[83] ve buna göre; 81 ilden Çankırı ve Van seçim içinde yer al(a)mamış, Ankara'da iki ve diğer 78 ilden de birer okul seçilmiştir. Yukarıda anlatılan ve yapıl-

80. Örneğin Antalya EİDK kurulduğu günden bu yana sadece üç kez toplanabilmiş, İstanbul ise raporun yazıldığı güne kadar sadece 73 tüzel/özel alan denetimi gerçekleştirmiştir.
81. UDEP'in Usul ve Esasları http://eyh.aile.gov.tr/data/544e4a70369dc31804405a9f/udep_2014_usul_ve_esaslar.doc (erişim tarihi: 31.02.2015)
82. UDEP'in Usul ve Esasları, 5. madde http://eyh.aile.gov.tr/data/544e4a70369dc31804405a9f/udep_2014_usul_ve_esaslar.doc (erişim tarihi: 31.02.2015)
83. UDEP 2014 Kapsamında Desteklenmesi Uygun Bulunan Okul Listesi http://eyh.aile.gov.tr/data/544e4a70369dc31804405a9f/udep_2014_okul_listesi.docx (erişim tarihi: 31.02.2015)

ması planlanan erişilebilirlik düzenlemeleri için ise okul başına 67.500,00 ilâ 68.000,00 TL arasında değişen rakamlarda bütçe tertip edilmiştir. UDEP 2014 kapsamındaki toplam bütçe ise 5.405.000,00 TL'dir.

2013-2014 eğitim-öğretim döneminde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinde[84] seviyelerine göre okul sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

TÜİK Verilerinde Seviyelerine Göre Okul Sayıları	
Okul Seviyesi	**Okul Sayısı**
İlkokul	28.532
Ortaokul	17.019
Ortaöğretim	10.955
Toplam	**56.506**

Tablo 2-5: TÜİK verilerinde seviyelerine göre okul sayıları

Görüleceği üzere, yukarıdaki tabloya göre Türkiye'deki okul sayısı 56.506'dır.

UDEP'in ortaya koyduğu planlamanın ve sonuçlarının bazı açılardan eksikleri bulunmaktadır. Şöyle ki:

1- Pilot bölge, okul ya da yapı seçilmesinden vazgeçilerek makro düzeyde bir planlamaya ihtiyaç bulunmaktadır. EHK'nın ilk kez yasalaşarak çıktığı yıllarda pilot bölge, okul ya da yapı seçimi bir an için makul karşılansa bile bugün gelinen noktada artık bu durum pek de mümkün değildir. Zira EHK'nın hükümlerine göre, erişilebilirlik düzenlemeleri yapılması için ek süre verilmesinin[85] son noktası Temmuz 2015'dir.

2- UDEP'in desteklediği proje sayısı – ki söz konusu projeye göre bu rakam 80'dir ve oldukça yetersizdir. Buna karşın kamusal alanda kullanılan yapı sayısı oldukça fazladır. Yukarıdaki okul sayılarındaki örnekten yola çıkılacak olsa bile, toplam 56.506 okulun değişim ve dönüşümün ilânihaye süreceği çok açıktır,

3- UDEP'in proje başına öngördüğü bütçe gerekli değişim ve dönüşümü yapmak için yeterli değildir. Zira değişim ve dönüşümler için proje başına verilen tutar, düzenlemelerinin kapsamı bakımından gerçekçi değildir. Her ne kadar UDEP düzenlemelerinin kapsamını, okulun bir kısmını ve o da sınırlı olarak erişilebilir hale getirmeyi hedeflemiş olsa bile, yine de değişim ve dönüşüm için söz konusu tutarın yeterli geleceği tartışmalıdır. Öte yandan her okulun kendine özgü mimari ve içinde bulunduğu coğrafyanın topoğrafik yapılarının birbirinden farklı olacağı izahtan varestedir. Dolayısıyla her okulun erişilebilirlik düzenlemeleri için harcanacak tutar birbirinden farklı olacağından, hepsine aynı miktarda ödenek verilmesi doğru değildir,

4- Pilot okulların seçimindeki bir diğer kıstas da, UDEP kapsamında olacak aday okulların yerleşim yeri merkezinde ya da yakınında olmasıdır. Bu kıstas her şeyden önce insan haklarının evrensel ilkelerinden olan "fırsat eşitliğine" ve EHS'nin erişebilirliği düzenleyen 9. maddesine aykırılık teşkil etmektedir. Zira EHS'nin 9. maddesi erişilebilir mekânların hem kentsel hem de kırsal alanlarda sağlanması gerektiğini ifade etmektedir.[86]

2.2.2. Kamuda Erişilebilirliğin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi

Araştırmanın bu bölümde kara taşımacılığıyla toplu taşıma hizmeti veren otobüs ve midibüslerin, kentsel alanların (cadde, sokak, park, rekreasyon alanı vb.), kamu binalarında sunulan hizmetlerin ve hizmet binalarının erişilebilirlikleri irdelenecektir. İncelemeye alınan odak noktalar ise yukarıda, bu kitabın "2.1.3.1. Yöntem" başlıklı bölümün altında yer alan tablo 2-1 belirtilmiştir.

84. Eğitim İstatistikleri, TÜİK, 2014, www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1606 (erişim 31.03.2014)
85. 5378 sayılı EHK'ya göre binaların, açık alanların, toplu taşıma sistemlerinin vb. alanların erişilebilir hale getirilmesi 2013 yılına kadar tamamlanacaktı. Ancak makul gerekçelerle illerde kurulan EİDK'lar söz konusu bu süreyi iki yıl daha uzatabilir. Fakat gelinen son noktada söz konusu süre de, Temmuz 2015 itibarıyla sona ermiştir.
86. Bkz. EHS'nin 9. maddesinin 1. paragrafına, http://engelli.oyhgm.gov.tr/sozlesme/sozlesme.aspx?madde=9 (erişim tarihi: 29.03.2015)

2.2.2.1. Bakanlık Hizmetlerinin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

Bakanlıklarda araştırılan konu üç başlık altındadır. Birincisi hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu, ikincisi hizmete erişim bakımından verileri ve üçüncüsü ise bakanlıkların sunduğu hizmetlerin koşullarını anlatmak/açıklamak amacıyla hazırlanmış materyal durumu şeklindedir.

1- Bakanlık Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

Toplam 21 bakanlığa yapılan bilgi edinme başvurusundan[87] 16'sına yanıt verilmiş, 5'ine yanıt verilmemiş ve yanıt verilme oranı %76,19 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu 16 bakanlık, toplamda 135 binada hizmet vermektedir. 135 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

- 135 binanın 27'si tek (%20,00), 108'i (%80,00) çok katlı olup, söz konusu 108 çok katlı binanın 86'sında (%79,63) asansör bulunurken 22'sinde (%20,37) bulunmamaktadır,
- 86 asansörün 35'inde (%40,70) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 51'inde (%59,30) yoktur,
- 135 binanın 7'sinde (%5,19) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış 128'inde (%94,81) yapılmamıştır,
- 135 binanın 74'ünde (%54,81) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 61'inde (%45,19) yapılmamıştır,
- 135 binanın 54'ünde (%40,00) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 81'sinde (%60,00) yapılmamıştır,
- 135 binanın sadece 3'ünde (%2,22) indüksiyon döngü sistemi bulunmaktayken 132'sinde (%97,78) bulunmaktadır.

Bakanlık Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Durumu	Toplam Bina Sayısı	Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	16	135	27	108	86	22	35	51	7	128	74	61	54	81	3	132
Yüzdeleri	76,19	-	20,00	80,00	79,63	20,37	40,70	59,30	5,19	94,81	54,81	45,19	40,00	60,00	2,22	97,78

Tablo 2-6: Bakanlık hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[88]

Bakanlık hizmet binalarında, fiziksel engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemeler yeterli değildir. Ancak diğer engel grupları için yapılan düzenlemelerle mukayese dahi edilemez noktadır. Zira görme ve işitme engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemeler oldukça sınırlıdır. Örneğin hissedilebilir zemin yapılma oranı %5,19'da ve indüksiyon döngü sistemi[89] bulunma durumu ise %2,22 gibi bir seviyede kalmıştır.

87. Bakanlıkların bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 31.03.2015)
88. Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.
89. İndüksiyon döngü sistemi işitme engelli bireylerin kullandığı özel bir sistemdir. Detaylı bilgi için bkz. http://www.ied.org.tr/forum/thread-244-post-361.html#pid361 (erişim tarihi: 31.03.2015)

2- Bakanlıkların Hizmete Erişim Bakımından Durumu

Bakanlıkların hizmete erişim bakımından verileri ise fiziksel erişilebilirlik düzenlemelerin altındadır. Şöyle ki:

Bilgi edinme başvurularına cevap veren 16 bakanlığın web sayfaları erişilebilirlik bakımından incelendiğinde; görme engelli bireyler bakımından uygunluğu %37,50, işitme engelli bireyler bakımından uygunluğu ise %18,75 seviyelerinde kalmıştır. Yanıt veren 16 bakanlıktan sadece birinde işaret dili bilen personelin bulunması oldukça düşündürücüdür.

Bakanlıkların Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	Görme Engelli Bireyler Bakımından	6	37,50	10	62,50
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	3	18,75	13	81,25
Personel Bulunma Durumu	İşaret Dili Bilen Personel	1	6,25	15	93,75
	Sosyal Hizmet Uzmanı	0	0,00	16	100,00
	Psikolog	2	12,50	14	87,50
	Diğer Personel	0	0,00	16	100,00

Tablo 2-7: Bakanlıkların hizmete erişim bakımından verileri

3- Bakanlıklarda Sunulan Hizmetlerin Koşullarını Anlatmak veya Açıklamak Amacıyla Hazırlanmış Materyal Durumu

Sunulan hizmetlerin koşullarını anlatmak ve açıklamak üzere tedbir alan bakanlıklarının sayıları ise aşağıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre yanıt veren 16 bakanlıktan sadece birinde kabartma doküman, sesli materyal bulunmakta olup görsel materyal (video) ise hiçbir bakanlıkta bulunmamaktadır.

Bakanlıkların Sunduğu Hizmetlerin Koşullarını Anlatmak / Açıklamak Amacıyla Hazırlanmış Materyal Durumu								
	Kabartma Doküman		Sesli Materyal		Görsel (video) Materyal		Diğer	
	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok
Sayıları	1	15	1	15	0	16	1	15
Yüzdeleri	6,25	93,75	6,25	93,75	0,00	100,00	6,25	93,75

Tablo 2-8: Bakanlıkların sunduğu hizmetlerin koşullarını anlatmak / açıklamak amacıyla hazırlanmış materyal durumu

Bakanlıkların durumu izah eden yukarıdaki üç tablodan çıkan en anlamlı veri, erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemelerin (o da sadece kısmen) fiziksel engelli bireyler tarafında yapıldığı, diğer engel gruplarının ise düzenlemelerin içine katıl(a)madığı şeklindedir. Dolayısıyla bakanlıklar bakamından erişilebilirlik algı ve kapsamının yeniden değerlendirilmesi bir zorunluluk olarak durmaktadır.

Öte yandan bakanlık hizmet binalarının erişilebilirlik düzleminde çalışma hayatına etkileri ve analizi, bu yayının "Çalışma Hayatı" başlıklı bölümde yer alacaktır.

2.2.2.2. Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

Kamu kurum ve kuruluşlarında da araştırılan konu üç başlık altındadır. Birincisi hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu, ikincisi hizmete erişim bakımından verileri ve üçüncüsü ise bakanlıkların sunduğu hizmetlerin koşullarını anlatmak/açıklamak amacıyla hazırlanmış materyal durumu şeklindedir.

1- Kamu Kurum ve Kuruluşlarda Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

Türkiye'de faaliyette olan toplam 130 kamu kurum ve kuruluşlarına yapılan bilgi edinme başvurusundan[90] 86'sı yanıt alınmış, 44'ü yanıt vermemiş ve yanıt verilme oranı %66,15 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu 130 kamu kurum ve kuruluşu toplamda 21.891 binada hizmet vermektedir. 21.891 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

- 21.891 binanın 13.010'u (%59,43) tek, 8.881'i (%40,57) çok katlı olup, söz konusu 8.881 çok katlı binanın 2.061'inde (%23,21) asansör bulunurken 6.820'sinde (%76,79) bulunmamaktadır,
- 2.061 asansörün 821'inde (%39,84) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 1.240'ında (%60,16) yoktur,
- 21.891 binanın 1.239'unda (%5,66) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış, 20.652'sinde (%94,34) yapılmamıştır,
- 21.891 binanın 10.196'sında (%46,58) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 11.695'inde (%53,42) yapılmamıştır,
- 21.891 binanın 4.117'sinde (%18,81) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 17.774'ünde (%81,19) yapılmamıştır,
- 21.891 binanın sadece 20'sinde (%0,09) indüksiyon döngü sistemi bulunmaktayken 21.871'inde (%99,91) bulunmamaktadır.

Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Durumu	Toplam Bina Sayısı	Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	86	21.891	13.010	8.881	2.061	6.820	821	1.240	1.239	20.652	10.196	11.695	4.117	17.774	20	21.871
Yüzdeleri	66,15	-	59,43	40,57	23,21	76,79	39,84	60,16	5,66	94,34	46,58	53,42	18,81	81,19	0,09	99,91

Tablo 2-9: Kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[91]

Kamu kurum ve kuruluşların hizmet binalarında, fiziksel engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemeler yeterli değildir. Ancak ortopedik engelliler için sınırlı ve yetersiz sayılabilecek bu oranlar diğer engel grupları için yapılan düzenlemelerle mukayese dahi edilemez noktadır. Zira görme ve işitme engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemeler oldukça sınırlıdır. Örneğin hissedilebilir zemin yapılma oranı % 5,66'da ve indüksiyon döngü sistemi bulunma durumu ise % 0,09 gibi bir seviyede kalmıştır.

90. Kamu kurum ve kuruluşlarına bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)
91. Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.

2- Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Hizmete Erişim Bakımından Durumu

Kamu kurum ve kuruluşlarının hizmete erişim bakımından verileri fiziksel erişilebilirlik düzenlemelerine göre daha düşük bir profil ortaya koymaktadır. Şöyle ki:

Bilgi edinme başvurularına cevap veren 87 kamu kurum ve kuruluşunun web sayfalarının erişilebilirlikleri incelendiğinde; görme engelli bireyler bakımından uygunluğu %12,64, işitme engelli bireyler bakımından ise %11,49 seviyelerinde kalmıştır. Yanıt veren 87 kamu kurum ve kuruluşundan sadece 9'unda işaret dili bilen personelin bulunmaktadır.

Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	Görme Engelli Bireyler Bakımından	11	12,64	74	85,06
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	10	11,49	75	86,21
Personel Bulunma Durumu	İşaret Dili Bilen Personel	9	10,34	78	89,66
	Sosyal Hizmet Uzmanı	6	6,90	81	93,10
	Psikolog	9	10,34	78	89,66
	Diğer Personel	0	0,00	87	0,00

Tablo 2-10: Kamu kurum ve kuruluşlarının hizmete erişim bakımından verileri

3- Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Sunulan Hizmetlerin Koşullarını Anlatmak veya Açıklamak Amacıyla Hazırlanmış Materyal Durumu

Sunulan hizmetlerin koşullarını anlatmak ve açıklamak üzere tedbir alan kamu kurum ve kuruluşlarının sayıları ise aşağıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre yanıt veren 87 kamu kurum ve kuruluşunun 8'inde kabartma doküman, sesli materyal ve materyal (video) bulunmaktadır.

Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Sunduğu Hizmetlerin Koşullarını Anlatmak / Açıklamak Amacıyla Hazırlanmış Materyal Durumu								
	Kabartma Doküman		Sesli Materyal		Görsel (video) Materyal		Diğer	
	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok
Sayıları	8	77	8	77	8	77	6	79
Yüzdeleri	9,20	88,51	9,20	88,51	9,20	88,51	6,90	90,80

Tablo 2-11: Kamu kurum ve kuruluşlarının sunduğu hizmetlerin koşullarını anlatmak / açıklamak amacıyla hazırlanmış materyal durumu

Kamu kurum ve kuruluşlarının erişilebilirlik durumu yaklaşık olarak bakanlıklarla benzer göstergelere sahiptir. Kamu kurum ve kuruluşlarının durumu izah eden yukarıdaki üç tablodan çıkan en anlamlı veri, erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemelerin fiziksel engelli bireyler (o da sadece kısmen) tarafında yapıldığı, diğer engel gruplarının ise düzenlemelerin içine katıl(a)madığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kamu kurum ve kuruluşlarının erişilebilirlik algı ve kapsamını yeniden değerlendirilmesi bir zorunluluk olarak durmaktadır.

Öte yandan kamu kurum ve kuruluşları hizmet binalarının erişilebilirlik düzleminde, çalışma hayatına etkileri bakımından analizi, bu yayının "Çalışma Hayatı" başlıklı bölümünde yer alacaktır.

2.2.2.3. İl Belediye Hizmetlerinin ve Hizmet Binalarının, Kentsel Alanlarının ve Ulaşım Hizmetlerinin Erişilebilirlikleri

Bilindiği üzere halka en çok yerelde yani belediyelerde üretilen hizmetler dokunmaktadır. Zira belediyeler, küçük çaptaki sağlık hizmetlerini, kentsel ve yaşam alanlarını, imar planlarını, mesleki eğitimleri, ulaşım sistemlerini ve kültürel ve insanların sosyal yaşama katılımları vb. hizmetleri planlayan, yönlendiren, işleten ya da denetimi altından tutan kurumlarıdır. Dolayısıyla izleme çalışmalarında, belediyelerin sundukları hizmetlerin geniş bir yelpazede ve çeşitlilikte olması hem nicelik hem de nitelik bakımından en çok araştırılan konular arasında yer almasına neden olmuştur.

İl belediyelerinin izlemesi ve faaliyetlerinin araştırılması şu kapsamda şekillenmiştir:

- Binaların erişilebilirlik bakımından fiziki durumları,
- Kentsel alanların erişilebilirlikleri,
- Herkes bakımından sunulan hizmetlerin erişilebilirliği,
- Doğrudan engelli bireylere sunulan hizmetlerin erişilebilirliği,
- Toplu taşıma sistemlerinde erişilebilirliğin durumu (şehir içi kara taşımacılığı),
- Bilgi ve iletişim teknolojilerinin erişilebilirliği.

1- İl Belediye Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

İzleme çalışmaları kapsamında 81 il belediyesine yapılan bilgi edinme başvurusundan[92] 46'sına yanıt verilmiş, 35'ine yanıt verilmemiş ve yanıt verilme oranı %56,79 olarak gerçekleşmiştir. 46 il belediyesi toplamda 504 binada hizmet vermektedir. 504 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

- 504 binanın 261'inde, (%51,79) tek, 243'ü (%48,21) çok katlı olup, söz konusu 243 çok katlı binanın 92'sinde (%37,86) asansör bulunurken 151'inde (%62,14) bulunmamaktadır,
- 92 asansörün 32'sinde (%34,78) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 60'ında (%65,22) yoktur,
- 504 binanın 36'sında (%7,14) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış, 468'inde (%92,86) yapılmamıştır,
- 504 binanın 166'sında (%32,94) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 338'inde (%67,06) yapılmamıştır,
- 504 binanın 102'sinde (%20,24) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 402'sinde (%79,76) yapılmamıştır,
- 504 binanın sadece 1'inde (%0,20) indüksiyon döngü sistemi bulunmaktayken 503'ünde (%99,80) bulunmamaktadır.

92. İl Belediyelerinin bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)

İl Belediye Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Durumu	Toplam Bina Sayısı	Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	46	504	261	243	92	151	32	60	36	468	166	338	102	402	1	503
Yüzdeleri	56,79	-	51,79	48,21	37,86	62,14	34,78	65,22	7,14	92,86	32,94	67,06	20,24	79,76	0,20	99,80

Tablo 2-12: İl belediye hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[93]

2- İl Belediyelerinin Hizmete Erişim Bakımından Durumu

Belediye hizmet binalarında, fiziksel engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemeler oldukça yetersizdir. Ancak diğer engel grupları göre yapılan düzenlemelerden daha fazladır. Zira görme ve işitme engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemeler oldukça sınırlıdır. Örneğin hissedilebilir zemin yapılma oranı % 7,14'de ve indüksiyon döngü sistemi bulunma durumu ise % 0,20 gibi oldukça düşük bir seviyede kalmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, belediyelerin hizmete erişim bakımından durumu, fiziksel erişilebilirlik düzenlemelerin altındadır. Nitekim web sayfalarının erişilebilirlikleri ve işaret dili bilen personel bulunma durumu incelendiğinde:

- Görme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 1 (%2,17), uygun olmayan 45 (%97,83),
- İşitme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 2 (%4,35), uygun olmayan 44 (%95,65),
- İşaret dili bilen personelin bulunduğu belediye sayısı ise 12 (%26,09), bulunmayan ise 34'dür (%73,91).

İl Belediyelerinin Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	Görme Engelli Bireyler Bakımından	1	2,17	45	97,83
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	2	4,35	44	95,65
Personel Bulunma Durumu	İşaret Dili Bilen Personel	12	26,09	34	73,91
	Sosyal Hizmet Uzmanı	7	15,22	39	84,78
	Psikolog	10	21,74	36	78,26

Tablo 2-13: İl belediyelerinin hizmete erişim bakımından verileri

93. Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.

3- İl Belediyelerinin Engelli Kişiler Hakkındaki Tespit ve Veri Tabanı Çalışmaları

Kamu kurum ve kuruluşlarınca engelli kişilerin gereksinimleri hakkında yöntem ve politikalar belirlemek ve hatta geliştirmek üzere çeşitli seviyelerde istatistikî bilgiler toplanmalıdır. Kaldı ki istatistikî verilerin toplanması EHS'nin 31. maddesine göre[94] de bir yükümlülüktür. Belediyelerin, engelli kişileri tespit edip etmemesi ve çeşitli bilgilerin toplandığı (demografik bilgiler de dâhil) bir veri bankası çalışması yapılıp yapılmadığı araştırma konularından biri olmuştur. Araştırma kapsamında elde edilen veriler belediyelerin bu yönde yeterli bir çalışma yap(a)madıklarını göstermektedir. Bu verilere göre:

- 46 il belediyesinden 21'i (%45,65) engelli kişilerin tespit çalışması yapmış, 25'i (%54,35) yapmamış,
- 46 il belediyesinden 12'si (%26,09) veri tabanı çalışması yapmış, 34'ü (%73,91) yapmamıştır.

Engelli Kişiler Hakkında Tespit ve Veri Tabanı Çalışması				
	Engelli Kişilerin Tespit Çalışması		Engelli Kişiler Hakkında Veri Tabanı Çalışması	
	Var	Yok	Var	Yok
Toplamları	21	25	12	34
Yüzdeleri	45,65	54,35	26,09	73,91

Tablo 2-14: Engelli kişiler hakkında tespit ve veri tabanı çalışması

4- İl Belediyelerinin Engelli Kişilere Yönelik Sunduğu Doğrudan Hizmetler

İl belediyeleri bakımından araştırmanın bir diğer konusu ise, belediyelerin engelli kişilere doğrudan sunduğu hizmetlerdir. Bilgi edinme başvurularına 46 il belediyesi cevap vermiştir ve buna göre:

- 18 belediyede (%39,13) engelli birimi bulunmaktayken 28'inde (%60,87) bulunmamakta,
- 24 belediyede (%52,17) asansörlü/rampalı araç bulurken 22'sinde (%47,83) bulunmamakta,
- 21 belediye (%45,65) medikal cihaz yardımı yapıyorken 25'i (%54,35) yapmamakta,
- 5 belediye (%10,87) fiziksel rehabilitasyon hizmetleri sunuyorken 41'i (%89,13) sunmamakta,
- 13 belediye (%28,26) mesleki eğitim hizmetleri sunuyorken 33'ü (%71,74) sunmamakta,
- 8 belediye (%17,39) hukuk danışmanlığı veriyorken 38'i (%82,261) vermemekte,
- 9 belediye (%19,57) psikolojik danışmanlık hizmeti veriyorken 37'si (%80,43) vermemekte,
- 8 belediye (%17,39) aile danışmanlığı veriyorken 38'i (%82,61) vermemekte,
- 28 belediye (%60,87) sosyal ve kültürel etkinlik düzenliyorken 18'i (%39,13) düzenlememektedir.

İl Belediyelerinin Engelli Kişilere Yönelik Sunduğu Hizmetler				
Hizmet Çeşitleri	Evet		Hayır	
	Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Engelliler Birimi	18	39,13	28	60,87
Asansörlü / Rampalı Araç Durumu	24	52,17	22	47,83
Medikal Cihaz Yardımları	21	45,65	25	54,35
Fiziksel Rehabilitasyon Hizmetleri	5	10,87	41	89,13
Mesleki Eğitim Hizmetleri	13	28,26	33	71,74
Hukuk Danışmanlığı	8	17,39	38	82,61
Psikolojik Danışmanlık	9	19,57	37	80,43
Aile Danışmanlığı	8	17,39	38	82,61
Sosyal / Kültürel Etkinlik	28	60,87	18	39,13
Diğer	10	21,74	36	78,26

Tablo 2-15: İl belediyelerinin engelli kişilere yönelik sunduğu hizmetler

94. Bkz. EHS'nin 31. maddesine http://engelli.oyhgm.gov.tr/sozlesme/sozlesme.aspx?madde=31 (06.04.2015)

İlgili mevzuata göre[95] belediyelerin engelli bireyler bakımından bir faaliyet merkezi kurması gerekmektedir. Söz konusu faaliyetlerin de neler olabileceğine ilişkin yine ilgili mevzuat rehberlik etmektedir. Türkiye genelinde engelli birim kurulan belediye sayısı oldukça düşük seviyededir. Zira %60,87'sinde bu birimler kurulu değildir, üstelik mevzuat gereği kurulması gerekmekteyken. Öte yandan yukarıdaki tablo incelendiğinde engeli bireylere verilen desteklerin ekseni genellikle sosyal veya kültürel etkinlik düzenleme, asansörlü veya rampalı araçlarla ulaşım desteği verme ve medikal cihaz yardımları sağlama etrafında toplanmaktadır. Bu durum hiç şüphesiz belediyelerin engelli kişilere bakışını ortaya koyması bakımından önemli bir ipucu sunmaktadır. Zira engelli kişilerin mesleki ve fiziki rehabilitasyon ya da danışmanlık hizmetlerine ilişkin faaliyetler düşük seviyelerdeyken, sosyal ve kültürel etkinlikler en üst seviyededir. Bu tablo hiç şüphesiz belediyelerin hak temelli yaklaşım modelini yeterince benimseyemediğini ortaya koymaktadır. Bu yıl yapılan medya izleme çalışmaları da bu görüşü destekler niteliktedir. Çünkü taranan haberlerin önemli bir kısmı engelli kişilere belediyeler tarafından verilen yardımların ilan-reklam edilmesi şeklinde tezahür etmiştir.

5- İki İzleme Dönemi Verilerine Göre İl Belediyelerinin Mukayeseli Analizi

Geçen dönem (2013) ilâ bu dönem (2014) arasında yapılan izleme çalışmalarından elde edilen veriler mukayese edilmiştir. Mukayeseli analizde yaşanan sorunlara ilişkin bilgi, bölümün başında yer alan "Kısıtlar ve Zorluklar" başlığında ifade edilmiştir. Dolayısıyla değerlendirmelerde bu durumun gözetilmesi gerekmektedir.

81il belediyesinden her iki dönemde de cevap veren toplam 20 il belediyesinin verileri incelenmiş ve il belediyelerinin hizmet ve hizmet binalarında ortaya çıkan durum aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Belediye binalardaki sayısal değişiklikler nedeniyle analizi yapılırken çeşitli zorluklarla karşılaşılmıştır. Zira mukayese edilen 20 il belediyesi binalarında (hem tek hem de çok katlı binalarda) artış kaydedilmiştir. Hesaba dâhil edilen binalarda; hissedilebilir zemin yapılma oranında %2,51, indüksiyon döngü sistemi bulunma oranında %1,54 ve işaret dili bilen personel sayısında %0,17'lik bir gerilime söz konusudur. Buna karşın asansör bulunan bina oranında %4,20, asansörlerin sesli anons sisteminde %12,59, fiziksel düzenleme yapılan bina oranında %3,57 ve uygun tuvalet bulunma oranında %4,45'lik bir artış mevcuttur. Web sayfalarının görme engelli bireylere uygunluğu bakımından ise herhangi hareket görülmemiştir.

Yukarıdaki bahsedilen gerilemenin nedeni, bina sayısının artmasına bağlı olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Bir taraftan bina sayısı artmakta ancak buna müteakip yeni binalarda erişilebilirlik düzenlemeleri yeterince yapılmamaktadır. Bir başka deyişle mevcut binalardaki erişilebilirlik düzenlemeleri kaldırılmış değildir. Ancak, erişilebilirlik düzenlemelerin yapılmadığı ya da kısmen yapıldığı "yeni binaların toplam sayıya eklenmesi" genel ortalamayı doğal olarak düşürmektedir.

95. Örneğin 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf (erişim tarihi: 04.04.2015)

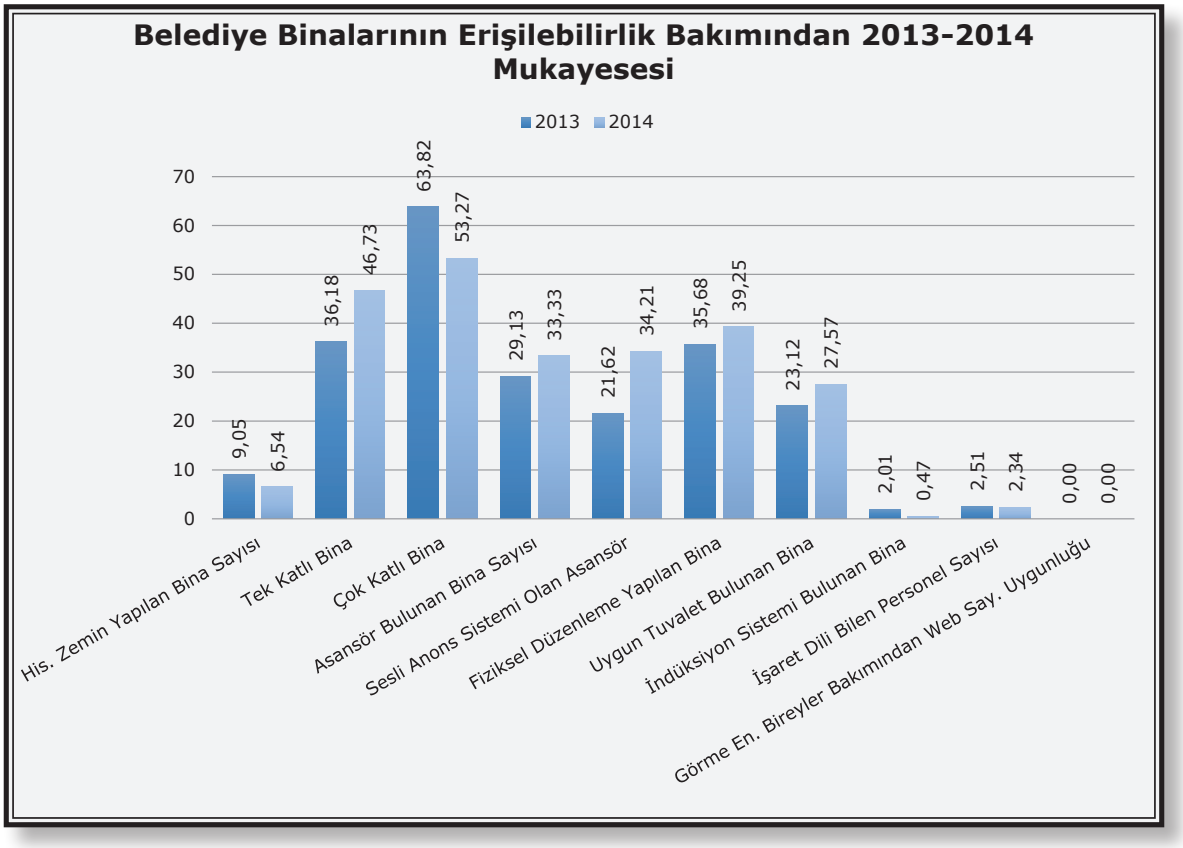

Grafik 2-5: Belediye binalarının erişilebilirlik bakımından 2013-2014 mukayesesi

6- İl Belediyelerinde Kentsel Alanların Erişilebilirlikleri

Araştırmanın bu ayağında, il belediyelerinde kentsel alanların erişilebilirlikleri sorgulanmıştır. Bölümün başında da ifade ettiğimiz gibi erişilebilirlik geniş ve kapsamlı bir konudur. Dolayısıyla bu alana ilişkin sorular sınırlandırılmıştır. Ancak elde edilen veriler önemli bir tabloyu ortaya çıkarmaktadır. Kentsel alanların erişilebilirlikleri incelenirken şu üç konu üzerinde durulmuştur:

I. Arter, cadde ve sokaklar,

II. Trafik sinyalizasyon sistemi,

III. Park, çocuk parkı ve rekreasyon alanları.

Bilgi edinme başvuruları kapsamında yukarıdaki üç konu bakımından belediyelerin erişilebilirlik çalışmaları için ayırdığı ve harcadığı bütçe de sorulmuştur. Belediyelerden bazıları muhasebe kayıt sistemlerinin bu bilgiyi ayırt etmeye elverişli olmadığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bu konu hakkında elde edilen veriler ayrıca araştırılmaya muhtaçtır.

2014 Yılına Ait İl Belediyelerinin Erişilebilirlik Bütçesi	
Ayrılan (TL)	**Harcanan (TL)**
14.327.701,41	12.870.980,07

Tablo 2-16: 2014 yılına ait il belediyelerin erişilebilirlik bütçesi

Yukarıda verilen tabloya göre 2014 yılı için ayrılan bütçe 14.327.701,41 TL olup, buna müteakip harcanan bütçe ise 12.870.980,07 TL'dir.

A) Arter, Cadde ve Sokakların Erişilebilirlikleri

İl belediyelerine yapılan 81 bilgi edinme başvurusundan[96] 41'ine cevap alınmıştır.

Buna göre:

- 41 belediyenin sorumlu olduğu 1.385 arter, 5.692 cadde ve 44.554 adet sokak bulunmaktadır.
- 1.385 arterin 590'nına (%42,60) rampa ve 217'sine (%15,67) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 795'inde rampa (%57,40) ve 1.168'inde (%84,33) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 5.692 caddenin 2.036'sına rampa (%35,77) ve 290'nında (%5,09) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 3.656'sında rampa (%64,23) ve 5.402'sinde (%94,91) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 44.554 sokağın 4.967'sinde rampa (%11,15) ve 265'inde (%0,59) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 39.587'sinde rampa (%88,85) ve 44.289'unda (%99,41) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamıştır.

Arter / Cadde / Sokakların Erişilebilirlik Durumları																
		Arter / Cadde / Sokak Sayıları			Standartlara Göre Rampa Yapılan Arter / Cadde / Sokak Sayıları						Arter / Cadde / Sokakların Hissedilebilir Zemin Uygulaması Durumu					
	Cevap Durumu	Arter Sayısı	Cadde Sayısı	Sokak Sayısı	Rampa Yapılan Arter	Rampa Yapılmayan Arter	Rampa Yapılan Cadde	Rampa Yapılmayan Cadde	Rampa Yapılan Sokak	Rampa Yapılmayan Sokak	Hissedilebilir Zemin Yapılan Arter	Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Arter	Hissedilebilir Zemin Yapılan Cadde	Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Cadde	Hissedilebilir Zemin Yapılan Sokak	Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Sokak
Toplamları	41	1.385	5.692	44.554	590	795	2.036	3.656	4.967	39.587	217	1.168	290	5.402	265	44.289
Yüzdeleri	50,62	-	-	-	42,60	57,40	35,77	64,23	11,15	88,85	15,67	84,33	5,09	94,91	0,59	99,41

Tablo 2-17: Arter, cadde ve sokakların erişilebilirlik durumları

96. İl belediyelerinin bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)

Arter, cadde ve sokaklarda yapılan düzenlemeler oldukça yetersiz seviyededir. Her şeyden önce mevcut durumun bu minvalde olması başta tüm fiziksek kısıtlılık yaşayan bireyler olmak üzere ülkedeki herkesi olumsuz etkilemektedir. Zira evlerinden dışarı çıkan herkesin önce sokaktaki bu engelleri aşması ve sonra da ulaşım, istihdam, sağlık vb. hakları kullanırken karşısına çıkabilecek diğer engellerle mücadele etmesi gerekmektedir. Hiç şüphesiz ortaya çıkan bu tablo hayatı kolaylaştırmak için gerekli koşulları oluşturmamaktadır.

Öte yandan rakamlar dikkatlice incelendiğinde, erişilebilirlik düzenlemelerinin yapılma oranında arterden sokağa doğru azalan bir grafik ortaya çıkmaktadır.

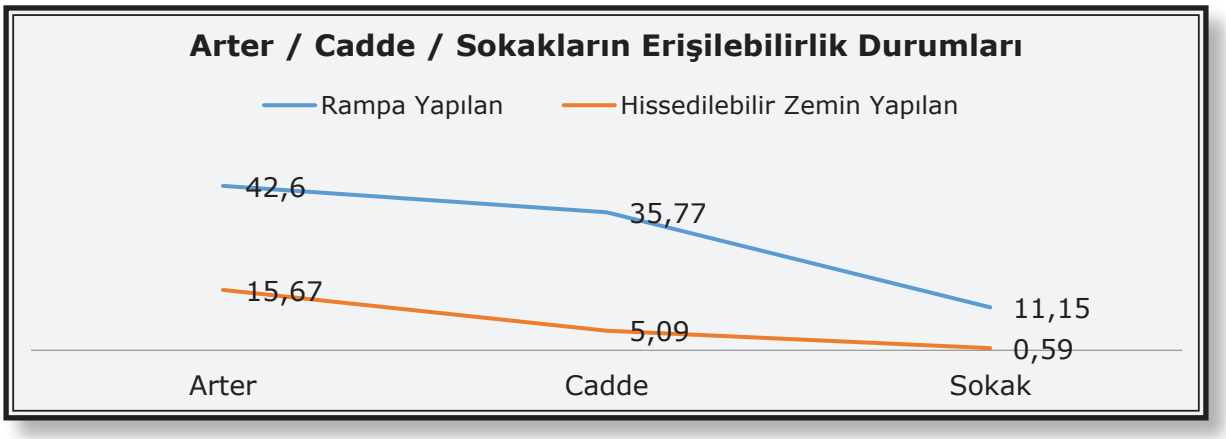

Grafik 2-6: Arter, cadde ve sokakların erişilebilirlik durumları

Yukarıdaki grafikte yer alan bilgilerin elbette birden fazla anlamı olabilir. Bunlardan biri, arter, cadde ve sokaklar üzerinde seçim yapılarak tercihin arterlerden yana kullanılmış olmasıdır. Diğeri ise, fiziki koşulların rampa ya da hissedilebilir zemin yapımına elverişli olmama ihtimalidir. Ancak araştırma bu anlamda net bir kanı ortaya koy(a)mamaktadır.

Öte yandan 2013 ile 2014 döneminde elde edilen verilere göre yaya yolları bakımından ilerleme oranları ve analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu analiz diğer mukayeseli analizlerde olduğu gibi her iki dönemde yanıt verenler arasında yapılmamış, toplam arter, cadde ve sokak sayıları üzerinden yapılmıştır.

2013-2014 Verilerine Göre Yaya Yollarının Mukayeseli Analizi (%)		
	2013	**2014**
Rampa Bulunan Yaya Yolu	16,40	18,60
Hissedilebilir Zemin Bulunan Yaya Yolu	2,53	3,92

Tablo 2-18: 2013-2014 verilerine göre yaya yollarının mukayeseli analizi

İlerleme hızları incelendiğinde ortaya çıkan tablo oldukça düşündürücüdür. Zira bir yıl içinde rampa yapılan yaya yolunda sadece %2,20 ve hissedilebilir zemin yapılan yaya yolunda ise %1,39'luk gibi bir ilerleme söz konusudur ve oranlar oldukça düşüktür.

B) Trafik Sinyalizasyon Sistemlerinin Durumu

İl belediyelerine yapılan 81 bilgi edinme başvurusundan 41'ine cevap alınmıştır. Buna göre 41 ilde toplamda 1.232 trafik sinyalizasyon sistemi işletmededir. Bunlardan 110'ununda (%8,93) sesli uyarı sistemi varken 1.122'sinde (%91,07) yoktur. Dolayısıyla trafik sinyalizasyon sistemleri hakkında yapılan düzenlemeler oldukça sınırlıdır.

Trafik Sinyalizasyon Sistemlerinin Durumu		
Trafik Sinyalizasyon Sistemi Sayısı		
1.232		
Trafik Sinyalizasyonda Sesli Uyarı Sistemi Durumu		
	Sayısı	Yüzdesi
Var	110	8,93
Yok	1.122	91,07
Toplamları	1.232	100,00

Tablo 2-19: Trafik sinyalizasyon sistemlerinin durumu

C) Kentsel Alanların Erişilebilirlik Durumları

Kentsel alanlarla ilgili araştırılan odaklar park, çocuk parkı ve rekreasyon alanlarında yapılan rampa ve hissedilebilir zemin düzenlemelerine ilişkindir. Ayrıca söz konusu alanlardaki umumi tuvaletlerin sayısı ve uygunluğu da incelenmiştir.

İl belediyelerine yapılan 81 bilgi edinme başvurusundan 41'ine cevap alınmıştır.

Buna göre:

- 41 belediyenin sorumlu olduğu 2.540 park, 1.897 çocuk parkı ve 282 adet rekreasyon bulunmaktadır,
- 2.540 parkın 1.164'ünde (%45,83) rampa ve 199'unda (%7,83) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 1.376'sında rampa (%54,17) ve 2.341'inde (%92,17) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 1.897 çocuk parkının 844'ünde (%44,49) rampa ve 88'inde (%4,64) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 1.053'ünde rampa (%55,51) ve 1.809'unda (%95,36) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 282 rekreasyon alanının 125'inde rampa (%44,33) ve 16'sında (%5,67) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 157'sinde (%55,67) rampa ve 266'sında (%94,33) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamıştır.
- Toplamda, park, çocuk parkı ve rekreasyon sayısı 4.719 olup bunlardan 180'inde (%3,81) tuvalet bulunmaktayken 4.539'unda (%96,19) bulunmamaktadır.

Kentsel Alanların Erişilebilirlik Durumları																		
	Park / Çocuk Parkı / Rekreasyon Sayıları			Park / Çocuk Parkı / Rekreasyon Alanlarının Rampa Durumu						Park / Çocuk Parkı / Rekreasyon Alanlarının Hissedilebilir Zemin Uygulaması Durumu						Park / Çocuk Parkı / Rekreasyon Alanlarında Tuvalet Sayıları		
	Park Sayısı	Çocuk Parkı Sayısı	Rekreasyon Sayı	Rampa Yapılan Park	Rampa Yapılmayan Park	Rampa Yapılan Çocuk Parkı	Rampa Yapılmayan Çocuk Parkı	Rampa Yapılan Rekreasyon	Rampa Yapılmayan Rekreasyon	Hissedilebilir Zemin Yapılan Park	Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Park	Hissedilebilir Zemin Yapılan Çocuk Parkı	Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Çocuk Parkı	Hissedilebilir Zemin Yapılan Rekreasyon	Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Rekreasyon	Toplam Kentsel Alan Sayısı	Uygun Tuvalet Bulunan	Uygun Tuvalet Bulunmayan
Toplamları	2.540	1.897	282	1.164	1.376	844	1.053	125	157	199	2.341	88	1.809	16	266	4.719	180	4.539
Yüzdeleri	-	-	-	45,83	54,17	44,49	55,51	44,33	55,67	7,83	92,17	4,64	95,36	5,67	94,33	-	3,81	96,19

Tablo 2-20: Kentsel alanların erişilebilirlik durumları

Kentsel alanlardaki rampa yapılma oranları %44-46 arasındadır ancak buna müteakip hissedilebilir zemin yapılma oranı %4-8 arasında kalmıştır. Kentsel alanlarda tuvalet düzenlemeleri ise %3,81 seviyesindedir ve tüm bu düzenlemeler oldukça düşük seviyededir.

7- Toplu Taşıma Sistemlerinde Erişilebilirliğin Durumu (şehir içi kara taşımacılığı)

İl belediyelerine yapılan diğer bir bilgi edinme müracaatı[97] ise toplu taşımada kullanılan (şehir içi) otobüs ve midibüslerin erişilebilirlik durumlarıdır. Her ne kadar duraklar, sürücülerin araç içindeki donanımları kullanabilme kabiliyetleri ve yine sürücülerin psiko-sosyal durumları ya da iletişim kurma becerileri, yolcu taşımacılığının diğer önemli faktörleri olsa da araştırmanın birinci bölümünde anlatılan gerekçelerle araştırmanın dışında tutulmuştur. Buna müteakip kullanılan araçların rampa, sesli ikaz sistemi ve bilgi verici ekranlar araştırmanın konusu içine dâhil edilmiştir. Ayrıca otobüslerin temin yılları da incelenmiştir. Zira 5378 sayılı EHK'nın yürürlülüğe girdiği 2005 senesinden bu yana temin edilen araçların yine kanunda öngördüğü donanıma sahip olarak alınıp alınmadığı anlaşılabilecektir.

Bu minvalde 81 il belediyesine yapılan bilgi edinme başvurularından 51'ine cevap alınmıştır. Belediyelerin işletmede veya denetiminde olan araçların tiplerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer aldığı gibidir.

97. İl belediyelerinin bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)

Araçların Tiplerine Göre Sayıları		
Otobüs Tipi	**Sayıları**	**Yüzdeleri**
Belediye Otobüsü	8.416	31,80
Belediye Midibüsü	228	0,86
Özel Halk Otobüsü	10.412	39,35
Özel Halk Midibüsü	3.304	12,49
Diğer	4.103	15,50
Toplamları	**26.463**	**100,00**
Cevap Veren Belediye Sayısı	**51**	**62,96**

Tablo 2-21: Araçların tiplerine göre sayıları

Yukarıdaki tabloya göre 26.463 araçtan otobüs sınıfında olanların sayısı 18.828 (%71,15), midibüs sınıfında olanların sayısı 3.532 (%13,35) ve iki kategoriye de girmeyen araçların sayısı 4.103'tür (%15,50).

Araçların sahip olduğu donanımsal özellikler ise şöyledir:

- 26.463 aracın 10.856'sında (%41,02) rampa ya da asansör bulunurken 15.607'sinde (%58,98) bulunmamaktadır,
- 26.463 aracın 7.124'ünde (%26,02) sesli ikaz sistemi[98] bulunmaktayken 19.339'unda (%73,08) bulunmamaktadır,
- 26.463 aracın 7.833'ünde (%29,60) görsel ikaz sistemi[99] bulunmaktayken 18.630'unda (%70,40) bulunmamaktadır.

Araçların Donanımsal Özellikleri					
Donanım	**Araç Tipi**	**Uygun**		**Uygun Değil**	
		Sayısı	**Yüzdesi**	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Rampa / Asansöre Göre Erişilebilirlik Durumu	Belediye Otobüsü	7.104	84,41	1.312	15,59
	Belediye Midibüsü	24	10,53	204	89,47
	Özel Halk Otobüsü	3.342	32,10	7.070	67,90
	Özel Halk Midibüsü	259	7,84	3.045	92,16
	Diğer	127	3,10	3.976	96,90
	Toplam	**10.856**	**41,02**	**15.607**	**58,98**
Sesli İkaz Sistemine Göre Erişilebilirlik Durumu	Belediye Otobüsü	4.875	57,93	3.541	42,07
	Belediye Midibüsü	0	0,00	228	100,00
	Özel Halk Otobüsü	2.072	19,90	8.340	80,10
	Özel Halk Midibüsü	163	4,93	3.141	95,07
	Diğer	14	0,34	4.089	99,66
	Toplam	**7.124**	**26,92**	**19.339**	**73,08**
Görsel İkaz Sistemine Göre Erişilebilirlik Durumu	Belediye Otobüsü	5.353	63,61	3.063	36,39
	Belediye Midibüsü	0	0,00	228	100,00
	Özel Halk Otobüsü	2.430	23,34	7.982	76,66
	Özel Halk Midibüsü	50	1,51	3.254	98,49
	Diğer	0	0,00	4.103	100,00
	Toplam	**7.833**	**29,60**	**18.630**	**70,40**

Tablo 2-22: Araçların donanımsal özellikleri

98. Aracın hangi durağa yaklaşmakta olduğu ya da geldiğini sesli olarak bildiren sistem.
99. Aracın hangi durağa yaklaşmakta olduğu ya da geldiğini yazılı olarak ve ekran aracılığıyla bildiren sistem.

Yukarıdaki tabloda verilen bilgilere göre toplu taşıma araçlarında en çok düzenleme yapılan donanım rampa ve asansör sistemleridir. Buna karşın görme ve işitme engelli kişilerin daha yoğunlukla kullandığı sesli ve görüntülü ikaz sistemleri daha azdır. Hâlbuki bir araca rampa ya da asansör gibi bir donanım kazandırmak ya da o donanımla beraber satın almak daha fazla maddi kaynak gerektirirken, sesli ya da görsel ikaz sistemli donanımlar çok daha az maddi kaynak gerektirir. Ayrıca bir araca rampa ya da asansör gibi donanımları sonradan ilave etmek daha güç iken, sesli ya da görsel ikaz sistemlerinde bu güçlük çok daha az seviyededir. Araç sahibi ya da işleticilerinin sesli ve görsel ikaz sistemlerini araçlarına kazandırmamaları anlaşılır değildir.

Öte yandan rampa ya da asansör, sesli ve görsel ikaz sistemlerindeki yüzde değerlerini en çok yükselten ilin İstanbul olduğu görülmüştür. Bu ilin gerek sahip olduğu filodaki araç sayısı, gerekse de söz konusu filoda yer alan araçların donanımsal özellikleri diğer illerden çok daha farklıdır. Örneğin yukarıdaki tablo içinden İstanbul'a ait verileri kaldırdığınızda rampa ya da asansöre sahip olan araçların yüzdesi 41,02'den 32,35'e, sesli ikaz sistemine sahip olan araçların yüzdesi 26,02'den 10,63'e ve görsel ikaz sistemine sahip olan araçların yüzdesi 29,60'dan 13,97'ye düşmektedir. Bu minvalde İstanbul'un diğer illere göre çok daha iyi durumda olduğunu ifade etmek gerekir.

Araçların temin yılları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tabloya göre 26.463 aracın 12.606'sı (%47,64) 2005 yılından önce, 13.857'si (%52,36) ise 2005 yılından sonra temin edilmiştir.

Araçların Temin Yıllarına Göre Dağılımı				
Araç Tipi	**2005 Öncesi**		**2005 Sonrası**	
Belediye Otobüsü	2.925	34,76	5.491	65,24
Belediye Midibüsü	154	67,54	74	32,46
Özel Halk Otobüsü	4.904	47,10	5.508	52,90
Özel Halk Midibüsü	1.635	49,49	1.669	50,51
Diğer	2.988	72,82	1.115	27,18
Toplam	**12.606**	**47,64**	**13.857**	**52,36**

Tablo 2-23: Araçların temin yıllarına göre dağılımı

EHK yürürlülüğe girdiği tarihten itibaren kanuna uyularak erişilebilir araçlar alınsaydı, bugün tüm araçların en az %52,36'sı herkes bakımından erişilebilir olacaktı. Bu bağlamda Türkiye belediyelerinin bu olumsuz durumu lehe çevirmek için çok önemli bir fırsatı değerlendiremediği çok açıktır.

8- İki İzleme Dönemi Verilerine Göre Otobüslerin Mukayeseli Analizi

Mukayeseli analizde yaşanan sorunlara ilişkin bilgi, bölümün başında yer alan "Kısıtlar ve Zorluklar" başlığında ifade edilmiştir. Dolayısıyla değerlendirmelerde bu durumun gözetilmesi gerekmektedir.

Otobüslerin mukayeseli analizi her iki izleme döneminde (2013 ve 2014) yanıt veren toplam 35 belediye üzerinden gerçekleşmiştir. Mukayeseli analiz dört unsur bakımından yapılmıştır. Bunlar:

Otobüslerin işletmecisine göre,

Otobüslerde rampa ya da asansör bulunma durumuna göre,

Otobüslerde sesli anons sistemi bulunma durumuna göre,

Otobüslerde görsel ikaz sistemi bulunma durumuna göre,

şeklindedir.

Aşağıdaki grafik ve verilerden çıkan en anlamı sonuç, belediye otobüsleriyle özel halk otobüslerinin arasındaki ilerleme hızıdır. Belediye otobüslerinde değişim için gösterilen çaba ve irade özel halk otobüslerinde görülememiştir. Özel halk otobüslerindeki donanımsal ilerlemeler oldukça sınırlı kalmış, buna müteakip belediye otobüslerindeki değişim bir ivme kazanmıştır.

Şehir içi yolcu taşımacılığından kullanılan otobüslerin işletmecilerine göre yapılan incelemede; işletmeciler bakımından %10,42'lik bir değişim söz konusudur. Buna göre 2013 yılında bizzat belediyelerin işlettiği otobüsler %59,56'dan, %40,44'e düşmüştür. Özel halk otobüslerin payı ise 2013 yılında %40,44 iken 2014 yılında %50,86'ya yükselmiştir. Türkiye geneline göre, şehir içi yolcu taşımacılığının %10,42'lik bir değişimle özel sektöre devredildiği görülmektedir. Bir yıl içinde %10,42 oranı oldukça ciddi bir orandır. Belediyelerin şehir içi yolcu taşımacılığını özel sektöre devretmesindeki problemler aşağıdaki grafikler ve bilgiler incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Zira erişilebilirlik düzenlemelerinin özel halk otobüslerinde ilerleme hızı çok düşüktür. Buna müteakip belediye otobüsleri değişim, dönüşüm ve erişilebilirlik düzenlemeleri bakımından çok daha iyi bir tablo ortaya koymaktadır.

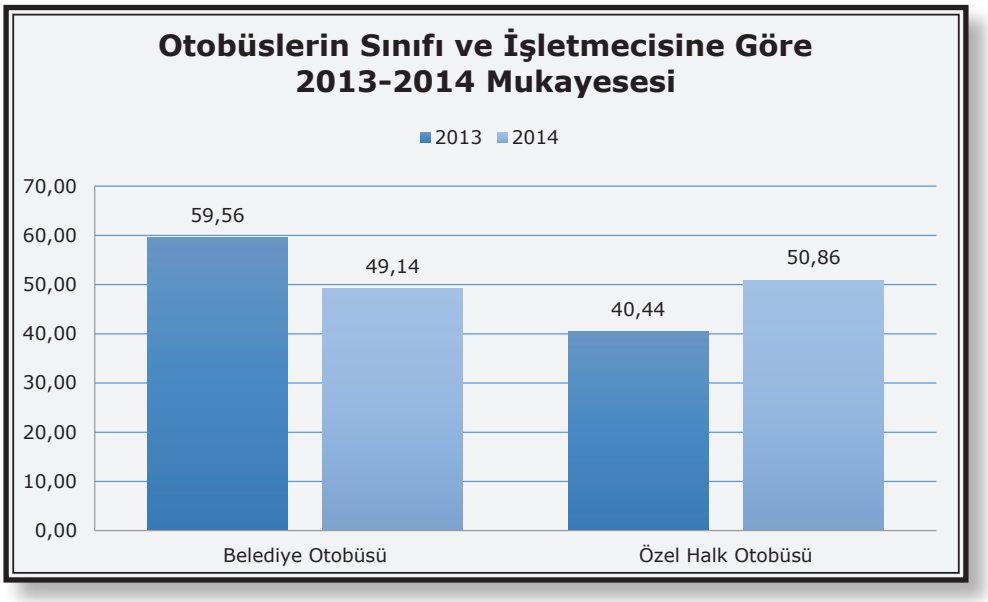

Grafik 2-7: Otobüslerin sınıfı ve işletmecisine göre 2013-2014 mukayesesi

Otobüslerin rampa bulunma durumları incelendiğinde belediye otobüslerinde %31,11, özel halk otobüslerinde ise %10,37'lik bir iyileştirmeden bahsetmek mümkündür. Zira 2013 yılında, belediye otobüslerinde rampa ya da asansör bulunma oranı %43,84 iken, 2014 senesinde bu oran %74,95'e çıkmıştır. Keza özel halk otobüslerinde de 2013 yılında rampa ya da asansör bulunma oranı %19,69 iken, 2014 senesinde bu oran %30,06'ya çıkmıştır. Ortaya çıkan tabloda belediye otobüslerinde değişimin daha süratli yapıldığı (1'e 3 gibi) buna müteakip özel halk otobüslerinde değişimin çok daha ağır olduğu görülmektedir.

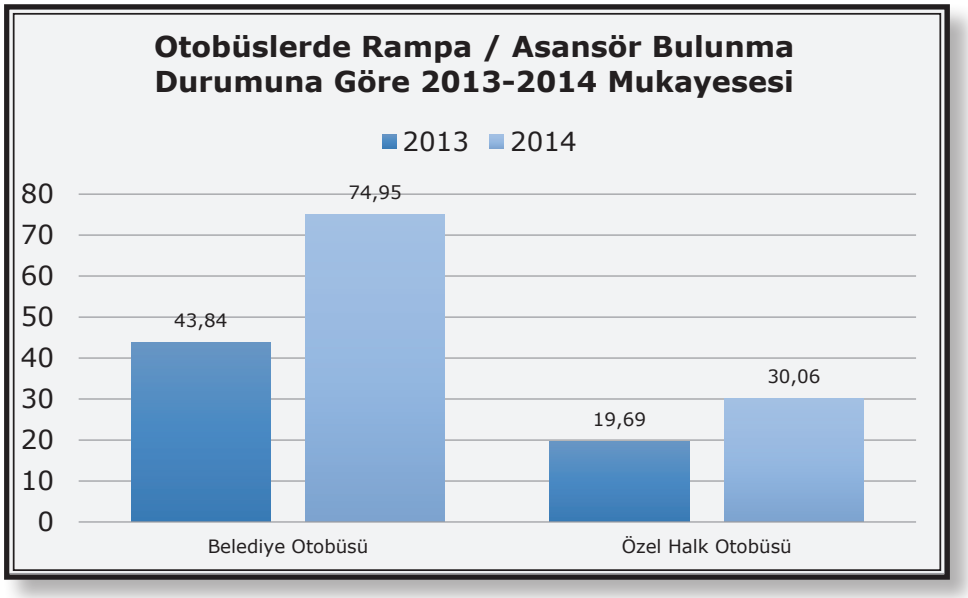

Grafik 2-8: Otobüslerde rampa / asansör bulunma durumuna göre 2013-2014 mukayesesi

Otobüslerde sesli ikaz sistemi bulunma durumları incelendiğinde belediye otobüslerinde %31,29, özel halk otobüslerinde ise %0,30'luk bir iyileştirmeden bahsetmek mümkündür. Zira 2013 yılında, belediye otobüslerinde sesli ikaz sistemi bulunma oranı %4,39 iken, 2014 senesinde bu oran %35,68'e çıkmıştır. Keza özel halk otobüslerinde de 2013 yılında sesli ikaz sistemi bulunma oranı %4,88 iken, 2014 senesinde bu oran %5,18'e çıkmıştır. Ortaya çıkan tabloda belediye otobüslerinde değişimin daha süratli yapıldığı buna müteakip özel halk otobüslerinde değişimin çok daha ağır olduğu görülmektedir. Özel halk otobüslerinin sesli ikaz sistemindeki kaydettiği ilerleme, asansör bulunma oranı kadar olamamış, hatta ilerleme oldukça sınırlı kalmıştır.

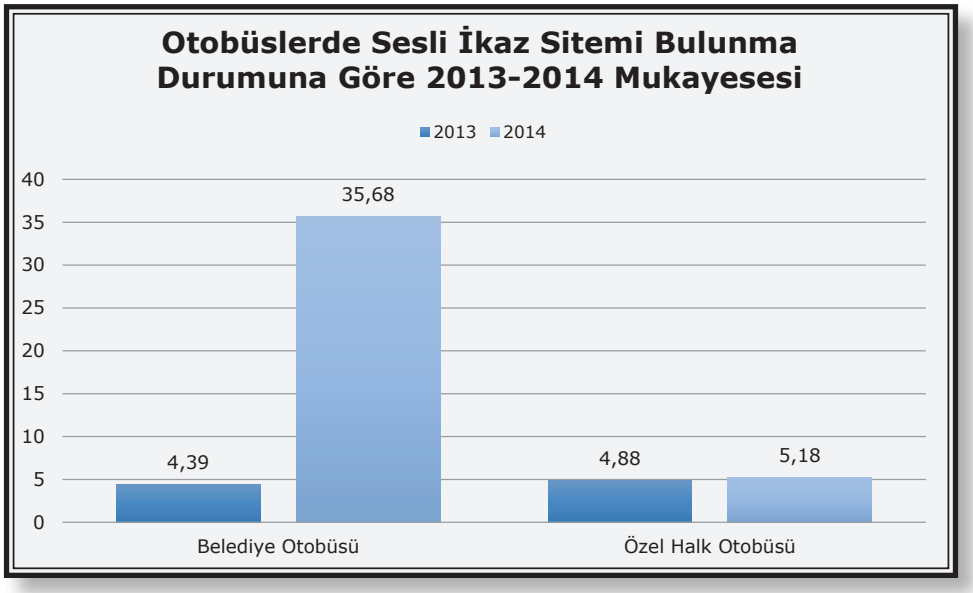

Grafik 2-9: Otobüslerde sesli ikaz sitemi bulunma durumuna göre 2013-2014 mukayesesi

Otobüslerde görsel ikaz sistemi bulunma durumları incelendiğinde belediye otobüslerinde %37,38, özel halk otobüslerinde ise %7,63'lik bir iyileştirmeden bahsetmek mümkündür. Zira 2013 yılında, belediye oto-

büslerinde görsel ikaz sistemi bulunma oranı %5,5 iken, 2014 senesinde bu oran %43,03'e çıkmıştır. Keza özel halk otobüslerinde de 2013 yılında görsel ikaz sistemi bulunma oranı %0,09 iken, 2014 senesinde bu oran %7,72'ye çıkmıştır. Ortaya çıkan tabloda belediye otobüslerinde değişimin daha süratli yapıldığı buna müteakip özel halk otobüslerinde değişimin çok daha ağır olduğu görülmektedir. Özel halk otobüslerinin görsel ikaz sistemindeki kaydettiği ilerleme, asansör bulunma oranı kadar olamamış, hatta ilerleme oldukça sınırlı kalmıştır.

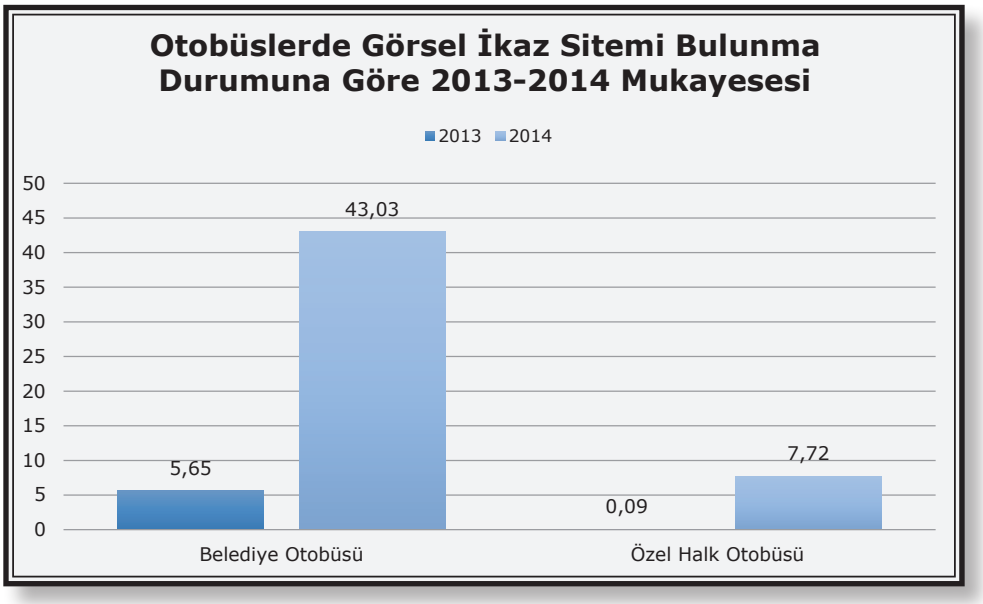

Grafik 2-10: Otobüslerde görsel ikaz sitemi bulunma durumuna göre 2013-2014

2013 ile 2014 döneminde elde edilen verilere göre düzenlemelerin ilerleme oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Erişilebilirlik bakımından en hızlı ilerleme ise bu alanda yaşanmıştır. Buna göre rampa ya da asansör bulunan araç oranında %8,19'luk, sesli ikaz sistemi bulunan araç oranında %19,92'lik ve görsel ikaz sistemi bulunan araç oranında ise %23,51'lik bir ilerleme söz konusudur.

Otobüslerin Rampa/Asansör, Sesli ve Görüntülü İkaz Sistemlerine Göre Mukayeseli Analizi (2013-2014)						
Yıllar	**Rampa / Asansör**		**Sesli İkaz Sistemi**		**Görsel İkaz Sistemi**	
	Uygun Olan (%)	**Uygun Olmayan (%)**	**Uygun Olan (%)**	**Uygun Olmayan (%)**	**Uygun Olan (%)**	**Uygun Olmayan (%)**
2013	32,83	67,17	7,00	93,00	6,09	93,91
2014	41,02	58,98	26,92	73,08	29,60	70,40
İlerleme Oranı (%)	**8,19**		**19,92**		**23,51**	

Tablo 2-24: Otobüslerin rampa/asansör, sesli ve görüntülü ikaz sistemlerine göre mukayeseli analizi (2013-2014)

2.2.2.4. İlçe Belediye Hizmetlerinin ve Hizmet Binalarının ve Kentsel Alanlarının Erişilebilirlikleri

İl belediyeleri bakımından yapılan incelemelerin benzeri ilçe belediyeleri için de yapılmıştır. Ancak ulaşım hizmetini doğrudan il belediyelerin sunması sebebiyle ilçe belediyelerinde bu husus incelenmemiştir.

Türkiye'de 900'ün üzerinde ilçe bulunmaktadır. Araştırma, söz konusu ilçelerin tamamını kapsamamış, bunun yerine sadece büyükşehir belediyesi sınırları içinde kalan ilçe belediyeleri üzerine odaklanılmıştır. Nedenlerine ilişkin bilgiyi bölümün başında yer alan "2.1.3.2. Kısıtlar ve Zorluklar" başlığı altında bulabilirsiniz. Fakat bu kısıtlılığa rağmen incelemeye alınan ilçe belediye sayısı 478'dir.

İlçe belediyelerinin izlemesi ve faaliyetlerinin araştırılması tıpkı il belediyelerinde olduğu gibi şu kapsamda şekillenmiştir:

- Binaların erişilebilirlik bakımından fiziki durumları,
- Kentsel alanların erişilebilirlikleri,
- Herkes bakımından sunulan hizmetlerin erişilebilirliği,
- Doğrudan engelli bireylere sunulan hizmetlerin erişilebilirliği,
- Bilgi ve iletişim teknolojilerinin erişilebilirliği.

1- İlçe Belediye Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

478 ilçe belediyesine yapılan bilgi edinme başvurusundan[100] 264'üne yanıt verilmiş, 214'üne yanıt verilmemiş ve yanıt verilme oranı %55,23 olarak gerçekleşmiştir. 478 ilçe belediyesi toplamda 2.156 binada hizmet vermektedir. 2.156 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

- 2.156 binanın 823'ü (%38,17) tek, 1.333'ü (%61,83) çok katlı olup, söz konusu 1.333 çok katlı binanın 417'sinde (%31,28) asansör bulunurken 916'sında (%68,72) bulunmamaktadır,
- 417 asansörün 149'unda (%35,73) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 268'inde (%64,27) yoktur,
- 2.156 binanın 124'ünde (%5,75) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış, 2.032'ünde (%94,25) yapılmamıştır,
- 2.156 binanın 885'inde (%41,05) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 1.271'inde (%58,95) yapılmamıştır,
- 2.156 binanın 544'ünde (%25,23) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 1.612'sinde (%74,77) yapılmamıştır,
- 2.156 binanın sadece 18'inde (%0,83) indüksiyon döngü sistemi bulunmaktayken 2.140'ında (%99,17) bulunmamaktadır.

İlçe Belediye Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Durumu	Toplam Bina Sayısı	Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	264	2.156	823	1.333	417	916	149	268	124	2.032	885	1.271	544	1.612	18	2.138
Yüzdeleri	55,23	-	38,17	61,83	31,28	68,72	35,73	64,27	5,75	94,25	41,05	58,95	25,23	74,77	0,83	99,17

Tablo 2-25: İlçe belediye hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[101]

100. İlçe Belediyelerinin bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)
101. Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.

İlçe belediye hizmet binalarında, fiziksel engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemeler oldukça yetersizdir. Ancak diğer engel gruplarına göre yapılan düzenlemelerden daha fazladır. Zira görme ve işitme engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemeler oldukça sınırlıdır. Örneğin hissedilebilir zemin yapılma oranı % 5,75'de ve indüksiyon döngü sistemi bulunma durumu ise % 0,83 gibi oldukça düşük bir seviyede kalmıştır.

Bu tablo ile il belediyelerini karşılaştırdığımızda (hizmet binaları açısından) ortaya çıkan farklar çok anlamlı değildir. Zira bazılarında il, bazılarında ise ilçe belediyelerinin daha fazla düzenleme yaptığı görülmektedir.

2- İlçe Belediyelerinin Hizmete Erişim Bakımından Durumu

Araştırma sonuçlarına göre (il belediyelerinde de benzerlik vardır), ilçe belediyelerin hizmete erişim bakımından durumu, fiziksel erişilebilirlik düzenlemelerin altındadır. Nitekim web sayfalarının erişilebilirlikleri ve işaret dili bilen personel bulunma durumu incelendiğinde:

- Görme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 8 (%3,03), uygun olmayan 256 (%96,97),
- İşitme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 19 (%7,20), uygun olmayan 245 (%92,80),
- İşaret dili bilen personelin bulunduğu belediye sayısı ise 51 (%19,32), bulunmayan ise 213'tür (%80,68).

İlçe Belediyelerinin Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	Görme Engelli Bireyler Bakımından	8	3,03	256	96,97
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	19	7,20	245	92,80
Personel Bulunma Durumu	İşaret Dili Bilen Personel	51	19,32	213	80,68
	Sosyal Hizmet Uzmanı	26	9,85	238	90,15
	Psikolog	43	16,29	221	83,71

Tablo 2-26: İlçe belediyelerinin hizmete erişim bakımından verileri

İl belediyeleri ile kıyaslama yapıldığında, bilgi teknolojilerinin erişilebilirlikleri açısından ilçe belediyelerinin (çok olmasa da) bir miktar daha önde olduğu görülmüştür. Aşağıdaki grafikte bu durum ifade edilmektedir.

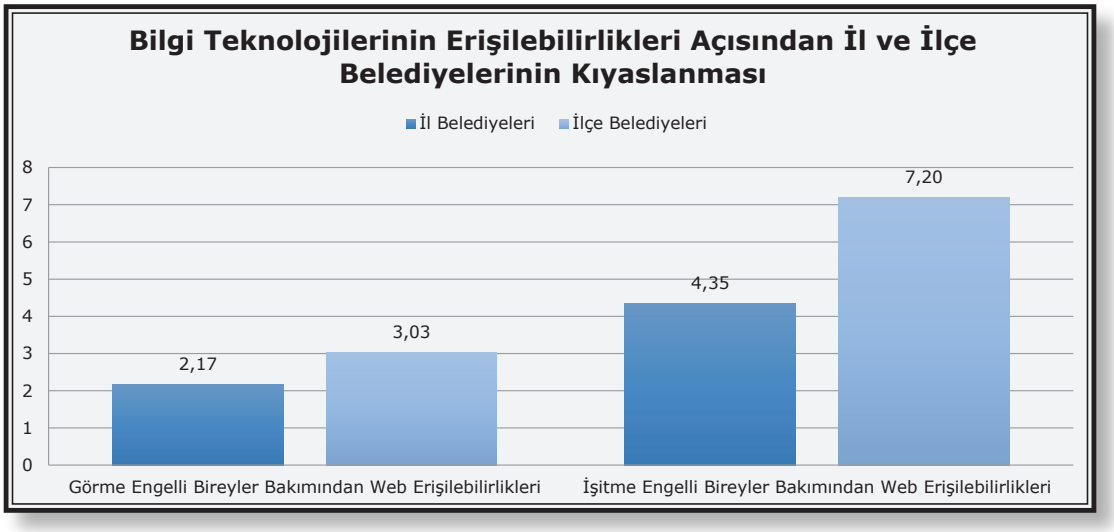

Grafik 2-11: Bilgi teknolojilerinin erişilebilirlikleri açısından il ve ilçe belediyelerinin kıyaslanması

3- İlçe Belediyelerinin Engelli Kişiler Hakkındaki Tespit ve Veri Tabanı Çalışmaları

Engelli kişiler hakkında tespit ve istatistikî bilgilerin bir veri tabanında toplanmasına ilişkin inceleme ilçe belediyeleri için de yapılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler belediyelerin bu yönde yeterli bir çalışma yap(a)madıklarını göstermektedir. Bu verilere göre:

- 264 ilçe belediyesinden 100'ü (%37,88) engelli kişilerin tespit çalışması yapmış, 164'ü (%62,12) yapmamış,
- 264 ilçe belediyesinden 69'u (%26,14) veri tabanı çalışması yapmış, 195'i (%73,86) yapmamıştır.

Engelli Kişiler Hakkında Tespit ve Veri Tabanı Çalışması				
	Engelli Kişilerin Tespit Çalışması		Engelli Kişiler Hakkında Veri Tabanı Çalışması	
	Var	Yok	Var	Yok
Toplamları	100	164	69	195
Yüzdeleri	37,88	62,12	26,14	73,86

Tablo 2-27: Engelli kişiler hakkında tespit ve veri tabanı çalışması

4- İlçe Belediyelerinin Engelli Kişilere Yönelik Sunduğu Doğrudan Hizmetler

İlçe belediyeleri bakımından araştırmanın bir diğer konusu ise, belediyelerin engelli kişilere doğrudan sunduğu hizmetlerdir. Bilgi edinme başvurularına 264 ilçe belediyesi cevap vermiştir. Buna göre:

- 54 belediyede (%20,45) engelli birimi bulunmaktayken 210'unda (%79,55) bulunmamakta,
- 73 belediyede (%27,65) asansörlü/rampalı araç bulurken 191'inde (%72,35) bulunmamakta,
- 128 belediye (%48,48) medikal cihaz yardımı yapıyorken 136'sı (%51,52) yapmamakta,
- 17 belediye (%6,44) fiziksel rehabilitasyon hizmetleri sunuyorken 247'si (%93,56) sunmamakta,
- 52 belediye (%19,70) mesleki eğitim hizmetleri sunuyorken 212'si (%80,30) sunmamakta,
- 38 belediye (%14,39) hukuk danışmanlığı veriyorken 226'sı (%85,61) vermemekte,
- 51 belediye (%19,32) psikolojik danışmanlık hizmeti veriyorken 213'ü (%80,68) vermemekte,
- 53 belediye (%20,08) aile danışmanlığı veriyorken 212'si (%79,92) vermemekte,
- 126 belediye (%47,73) sosyal ve kültürel etkinlik düzenliyorken 138'i (%52,27) düzenlememektedir.

İlçe Belediyelerinin Engelli Kişilere Yönelik Sunduğu Hizmetler				
Hizmet Çeşitleri	Evet		Hayır	
	Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Engelliler Birimi	54	20,45	210	79,55
Asansörlü / Rampalı Araç Durumu	73	27,65	191	72,35
Medikal Cihaz Yardımları	128	48,48	136	51,52
Fiziksel Rehabilitasyon Hizmetleri	17	6,44	247	93,56
Mesleki Eğitim Hizmetleri	52	19,70	212	80,30
Hukuk Danışmanlığı	38	14,39	226	85,61
Psikolojik Danışmanlık	51	19,32	213	80,68
Aile Danışmanlığı	53	20,08	211	79,92
Sosyal / Kültürel Etkinlik	126	47,73	138	52,27
Diğer	44	16,67	220	83,33

Tablo 2-28: İlçe belediyelerinin engelli kişilere yönelik sunduğu hizmetler

İl belediyelerinde olduğu gibi ilçe belediyelerinde de engelli birim kurulu belediye sayısı oldukça düşük seviyededir. Zira %79,55'inde bu birimler kurulu değildir. Öte yandan yukarıdaki tablo incelendiğinde engeli bireylere verilen desteklerin ekseni genellikle sosyal veya kültürel etkinlik düzenleme ve medikal cihaz yardımları sağlama etrafında toplanmaktadır. Mesleki ve fiziki rehabilitasyon ya da danışmanlık hizmetlerine ilişkin faaliyetler il belediyelerinde olduğu gibi ilçe belediyelerinde de düşük seviyelerdedir. Aksine sosyal ve kültürel etkinlikler ise en üst seviyededir. Bu tablo hiç şüphesiz belediyelerin hak temelli yaklaşım modelini yeterince benimseyemediğini ortaya koymaktadır. Bu yıl yapılan medya izleme çalışmaları da bu görüşü destekler niteliktedir. Çünkü taranan haberlerin önemli bir kısmı engelli kişilere belediyeler tarafından verilen yardımların ilan-reklam edilmesi şeklinde tezahür etmiştir.

Engelli kişilere sunulan hizmetler açısından il ve ilçe belediyelerini kıyasladığımızda en anlamlı fark (il belediyeleri lehine) engelliler birimi, asansörlü ya da rampalı araç, mesleki eğitim, psikolojik danışmanlık ve sosyal ve kültürel etkinlikler olarak kendini göstermektedir. Ciddi bir fark olmasa da ilçe belediyeleri lehine olan farklar ise medikal cihaz yardımı ve aile danışmanlığı şeklindedir.

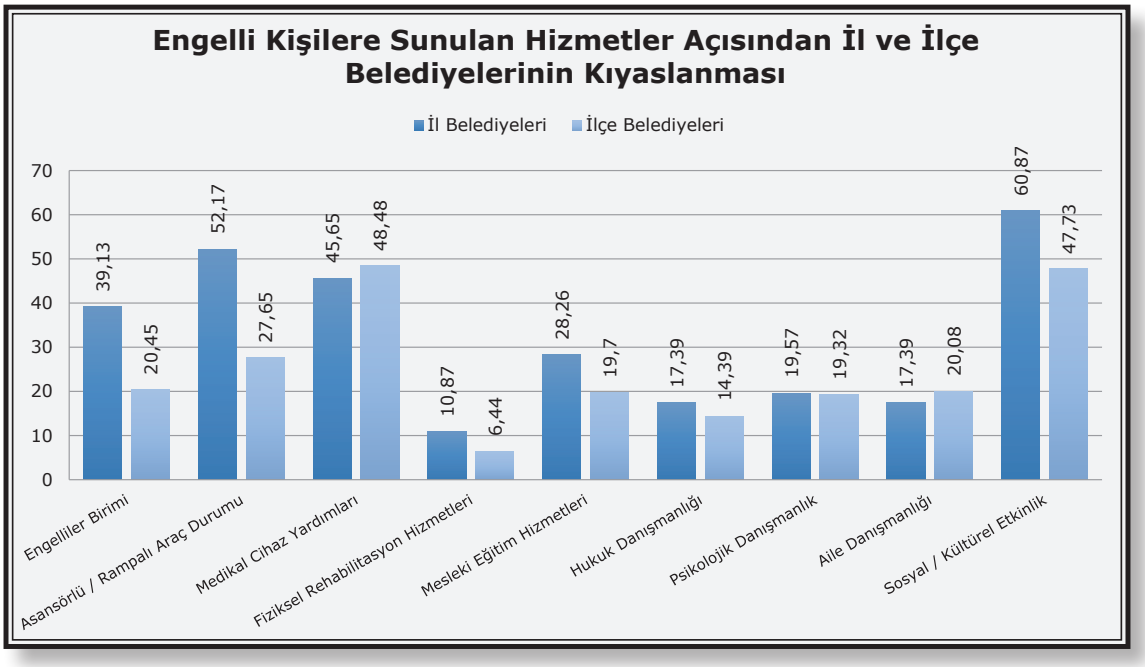

Grafik 2-12: Engelli kişilere sunulan hizmetler açısından il ve ilçe belediyelerinin kıyaslanması

5- İlçe Belediyelerinde Kentsel Alanların Erişilebilirlikleri

İl belediyelerinde olduğu gibi ilçe belediyelerinin de kentsel alanlarının erişilebilirlikleri sorgulanmıştır. Benzer bir şekilde ilçe belediyelerinde de kentsel alanların erişilebilirlikleri incelenirken şu üç konu üzerinde durulmuştur:

I. Arter, cadde ve sokaklar,

II. Trafik sinyalizasyon sistemi,

III. Park, çocuk parkı ve rekreasyon alanları.

Yukarıdaki üç konu bakımından belediyelerin erişilebilirlik çalışmaları için ayırdığı ve harcadığı bütçe de sorulmuştur. Belediyelerden bazıları muhasebe kayıt sistemlerinin bu bilgiyi ayırt etmeye elverişli olmadığını ifade etmişlerdir. Öte yandan ayrılan ile harcanan bütçe arasında anlamlandırılamayan, mübalağa denebilecek seviyede fark bulunmaktadır. Zira 2014 yılı için ayrılan bütçe 88.297.684,46 TL iken harcanan 23.549.030,89 TL'dir. Dolayısıyla bu konu hakkında elde edilen veriler tartışmalıdır ve ayrıca araştırılmaya muhtaçtır.

2014 Yılına Ait İlçe Belediyelerinin Erişilebilirlik Bütçesi	
Ayrılan (TL)	**Harcanan (TL)**
88.297.684,46	23.549.030,89

Tablo 2-29: 2014 yılına ait ilçe belediyelerinin erişilebilirlik bütçesi

A) Arter, Cadde ve Sokakların Erişilebilirlikleri

İlçe belediyelerine yapılan 478 bilgi edinme başvurusundan[102] 231'ine cevap alınmıştır.

Buna göre:

- 231 belediyenin sorumlu olduğu 2.314 arter, 18.451 cadde ve 213.475 adet sokak bulunmaktadır.
- 2.314 arterin 950'sine (%41,05) rampa ve 242'sine (%10,46) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 1.364'üne rampa (%58,95) ve 2.072'sinde (%89,54) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 18.451 caddenin 5.154'üne rampa (%27,93) ve 1.333'ünde (%7,22) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 13.297'sinde rampa (%72,07) ve 17.118'inde (%92,78) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 213.475 sokağın 39.488'ine rampa (%18,50) ve 8.856'sında (%4,15) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 173.987'sine (%81,50) rampa ve 204.619'una (%95,85) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamıştır.

Arter / Cadde / Sokakların Erişilebilirlik Durumları																
		Arter / Cadde / Sokak Sayıları			Standartlara Göre Rampa Yapılan Arter / Cadde / Sokak Sayıları						Arter / Cadde / Sokakların Hissedilebilir Zemin Uygulaması Durumu					
	Cevap Durumu	Arter Sayısı	Cadde Sayısı	Sokak Sayısı	Rampa Yapılan Arter	Rampa Yapılmayan Arter	Rampa Yapılan Cadde	Rampa Yapılmayan Cadde	Rampa Yapılan Sokak	Rampa Yapılmayan Sokak	Hissedilebilir Zemin Yapılan Arter	Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Arter	Hissedilebilir Zemin Yapılan Cadde	Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Cadde	Hissedilebilir Zemin Yapılan Sokak	Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Sokak
Toplamları	231	2.314	18.451	213.475	950	1.364	5.154	13.297	39.488	173.987	242	2.072	1.333	17.118	8.856	204.619
Yüzdeleri	48,33	-	-	-	41,05	58,95	27,93	72,07	18,50	81,50	10,46	89,54	7,22	92,78	4,15	95,85

Tablo 2-30: Arter, cadde ve sokakların erişilebilirlik durumları

102. İlçe belediyelerinin bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)

İl belediyelerinde olduğu gibi ilçe belediyelerinde de arter, cadde ve sokaklarda yapılan düzenlemeler oldukça yetersiz seviyededir.

Aşağıdaki grafiğe bakarak il belediyeleri ile ilçe belediyelerinin yaptıkları düzenlemeleri mukayese ettiğimizde; rampalar bakımından arter ve caddelerde il belediyelerinin, sokaklarda ise ilçe belediyelerinin; hissedilebilir zemin bakımından arterde il belediyelerinin, cadde ve sokaklarda ise ilçe belediyelerinin daha çok düzenleme yaptığı görülmektedir. Aslında ortaya çıkan bu tablo doğal bir sonuçtur. Zira il belediyelerinin arter ve caddelerde, ilçe belediyelerinin ise sokaklardaki sorumlulukları daha fazladır.

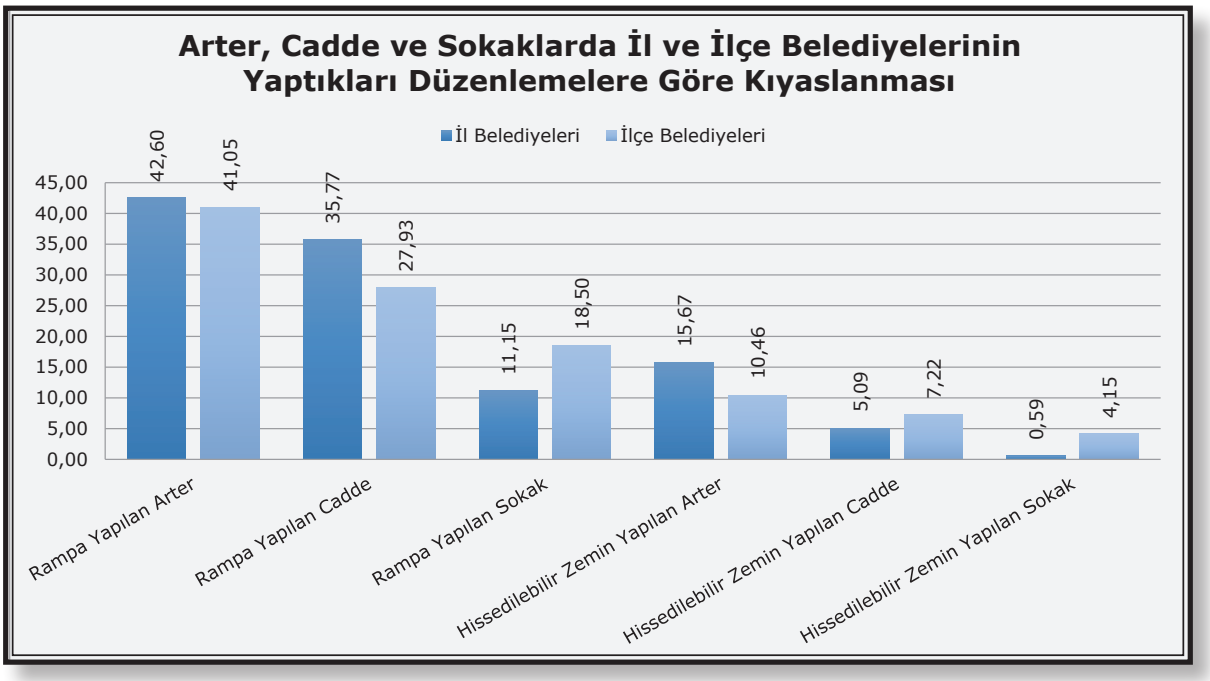

Grafik 2-13: Arter, cadde ve sokaklarda il ve ilçe belediyelerinin yaptıkları düzenlemelere göre kıyaslanması

B) Trafik Sinyalizasyon Sistemlerinin Durumu

İlçe belediyelerine yapılan 478 bilgi edinme başvurusundan 231'ine cevap alınmıştır. Buna göre 231 ilçede toplamda 1.083 trafik sinyalizasyon sistemi işletmededir. Bunlardan 75'inde (%6,93) sesli uyarı sistemi varken 1.008'sinde (%93,07) yoktur. Dolayısıyla trafik sinyalizasyon sistemleri hakkında yapılan düzenlemeler oldukça sınırlıdır.

Trafik Sinyalizasyon Sistemlerinin Durumu		
Trafik Sinyalizasyon Sistemi Sayısı		
1.083		
Trafik Sinyalizasyonda Sesli Uyarı Sistemi Durumu		
	Sayısı	**Yüzdesi**
Var	75	6,93
Yok	1.008	93,07
Toplamları	**1.083**	**100,00**

Tablo 2-31: Trafik sinyalizasyon sistemlerinin durumu

C) Kentsel Alanların Erişilebilirlik Durumları

İl belediyelerinde olduğu gibi ilçe belediyelerinde de kentsel alanlarla ilgili araştırılan odaklar park, çocuk parkı ve rekreasyon alanların yapılan rampa ve hissedilebilir zemin düzenlemelerine ilişkindir. Ayrıca söz konusu alanlardaki umumi tuvaletlerin sayısı ve uygunluğu da incelenmiştir.

İlçe belediyelerine yapılan 478 bilgi edinme başvurusundan 231'ine cevap alınmıştır.

Buna göre:

- 231 ilçe belediyenin sorumlu olduğu 11.586 park, 8.134 çocuk parkı ve 982 adet rekreasyon bulunmaktadır.
- 11.586 parkın 5.510'unda (%47,56) rampa ve 2.474'ünde (%21,35) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 6.076'sında rampa (%52,44) ve 9.112'sinde (%78,65) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 8.134 çocuk parkının 3.104'ünde (%38,16) rampa ve 671'inde (%8,25) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 5.030'ünde rampa (%61,84) ve 7.463'ünde (%91,75) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamış,
- 982 rekreasyon alanının 341'inde rampa (%34,73) ve 56'sında (%5,70) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmışken, 641'sinde (%65,27) rampa ve 926'sında (%94,30) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamıştır.
- Toplamda, park, çocuk parkı ve rekreasyon sayısı 20.702 olup bunlardan 543'ünde (%2,62) tuvalet bulunmaktayken 20.159'unda (%97,38) tuvalet bulunmamaktadır.

Kentsel Alanların Erişilebilirlik Durumları																		
	Park / Çocuk Parkı / Rekreasyon Sayıları			Park / Çocuk Parkı / Rekreasyon Alanlarının Rampa Durumu						Park / Çocuk Parkı / Rekreasyon Alanlarının Hissedilebilir Zemin Uygulaması Durumu						Park / Çocuk Parkı / Rekreasyon Alanlarında Tuvalet Sayıları		
	Park Sayısı	Çocuk Parkı Sayısı	Rekreasyon Sayı	Rampa Yapılan Park	Rampa Yapılmayan Park	Rampa Yapılan Çocuk Parkı	Rampa Yapılmayan Çocuk Parkı	Rampa Yapılan Rekreasyon	Rampa Yapılmayan Rekreasyon	Hissedilebilir Zemin Yapılan Park	Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Park	Hissedilebilir Zemin Yapılan Çocuk Parkı	Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Çocuk Parkı	Hissedilebilir Zemin Yapılan Rekreasyon	Hissedilebilir Zemin Yapılmayan Rekreasyon	Toplam Kentsel Alan Sayısı	Uygun Tuvalet Bulunan	Uygun Tuvalet Bulunmayan
Toplamları	11.586	8.134	982	5.510	6.076	3.104	5.030	341	641	2.474	9.112	671	7.463	56	926	20.702	543	20.159
Yüzdeleri	-	-	-	47,56	52,44	38,16	61,84	34,73	65,27	21,35	78,65	8,25	91,75	5,70	94,30	-	2,62	97,38

Tablo 2-32: Kentsel alanların erişilebilirlik durumları

Kentsel alanlardaki rampa yapılma oranları %34-47 arasındadır ancak buna müteakip hissedilebilir zemin yapılma oranı %2-21 arasında kalmıştır. Kentsel alanlarda tuvalet düzenlemeleri ise %2,62 seviyesindedir ve tüm bu düzenlemeler oldukça düşük seviyededir.

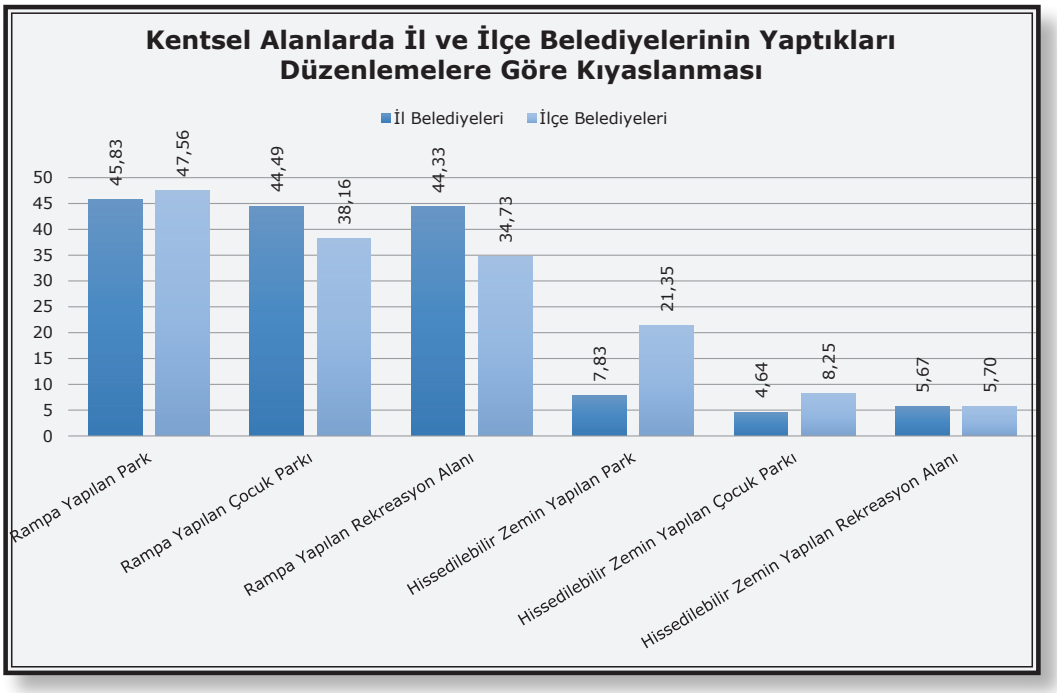

Grafik 2-14: Kentsel alanlarda il ve ilçe belediyelerinin yaptıkları düzenlemelere göre kıyaslanması

Kentsel alanlarda il ve ilçe belediyelerinin yaptığı çalışmaların kıyaslamasında ortaya çıkan tablo şöyledir: Çocuk parklarında ve rekreasyon alanlarına yapılan rampalarda il belediyelerinin; parklara yapılan rampalarda ilçe belediyelerinin ve yine parklara ve çocuk parklarına yapılan hissedilebilir zeminlerde ilçe belediyelerinin daha fazla düzenleme yaptığı anlaşılmıştır.

2.2.2.5. Üniversitelerin Erişilebilirlikleri

Üniversitelerin erişilebilirlik durumları bu bölümde incelenecek olup eğitim hayatıyla ilgili korelasyonu raporun "Eğitim" başlıklı bölümünde yer alacaktır. Ancak bu bölümde üniversitelerin fiziksel ve akademik erişilebilirliklerine ilişkin veriler paylaşılacaktır.

Üniversitelerin erişilebilirlikle ilgili incelemelerin üçayağı bulunmaktadır. Birincisi fiziksel erişilebilirlik, ikincisi bilgi ve teknoloji açısından erişilebilirlik ve üçüncüsü ise birinci ve ikinci hususlar hakkında üniversitenin tahsis ettiği ve harcadığı bütçe tutarlarıdır.

1- Üniversite Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

Üniversitelere yapılan 174 bilgi edinme başvurusundan[103] 104'üne cevap alınmıştır ve yanıt alma oranı %59,77 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu 104 üniversite toplamda 3.459 binada hizmet vermektedir. 3.459 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

- 3.459 binanın 602'si (%17,40) tek, 2.857'si (%82,60) çok katlı olup, söz konusu 2.857 çok katlı binanın 1.519'unda (%53,17) asansör bulunurken 1.338'inde (%46,83) bulunmamaktadır,
- 1.519 asansörün 385'inde (%25,35) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 1.134'ünde (%74,65) yoktur,

103. Üniversitelerin bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)

- 3.459 binanın 159'unda (%4,60) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış, 3.300'ünde (%95,40) yapılmamıştır,
- 3.459 binanın 1.945'inde (%56,23) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 1.514'ünde (%43,77) yapılmamıştır,
- 3.459 binanın 1.824'sinde (%52,73) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 1.635'inde (%47,27) yapılmamıştır,
- 3.459 binanın sadece 8'inde (%0,23) indüksiyon döngü sistemi bulunmaktayken 3.451'inde (%99,77) bulunmamaktadır.

Üniversite Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Veren Kurum Sayısı	Toplam Bina Sayısı	Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	104	3.459	602	2.857	1.519	1.338	385	1.134	159	3.300	1.945	1.514	1.824	1.635	8	3.451
Yüzdeleri	59,77	-	17,40	82,60	53,17	46,83	25,35	74,65	4,60	95,40	56,23	43,77	52,73	47,27	0,23	99,77

Tablo 2-33: Üniversite hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[104]

Üniversite hizmet binalarında, fiziksel engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemeler oldukça yetersizdir. Örneğin çok katlı binaların %46,83'ünde asansör bulunmamaktadır. Öte yandan ortopedik engellilere yönelik yapılan düzenlemeler diğer engel gruplarına göre daha fazladır.

Zira görme ve işitme engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemeler ise oldukça sınırlıdır. Örneğin hissedilebilir zemin yapılma oranı % 4,60'da ve indüksiyon döngü sistemi bulunma durumu ise % 0,23 gibi oldukça düşük bir seviyede kalmıştır.

2- Üniversitelerin Hizmete Erişim Bakımından Durumu

Üniversitelerin hizmete erişim bakımından durumları da incelenmiştir. Web sayfalarının erişilebilirlikleri ve işaret dili bilen personel bulunma durumu şöyledir:

- Görme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 14 (%13,46), uygun olmayan 90 (%86,54),
- İşitme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 15 (%14,42), uygun olmayan 89 (%85,58),
- İşaret dili bilen personelin bulunduğu üniversite sayısı 22 (%21,15), bulunmayan ise 82 (%78,85)
- Sosyal hizmet personelin bulunduğu üniversite sayısı 17 (%16,35), bulunmayan ise 87 (%83,65)
- Psikolog bulunan üniversite sayısı 56 (%53,85), bulunmayan ise 48'dir (%46,15).

104. Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.

Üniversitelerin Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	Görme Engelli Bireyler Bakımından	14	13,46	90	86,54
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	15	14,42	89	85,58
Personel Bulunma Durumu	İşaret Dili Bilen Personel	22	21,15	82	78,85
	Sosyal Hizmet Uzmanı	17	16,35	87	83,65
	Psikolog	56	53,85	48	46,15

Tablo 2-34: Üniversitelerin hizmete erişim bakımından verileri

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere üniversitelerin web erişilebilirliği fevkalade yetersizdir. Öte yandan işaret dili bilen personel sayılarının oranı da oldukça düşük seviyededir.

Üniversitelerin erişilebilirlik ve akademik bütçeleri de araştırmanın bir diğer boyutu olmuştur. Bazı üniversiteler muhasebe kayıt sistemlerinin erişilebilirlik için harcanan kaynağı ayırt edebilmesine olanak olmadığını ifade etmişlerdir. Diğer yandan cevap verilen durumlarda da gönderilen bilgilerin güvenilirliği tartışmalıdır. O sebeple üniversiteler hakkında elde edilen bu veriler kullanılmaya uygun değildir ve dolayısıyla ayrıca araştırılmaya muhtaçtır.

3- İki İzleme Dönemi Verilerine Göre Üniversitelerin Mukayeseli Analizi

Geçen dönem (2013) ilâ bu dönem (2014) arasında üniversitelerin erişilebilirlik bakımından ne kadar yol katettiğine ilişkin inceleme her iki dönemde de yanıt veren 64 üniversite üzerinden yapılmıştır. Mukayeseli analizde yaşanan sorunlara ilişkin bilgi, bölümün başında yer alan "Kısıtlar ve Zorluklar" başlığında ifade edilmiştir. Dolayısıyla değerlendirmelerde bu durumun gözetilmesi gerekmektedir.

Üniversite binalarında yapılan analize göre, hissedilebilir zeminde %2,24, asansör bulunan bina oranında %7,31, asansörlerdeki sesli uyarı sistemlerinde %9,42, fiziksel düzenleme yapılan bina oranında %12,23, uygun tuvalet bulunan bina oranında %7,63, indüksiyon döngü sistemi bulunma oranında 0,09, işaret dili bilen personel sayısı oranında %0,19 ve görme engelli bireyler bakımından web sayfasının uygunluğu oranında %6,25'lik bir ilerleme kaydedildiği görülmüştür.

İşitme ve görme engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemelerin oranı ortopedik engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemelerin oranından daha düşük seviyededir. Ancak her durumda olumlu yönde bir ilerleme kaydedildiği görülmektedir.

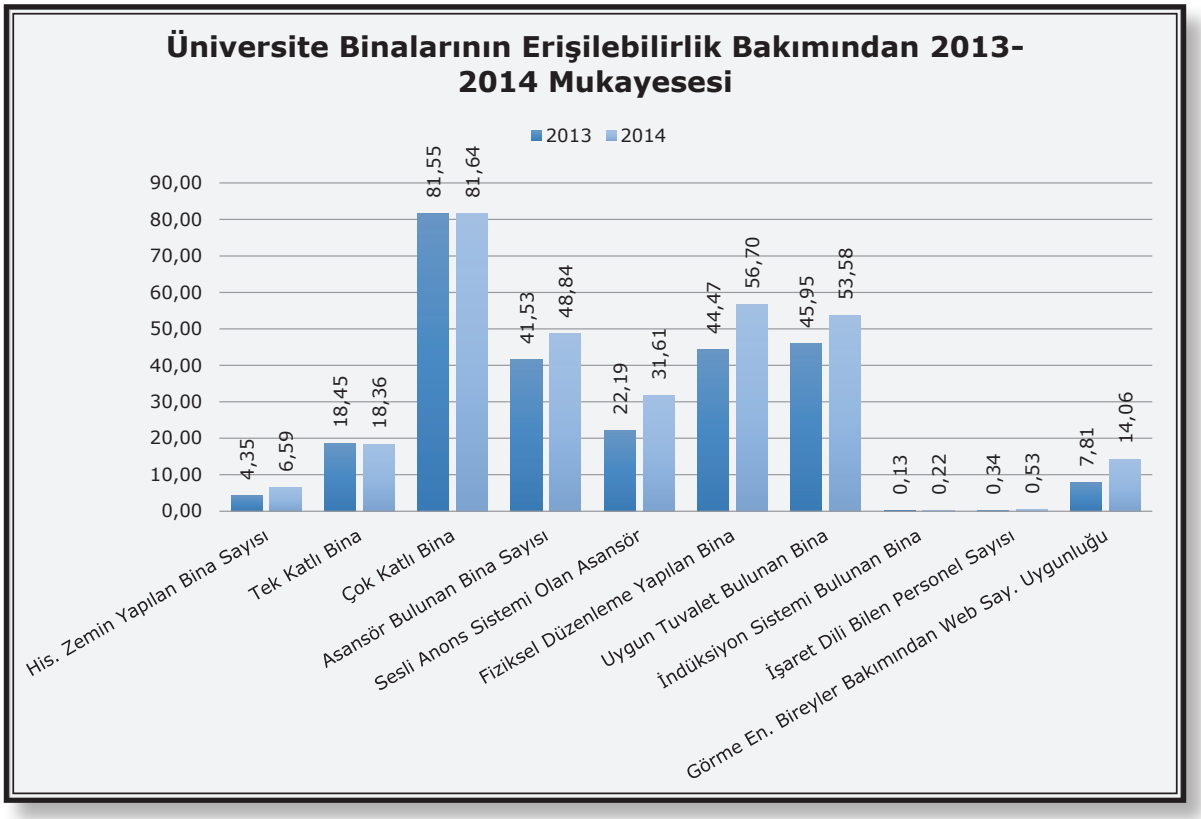

Grafik 2-15: Üniversite binalarının erişilebilirlik bakımından 2013-2014 mukayesesi

2.2.2.6. Başsavcılık ve Savcılık Hizmetlerinin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

Bilindiği üzere adalete erişim anayasa, yasa ve uluslararası sözleşmelerle güvence altındadır.[105] Nitekim EHS'nin 13. maddesi de bu minvalde adalet sisteminin erişilebilir olması gerektiğinden bahsetmektedir.[106] Söz konusu maddenin dayandığı temel ilkeler, engelli kişilerin adalet sistemine etkin bir şekilde erişiminin sağlanması, katılımın kolaylaştırılması ve adalet sisteminde içinde var olan personelin (kolluk kuvvetleri ve cezaevi personeli dâhil) gerekli eğitimleri alması şeklindedir. Bu ilkeler taraf devletlerin yükümlülükleri altındadır.

2013 ve 2014 dönemleri izleme çalışmalarının veri kaynaklarından biri de projenin web sayfasına yapılan bireysel hak ihlâl bildirimleridir. Her iki dönemde de proje web sayfasına yapılan bireysel başvurularda, hak ihlâline maruz kalan mağdurun genellikle hukuki yolları kullanmadığı ya da kullanamadığı görülmüştür. Buradan hareketle bu yılki izleme çalışmalarına, adalet sisteminin bir ayağı olan adliyelerin ve sunduğu hizmetlerin ne kadar erişilebilir olduğu eklenmiştir. Çünkü ihlâllere rastlanıp hukuki başvurulara az sayıda müracaat olmasının hangi mekanizmadan kaynakladığını anlamak gerekmektedir. Araştırma bu anlamda kısmen de olsa bir projeksiyon sunmaktadır.

Araştırma, özellikle adliye binalarının fiziksel koşullarını, sunulan hizmetlerin engelli kişilerin özelliklerine ve gereksinimlerine uyguluğunu, bilgi teknolojilerinin erişilebilirliklerini ve iletişim yöntemlerinin (işaret dili gibi) elverişli olup olmadığına odaklanmıştır.

105. Bkz. T.C. Anayasası'nın 36. maddesine http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2709&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0 (erişim tarihi: 07.04.2015)
106. Bkz. EHS'nin 13. maddesine http://engelli.oyhgm.gov.tr/sozlesme/sozlesme.aspx?madde=13 (erişim tarihi: 07.04.2015)

1- Başsavcılık ve Savcılık Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

81 ilde bulunan başsavcılık ve savcılıklara bilgi edinme başvurusu[107] yapılmıştır. Yapılan başvurular il bazında 81, başsavcılık ve savcılık bazında ise 101'dir. İl bazında 43 (%53,09), başsavcılık ve savcılık bazında ise 63'üne (%62,38) yanıt alınmıştır.

63 başsavcılık ve savcılık toplamda 84 binada hizmet vermektedir. 84 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

- 84 binanın 13'ü (%15,48) tek, 71'i (%84,52) çok katlı olup, söz konusu 71 çok katlı binanın 49'unda (%69,01) asansör bulunurken 22'sinde (%30,99) bulunmamaktadır,
- 49 asansörün 12'sinde (%24,49) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 37'sinde (%75,51) yoktur,
- 84 binanın 12'sinde (%14,29) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış, 72'sinde (%85,71) yapılmamıştır,
- 84 binanın 57'sinde (%67,86) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 27'sinde (%32,14) yapılmamıştır,
- 84 binanın 43'ünde (%51,19) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 41'inde (%48,81) yapılmamıştır,
- 84 binanın hiçbirinde indüksiyon döngü sistemi bulunmamaktadır.

Başsavcılıkların ve Savcılıkların Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu

	Cevap Durumu	Toplam Bina Sayısı	Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	63	84	13	71	49	22	12	37	12	72	57	27	43	41	0	84
Yüzdeleri	62,38	-	15,48	84,52	69,01	30,99	24,49	75,51	14,29	85,71	67,86	32,14	51,19	48,81	0,00	100,00

Tablo 2-35: Başsavcılıkların ve savcılıkların hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[108]

Diğer kamu binalarında görüldüğü gibi başsavcılık ve savcılık hizmet binalarında, fiziksel engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemeler yeterli değildir. Buna karşın görme engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemeler oldukça sınırlıdır. İşitme engelli bireyler bakımından ise herhangi bir düzenleme yapılmadığı anlaşılmaktadır.

2- Başsavcılık ve Savcılıkların Hizmete Erişim Bakımından Durumu

Araştırma sonuçlarına göre, başsavcılık ve savcılıkların hizmete erişim bakımından durumu, fiziksel erişilebilirlik düzenlemelerin çok altındadır. Nitekim web sayfalarının erişilebilirlikleri ve işaret dili bilen personel bulunma durumu incelendiğinde:

107. Başsavcılık ve savcılıkların bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)
108. Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.

- Görme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 1 (%1,59), uygun olmayan 62 (%98,41),
- İşitme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 1 (%1,59), uygun olmayan 62 (%98,41),
- İşaret dili bilen personelin bulunduğu savcılık sayısı ise 11 (%17,46), bulunmayan ise 52'dir (%82,54).

Başsavcılıkların ve Savcılıkların Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	Görme Engelli Bireyler Bakımından	1	1,59	62	98,41
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	1	1,59	62	98,41
İşaret Dili Bilen Personel		11	17,46	52	82,54

Tablo 2-36: Başsavcılıkların ve savcılıkların hizmete erişim bakımından verileri

3- Başsavcılık ve Savcılıklarda Hizmete Erişimi Kolaylaştırıcı Araç-Gereç Durumu

Başsavcılıkların ve savcılıklarda görme engelli bireyler tarafından kullanılabilecek araç ve gereç sayıları neredeyse yok denecek kadar azdır. Hiçbir başsavcılıkların ve savcılıktı optik okuyucu, büyüteç bulunmazken sadece bir başsavcılıkta kabartma yazıcı bulunmaktadır.[109]

Hizmete Erişim İçin Araç-Gereç Durumu								
	Optik Okuyucu		Büyüteç		Kabartma Yazıcı		Diğer	
	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok	Var	Yok
Sayıları	0	63	0	63	1	62	1	62
Yüzdeleri	0,00	100,00	0,00	100,00	1,59	98,41	1,59	98,41

Tablo 2-37: Hizmete erişim için araç-gereç durumu

Kentsel alanların ve ulaşım sistemlerindeki olumsuzluklar, idari ve hukuki yöntemlerin nasıl kullanılacağına ilişkin bilgi eksikliği, harç, dosya ve bilirkişi masrafları, adalet sistemine olan güven ya da inanç, alanda çalışan avukatların azlığı ve avukatlık hizmetlerine erişim gibi nedenlerin her biri ayrı ayrı veya hepsi adalete erişimin önünde engeldir. Ancak, yukarıdaki tablo ve veriler de engelli kişilerin adalete erişimini ayrıca zorlaştırmaktadır . Nihayetinde tablonun bütününe bakılacak olursa, engelli kişilerin neden hak arama süreçlerine etkin bir şekilde katıl(a)madıklarını ifade etmektedir.

2.2.2.7. Valilik Hizmetlerinin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

Valilikler ülkede yaşayan engelli yurttaşlar tarafından sıkça ziyaret edilebilen kurumlardandır. Örneğin bir insan hakkı ihlâlini ya da bir erişilebilirlik ihlâlini bildirmek, hak arama yollarına başvurmak için müracaat edilen kurumlardandır.

Dolayısıyla valilikler bu yıl da izleme kapsamındadır ve araştırmanın alanı iki konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Birincisi hizmet binalarının fiziki koşulları, ikincisi ise sunulan hizmetlerin erişilebilirlikleri bakımından durumu.

1- Valilik Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

81 il valiliğine yapılan bilgi edinme başvurusundan[110] 52'sine cevap alınmıştır ve yanıt alma oranı %64,20 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu 52 valilik toplamda 87 binada hizmet vermektedir. 87 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

109. Söz konusu başsavcılık Karabük Cumhuriyet Başsavcılığı'dır.
110. Valiliklerin bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)

- 87 binanın 6'sında (%6,90) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış, 81'inde (%93,10) yapılmamıştır,
- 87 binanın 4'ü (%4,60) tek, 83'ü (%95,40) çok katlı olup, söz konusu 83 çok katlı binanın 55'inde (%66,27) asansör bulunurken 28'inde (%33,73) bulunmamaktadır,
- 55 asansörün 15'inde (%27,27) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 40'ında (%72,73) yoktur,
- 87 binanın 64'ünde (%73,56) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 23'ünde (%26,44) yapılmamıştır,
- 87 binanın 48'inde (%55,17) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 39'unda (%44,83) yapılmamıştır,
- 87 binanın sadece 1'inde (%1,15) indüksiyon döngü sistemi bulunmaktayken 86'sında (%98,85) bulunmamaktadır.

Valilik Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Veren Kurum Sayısı	Toplam Bina Sayısı	Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			E	H	T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	52	87	6	81	4	83	55	28	15	40	64	23	48	39	1	86
Yüzdeleri	64,20	-	6,90	93,10	4,60	95,40	66,27	33,73	27,27	72,73	73,56	26,44	55,17	44,83	1,15	98,85

Tablo 2-38: Valilik hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[111]

Valilik binalarının fiziksel koşullarının durumu, diğer kamu binalarında ki durumun benzeridir. Yapılan düzenlemeler genelde ortopedik engelli bireyler nazara alınarak yapılmış, ötesinde görme ve işitme engelli bireyler bakımından sınırlı çalışmalar yapılmıştır. Örneğin hissedilebilir zemin uygulaması %6,90'da, indüksiyon döngü sistemi ise %1,15'de kalmıştır.

2- Valiliklerin Hizmete Erişim Bakımından Durumu

Araştırma sonuçlarına göre, valiliklerin hizmete erişim bakımından durumu, fiziksel erişilebilirlik düzenlemelerin çok altındadır. Nitekim web sayfalarının erişilebilirlikleri ve işaret dili bilen personel bulunma durumu incelendiğinde:

- Görme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 4 (%7,69), uygun olmayan 48 (%92,31),
- İşitme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 6 (%11,54), uygun olmayan 46 (%88,46),
- İşaret dili bilen personelin bulunduğu valilik sayısı 9 (%17,31), bulunmayan ise 43'tür (%82,69).

111. Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.

Valiliklerin Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	Görme Engelli Bireyler Bakımından	4	7,69	48	92,31
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	6	11,54	46	88,46
Personel Bulunma Durumu	İşaret Dili Bilen Personel	9	17,31	43	82,69
	Sosyal Hizmet Uzmanı	3	5,77	49	94,23
	Psikolog	10	19,23	42	80,77

Tablo 2-39: Valiliklerin hizmete erişim bakımından verileri

Yukarıda da belirtildiği üzere valilikler yurttaşların hak arama süreçlerinde kullandığı yerlerden biridir. Gerek fiziksel gerekse de hizmet sunumlarına ilişkin bu olumsuz tablo, engelli kişilerin temel hak ve hürriyetleri kullanımı bakımından sınırlayıcıdır. Örneğin sadece 52 valiliğin 87 binasında sadece 9 işaret dili bilen personelin bulunması bu savı doğrular niteliktedir. Zira idare makamı engelli kişilerin durum ve koşullarını gözeterek hizmet üret(e)memektedir.

3- İki İzleme Dönemi Verilerine Göre Valiliklerin Mukayeseli Analizi

Geçen dönem (2013) ilâ bu dönem (2014) arasında valiliklerin erişilebilirlik bakımından ne kadar yol katettiğine ilişkin inceleme her iki dönemde de yanıt veren 40 valilik üzerinden yapılmıştır. Mukayeseli analizde yaşanan sorunlara ilişkin bilgi, bölümün başında yer alan "Kısıtlar ve Zorluklar" başlığında ifade edilmiştir. Dolayısıyla değerlendirmelerde bu durumun gözetilmesi gerekmektedir.

Valilik binalarında yapılan analize göre asansör bulunan bina oranında %12,44, asansörlerdeki sesli uyarı sistemlerinde %12,12 ve uygun tuvalet bulunan bina oranında %13,15'lik bir ilerleme kaydedildiği görülmektedir.

İndüksiyon döngü sistemi bulunma oranında herhangi bir artış olmadığı görülmüştür. Öte yandan valilik hizmet binalarında bir yıl içinde bina sayıları bakımından %4,56'lık bir değişim söz konusudur. Toplam 67 valilik binasından tek katlı olanların sayısı 5'den 2'ye inmiş buna karşın çok katlı olanların sayısı ise 62'den 67'ye yükselmiştir. Bu değişim bazı düzenlemelere olumsuz yansımıştır. Örneğin hissedilebilir zeminde %4,61'lik ve fiziksel düzenleme yapılan bina oranında %4,97'lik bir gerileme tespit edilmiştir.

Yukarıdaki bahsedilen gerilemenin nedeni, bina sayısının artmasına bağlı olduğu düşünülmektedir. Bir taraftan bina sayısı artmakta ancak buna müteakip yeni binalarda erişilebilirlik düzenlemeleri yeterince yapılmamaktadır. Bir başka deyişle mevcut binalardaki erişilebilirlik düzenlemeleri kaldırılmış değildir. Ancak erişilebilirlik düzenlemelerin yapılmadığı ya da kısmen yapıldığı "yeni binaların toplam sayıya eklenmesi" genel ortalamayı doğal olarak düşürmektedir.

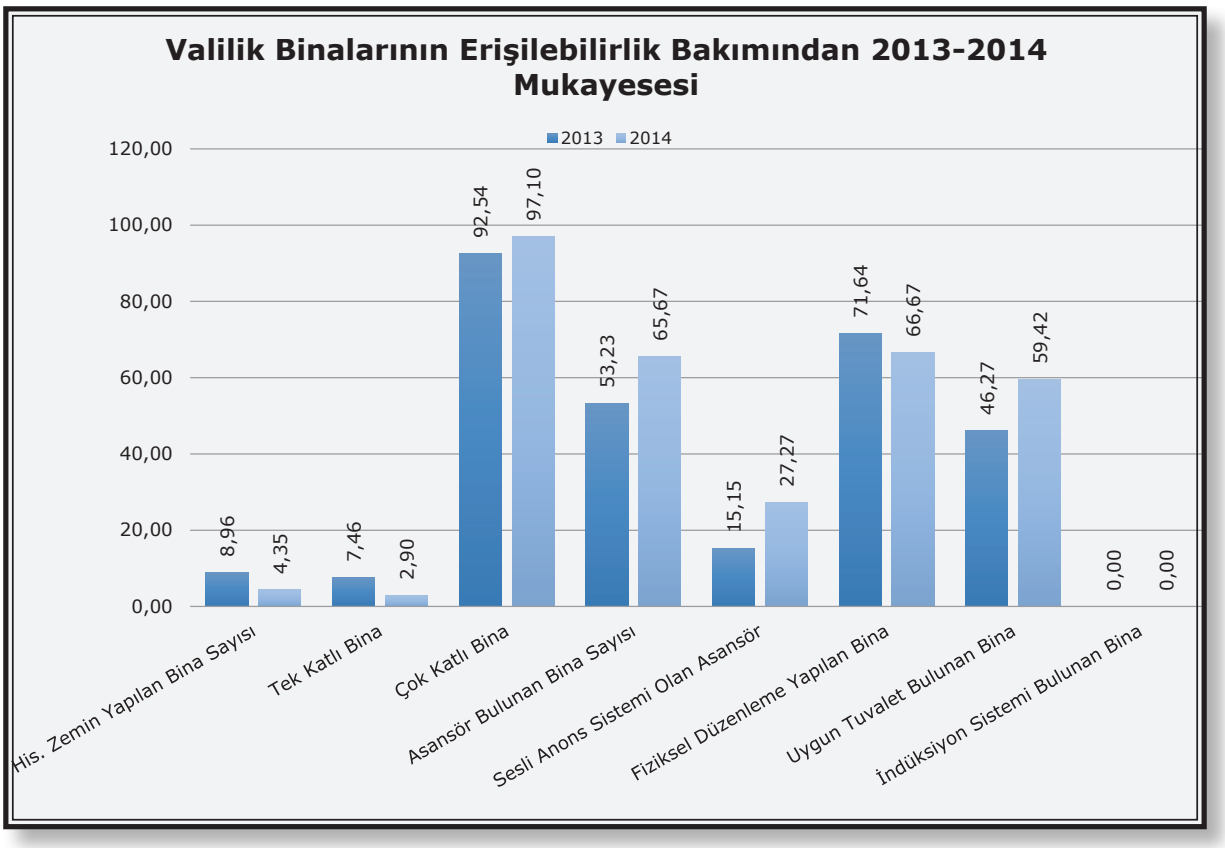

Grafik 2-16: Valilik binalarının erişilebilirlik bakımından 2013-2014 mukayesesi

2.2.2.8. Emniyet İl Müdürlüklerinde Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

Emniyet teşkilatının görev ve sorumlulukları sebebiyle herkes gibi engelli yurttaşların da hizmet aldıkları kurumlardan biridir. Sürücü belgesi, trafik tescil ve pasaport gibi işlemler bunlardan bazılarıdır. Öte yandan emniyet teşkilatı görevi sebebiyle adli olaylara ilk müdahale eden kurumların başında gelmektedir. Kayıp ihbarı, şiddet, istismar, kötü muamele, koruma ve sığınma talebi gibi hadiselerde teşkilatın her bakımdan erişilebilir olması hayati önem taşıyabilmektedir. Her durumda kendisine gelen başvuruları doğru yöntem ve iletişim yollarını kullanarak sonuçlandırması ya da adli makamlara ulaştırmasının önünde engeller olmamalıdır.

Araştırmada emniyet teşkilatı binalarının fiziksel erişilebilirliklerinin yanı sıra, hizmet sunumları, bilgi, iletişim teknolojilerinin ve acil hizmetlerin (155 gibi) erişilebilirlik bakımından incelemeleri yapılmıştır.

1- Emniyet İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

Çalışmalar kapsamında 81 emniyet il müdürlüğüne yapılan bilgi edinme başvurusundan[112] 38'ine cevap alınmıştır ve yanıt alma oranı %46,91 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu 38 emniyet il müdürlüğü toplamda 206 binada hizmet vermektedir. 206 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

- 206 binanın 18'inde (%8,74) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış, 188'inde (%91,26) yapılmamıştır,
- 206 binanın 50'si (%24,27) tek, 156'sı (%75,73) çok katlı olup, söz konusu 156 çok katlı binanın 55'inde (%35,26) asansör bulunurken 101'inde (%64,74) bulunmamaktadır,

112. Emniyet il müdürlüklerinin bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)

- 55 asansörün 19'unda (%34,55) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 36'sında (%65,45) yoktur,
- 206 binanın 136'sında (%66,02) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 70'inde (%33,98) yapılmamıştır,
- 206 binanın 91'inde (%44,17) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 115'inde (%55,83) yapılmamıştır,
- 206 binanın sadece 2'sinde (%0,97) indüksiyon döngü sistemi bulunmaktayken 204'ünde (%99,03) bulunmamaktadır.

Emniyet İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Veren Kurum Sayısı	Toplam Bina Sayısı	Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			E	H	T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	38	206	18	188	50	156	55	101	19	36	136	70	91	115	2	204
Yüzdeleri	46,91	-	8,74	91,26	24,27	75,73	35,26	64,74	34,55	65,45	66,02	33,98	44,17	55,83	0,97	99,03

Tablo 2-40: Emniyet il hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[113]

Emniyet il müdürlüklerinde erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeleri genellikle ortopedik engelli bireyler gözetilerek yapıldığı, görme ve işitme engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemelerin çok sınırlı olduğu görülmüştür.

2- Emniyet İl Müdürlüklerinin Hizmete Erişim Bakımından Durumu

Araştırmanın sonuçlarına göre, emniyet il müdürlüklerinin hizmete erişim bakımından durumu, fiziksel erişilebilirlik düzenlemelerin çok altındadır. Nitekim web sayfalarının erişilebilirlikleri ve işaret dili bilen personel bulunma ve acil hizmetlere ulaşım durumu incelendiğinde:

- Görme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası bulunmamaktadır,
- İşitme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 4 (%10,53), uygun olmayan 34 (%89,47),
- İşaret dili bilen personelin bulunduğu emniyet il müdürlüğü sayısı ise 4 (%10,53), bulunmayan 34 (%89,47),
- Acil hizmetlere kısa mesaj ile (*Short Message Service, SMS*) ulaşılabilen emniyet il müdürlüğü sayısı 27 (%71,05), ulaşılamayan ise 11'dir (%28,95).

113. Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.

Emniyet İl Müdürlüklerinin Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	Görme Engelli Bireyler Bakımından	0	0,00	38	100,00
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	4	10,53	34	89,47
Acil Hizmetlere SMS İle Erişim		27	71,05	11	28,95
Personel Bulunma Durumu	İşaret Dili Bilen Personel	4	10,53	34	89,47
	Sosyal Hizmet Uzmanı	6	15,79	32	84,21
	Psikolog	28	73,68	10	26,32

Tablo 2-41: Emniyet il müdürlüklerinin hizmete erişim bakımından verileri

Öte yandan psikolog istihdam edilmeyen emniyet il müdürlüğü oranı %26,32'dir. Özellikle psiko-sosyal, zihinsel engelli ve otizmli bireylerin adli olaylar hakkında başvurularını yaparken her müdürlükte psikolog bulunmaması önemli bir sorun olarak gözükmektedir.

3- İki İzleme Dönemi Verilerine Göre Emniyet İl Müdürlüklerinin Mukayeseli Analizi

Geçen dönem (2013) ilâ bu dönem (2014) arasında emniyet il müdürlüklerinin erişilebilirlik bakımından ne kadar yol katettiğine ilişkin inceleme her iki dönemde de yanıt veren 24 emniyet il müdürlüğü üzerinden yapılmıştır. Mukayeseli analizde yaşanan sorunlara ilişkin bilgi, bölümün başında yer alan "Kısıtlar ve Zorluklar" başlığında ifade edilmiştir. Dolayısıyla değerlendirmelerde bu durumun gözetilmesi gerekmektedir.

İl emniyet müdürlük binalarında yapılan analize göre asansör bulunan bina oranında %11,06, asansörlerdeki sesli uyarı sistemlerinde %6,34, fiziksel düzenleme yapılan bina oranında %14,38, uygun tuvalet bulunan bina oranında %21,74 ve indüksiyon döngü sistemi bulunma oranında %1,74'lük bir artış söz konusudur. Emniyet teşkilatı bakımından en anlamlı ilerleme ise acil hizmetlere (155 gibi) erişim olmuştur ve oranı %29,17'dir.

Web sayfalarının görme engelli bireyler bakımından uygunluğu ve işaret dili bilen personel sayısında herhangi bir artış olmadığı görülmüştür.

Öte yandan il emniyet hizmet binalarında bir yıl içinde bina sayıları bakımından %7,83'lık bir değişim söz konusudur. Bu değişim bir unsur bakımından olumsuz etkilenmiştir, o da hissedilebilir zemin yapılma oranındadır ve %5,63'lük bir gerilemeye neden olmuştur.

Emniyet il müdürlüklerinde bir genelleme yapılacak olursa, erişilebilirlik bakımından önemli mesafeler katedildiği ancak işitme ve görme engelli bireyler bakımından düzenlemelerin sınırlı kaldığı ifade edilebilir.

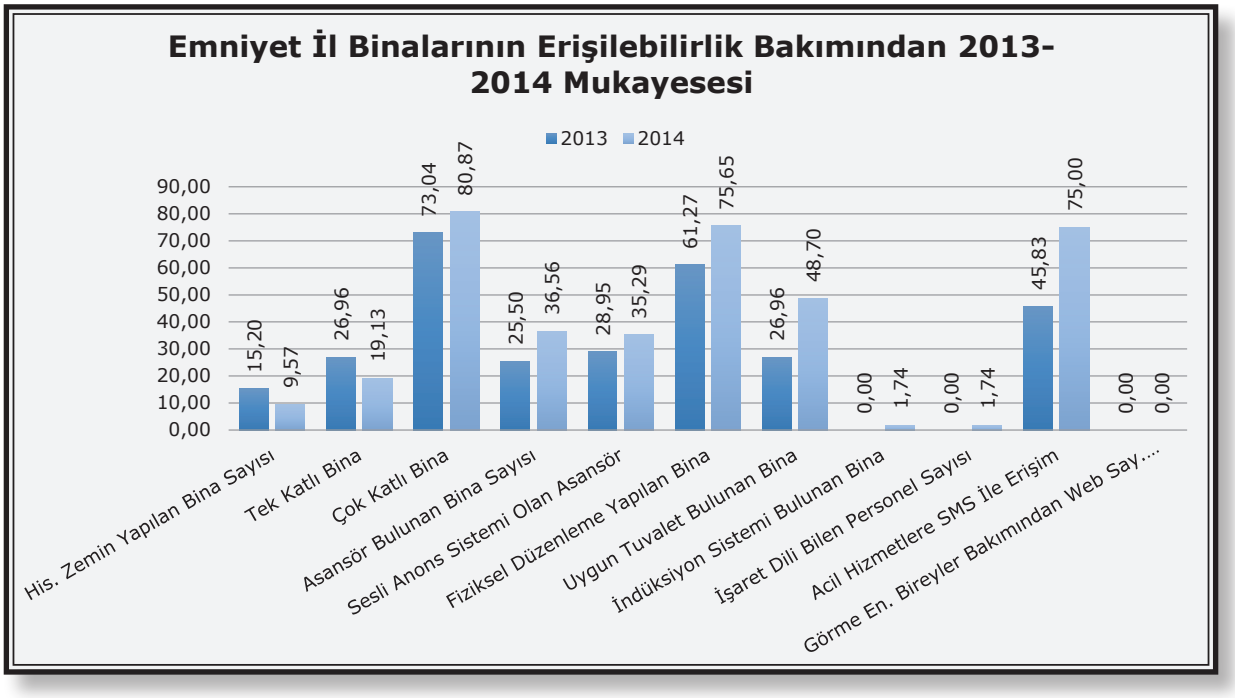

Grafik 2-17: Emniyet il binalarının erişilebilirlik bakımından 2013-2014 mukayesesi

2.2.2.9. Milli Eğitim İl Müdürlüklerinde Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

Milli eğitim il müdürlüklerinin erişilebilirlik durumları bu bölümde incelenecek olup eğitim hayatıyla ilgili korelasyonu raporun "Eğitim" başlıklı bölümünde yer alacaktır. Ancak bu bölümde milli eğitim il müdürlüklerinin fiziksel ve hizmete erişilebilirliklerine ilişkin veriler paylaşılacaktır.

Milli eğitim il müdürlüklerinin erişilebilirlikle ilgili incelemelerinin iki ayağı bulunmaktadır. Birincisi fiziksel erişilebilirlik, ikincisi bilgi ve teknolojileri açısından erişilebilirlik durumlarıdır.

1- Milli Eğitim İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

81 il milli eğitim il müdürlüklerinin yapılan bilgi edinme başvurusundan[114] 65'ine cevap alınmıştır ve yanıt alma oranı diğer kurum ve kuruluşlar arasında en yüksek oranla, %80,25 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu 65 milli eğitim il müdürlüğü toplamda 98 binada hizmet vermektedir. 98 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

- 98 binanın 6'sında (%6,12) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış, 92'sinde (%93,88) yapılmamıştır,
- 98 binanın 4'ü (%4,08) tek, 94'ü (%95,92) çok katlı olup, söz konusu 94 çok katlı binanın 44'ünde (%46,81) asansör bulunurken 50'sinde (%53,19) bulunmamaktadır,
- 44 asansörün 20'sinde (%45,45) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 24'ünde (%54,55) yoktur,
- 98 binanın 59'unda (%60,20) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 39'unda (%39,80) yapılmamıştır,
- 98 binanın 45'inde (%45,92) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 53'ünde (%54,08) yapılmamıştır,
- 98 binanın sadece 1'inde (%1,02) indüksiyon döngü sistemi bulunmaktayken 97'sinde (%98,98) bulunmamaktadır.

114. Milli eğitim il müdürlüklerinin bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)

Milli Eğitim İl Müdürlükleri Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Veren Kurum Sayısı	Toplam Bina Sayısı	Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			E	H	T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	65	98	6	92	4	94	44	50	20	24	59	39	45	53	1	97
Yüzdeleri	80,25	-	6,12	93,88	4,08	95,92	46,81	53,19	45,45	54,55	60,20	39,80	45,92	54,08	1,02	98,98

Tablo 2-42: Milli eğitim il müdürlükleri hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[115]

Binaların fiziksel koşullarının durumu diğer kamu binalarındaki durumun benzeridir. Yapılan düzenlemeler genelde ortopedik engelli bireyler nazara alınarak yapılmış, ötesinde görme ve işitme engelli bireyler bakımından sınırlı çalışmalar yapılmıştır. Örneğin hissedilebilir zemin uygulaması %6,12'de, indüksiyon döngü sistemi ise %1,02'de kalmıştır.

2- Milli Eğitim İl Müdürlüklerinin Hizmete Erişim Bakımından Durumu

Araştırma sonuçlarına göre, milli eğitim il müdürlüklerinin hizmete erişim bakımından durumu, fiziksel erişilebilirlik düzenlemelerin çok altındadır. Nitekim web sayfalarının erişilebilirlikleri, psikolog istihdamı ve işaret dili bilen personel bulunma durumu incelendiğinde:

- Görme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 7 (%10,77), uygun olmayan 58 (%89,23),
- İşitme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 11 (%16,92), uygun olmayan 54 (%83,08),
- İşaret dili bilen personelin bulunduğu milli eğitim il müdürlüğü sayısı 6 (%9,23), bulunmayan 59 (%90,77),
- Psikolog istidam edilen milli eğitim il müdürlüğü sayısı ise 1 (%1,54), edilmeyen ise 64'tür (%98,46).

Milli Eğitim İl Müdürlüklerinin Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		**Var / Uygun**		**Yok / Uygun Değil**	
		Sayısı	**Yüzdesi**	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	**Görme Engelli Bireyler Bakımından**	7	10,77	58	89,23
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	11	16,92	54	83,08
Personel Bulunma Durumu	**İşaret Dili Bilen Personel**	6	9,23	59	90,77
	Sosyal Hizmet Uzmanı	2	3,08	63	96,92
	Psikolog	1	1,54	64	98,46

Tablo 2-43: Milli eğitim il müdürlüklerinin hizmete erişim bakımından verileri

115. Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.

3- İki İzleme Dönemi Verilerine Göre Milli Eğitim İl Müdürlüklerinin Mukayeseli Analizi

Geçen dönem (2013) ilâ bu dönem (2014) arasında milli eğitim il müdürlüklerinin erişilebilirlik bakımından ne kadar yol katettiğine ilişkin inceleme her iki dönemde de yanıt veren 39 milli eğitim müdürlüğü üzerinden yapılmıştır. Mukayeseli analizde yaşanan sorunlara ilişkin bilgi, bölümün başında yer alan "Kısıtlar ve Zorluklar" başlığında ifade edilmiştir. Dolayısıyla değerlendirmelerde bu durumun gözetilmesi gerekmektedir.

Yapılan analize göre, asansör bulunan bina oranında %4,96, asansörlerdeki sesli uyarı sistemlerinde %24,74 ve uygun tuvalet bulunan bina oranında %8,16'lık bir ilerleme katedilmiştir.

Öte yandan bir yıl içinde milli eğitim il binalarının çok katlı olanlarında bazı değişikler tespit edilmiştir. 2013 yılında çok katlı bina sayısı 57'dir. 2014 ise çok katlı bina sayısı 64'e yükselmiştir. Bu değişim bazı düzenlemelere olumsuz yansımıştır. Örneğin, hissedilebilir zemin yapılma oranı %0,72, fiziksel düzenleme yapılan bina oranında %2,10, indüksiyon döngü sistemi bulunma oranında %1,87 ve işaret dili bilen personel sayısında %2,56'lık bir gerileme tespit edilmiştir. Bu bağlamda yeni çok katı binaların seçiminde ya da imalatlarında, asansör olmasına dikkat edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak diğer, düzenlemelerin ise yapılmadığı ya da göz ardı edildiği anlaşılmaktadır.

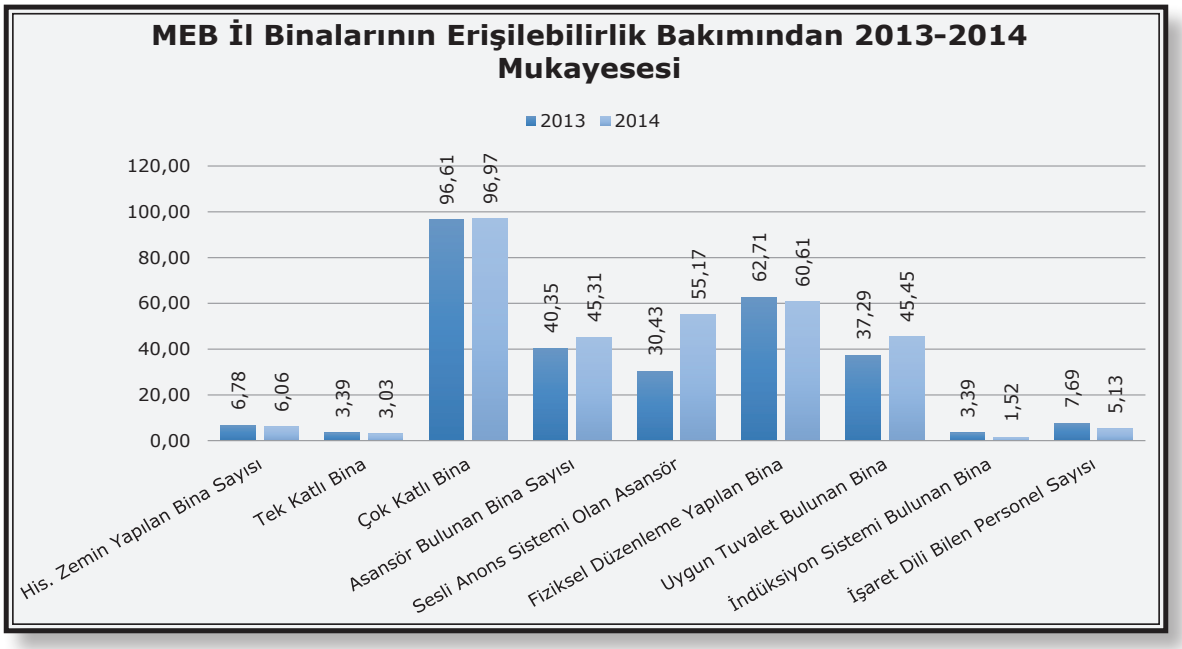

Grafik 2-18: MEB il binalarının erişilebilirlik bakımından 2013-2014 mukayesesi

2.2.2.10. ASPB İl Müdürlüklerinde Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

ASPB ve taşra teşkilatı olan il müdürlükleri başta erişilebilirlik olmak üzere engelli bireyler üzerinde politikaları belirleyen, yön veren bir kurumdur. Dolayısıyla kamuoyunda, ASPB ve taşra teşkilatının erişilebilirlik konusunda öncü bir kuruluş olması beklenmektedir. Bu bakımından ASPB il müdürlüklerinin erişilebilirlik durumları daha da önem taşımaktadır.

1- ASPB İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

81 ASPB il müdürlüğüne yapılan bilgi edinme başvurusundan[116] 41'ine cevap alınmıştır ve yanıt alma oranı %50,62 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu ASPB il müdürlükleri toplamda 103 binada hizmet vermektedir. 103 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

116. ASPB il müdürlüklerinin bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)

- 103 binanın 9'unda (%8,74) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış, 94'ünde (%91,26) yapılmamıştır,
- 103 binanın 9'u (%8,74) tek, 94'ü (%91,26) çok katlı olup, söz konusu 94 çok katlı binanın 40'ında (%42,55) asansör bulunurken 54'ünde (%57,45) bulunmamaktadır,
- 40 asansörün 16'sında (%40,00) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 24'ünde (%60,00) yoktur,
- 103 binanın 67'sinde (%65,05) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 36'sında (%34,95) yapılmamıştır,
- 103 binanın 46'sında (%44,66) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 57'sinde (%55,34) yapılmamıştır,
- 103 binanın sadece 3'ünde (%2,91) indüksiyon döngü sistemi bulunmaktayken 100'ünde (%97,09) bulunmamaktadır.

ASPB İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Veren Kurum Sayısı	Toplam Bina Sayısı	Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			E	H	T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	41	103	9	94	9	94	40	54	16	24	67	36	46	57	3	100
Yüzdeleri	50,62	-	8,74	91,26	8,74	91,26	42,55	57,45	40,00	60,00	65,05	34,95	44,66	55,34	2,91	97,09

Tablo 2-44: ASPB il hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[117]

Binaların fiziksel koşullarının durumu diğer kamu binalarında durumun benzeridir. Yapılan düzenlemeler genelde ortopedik engelli bireyler nazara alınarak yapılmış, ötesinde görme ve işitme engelli bireyler bakımından sınırlı çalışmalar yapılmıştır. Örneğin hissedilebilir zemin uygulaması %8,74'da, indüksiyon döngü sistemi ise %2,91'de kalmıştır.

2- ASPB İl Müdürlüklerinin Hizmete Erişim Bakımından Durumu

Araştırma sonuçlarına göre, ASPB il müdürlüklerinin hizmete erişim bakımından durumu, fiziksel erişilebilirlik düzenlemelerin altındadır. Nitekim web sayfalarının erişilebilirlikleri ve işaret dili bilen personel bulunma durumu incelendiğinde:

- Görme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 2 (%4,88), uygun olmayan 39 (%95,12),
- İşitme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 4 (%9,76), uygun olmayan 37 (%90,24),
- İşaret dili bilen personelin bulunduğu ASPB il müdürlüğü sayısı 20 (%48,78), bulunmayan 21 (%51,22),
- Psikolog istihdam edilen ASPB il müdürlüğü sayısı 23 (%56,10), edilmeyen ise 18'dir (%43,90).

117. Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.

ASPB İl Müdürlüklerinin Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	Görme Engelli Bireyler Bakımından	2	4,88	39	95,12
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	4	9,76	37	90,24
Personel Bulunma Durumu	İşaret Dili Bilen Personel	20	48,78	21	51,22
	Sosyal Hizmet Uzmanı	28	68,29	13	31,71
	Psikolog	23	56,10	18	43,90

Tablo 2-45: ASPB il müdürlüklerinin hizmete erişim bakımından verileri

Tüm bu verilere göre ASPB il müdürlüklerinin fiziksel ve hizmete erişilebilirlik bakımından durumu diğer kamu kurum ve kuruluşlarından pek farklı değildir. Tek istisnası ise istihdam edilen işaret dili bilen personel ile psikolog sayısındadır. Dolayısıyla ASPB il müdürlüklerinin doğası gereği edindiği model olma durumu gerçekleş(e)memiştir. Politika belirleyen kuruluş olan ASPB il müdürlüklerinde erişilebilir mekân ve hizmetlerin olmaması bu manada oldukça düşündürücüdür.

3- İki İzleme Dönemi Verilerine Göre ASPB İl Müdürlüklerinin Mukayeseli Analizi

Geçen dönem (2013) ilâ bu dönem (2014) arasında ASPB il müdürlüklerinin erişilebilirlik bakımından ne kadar yol katettiğine ilişkin inceleme her iki dönemde de yanıt veren 27 ASPB il müdürlüğü üzerinden yapılmıştır. Mukayeseli analizde yaşanan sorunlara ilişkin bilgi, bölümün başında yer alan "Kısıtlar ve Zorluklar" başlığında ifade edilmiştir. Dolayısıyla değerlendirmelerde bu durumun gözetilmesi gerekmektedir.

Yapılan analize göre asansör bulunan bina oranında %12,35, asansörlerdeki sesli uyarı sistemlerinde %4,44, indüksiyon döngü sistemi bulunma oranında %1,08, web sayfalarının görme engelli bireyler bakımından uygunluğunda %3,70 ve işaret dili bilen personel sayısında ise %4,66'lık bir artış söz konusudur.

Öte yandan ASPB il hizmet binalarında da bir yıl içinde bina sayıları bakımından bazı değişikler söz konusudur. Bu değişim hissedilebilir zemin yapılma oranında %2,59, fiziksel düzenleme yapılan bina oranında %1,34 ve uygun tuvalet bulunan bina oranında ise %8,17'lik bir gerilemeye neden olmuştur.

Yukarıdaki bahsedilen gerilemenin nedeni, bina sayısının artmasına bağlı olduğu düşünülmektedir. Bir taraftan bina sayısı artmakta ancak buna müteakip yeni binalarda erişilebilirlik düzenlemeleri yeterince yapılmamaktadır. Bir başka deyişle mevcut binalardaki erişilebilirlik düzenlemeleri kaldırılmış değildir. Ancak erişilebilirlik düzenlemelerin yapılmadığı ya da kısmen yapıldığı "yeni binaların toplam sayıya eklenmesi" nedeniyle genel ortalamayı doğal olarak düşürmektedir.

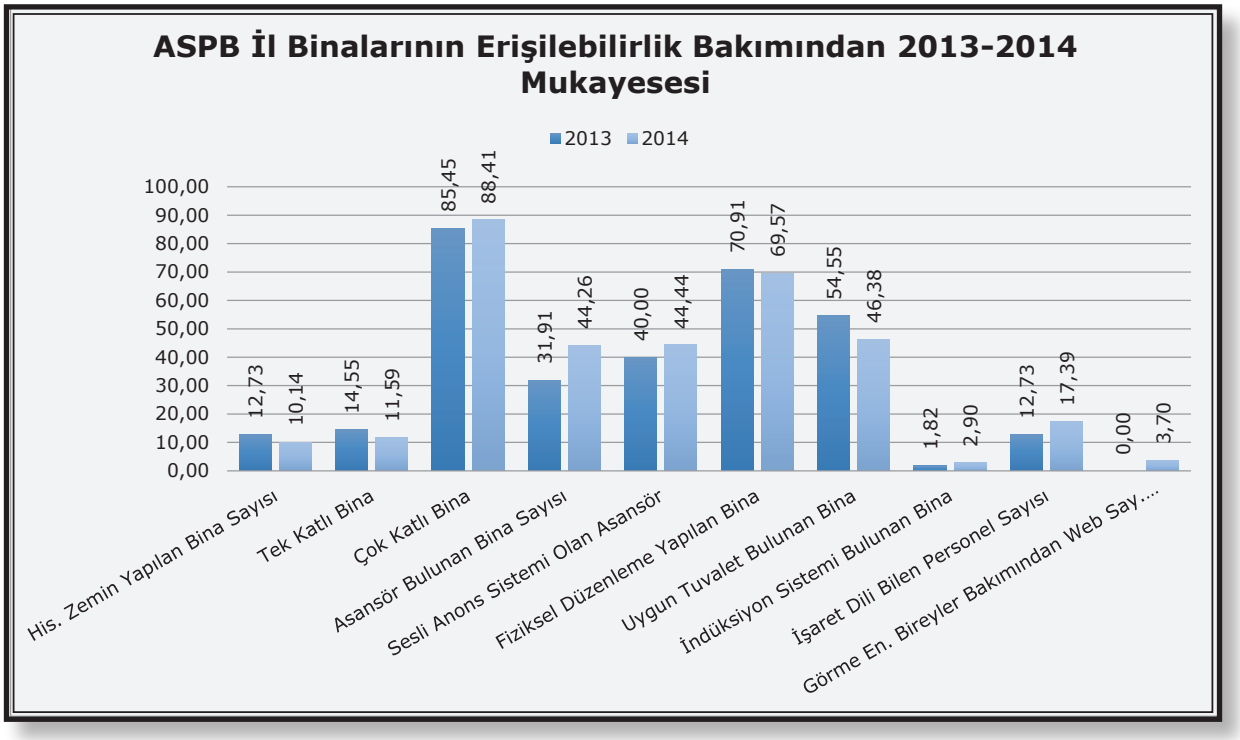

Grafik 2-19: ASPB il binalarının erişilebilirlik bakımından 2013-2014 mukayesesi

2.2.2.11. İŞKUR İl Müdürlüklerinde Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

İŞKUR il müdürlüklerinin erişilebilirlik durumları bu bölümde incelenecek olup çalışma hayatıyla ilgili korelâsyonu raporun "Çalışma Hayatı" başlıklı bölümünde yer alacaktır. Ancak bu bölümde İŞKUR il müdürlüklerinin fiziksel ve hizmete erişilebilirliklerine ilişkin veriler paylaşılacaktır.

1- İŞKUR İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

81 İŞKUR il müdürlüğüne yapılan bilgi edinme başvurusundan[118] 60'ına cevap alınmıştır ve yanıt alma oranı %74,07 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu 60 İŞKUR il müdürlüğü toplamda 76 binada hizmet vermektedir. 76 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

- 76 binanın 14'ünde (%18,42) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış, 62'sinde (%81,58) yapılmamıştır,
- 76 binanın 8'i (%10,53) tek, 68'i (%89,47) çok katlı olup, söz konusu 68 çok katlı binanın 35'inde (%51,47) asansör bulunurken 33'ünde (%48,53) bulunmamaktadır,
- 35 asansörün 11'inde (%31,43) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 24'ünde (%68,57) yoktur,
- 76 binanın 50'sinde (%65,79) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 26'sında (%34,21) yapılmamıştır,
- 76 binanın 41'inde (%53,95) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 35'inde (%46,05) yapılmamıştır,
- 76 binanın sadece 4'ünde (%5,26) indüksiyon döngü sistemi bulunmaktayken 72'sinde (%94,74) bulunmamaktadır.

118. İŞKUR il müdürlüklerinin bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)

İŞKUR İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Veren Kurum Sayısı	Toplam Bina Sayısı	Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			E	H	T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	60	76	14	62	8	68	35	33	11	24	50	26	41	35	4	72
Yüzdeleri	74,07	-	18,42	81,58	10,53	89,47	51,47	48,53	31,43	68,57	65,79	34,21	53,95	46,05	5,26	94,74

Tablo 2-46: İŞKUR il hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[119]

Binaların fiziksel koşullarının durumu diğer kamu binalarında ki durumun benzeridir. Yapılan düzenlemeler genelde ortopedik engelli bireyler nazara alınarak yapılmış, ötesinde görme ve işitme engelli bireyler bakımından sınırlı çalışmalar yapılmıştır. Bununla beraber hissedilebilir zemin uygulaması diğer kamu binalarından farklıdır ve daha fazladır %18,42'). Benzer bir durum indüksiyon döngü sistemi için de geçerlidir. Her ne kadar indüksiyon döngü sistemi bulunma oranı (%5,26) ile fevkalade düşük olsa da diğer kamu kurum ve kuruluşlarından daha fazladır.

2- İŞKUR İl Müdürlüklerinin Hizmete Erişim Bakımından Durumu

Araştırma sonuçlarına göre, İŞKUR il müdürlüklerinin hizmete erişim bakımından durumu, fiziksel erişilebilirlik düzenlemelerin çok altındadır. Nitekim web sayfalarının erişilebilirlikleri ve işaret dili bilen personel bulunma durumu incelendiğinde:

- Görme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 3 (%5,00), uygun olmayan 57 (%95,00),
- İşitme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 4 (%6,67), uygun olmayan 56 (%93,33),
- İşaret dili bilen personelin bulunduğu İŞKUR il müdürlüğü sayısı 11 (%18,33), bulunmayan 49 (%81,67),
- Psikolog istihdam edilen İŞKUR il müdürlüğü sayısı 3 (%5,00), edilmeyen ise 57'dir (%95,00).

119. Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.

İŞKUR İl Müdürlüklerinin Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	Görme Engelli Bireyler Bakımından	3	5,00	57	95,00
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	4	6,67	56	93,33
Personel Bulunma Durumu	İşaret Dili Bilen Personel	11	18,33	49	81,67
	Sosyal Hizmet Uzmanı	0	0,00	60	100,00
	Psikolog	3	5,00	57	95,00

Tablo 2-47: İŞKUR il müdürlüklerinin hizmete erişim bakımından verileri

3- İki İzleme Dönemi Verilerine Göre İŞKUR İl Müdürlüklerinin Mukayeseli Analizi

Geçen dönem (2013) ilâ bu dönem (2014) arasında İŞKUR il müdürlüklerinin erişilebilirlik bakımından ne kadar yol katettiğine ilişkin inceleme her iki dönemde de yanıt veren 27 İŞKUR İl Müdürlüğü üzerinden yapılmıştır. Mukayeseli analizde yaşanan sorunlara ilişkin bilgi, bölümün başında yer alan "Kısıtlar ve Zorluklar" başlığında ifade edilmiştir. Dolayısıyla değerlendirmelerde bu durumunda gözetilmesi gerekmektedir.

Yapılan analize göre, hissedilebilir zemin yapılma oranında %5,41, asansör bulunan bina oranında %0,13, asansörlerdeki sesli uyarı sistemlerinde %22,73, fiziksel düzenleme yapılan bina oranında %1,58, uygun tuvalet bulunan bina oranında %9,08, işaret dili bilen personel sayısında %16,95 ve web sayfalarının görme engelli bireyler bakımından uygunluğunda ise %6,12'lik bir artış söz konusudur.

Öte yandan İŞKUR il hizmet binalarında da bir yıl içinde bina sayıları bakımından bazı değişikler söz konusudur. Ancak bu durum diğer kamu binalarında olduğu gibi İŞKUR il binalarında olumsuz bir tablo oluşturmamıştır. Hatta asansörlerdeki sesli uyarı sistemi oranında ve işaret dili bilen personel sayısında önemli artışlar saptanmıştır. Bu durumun tek istisnası indüksiyon döngü sistemi bulunma oranındadır. Zira mukayese yapılan her iki dönemde de indüksiyon döngü sistemi bulunan bina bulunmamaktadır.

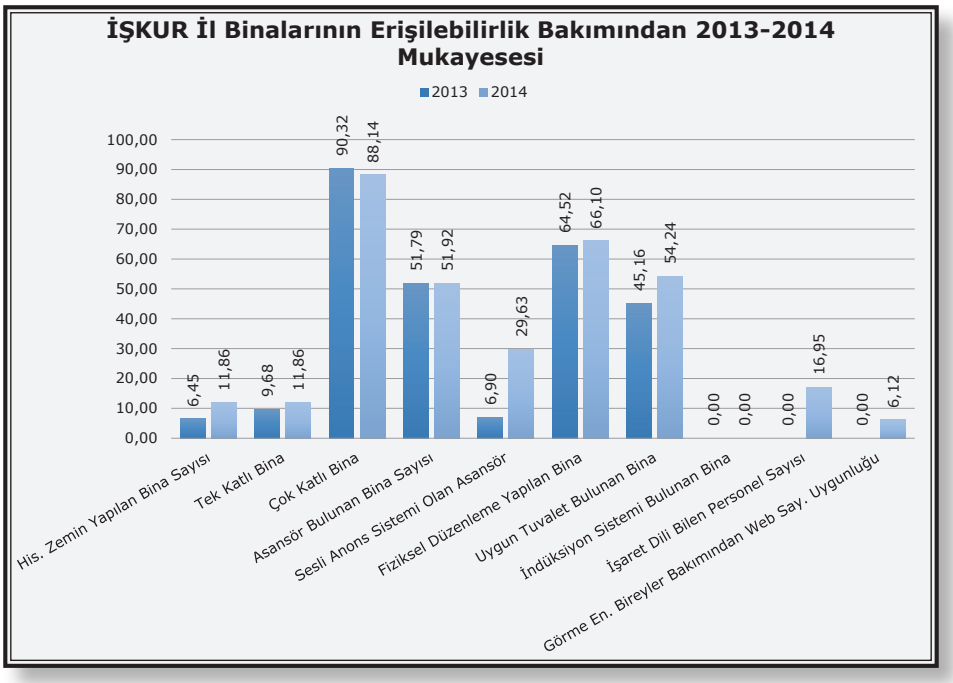

Grafik 2-20: İŞKUR il binalarının erişilebilirlik bakımından 2013-2014 mukayesesi

2.2.2.12. Sağlık İl Müdürlüklerinde Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

Sağlık il müdürlüklerinin erişilebilirlik durumları bu bölümde incelenecek olup sağlık hakkıyla ilgili korelâsyonu raporun "Sağlık" başlıklı bölümünde yer alacaktır. Ancak bu bölümde Sağlık il müdürlüklerinin fiziksel ve hizmete erişilebilirliklerine ilişkin veriler paylaşılacaktır.

1- Sağlık İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

81 sağlık il müdürlüğüne yapılan bilgi edinme başvurusundan[120] 55'ine cevap alınmıştır ve yanıt alma oranı %67,90 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu 55 sağlık il müdürlüğü toplamda 158 binada hizmet vermektedir. 158 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

- 158 binanın 14'üde (%8,86) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış, 144'ünde (%91,14) yapılmamıştır,
- 158 binanın 49'u (%31,01) tek, 109'u (%68,99) çok katlı olup, söz konusu 109 çok katlı binanın 42'sinde (%38,53) asansör bulunurken 67'sinde (%61,47) bulunmamaktadır,
- 42 asansörün 18'inde (%42,86) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 24'ünde (%57,14) yoktur,
- 158 binanın 72'sinde (%45,57) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 86'sında (%54,43) yapılmamıştır,
- 158 binanın 54'ünde (%34,18) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 104'ünde (%65,82) yapılmamıştır,
- 158 binanın hiçbirinde indüksiyon döngü sistemi bulunmamaktadır.

Sağlık İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Veren Kurum Sayısı	Toplam Bina Sayısı	Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			E	H	T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	55	158	14	144	49	109	42	67	18	24	72	86	54	104	0	158
Yüzdeleri	67,90	-	8,86	91,14	31,01	68,99	38,53	61,47	42,86	57,14	45,57	54,43	34,18	65,82	0,00	100,00

Tablo 2-48: Sağlık il hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[121]

Binaların fiziksel koşullarının durumu diğer kamu binalarındaki durumun benzeridir. Yapılan düzenlemeler genelde ortopedik engelli bireyler nazara alınarak yapılmış, ötesinde görme ve işitme engelli bireyler bakımından sınırlı çalışmalar yapılmıştır. Örneğin hissedilebilir zemin uygulaması %8,86'da kalmışken, indüksiyon döngü sisteminin kurulu olduğu bina hiç yoktur.

120. Sağlık il müdürlüklerinin bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)
121. Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.

2- Sağlık İl Müdürlüklerinin Hizmete Erişim Bakımından Durumu

Araştırma sonuçlarına göre, sağlık il müdürlüklerinin hizmete erişim bakımından durumu, fiziksel erişilebilirlik düzenlemelerin çok altındadır. Nitekim web sayfalarının erişilebilirlikleri ve işaret dili bilen personel bulunma durumu incelendiğinde:

- Görme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 2 (%1,82), uygun olmayan 54 (%98,18),
- İşitme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 5 (%9,09), uygun olmayan 50 (%90,91),
- İşaret dili bilen personelin bulunduğu sağlık il müdürlüğü sayısı 11 (%20,00), bulunmayan 44 (%80,00),
- Psikolog istihdam edilen İŞKUR il müdürlüğü sayısı 13 (%23,64), edilmeyen ise 42'dir (%76,36).

Sağlık İl Müdürlüklerinin Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		**Var / Uygun**		**Yok / Uygun Değil**	
		Sayısı	**Yüzdesi**	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	**Görme Engelli Bireyler Bakımından**	1	1,82	54	98,18
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	5	9,09	50	90,91
Personel Bulunma Durumu	**İşaret Dili Bilen Personel**	11	20,00	44	80,00
	Sosyal Hizmet Uzmanı	16	29,09	39	70,91
	Psikolog	13	23,64	42	76,36

Tablo 2-49: Sağlık il müdürlüklerinin hizmete erişim bakımından verileri

3- İki İzleme Dönemi Verilerine Göre Sağlık İl Müdürlüklerinin Mukayeseli Analizi

Geçen dönem (2013) ilâ bu dönem (2014) arasında sağlık il müdürlüklerinin erişilebilirlik bakımından ne kadar yol katettiğine ilişkin inceleme her iki dönemde de yanıt veren 32 sağlık il müdürlüğü üzerinden yapılmıştır. Mukayeseli analizde yaşanan sorunlara ilişkin bilgi, bölümün başında yer alan "Kısıtlar ve Zorluklar" başlığında ifade edilmiştir. Dolayısıyla değerlendirmelerde bu durumun gözetilmesi gerekmektedir.

Sağlık il müdürlük binalarında yapılan analize göre hissedilebilir zemin yapılma oranında %10,15, asansör bulunan bina oranında %0,13, asansörlerdeki sesli uyarı sistemlerinde %16,21, uygun tuvalet bulunan bina oranında %7,24 ve işaret dili bilen personel sayısında %6,58'lik bir artış söz konusudur. Buna karşın fiziksel düzenleme yapılan bina oranında %0,14'lük bir gerileme tespit edilmiştir.

Web sayfalarının görme engelli bireyler bakımından uygunluğunda ve indüksiyon döngü sistemi bulunma oranın ise herhangi bir artış söz konusu değildir.

Öte yandan sağlık il hizmet binalarında da bir yıl içinde bina sayıları bakımından önemli değişikler söz konusudur. Ancak bu durum diğer kamu binalarında olduğu gibi olumsuz bir tablo oluşturmamıştır. Bu durumun tek istisnası fiziksel düzenleme yapılan bina oranındadır ve oranı %0,14 gibi bir değere denk gelmektedir.

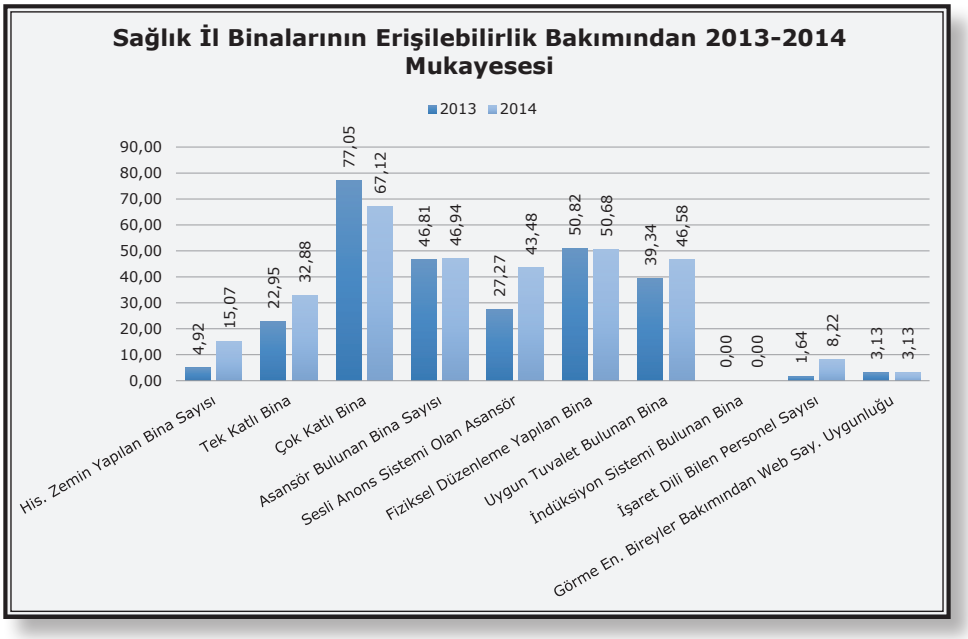

Grafik 2-21: Sağlık il binalarının erişilebilirlik bakımından 2013-2014 mukayesesi

2.2.2.13. SGK İl Müdürlüklerinde Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

SGK il müdürlüklerinin erişilebilirlik durumları bu bölümde incelenecek olup çalışma hayatıyla ilgili korelâsyonu raporun "Çalışma Hayatı" başlıklı bölümünde yer alacaktır. Ancak bu bölümde SGK il müdürlüklerinin fiziksel ve hizmete erişilebilirliklerine ilişkin veriler paylaşılacaktır.

1- SGK İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

81 il SGK il müdürlüğüne yapılan bilgi edinme başvurusundan[122] 59'sine cevap alınmıştır ve yanıt alma oranı %72,84 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu 59 SGK il müdürlüğü toplamda 118 binada hizmet vermektedir. 87 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

- 118 binanın 25'inde (%21,19) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış, 93'ünde (%78,81) yapılmamıştır,
- 118 binanın 19'u (%16,10) tek, 99'u (%83,90) çok katlı olup, söz konusu 99 çok katlı binanın 85'inde (%85,86) asansör bulunurken 14'ünde (%14,14) bulunmamaktadır,
- 85 asansörün 44'ünde (%51,76) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 41'inde (%48,24) yoktur,
- 118 binanın 86'sında (%72,88) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 32'sinde (%27,12) yapılmamıştır,
- 118 binanın 79'unda (%66,95) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 39'unda (%33,05) yapılmamıştır,
- 118 binanın sadece 5'inde (%4,24) indüksiyon döngü sistemi bulunmaktayken 113'ünde (%95,76) bulunmamaktadır.

•

122. SGK il müdürlüklerinin bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)

SGK İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Veren Kurum Sayısı	Toplam Bina Sayısı	Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			E	H	T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	59	118	25	93	19	99	85	14	44	41	86	32	79	39	5	113
Yüzdeleri	72,84	-	21,19	78,81	16,10	83,90	85,86	14,14	51,76	48,24	72,88	27,12	66,95	33,05	4,24	95,76

Tablo 2-50: SGK il hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[123]

Binaların fiziksel koşullarının durumu diğer kamu binalarında durumun benzeridir. Yapılan düzenlemeler genelde ortopedik engelli bireyler nazara alınarak yapılmış, ötesinde görme ve işitme engelli bireyler bakımından sınırlı çalışmalar yapılmıştır. Bununla beraber hissedilebilir zemin uygulaması diğer kamu binalarından farklıdır ve daha fazladır (%21,19'). Benzer bir durum indüksiyon döngü sistemi için de geçerlidir. Her ne kadar indüksiyon döngü sistemi bulunma oranı (%4,24) ile fevkalade düşük olsa da diğer kamu kurum ve kuruluşlarından daha fazladır.

2- SGK İl Müdürlüklerinin Hizmete Erişim Bakımından Durumu

Araştırma sonuçlarına göre, SGK il müdürlüklerinin hizmete erişim bakımından durumu, fiziksel erişilebilirlik düzenlemelerin çok altındadır. Nitekim web sayfalarının erişilebilirlikleri ve işaret dili bilen personel bulunma durumu incelendiğinde:

- Görme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 6 (%10,17), uygun olmayan 53 (%89,83),
- İşitme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 5 (%8,47), uygun olmayan 54 (%91,53),
- İşaret dili bilen personelin bulunduğu SGK il müdürlüğü sayısı 11 (%18,64), bulunmayan ise 48'dir (%81,36).

Öte yandan hiçbir SGK il müdürlüğünde psikolog istihdam edilmediği görülmüştür.

123. Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.

SGK İl Müdürlüklerinin Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	Görme Engelli Bireyler Bakımından	6	10,17	53	89,83
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	5	8,47	54	91,53
Personel Bulunma Durumu	İşaret Dili Bilen Personel	11	18,64	48	81,36
	Sosyal Hizmet Uzmanı	0	0,00	59	100,00
	Psikolog	0	0,00	59	100,00

Tablo 2-51: SGK il müdürlüklerinin hizmete erişim bakımından verileri

3- İki İzleme Dönemi Verilerine Göre SGK İl Müdürlüklerinin Mukayeseli Analizi

Geçen dönem (2013) ilâ bu dönem (2014) arasında SGK il müdürlüklerinin erişilebilirlik bakımından ne kadar yol katettiğine ilişkin inceleme her iki dönemde de yanıt veren 48 SGK il müdürlüğü üzerinden yapılmıştır. Mukayeseli analizde yaşanan sorunlara ilişkin bilgi, bölümün başında yer alan "Kısıtlar ve Zorluklar" başlığında ifade edilmiştir. Dolayısıyla değerlendirmelerde bu durumun gözetilmesi gerekmektedir.

SGK il müdürlük binalarında yapılan analize göre, hissedilebilir zemin yapılma oranında %9,92, asansör bulunan bina oranında %2,94, asansörlerdeki sesli uyarı sistemlerinde %34,51, fiziksel düzenleme yapılan bina oranında %13,98, uygun tuvalet bulunan bina oranında %1,66, işaret dili bilen personel sayısında %3,76 ve web sayfalarının görme engelli bireyler bakımından uygunluğunda ise %6,25'lik bir artış söz konusudur. Buna müteakip indüksiyon döngü sistemi bulunan bina oranında %1,88'lik bir gerileme tespit edilmiştir.

Öte yandan SGK il hizmet binalarında da bir yıl içinde bina sayıları bakımından bazı değişikler söz konusudur. Ancak bu durum diğer kamu binalarında olduğu gibi SGK il binalarında olumsuz bir tablo oluşturmamıştır. Bu durumun tek istisnası indüksiyon döngü sistemi bulunan bina oranındadır ve oranı %1,88 gibi bir değere denk gelmektedir.

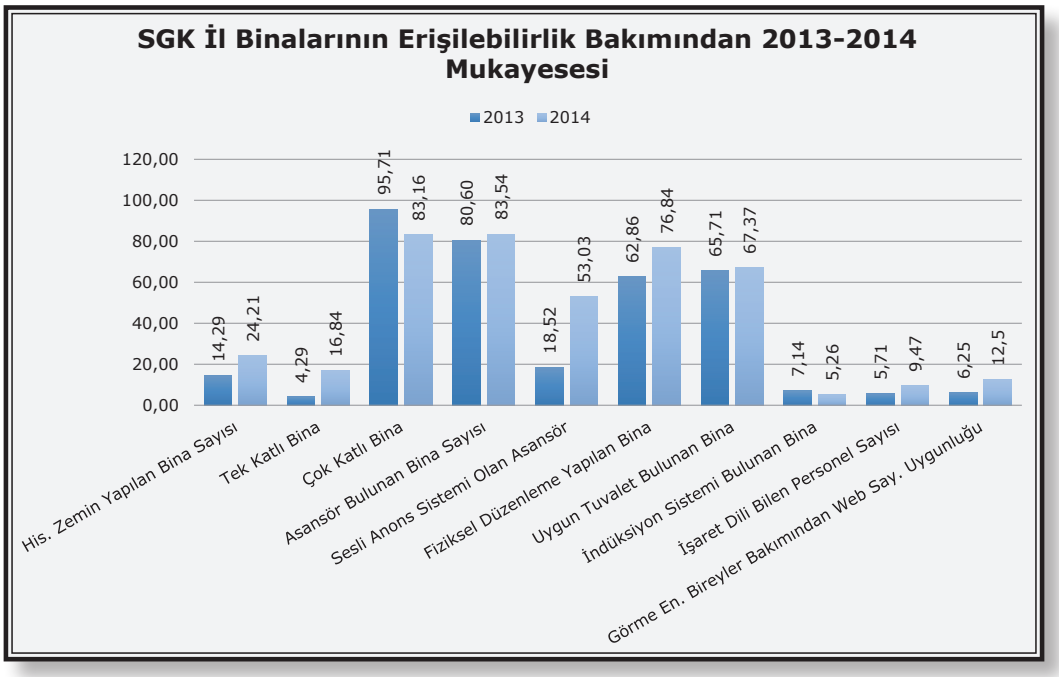

Grafik 2-22: SGK il binalarının erişilebilirlik bakımından 2013-2014 mukayesesi

2.2.2.14. Kaymakamlık Hizmetlerinin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

Kaymakamlıklar özellikle engelli bireylerin çeşitli nedenlerle ziyaret ettikleri, hizmet aldıkları kurumların başında yer almaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıf'larının (SYDV) sağladığı destekler, 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında verilen engelli aylıkları ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında verilen evde bakım aylıklarının tüm işlemleri kaymakamlık binalarında yürütülmektedir. Öte yandan kaymakamlıklar ilçedeki en yüksek mülki amirliktir. İşte bu sebeplerden dolayı kaymakamlık hizmet ve hizmet binalarının önemini bir kat daha artırmaktadır. Dolayısıyla araştırmanın kaymakamlıkları kapsamaması düşünülemezdir. Bu kapsamda Türkiye'deki tüm kaymakamlıkların hizmet ve hizmet binaları araştırmanın konusu olmuştur.

1- Kaymakamlık Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

Toplamda 961 kaymakamlığa yapılan bilgi edinme başvurusundan[124] 480'ine cevap alınmıştır ve yanıt alma oranı %49,95 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu 480 kaymakamlık toplamda 596 binada hizmet vermektedir. 596 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

- 596 binanın 59'unda (%9,90) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış, 537'sinde (%90,10) yapılmamıştır,
- 596 binanın 61'i (%10,23) tek, 535'i (%89,77) çok katlı olup, söz konusu 535 çok katlı binanın 218'inde (%40,75) asansör bulunurken 317'sinde (%59,25) bulunmamaktadır,
- 218 asansörün 83'ünde (%38,07) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 135'inde (%61,93) yoktur,
- 596 binanın 386'sında (%64,77) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 210'unda (%35,23) yapılmamıştır,
- 596 binanın 203'ünde (%34,06) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 393'ünde (%65,94) yapılmamıştır,
- 596 binanın sadece 2'sinde (%0,50) indüksiyon döngü sistemi bulunmaktayken 593'ünde (%99,50) bulunmamaktadır.

Kaymakamlıkların Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Veren Kurum Sayısı	Toplam Bina Sayısı	Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			E	H	T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	480	596	59	537	61	535	218	317	83	135	386	210	203	393	3	593
Yüzdeleri	49,95	-	9,90	90,10	10,23	89,77	40,75	59,25	38,07	61,93	64,77	35,23	34,06	65,94	0,50	99,50

Tablo 2-52: Kaymakamlık binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[125]

124. Kaymakamlıkların bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 01.04.2015)
125. Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.

Binaların fiziksel koşullarının durumu diğer kamu binalarında ki durumun benzeridir. Yapılan düzenlemeler genelde ortopedik engelli bireyler nazara alınarak yapılmış, ötesinde görme ve işitme engelli bireyler bakımından sınırlı çalışmalar yapılmıştır. Örneğin, hissedilebilir zemin uygulaması %9,90'da, indüksiyon döngü sistemi ise %0,50'de kalmıştır.

2- Kaymakamlıkların Hizmete Erişim Bakımından Durumu

Araştırma sonuçlarına göre, kaymakamlıkların hizmete erişim bakımından durumu, fiziksel erişilebilirlik düzenlemelerin çok altındadır. Nitekim web sayfalarının erişilebilirlikleri ve işaret dili bilen personel bulunma durumu incelendiğinde:

- Görme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 4 (%0,83), uygun olmayan 476 (%99,17),
- İşitme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 13 (%2,71), uygun olmayan 467 (%99,17),
- İşaret dili bilen personelin bulunduğu kaymakamlık sayısı 14 (%2,92), bulunmayan 466 (%97,08),
- Psikolog istihdam edilen kaymakamlık sayısı 4 (%0,83), edilmeyen ise 42'dir (%99,17).

Kaymakamlıkların Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	Görme Engelli Bireyler Bakımından	4	0,83	476	99,17
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	13	2,71	467	99,17
Personel Bulunma Durumu	İşaret Dili Bilen Personel	14	2,92	466	97,08
	Sosyal Hizmet Uzmanı	10	2,08	470	97,92
	Psikolog	4	0,83	476	99,17

Tablo 2-53: Kaymakamlıkların hizmete erişim bakımından verileri

Tüm bu veriler ışığında, kaymakamlıkların erişilebilirlik tablosu herkes bakımından çeşitli engeller barındırmaktadır. Fiziksel düzenlemeler yetersizdir, buna müteakip hizmet sunumlarında kullanılan bilgi sistemleri, iletişim yöntemleri ise çok daha sınırlıdır.

3- İki İzleme Dönemi Verilerine Göre Kaymakamlıkların Mukayeseli Analizi

Geçen dönem (2013) ilâ bu dönem (2014) arasında kaymakamlıkların erişilebilirlik bakımından ne kadar yol katettiğine ilişkin inceleme her iki dönemde de yanıt veren 179 kaymakamlık üzerinden yapılmıştır. Mukayeseli analizde yaşanan sorunlara ilişkin bilgi, bölümün başında yer alan "Kısıtlar ve Zorluklar" başlığında ifade edilmiştir. Dolayısıyla değerlendirmelerde bu durumun gözetilmesi gerekmektedir.

Yapılan analize göre, hissedilebilir zemin yapılma oranında %3,12, asansör bulunan bina oranında %7,97, asansörlerdeki sesli uyarı sistemlerinde %9,77, fiziksel düzenleme yapılan bina oranında %13,14, uygun tuvalet bulunan bina oranında %9,81, işaret dili bilen personel sayısında %0,57 ve web sayfalarının görme engelli bireyler bakımından uygunluğunda ise %1,12'lik bir artış söz konusudur.

Öte yandan kaymakamlık binalarında da bir yıl içinde bina sayıları bakımından bazı değişikler söz konusudur. Ancak bu durum erişilebilirlik bakımından binalarında olumsuz bir tablo oluşturmamıştır. Bu durumun tek istisnası indüksiyon döngü sistemi bulunan bina oranındadır ve oranı %1,33 gibi bir değere denk gelmektedir.

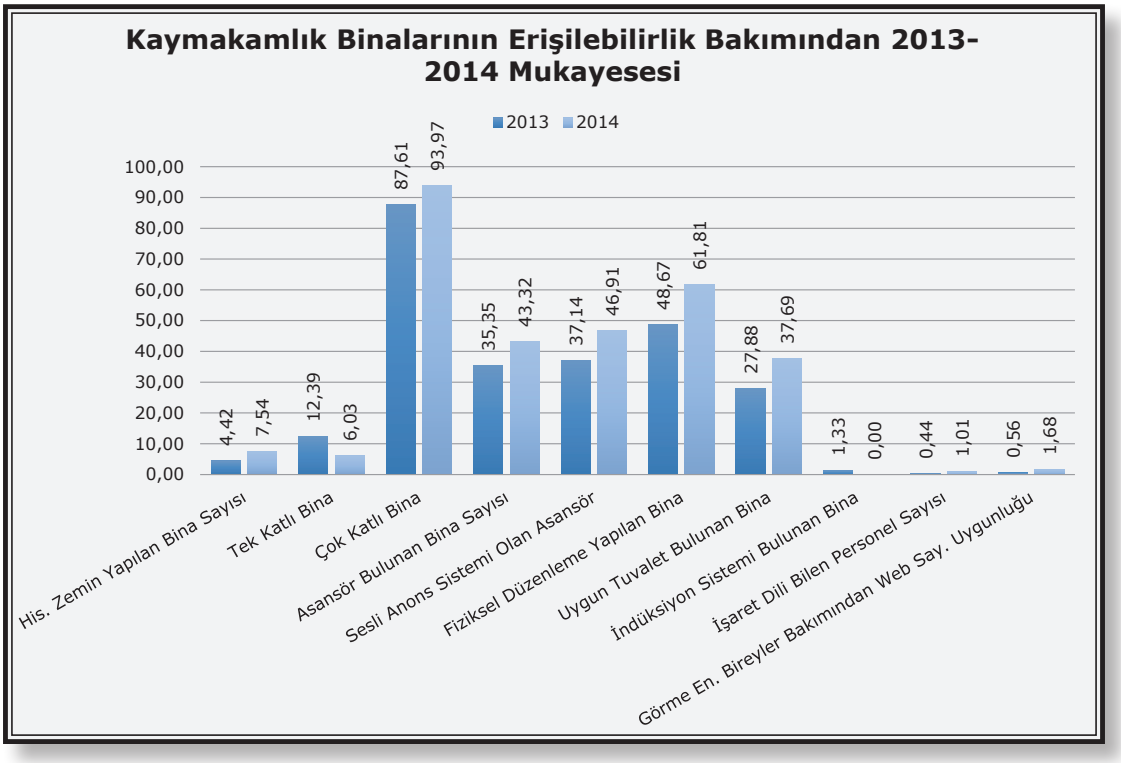

Grafik 2-23: Kaymakamlık binalarının erişilebilirlik bakımından 2013-2014 mukayesesi

2.2.2.15. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu

RAM'ların erişilebilirlik durumları bu bölümde incelenecek olup eğitim hayatıyla ilgili korelâsyonu raporun "Eğitim" başlıklı bölümünde yer alacaktır. Ancak bu bölümde RAM hizmet binalarının erişilebilirlik verileri paylaşılacaktır.

Toplam 225 RAM'a yapılan bilgi edinme başvurusundan[126] 124'üne yanıt verilmiş, 101'ine yanıt verilmemiş ve yanıt verilme oranı %60,48 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu 124 RAM toplamda 124 binada hizmet vermektedir. 124 binanın 75'i (%60,48) RAM'ların kendilerine ait/tahsis edilmiş, 49'u (%39,52) ise başka kurumlar tarafından RAM'ların kullanımına tahsis edilmiştir. 124 binada erişilebilirlik bakımından yapılan düzenlemeler ise şöyledir:

- 124 binanın 30'u tek (%24,19), 94'ü (%75,81) çok katlı olup, söz konusu 94 çok katlı binanın 21'inde (%22,34) asansör bulunurken 73'ünde (%77,66) bulunmamaktadır,
- 21 asansörden 11'inde (%52,38) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken 10'unda (%47,62) yoktur,
- 124 binanın 3'ünde (%2,42) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış 121'inde (%97,58) yapılmamıştır,
- 124 binanın 89'unda (%71,77) bina içi yatay dolaşımda ortopedik engelli bireyler bakımından düzenleme yapılmışken 35'inde (%28,23) yapılmamıştır,
- 124 binanın 63'ünde (%50,81) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 61'inde (%49,19) yapılmamıştır,
- 124 binanın sadece 1'inde (%0,81) indüksiyon döngü sistemi bulunmaktayken 123'ünde (%99,19) bulunmaktadır.

126. RAM'ların bilgi edinme başvurularına cevap vermelerini kolaylaştırıcı form örneği http://www.engellihaklariizleme.org/tr/yayinlar.html (erişim tarihi: 31.03.2015)

RAM Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																	
	Merkez Binası RAM'a Ait	Merkez Binası Başka Kuruma Ait	Toplam Bina Sayısı	Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
				T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	75	49	124	30	94	21	73	11	10	3	121	89	35	63	61	1	123
Yüzdeleri	60,48	39,52	-	24,19	75,81	22,34	77,66	52,38	47,62	2,42	97,58	71,77	28,23	50,81	49,19	0,81	99,19

Tablo 2-54: RAM hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[127]

RAM'ların fiziksek koşuları herkes bakımından ciddi engeller barındırmaktadır. Kaldı ki RAM'lar engelli bireylere doğrudan hizmet vermesi için kurulan kurumlardır.

2.2.2.16. ADSM'lerde Hizmet ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

"Ağız ve Diş Sağlığı Merkezleri" ADSM'lerin erişilebilirlik durumlarına ilişkin veriler bu bölümde paylaşılacaktır. Ancak, sağlık hakkıyla ilişkisi ve derinlemesine analizi raporu "Sağlık" başlıklı bölümünde yer alacaktır.

Bu bölümün başında da bahsedildiği üzere 2014 yılında yapılan izleme çalışmalarının kapsamı hem nicelik hem de nitelik bakımından genişletilmiştir. Bunun bir yansıması da ADSM'lerin fiziksel koşulları, hizmet sunumları bilgi ve teknolojileri ve de iletişim yöntemlerinin erişilebilirlikleri olmuştur.

ADSM'lerde üç odak belirlenmiştir. Bunlardan birincisi Sağlık Bakanlığı'na bağlı ADSM'ler, ikincisi devlet hastaneleri ve üçüncüsü ise tıp fakülteleri bünyesinde hizmet veren ADSM'lerdir.

Araştırma kapsamında Türkiye'deki toplam 453 ADSM'den bilgi alınması hedeflenmiş olup, bunlardan 84'üne (%18,54) yanıt alınmış, 369'una (%81,46) ise yanıt alınamamıştır.

ADSM Bilgi Edinme Başvurusuna Cevap Verilme Durumu (ADSM'ler, Devlet Hastaneleri Bünyesindeki ADSM'ler ve Diş Hekimliği Fakültesi ADSM'ler)				
Kurum Türü	Cevap Durumu			
	Cevap Veren ADSM		Cevap Vermeyen ADSM	
	Sayıları	Yüzdeleri	Sayıları	Yüzdeleri
Sağlık Bakanlığı'na Bağlı ADSM'ler	56	46,67	64	53,33
Diş Hekimliği Fakültesi ADSM'leri	17	26,56	47	73,44
Devlet Hastaneleri İçinde Yer Alan ADSM'ler	11	4,09	258	95,91
Toplamları	84	18,54	369	81,46

Tablo 2-55: ADSM'lerde bilgi edinme başvurusuna cevap verilme durumu

127. Tabloda yer alan "T" tek katlı, "Ç" çok katlı, "E" evet ve "H" hayır anlamındadır.

Cevap veren söz konusu 84 ADSM'de, fiziksel erişilebilirlik koşulları şöyledir:

- 84 asansörün 37'sinde (%44,05) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken, 47'sinde (%55,95) yoktur,
- Yine 84 asansörün 42'sinde (%50,00) kabartma panel[128] varken, 42'sinde (%50,00) yoktur,
- 84 ADSM'nin 77'sinde (%91,67) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 7'sinde (%8,33) yapılmamıştır,
- 84 ADSM'nin 76'sında (%90,48) engelli bireyler için otopark bulunmaktayken 8'inde (%9,52) bulunmamaktadır.

ADSM'lerde Fiziksel Erişilebilirlik Verileri (ADSM'ler, Devlet Hastaneleri Bünyesindeki ADSM'ler ve Diş Hekimliği Fakültesi ADSM'leri)					
Sorgulanan Yapı		**Var**		**Yok**	
		Sayıları	**Yüzdeleri**	**Sayıları**	**Yüzdeleri**
Asansörlerin Sesli Uyarı Sistemi ve Kabartma Panel Durumu	**Sesli Uyarı Sistemi**	37	44,05	47	55,95
	Kabartma Panel Durumu	42	50,00	42	50,00
Uygun Tuvalet Bulunma Durumu		77	91,67	7	8,33
Engelli Bireyler İçin Otopark		76	90,48	8	9,52

Tablo 2-56: ADSM'lerde fiziksel erişilebilirlik verileri

Yukarıdaki tabloda yer alan verilere göre ADSM'lerin fiziksel erişilebilirlik koşulları, incelemeye alınan diğer kamu kurum ve kuruluşlarındakinden müspet ve bariz yönde daha farklıdır. Bu durumun, yani ADSM'lerin erişilebilirlik konusunda bu denli ilerleme kaydetmiş olmasının araştırılmaya ihtiyacı vardır. Zira diğer kurumların yapmakta zorlandığı ve hatta yeterince önem atfedemediği erişilebilirlik konusunda, ADSM'lerin öncülük ve rehberlik etme potansiyeli söz konusudur.

Diğer yandan çeşitli (kabartma doküman ya da sesli) materyaller hazırlayarak sunulan hizmetlerin koşullarını anlatmak ve açıklamak üzere tedbir alan ADSM'lerin sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Yine aşağıdaki tabloda web sayfalarının erişilebilirlikleri ve işaret dili bilen personel bulunma durumu da verilmektedir.

- Görme engelli bireyler bakımından kabartma doküman hazırlayan ADSM sayısı 27 (%32,14), hazırlamayan 57 (%67,86),
- Görme engelli bireyler bakımından sesli materyal hazırlayan ADSM sayısı 17 (%20,24), hazırlamayan 67 (%79,76),
- Görme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 2 (%2,38), uygun olmayan 82 (%97,62),
- İşitme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 12 (%14,29), uygun olmayan 72 (%85,71),
- İşaret dili bilen personelin bulunduğu ADSM sayısı 51 (%60,71), bulunmayan ise 33'tür (%32,29).

128. Kabartma panelden kastedilen, asansör kumanda panelinin Braille Alfabesi ile donatılmasıdır.

ADSM'lerde Bilgiye ve Hizmete Erişilebilirlik Verileri (ADSM'ler, Devlet Hastaneleri Bünyesindeki ADSM'ler ve Diş Hekimliği Fakültesi ADSM'ler)					
Sorgulanan Hizmet		Var		Yok	
		Sayıları	Yüzdeleri	Sayıları	Yüzdeleri
Hizmete Erişim Koşullarını Anlatmak / Açıklamak Amacıyla Hazırlanmış Materyal Durumu	Kabartma Doküman	27	32,14	57	67,86
	Sesli Materyal	17	20,24	67	79,76
	Diğer	15	17,86	69	82,14
Görme Engelli Bireyler Bakımından Web Sayfasının Uygunluğu		2	2,38	82	97,62
İşitme Engelli Bireyler Bakımından Web Sayfasının Uygunluğu		12	14,29	72	85,71
İşaret Dili Bilen Personel Sayısı		51	60,71	33	39,29

Tablo 2-57: ADSM'lerde bilgiye ve hizmete erişilebilirlik verileri

Yukarıdaki tablo verilerine göre hizmet sunumlarındaki erişilebilirlik düzenlemeleri diğer kamu kurum ve kuruluşlarınkinden nispeten müspet yönde farklıdır. En anlamlı fark ise işaret dili bilen personel sayısı oranındadır. Ancak aynı farkı, görme engelli bireylerin web sayfalarını erişilebilir bir şekilde kullanabilmesi açısından söylemek pek mümkün değildir.

2.2.2.17. Hastanelerde Hizmetlerin ve Hizmet Binalarının Erişilebilirlikleri

Hastanelerin erişilebilirlik durumlarına ilişkin veriler bu bölümde paylaşılacaktır. Ancak, sağlık hakkıyla ilişkisi ve derinlemesine analizi, raporun "Sağlık" başlıklı bölümünde yer alacaktır.

Hastanelerin hem nitelik hem de nicelik bakımından izlenmesi, araştırmanın genişlediği alanlardandır. Araştırma, hastanelerin fiziksel koşullarını, hizmet sunumlarını bilgi ve teknolojilerini ve de iletişim yöntemlerinin erişilebilirliklerini incelemektedir.

Bu bağlamda hastaneler bakımından iki odak belirlenmiştir. Bunlardan birincisi devlet, ikincisi ise üniversite hastaneleridir.

Toplam 589 hastaneden bilgi alınması hedeflenmiş olup, bunlardan 385'ine (%65,37) yanıt alınmış, 204'ünden (%34,63) ise yanıt alınamamıştır.

Devlet-Üniversite Hastanelerinin Bilgi Edinme Başvurusuna Cevap Verme Durumu				
Hastane Kategorisi	Cevap Durumu			
	Cevap Veren Hastane		Cevap Vermeyen Hastane	
	Sayıları	Yüzdeleri	Sayıları	Yüzdeleri
Devlet Hastaneleri	347	67,51	167	32,49
Üniversite Hastaneleri	38	50,67	37	49,33
Toplamları	**385**	**65,37**	**204**	**34,63**

Tablo 2-58: Devlet-Üniversite hastanelerinin bilgi edinme başvurusuna cevap verme durumu

Cevap veren söz konusu 385 hastanenin fiziksel erişilebilirlik koşulları şöyledir:

- Hastanelerde bulunan 385 asansörün 223'ünde (%57,92) sesli uyarı sistemi (asansörün hangi kata geldiğini belirten sesli ikaz) varken, 162'sinde (%42,08) yoktur,

- Yine 385 asansörün 242'sinde (%62,86) kabartma panel[129] varken, 143'ünde (%37,14) yoktur,
- 385 hastanenin 335'inde (%87,01) ortopedik engelli bireyler bakımından TS 9111'e göre tuvalet yapılmışken 50'sinde (%12,99) yapılmamıştır,
- 385 hastanenin 367'sinde (%95,32) engelli bireyler için otopark bulunmaktayken 18'inde (%4,68) bulunmamaktadır.

Devlet-Üniversite Hastanelerinde Fiziksel Erişilebilirlik Verileri					
Sorgulanan Yapı		Var		Yok	
		Sayıları	Yüzdeleri	Sayıları	Yüzdeleri
Asansörlerin Sesli Uyarı Sistemi ve Kabartma Panel Durumu	Sesli Uyarı Sistemi	223	57,92	162	42,08
	Kabartma Panel Durumu	242	62,86	143	37,14
Uygun Tuvalet Bulunma Durumu		335	87,01	50	12,99
Engelli Bireyler İçin Otopark		367	95,32	18	4,68

Tablo 2-59: Devlet-Üniversite hastanelerinin fiziksel erişilebilirlik verileri

Yukarıdaki tabloda yer alan verilere göre tıpkı ADSM'lerde olduğu gibi fiziksel erişilebilirlik koşulları, incelemeye alınan diğer kamu kurum ve kuruluşlarındakinden müspet ve bariz yönde daha farklıdır. ADSM'lerde olduğu gibi, hastanelerin erişilebilirlik konusunda bu denli ilerleme kaydetmiş olmasının araştırılmaya ihtiyacı vardır. Zira diğer kurumların yapmakta zorlandığı ve hatta yeterince önem atfedemediği erişilebilirlik konusunda, hastanelerin tıpkı ADSM'ler gibi öncülük ve rehberlik etme potansiyeli söz konusudur.

Öte yandan aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere, hastaneler ile ADSM'lerde fiziksel erişilebilirliğin mukayesesi söz konusu olduğunda, %13,87 ile asansörlerin sesli uyarı sisteminde, %12,86 ile asansörlerin kabartma panel durumunda ve %4,84 ile otoparklarda devlet ve üniversite hastanelerinin daha fazla düzenleme yaptığı sonucuna varılmaktadır. Buna karşın ADSM'lerin ise %4,66'lık bir fark ile tuvaletlerde, ortopedik engelliler bakımından daha fazla düzenleme yaptığı anlaşılmıştır.

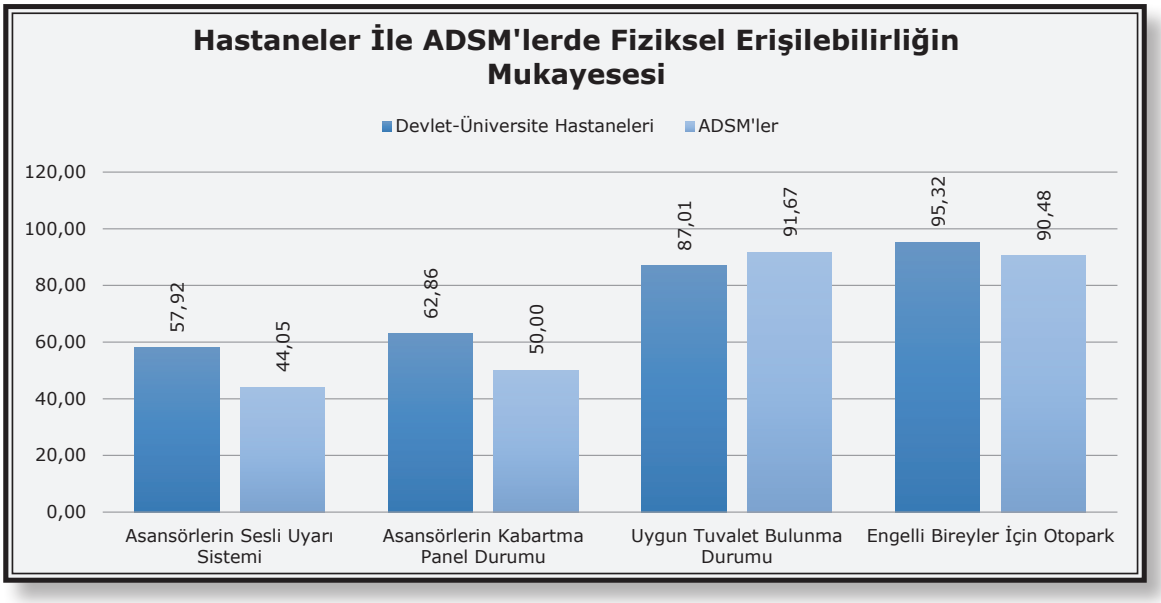

Grafik 2-24: Hastaneler ile ADSM'lerde fiziksel erişilebilirliğin mukayesesi

129. Kabartma panelden kastedilen, asansör kumanda panelinin Braille Alfabesi ile donatılmasıdır.

Çeşitli (kabartma doküman ya da sesli) materyaller hazırlayarak sunulan hizmetlerin koşullarını anlatmak ve açıklamak üzere tedbir alan hastanelerin sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Yine aşağıdaki tabloda web sayfalarının erişilebilirlikleri ve işaret dili bilen personel bulunma durumu verilmektedir. Buna göre:

- Görme engelli bireyler bakımından kabartma doküman hazırlayan hastane sayısı 108 (%28,05), hazırlamayan 277 (%71,95),
- Görme engelli bireyler bakımından sesli materyal hazırlayan hastane sayısı 70 (%18,18), hazırlamayan 315 (%81,82),
- Görme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 15 (%3,90), uygun olmayan 370 (%96,10),
- İşitme engelli bireyler bakımından uygun teknik altyapıya haiz olan web sayfası sayısı 52 (%13,51), uygun olmayan 333 (%86,49),
- İşaret dili bilen personelin bulunduğu hastane sayısı 242 (%62,86), bulunmayan hastane sayısı ise 143'tür (%37,14).

Devlet-Üniversite Hastanelerinde Bilgiye ve Hizmete Erişilebilirlik Verileri					
Sorgulanan Hizmet		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayıları	Yüzdeleri	Sayıları	Yüzdeleri
Hizmete Erişim Koşullarını Anlatmak / Açıklamak Amacıyla Hazırlanmış Materyal Durumu	Kabartma Doküman	108	28,05	277	71,95
	Sesli Materyal	70	18,18	315	81,82
	Diğer	58	15,06	327	84,94
Görme Engelli Bireyler Bakımından Web Sayfasının Uygunluğu		15	3,90	370	96,10
İşitme Engelli Bireyler Bakımından Web Sayfasının Uygunluğu		52	13,51	333	86,49
İşaret Dili Bilen Personel Sayısı		242	62,86	143	37,14

Tablo 2-60: Devlet-Üniversite hastanelerinde bilgiye ve hizmete erişilebilirlik verileri

Yukarıdaki tablo verilerine göre hizmet sunumlarındaki erişilebilirlik düzenlemeleri diğer kamu kurum ve kuruluşlarınkinden nispeten müspet yönde farklıdır. En anlamlı fark ise işaret dili bilen personel sayısı oranındadır. Ancak aynı farkı, görme engelli bireylerin web sayfalarını erişilebilir bir şekilde kullanabilmesi açısından söylemek pek mümkün değildir.

Öte yandan aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere, hastane ile ADSM'lerde bilgiye ve hizmete erişilebilirliğin mukayesesi yapıldığında ortaya anlamlı bir fark çıkmamaktadır ve sonuçlar birbirlerine oldukça yakındır.

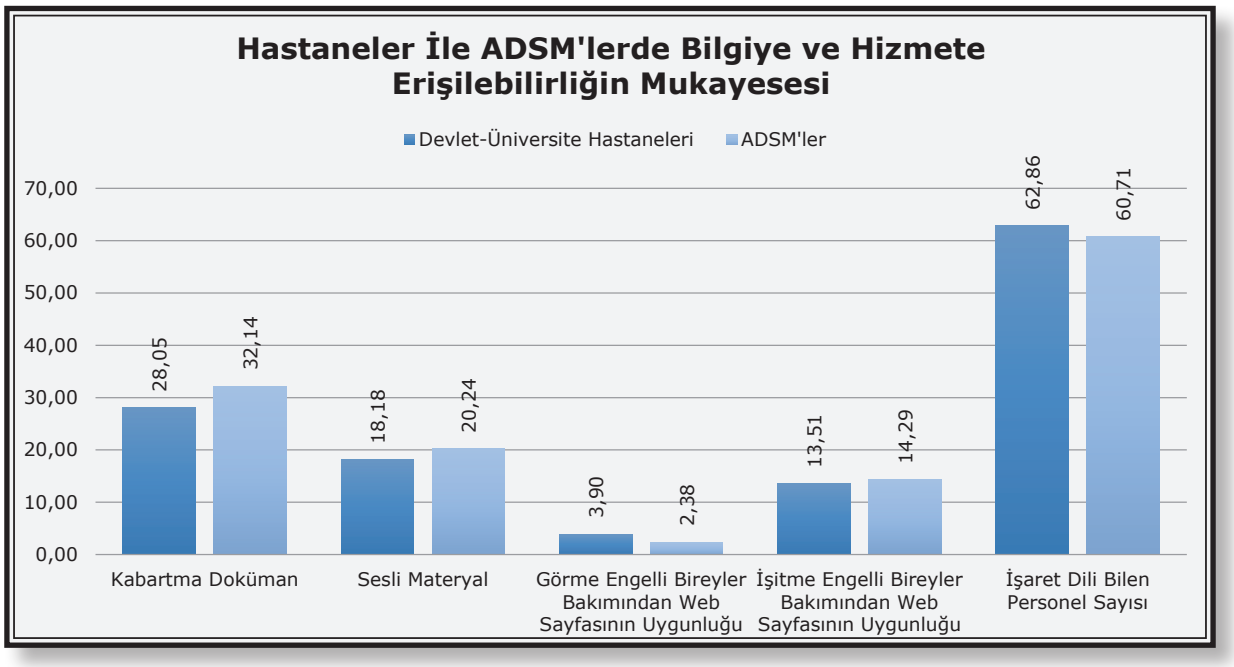

Grafik 2-25: Hastaneler ile ADSM'lerde bilgiye ve hizmete erişilebilirliğin mukayesesi

2.2.2.18. Yapısal ve Donanımsal Özelliklere Göre Kurum veya Kuruluşlarda Erişilebilirliğin Mukayeseli Analizi

Yukarıdaki bölümlerde her odak bakımından erişilebilirliğin hem yapısal hem de donanımsal olarak durumu ve sonuçları ortaya konulmuştu. Raporun bu bölümünde yapısal ve donanımsal özelliklere göre odak kurum veya kuruluşlarının mukayeseli analizi iki açıdan yapılacaktır. Birincisi hangi yapısal ya da donanımsal düzenlemenin hangi kurum veya kuruluşlarda daha çok yapıldığına ilişkin ve sadece 2014 verilerine dayanan mukayeseli analizdir. Bu mukayeseli analiz erişilebilirlik adına yapılan düzenlemelerin ya da alınan tedbirlerin nerede kümelendiğini de ortaya çıkarabilecektir.

İkinci mukayeseli analiz ise 2013 ilâ 2014 yılları arasında odakların ilerleme hızlarının ölçülmesi şeklindedir. Bu analiz hangi odağın hangi yapısal ya da donanımsal özelliklerinde ilerleme ya da gerileme kaydettiğini sunması bakımından önem arz etmektedir. Fakat bu analiz yapılırken her iki dönemde de yanıt vermiş ve incelemeye alınmış odakların verileri kullanılacaktır. Dolayısıyla birinci ile ikinci analizde yer alan odaklar ve oranlarının farklılıkları tabiidir. Öte yandan bakanlık binalarına ilişkin veriler bu analizde kullanılmamıştır. Zira bakanlık bina sayılarındaki anlamlandırılamayan değişimler analiz yapmayı güçleştirmiştir.

1- Asansör Bulunma Durumuna Göre Odak Kurum veya Kuruluşların Mukayeseli Analizi

A) 2014 Dönemi Verilerine Göre Mukayeseli Analiz

2014 döneminde yapılan izleme çalışmalarının verilerine göre kamu hizmet binalarında asansör bulunma hakkındaki analiz 15 odak üzerinden yapılmıştır. Sıralamadaki ilk odak ile son odak arasında ciddi ve oransal bir fark bulunmaktadır. Buna göre sıralamadaki ilk odak olan SGK il binalarında asansör bulunma oranı %85,86 iken sıralamanın sonunda bulunan RAM'larda bu oran %22,34'e düşmektedir ve aradaki fark %63,52'dir.

Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere asansör bulunma oranında %50 bandı ve altında 9, üstünde ise 6 odak bulunmaktadır.

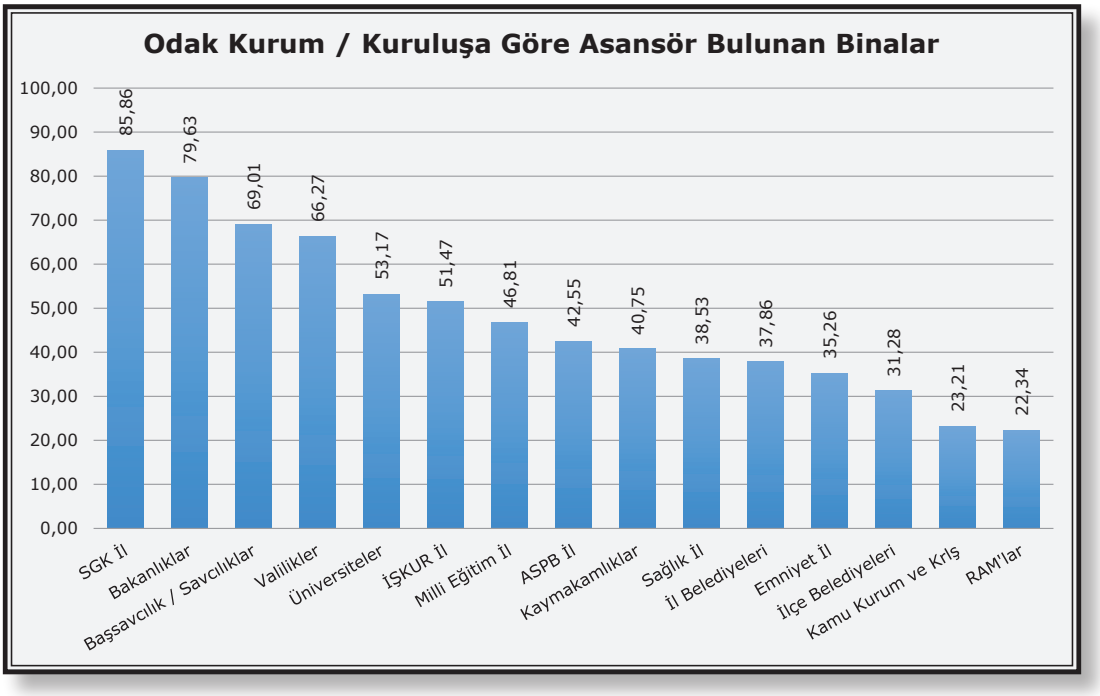

Grafik 2-26: Odak kurum / kuruluşa göre asansör bulunan binalar

B) 2013-2014 Dönemi Verilerine Göre Mukayeseli Analiz

Asansör bulunma hakkındaki analiz 10 odak üzerinden yapılmıştır. En düşük ilerleme hızı %0,13 ile İŞKUR ve sağlık il binalarında, en yüksek ilerleme ise %12,44 ile valilik binalarındadır. Tüm odaklar bakımından ve asansörlere ilişkin ilerleme hızı ise ortalama %6,35'dir.

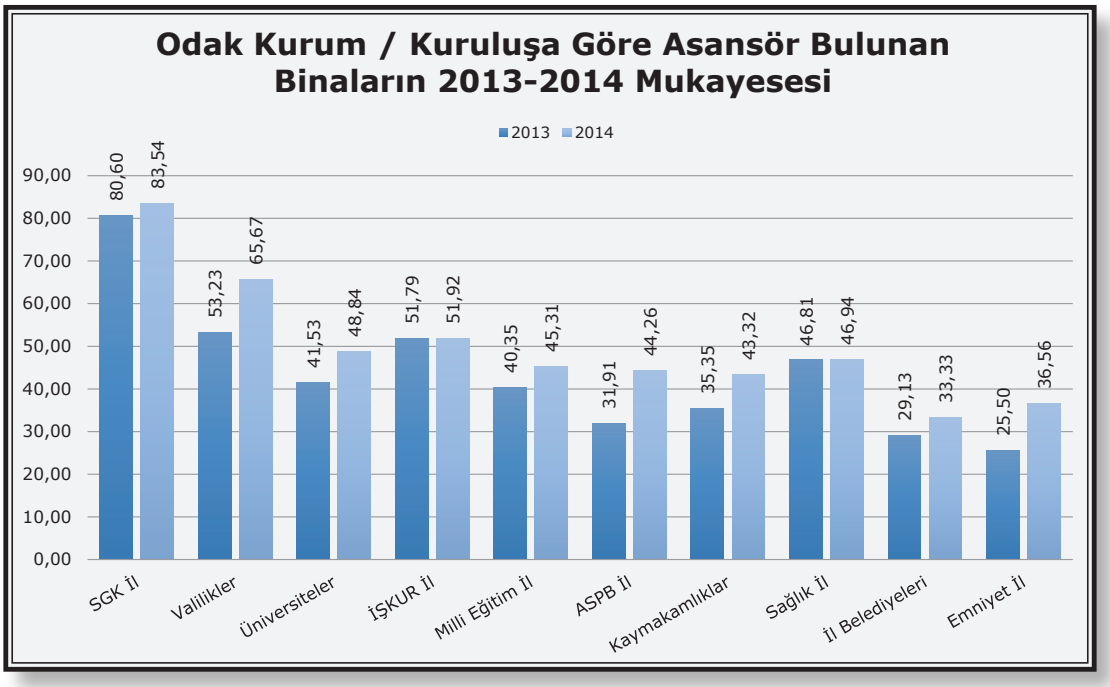

Grafik 2-27: Odak kurum / kuruluşa göre asansör bulunan binaların 2013-2014 mukayesesi

2- Asansörlerde Sesli Anons Sitemi Bulunma Durumuna Göre Odak Kurum veya Kuruluşların Mukayeseli Analizi

A) 2014 Dönemi Verilerine Göre Mukayeseli Analiz

2014 döneminde yapılan izleme çalışmalarının verilerine göre asansörlerin sesli anons sistemi hakkındaki analiz, 20 odak üzerinden yapılmıştır. Sıralamadaki ilk odak ile son odak kurum arasında ciddi ve oransal bir fark bulunmaktadır. Buna göre, sıralamadaki ilk odak olan ADSM (devlet hastaneleri) asansörlerinde sesli anons bulunma oranı %63,64 iken sıralamanın sonunda bulunan ADSM'lerde (diş hekimliği fakültesi) bu oran %17,65'e düşmektedir ve aradaki fark %45,99'dur.

Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere asansörlerde sesli anons bulunma oranında %50 bandı ve altında 16, üstünde ise 4 odak bulunmaktadır.

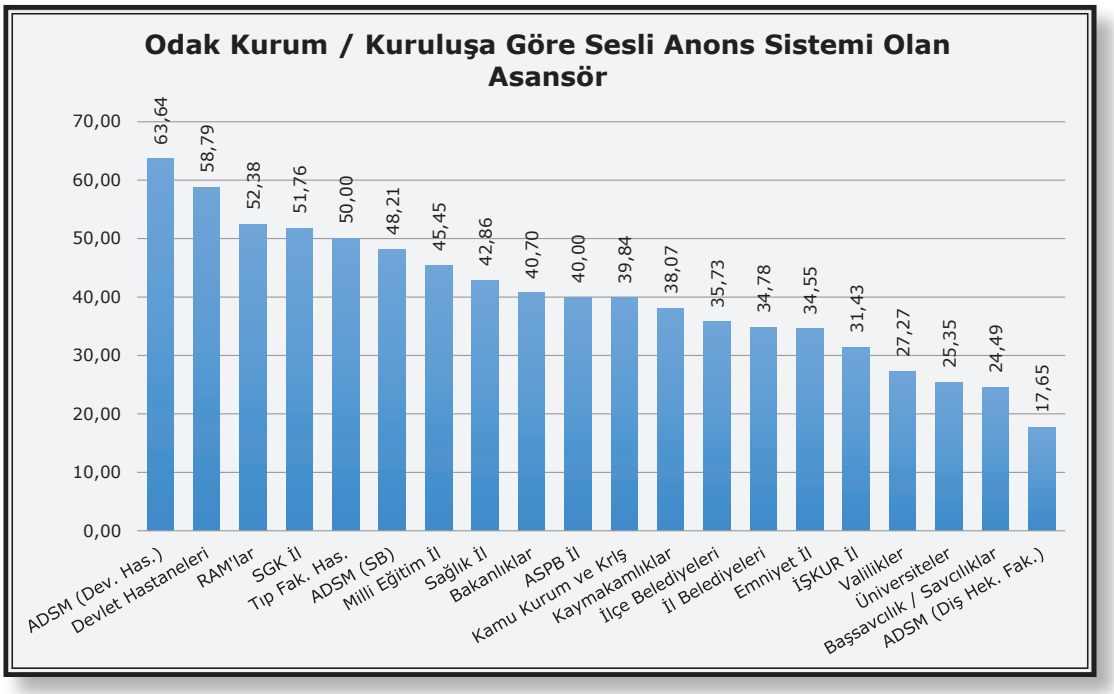

Grafik 2-28: Odak kurum / kuruluşa göre sesli anons sistemi olan asansör

B) 2013-2014 Dönemi Verilerine Göre Mukayeseli Analiz

Asansörlerin sesli anons sistemi bulunma hakkındaki analiz, 11 odak kurum üzerinden yapılmıştır. En düşük ilerleme hızı %4,44 ile ASPB il binalarında, en yüksek ilerleme ise %34,51 ile SGK il binalarındadır. Tüm odaklar bakımından ve asansörlerin sesli anons sistemine ilişkin ilerleme hızı ise ortalama %14,82'dir.

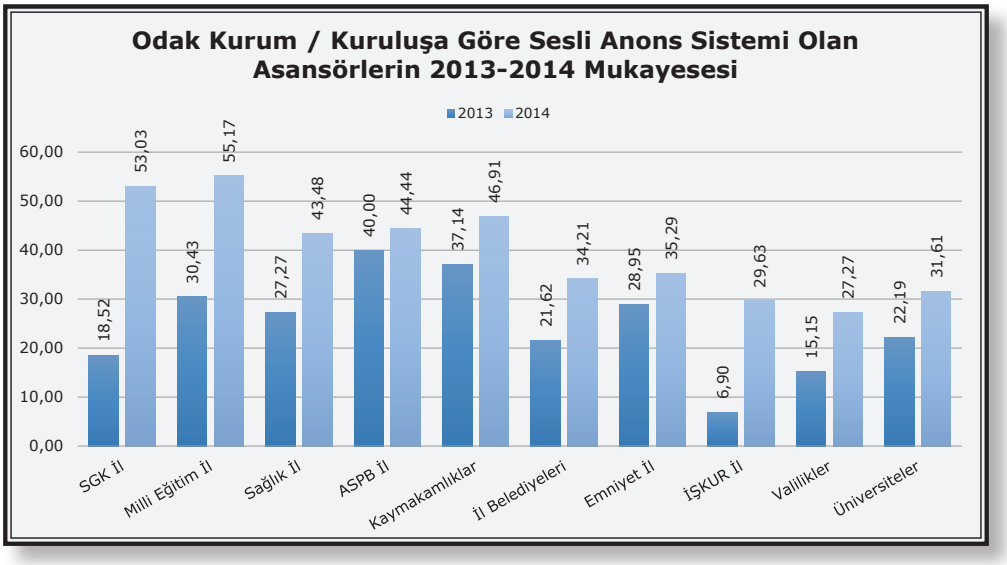

Grafik 2-29: Odak kurum / kuruluşa göre sesli anons sistemi olan asansörlerin 2013-2014 mukayesesi

3- Hissedilebilir Zemin Yapılan Binaların Durumuna Göre Odak Kurum veya Kuruluşların Mukayeseli Analizi

A) 2014 Dönemi Verilerine Göre Mukayeseli Analiz

2014 döneminde yapılan izleme çalışmalarının verilerine göre hissedilebilir zemin yapılan binalar hakkındaki analiz, 15 odak kurum üzerinden yapılmıştır. Sıralamadaki ilk odak ile son odak arasında ciddi ve oransal bir fark bulunmamaktadır ve tüm kamuda hissedilebilir zemin yapılan bina sayısı oldukça düşük seviyelerdedir. Buna göre sıralamadaki ilk odak olan SGK il binalarında hissedilebilir zemin yapılan bina sayısı %21,19 iken sıralamanın sonunda bulunan RAM'larda bu oran %2,42'ye düşmektedir ve aradaki fark %18,77'dir.

Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere hissedilebilir zemin yapılan bina oranında %50 bandına ulaşan hiçbir kurum ya da kuruluş bulunmamaktadır.

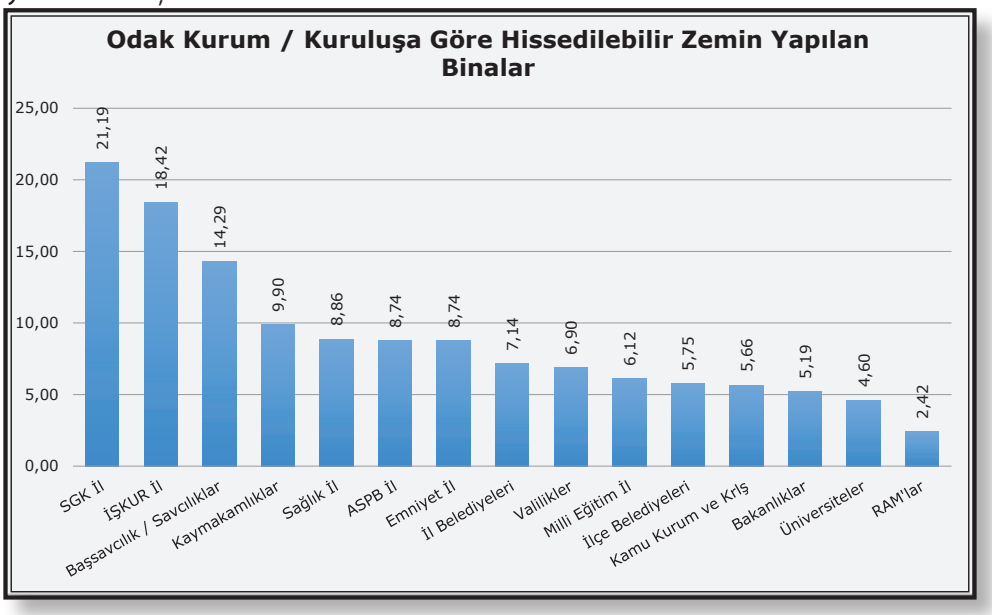

Grafik 2-30: Odak Kurum / Kuruluşa Göre Hissedilebilir Zemin Yapılan Binalar

B) 2013-2014 Dönemi Verilerine Göre Mukayeseli Analiz

Hissedilebilir zemin yapılan binalar hakkındaki analiz, 10 odak üzerinden yapılmıştır. En düşük ilerleme hızı %2,24 ile üniversite binalarında, en yüksek ilerleme ise %10,15 ile sağlık il binalarındadır. Tüm odaklar bakımından ve hissedilebilir zemin yapılmasına ilişkin ilerleme hızı ise ortalama %1,48'dir.

ASPB, emniyet, belediye, valilik ve milli eğitim il binalarının hissedilebilir zemin uygulamalarında %0,72 ilâ %5,63 arasında değişen oranlarıyla bir gerileme tespit edilmiştir. Bina sayıları incelendiğinde söz konusu odaklarda önemli değişiklikler tespit edilmiştir. Bu durumda yeni kullanıma açılan binalarda hissedilebilir zemin uygulamasının yapılmadığı düşünülmektedir. İkinci bir olasılık ise, ilk dönem ile ikinci dönemde bilgi edinme başvurusuna yanıt veren kurum ya da kuruluşların hatalı yanıt vermesidir. Ancak her durumda, araştırmanın kapsamı bu soruna ilişkin kesin kanaat bildirmek için yeterli değildir.

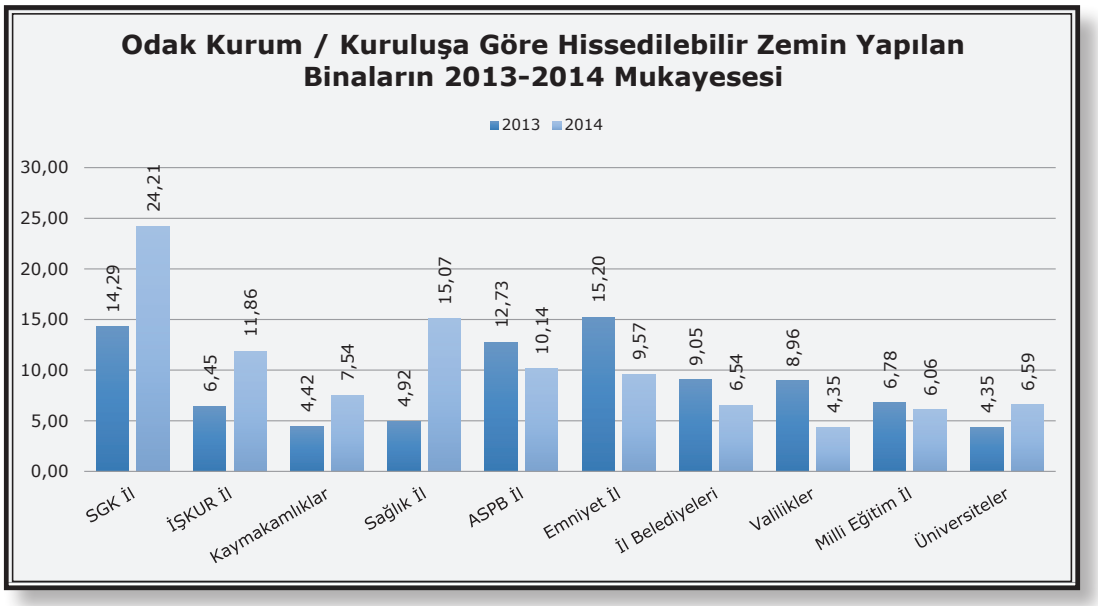

Grafik 2-31: Odak kurum / kuruluşa göre hissedilebilir zemin yapılan binaların 2013-2014 mukayesesi

4- Fiziksel Düzenleme Yapılan Binaların Durumuna Göre Odak Kurum veya Kuruluşların Mukayeseli Analizi

A) 2014 Dönemi Verilerine Göre Mukayeseli Analiz

2014 döneminde yapılan izleme çalışmalarının verilerine göre fiziksel düzenleme yapılan binalar hakkındaki analiz, 15 odak kurum üzerinden yapılmıştır. Sıralamadaki ilk odak ile son odak arasında ciddi ve oransal bir fark bulunmaktadır. Buna göre sıralamadaki ilk odak olan valilik binalarında fiziksel düzenleme yapılma oranı %73,56 iken sıralamanın sonunda bulunan il belediyelerinde bu oran %32,94'e düşmektedir ve aradaki fark %40,62'dir.

Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere fiziksel düzenleme yapılan bina oranında %50 bandı ve altında 4, üstünde ise 11 odak bulunmaktadır.

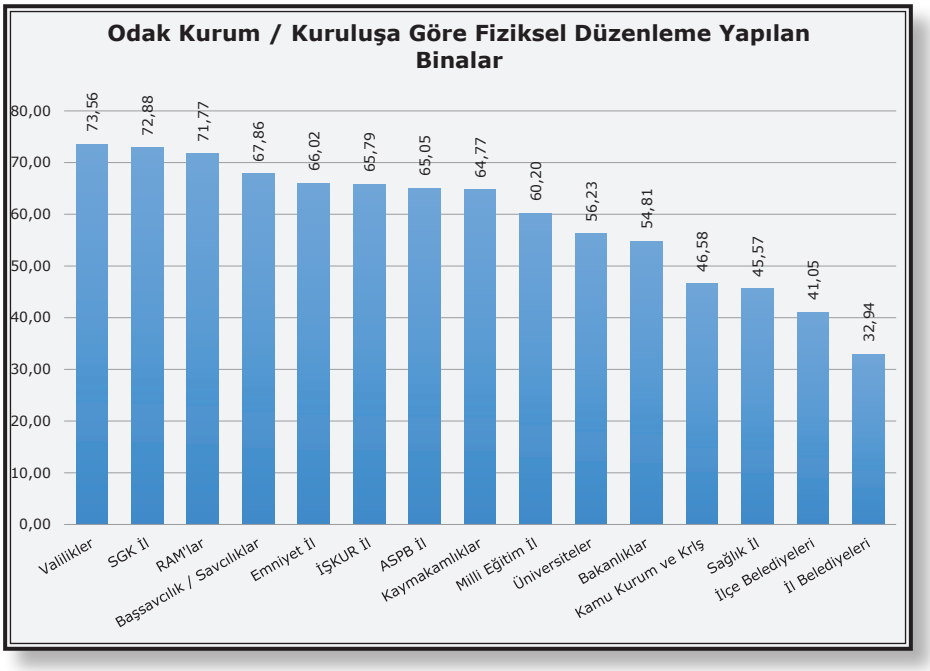

Grafik 2-32: Odak kurum / kuruluşa göre fiziksel düzenleme yapılan binalar

B) 2013-2014 Dönemi Verilerine Göre Mukayeseli Analiz

Fiziksel düzenleme yapılan binalar hakkındaki analiz, 10 odak üzerinden yapılmıştır. En düşük ilerleme hızı %3,57 ile il belediye binalarında, en yüksek ilerleme ise %14,38 ile emniyet binalarındadır. Tüm odaklar bakımından ve fiziksel düzenlemeye ilişkin ilerleme hızı ise ortalama %5,03'dür.

Valilik, ASPB, milli eğitim ve sağlık il binalarının fiziksel düzenleme yapılma oranında %0,14 ilâ %4,97 arasında değişen oranlarla bir gerileme tespit edilmiştir. Bina sayıları incelendiğinde söz konusu odaklarda önemli değişiklikler tespit edilmiştir. Bu durumda yeni kullanıma açılan binalarda fiziksel düzenleme yapılmadığı düşünülmektedir. İkinci bir olasılık ise, ilk dönem ile ikinci dönemde bilgi edinme başvurusuna yanıt veren kurum ya da kuruluşların hatalı yanıt vermesidir. Ancak her durumda, araştırmanın kapsamı bu soruna ilişkin kesin kanaat bildirmek için yeterli değildir.

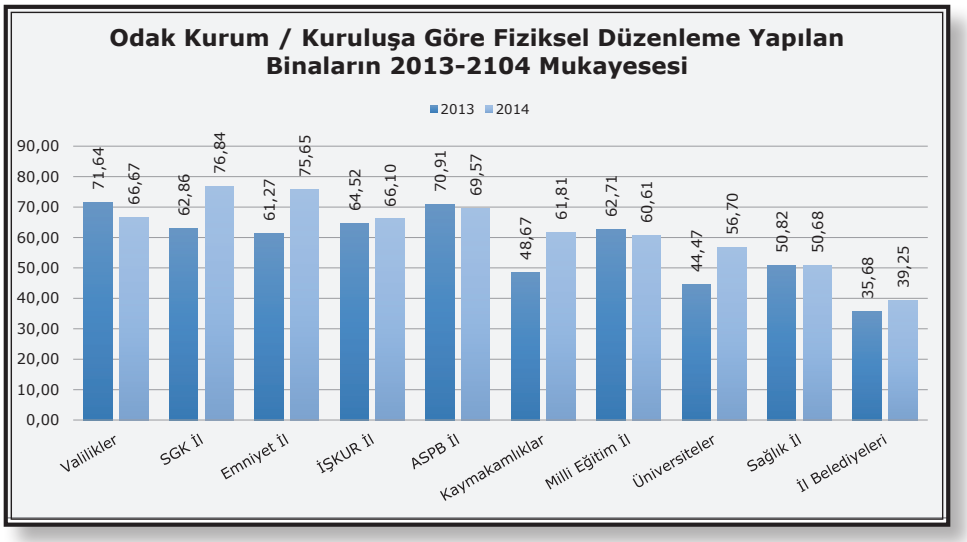

Grafik 2-33: Odak kurum / kuruluşa göre fiziksel düzenleme yapılan binaların 2013-2014 mukayesesi

5- Uygun Tuvalet Bulunan Binaların Durumuna Göre Odak Kurum veya Kuruluşların Mukayeseli Analizi

A) 2014 Dönemi Verilerine Göre Mukayeseli Analiz

2014 döneminde yapılan izleme çalışmalarının verilerine göre uygun tuvalet bulunan binalar hakkındaki analiz, 20 odak kurum üzerinden yapılmıştır. Sıralamadaki ilk odak ile son odak arasında ciddi ve oransal bir fark bulunmaktadır. Buna göre sıralamadaki ilk odak kurum olan ADSM (devlet hastaneleri) binalarında uygun tuvalet bulunma oranı %100,00 iken sıralamanın sonunda bulunan kamu kurum ve kuruluşlarında oran %18,81'e düşmektedir ve aradaki fark %81,19'dur.

Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere uygun tuvalet bulunma oranında %50 bandı ve altında 9, üstünde ise 11 odak bulunmaktadır.

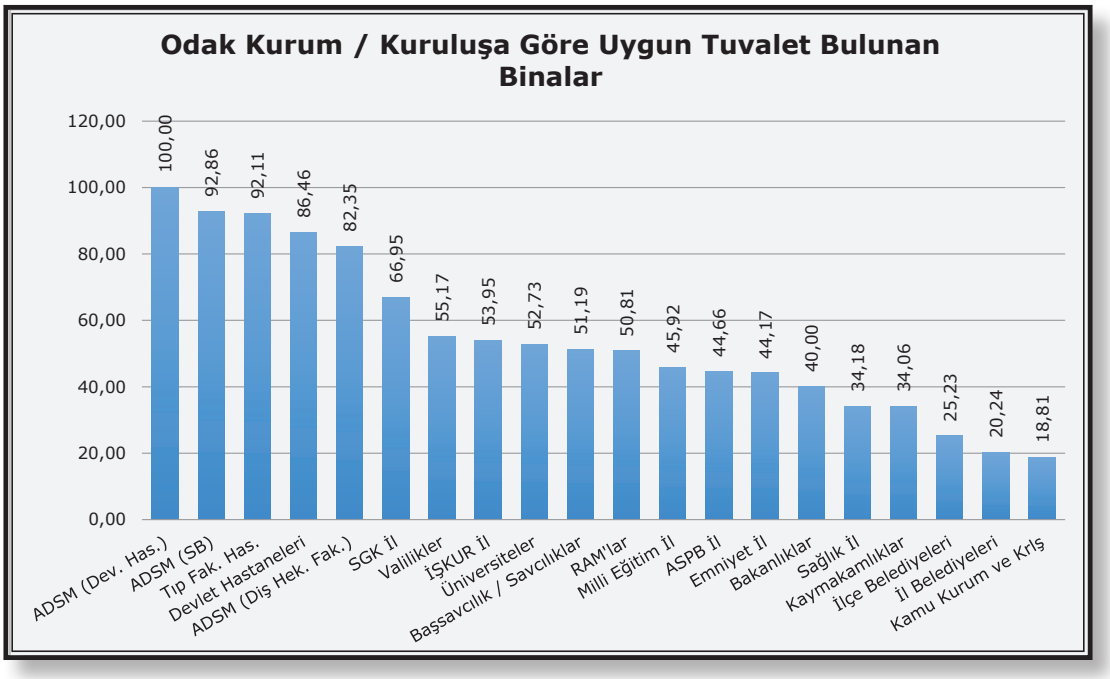

Grafik 2-34: Odak kurum / kuruluşa göre uygun tuvalet bulunan binalar

B) 2013-2014 Dönemi Verilerine Göre Mukayeseli Analiz

Uygun tuvalet yapılan binalar hakkındaki analiz, 10 odak kurum üzerinden yapılmıştır. En düşük ilerleme hızı %1,66 ile SGK il binalarında, en yüksek ilerleme ise %13,15 ile valilik binalarındadır. Tüm odaklar bakımından ve uygun tuvalet yapılmasına ilişkin ilerleme hızı ise ortalama %7,48'dir.

Uygun tuvalet bulunmasına ilişkin, ASPB il binalarında %8,17 oranında bir gerileme tespit edilmiştir. Bina sayıları incelendiğinde söz konusu odakta önemli değişiklikler tespit edilmiştir. Bu durumda yeni kullanıma açılan binalarda uygun tuvaletlerin yapılmadığı düşünülmektedir. İkinci bir olasılık ise, ilk dönem ile ikinci dönemde bilgi edinme başvurusuna yanıt veren kurum ya da kuruluşların hatalı yanıt vermesidir. Ancak her durumda, araştırmanın kapsamı bu soruna ilişkin kesin kanaat bildirmek için yeterli değildir.

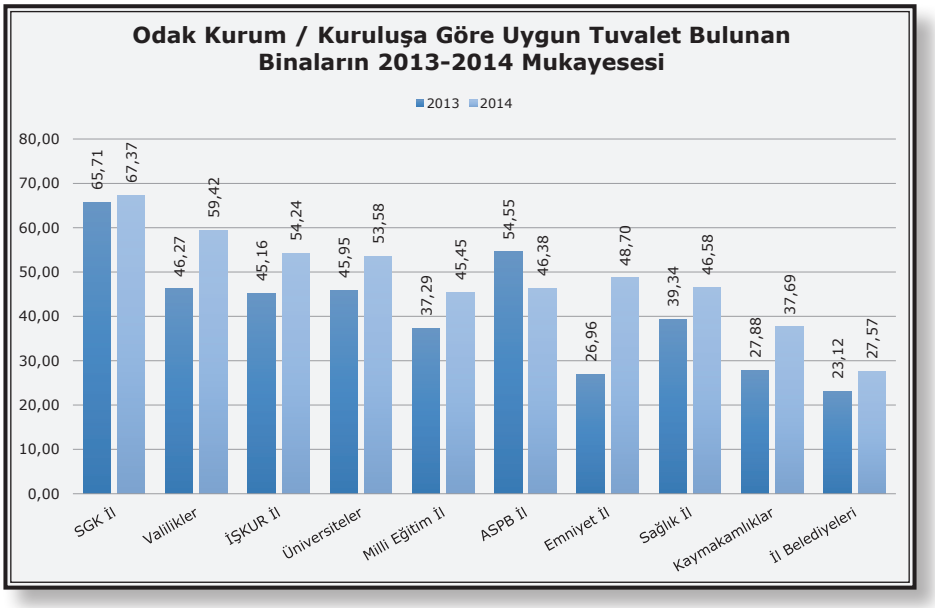

Grafik 2-35: Odak kurum / kuruluşa göre uygun tuvalet bulunan binaların 2013-2014 mukayeseli analizi

6- İndüksiyon Döngü Sistemi Bulunan Binaların Durumuna Göre Odak Kurum veya Kuruluşların Mukayeseli Analizi

A) 2014 Dönemi Verilerine Göre Mukayeseli Analiz

2014 döneminde yapılan izleme çalışmalarının verilerine göre indüksiyon döngü sistemi bulunan binalar hakkındaki analiz, 15 odak kurum üzerinden yapılmıştır. Sıralamadaki ilk odak ile son odak kurum arasında ciddi ve oransal bir fark bulunmamaktadır. Sıralamadaki ilk odak olan İŞKUR il binalarında indüksiyon döngü sistemi bulunma oranı %5,26 iken sıralamanın sonunda bulunan sağlık il ve başsavcılık/savcılıklara oran 0'a (sıfır) kadar düşmektedir.

İndüksiyon döngü sistemi bulunma oranı ve sayısı tüm odaklarda oldukça düşük seviyededir.

Öte yandan 2013-2014 dönemi arasındaki mukayese, veri azlığı ve mevcut verilerin anlamsızlığı sebebiyle yapılamamıştır.

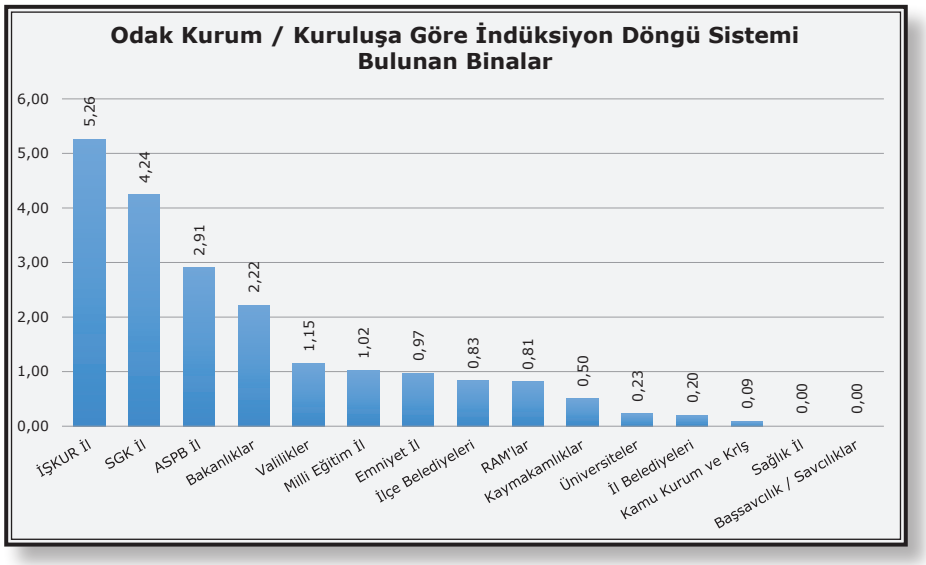

Grafik 2-36: Odak kurum / kuruluşa göre indüksiyon döngü sistemi bulunan binalar

7- Görme ve İşitme Engelli Bireyler Bakımından Web Sayfalarının Durumuna Göre Odak Kurum veya Kuruluşların Mukayeseli Analizi

A) 2014 Dönemi Verilerine Göre Mukayeseli Analiz

2014 döneminde yapılan izleme çalışmalarının verilerine göre web sayfalarının görme ve işitme engelli bireylere uygunluğu hakkındaki analiz, 19 odak kurum üzerinden yapılmıştır. Görme engelli bireyler bakımından web sayfalarının düzenlenmesine ilişkin en çok düzenleme yapan odak %10,53 oranı ile tıp fakültelerinin hastaneleri, en az düzenleme yapan ise %0,07 ile başsavcılık/savcılıklardır.

İşitme engelli bireyler bakımından web sayfalarının düzenlenmesine ilişkin en çok düzenleme yapan odak %21,05 oranı ile tıp fakülteleri hastaneleri, en az düzenleme yapan ise %0,07 ile başsavcılık/savcılıklardır.

Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere web sayfalarının erişilebilirliği bakımından yapılan düzenlemeler tüm odaklarda oldukça düşük seviyelerdedir.

Öte yandan 2013-2014 dönemi arasındaki mukayese, veri azlığı, yokluğu (bir önceki dönemde işitme engelli bireyler bakımından web sayfasının uygunluğu araştırma dışındadır) ve mevcut verilerin anlamsızlığı sebebiyle yapılamamıştır.

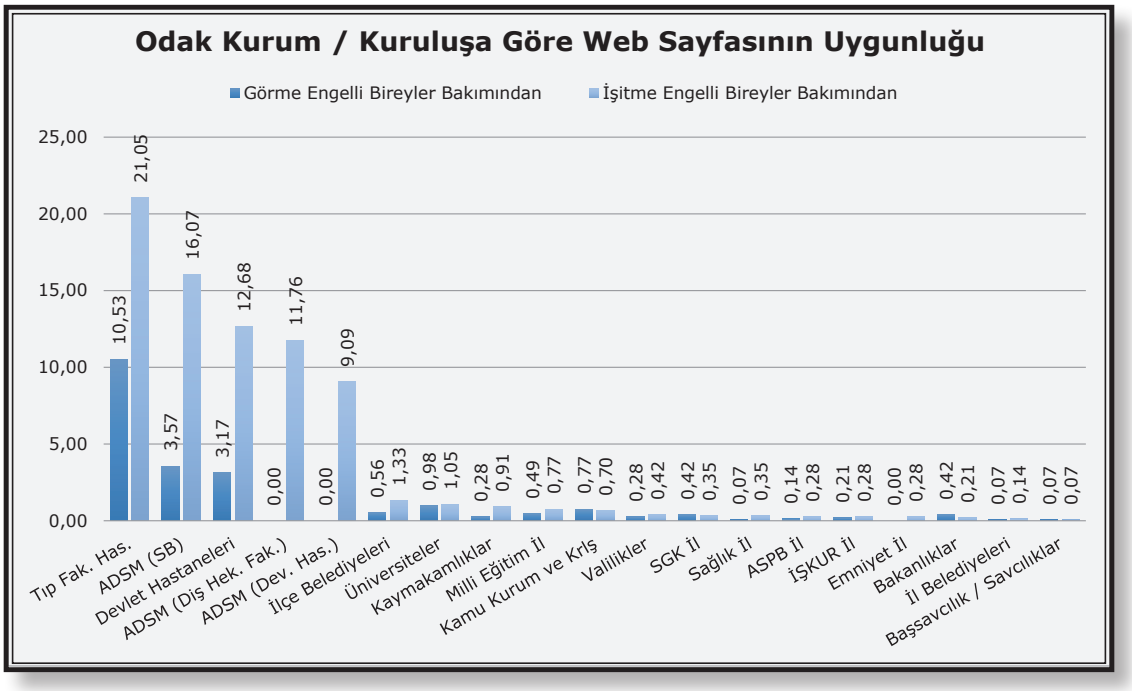

Grafik 2-37: Odak kurum / kuruluşa göre web sayfasının uygunluğu

2.2.3. Medyaya Yansıyan İhlâl Haberleri

Medya izleme çalışmaları, 1 Ocak-31 Aralık 2014 tarihleri arasında yazılı ve görsel medyada çıkan haberleri kapsamıştır. İzleme çalışmalarında Medya Takip Merkezi'nin alt yapısı kullanılmıştır. Alana ilişkin anahtar kelimeler[130] belirlenmiş ve 365 gün çıkan tüm haberler incelenmiştir.

Yazılı ve görsel basında çıkan haberlerin konusu ve mecrasına göre yayının incelemesi "Giriş" bölümde ifade edilmiştir. Erişilebilirlik, izleme alanları içinde en çok haberi yapılan konu olmuştur. Buna göre, yazılı medyada 993, görsel medyada ise 142 adet ihlâl haberine rastlanmıştır.

130. Anahtar kelimeler: sakat, topal, özürlü, engelli, yeti yitimi, çürük, kör, âmâ, sağır, dilsiz, otizm, felç, zihinsel, ortopedik, kas hastalığı, MS, ALS, ruhsal, psiko-sosyal sözcükleridir.

Erişilebilirlik Bakımından Medyaya Yansıyan İhlâl Haberlerinin Sayıları	
Mecrası	**Adedi**
Yazılı Medyada Erişilebilirlik İhlâl Sayısı	993
Görsel Medyada Erişilebilirlik İhlâl Sayısı	142
Toplam	**1.135**

Tablo 2-61: Erişilebilirlik bakımından medyaya yansıyan ihlâl haberlerinin sayıları

Öte yandan çoklu hak ihlâlleri ayrıca tasnif edilmiştir. Yani eğitim, çalışma hayatı, sağlık vb. haklarla beraber erişilebilirliğin kesiştiği ihlâl haberleri ayrıca değerlendirilmiştir. Buna göre erişilebilirliği konu edilen toplam haber sayısı ise 1.274'tür.

Yapılan analize göre, haberlerin bazı konularda daha çok kümelediği görülmektedir. Onlardan en çok rastlananlara aşağıda yer verilmiştir. Ayrıca yine yapılan analize göre, haberlerin yapıldığı coğrafi bölgeler belirli bir alanda kalmaktadır. Örneğin İstanbul, Ankara, İzmir vb. gibi büyük illerde çeşitli ihlâl haberlerine rastlanırken, ülkenin Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden çok az habere rastlanmıştır.

1- Alınmayan Tedbirler Sonucu Yaralanmalar

09.04.2014 tarihinde Kanal D'de yayınlanan habere göre, Niğde'de bir törene katılan 34 yaşında Mustafa Kılıç adlı görme engelli bir birey, etrafı açık bırakılan inşaatın 8 metrelik temel çukuruna düşmüştür. Kurtarma ekiplerince, yaralı olarak düştüğü çukurdan güçlükle çıkarılan Mustafa Kılıç, Niğde Devlet Hastanesi'ne kaldırılmıştır.

Yayaların yürüyüş istikametlerinde alınması gereken tedbirlerin hayat bulmaması nedeniyle Mustafa Kılıç hayati bir tehlike atlatmıştır. Bu haber, erişilebilirlik düzenlemelerinin ne kadar önemli olduğunu, ihmallerin telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurabileceğine ilişkin bir örnektir.

Haber 2-1: 09.04.2014 tarihinde Kanal D'de yayınlanan haber

2- Hatalı Parklar

13.08.2014 CNN Türk Kanalı'nda yayınlanan habere göre Karabük'te yolun zabıta kamyonetiyle kapatılması sonucu Dilek Arı adlı akülü tekerlekli sandalye kullanan engelli bir kadın, aracın çekilmesi için bir saat

beklemiştir. Habere göre zabıta araçlarının, sıklıkla engelli kişilerin geçiş alanlarını park ihlâlleriyle kapattığı belirtilmektedir.

Haber 2-2: 13.08.2014 tarihinde CNN Türk kanalında yayınlanan haber

Araçların hatalı parkları sebebiyle medyada engelli kişilerin mağduriyetleri sıklıkla yer bulmuştur. Özellikle kaldırım üstlerine bırakılan araçların oluşturduğu zorluklar hakkında medyada ciddi sayıda haber yapılmıştır. Ancak CNN Türk Kanalı'nda yayınlanan bu haber diğerlerinden farklı olarak, park ihlâlinin bir belediye aracıyla yapılmış olması nedeniyle oldukça manidardır. Zira söz konusu park ihlâlleri hakkında zabıtanın görev ve sorumlulukları bulunmaktadır.

Benzer bir haber de 08.05.2014 tarihinde Milliyet Ege Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Haber, yeterli otopark bulunmaması ve araçların hatalı şekilde park etmesini konu edinmektedir. Üstelik habere göre bu sorun İzmir'in birçok bölgesinde yaşanmaktadır. Habere göre yürüyebilen bir insan dahi bu hatalı araç parkları yüzünden hareket edemez noktaya gelmiştir.

Haber 2-3: 08.05.2014 tarihinde Milliyet Ege Gazetesi'nde yayınlanan haber

Öte yandan araçların yaya yollarını işgal etmeleriyle yayalar araç yolundan gitmeye mecbur kalmaktadırlar – ki bu durum özellikle engelli bireyler bakımından daha fazla risk barındırmaktadır. Benzer bir durum karşısında 2013 yılında Nevzat Özyavuzer adlı tekerlekli sandalye kullanan bir kişi, kaldırımı kullanamadığı için araç yolundan gitmeye mecbur kalmış ve yaşanan kaza sonucunda yaşamını yitirmiştir.

3- Hatalı Erişim Düzenlemeleri

21.11.2014 tarihinde TGRT Haber kanalında yayınlanan habere göre, Zonguldak'ın Karadeniz Ereğlisi ilçesinde karayolları tarafından görme engelli bireyler için kaldırımlara hissedilebilir zemin uygulaması yapılmıştır. Ancak takip yüzeyinin tam ortasına bir "dur" tabelası konulmuştur. Görme engelli bireylerin mağduriyetine yol açan hatanın kısa zamanda düzeltileceği ifade edilmiştir.

Standartlara uymayan imalatlar hakkında medyada oldukça fazla sayıda haber yer almıştır. Bu haber en çarpıcılarından birisidir. Takip yüzeyi üzerine konulan tabela sadece geçişi engellememekte, yüksekliği sebebiyle de ciddi bir risk barındırmaktadır. Söz konusu tabela olduğu yerden sökülüp taşınsa bile yeni yerinde de risk üretmeye devam edecektir. Zira standartlara göre bu tür tabelalarda istenilen yükseklik asgari 220cm'dir.[131]

Haber 2-4: 21.11.2014 tarihinde TGRT Haber kanalında yayınlanan haber

06.05.2014 tarihinde Haber Takip Gazetesi'nde yayınlanan haber, İstanbul'un Sultanbeyli ilçesinde yapılan rampaların standartlara uymadığı, oldukça dik yapıldığını konu etmektedir. Rampaların engelli yurttaşlar tarafından kullanılamadığı, çevre esnafın yardım etmek durumunda kaldığı belirtilmektedir.

Erişilebilirlik bakımından hizmet üretenlerin standartlara hâkim olmadığı bilinmektedir. Zira medyada yer alan haberlerin önemli bir kısmı bu tezi doğrular niteliktedir. Tasarım, projelendirme ve imalat kısımlarında çalışan teknik kadroların yeteri kadar eğitim almamış olması bu sorunun en büyük nedenlerinden biridir.

131. TS 12576, Yaya kaldırımında güvenlik, Şehir İçi Yollar - Kaldırım ve Yaya Geçitlerinde Ulaşılabilirlik İçin Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları, Haziran 2012, s. 11

Engelli Rampaları İsyan Ettiriyor

Sultanbeyli'de engelli vatandaşların kullanabilmesi için engelli rampası yapıldı. Ancak yapılan engelli rampaları dik olduğundan dolayı engelli vatandaşlar çıkmakta ve inmekte zorlu anlar yaşıyor.

Sultanbeyli'de tekerlekli sandalyeyle sokağa çıkmak gün geçtikçe daha da zorlaşıyor. Yaz aylarına geldiğimiz şu günlerde sokağa çıkan vatandaşların sayısı artıyor. Güzel havayı fırsat bilen genci yaşlısı herkes gezmek dolaşmak için evinden dışarı adım atıyor. Ancak gezmek isteyen engelli vatandaşlarımızın önüne büyük bir engel çıkıyor.

Sultanbeyli'nin birçok sokağında özellikle engelli ve yaşlı vatandaşların rahat ulaşımı için zorunlu hale getirilen rampa bulunmuyor. Yapılmış olan rampaların birçoğu da mimari standartlardan uzak yapılıyor. Çok dik ya da çok dar inşa edilen çoğu rampada, dönenmek için gereken sahanlıklar da yok. Standart dışı rampalar hayatı engellilere daha da zorlaştırıyor.

Onarım Bekleniyor

Fatih bulvarındaki cenk sokak ve Yusuf İslam sokak'ta bulunan engelli rampası vatandaşlar tarafından onarım bekliyor. Kendilerini çok üzen bu durumun acilen düzeltilmesi gerektiğini belirten engelli vatandaşlar ve yakınları "Yapılan rampalar ihtiyacımızı görmüyor" diyor. Rahatça kullanabilecekleri rampalar istediklerini dile getiren engelli vatandaşlar "Yetkililer lütfen bu durumu düzeltsin." diyorlar.

Engelli vatandaşlar ayrıca ilçede yeterince rampa bulunmadığını belirterek "Biz de normal vatandaşlar gibi sokağa çıkıp gezmek istiyoruz. Sokağa çıktığımızda kaldırımı kullanamıyoruz araç yolunu kullanmak zorunda kalıyoruz. Bu da hayatımızı tehlikeye sokuyor. Yetkililer engellerimizi kaldırıp bize yardımcı olsunlar" diyor.

Esnaf Yardımı

Duruma seyirci kalmayan çevre esnafı ise kimi zaman engelli hastaları yakınlarının bile bu rampadan çıkartamadığını, kendilerinin destek verdiklerini belirterek, bu rampaların, engelli vatandaşların cadde ve sokaklardan kimsenin yardımına muhtaç olmadan rahatça faydalanmaları için yapıldığını, yetkililerin de rampaları, bu hususu göze alarak kullanıma uygun bir şekilde yapmaları gerektiğini söylüyor.

Haber 2-5: 06.05.2014 tarihinde Haber Takip Gazetesi'nde yayınlanan haber

08.08.2014 tarihinde Haber Türk Ankara Gazetesi'nde yayınlanan haber Ankara'da, Emek Metro İstasyonu'nun erişilebilirlik koşullarını konu edinmektedir. Habere göre istasyona ulaşmayı kolaylaştırmak için bir asansör yapılmıştır. Ancak asansöre ulaşmak için ise 7 basamağı geçmek gerekmektedir.

Habere göre söz konusu istasyon tasarım bakımından kabul edilemez hatalar barındırmaktadır. Başta engelli kişiler olmak üzere, tüm fiziksel dezavantajlı kişilerin ulaşım hakkını sınırlandırmaktadır. Üstelik böyle bir tasarım hatası kolaylıkla telafi edilemez noktadadır. Öte yandan her durumda bu alanın yeniden düzenlenmesi için harcanacak maddi kaynaklar kamu zararını da beraberinde getirecektir.

MERDİVENE AÇILAN ENGEL TANIMAZ BİR ASANSÖR!

Belediyeler, engelli vatandaşların önündeki engelleri kaldırmak için bir çok yeniliğe imza atıyor. Bu yenilikler engellilerin yüzünü güldürürken, projelerde yer alan bazı yanlışlar, ortaya trajikomik görüntüler koyuyor

Şerife MERKİT-İsmail ÖZYURT

Ankara'da belediyeler, değişen kanunla birlikte engelli vatandaşların önündeki engelleri kaldırmak için bir çok yeniliğe imza attı. Bu yenilikler hem engellilerin, hem de duyarlı vatandaşların yüzünü güldürürken, hayatda büyük oranda kolaylaştırdı. Ancak belediyelerin engellileri düşünerek hayata geçirdiği bazı projelerdeki yanlışlar, ortaya trajikomik görüntüler çıkarıyor.

İKİNCİ AŞAMA MERDİVEN

Bu görüntülerden biri de Emek Metro İstasyonu girişinde yaşanıyor. Metro istasyonuna engelli vatandaşlar için yapılan asansörün kapısı, tam olarak merdivenlerin ortasına açılıyor. Asansörle metroya inen vatandaşların önüne yine basamaklar çıkıyor. Yeni inşa edilen bu asansörden inen engellilerin merdiven engelini aşması özel bir çaba gerektiriyor. Tekerlekli sandalye kullanan bir engelli vatandaşın bu ikinci engeli yardım almadan aşması ise neredeyse imkansız.

RAMPA İSTİYORLAR

Metro istasyonunu kullanan yaşlı yolcular da asansörde istasyona indikten sonra merdiven engelini aşarken zorlanıyor. Vatandaşlar, merdivenlere engellilor için bir rampa konulması gerektiğini belirtiyor. Asansörün hatalı yapıldığını belirten engelli vatandaşlar, "Bu asansör bizim engelimizi ortadan kaldırmak yerine daha çok engel oluyor" sözleriyle şikayetlerini dile getiriyor.

ALO HABER TÜRK AÇIK ŞİKAYET HATTI 444 4 256

Gözden kaçar, bizden kaçmaz

Nüfusu 5 milyonu aşan Başkent'in birçok noktasından hemen her gün gazetemize bıktırıncı şikayetler ulaşıyor. Belediyelerin yapıkları yatırımlarla alt ve üst yapıda önemli gelişmelerin yaşandığı Ankara'da unutulan, gözden kaçan, engellerin aşılamadığı noktalar da yok değil. Yürümeye imkansız hale gelmiş kırık dökük kaldırımlar, engelli vatandaşların önüne çıkan duvarlar, "mühendislik felaketi" projeler, kente yakışmayan görüntüler oluşturuyor. ALO Haber Türk Acil Şikayet Hattı'na Başkentlilerden gelen her çağrıyı değerlendiren HT Ankara, kentin 'çarpık' noktalarını sayfalarına taşıyıp şikayet konularını gündeme getirerek sorunların çözümüne katkı sağlıyor.

Haber 2-6: 08.08.2014 tarihinde Haber Türk Ankara Gazetesi'nde yayınlanan haber

4- Erişilebilirlikle Bağlantılı Olarak Eğitim Hakkının İhlâl Edilmesi

02.06.2014 tarihinde Haber Gazetesi'nde yayınlanan haber, Açık Öğretim Lisesi sınavına giren bir tekerlekli sandalye kullanıcısının karşılaştığı hak ihlâlini konu etmektedir. Habere göre, engelli öğrencinin sınava gireceği okulda rampa ya da asansör bulunmadığı gibi, sınav yeri de okulun 2. ve 3. katlarında yapılmıştır.

Hiç şüphesiz, bir kişinin gayri insani bir şekilde taşınarak sınav salonuna alınması, insan onurunu zedelemektedir. Öte yandan, sınava bu psikolojiyle giren kişinin başarısını da olumsuz yönde etkilemektedir. Benzer haberlere sıklıkla rastlanıyor olması hem idari, hem de fiziki tedbirlerin alınmadığını göstermektedir. Zira habere konu olan öğrenci, pekâlâ çevredeki erişilebilir olan bir okulda ya da mevcut okulun alt katlarında sınava girebilirdi.

Annenin isyanı

Salona ellerde taşındı

Engelli kızının Açık Öğretim Lisesi sınavında asansörü ve engelli rampası bulunmayan okullarda 2 ve 3. katlardaki sınıflara verilmesine tepki gösteren anne, "Böyle rezillik olur mu?" diye isyan etti

YARDIMLA ÇIKTI

Yürüme engelli Özgenur Yirmibeş, 'Açık Lise Sınavı'na üçüncü katta belirlenen salonda girdi. Engelli öğrenci salona görevlilerin yardımıyla çıkarıldı.

DUYARSIZLIK

Anne Yirmibeş, kızının yürüme engelli olduğu bilinmesine rağmen yapılan uygulamaya tepki gösterdi. Yirmibeş, sınav yöneticilerini duyarsızlıkla suçladı.

>> A.Çağdaş ÇATOĞLU 5'te

Anne Müzeyyen Yirmibeş, kızının karga tulumba sınava çıkarılması nedeniyle motivasyonunu kaybettiğini söyledi.

Haber 2-7: 02.06.2014 tarihinde Haber Gazetesi'nde yayınlanan haber

30.09.2014 tarihinde Kanal Türk'te yayınlanan habere göre, İstanbul Beylikdüzü'nde öğrenci olarak yaşamını sürdüren Seda Dil adlı akülü sandalye kullanan bir birey, okulu ile ikâmet ettiği yol arasında sefer yapan 76 F otobüs hattının kaldırılmasıyla bir süredir okula gidememektedir. Müracaat ettiği İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri'nden (İ.E.T.T.) aldığı cevap ise aynı güzergâh üzerinde sefer yapan ancak, rampa ya da asansör düzeneği olmayan diğer araçlara binmesi yönünde olmuştur.

Şehir içi yolcu taşımacılığından kullanılan tüm araçlar erişilebilir değildir. Özellikle yarım otobüs, midibüs gibi sınıflarda erişilebilirlik düzenlemelerine nadiren rastlanmaktadır. Seda Dil'e İ.E.T.T. tarafından verilen cevapta belirtilen diğer araçlar, yarım otobüs ya da midibüs sınıfındadır. Haberde de görüleceği üzere ulaşım hizmetlerinde yapılacak değişiklikler kişinin tüm hayatını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Haber 2-8: 30.09.2014 tarihinde Kanal Türk'te yayınlanan haber

5- Erişilebilirliğin Bir Kültür Olarak Yerleş(e)memesi

27.12.2014 tarihinde CNN Türk kanalında yayınlanan habere göre, İstanbul Yenikapı Metro İstasyonu'nda bulunan asansörü kullanmak isteyen Abdullah Ünal adlı akülü sandalye kullanan bir birey diğer kişilerin olumsuz tutum ve davranışlarına maruz kalmıştır. Abdullah Ünal'a yer vermeyerek asansörü kullanan diğer bireyler mağduriyete neden olmuştur. Diğer taraftan habere göre Abdullah Ünal, İstanbul'un tarihi yarımadasında kullanılabileceği bir tuvalet bulunmaması sebebiyle sosyal ve kültürel hayata etkin katılamadığını bildirmektedir.

Erişilebilirlik konusunda yaşanan sorunlar sadece fiziki mekânların standartlara göre imal edilmesiyle çözülememektedir. Standartlara göre imal edilmiş yapıların nasıl ve kim tarafından kullanılacağı halk tarafından da bilinmeli ve bir kültür olarak yerleşmelidir. Bu haber, erişilebilirlik alanında yaşanan sorunların sadece yapısal düzenlemelerle giderilemeyeceğine dair bir örnek olması bakımından önemlidir.

Haber 2-9: 27.12.2014 tarihinde CNN Türk kanalında yayınlanan haber

6- Toplu Taşıma Sistemlerinde Erişilebilirlik Sorunları

03.09.2014 tarihinde Gaziantep 27 Gazetesi'nde yayınlanan habere göre, Gaziantep'te otobüslerin gerekli donanıma sahip olmasına rağmen engelli vatandaşların araç sürücüleri tarafından, "sizinle uğraşacak vaktimiz yok, asansörümüz bozuk" şeklindeki gerekçelerle otobüse alınmadığı öne sürülmektedir.

Bölümün başında yer alan "Kısıtlar ve Zorluklar" başlığı altında otobüs duraklarının, sürücülerin psikososyal kabiliyetleri ve davranışlarının ve araç içinde olduğu söylenen donanımların sürücü veya sistemsel problemlerle çalışıp çalışmaması araştırmanın konusu dışında tutulduğu ifade edilmişti. Ancak, medya izleme çalışmalarında bu alandaki sorunların kısmen açıklandığını söyleyebiliriz. Zira gerek medya izleme çalışmalarında gerekse de proje STK toplantılarında özellikle sürücülerin olumsuz tutum ve davranışları dile getirilmektedir.

Engelliyiz diye ölelim mi?

Engelsiz Kent Gaziantep sloganıyla çıkılan yolda, engellilere yönelik büyük hizmetler yapıldı ama kentimizde bulunan otobüs şoförleri bu duruma gölge düşürüyor. Gaziantep'te engelli vatandaşların otobüse alınmadığını öne süren engelli vatandaş Mehmet Güner, "Engelliyiz diye otobüsler durup bizi almıyor. Engelliyiz diye ölelim mi? Belediye bize binmemiz için ücretsiz kart verdi, otobüse binmeyelim mi?" dedi.

ÖZEL Gaziantep HABER

ENGELLİ ASANSÖRLERİ DE VAR

Engelli vatandaş Mehmet Güner isyan etti

Mehmet Güner, Otobüs şoförlerinin engelliler çıkıp diye almadığını söyledi.

3 yıldır tekerlekli sandalyeye mahkum yaşadığını, engelli olarak bu kentte yaşamanın oldukça sıkıntılı olduğunu anlatan Mehmet Güner, özellikle halk otobüslerinden şikayetçi oldu. Güner, "Girme otobüsleri engelli asansörü olduğu halde biz engelli vatandaşları otobüse almıyor. Bize bizim sizinle uğraşacak vaktimiz yok, asansörümüz bozuk diye bahane üretiyorlar. Olayla ilgili zabıtayı arıyoruz, otobüs şoförleri bizi otobüse almıyor diyoruz. Zabıtalar otobüs şoförleri de haklı, adama her gün ceza yazıyoruz, adamın kendi elinde olan bir durum diyorlar" diye konuştu. >>2'DE

Haber 2-10: 03.09.2014 tarihinde Gaziantep 27 Gazetesi'nde yayınlanan haber

7- Kentsel Alanlarda Tuvalet Yokluğu

03.12.2014 tarihinde Akşam Haberleri Gazetesi'nde yayınlanan habere göre, Adapazarı'nda ortopedik engelli bireylerin kullanabilecekleri tuvalet bulunmaması nedeniyle çeşitli sorunlar yaşandığı ifade edilmektedir. Keza bu bölümde il ve ilçe belediyelerinin kentsel alanlarına ilişkin değerlendirilmeler yapılırken, aşağıdaki gazete haberini doğrular nitelikte veriler elde edilmişti.

ADAPAZARI ÖZEL HABER İKİNCİ BİR GÜNÜ

Adapazarı'ndan yüzlerce bedensel ve görme engelli vatandaşın şehir merkezinde ihtiyaç giderebileceği yer yok

ENGELLİ İHTİYACINA, ENGEL ÇIKTI

Haber : Nurettin ERYILMAZ

Adapazarı şehir merkezinde engelliler için WC olmaması sıkıntılara neden olurken, Kültür Merkezi'nde engelli asansörünün 2 aydır bozuk olması tepki çekti.

Engelli asansörü bozuk

Bedensel engelli Abil Taşçı, şehir merkezinde bulunan WC'lerin engellilerin girebileceği şekilde yapılmamasına tepki gösterirken, Adapazarı Kültür Merkezi'nde engelli asansörünün 2 aydır bozuk olup, kullandırmamasından da yakındı.

Engellilerin sıkıntısını gördük

Bedensel engellilerin çarşıda vakit geçirmeleri ve ihtiyaçları geldiğinde büyük güçlük içinde yaşadıkları sıkıntıları Adapazarı Akşam Haberleri Gazetesi gördü ve engellilerle sorunlarını konuştu.

Bedensel Engelli Abil Taşçı, Şemsiyeli Parkta bulunan engelli WC'sine bir görevlinin yardımı ile güçlükle girebilirken, WC'ye giriş ve çıkışı tam 45 dakika sürdü.

Taşçı yetkilere tepkili

Akülü bisiklet ile dolaşabilen bedensel engeli Abil Taşçı "Dünya Engelliler Günü ama Adapazarı Kültür Merkezi'nde engelli asansörü herhalde bozuk. Asansörün önü kapatılmış, orası engelliler için yapılmadı mı ben onu merak ediyorum. Adam bağırıyor, "ben yaptıramam" diyor. Meydandaki WC de merdivenli oraya girmek mümkün değil. Uçarak mı oraya girmemizi bekliyorlar!.." dedi.

Samimiyetle bize el uzatın

Orhan Cami Meydanı'nda bulunan WC'ye girmeye kalkan bedensel engeli olan ve akülü araç ile dolaşabilen Yusuf Kambur şunları söyledi; "malum WC sıkıntısı var, giremiyoruz. Birkaç yer haricinde hemen hemen giremiyoruz. Camilere giremiyoruz, şadırvanlarda düzenleme yok. En büyük sıkıntı çektiğimiz nokta ise WC ihtiyacı duyduğumuzda engel yaşıyoruz. Yetkililer bu durumu görüyor biliyor. İstediğimiz bu tür yerler yapılırken düşünerek yapılması.

Engellilerin de var olduğunu, onların da kullanması gerektiğini düşünmelerini istiyoruz. Kamu kurumlarında yüzde 90 düzenleme var.

Rampalarda sıkıntı yaşıyoruz ama bir türlü ulaşıyoruz. En büyük sıkıntıyı WC ihtiyacında ve ibadet esnasında yaşıyoruz. Kâğıt üzerinde düzenleme var.

Biz bu hayatı yaşıyoruz, bizim durumumuza kimse düşün demiyoruz ama yaptıkları işlerde samimi olsunlar, bizlere elini uzatsınlar" dedi.

Görme engellilerin yolu engeli

Öte yandan şehir merkezinde bulunan görme engelliler için yapılan kabartma yollarda standartlara uymayan bazı yerler bulunurken, birçok yerde kabartma yollar söküllmüş halde duruyor. Belediye tarafından bir daha onarılmayan yollarda görme engelliler yürürken zorluk çekmesine neden oluyor.

Haber 2-11: 03.12.2014 tarihinde Akşam Haberleri Gazetesi'nde yayınlanan haber

8- Medeni ve Siyasi Hakların Kullanımında Yaşanan Sorunlar

11.08.2014 tarihinde Bugün Gazetesi'nde yayınlanan habere göre Bolu'da Hayrettin Yıldırım adlı, akülü tekerlekli sandalye kullanıcısı bir birey, oy kullanacağı okulun erişilebilir olmaması nedeniyle merdivenlere oturarak, kalçaları üzerinde inmeye çalışmıştır. İzleme çalışmalarının seçim dönemine gelmesiyle, aşağıdaki haberlere ülkenin her yerinde rastlanmıştır ve sıklıkla ihlâl edilen konuların başında yer almıştır.

Engellilerin zor anları

Bolu'da hastalık nedeniyle yürüyemez hale gelen 63 yaşındaki Hayrettin Yıldırım, akülü tekerlekli sandalyesi ile oy kullanacağı okula geldi. Sandığın 1'inci katta olması nedeniyle zorlandı. Çevredekilerin kollarına girmesiyle birince kata çıkarak oyunu kullanan Hayrettin Yıldırım, giderken merdivenlere oturup kalçalarının üzerinde teker teker indi.

Haber 2-12: 11.08.2014 tarihinde Bugün Gazetesi'nde yayınlanan haber

2.2.4. Bireysel İhlâl Bildirimleri

Araştırmanın veri kaynaklarından biri de projenin web sayfasına gelen bireysel ihlâl bildirimleridir.[132] Erişilebilirlik tıpkı medya taramasında olduğu gibi en çok hak ihlâllerinin yaşandığı alan olmuştur. Toplam 95 başvurudan 30'u erişilebilirliğin konusuyla ilgilidir. Söz konusu başvuruların 24'ü doğrudan erişilebilirlik, geriye kalan 6'sı hem erişilebilirlik hem de diğer alanlarla ilişkilidir.

İhlâl Edilen Hakka Göre Dağılımları		
Haklar	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Erişebilirlik/Ulaşılabilirlik	24	80,00
Erişebilirlik/Ulaşılabilirlik-Çalışma ve İstihdam	2	6,67
Erişebilirlik/Ulaşılabilirlik-Eğitim	2	6,67
Erişebilirlik/Ulaşılabilirlik-Sağlık	2	6,67
Toplam	**30**	**100,00**

Tablo 2-62: İhlâl edilen hakka göre dağılımları

Erişilebilirlik bakımından başvuran kişilerin cinsiyetlerine göre dağılımı ise 11'i kadın ve 19'u erkek şeklindedir. Dolayısıyla kadın-erkek arasındaki fark yaklaşık 2'ye 1 gibi bir orana sahiptir.

Cinsiyete Göre Dağılımları		
Cinsiyet	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Kadın	11	36,67
Erkek	19	63,33
Toplam	**30**	**100,00**

Tablo 2-63: :Cinsiyete göre dağılımları

Başvurular, engel türlerine göre şöyle şekillenmiştir:

30 başvurunun 6'sı (%20,00) engelli kişilerin yakınları tarafından, 3'ü (%58,97) çoklu engele sahip, 13'ü (%43,33) ortopedik engelli, 1'i (%3,33) otizmli, 1'i (%3,33) ruhsal, 4'ü (%13,33) süreğen ve 2'si (%6,67) diğer engel gruplarındandır.

132. İhlâl bildirim formunu görmek için bkz. http://www.engellihaklariizleme.org/tr/ihlal-bildirim-formu.html (erişim tarihi: 09.04.2014)

Engel Türüne Göre Dağılımları		
Engel Türü	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Engelli Yakını	6	20,00
Çoklu Engel	3	10,00
Ortopedik	13	43,33
Otizm	1	3,33
Ruhsal	1	3,33
Süreğen	4	13,33
Diğer	2	6,67
Toplam	**30**	**100,00**

Tablo 2-64: Engel türüne göre dağılımları

İllere göre dağılımlar incelendiğinde 10 (%33,33) başvuru ile en çok İstanbul ve 4'er (%13,33) başvuru ile Ankara ve İzmir'dendir.

Olay Yerine Göre Dağılımları		
İl Adı	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Ankara	4	13,33
Aydın	1	3,33
Çorum	1	3,33
Düzce	1	3,33
Edirne	1	3,33
Elazığ	1	3,33
Eskişehir	1	3,33
Gaziantep	1	3,33
İstanbul	10	33,33
İzmir	4	13,33
Manisa	1	3,33
Tekirdağ	2	6,67
Tokat	1	3,33
Uşak	1	3,33
Toplam	**30**	**100,00**

Tablo 2-65: Olay yerine göre dağılımları

Başvuru yapan kişilerin yaşlarına göre dağılımlar ise; 16 - 25 yaş arası 2 (%6,67), 26 - 35 yaş arası 11 (%36,67), 36 - 45 yaş arası 14 (%46,67) ve 46 - 55 yaş arası 3 (%10,00) başvurudur.

Yaşa Göre Dağılımları		
Yaş Aralığı	**Sayısı**	**Yüzdesi**
16 - 25 Yaş	2	6,67
26 - 35 Yaş	11	36,67
36 - 45 Yaş	14	46,67
46 - 55 Yaş	3	10,00
Toplam	**30**	**100,00**

Tablo 2-66: Yaşa göre dağılımları

İhlâl bildirimi yapan 30 başvurucudan 25'i (% 83,33) herhangi bir idari ya da hukuki başvuru yolunu kullanmamıştır. Diğer 5 (%16,67) kişi ise idareye dilekçe ile başvurmuştur.

İhlâl Bildirimlerinin, İhlâl Sonrası Geliştirilen Reaksiyona Göre Dağılımları		
Olayın Durumu	**Sayısı**	**% Oranı**
Herhangi bir müracaatım olmadı	25	83,33
İdare dilekçeme cevap vermedi	1	3,33
İdare dilekçeme olumlu yanıt verdi	2	6,67
İdare dilekçeme olumsuz yanıt verdi	1	3,33
İdareye dilekçe ile itiraz ettim	1	3,33
Toplam	**30**	**100,00**

Tablo 2-67: İhlâl bildirimlerinin, ihlâl sonrası geliştirilen reaksiyona göre dağılımları

Aslında ortaya çıkan bu tablo, yani hak ihlâline maruz kalan kişinin herhangi bir hak arama yolunu kullanmamasını, valilik, kaymakamlık, emniyet ve başsavcılık/savcılık binalarının ve hizmete erişim verilerini doğrular niteliktedir. Ulaşım sistemleri ve kentsel alanların erişilebilirliğine dair sorunlar da ortadadır. Daha önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere; kentsel alanların ve ulaşım sistemlerindeki olumsuzluklar, idari ve hukuki yöntemlerin nasıl kullanılacağına ilişkin bilgi eksikliği, harç, dosya ve bilirkişi masrafları, adalet sistemine olan güven ya da inanç, alanda çalışan avukatların azlığı ve avukatlık hizmetlerine erişim gibi nedenlerin her biri ayrı ayrı veya hepsi adalete erişimin önünde engeldir. Nitekim yukarıdaki tablo, erişilebilirliğin genel tablosu ile uyumludur.

Aşağıda, proje web sayfasına gelen bildirimlerden örnekler verilmiştir. Aşağıdaki bildirimlerin benzerleri, medya taramalarında ve diğer bilgi toplama araçlarında karşılaşılan sorunları teyit etmektedir. Bu bakımdan araştırmanın çeşitli yollarla edindiği bilgilerin doğruluğunu gösterir niteliktedir. Seçilen örnekler ise genellikle sorunların odaklandığı, kümelendiği alanlardır.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Engelli Yakını
İhlâl Konusu	Uygun Konut Bulamama ve Park İhlâli
İhlâl Tarihi	Haziran 2014
İhlâl Yeri	Ankara
Başvurucunun İfadeleri	Annem ve spastik engelli (%90) ablam için Ankara'da rampası olan ev bulmakta zorlanıyoruz. Ben eşimle beraber ***'da oturuyorum ve evime yakın bir sitede, emekli öğretmen maaşıyla geçinen anneme ve ablama uygun, yani sadece "rampası olma lüksü" olan kiralık bir ev bulamıyoruz. Başkentte, 2014 yılındayız ve ben bu duruma artık tahammül edemiyorum. Daha önce kaldırımı kaplayan otobüs durağı hakkında belediyeye yaptığım şikâyet sonuçsuz kaldı (ablamı ana yola indirmek zorunda kalıyoruz). Engelli yakınları olarak sorunlarla karşılaşıyoruz fakat bu sorunlar karşısında ne yapmamız gerektiğini bilmiyoruz.

Tablo 2-68: İhlâl bildirimi[133]

133. İhlâl bildirimleri, okuma kolaylığı sağlamak amacıyla imla ve ifade düzeltmeleri yapılarak aktarılmıştır.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Engelli Yakını
İhlâl Konusu	Uygun Tuvalet Bulunmaması
İhlâl Tarihi	Eylül 2014
İhlâl Yeri	İstanbul
Başvurucunun İfadeleri	Bağcılar RAM'da engelli çocuğumun tuvalet ihtiyacını klozet olmadığı ve diğerlerinin de kilitli olması sebebiyle gideremedik. Yetkililer maalesef yapacak bir şey yok dediler. Nasıl oluyor da en gerekli yerde onlara uygun tuvalet bulunmuyor.

Tablo 2-69: İhlal bildirimi[134]

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Ortopedik Engelli
İhlâl Konusu	Ulaşım Sisteminde Mağduriyet Yaşanması
İhlâl Tarihi	Ocak 2014
İhlâl Yeri	İzmir
Başvurucunun İfadeleri	İzmir Bayraklı İZBAN A.Ş'ye defalarca müracaat etmemize rağmen köprübaşlarındaki asansörlerin eşikleri yüksek olup tekerlekli sandalyemizin ön tekerleklerini çarparak çıkmak zorunda kalıyoruz. Sandalyelerimiz bundan sebep arıza yapıyor. Ayrıca asansörlerin kapıları çarçabuk kapandığı için kapı arasında sıkıştık.

Tablo 2-70: İhlâl bildirimi[135]

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Ortopedik Engelli
İhlâl Konusu	Park İhlâli
İhlâl Tarihi	Aralık 2014
İhlâl Yeri	İstanbul
Başvurucunun İfadeleri	Bir doktor muayenesi için İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi'ne gittiğimde engelli otoparkının bir sivil araç tarafından işgal edildiğini gördüm. Araç içinde sürücüsü oturuyordu. Refakatçim vasıtası ile aracı oradan çekmesini istedim, ancak kişi reddetti. Gerekçe olarak kendisine bir park yeri gösterilmesi şartını öne sürdü. Bu sırada güvenlik olaya müdahale etti. Ancak, buna rağmen aracını çekmedi. O esnada ben aracımla ilgili kişinin aracına yaklaşarak, sürücü koltuğundan aracının fotoğrafını çekeceğimi ve trafiğe bildireceğimi beyan edince aracını oradan çekti. Ancak, bu sırada randevumu kaçırarak mağduriyet yaşadım.

Tablo 2-71: İhlâl bildirimi[136]

134. İhlâl bildirimleri, okuma kolaylığı sağlamak amacıyla imla ve ifade düzeltmeleri yapılarak aktarılmıştır.
135. İhlâl bildirimleri, okuma kolaylığı sağlamak amacıyla imla ve ifade düzeltmeleri yapılarak aktarılmıştır.
136. İhlâl bildirimleri, okuma kolaylığı sağlamak amacıyla imla ve ifade düzeltmeleri yapılarak aktarılmıştır.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Ortopedik Engelli
İhlâl Konusu	Park İhlâli
İhlâl Tarihi	Ocak 2014
İhlâl Yeri	Ankara
Başvurucunun İfadeleri	Açık Öğretim İşletme Bölümü 4. sınıf öğrencisiyim. AÖF'ye kalça çıkığım vardır diye raporumu sunmama rağmen beni ulaşımın ve ikametgâh yerimden uzak okullara ve okul binasında da üst katlardaki sınıflarlara yazmaktadırlar.

Tablo 2-72: İhlâl bildirimi[137]

Öte yandan projenin iletişim adresine gelen bir bildirim oldukça dikkat çekicidir. Zira gelen bildirime göre; Kamu Denetçiliği Kurumu'nun (KDK) İstanbul Ofisi olarak kullanılacağı açıklanan bina tarihi bir yapıdır[138] ve söz konusu yapı, engelli bireylerin erişilebilirliğine uygun donanıma sahip değildir. Ayrıca bildirim yapan kişinin elde ettiği bilgiye göre; söz konusu yapının tarihi ve özgün mimari nitelikleri, kendine özgü koruma sorunları nedeniyle bedensel engellilerin kullanımına uyarlanması teknik verilere göre mümkün olamamaktadır.

KDK birçok kişinin mahkemelerden önce hak aradığı, dolayısıyla kamu ile vatandaşların arasındaki uyuşmazlıkların giderilmeye çalışıldığı bir teşkilattır. Başvuruların İstanbul Ofisi'ne bizzat gidilerek yapılması bir zorunluluk değildir. Ancak, her durumunda KDK gibi hak arama konusunda stratejik bir kurumun her yönden erişilebilir olması beklenmektedir.

2.2.5. Yargı Kararları

Bu izleme döneminde erişilebilirlikle ilgili yargıya intikal etmiş ve araştırmacılara ulaşmış bir dosya bulunmaktadır. Dava özetle, muayenehanelerin özel sağlık tesisi sayılıp sayılamayacağı dolayısıyla erişilebilirlik kurallarına göre uygun düzenleme yapılıp yapılmayacağı konusundaki çekişmeye yönelik açılmıştır.[139] Dava Sağlık Bakanlığı'na karşı İstanbul Tabip Odası desteği ile iki hekim, Ekrem Lütfü Duman ve Erhan Özel tarafından Danıştay'a açılmıştır.

5378 sayılı EHK'nın Geçici 2. Maddesine göre (…)"umuma açık hizmet veren her türlü yapılar" engellilerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir (…) denilmektedir. Yine aynı kanunun 3. Maddesi'nin (l) bendi umuma açık hizmet veren yapıyı tanımlamış ve buna göre özel sağlık tesisleri söz konusu tanım içinde yer almıştır. Buradan hareketle, Ayakta Teşhis ve Tedavi Yapılan Özel Sağlık Kuruluşları Hakkındaki Yönetmelikte bazı değişikler yapılmış, muayenehanelerin sağlaması gereken fiziki koşullar belirlenmiş ve Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2011/55 sayılı Genelgesi[140] ile ilgili taraflara bildirilmiştir.

Danıştay Onbeşinci Daire'si 2013/12049 sayılı kararı ile ilk önce yürütmenin durdurulmasına, ardından da davacı lehine kısmen davanın kabulüne karar vermiştir.

Karar özetle, muayenehanelerin özel sağlık tesisi sayılamayacağı, muayenehane açacak kişilere orantısız bir yükümlülük getirilemeyeceği, 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanun'un 1. maddesinde, Türkiye'de mevcut tıp fakültelerinden diploma sahibi olmanın Türkiye'de tabipliğin icrası ve

137. İhlâl bildirimleri, okuma kolaylığı sağlamak amacıyla imla ve ifade düzeltmeleri yapılarak aktarılmıştır.
138. Söz konusu yapı Maslak Mabeyn-i Hümayun Köşkü'dür.
139. Davanın açılma gerekçesi teknik olarak şöyledir: Dava, Ayakta Teşhis ve Tedavi Yapılan Özel Sağlık Kuruluşları Hakkında Yönetmeliğin 3.8.2011 tarih ve 28014 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Ayakta Teşhis ve Tedavi Yapılan Özel Sağlık Kuruluşları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin 1.maddesiyle değiştirilen 12/D maddesinin 1.fıkrasının (f) bendi ile 4. maddesiyle değiştirilen Ek-1/d "Muayenehane Açma Başvurusunda İstenecek Belgeler" in 5., 6., 7. maddelerinin iptali istemiyle açılmıştır.
140. Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2011/55 sayılı Genelgesi, http://www.saglik.gov.tr/TR/dosya/1-74982/h/muayenehane-genelge-son-03102011.pdf (erişim tarihi: 18.04.2015)

hasta tedavisi için yeterli olduğu bahisle dava konusu düzenlemelerde hukuka uyarlık bulunmadığından söz etmektedir.

Verilen bu karar elbette hukukidir. İptal edilen düzenlemenin hekimlere aşırı ve ölçüsüz bir yük getireceği ve hatta neredeyse hekimlerin muayenehane açmalarını engelleyebilecek seviyede olduğunu da söylemeliyiz. Türkiye'nin yapı profili tüm muayenehaneleri uygun hale getirmek için yeterli de değildir. Ayrıca söz konusu düzenlemenin hekimlerin mesleklerini yapmalarına engel olabilecek seviyeye çıktığı çok açıktır. Dolayısıyla düzenlemenin iptali, hekimler bakımından olası bir mağduriyeti gidermiştir.

Ancak, öte yandan engelli kişilerin muayenehanelere giderek sağlık hizmeti almasının önü de kapatılmış ve burada da bir mağduriyete neden olmuştur. Hiç şüphesiz bu duruma neden olan kök sorun Türkiye'deki yapıların erişilebilir bir şekilde imal edilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

2.3. Sonuç ve Öneriler

Erişilebilirlik her hak bakımından vazgeçilmez bir kavramdır. Zira yaşamın her alanında ve herkes bakımından etki gücü bulunmaktadır. Erişilebilirlik; acil hizmetlere ulaşırken, alış-veriş yaparken, sağlık hizmeti alırken, eğitim veya iş yaşamını sürdürürken kısacası ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve siyasi hakları kullanırken karşımıza çıkan ve hayati öneme haiz bir konudur. Bu denli önemli bir konuda Türkiye'nin nerede ve nasıl olduğunu görmeden diğer hakların kullanımına ilişkin gerçekçi bir analiz yapmak mümkün değildir.

Hukuk bakımından Türkiye'de erişilebilirliği konu edinen ilk düzenleme 1997 senesinde, 3194 sayılı İmar Kanunu'nda yapılmıştır. İkinci ve en önemli düzenleme ise 2005 yılında 5378 sayılı EHK ile yapılmıştır. Fakat bu kanun da ilk çıktığından bu yana tam beş kez değişikliğe uğramıştır –ki son değişiklik 18.11.2014 tarihlidir. Dolayısıyla erişilebilirliğin hukuki durumu halen dinamik bir haldedir ve gelişmeye devam etmektedir. Söz konusu dinamikliğin kök nedeni, hem yasamanın hem de yürütmenin konu hakkında bir projeksiyona sahip olmaması ve konuya ilgili tarafların meseleye yeterince dâhil edilmemesidir.

Hukuki düzenlemelerin mevcut hali, erişilebilirlik meselesini tek başına çözmeye muktedir değildir. Çünkü mevcut düzenlemeler bir yandan eksiklikler içermekte bir yandan da etkisi tartışmalıdır. Zira mevcut düzenlemeler, herhangi bir yapının ya da taşıma sisteminde kullanılan araçların erişilebilirliğe uygun hale getirilmesini aksi halde idari para cezalarının uygulanacağını söylemekle yetinmektedir.[141] Teşvik, kampanya, toplumsal farkındalık, eğitim gibi unsurlar dâhil edilmedikçe idari para cezalarının tek başına etkili olamayacağı çok açıktır. Nitekim bu durum, yakın geçmişte 4857 sayılı İş Kanunu'nun kota sistemiyle deneyimlenmiştir. Kanun'a rağmen engelli çalıştırmayan işverenlere idari para cezaları kesilmiş fakat bu uygulama istihdam alanındaki sorunları çözmeye yetmemiştir. Kaldı ki bütçesi milyarları bulan belediyelere kesilecek idari para cezaları caydırıcı olmaktan uzaktır.

Mevcut hukuki düzenlemeler yürütme organına izleme ve denetleme görevlerini vermiştir. Bu konudaki ilerlemeler bu bölümün "Hükümetin Erişilebilirlik Alanına İlişkin Güncel Eylem ve Politikaları" başlığı altında verilmiştir. İzleme ve denetlemeyle sorumlu olan ve illerde kurulan EİDK'ların performansı ortadadır. Araştırmacılara ulaşan bilgiler ise EİDK'ların hem nitelik hem de nicelik bakımından yeterli olmadığı şeklindedir. Örneğin İstanbul gibi bir ilde denetimi yapılan bina sayısı 73'tür. Kaldı ki İstanbul'da denetimi yapılması gereken yapıların sayısı on binleri bulmaktadır. Öte yandan bugüne kadar hiçbir özel ya da tüzel kişiye idari para cezası kesilmemiş olması da oldukça düşündürücüdür. Dolayısıyla EİDK'ların hem denetim hem de ceza kesmekte yeterli bir irade ortaya koymadığı çok açıktır.

Bu yayının hazırlanması sırasında, kamuoyuna ve araştırmacılara ulaşan bilgilere göre erişilebilirlik hakkında herhangi bir kurumun ya da kuruluşun takvime dayalı bir değişim ya da dönüşüm stratejisi ya da planı bulunmamaktadır. UDEP gibi sınırı ve bütçesi belli olan projeler ise sorunu çözmek için yeterli seviyede değildir. Dolayısıyla hedefi, bütçesi ve diğer unsurlarıyla, planı olmayan bir konuda anlamlı bir ilerleme kaydetmek ya da kaydedilmesini beklemek gerçekçi değildir. Nitekim yukarıdaki bölümlerde kurum/kuruluş ya da donanımlar bakımından yapılan analizler bazı alanlarda ilerlemenin oldukça sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır.

141. Bu durumun tek istisnası şehir içi yolcu taşıma hizmeti yapan araçlar içindir. Burada alınan tedbir ise söz konusu araçlara yolcu taşıma hizmeti için yetki belgesi, izin ve çalışma ruhsatı verilmeyecek olmasıdır.

Yukarıdaki bölümlerde (Yapısal ve Donanımsal Özelliklere Göre Kurum veya Kuruluşlarda Erişilebilirliğin Mukayeseli Analizi) detayları verilen ve 10 odak kurum üzerinden yapılan analizlere göre; engelli kişilerin kullanımına uygun tuvalet yapılmasına ilişkin %7,48'lik, fiziksel düzenlemeye ilişkin %5,03'lük, hissedilebilir zemin yapılmasına ilişkin %1,48'lik, asansörlerin sesli anons sistemine ilişkin %14,82'lik ve asansörlere ilişkin ise %6,35'lik bir ilerleme kaydedilebilmiştir. Hiç şüphesiz yukarıdaki bu ilerleme oranları gözetildiğinde alana ilişkin sorunların çözümü için on yıllar gerekeceği ya da dönüşümün ilânihaye süreceği çok açıktır. Ancak buna karşın belediye otobüslerindeki değişim ve dönüşümün ilerleme hızı, çok daha umut vericidir. Örneğin belediye otobüslerinde rampa bulunma oranında %31,11'lik, sesli ikaz sistemi bulunma oranında %31,29'luk ve görsel ikaz sistemi bulunma oranında ise %37,38'lik bir ilerleme kaydetmiştir. Fakat benzer ilerleme hızı özel halk otobüslerinde görülememektedir. Türkiye geneline göre, şehir içi yolcu taşımacılığının %10,42'lik bir değişimle özel sektöre devredildiği düşünülecek olursa ilerleyen dönemlerde otobüslerin değişim ve dönüşümlerinde önemli sorunların ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Zira rakamlar ortaya koymaktadır ki özel teşebbüs, erişilebilirlik için maddi kaynak kullanmaya meyilli değildir.

Öte yandan kamuda erişilebilirlik düzenlemelerinin genellikle ortopedik engelli kişiler gözetilerek yapıldığı görülmüştür. Aşağıdaki grafik bu tespiti net olarak ortaya koymaktadır.

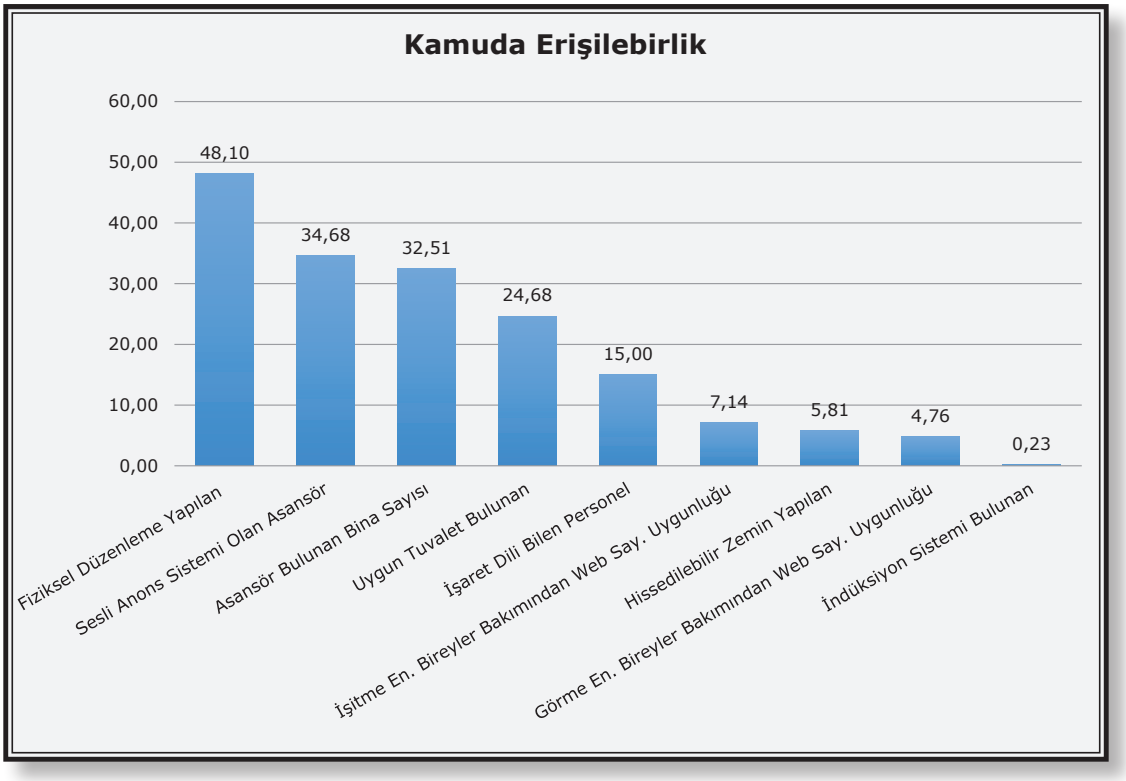

Grafik 2-38: Tüm kamu binalarında erişilebilirlik verileri[142]

Grafiğe göre en çok düzenleme, binalarda yatay dolaşım bakımından ortopedik engelli kişiler için yapılmıştır. En az ise görme ve işitme engelli bireyler bakımından yapılan düzenlemelere ilişkindir. Bu tespit aslında kamunun erişilebilirliği nasıl algıladığını ortaya koyması bakımından oldukça manidardır. Zira kamudaki erişilebilirlik algısı rampa, tuvalet ve asansörlerden müteşekkildir. Diğer engel grubundan olan bireylerin ihtiyaçları yeterince gözetilememektedir. Örneğin, bilgi ve teknolojilerinde erişilebilirlik düzenlemeleri oldukça sınırlıdır. Yine kamuda işaret dili bilen personel sayısı oldukça düşük seviyelerdedir.

142. Grafiğe konu olan oranlar, bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, valilikler, il belediyeleri, ilçe belediyeleri, ASPB, SGK, İŞKUR, milli eğitim, sağlık ve emniyet il müdürlükleri ile kaymakamlıklar, üniversiteler, RAM'lar ve başsavcılık / savcılıkların verilerinden derlenmiştir.

Hiç şüphesiz bir kentin, alt ve üst yapının ya da sistemin olduğundan çok farklı bir biçimde yeniden tasarlanarak değişmesi ya da dönüşmesi zamana yayılarak başarılabilecek bir durumdur. Ancak, söz konusu değişim ve dönüşümün istikrarlı bir biçimde başarıya ulaşabilmesi için bu konuda ortaya konulan ön irade yeterli değildir. Kaldık ki bazı düzenlemelerin yapılabilmesi için geniş zamana da ihtiyaç duyulmamaktadır. Gerçekçi ve planlı bir strateji (en azından kamu kurum ve kuruluşlarının ya da özel kişiler tarafından işletilen alanların performanslarına dayalı takip sistemi) oluşturulmadıkça, katedilecek mesafenin anlamlı sonuçlar doğuracağını ileri sürmek doğru olmayacaktır.

Öte yandan yeni yapı ve sistemlerin standartlara aykırı bir şekilde imal edildiği de görülmektedir. Özellikle medyada yer alan haberlerde imalatların hatalı yapıldığı, işe yaraması bir tarafa, başta engelli kişiler olmak üzere herkes bakımından tehlikeler arz ettiği görülmüştür. Buradan hareketle, özellikle teknik kadroların eğitim bakımından yetersizliğinden bahsedebiliriz. Alanda hizmet üreten tarafında çalışan kişilerin ortaya koyduğu imalatların denetlenemediği de düşünülmektedir. Hiç şüphesiz hatalı imalatların düzeltilmesi ya da telafi edilmesi için harcanan/harcanacak olan maddi kaynaklar, kamu zararınadır.

Erişilebilirliğin önündeki en büyük engellerden biri de konunun toplumsal olarak ele alınamayışı ve toplumda bir farkındalığın oluşamamasıdır. Medyaya yansıyan haberlerde kamusal alanlardaki asansörlerin şuursuzca kullanılması, bölge esnafı tarafından kaldırımların işgal edilmesi, kaldırım başlangıcı ya da sonunda bulunan rampaların önüne araçların park edilmesi bunlardan bazılarıdır. Ancak, buna karşın politika belirleyici kurum ya da kuruluşların halkı aydınlatmak ve belki de erişilebilirlik konusunda bir kültür kazandırmak yönünde bir çabası da bulunmamaktadır. Örneğin, bu konuda farkındalık çalışmaları pekâlâ yapılabilir, iletişim araçlarının etkin kullanılmasıyla bir kampanya düzenlenebilir.

Araştırmanın sonucunda erişilebilirlik konusunda bazı alanlarda umut verici gelişmeler kaydedildiği ancak, bazı alanların ise hâlen gerekli adımları atmak için ortaya bir irade koyamadığı görülmüştür. Erişilebilirlik meselesinin insan hakları perspektifinde çözülebilmesi için alınması gereken tedbirler ile yapılması ve geliştirilmesi beklenen politikalara ilişkin öneriler şöyledir:

- Toplumun tüm kesimlerine yapılan ya da yapılacak olan düzenlemelerin lütuf değil aksine bir insan hakları meselesi olduğunu anlatılmalıdır,
- Görme ve işitme engelli bireyler bakımından yapılan erişilebilirlik düzenlemeleri oldukça sınırlıdır. Bunun nedeni erişilebilirliğin rampa, tuvalet ya da asansörlerden ibaret olduğuna dair bir algının yerleşik olmasıdır. Yine bir başka toplumsal algı, erişilebilirlik düzenlemelerinin engelli kişilere özel olarak yapıldığı yönündedir. Hâlbuki bu düzenlemeler herkes içindir. Dolayısıyla taraflara, tanım ve kapsam bakımından erişilebilirliğin izahı yapılmalıdır –ki bu da çok kalabalık olmayan eğitimlerle ve farkındalık çalışmalarıyla mümkün olabilir,
- Erişilebilirlik adına yapılacak her türlü çalışma için, önce nasıl ve hangi şartlarda yapılara ve sistemlere sahip olduğumuzu bilmemiz gerekmektedir. Bunun için bir istatistiki (envanter) çalışma yapılması, yapılanların sonuçlandırılması, alana ilişkin planlama yapmak açısından fevkalâde önemlidir,
- Bilgi ve teknolojileri ile farklı iletişim yöntemlerinin (örneğin işaret dili, sesli materyallerin) geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir,
- Erişilebilirlik ve evrensel tasarım gibi konular tüm mimarlık ve mühendislik fakültelerinde zorunlu ders olarak verilmelidir,
- Piyasada çalışan teknik kadrolara (mimarlar, mühendisler, teknikerler, teknisyenler ve yapımda çalışan işçiler) meslek odalarından da destek alarak erişilebilirlik standartları konusunda eğitimler verilmelidir,
- Erişilebilirlik standartları TSE tarafından ücretli olarak satılmaktadır. Bu tür yayınların ücretsiz ve açık kaynak olarak dağıtılması sağlanmalıdır,
- Toplumsal farkındalık çalışmaları özellikle kitle iletişim araçları kullanılarak ve kanaat önderlerinin desteği alınarak sürdürülmelidir,

- Kamu kurum ve kuruluşlarının tarihi binaları kullanmamaları yönünde bir politika oluşturulmalıdır. Zira tarihi binalarda fiziki değişiklikler ya çok güç yapılmaktadır ya da yapılması olanaksızdır,
- Erişilebilirliğin izlenmesi ve denetlemesi konusunda faaliyet gösteren EİDK'lar bağımsız bir yapıya kavuşturulmalıdır,
- Erişilebilirliğin izlenmesi ve denetlemesi konusunda faaliyet gösteren EİDK'ların nitelik ve nicelik bakımından kapasitesi artırılmalıdır,
- Erişilebilirlik ilkokul müfredatları da dâhil olmak üzere tüm eğitim kademelerinde işlenmelidir,
- Toplu taşıma hizmeti veren sürücülerin psiko-sosyal ve iletişim yetenekleri geliştirilmelidir,
- Alanda hizmet üreten, çalışan ya da politika yapan tarafların belirli konularda ve periyotlarla bir araya gelmesini sağlayacak organizasyonlar yapılmalıdır,
- Erişilebilirlik alanında çalışan herkesten hukuki ve idari düzenlemeler yapılmadan önce, alandan görüş alınmalıdır,
- Ceza ve tevkifevlerinin erişilebilirlik şartları engelli kişilerin bağımsız hareket etmelerine ve yaşam sürdürmelerine olanak sağlamamaktadır. Dolayısıyla ceza ve tevkifevlerinde erişilebilirlik durumu gözden geçirmeli ve burada kalan engelli bireylerin ikinci kez cezalandırılması önlenmelidir,
- Erişilebilirlik konusunda iyi ürünler, hizmetler ve imalatlar yapan kurum ve kuruluşlara yönelik onore ve teşvik edicisi yöntemler uygulanmalıdır.

3 EĞİTİM

Yayına Hazırlayan: İdil Seda Ak

3.1. Giriş

Eğitim, günümüz toplumunun en önemli medeniyet bileşenlerinden biridir. BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon'un Mayıs 2015'te Kore Cumhuriyeti'nde düzenlenen Dünya Eğitim Forumu'nda yeniden altını çizdiği üzere; *"eğitim bir ayrıcalık değil, herkes için doğuştan gelen bir haktır"* ve herkes tüm yaşamı boyunca bu hakka sahiptir.[143] Engelli bireyler de bu hakkın en önemli yararlanıcılarından biridir.[144]Ancak engelli bireylerin eğitime erişim oranları incelendiğinde, maalesef birçok kişi için hâlâ eğitim olanaklarına erişimde sorunlar yaşandığı görülmektedir.[145]

Gül'ün de belirttiği gibi[146],"engelli bireylerin yeterince iyi eğitim alamadığına dair sorun" ifade edildiğinde, "engelsiz bireylerin dahi hâlâ yeterince iyi eğitim alamadığı" cevabı sıklıkla karşılık olarak verilmektedir. Bu durum ne yazık ki iki önemli sorunun varlığına işaret etmektedir. Bunlardan ilki, kafalarımızdaki yaklaşımda hâlâ engelli bireyler ile engelsiz bireyler arasında bir hiyerarşinin var olduğudur. Buna göre; engelsiz öğrencilerin ihtiyaçları önceliklidir ve ancak bu sorular çözüldüğü takdirde engelli öğrencilerin sorunları için gerekli kaynaklar tahsis edilebilir. İkinci sorun ise; engelsiz kişilerin; kendileri ve engelli kişiler için birbirinden ayrı iki çevrenin var olduğunu düşünüyor olmalarıdır, dolayısıyla bir çevrede alınan önlemlerin diğer çevreyi etkilemediği düşüncesi hâkimdir. Oysa ki eğitim sistemi içinde herhangi bir grup öğrenci için alınacak özel bir tedbir ya da yapılacak makul düzenlemeler, istinasız tüm öğrencilerin bulundukları çevreyi etkileyecek, uygulamalardan doğrudan ya da dolaylı yararlanmalarını sağlayacaktır. Dolayısıyla bu sorunların varlığı, eğitim konusunun hâlâ bir insan hakkı meselesi olarak tartışılmadığının da bir göstergesidir.

Sabancı Üniversitesi'nin Mart 2013'te yayınladığı "Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler"[147] adlı raporda da ise bilgi ve hizmete erişim, eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri alanlarında engelli bireylerin günümüzde hâlâ birçok sınırlılıkla karşı karşıya kaldığı ve bu nedenle topluma bütünleşmede sorunlar yaşadıkları ifade edilmiştir.

Tamamlanmış Eğitim Durumuna Göre Engelli Nüfus Oranı							
	Okuma-Yazma Bilmeyen	Okuma-Yazma Bilen	Okuma-Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul veya Dengi Meslek Okulları	Lise veya Dengi Meslek Okulları	Yükseköğretim
Türkiye	36,37	63,62	7,69	40,97	5,64	6,90	2,42
Kent	27,40	72,58	6,85	42,75	8,00	10,62	4,36
Kır	46,36	54,64	8,54	39,17	3,31	3,16	0,47
Erkek	25,75	74,22	7,95	47,21	6,98	8,98	3,10
Kadın	51,26	48,74	7,32	32,22	3,78	3,97	1,45

Tablo 3-1: Tamamlanmış eğitim durumuna göre engelli nüfus oranı

Türkiye'deki engelli bireylere ilişkin devlet tarafından yapılan en son istatistikî veri toplama çalışması Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın işbirliği ile 2002'de yayınlanan

143. Bkz. Ki-Moon, B. At UN forum, Ban urges leaders aim to set global education roadmap until 2030, 2015, http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsId=50902#.VWev0IufHwd (erişim tarihi: 22.05.2015)
144. Bkz. Ayva, *L. Guaranteeing therightu education for children with illnesses or disabilities,* 2010, http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/ERES1761.htm (erişim tarihi: 22.05.2015)
145. Bkz. Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002, http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=14 (erişim tarihi: 22.05.2015)
146. Bkz. Gül, İ. I., Bir Hak Mücadelesi Alanı Olarak Engellilik ve Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, Özveri Dergisi, Sayı 10, 2009 http://www.eyh.gov.tr/tr/html/8457/10 (erişim tarihi: 22.05.2015)
147. Sabancı Üniversitesi, Engelsiz Türkiye İçin Yolun Neresindeyiz: Mevcut Durum ve Öneriler. Menda, E., Berktay, N. & Balkan, N. (Ed) Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013. http://www.eyh.gov.tr/upload/Node/23774/files/rapor_tamami.pdf (erişim tarihi: 22.05.2015)

"Türkiye Özürlüler Araştırması"dır.[148] Yukarıdaki tabloda da görülebileceği üzere bu çalışmada sunulan verilere göre, engelli nüfusun üçte biri ne yazık ki okuma yazma bilmemektedir, engelli kadınlar eğitime erişim olanakları söz konusu olduğunda engelli erkeklerin oldukça gerisinde kalmaktadır. Kırsalda yaşayan engelli bireyler kentlerde yaşayan engelli bireylere göre eğitime erişim olanağına çok daha az sahiptir ve kırsal ve kent, erkek ve kadın ayrımı olmaksızın her grup için eğitimin seviyesi arttıkça bireylerin eğitim olanaklarına erişim oranı maalesef düşmüştür. İzleme çalışmasında, "Türkiye Özürlüler Araştırması"ndaki bu çarpıcı veriler de göz önünde bulundurularak engelli bireylerin günümüz koşullarında eğitime dâhil olma olanakları yeniden sorgulanmış ve güncel durum ortaya konmuştur. Bu bağlamda, yaptığımız izleme çalışması kapsamında farklı eğitim kademelerinde (ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim) eğitim alan kişilerin engel türleri ve cinsiyetleri özellikle sorgulanmış, veriler bu kriterler ışığında yorumlanmıştır.

3.1.1. Kuramsal Çerçeve

Engelli bireylerin eğitim hakkı ne yazık ki oldukça yakın bir tarihe kadar üzerinde durulan ve politika üretilen bir alan olmamıştır. 1948'te İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ilanı ile başlayan süreçle birlikte eğitim hakkı insan hakları tartışmalarının bir parçası olmuş, yıllar içerisinde tanımı ve kapsamı değişerek gelişmiştir. Engelli bireylerin eğitim hakkı da bu değişime paralel olarak tartışmaların bir parçası haline gelmiş ve engelli hakları savunucularının çabalarıyla bugünkü kapsamına erişmiştir. Bu sebeple, bu bölümde, engelli bireylerin eğitim hakkının tarihsel gelişimine değinilerek izleme çalışması için kuramsal bir temel oluşturulacak, eğitim uygulamalarının yasal dayanağı hakkında okuyuculara bilgi verilecektir.

3.1.1.1. Eğitim Hakkını Tanımlayan Birleşmiş Milletler Belgeleri

Birlemiş Milletler (BM) tarihinde oluşturulan ve evrensel standartlarda tanımlamalar yapan ilk uluslararası belge İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'dir.[149] 1948 yılında kabul edilen bu sözleşmede aslında engelli kişilerin eğitimine doğrudan herhangi bir atıf yapılmamıştır, ancak sözleşmenin 25. maddesinde uluslararası bir sözleşmede engellilik kavramına ilk defa atıfta bulunulmuş, sözleşmenin 26. maddesinde ise eğitim hakkının gereklilikleri ortaya konmuş ve bu gereklilikler şu şekilde betimlenmiştir:

"Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleksel eğitim herkese açıktır. Yükseköğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır. Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek, öncelikle ana ve babanın hakkıdır."

1960 yılında Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme[150], Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından kabul edilmiştir.Söz konusu sözleşmede ırk, renk, cinsiyet, dil, din, politik görüş, ulusal ve toplumsal köken, ekonomik durum gibi ayrımcılığa yol açabilecek faktörlere dikkat çekilerek her bireyin eşit olarak eğitim fırsatlarından yararlanması gerektiğinin altı çizilmiş, taraf devletler bu amaç çerçevesinde gerekli önlemleri almaya davet edilmiştir. Bu sözleşmede de henüz engelli bireylerin eğitim haklarına ya da eğitimde uğradıkları ayrımcılığa özel olarak atıf yapan herhangi bir madde yer almamaktadır. Ancak Peters[151] sözleşmenin birinci maddesinde yer alan "toplumsal köken" vurgusunun engelli bireyleri de içerdiğini savunmaktadır.

1966 yılında BM Genel Kurulu'nda kabul edilen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi[152] eğitim hakkına 13. maddesinde değinir. İlköğretimin herkes için zorunlu ve ücretsiz olması, teknik ve mesleki eğitimin ve yükseköğretimin herkes için eşit düzeyde erişilebilir olması, eğitim sistemin ihtiyaçlara

148. Bkz. Türkiye Özürlüler Araştırması, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), Ankara, 2002. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=14 (erişim tarihi: 02.06.2015)
149. Bkz. BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948. http://www.tihk.gov.tr/www/files/531dba2883d7e.pdf (erişim tarihi: 15.05.2015)
150. Bkz. BM UNESCO Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme, 1960. http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/Books/khuku/egitim_hakki/egitim_hakki_egitimde_ayrimciliga_karsi_sozlesme.pdf (erişim tarihi: 15.05.2015)
151. Bkz. Peters, S.J. "Education for All?": *A historical analysis of international inclusive education policy and individuals with disabilities. Journal of Disability Policy Studies,* 18(2), 98-108, 2007
152. Bkz. BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 1966. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf (erişim tarihi: 15.05.2015)

göre gelişmesi gerekliliği, öğrencilere ihtiyaç duyulan şartlarda burs sağlanması ve öğretmenlerin maddi imkânlarının geliştirilmesi bu sözleşmede altı çizilen noktalardır. Engelli bireylerin eğitim hakkı için yine bu sözleşmede de özel bir atıf bulunmamaktadır.

1971 yılında BM tarihinde engelli bireyler için yeni bir dönem başlar[153], çünkü toplam yedi maddeden oluşan Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları[154] Bildirgesi (*Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons*) kabul edilir. Bu bildirgenin 2. maddesinde "zihinsel engelli bireyin yetenek ve potansiyelini en üst düzeyde geliştirebileceği uygun tıbbi bakım ve fizyoterapi ile eğitim, öğretim, rehabilitasyon ve rehberlik alma hakkı vardır" denmektedir. Böylece zihinsel engelli bireylerin mümkün olduğunca topluma entegre olması gerekliliği ve yine bu kişilerin potansiyellerinin en üst düzeye çıkarılması ihtiyacı ilk defa bir bildirgede dile getirilmiştir.[155]

1975 yılında bir dönüm noktası yaşanır ve her tür engel grubundan kişilerin haklarını o günün koşullarına göre detaylı biçimde açıklayan BM Engelli Hakları Bildirgesi (*Declaration on the Rights of Disabled Persons*)[156] yayınlanır. Bildirgenin gerek içeriğinde gerek kullandığı dilde medikal modelin ciddi biçimde baskın olduğu gözden kaçmamaktadır.[157] Eğitim konusu bildirgenin 6. maddesinde şu şekilde geçer: "*(...)yeteneklerini ve becerilerini en üst seviyeye çıkaracak, sosyal olarak bütünleşme ve topluma yeniden entegrasyon sürecini hızlandıracak; tıbbi ve sosyal rehabilitasyon, eğitim, mesleki eğitim ve rehabilitasyon, yardım, danışmalık, barınma hizmetleri ile diğer hizmetler gibi tıbbi, psikolojik ve işlevsel muamele görme hakkına sahiptir.*"

1981 yılına gelindiğinde, UNESCO ve İspanya Hükümeti'nin birlikte düzenlediği Eğitim, Önleme ve Katılım Faaliyetleri ve Stratejileri Dünya Konferansı'nın sonucu olarak on altı maddeden oluşan Sundberg Bildirgesi[158] ilan edilir. Ayrıca 1981 yılı Birleşmiş Milletler tarafından Uluslararası Engelli Bireyler Yılı olarak kabul edilir. Bildirgenin ilk maddesinde engelli bireylerin eğitime tam erişim hakkı olduğunu vurgularken yine bildirgenin 11. maddesi eğitim ortamlarının ve eğitim materyallerinin engelli bireylerin ihtiyacına göre düzenlenmesi gerekliliğinin altını çizer. Entegrasyon (bütünleştirme) kavramı bu bildirgenin temel bir unsurudur, bu nedenle 6. maddede bütünleştirmenin mümkün olan en erken yaşta başlatılması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Bildirgenin 7. maddesinde ise erken eğitimin engelli çocukların gelişiminde önemli bir yeri olduğuna değinilmiştir.

Uluslararası Engelli Bireyler Yılı'nın önemli bir çıktısı olarak 1982 yılında BM Engelli Kişiler için Dünya Eylem Programı[159] yayınlandı. Engelliliği önlemek, rehabilitasyon olanakları sağlamak ve fırsat eşitliliği programın üç temel amacını oluşturuyordu. Bu bağlamda program, engelli çocukların özel hizmetlerden ve eğitimden gerektiği gibi yararlanamadıklarının altını çizerek, bu çocuklar için özel müdahale programlarının ve özel eğitim hizmetlerinin sağlaması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

1989 yılına gelindiğinde ise, "Özürlüler Alanında İnsan Kaynakları Geliştirme Eylem Planı için Tallinn Çerçevesi"[160] kabul edilmiştir. Dokuz stratejiden oluşan bu çerçevenin "(D) bölümü" eğitim ve öğretimin tesis edilmesine odaklanır. Anaokulundan yükseköğretime kadar eğitimin her kademesinde engelli öğrenciler için de eğitimin gerekli olduğuna dikkat çeker, sağır/lık kültürü *(deafculture)* ve işitme engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına özel vurgu yapar, şehirde ve kırsalda yaşayan engelli kadın ve kız çocuklarının eğitim ve öğretiminin gerekliliğinin üstünde durur ve öğretmen eğitiminde öğretmen adaylarına engelli çocukların sıradan okullarda/sınıflarda nasıl eğitilmesi gerektiğine dair dersler verilmesinin altını çizer.

153. Bkz. Gül, İ. I. Bir Hak Mücadelesi Alanı Olarak Engellilik ve Engellilerin Haklarına İlişkin Birlemiş Milletler Sözleşmesi. Öz-Veri Dergisi, 2008. http://www.eyh.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/10sayi-2008-cilt-5sayi2 (erişim tarihi: 16.05.2015)
154. Bkz. BM Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları, 1971. http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfMentallyRetardedPersons.aspx (erişim tarihi: 15.05.2015)
155. Bkz. Peters, S.J. "Education for All?": *A historical analysis of international inclusive education policy and individuals with disabilities. Journal of Disability Policy Studies*, 18(2), 98-108, 2007
156. Bkz. BM Engelli Hakları Bildirgesi, 1975. http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfDisabledPersons.aspx (erişim tarihi: 15.05.2015)
157. Bkz. Peters, S.J. *A.g.e.*
158. Bkz. BM *Sundberg* Bildirgesi, 1981. http://www.unesco.org/education/nfsunesco/pdf/SUNDBE_E.PDF (erişim tarihi: 15.05.2015)
159. Bkz. BM Engelli Kişiler için Dünya Eylem Programı, 1982. http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=23 (erişim tarihi: 16.05.2015)
160. Bkz. BM Özürlüler Alanında İnsan Kaynakları Geliştirme Eylem Planı için Tallinn Çerçevesi, 1989. http://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r070.htm (erişim tarihi: 16.05.2015)

1989 yılında ayrıca çocuk haklarının korunması adına ortaya çıkarılmış, mihenk taşı niteliğindeki en önemli uluslararası belge olan BM Çocuk Hakları Sözleşmesi[161] imzalanmıştır. Neredeyse BM üyesi tüm ülkeler tarafından oybirliği ile kabul edilen ve onaylanan (Somali ve Amerika Birleşik Devletleri hariç) bu Sözleşme'nin 23. maddesi engelli çocukların haklarına odaklanır. Engelli çocukların topluma aktif şekilde katılabilmesi için erişilebilir eğitim olanaklarının sağlanmasının gerekliliğine vurgu yapar. Yine sözleşmenin 2.maddesinde de engelli çocuklara yönelik ayrımcılık yapılmamasının altını çizer.

1990 yılında Herkes için Eğitim Dünya Bildirgesi[162] Tayland'ta UNESCO Dünya Konferansı'nda kabul edilmiştir. Bildirgede; hangi engel grubundan olursa olsun, engelli kişilerin eğitiminin genel eğitim sisteminin bir parçası olması ve bu eğitimin mutlaka erişilebilir şekilde sağlanması engelli kişilerin eğitimine ilişkin yapılan en önemli vurgulardır. Aslında engelli kişilerin eğitiminin genel eğitimin bir parçası olmasına ilişkin yapılan bu vurgu tam olarak genel eğitime entegre edilmiş bir yapıdan söz etmese de bu vurgu, bütünleştirme stratejisine giden yolda uluslararası bir belgede yer alan önemli bir işaret olarak karşımıza çıkıyor.[163]

1993 yılında ilan edilen BM Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Standart Kurallar[164], bütünleştirme yolunda atılan önemli bir adımdır. Kural 6, engelli öğrencileri için bütünleştirilmiş okullarda ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim fırsatları sunulması gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca anaokulu yıllarının kritik önemi, destek hizmetlerinin varlığı ve ailelerin desteklenmeleri gerekliliği yine kurallar arasında vurgulanan önemli noktalardır.

UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Özel Eğitim Kongresi'nin bir sonucu olarak 1994 yılında İspanya Salamanca'da Salamanca Bildirgesi[165] kabul edilmiştir. Bildirge, engelli çocukları ilgilendiren politika dokümanlarında kullanılan dilin ve terminolojinin de değişmesini sağlamış, "bütünleştirme" (*inclusion*) kavramı uluslararası belgelerin bir parçası olmuştur. Çocuğun ihtiyaçları doğrultunda eğitim alması gerekliliği vurgulanmış, eğitim sisteminin bu ihtiyaçlara cevap verecek şekilde düzenlenmesi gerektiği belirtilmiş, çocuk merkezli eğitim modelinin altı çizilmiştir.

1995 yılında Kopenhag'ta Sosyal Kalkınma Dünya Zirvesi[166] yapılmış, toplantı raporunda fakirlik ve engellilik arasında organik bağlar olduğunun altı çizilmiştir. Bütünleştirilmiş eğitim ortamında engelli öğrencilere sunulacak eğitim fırsatlarının, hem fakirlik hem de engellilikten dolayı çifte dezavantajlı olan bu çocuklar için kritik önem taşıdığı vurgulanmıştır.

Herkes için eğitim, UNESCO'nun eğitim alanında geliştirdiği en önemli programlardan birisidir. Program ilk olarak 1990 yılında düzenlenen Herkes İçin Eğitim Konferansı'nda başlatılmıştır. 2000 yılına gelindiğinde, bu program kapsamında Herkes İçin Eğitim Dakar Eylem Çerçevesi[167] hazırlanmıştır. Bu çerçevede, engelli çocuklar için sağlanacak olan erken eğitim ve bakım imkânlarının bu çocukların gelişimi için hayati önem taşıdığı şiddetli biçimde vurgulanmıştır. Engelli kız ve erkek çocuklar, UNESCO Evrensel İlköğretim Hedefi[168] (*Universal Primary Education/UPE*) çerçevesinde 2015 yılına kadar ilköğretim olanaklarından faydalanması gereken temel gruplardan biri olarak belirlenmiştir.

Son olarak 2007 yılında imzaya açılan BM Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin[169](EHS) 24. maddesinde eğitim hakkına odaklanır. Engelli bireylerin eğitim hakkını ve bu bağlamdaki gereksinimlerini oldukça detaylı şekilde dillendiren bu madde şu paragrafları içermektedir:

Taraf Devletler, engelli kişilerin eğitim hakkını tanımaktadır. Taraf Devletler, bu hakkın ayrımcılık olmadan ve eşit fırsat esasına göre gerçekleştirilmesi amacıyla aşağıdaki hedeflere yönelik olan her düzeydeki kapsamlı bir eğitim sistemini ve yaşam boyu öğrenimi sağlayacaklardır:

161. Bkz. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989. http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html (erişim tarihi: 16.05.2015)
162. Bkz. BM Herkes için Eğitim Dünya Bildirgesi, 1990. http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000975/097552e.pdf (erişim tarihi: 16.05.2015)
163. Bkz. Peters, S.J. A.g.e.
164. Bkz. BM Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Standart Kurallar, 1993. http://insanca.kadikoy.bel.tr/bm_sakatlar_icin_firsat_esitligi.html (erişim tarihi: 15.05.2015)
165. Bkz. BM UNESCO Salamanca Bildirgesi, 1994http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF (erişim tarihi: 15.05.2015)
166. Bkz. Sosyal Kalkınma Dünya Zirvesi, Kopenhag, 1995. http://www.un.org/esa/socdev/wssd/text-version/(erişim tarihi: 15.05.2015)
167. Bkz. BM Herkes İçin Eğitim Dakar Eylem Çerçevesi, 2000. http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147e.pdf(erişim tarihi: 15.05.2015)
168. Bkz. BM UNESCO Evrensel İlköğretim Hedefi http://www.unicef.org/mdg/education.html(erişim tarihi: 15.05.2015)
169 Bkz. BM Engelli Hakları Sözleşmesi, 2007. http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm(erişim tarihi: 15.05.2015)

(a) İnsan potansiyeli ve onur ve kendine değer verme duygusunun tam olarak geliştirilmesi ve insan hakları, temel özgürlükler ve insani çeşitliliğe gösterilen saygının güçlendirilmesi;

(b) Engelli kişilerin kişilikleri, becerileri ve yaratıcılıkları yanı sıra zihinsel ve fiziksel kabiliyetlerinin tam olarak geliştirilmesi;

(c) Engelli kişilerin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılabilmelerinin sağlanması.

2. Taraf Devletler, bu hakkın gerçekleştirilmesi için aşağıdakileri sağlayacaklardır:

(a) Engelli kişilerin, engelli olmaları nedeniyle genel eğitim sisteminden dışlanmamaları ve engelli çocukların, engelli olmaları nedeniyle serbest ve zorunlu temel eğitim veya orta öğretimden mahrum bırakılmamaları;

(b) Engelli kişilerin, kapsamlı, kaliteli ve serbest temel eğitimden ve orta eğitimden içinde yaşadıkları toplumdaki öteki kişilerle eşit olarak yararlanabilmeleri;

(c) Kişinin gereksinimlerinin makul şekilde karşılanması;

(d) Engelli kişilerin, genel eğitim sistemi içinde etkin eğitimlerinin kolaylaştırılması için gerekli desteği almaları;

(e) Dahil olma amacı ile uyumlu şekilde akademik ve sosyal gelişimi azami düzeye çıkaran ortamlarda etkin kişiye yönelik destek önlemlerinin sağlanması.

3. Taraf Devletler, engelli kişilerin toplumun üyeleri olarak ve eğitime tam ve eşit katılımlarını kolaylaştırmak için yaşamı ve sosyal gelişim becerilerini öğrenmelerini sağlayacaklardır. Taraf Devletler, bu amaçla aşağıdakiler dahil olmak üzere gerekli önlemleri alacaklardır:

(a) Braille alfabesi, alternatif yazı ve alternatif yükseltici ve alternatif iletişim yöntem, araç ve biçimleri ile yönlendirme ve hareket becerilerinin öğrenilmesinin ve arkadaş desteği ve yönlendirmesinin kolaylaştırılması;

(b) İşaret lisanının öğrenilmesinin kolaylaştırılması ve işitme engelli kişilerin dil kimliklerinin teşvik edilmesi;

(c) Görme, işitme veya hem görme hem işitme engelli kişilerin ve özellikle çocukların eğitiminin, birey için en uygun lisanlarda ve iletişim yöntemleri ve araçları kullanılarak ve akademik ve sosyal gelişimi azami düzeye çıkaran ortamlarda verilmesinin sağlanması.

4. Taraf Devletler, bu hakkın gerçekleştirilmesinin sağlanmasına yardımcı olmak için engelli öğretmenler dahil olmak üzere işaret lisanı ve/veya Braille alfabesi konusunda eğitim görmüş öğretmenlerin istihdam edilmesi ve eğitimin bütün düzeylerinde çalışan meslek mensupları ve personelin eğitilmesi için gerekli önlemleri alacaklardır. Bu eğitim, engelli olma konusunda bilinçlendirmeyi ve engelli kişilerin desteklenmesi için uygun yükseltici ve alternatif yöntemler, araçlar ve biçimler, eğitim teknikleri ve malzemelerinin kullanılmasını içerecektir.

5. Taraf Devletler, engelli kişilerin genel yüksek öğrenim, mesleki öğrenim, yetişkin öğrenimi ve yaşam boyu öğrenmeden ayrımcılık olmadan ve başka kişilerle eşit olarak yararlanabilmelerini sağlayacaklardır. Taraf Devletler, bu amaçla engelli kişiler için makul imkanların temin edilmesini sağlayacaklardır.

3.1.1.2. Eğitim Hakkını Tanımlayan Avrupa Konseyi/ Avrupa Birliği Belgeleri

1961 yılında Avrupa Sosyal Şartı[170] ilan edilmiştir, bu şart çerçevesinde engelli kişilerin hakları açıkça belirtilmiştir. Engellilerin toplumsal yaşamda bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve katılma hakkı olarak adlandırılan 15. madde, engelli bireylerin genel ve mesleki eğitime yönlendirilmesi için gerekli önlemlerin alınmasının altını çizer.

1990 yılında engelli çocuklar ve gençlerin genel öğretim sistemi içinde kaynaştırılmaları konusunda Konsey, İlke Kararı (No: 90/C162/02)[171] alır. Bu karar bağlamında; engelli öğrenciler için genel öğrenim sistemi içerisinde mümkün olan en üst düzeyde öğrenim sağlanması, teknolojilerin (bilgisayar destekli öğrenimin, kelime işlemlerinin, öğrenim yazılımları geliştirilmesi ve kullanımının, özel uyarlamaların, bilgi teknolojisinin, öğrenme ortamında bilgisayarlar aracılığıyla iletişimin) öğretim potansiyelinden daha fazla yararlanılması,

170. Bkz. Avrupa Sosyal Şartı, 1961. http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/035.htm (erişim tarihi: 15.05.2015)
171. Bkz. Avrupa Konseyi, Engelli Çocuklar ve Gençlerin Genel Öğretim Sistemi İçinde Kaynaştırılmaları Konusunda İlke Kararı, 1990. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:41990X0703(01) (erişim tarihi: 15.05.2015)

sistemin daha iyi çalışabilmesi için kurumlar arası işbirliğinin yapılması, gençlik politikaları ile yetişkinliğe geçişi ve çalışma hayatını destekleyen faaliyet ve programların var olması gerekliliği vurgulanmıştır.

1992 yılında Avrupa Konseyi, engelli bireylere yönelik uyumlu politika konusunda 92 nolu Tavsiye Kararı'nı[172] çıkarmıştır. Bu tavsiye kararının birçok noktasında eğitimin farklı boyutlarına atıfta bulunulmuştur. Erişilebilir eğitim, kaynaştırma ve özel eğitim olanakları ile sunulan eğitim, erken eğitim, sağlık eğitimi, teknoloji ile desteklenen eğitim olanakları eğitim hakkı kapsamında bu karar içinde atıfta bulunulan başlıca noktalardır.

1992 yılında Konsey bu sefer rehabilitasyon politikaları konusunda Tavsiye Kararı (No: 1185)[173] çıkarır. Bu kararda okullarda bütünleştirilmiş eğitimin gerekliliğine değinilir. Çok ağır engelli kişiler için evde eğitim hizmetlerinin sunulması ve engelli kişiler için mesleki eğitim fırsatlarının yaratılması gerekliliği yine bu kararda altı çizilen diğer hususlardır.

1995 yılında Avrupa Konseyi engellilerin mesleki değerlendirilmesine ilişkin şartın oluşturulması yönünde İlke Kararı (No: 95)[174]alır. Kararda engelli bireylerin mesleki becerilerinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi için mesleki ve teknik eğitimin gerekliliği, meslek kurumlarında engelli bireylerin çalışabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması ihtiyacının altı çizilir. Bilindiği gibi Avrupa Birliği ilk olarak ekonomik bir topluluk olarak ortaya çıkmıştır, bu nedenle engelli bireylerin ekonomik ve sosyal hayata katılımları topluluğunda öncelik alanları arasında yer almış, bu bağlamada engelli bireylerin mesleki becerileri ve gelişimleri ekonomik katılımı arttırmak öncelikli olarak desteklenmiştir. Bu kararı takiben yıllar içerisinde yine benzer içerikte başka tavsiye ve ilke kararları da alınmış, her geçen gün engelli bireylerin mesleki eğitim koşulları geliştirilmiştir. (Engelli bireylere istihdamda fırsat eşitliği sağlanması konusunda 17 Haziran 1999 tarihli Konsey İlke Kararı No: 99/C186/02, İstihdamda ve işte eşit muamele konusunda genel çerçeve belirleyen 27 Kasım 2000 tarihli Konsey Direktifi No: 2000/78/EC, Engellilerin istihdamının ve toplumsal bütünleşmelerinin teşvik edilmesi hakkında 15 Haziran 2003 tarihli Konsey ilke Kararı No: 2003/C175/01).

2003 yılı "Avrupa Engelli Kişiler Yılı" olarak ilan edilmiş[175], eğitimde engelli kişilere eşitlik sağlanması bu yılın hedefleri arasında yer almıştır. Bunu takiben engelli öğrencilere eğitim ve mesleki eğitimde fırsat eşitliği sağlanması hakkında Konsey İlke Kararı (No: 2003/C134/04)[176] alınmıştır.

2006 yılına gelindiğinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinde engelli haklarıyla ilgili birçok konuda tavsiye kararları alınmıştır. Bu kararlar kapsamında "2006- 2015 Avrupa'da Engelli Bireylerin Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi Avrupa Konseyi Engelliler Eylem Planı"[177] hazırlanmıştır. Hazırlanan eylem planının 4. bölümü "Eğitim" alanına odaklanmıştır. Erken tanı ve değerlendirme, bireysel eğitim planının uygulanması, personel eğitimi ve bütünleştirilmiş eğitim ortamlarının sayısının arttırılması bu bölümde vurgulanan temel konulardır.

Avrupa Birliği, EHS imzaya açıldığında sözleşmeyi imzalamış (2007), 23 Aralık 2010 tarihinde ise sözleşmeyi onaylayarak BM tarihinde bir ilke imza atmıştır.[178] Bu onay ile ülkelerin dışında ilk defa bir resmi birlik BM sözleşmesinin taraf devleti haline gelmiştir. 2010-2020 Avrupa Birliği Engellilik Stratejisi[179] oluşturulmuş,

172. Bkz. Avrupa Konseyi, Engelli Bireylere Yönelik Uyumlu Politika Konusunda 92 Nolu Tavsiye Kararı. 1992. https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2398057&SecMode=1&DocId=602414&Usage=2 (erişim tarihi: 15.05.2015)
173. Bkz. Avrupa Konseyi,Engelli bireylere yönelikrehabilitasyon politikaları konusunda Tavsiye Kararı. 1992. http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta92/EREC1185.htm (erişim tarihi: 15.05.2015)
174. Bkz. Avrupa Konseyi, Engellilerin Mesleki Değerlendirilmesine İlişkin Şartın Oluşturulması Yönünde İlke Kararı, 1995. https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2036833&SecMode=1&DocId=528560&Usage=2(erişim tarihi: 15.05.2015)
175. Bkz. AB, Avrupa Engelli Kişiler Yılı, 2003.http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/disability_and_old_age/c11413_en.htm(erişim tarihi: 15.05.2015)
176. Bkz. Avrupa Konseyi, Engelli Öğrencilere Eğitim ve Mesleki Eğitimde Fırsat Eşitliği Sağlanması Hakkında İlke Kararı, 2003. http://eyh.aile.gov.tr/data/5425600f369dc314a097ec23/2003equalopportunitiespupilsandstudents.pdf(erişim tarihi: 15.05.2015)
177. Bkz. Avrupa Konseyi, Engelliler Eylem Planı, 2006. http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc%2Dsp/integration/02_council_of_europe_disability_action_plan/Council_of_Europe_Disability_Action_Plan.asp#TopOfPage (erişim tarihi: 15.05.2015)
178. Bkz. Avrupa Birliği, 23 Aralık 2010 tarihinde ise sözleşmeyi imzalamıştır. http://www.un.org/disabilities/countries.asp?navid=17&pid=166 (erişim tarihi: 15.05.2015)
179. Bkz. 2010-2020 Avrupa Birliği Engellilik Stratejisi. http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/disability_and_old_age/em0047_en.htm (erişim tarihi: 15.05.2015)

Avrupa Birliğine üye ülkelerde bu sözleşmenin uygulanabilirliğini arttırmak için bir eylem planı sunulmuştur. Stratejide engelli bireyler için erişilebilir ve hayat boyu süren eğitim fırsatlarının sunulması gerekliliğine değinilmiş, bireysel destek sistemlerinin geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmış, bu amaçla personel eğitiminin gerekliliğine odaklanılmıştır.

3.1.1.3. Eğitim Hakkını Tanımlayan Ulusal Mevzuat

Türkiye'de özel eğitim, 1926'dan beri kanunlarda yer alan bir haktır.[180] Altı Nokta Körler Derneği'nin çabaları ile 1961 Anayasası'na özel eğitime ilişkin özel bir paragraf eklenmiş ve konunun önemi anayasada açıkça vurgulanmıştır.[181] Madde 50, "öğretimin sağlanması" başlığı altında yer alan bu paragrafta şu ifade yer alır:[182]

"Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır."

Yine 1961 yürürlüğe giren ve en son 2012 yılında yapılan bazı değişikliklerle hâlâ yürürlükte olan İlköğretim ve Eğitim Kanunu[183] (Kanun No: 222) da özel eğitim okullarına ve özel eğitim öğretmenlerine olan ihtiyacı dile getirir. Kanun'un 12. maddesi özel eğitim hakkını şu şekilde ifade eder:

"Mecburi ilköğrenim çağında bulundukları halde zihnen, bedenen, ruhen ve sosyal bakımdan özürlü olan çocukların özel eğitim ve öğretim görmeleri sağlanır."

1973 yılında uygulamaya giren 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ise bireylerin eğitimleri süresince, ilgi ve kabiliyetleri ölçüsünde çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilmesi gerektiğini, ilköğretimin her vatandaşının hakkı olduğunu ve özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınması gerektiğini vurgular.[184]

1982 Anayasası'nda ise engelli bireylerin hakları farklı maddelerde dile getirilmiştir. Anayasa'nın 42. maddesi, 1961Anayasa'sında yer alan ifadeyi yineler ve eğitim hakkının altını çizer.[185]

1983 yılında Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu (No: 2916) yürürlüğe girer.[186] Bu kanun çerçevesinde özel eğitimle ilgili temel ilkeler şu şekilde sıralanır:

a) Özel eğitim, genel eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır.

b) Her özel eğitime muhtaç çocuk, özür türü ve derecesine bakılmaksızın özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılır.

c) Özel eğitime erken başlamak esastır.

d) Özel eğitim hizmetleri, çocukların özür ve özellikleri dikkate alınarak, mümkün olduğu kadar çocuğun yakınına götürülecek biçimde planlanır.

e) Durumları ve özellikleri uygun olan özel eğitime muhtaç çocukların, normal çocukların eğitimleri için açılmış olan okul ve eğitim kurumlarında normal akranları arasında eğitilmeleri için gerekli tedbirler alınır.

f) Özel eğitime muhtaç çocukların genel meslekî eğitimleri ile rehabilitasyonlarının kesintisiz sürdürülmesi esastır.

g) Özel eğitime muhtaç çocukların okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, mesleki eğitim ve yaygın eğitim hizmetleri Bakanlıkça planlanır, ilgili kuruluşlarca yürütülür.

1987 yılında uygulamaya giren "Özel Gereksinimli Çocukların Okulöncesi Eğitimleri ile İlgili Genelge" ile engelli tanısı almış veya risk altında olan öğrenciler için erken eğitimin önemine dikkat çekilmiş, bu çocukların ailelerinin de rehberlik hizmeti almaları gerektiği belirtilmiştir.[187]

180. Bkz. Melekoğlu, M. A., Çakıroğlu, O., & Malmgren, K. W., *Special education in Turkey. International Journal of Inclusive Education,* 13 (3), 287-298, 2009
181. A.g.e
182. Bkz. 1961 Anayasası. https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm (erişim tarihi: 15.05.2015)
183. Bkz. 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/24.html (erişim tarihi: 15.05.2015)
184. Bkz. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html (erişim tarihi: 15.05.2015)
185. Bkz. 1982 Anayasası. http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2709&sourceXmlSearch=&Mevzuatliliski=0 (erişim tarihi: 15.05.2015)
186. Bkz. Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu, 1983. http://www.kanunum.com/files/2916-1.pdf (erişim tarihi: 15.05.2015)
187. Diken, H.İ.Türkiye'de özel eğitim ile ilgili yasal düzenlemelerde erken çocuklukta müdahale. http://www.tscv.org.tr/content.php?maincategory=327&category=339 (erişim tarihi: 20.05.2015)

1997 yılında 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname yürürlüğe girmiş, bu kararname ile özel eğitim öğrencileri için erken eğitimin önemi tekrar vurgulanmıştır.[188] Madde 6 ve 7, okul öncesi eğitimi iki kısma ayırmış ve engelli çocukların eğitiminde erken müdahalenin önemine özel vurgu yapmıştır.

Erken çocukluk dönemi eğitimi

Madde 6 - Erken çocukluk dönemindeki özel eğitim hizmetleri ailenin bilgilendirilmesi ve desteklenmesi temeline dayalı olarak evlerde ve kurumlarda sürdürülür.

Okul öncesi eğitimi

Madde 7 - Tanısı konulmuş özel eğitim gerektiren çocuklar için okul öncesi eğitimi zorunludur. Bu eğitim özel eğitim okulları ile diğer okul öncesi eğitim kurumlarında verilir. Gelişim ve bireysel özellikleri dikkate alınarak, özel eğitim gerektiren çocukların okul öncesi eğitim süreleri uzatılabilir.

2001 yılında Türk Medeni Kanunu yürürlüğe girmiştir. "Velayetin kapsamı" başlığı altında 340. maddede, anne ve babaların çocukları için sağlamaları gereken eğitim yükümlülüğünden bahsedilir. Bu madde çerçevesinde engelli çocukların eğitimi için ebeveynlerin sorumlulukları şu ifade ile belirtilir: *"Ana ve baba çocuğa, özellikle bedensel ve zihinsel özürlü olanlara, yetenek ve eğilimlerine uygun düşecek ölçüde, genel ve meslekî bir eğitim sağlarlar."*[189]

2005 yılında ise 5378 sayılı "Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun" yürürlüğe girmiştir.[190] Bu Kanun'da eğitim hakkı 15. maddede "eğitim ve öğretim" başlığı altında detaylı şekilde açıklanmış, 16. maddede ise "eğitsel değerlendirme" ile ilgili esaslardan bahsedilmiştir. 2014 yılında yapılan değişiklikle adı değiştirilen (Engelliler Hakkında Kanun) ve son haline getirilen Kanun'da, işaret dilinin oluşturulması, yükseköğretim kurumlarında "Engelliler Danışma ve Koordinasyon Merkezleri" kurulması, eğitim için gerekli olan kabartma yazılı, sesli, elektronik kitap; alt yazılı, işaret dili tercümeli ve sesli betimlemeli film ve benzeri materyalin MEB tarafından temin edilmesi, vurgulanan diğer önemli noktalardır.

2006 yılında ise "Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği" yürürlüğe girmiştir.[191] En son 2012 yılında 4+4+4 sistemine geçişle birlikte değişikliğe uğrayan yönetmelikte maalesef hâlâ medikal modelin izlerini belirgin şekilde görmek mümkündür. Örneğin, madde 4 içinde yer alan tanımlar arasında "görme yetersizliği olan birey" ya da "hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey" gibi kişilerin beceri ve yetenekleri yerine fizyolojik yetersizliklerine odaklanan tanımlamalar kullanılmakta, eğitsel tanılamaya ilişkin bölümde eğitsel tanılamanın "bireyin özürlü sağlık kurulu raporu"na dayandırıldığı ifade edilmektedir.

3.1.1.4. Sonuç

Uluslararası belgelere baktığımızda, 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile başlayan süreçle birlikte engelli bireylerin eğitim hakkı bütünleştirme anlayışına giden yolda her geçen gün değişerek ve gelişerek evrimleşmiştir. Başlangıçta bütünleştirme eğitimi bilinmese de uluslararası insan hakları dokümanlarında eğitim sisteminin nasıl olması gerektiği zamanla ortaya konmuş, eğitimin amacı ve rolü bütünleştirme amacına doğru yavaş yavaş yol almıştır.

Yukarıda sıralanan uluslararası belgelere yeniden bakıldığında BM Eğitim Hakkı Özel Raportörü Katarina Tomasevski'nin de eğitim sistemi için aslında dört temel ilkeden bahsedildiği görülebilir, bunlar "bulunabilirlik (*availability*)", "erişilebilirlik (*accessibility*)", "kabul edilebilirlik (*acceptability*)" ve "uyarlanabilirlik (*adap-*

188. Bkz. 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 1997. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111011_ozel_egitim_kanun_hukmunda_kararname.pdf (erişim tarihi: 15.05.2015)
189. Bkz. Türk Medeni Kanunu'nun 340. maddesine. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf (erişim tarihi: 15.05.2015)
190. Bkz. 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun, 2005. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10110701_5378_sayili_kanun.pdf (erişim tarihi: 15.05.2015)
191. Bkz. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2006. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/26184_0.html (erişim tarihi: 15.05.2015)

tability)" olarak sıralanır.[192] Bu ilkelere göre, engelli bireyler için öncelikle eğitim hizmetlerinin sağlanması (bulunabilirlik), bu hizmetlere erişimde kişilerin önünde fiziksel, ekonomik ve sosyo-kültürel bariyerler bulunmaması (erişilebilirlik), eğitimin kalitesinin yüksek, içeriğinin ise öğrencinin gelişimi için yararlı ve kültürel değerlerine uyumlu olması (kabul edilebilirlik) ve öğrencinin ihtiyaçlarına cevap verebilen nitelikte değişebilir (uyarlanabilirlik) olması gerekliliğinin altı çizilmiştir.

EHS'ye gelindiğinde ise bütünleştirme anlayışının önemi büyük ölçüde anlaşılmış, hatta bu anlayış sözleşmenin 24. maddesi ile bağlayıcı yasalar içine girmiştir. Ancak 24. madde dahi özel eğitim okullarının varlığına büsbütün itiraz edememiş, "makul uyumlaştırma" kavramını kullanarak engelli bireylere verilecek olan eğitimin mümkün olduğunca genel eğitim sistemi içerisinde, gerekli düzenlemeler yapılarak verilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Bir tarafta çocuğun kendisi ile benzer sorunları yaşayan akranlarıyla eğitim görmesini savunan özel eğitim anlayışı, diğer tarafta ayrıştırılmış eğitimin eşitsizlik ve ayrımcılık getireceğini savunan, öğrencilerin farklı beceri düzeylerinden arkadaşları ile birlikte aldıkları eğitimin kendileri için en faydalı olacağını öngören bütünleştirme anlayışı, eğitim alanında uzun yıllardır tartışılan ve kutuplaşmalara neden olan iki önemli görüştür. BM Eğitim Hakkı Özel Raportörü Vernon Munoz'un da 2007 yılında belirttiği gibi *"özel eğitim okullarının varlığı, engelli kişilerin eğitilmez olduğu ve genel eğitim sistemi üzerine yük getirdiği düşüncesi ile güç kazanır; bu okullardaki eğitim esnek ve öğrenci merkezli değildir ve öğrenci mümkün olan en yüksek gelişim düzeyine çıkarabilmeyi maalesef başaramazlar."*[193]Ancak farklı engel gruplarından oluşan bazı temsilci grupları da bu durumun tam tersini savunarak özellikle dil ve okur-yazarlık eğitimi için özel okulların bütünleştirme eğitimine göre çok daha başarılı sonuçlar sağladığının altını çizerler. Bu tartışmalar bağlamında düşünüldüğünde EHS 24. maddenin bütünleştirme anlayışına daha yakın olduğu açıktır, sadece bu maddenin "3c" bendinde yukarıda savunulan ikinci görüşe yakın bir tutum olduğu görülür, çünkü bu bentte özellikle duyusal becerilerinde sorun yaşayan öğrencilerin (görme, işitme veya hem görme hem işitme engelli kişilerin), özellikle de bu sorunu yaşayan çocukların eğitiminde akademik ve sosyal gelişimi azami düzeye çıkaran ortamlarda eğitimin verilmesinin gerekliliğine vurgu yaparak uzmanlaşmış özel eğitim okullarına ve bu okullara duyulan ihtiyaca dolaylı şekilde atıfta bulunulmuştur.

Ulusal mevzuata ilişkin belgelere bakıldığında ise bir önceki izleme raporunda[194] da belirtildiği gibi engelli bireyler için eğitim hakkı temel olarak dört ilkeye bağlanmıştır. Bunlar; eğitim hakkının hiçbir koşulda engellenemez olması, eğitim sistemi için bütünleştirme eğitiminin nihai hedef olması, eğitimde fırsat eşitliliğinin sağlanması ve ayrımcılığın önlemesi için gerekli tedbirlerin alınması ve örgün eğitim programlarına zamanında başlayamayan öğrenciler için özel tedbirlerin alınması. Bu ilkeler her ne kadar EHS ile uyumlu şekilde ilerlese de yukarıda da vurgulandığı gibi engelli bireylerin eğitimi için uygulama esaslarını ortaya koyan ve özel eğitim ve bütünleştirme uygulamalarını temel olarak şekillendiren "Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği" maalesef hâlâ medikal modelin izlerini taşımakta, eğitim ile öğrencilere sunulabilecek fırsatları tıbbi yetersizliklerin dar kapsamına hapsetmektedir. Özellikle 2014 Aralık ayında EHS İhtiyari Protokolü'nün de Türkiye'de onaylanmasının ardından bu yönetmeliğin de EHS'nin ruhuna ve amacına uygun hala getirilerek uygulanması gerekliliği engelli bireylerin eğitim hakkı bağlamında düşünülecek en önemli taleplerden birisidir.

3.1.2. Eğitim İzleme Çalışmalarında Amaç

Eğitim alanında yapılan bu izleme çalışması ile;

- Engelli bireylerin eğitim sistemi içindeki durumunu tespit etmek,
- Eğitim sisteminin akademik ve fiziki erişilebilirliğini sorgulamak,
- Mevzuat ile uygulamalar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak,

192. Bkz. Tomasevski, K. 2001. *Human right sobligations: making education available, accessible, acceptable and adaptable*. http://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/Tomasevski_Primer%203.pdf (erişim tarihi: 12.06.2015)
193. Bkz. *Report of the Special Rapporteur on the Right to Education (Vernon Munoz), The Right to Education of Persons with Disabilities, Un doc.* A/HRC/4/29, 19.02.2007.
194. Bkz. Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T., Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, Ankara 2014 http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf (erişim tarihi: 12.04.2015)

- İyi uygulamaları tespit etmek ve
- Nihai hedef olarak da sistemin işleyişine ilişkin karar veren makamlar ile bu sorunun muhatabı olan engelli bireylerin, ailelerinin, eğiticilerin ve eğitim idarecilerinin, sivil toplum örgütlerinin ve eğitim sistemi ile ilgilenen diğer paydaşların önüne sisteme ilişkin net bir görüntü sunmak amaçlanmıştır.

3.1.3. Yöntem ve Bilgi Toplama Araçları

Yukarıda belirtilen amaçlara ulaşabilmek için izlem çalışmalarında farklı yöntemlerle eğitim sisteminin değişen dinamiklerine ilişkin veri toplama süreci yürütülmüştür.

- Bilgi edinme başvuruları
- MEB yayınları
    - Kılavuzlar (Uygulama kılavuzu, sınav kılavuzu vb.)
    - E-kılavuzlar
    - Öğretmen el kitapları
    - Araştırma ve raporlar
- Mevzuat taraması
    - Kanunlar
    - Yönetmelikler
    - Genelgeler
- Akademik yayınlar
    - Yüksek lisans ve doktora tezleri
    - Hakemli dergilerde yayınlanan makaleler
- Ulusal raporlar
- Uluslararası raporlar
- Medyada yer alan haberlerin izlenmesi (yazılı ve görsel)
- Proje web sayfasına gelen ihlal bildirimleri

"Eğitim" bölümü ile ilgili veri toplamak için hazırlanan bilgi edinme başvuruları üç ana kuruma sorulmuştur, bu kurumlar; Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM)dir.

3.1.4. Kısıtlar ve Zorluklar

İzleme çalışması esnasında temel olarak bilgi edinme başvuruları ile veriler elde edilmiştir. Ancak bilgi edinme başvuruları esnasında, sıklıkla yanıt alınamayan başvurular olmuştur.

Yanıt alınamayan başvurular incelendiğinde, kurumdaki görevli personelin yöneltilen soruları anlamadığı, yanlış anladığı ya da cevap vermekten kaçındığı gözlemlenmiştir. Cevap verilmeyen sorulara sıklıkla, 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu'nun 7. maddesi dayanak gösterilerek ilgili soruya cevap verebilmek için kurumun ayrı bir çalışma yürütmesi gerektiği ileri sürülmüş, bu nedenle soruya olumsuz yanıt verildiği belirtilmiştir. Örneğin, 29.12.2014 tarihinde MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü'ne gönderdiğimiz bilgi edinme başvurusunda, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde (ÖERM) çalışan personel sayıları, bu kurumlara MEB tarafından ödenen eğitim gideri miktarı, hizmet alan engelli birey sayıları ile bu bireylerin yaş, cinsiyet ve engel türleri dağılımına ilişkin bilgi talep edilmiştir. Genel Müdürlük tarafından başvuruya verilen cevapta yukarıda adı geçen Kanun'un ilgili maddesi gerekçe gösterilerek bilgi verilmemiştir. Oysa ki 10 Nisan 2015 tarihinde yayınlanan MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Kitabı'nda ülke genelindeki ÖERM sayısı 1902, ÖERM'lerden hizmet alan engelli birey sayısı 326.081 ve yine bu kurumlarda çalışan öğretmen sayısı da 18.847 olarak belirtilmiştir. Ne yazık ki bu durum, kurum ve kuruluşların bazen ellerinde bulunan bilgiyi dahi bilgi edinme başvurularına cevap verirken kullanmadığını göstermektedir.

Ayrıca MEB'in karmaşık kurumsal yapısı, başvuru sorularının izleme ekibi tarafından nadiren de olsa yanlış birimlere gönderilmesine neden olmuştur. Örneğin, eğitim teknolojilerine ilişkin çalışmalar ve projeler (FA-

TİH Projesi vb.), bu projelerin web uygulamaları (Eğitim Bilişim Ağı) ve destek materyalleri(akıllı tahta, tablet uygulamaları vb.) ile ilgili bilgi "MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü" tarafından sağlanırken "e-okul" sistemine ilişkin bilgiler "MEB Bilgi İşlem Dairesi" tarafından verilmektedir. Dolayısıyla, başvurularımız esnasında teknoloji tabanlı bir uygulama olduğu için e-okul uygulamasına ilişkin sorular "MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü"ne gönderilmiş, genel müdürlükten alınan cevapla bu uygulamanın başka bir birimin görev alanında olduğu öğrenilmiştir. Verilen cevapların bir kısmında yanlış gönderilen soruların muhatabı ile ilgili yönlendirmeler yapılırken, çoğunda "Bu konu Genel Müdürlüğümüz görev alanı kapsamında bulunmamaktadır" gibi ifadelerle cevaplar verilmiştir.

Cevap alamadığımız ya da cevap almak için başka bir birime yönlendirildiğimiz başvuruların tümü için ilgili birimlere tekraren başvuru yapmamız projenin zaman sınırı nedeniyle ne yazık ki mümkün olamamıştır. Bu nedenle, çalışma kapsamında cevap alabildiğimiz sorular ışığında ilerlenmiş, bu şekilde elde edilen veriler ile farklı kaynaklardan erişilen bilgiler harmanlanarak nihai analizler ve yorumlar yapılmıştır.

Öte yandan bazı eğitim bileşenleri için bilgi edinme başvuruları izleme ekibi tarafından bilinçli olarak sınırlı tutulmuştur. Kurumlara akademik erişim ve fiziki erişim bağlamında yaptığımız sorgulamalarda, her bir üniversitedeki durum üniversite bazında tek tek sorgulanırken, MEB'e bağlı örgün eğitim okullarındaki durum Bakanlık merkez teşkilatındaki ilgili birimlerden bilgi alınarak tespit edilmiştir. Bu tercihin yapılmasındaki zorunlu sebep; okul sayısının fazlalığı nedeniyle elde edilecek verilerin proje kadrosu, zamanı ve bütçesi dâhilinde analiz edilemeyecek olması endişesidir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri de aynı endişe doğrultusunda kurum bazında sorgulanmamış, MEB'ten alınan veriler ile izlenmiştir. Ayrıca bu kurumlar şahıslar tarafından kurulan ve yönetilen özel işletmelerdir, bu nedenle Bilgi Edinme Kanunu'na tabi olmayan özel sektörün bir bileşenidirler. Bu özelliklerinden ötürü bu kurumlardan cevap alamama olasılığı da düşünülerek MEB'ten veri alma yolu tercih edilmiştir.

İzleme çalışması kapsamında ayrıca, engeli öğrencileri hedef alan, şiddet, kötü muamele, taciz, akran şiddeti gibi olaylara ilişkin bilgi edinme başvuruları yapılmıştır. Fakat bu başvuruların hiçbirine yanıt alınamamıştır. Ancak çok boyutlu veri toplama çalışması bize bu gibi noktalarda yön bulmamıza yardım etmiş, ilgili duruma ilişkin dar bir çerçevede de olsa yorum yapma olanağı sağlamıştır. Aşağıdaki haberde de görülebileceği üzere engelli öğrencilere yönelik şiddet okullarda var olan bir gerçektir. Medya izleme verileri özellikle bu başlık altındaki olaylara erişebilmek için temel bilgi kaynağımız olmuştur.

Otistik Atakan'ı döve döve hastanelik ettiler

Anne Demet Baz, olaydan sonra gittiği okulda yöneticiler tarafından hakarete uğrayarak kovulduğunu söyledi.

11 yaşındaki Atakan'ın öğretmenleri tarafından dövüldüğü iddia edildi. Anne Demet Baz, "Elimde darp raporları var. Bu işin peşini bırakmayacağım" dedi.

ANTALYA Ramazan-Hatice Savaş Otistik Çocuklar Özel Eğitim Okulu ve İş Eğitim Merkezi'nde eğitim gören 11 yaşındaki otistik Atakan Baz'ın öğretmenlerinden şiddet gördüğü iddia edildi. 29 yaşındaki anne Demet Baz, otistik oğlu Atakan'ın okuldan eve kollarında morluklarla ve çürüklerle geldiğini ileri sürdü. Oğlu Atakan'ın kollarındaki morluğu görünce sağlık raporu aldığını belirten anne Demet Baz, "İlk etapta kendine zarar veriyor diye düşünerek takip ettim. Ancak oğlum hiçbir zaman kendine zarar verecek bir harekette bulunmadı" dedi.

DAHA ÖNCE DE OMUZU KIRILMIŞ!

Oğlunun durumunu öğrenmek için okula gittiğinde kovulduğunu iddia eden Demet Baz, "Üç yıl önce de oğlumun omuzu kırıldı. Sorduğumuzda bir arkadaşının ittiğini belirttiler. Okuldan kamera kayıtlarını istediğimizde kameraların kayıtta olmadığı söylendi. Biz de şikayetçi olmadık." diye konuştu. Baz, okul yöneticileri hakkında Antalya Valiliği, Cumhuriyet Savcılığı ve Emniyet'e şikayette bulundu.

Haber 3-1: 03.03.2014 tarihinde Akşam Gazetesi'nde yayınlanan haber

3.2. Eğitim Alanına İlişkin Güncel Politikalar

MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2011- 2013 yılları arasında yürütülen Özel Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi ile MEB bütünleştirme politikası yönünde önemli adımlar atmıştır.[195] Proje kapsamında yayınlanan Engelsiz Okul Modeli Yol Haritası,[196] Mesleki Eğitimde Bütünleştirme Uygulaması[197] ve Bütünleştirme Kapsamında Eğitim Uygulamaları[198] kılavuzları bütünleştirme eğitimi uygulamaları hakkında öğretmenlere ve idarecilere yol göstermek için hazırlanmış, bütünleştirme politikasının uygulamada da yer alması için çaba sarf edilmiştir.

2014 yılı başında ise bütünleştirme politikalarını takip eden MEB, "Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliğini" revize ederek yeni bir taslak yönetmelik hazırlanmıştır.[199] Ocak ayında (2014) bu taslak metni ilgili kişi ve kurumların görüş ve önerilerine sunulmuştur. Ancak taslak beklediği olumlu tepkiyi özellikle öğretmenler, uzmanlar ve velilerden ne yazık ki alamamıştır.

Bu durumun başlıca nedenlerinden biri, taslak metinde bütünleştirme uygulamaları kapsamında özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin akranlarıyla birlikte aldığı kaynaştırma/bütünleştirme eğitimine yönelik bir takım düzenlemeler yapılmasıdır. Bu düzenlemeler bağlamında hafif düzeyde zihinsel engelli öğrenciler için ilkokul ve ortaokul kademelerinde artık özel eğitim okulu ve özel eğitim sınıfı açılmamasına, onun yerine bu öğrencilerin ilkokul ve ortaokullarda kaynaştırma öğrencisi olması hedeflenmiştir. Böylece yeni uygulamada, hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin gittiği okullara veya sınıflara yeni öğrenci kaydı yapılmamasına ilişkin bir karar öngörüldü.

Ayrıca yine hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin devam ettiği ilkokul ve ortaokullarda; yetersizliği olmayan öğrencilerin takip ettiği ilköğretim programının uygulanmasına yönelik bir düzenleme planlandı. Bu plana göre derslerin sınıf öğretmenleri tarafından okutulması öngörüldü. Ancak ilkokullarda haftalık ders çizelgesinde yer alan yabancı dil ile din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin mevcut yönetmelikte de var olan uygulama gereği alan öğretmenleri tarafından okutulması esası vurgulandı.

Tüm bu gelişmeler ışığında değerlendirilen yeni taslak yönetmelik, aşağıdaki haberde de görüleceği üzere farklı illerde velilerin protestolarına neden oldu. Zihinsel engelli çocuklarının, engelsiz akranları ile eğitim almalarının çok zor olduğunu, bu nedenle yeni uygulama ile çocuklarının okullarda sıkıntılar yaşayacağını düşünen veliler gerekli düzenlemeler yapılmadan planlanan bu değişiklerin çocuklarının eğitim hakkını gasp edeceğini savundu.

195. Bkz. Özel Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi. http://ozegep.meb.gov.tr (erişim tarihi: 01.06.2015)
196. Bkz. MEB Engelsiz Okul Modeli Yol Haritası, 2013. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_09/04115200_engelsizokulmodeliyolharitas.pdf (erişim tarihi: 01.06.2015)
197. Bkz. MEB Mesleki Eğitimde Bütünleştirme Uygulaması, 2013. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_09/04115235_meslekieitimdebtnletirmeuygulamalar.pdf (erişim tarihi: 01.06.2015)
198. Bkz. MEB Bütünleştirme Kapsamında Eğitim Uygulamaları Kılavuzu, 2013. http://orgm.meb.gov.tr/kitaplar/Butunlestirme_Kapsaminda_Egitim_Uygulamalari_Ogretmen_Kilavuz_Kitabi.pdf (erişim tarihi: 01.06.2015)
199. Bkz. MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliğini Taslak Metin, 2014. http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/61/01/203031/dosyalar/2014_01/28110016_23121514_zeleitimverehberlikhizynetmeliktasla.pdf (erişim tarihi: 01.06.2015)

Engelli öğrencilerin velileri özel eğitim veren okulların kapanmasına tepkili

‘Eğitimde engeller böyle mi kalkıyor?’

Engelli öğrencilerin eğitim aldığı özel eğitim kurumlarının kaldırılmasını öngören taslak, veliler tarafından tepkiyle karşılandı. Veliler uygulamadan vazgeçilmesini istedi.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği Taslağı geçtiğimiz ocak ayı sonunda eğitimcilerin görüşüne açıldı. Taslağa gelen ilk tepkiler ise olumsuz yönde oldu. Taslakta, hafifi düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin, özel eğitim okulu ve özel eğitim sınıflarında eğitim görmesinin önü kapatılıyor. Engelli öğrencilerin normal öğrencilerle birlikte eğitim gördüğü kaynaştırma adı verilen sistem şu anda da velililerin isteğine bağlı bir şekilde uygulanıyor ancak taslağa göre artık özel eğitim okullarına yeni kayıt alınmayacak.

‘TASLAK GERİ ÇEKİLSİN’

Nilüfer Özel Eğitim Okulu’nda eğitim alan öğrencilerin velileri, taslağa tepki gösteriyor. Veliler, çocuklarının normal okullarda eğitim almakta sıkıntı yaşadığını dile getirdi.

Okul Aile Birliği Başkanı Nursel Kaya, “Çocuklarımızın diğer öğrencilerle aynı seviyede eğitim görmesi imkansız. Biz zaten bu sebeple özel eğitim kurumlarını tercih ediyoruz. Tam tersi bu kurumlarda iyileştirmeler yapılması ve daha fazla özel eğitim öğretmenlerinin olması gerekiyor. Biz taslağın geri çekilmesini talep ediyoruz” dedi.

‘UYUM SORUNU YAŞANACAK’

Taslakla ilgili sendikalardan da görüş istendiğini dile getiren Eğitim-İş Bursa Şube Başkanı Özkan Rona, “Hafif düzeyde zihinsel engelli, işitme ve görme engelli öğrencilerin kaynaştırma eğitiminde başarılı olmasının olanaksız olduğunu geçmiş yıllardaki deneyimlerden biliyoruz. 2000’li yılların başında bu tip bir uygulama vardı. Öğrencilerin çoğunluğu uyum sorunu yaşamıştı. Bu taslak engelli öğrencilerin eğitim haklarını gasp ediyor” diye konuştu. **Fatmagül BAYRAM**

Haber 3-2: 22.02.2014 tarihinde Bursa Hakimiyet Gazetesi’nde yayınlanan haber

Eğitim-Sen tarafından yapılan değerlendirmede ise zihinsel engelli bireylerin somut kavramları öğrenmesi bilimsel ve pedagojik bir gerçeklik iken, soyut olan din kavramının bu öğrencilere ısrarla dayatıldığı vurgulanmıştır. Yine aynı değerlendirmede, özel eğitim öğretmenlerinin saf dışı bırakıldığına değinilmiş, sınıf öğretmenleri ile alan öğretmenlerinin bu öğrencilerin eğitiminde temel rol oynadığı belirtilmiş, özel eğitim öğretmenleri ile işbirliğinin yapıldığı ortak eğitim modelinin öngörülmediği ifade edilmiştir.[200]

Anadolu Ajansı’nın yayınladığı bir başka haberde ise Milli Eğitim Bakanı Nabi Avcı’nın Ankara Yenimahalle’deki Mitat Enç Görme Engelliler Ortaokulu’nu ziyaret ederek, burada öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin yeni taslak yönetmelik hakkındaki görüşlerini ve taleplerini dinlediği ifade edilmiştir. Planlanan uygulamalarla ilgili kaygılarını belirten öğretmen ve velilere görüş bildiren Bakan Avcı’nın yaptığı açıklama bakanlığının bütünleştirme politikalarını Bakan’ın kendisinin dahi yeterince özümsemediğini ortaya koymuştur. Açıklamada Bakan Nabi Avcı, bütünleştirme uygulamalarını batıdan gelen bir moda akım olarak nitelendirmiş, özel eğitim uygulamalarının da bu sebeple demode hale geldiğinin düşünüldüğünü ifade etmiştir:[201]

“Zaman zaman eğitimde, bilimde, sosyolojide moda akımlar olabiliyor. Bunlar genellikle Batı’da olur, o günün şartlarında doğar, uzaktan davulun sesi hoş gelir. Bize de cazip gelir, çağdaşlık gibi görünür. Ve birden daha önce denenmiş pekala verimli, sağlıklı sonuçlar vermiş yöntemler demode hale gelir. Burada benzer bir sürecin yaşandığını, benzer toplantılarda gördüm.”

Bakan Avcı’nın bütünleştirme politikalarını geliştirmek ve var olan aksaklıkları tespit ederek bu aksaklıkları gidermesi gerekirken bütünleştirme politikalarını küçümseyen ifadelerde bulunması maalesef kabullenilebilir bir tavır değildir. Özel eğitim okulları modeliyle engelli bireylerin eğitim sorunu çözülememektedir. İzleme çalışması kapsamında elde edilen medya verileri de ülke genelinde farklı engel grupları için özel eğitim okulu sorununun var olduğu gerçeğini tekraren gözler önüne sermiştir.

200. Bkz. Engelli Öğrencilerin Hakları Elinden Alınıyor. BİA Haber Merkezi, 11.04.2013 tarihli haber. http://www.bianet.org/bianet/egitim/154883-engelli-ogrencilerin-haklari-elinden-aliniyor (erişim tarihi: 01.06.2015)
201. Bkz. Bakan Nabi Avcı’dan Özel Eğitim Yönetmeliği Taslağı Hakkında Açıklama. Anadolu Ajansı, 06.05.2014 tarihli haber. http://www.gormeengelli-ogrenciler.com/node/482 (erişim tarihi: 01.06.2015)

Engelliysen okul yok

İzmir ve Manisa'da engelli ve otizmli çocuklar eğitim almak için 'imkân' yaratılmasını bekliyor

Bakanlığa iletilecek

İzmir'de, işitme ve konuşma engelli İbrahim İbiş, normal liseye gönderilmek istendi. Buna itiraz eden baba İlhami İbiş'in mücadelesi, kentte bu tür engelli öğrenciler için lise düzeyinde eğitim kurumunun bulunmadığını ortaya koydu. Milli Eğitim yetkilileri, sorunu bakanlığa iletecekleri bildirdi. »Sayfa 4'te

OTİZMLİ ÇOCUKLAR öğretmen bekliyor

Manisa Şükran Bilginer Özel Eğitim İş Uygulama Merkezi'ne kayıt ettirilen otizmli çocuklar, öğretmen olmadığı için okula başlayamadı. Veliler, Milli Eğitim Bakanlığı'na, 'acil atama' çağrısı yaptı. »Sayfa 4'te

Haber 3-3: 18.09.2014 tarihinde Milliyet Ege Gazetesi'nde yayınlanan haber

MEB'in bütçesine bağlı kaynak ve altyapı sınırlılıkları, personel eksikliği her ilde farklı engel gruplarından olan öğrenciler için özel eğitim okulu kurmaya yeterli değildir. Bu noktada bütünleştirme uygulamalarına geçmek oldukça mantıklı bir hamledir. Ancak ailelerin ve öğretmenlerin dile getirdikleri kaygılar da bir hayli kritiktir. Bu nedenle bütünleştirme uygulamalarına geçişin taslakta var olan şekliyle değil, detaylı biçimde planlanmış, alt yapısı hazırlanmış ve EHS'ye uygun nitelikte olması gerekmektedir.

3.3. Eğitim Alanındaki İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi

3.3.1. Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Veriler

Kaynaştırma eğitimi, engelli öğrencilerin engelsiz akranlarıyla birlikte aynı eğitim ortamında eğitim alabilmesine imkân sağlayan önemli bir eğitim modeldir. Başka bir deyişle, sınıf öğretmenine ve/veya engelli öğrenciye gerekli destek hizmetleri sağlanarak engelli öğrencinin genel eğitim sınıflarında eğitim almasıdır.[202]

MEB kaynaştırma eğitiminin bir adım daha ötesine giderek bütünleştirme eğitim modeline doğru yol almayı hedeflemektedir. Bütünleştirme modeli, bireysel farklılıkları ne olursa olsun bütün bireylerin aynı eğitim ortamında kabul ve saygı görmesi temeline dayanır. Bu modele göre, genel eğitim sistemi içinde bulunan her okul engelli öğrencilere eğitim hizmeti verir. Diğer bir deyişle bu modelde öğrencilerin okula göre değil; okulun yani eğitim ortamının öğrencinin ihtiyaçlarına göre uyarlanması esastır.[203] MEB'in bu modele en kısa zamanda tümüyle geçmesi ve eğitim sistemini fırsat eşitliği temeline oturtması en öncelikli taleplerimizden biridir.

İzleme çalışması kapsamında kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarına ilişkin veriler toplanmış, yer yer bir önceki raporda elde edilen verilerle karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılmıştır.

2013 raporunda elde edilen verilere göre, kaynaştırma eğitimi alan öğrenci sayısı 1999 yılından itibaren artış göstermekte,[204] her yeni eğitim-öğretim yılında daha fazla öğrenci kaynaştırma eğitiminden yararlanmaktadır. 2014 yılı eğitim verilerine bakıldığında ise toplam 72.095 öğrencinin ilkokullarda kaynaştırma eğitimi aldığı görülmektedir.

202. Bkz. Kırcaali-İftar,G., Özel Eğitimde Kaynaştırma. Eğitim ve Bilim, 16, s. 45-50, 1992
203. Bkz. *Information on Least Restrictive Environment.* http://www.disabilityrightsca.org/pubs/504001Ch07.pdf(erişim tarihi: 10.05.2015)
204. Bkz. Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T., Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, Ankara 2014, s.150 http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf (erişim tarihi: 12.04.2015)

2014-2015 Eğitim Yılı İlkokul Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrenci Sayıları			
	Erkek	**Kız**	**Toplam**
Dikkat Eksikliği	8.586	4.568	13.154
Dil ve Konuşma Güçlüğü	3.563	1.448	5.011
Duygu ve Davranış Boz. Olan	95	47	142
Eğitilebilir (Hafif Düzey)	18.994	13.182	32.176
Görme Yetersizliği	356	292	648
İşitme Yetersizliği	2.289	2.076	4.365
Ortopedik Yetersizlik	5.482	4.089	9.571
Otistik	1.101	194	1.295
Özel Öğrenme Güçlüğü	2.500	798	3.298
Serebral Palsi	87	83	170
Sınır Zekâ Düzeyinde	32	25	57
Süreğen Hastalık	379	294	673
Üstün Yetenekliler	423	208	631
Yaygın Gelişimsel	759	145	904
Toplam Kaynaştırma Öğrenci	**44.646**	**27.449**	**72.095**

Tablo 3-1: 2014-2015 Eğitim yılı ilkokulda kaynaştırma eğitimi alan öğrenci sayıları

Tablo detayı incelendiğinde, genel toplamda ve her bir engel grubunda erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla kaynaştırma eğitimine dâhil edildiği ortaya çıkmaktadır. İlkokullarda kaynaştırma eğitiminden en yüksek oranda hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin (N= 32.176) yararlandığı, en az ise sınır zekâ düzeyindeki zihinsel engelli öğrencilerin (N=57) yararlandığı görülmektedir.

Görme engelli ve serebral palsili öğrencilerin sayılarının kaynaştırma eğitiminde bu denli düşük olması bu öğrencilerin ilkokul düzeyinde özel eğitim okullarında eğitim alıyor olmaları ile ilişkilendirilebilir.

Süreğen hastalığı olan öğrencilerin sayısının düşük olması ise bu öğrencilerin hastane okullarından ya da evde eğitim hizmetlerinden yararlanıyor olmaları olabilir. Ancak izleme çalışması kapsamında hastane okullarına ve evde eğitim hizmetlerine ilişkin veri elde edilememiş, dolayısıyla karşılaştırmalı değerlendirme yapılamamıştır.

Ortaokuldaki kaynaştırma uygulamalarına ilişkin veriler incelendiğinde, kaynaştırma eğitimi alan öğrenci sayısının arttığı görülmektedir.

2014-2015 Eğitim Yılı Ortaokul Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrenci Sayıları			
	Erkek	**Kız**	**Toplam**
Dikkat Eksikliği	8.927	4.401	13.328
Dil ve Konuşma Güçlüğü	2.075	802	2.877
Duygu ve Davranış Boz. Olan	236	114	350
Eğitilebilir (Hafif Düzey)	30.490	21.627	52.117
Görme Yetersizliği	585	446	1.031
İşitme Yetersizliği	2.308	2.109	4.417
Ortopedik Yetersizlik	4.512	3.207	7.719
Otistik	645	113	758
Özel Öğrenme Güçlüğü	3.529	1.028	4.557
Serebral Palsi	109	84	193
Sınır Zekâ Düzeyinde	596	408	1.004
Süreğen Hastalık	345	233	578
Üstün Yetenekliler	245	172	417
Yaygın Gelişimsel	451	90	541
Toplam Kaynaştırma Öğrenci	**55.063**	**34.834**	**89.887**

Tablo 3-2: 2014-2015 Eğitim yılı ortaokulda kaynaştırma eğitimi alan öğrenci sayıları

Tablodaki veriler incelendiğinde ortaokullarda kaynaştırma eğitimi kapsamında eğitim alan hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin ve sınır zekâ düzeyindeki zihinsel engelli öğrencilerin sayılarında anlamlı bir artış olduğu göze çarpmaktadır. Öğrencilerin sayılarındaki bu artış, ilkokul düzeyinde eğitim ihtiyaçları tanılanmayan öğrencilerin ortaokul düzeyinde tanılandığını düşündürmekte, okullardan RAM'lara yapılan öğrenci yönlendirme işlemlerinin ve RAM'larda yaşanan eğitsel değerlendirme süreçlerinin yeniden yapılandırılması gerektiği gerçeğini gündeme getirmektedir. Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta da savunduğumuz şey, öğrencilerin erken yaşta yetersizliklerine göre tanılanarak etiketlenmesi değil, aksine öğrencinin eğitim ihtiyaçlarının en kısa sürede tespit edilmesi ve mümkün olan en yüksek gelişim düzeyine ulaşmasını sağlayan bir yapının eğitim sistemi içerisinde oluşturulmasıdır.

Ortaöğretim verilerine gelindiğinde ise kaynaştırma öğrencilerinin sayısında çarpıcı bir düşünün olduğu gözlemlenmektedir. Ortaokulda yaklaşık 90.000 civarında olan öğrenci sayısı ortaöğretime yani lise eğitimine gelindiğinde yaklaşık 21.000 öğrenciye düşmektedir. Sayılardaki bu çarpıcı düşüş dikkatle incelenmeli, kademeler arasındaki geçişte yaşan problemler tespit edilerek lise eğitimi engelli öğrenciler için erişilebilir hale getirilmelidir.

Tablodaki engel grupları incelendiğinde ise serabral palsi ya da süreğen hastalığı olan öğrencilerin lise düzeyinde kaynaştırma eğitimine devam edemediği görülmektedir. Bu engel gruplarında bulunan öğrencilerin MEB'in lise düzeyinde kaynaştırma öğrenci verilerine dâhil edilmemiş olması akla iki önemli soruyu getirmektedir. Birincisi, bu öğrenciler lise eğitimine geçememekte midir? İkincisi ise MEB'in ilköğretim ve ortaöğretim kademeleri için standart bir veri toplama mekanizması bulunmamakta mıdır?

2014-2015 Eğitim Yılı Ortaöğretim Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrenci Sayıları			
	Erkek	**Kız**	**Toplam**
Dikkat Eksikliği	93	57	150
Dil ve Konuşma Güçlüğü	363	189	552
Duyg. ve Davr. Boz. Olan	9.069	5.852	14.921
Eğitilebilir (Hafif Düzey)	2.270	1.344	3.614
Görme Yetersizliği	163	111	274
İşitme Yetersizliği	399	305	704
Ortopedik Yetersizlik	262	146	408
Otistik	131	35	166
Özel Öğrenme Güçlüğü	69	44	113
Sınır Zeka Düzeyinde	8	1	9
Üstün Yetenekliler	19	3	22
Yaygın Gelişimsel	2	0	2
Toplam Kaynaştırma Öğrenci	**12.848**	**8.087**	**20.935**

Tablo 3-3: 2014-2015 Eğitim yılı ortaöğretimde kaynaştırma eğitimi alan öğrenci sayıları

Yine tablo verileri incelendiğinde, hafif düzeyde ve sınır zekâ düzeyindeki zihinsel engelli öğrencilerin ve yaygın gelişimsel bozukluğu bulunan öğrencilerin sayılarında da dramatik bir düşüşün yaşandığı görülmektedir. Zihinsel engelli öğrencilerin lise eğitimine geçemiyor olması önemli bir eğitim hakkı ihlâlinin habercisi olabilir. Özellikle merkezi sınav sistemi ile yapılan ortaöğretim yerleştirmelerinin zihinsel engelli öğrenciler için dezavantajlı bir durum ortaya çıkardığı düşünülebilir. Mesleki ve teknik eğitim liselerine, güzel sanatlar, konservatuar ve spor liselerine yapılan yerleştirmelerde öğrencilerin durumlarının yeterince dikkate alınmaması ne yazık ki öğrencilerin lise eğitimlerine devam edememelerine neden olmaktadır. Bu durum Kamu Denetçiliği Kurumu'nun 06.06.2014 tarihinde 02-2013/1064 nolu şikayet başvurusuna verdiği tavsiye kararda da ortaya çıkmakta ve konu hakkında gerekli düzenlemelerin yapılması ihtiyacının altını yeniden çizmektedir. İlgili kararda Milli Eğitim Bakanlığına, Güzel Sanatlar ve Spor Liseleri Yönetmeliği'nde, engelli bireylerin özel durumlarına uygun sınav ve eğitim imkânı sağlanacak şekilde değişiklik yapılması hususunda tavsiyede bulunulmuştur.[205]

Eğitim-Sen'in 10.06.2015 tarihinde açıkladığı "Eğitimde Cinsiyetçilik Raporu" 4+4+4 eğitim modelinin ortaöğretime geçişte cinsiyet eşitsizliğini arttığını ortaya koymaktadır.[206] Rapora göre, geçen yıl ortaokuldan mezun olan 36.401 kız çocuğu hiçbir lise türüne kayıt yaptırmamıştır. Açık lise ve açık imam hatip liselerine yönlendirilen kız çocuklarının sayısı da hesaba katıldığında örgün eğitim sistemi dışında kalan öğrenci sayısının çok daha fazla olduğu görülmektedir. Ancak açık-öğretim programlarına kayıt yaptıranların kategorize istatistikleri (yaş grubu ve cinsiyete göre) MEB tarafından yayımlanmamaktadır. Bu nedenle örgün eğitim sistemi dışında kalan kız öğrenci sayısı tam olarak tespit edilememektedir. Engelli kız öğrenci sayısındaki düşüş için de bu durumun geçerli olduğu düşünülebilir. Ergenlik dönemine giren ve öz bakım becerilerini yerine getirmekte sıkıntı yaşayan ya da zihinsel engeli olan kız öğrenciler için toplumsal önyargılar devreye giriyor olabilir, bunun sonucunda da aileler çocuklarının ortaöğretime devam etmesini istemiyor olabilirler. Engelli kız öğrencilerin durumu, üzerinde detaylı biçimde düşünülmesi ve çözüm önerilerinin ivedilikle getirilmesi gereken bir konudur.

205. Bkz. Kamu Denetçiliği Kurumu'nun 06.06.2014 tarihinde 02-2013/1064 nolu şikayet başvurusuna verdiği tavsiye kararı. http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/pdf/karar/02Â%C2%AD2013_1064.pdf (erişim tarihi: 14.05.2015)
206. Bkz. Eğitim-Sen Eğitimde Cinsiyetçilik Raporu. Haziran, 2015. http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=23540&sube=0#.VYnvIlufFsM (erişim tarihi: 20.06.2015)

2014-2015 Eğitim Yılı İlkokul Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrenci Sayıları					
Okul Seviyesi	Erkek		Kız		Toplam Sayısı
	Sayısı	Oranı	Sayısı	Oranı	
İlkokul	44.646	61,93	27.449	38,07	72.095
Ortaokul	55.063	61,26	34.834	38,75	89.887
Ortaöğretim	12.848	61,37	8.087	38,63	20.935
Genel Toplam (Sayısı)	**112.557**		**70.370**		**182.917**
Genel Toplam (Yüzdesi)	**61,53**		**38,47**		

Tablo 3-4: 2014-2015 eğitim öğretim yılında kaynaştırma eğitimi alan kız ve erkek öğrenci sayısı mukayeseli tablosu

İlkokul, ortaokul ve ortaöğretim verileri birleştirildiğinde 12 yıllık zorunlu eğitim kapsamında toplam 182.917 öğrenci kaynaştırma eğitiminden yararlanmaktadır. 2013 verileri ile kıyaslandığında, 2014 yılında %12,3 oranında öğrenci sayısının artmış oluğu görülmektedir.

2013-2014 ve 2014-2015 Eğitim Öğretim Yılında Kaynaştırma Öğrenci Sayısı Mukayeseli Tablosu		
Eğitim Seviyesi	**2013-2014**	**2014-2015**
İlkokul Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrenci Sayıları	65.002	72.095
Ortaokul Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrenci Sayıları	81.933	89.887
Ortaöğretim Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğrenci Sayıları	15.961	20.935
Toplam	**162.896**	**182.917**

Tablo 3-5: 2013-2014 ve 2014-2015 eğitim öğretim yılında kaynaştırma öğrenci sayısı mukayeseli tablosu

Tablodaki veriler grafik biçiminde sunulduğunda daha net görüleceği üzere, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretimde kaynaştırma eğitimine devam eden öğrenci sayıları benzer bir grafik verisi sergilemiş, her iki yılda da ilkokuldan ortaokula geçişte kaynaştırma öğrenci sayısı artmış, ortaokuldan ortaöğretime geçerken çarpıcı biçimde bu sayılar düşmüştür. Bu noktada sistemin kronik biçimde aynı hataları tekrarladığı görülmektedir. Sayılardaki bu artış ve azalışların nedenleri detaylı incelemelerle tespit edilmeli, gerekli eğitim düzenlemeleri eğitim hakkının tesisi için en kısa sürede gerçekleştirilmelidir.

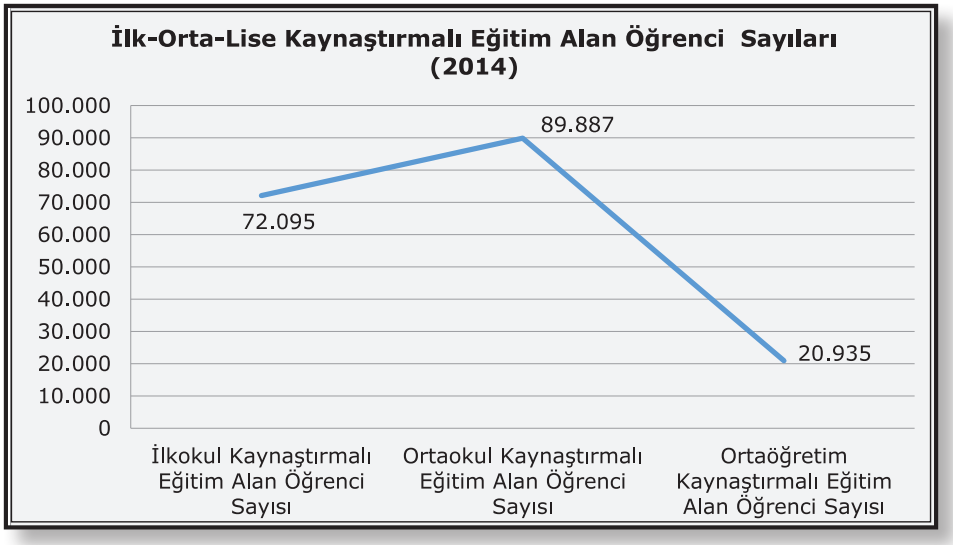

Grafik 3-1: İlk-orta-lise kaynaştırmalı eğitim alan öğrenci sayıları (2014)

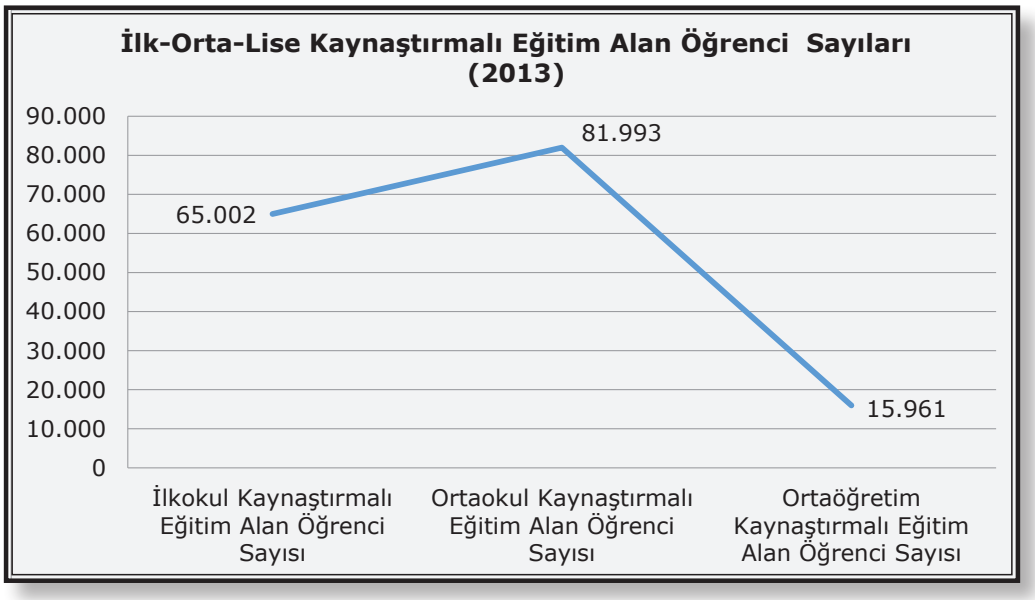

Grafik 3-2: İlk-orta-lise kaynaştırmalı eğitim alan öğrenci sayıları (2013)

İzleme çalışması kapsamında kaynaştırma eğitiminin yapıldığı derslik sayısı da sorgulanmış, ancak yanıt alınamamıştır. 10 Nisan 2015 tarihinde yayınlanan MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Kitabı'nda da kaynaştırma eğitiminin yapıldığı derslik sayısına erişilememektedir.[207] Oysaki bir önceki izleme raporu yazılırken MEB'ten ilgili veriye ulaşılmış; ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde toplam 143.290 sınıfta kaynaştırma eğitimi yapıldığı ifade edilmiştir.[208] Böylece MEB'in 2014-2015 eğitim öğretim yılı içinde kaynaştırma sınıflarına ilişkin veri toplamadığı sonucuna varılmıştır.

Bilindiği üzere destek eğitim odaları kaynaştırma eğitiminin önemli öğelerinden biridir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 4. maddesinde tanımlandığı üzere destek eğitim odası, kaynaştırma uygulamaları yoluyla eğitimlerine devam eden öğrencilere (…)ihtiyaç duydukları alanlarda destek eğitim hizmetleri verilmesi için düzenlenmiş ortamdır.[209] İzleme çalışması kapsamında destek eğitim odalarının durumuna ilişkin verilere erişilmek istenmiş; ülke genelinde okullarda var olan destek eğitim oda sayısı, bu odalarda görev alan öğretmen sayısı, destek eğitim odasından faydalanan öğrenci sayısı ve destek eğitim odalarında kullanılan eğitim materyalleri için ayrılan bütçe miktarı sorgulanmıştır. Ancak MEB'ten cevap alınamamış, MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Kitabı'nda, TBMM Bütçe Sunumunda ya da ilgili herhangi bir kaynakta da konuyla ilgili veriye rastlanmamıştır.

3.3.2. Özel Eğitim Sınıfları ve Özel Eğitim Okullarına İlişkin Veriler

Engelli öğrencin eğitimleri, kaynaştırma sınıflarının yanı sıra özel eğitim okullarında ve genel eğitim okullarındaki özel eğitim sınıflarında da yürütülmektedir.

İzleme çalışması kapsamında ilkokul ve ortaokullarda bulunan özel eğitim sınıflarına ilişkin elde edilen veriler aşağıdaki tablolarda görülebilir. Özel eğitim sınıflarında zihinsel, görme, işitme, ortopedik engelli öğrenciler ile otizm tanısı almış öğrencilerin eğitim aldığı görülmektedir. Elde edilen sayılar doğrultusunda, ilkokul ve ortaokul düzeyinde özel eğitim sınıflarında en çok zihinsel engelli öğrencilerin eğitim aldığı gözlenmektedir. Dolayısıyla özel eğitim sınıfı uygulamalarının zihinsel engelli öğrencilerin okullaşmasında önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

207. Bkz. MEB 2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı Örgün Eğitim İstatistikleri, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2014_2015.pdf (erişim tarihi: 25.04.2015)
208. Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T., Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, Ankara, 2014, s.155 http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf (erişim tarihi: 12.04.2015)
209. Bkz. MEB Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2012. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_son.pdf (erişim tarihi: 01.06.2015)

2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı İlkokul Özel Eğitim Sınıfı Öğrenci Sayıları			
	Erkek	Kız	Toplam
İlkokul Özel Eğitim Sınıfı Öğrenci Sayısı	10.146	6.176	16.322
Hafif Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği (Eğitilebilir)	6.265	3.945	10.210
Orta ve Ağır Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği (Öğretilebilir)	2.224	1.604	3.828
Görme Yetersizliği	115	114	229
İşitme Yetersizliği	231	137	368
Ortopedik Engelliler	25	12	37
Otistik Çocuklar	1.286	364	1.650

Tablo 3-6: 2014-2015 eğitim öğretim yılı ilkokullarda eğitim alan özel eğitim sınıfı öğrenci sayıları

2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı Ortaokul Özel Eğitim Sınıfı Öğrenci Sayıları			
	Erkek	Kız	Toplam
Ortaokul Özel Eğitim Sınıfı Öğrenci Sayısı	9.854	6.089	15.943
Hafif Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği (Eğitilebilir)	7.026	4.422	11.448
Orta ve Ağır Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği (Öğretilebilir)	2.044	1.461	3.505
Görme Yetersizliği	21	18	39
İşitme Yetersizliği	41	38	79
Ortopedik Engelliler	0	1	1
Otistik Çocuklar	722	149	871

Tablo 3-7: 2014-2015 eğitim öğretim yılı ortaokullarda eğitim alan özel eğitim sınıfı öğrenci sayıları

İlkokul ve ortaokullarda özel eğitim sınıfı olarak hizmet veren derslik sayısı sorgulandığında ise aşağıdaki tablodaki veriler karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda belirtilen öğrencileri sayıları ile derslik sayıları kıyaslandığında ise dikkat çekici bir başka sonuç ortaya çıkmaktadır. Kabaca bir hesapla toplam öğrenci sayısı (N=32.265) toplam derslik sayısına bölündüğünde (N=17.071) derslik başına düşen öğrenci sayısının yaklaşık 2 kişi olduğu görülmektedir. Ortalama iki kişi için sınıf açmak yerine bu öğrenciler için kaynaştırma eğitiminin neden tercih edilmediği soru işaretidir. Özellikle hafif düzeyde zihinsel engelli öğrenciler için kaynaştırma sınıfına ya da özel eğitim sınıfına yerleştirilirken nasıl bir ayrım yapıldığı izleme çalışması kapsamında net olarak tespit edilememiştir.

2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı Özel Eğitim Sınıfı Derslik Sayıları			
	İlkokul	Ortaokul	Toplam
Hafif Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği (Eğitilebilir)	5.242	5.236	10.478
Orta ve Ağır Düzeyde Zihinsel Öğrenme Yetersizliği (Öğretilebilir)	2.209	2.079	4.288
Görme Yetersizliği	128	22	150
İşitme Yetersizliği	198	40	238
Ortopedik Engelliler	16	2	18
Otistik Çocuklar	1.215	684	1.899

Tablo 3-8: 2014-2015 eğitim öğretim yılı ilkokul ve ortaokullarda özel eğitim verilen derslik sayısı

Özel eğitim sınıf sayısı ile bu sınıflarda görev alan özel eğitim sınıf öğretmenlerinin sayısı karşılaştırıldığında ise ilkokullarda 9.008 sınıfta toplam 2.392 öğretmenin, ortaokullarda ise 8.063 sınıfta toplam 2.061 öğretmenin görev yaptığı görülmektedir. Bu veriler ışığında her özel eğitim sınıfına bir özel eğitim sınıf öğretmenin düşmediği tespit edilmektedir. Eğitim sistemi içinde çalışan sınırlı sayıdaki özel eğitim sınıf öğretmenlerinin

daha verimli olabilmesi ve daha çok öğrenciye hizmet verebilmesi için öğrencilerin daha çok kaynaştırma sınıflarına yerleştirilmesi yönünde bir yaklaşım takip edilebilir, böylece öğretmenlerin de kaynaştırma sınıflarındaki sınıf öğretmenleri ile öğrencilerin ihtiyaçları dahilinde işbirliği içinde çalışması sağlanabilir.

2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı İlkokul ve Ortaokullarda Özel Eğitim Sınıf Öğretmeni Sayısı						
	Özel Eğitim Sınıf Öğretmeni					
	İlkokul			Ortaokul		
	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam
Genel Toplam	814	1.578	2.392	857	1.204	2.061

Tablo 3-9: 2014-2015 eğitim öğretim yılı ilkokul ve ortaokullarda özel eğitim sınıflarında görev yapan özel eğitim sınıf öğretmeni sayısı

Özel eğitim okullarındaki duruma baktığımızda ise toplam 56.560 öğrencinin özel eğitim kurumlarında eğitim aldığı görülmektedir.

2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı Özel Eğitim Kurumlarındaki Öğrenci Sayısı	
Kurum Türü	**Öğrenci Sayısı**
Özel Eğitim Anaokulu	506
İlkokul (Görme Engelliler)	580
İlkokul (Hafif Düzeyde Zihinsel Engelliler)	740
İlkokul (İşitmeEngelliler)	941
İlkokul (Ortopedik Engelliler)	304
İlkokul (Uyum Güçlüğü Olanlar)	9
Ortaokul (Görme Engelliler)	714
Ortaokul (Hafif Düzeyde Zihinsel Engelliler)	1.637
Ortaokul (İşitme Engelliler)	2.080
Ortaokul (Ortopedik Engelliler)	313
Ortaokul (Uyum Güçlüğü Olanlar)	46
Meslek Lisesi (İşitme Engelliler)	2.065
Meslek Lisesi (Ortopedik Engelliler)	119
Özel Eğitim Uygulama Merkezi (I.Kademe)	8.146
Özel Eğitim Uygulama Merkezi (II.Kademe)	6.717
Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu)	7.817
Özel Eğitim Mesleki Eğitim Mer. (Görme Engelliler III.Kademe)	34
Özel Eğitim Mesleki Eğitim Mer. (Zihinsel Engelliler III.Kademe)	10.319
Üstün veya Özel Yetenekliler	13.473
Genel Toplam	**56.560**

Tablo 3-10: 2014-2015 eğitim öğretim yılı özel eğitim kurumlarında eğitim alan öğrenci sayısı

Özel eğitim okul türlerine bakıldığında erken çocukluk dönemindeki öğrenciler için özel eğitim anaokulları olduğu ve ülke genelinde 506 öğrencinin 2014-2015 eğitim öğretim yılında bu okullarda eğitim gördüğü görülmektedir. Özel eğitim anaokulları erken çocukluk eğitiminin temel anlayışı ile ne yazık ki uyuşmamaktadır. 0-6 yaş dönemi bireyin gelişiminin yapı taşlarının oluştuğu, çocukların gelişimlerinin en hızlı olduğu dönemdir. Bu dönemde engelli çocukların engelsiz akranları ile temas etmesine olanak vermek, çocukların birbirlerinden öğrenerek gelişmelerine imkan sağlayacaktır. Ayrıca birlikte eğitim fırsatı, öğrencilerin birbirle-

ri hakkındaki fikirleri henüz gelişmemişken önyargısız bir biçimde birbirlerini tanımalarına olanak verecektir. MEB müfredatı düşünüldüğünde anaokulu eğitiminde uygulanan müfredat yapısı, zorunlu eğitim çağındaki sınıflarda uygulanan eğitim programlarına göre çok daha esnek bir yapıdadır. Bu esnek yapı, engelli ve engelsiz öğrencileri aynı sınıflarda eğitmek için önemli bir avantajdır. Bu nedenle özel eğitim anaokulu açmak yerine öğrencilerin birlikte eğitim alabildiği anaokulları oluşturmak ve bu okullarda çalışan öğretmenlerin engelli öğrencilerle çalışabilecek donanımda olmasını sağlamak çok daha verimli sonuçlar doğuracaktır.

Meslek lisesi düzeyinde de özel eğitim okullarının açılması ne yazık ki gerek bütçe gerekse personel kapasitesi gereği mantıklı bir eğitim yatırımı değildir. Çünkü donanımlı bir meslek lisesi kurmak oldukça maliyetli bir yatırımdır, bu nedenle farklı illerde farklı engel gruplarından gelen öğrenciler için nitelikli meslek liseleri kurmak MEB bütçesi dâhilinde olası bir eğitim planı olarak görülmemektedir. Bunun yerine genel eğitim sistemi içinde var olan meslek liselerini engelli öğrencilerin erişimine ve eğitimine hazır hale getirmek çok daha kolay bir yapılanma süreci gerektirmektedir. İlerleyen bölümlerde de tartışıldığı üzere, mesleki ve teknik eğitimde kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarına yönelmek, engelli öğrencilerin engelsiz akranlarıyla birlikte mesleki eğitime katılmasını sağlamak, daha çok öğrencinin daha geniş mesleki fırsatlarla daha nitelikli bir eğitim almasına olanak tanıyacaktır.

Medya verileri incelendiğinde ise velilerin sıklıkla özel eğitim okulu talep ettiği görülmektedir. Bu noktada durup düşünüldüğünde engelli öğrenciler için sağlanan kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının hâlâ nitelik açısından yetersiz olduğu düşünülebilir. Bu nedenle eğitim yapılanmasının daha detaylı düşünülerek planlanması, kaynaştırma uygulamalarının gerek akademik ve fiziki erişim, gerekse personel kapasitesi bağlamında güçlendirilmesi, özel eğitim okullarında üretilen profesyonel bilgi ve deneyim genel eğitim okullarına aktarılması sistemin gelişimi için gereklidir. Yine engelli öğrencilerin kaynaştırma okullarında yaşadığı uyum problemlenin çözümüne yönelik düzenlemeler yapılması, olası akran şiddetine (engelsiz öğrencinin engelli öğrenciye ya da engelli öğrencinin engelsiz öğrenciye uyguladığı tüm akran şiddeti vakaları için) karşı stratejiler geliştirilmesi kaynaştırma uygulamalarının daha sağlam temeller üzerinde sürdürülmesini sağlayacaktır.

3.3.3. RAM Hizmetleri ve Eğitsel Değerlendirme Sürecine İlişkin Veriler

3.3.3.1. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olan Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin (RAM) görevi; eğitim öğretim kurumlarındaki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesine ilişkin çalışmalar yapmak, hizmet bölgesinde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ihtiyaç duyan kişilere bu hizmetleri sağlamak, yine hizmet bölgesindeki özel eğitim gerektiren bireylerin eğitsel tanılaması ve değerlendirmesini yapmak ve bu bireylerin uygun eğitim ortamına yönlendirilmesini sağlamaktır.[210] Rehberlik ve Araştırma Merkezleri, her il merkezi ile nüfus ve hizmet gereklerine göre ilçelerde Bakanlık tarafından açılır.

1954 yılında Ankara ve İstanbul'da açılan ilk Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinden sonra bu merkezlerin sayısı hızla artmış, bugün ülke genelinde 228 tane Rehberlik ve Araştırma Merkezi bulunmaktadır ve halen bu merkezler toplam 2.823 personel ile hizmet vermektedir.[211] 2013-2014 öğretim yılı sonu verilerine göre 1 Ocak - 31 Aralık 2014 döneminde 488.543 kişi RAM hizmetlerinden yararlanmak için başvuru yapmıştır, halen RAM hizmetlerinden yararlan kişilerin sayısı da bu rakama eklendiğinde RAM'ların hizmet ettiği öğrenci sayısının çok daha büyük olduğu görülmektedir.

1968 yılına kadar bu merkezlerin çalışmalarına açıklık getirecek bir yönetmeliğin çıkarılamamış olması, hizmetlerin niteliğini olumsuz etkileyen faktörlerden biri olarak kabul edilmiştir.[212] 1968 tarihinde Resmi

210. Bkz. MEB Rehberlik ve Araştırma Merkezi Açma Yönergesi'nin 5. maddesi, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2610_0.html (erişim tarihi: 25.04.2015)
211. Bkz. MEB 2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı Örgün Eğitim İstatistikleri, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2014_2015.pdf (erişim tarihi: 25.04.2015)
212. Bkz. Psikolojik Danışma ve Rehberliğin Dünü, Bugünü ve Yarını, Nobel Yayın tarafından yayınlanan, editörlüğünü Prof. Dr. Muhsin HESAPÇIOĞLU ve Alpaslan DURMUŞ'un yaptığı "Türkiye'de Eğitim Bilimleri: Bir Bilanço Denemesi " kitabındaki Yrd. Doç.Dr. Metin PİŞKİN

Gazete'de yayımlanan "Rehberlik ve Araştırma Merkezleri Yönetmeliği" Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin işleyiş ve uygulama esaslarını ortaya koyan ilk yönetmeliktir, ancak 1985 yılında yürürlüğe giren "Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği" ile bu yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yeni yönetmelik ile Bakanlığa bağlı rehberlik ve araştırma merkezleri ile her derece ve türdeki resmi ve özel okullarla rehberlik hizmetlerinin yürütülmesiyle ilgili esaslar yeniden belirlenmiştir[213]. 2001 yılında bu yönetmelik de yürürlükten kaldırılmış ve yerine "Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği" yürürlüğe konulmuştur.[214] Halen yürürlükte olan bu son yönetmeliğe göre RAM'lar iki temel bölümde görevlerini yürütmektedir, bunlar özel eğitim bölümü ve rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümüdür. İzleme çalışması kapsamında RAM'ların özel eğitim bölümünün hizmetlerine odaklanılmış, bilgi edinme başvuruları ile bu hizmetlere ilişkin veriler izlenmiştir.

3.3.3.2. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde Eğitsel Tanılama İşlemi

Eğitsel değerlendirme ve tanılama işlemi Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin özel eğitim birimlerinin en önemli görevidir.

Eğitsel tanılama için ilk müracaat; eğer tanılama yapılacak kişi bir okula kayıtlı ise öğrencinin devam ettiği okulun yönetimi, herhangi bir okula kayıtlı değilse öğrencinin velisi/vasisi ya da bireyin kendisi tarafından gerekli belgelerle RAM'a yapılır. Eğitsel tanılama kapsamında öğrencilerin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri, ilgileri, eğitim ihtiyaçları, zayıf ve güçlü yönleri RAM personeli tarafından çeşitli ölçme araçları ile değerlendirilir. Eğitsel değerlendirme ve tanılama sonucunda özeleğitime ihtiyacı olduğu belirlenen bireyler için RAM içinde oluşturulan "Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu" tarafından "Özel Eğitim Değerlendirme Kurul Raporu" hazırlanır. Eğitsel değerlendirme ve tanılama ilk kez yapılıyorsa eğer, her öğrenci için yine aynı kurul tarafından ayrıca eğitim planı da hazırlanır. İl ya da ilçe milli eğitim müdürlükleri içinde bulunan "Özel Eğitim Hizmetleri Kurulu", RAM'dan verilen özel eğitim değerlendirme kurul raporu doğrultusundaözeleğitime ihtiyacı olan bireyi uygun resmi okul veya kuruma yerleştirir. Ancak birey, özel özel eğitim okul ve kurumlarında eğitim ve/veya destek eğitim hizmeti alacaksa, eğitim planı ve özel eğitim değerlendirme kurul raporu ile bu okul ve kurumlara doğrudan başvurabilir. Bunun yanı sıra "Özel Eğitim Hizmetleri Kurulu", Özel Eğitim Değerlendirme Kurulunun yönlendirme raporu ve velinin isteği doğrultusunda özel okullarda öğrenimlerini sürdüren öğrencinin, bulunduğu okulda kaynaştırma yoluyla eğitime devam etmesi için de karar alabilir.[215]

3.3.3.3. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin İşleyişinde Karşılaşılan Sorunlar

Rehberlik ve Araştırma Merkezleri, özel eğitim ve bütünleştirme sisteminin en önemli bileşenlerinden biridir. Daha önce belirtildiği gibi, engelli öğrenciler ya da risk altında bulunan öğrenciler, özel eğitim ve/veya bütünleştirme hizmetlerinden yararlanabilmek için RAM'larda eğitsel tanılama işlemine tabi tutulur, bu işlem sonucu gerekli özel tedbirler alınarak eğitim sistemine dâhil edilirler. Diğer bir deyişle, eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecine girmeyen ve bu süreci takiben Özel Eğitim Değerlendirme Kurul Raporu almayan öğrenciler için eğitim sistemi içinde eğitimin düzenlenmesine yönelik herhangi bir özel tedbir alınmaz. Eğitsel tanılama ve değerlendirme işlemi için RAM'a başvuran bireylerden "engelli sağlık kurulu raporu" isteniyor olması[216] sürecin en önemli problemlerinden biridir. Çünkü bu durum, günümüzde engelli hareketinin artık varlığına ve anlayışına şiddetle karşı çıktığı medikal modelin eğitim sistemi içinde hâlâ takip ediliyor olduğunun en önemli göstergesidir. Oysaki eğitsel ihtiyaçlar tıbbı yetersizliklerin ötesinde tutulmalı ve insan hakları anlayışı çerçevesinde oluşturulmuş eğitim planı ile kişinin zihinsel, fiziksel, ruhsal, sosyal gelişimi, bunlara paralel olarak da akademik yeterlilikleri mümkün olan en üst düzeye çıkarılmalıdır.

Alanyazın çalışmalarına bakıldığında RAM'lar ilgili çeşitli sorunlar da dile getirilmiştir. Er-Sabuncuoğlu ve Diken tarafından 2010 yılında yapılan bir çalışmada 0-6 yaş grubu çocuklar için RAM'lardaki değerlendirilme

tarafından yazılmış bölüm. http://pdr.org.tr/upload/pdralaninintarihcesi.pdf (erişim tarihi: 25.04.2015)

213. Bkz. MEB Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği, http://mebk12.meb.gov.tr/meb.../25043533_rehberlkhzmetlerynetmel.doc (erişim tarihi: 25.04.2015)
214. Bkz. MEB Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/68.html (erişim tarihi: 25.04.2015)
215. Bkz. MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği ikinci kısım http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_01/23121514_zeleitimverehberlikhizynetmeliktasla.pdf (erişim tarihi: 25.04.2015)
216. A.g.e, 8. maddesi

sürecinin güvenirliği araştırılmış ve RAM'ların bu yaş grubu çocukları değerlendirmek için gerekli ölçme ve değerlendirme araçlarına sahip olmadığı ve bu konuda uzman personelinin RAM'larda yeterli sayıda çalışmadığı belirtilmiştir.[217]

Başka bir çalışmada Özak, Vural ve Avcıoğlu (2008) nitel veri toplama yöntemlerini kullanarak RAM müdürlerinin yönlendirme, tanılama, yerleştirme, izleme ve değerlendirme faaliyetleriyle ilgili görüşlerini araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, RAM müdürleri RAM'larda çalışan özel eğitim öğretmenlerinin sayısının yetersiz olduğunu, bu nedenle değerlendirme sürecinde öğrencilere yeterli zaman ayrılamadığını, yine personel yetersizliğinden dolayı öğrencinin ailesi ve öğretmenleriyle yeterince işbirliği yapılamadığını ifade etmiştir. Ayrıca aynı çalışmada müdürler, değerlendirme için kullanılan ölçme araçlarının eksik ya da güncel olmadığını belirtmiş, kullanılan testlerin bir daha gözden geçirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.[218] RAM müdürleri ile yapılan bir başka çalışmada[219] ise RAM'ların Özel Eğitim Hizmetleri Bölümlerinin sorunlarını araştırmıştır. Bu çalışmada da katılımcı olan müdürler, değerlendirme araçlarının eksikliğine, uzman personel yetersizliğine, fiziksel koşulların yetersiz ve elverişsiz olduğuna dikkat çekmiştir.

Avcıoğlu[220] tarafından yine RAM müdürleri ile yapılan bir diğer çalışmanın sonuçlarına göre, eğitsel değerlendirme yapılan ortamlarda uygun fiziksel düzenlemelerin yapılmamış olması ve eğitsel tanılama surecinde öğrencinin ailesinin ve sosyal çevrenin özelliklerinin gözönünde bulundurulmaması da önemli sorunlar arasındadır. Özellikle özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilerin kendisine yabancı bir ortamda yine kendisine yabancı bir kişi tarafından teste/değerlendirmeye tabi tutulması kaçınılmaz olarak stres yaratan bir durumdur. Ayrıca, testler ülke genelinde farklı fiziksel koşullarda farklı niteliklere sahip personeller tarafından uygulanmaktadır, dolayısıyla bu farklılıklar da değerlendirme sonuçlarını istem dışı da olsa etkilemektedir.

Yine aynı çalışmaya göre, değerlendirmesi yapılan ve bir okula/kuruma yerleştirilen öğrencilere yönelik izleme ve değerlendirme ölçütlerinin ve hizmetlerin yetersiz olması da RAM müdürleri tarafından belirtilen bir başka noktadır. Bu sonuç eğitsel değerlendirme sürecinin devamlılığı bağlamında düşünüldüğünde, izleme çalışmalarının RAM'lar tarafından tam olarak yapılamadığını, dolayısıyla RAM'daki raporlama sürecinden sonraki aşamaların RAM personeli tarafından yeterince izlenip takip edilemediğini ortaya koymaktadır.

Rehberlik ve Araştırma Merkezleri düşünüldüğünde akla gelen bir diğer nokta da bu merkezlerin isminde ve görevleri arasında yer almasına rağmen işleyişlerinde maalesef "araştırma" görevinin uygulanamamasıdır. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği'nin 30 ve 32. maddesinde RAM'ların özel eğitim bölümü ve rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümü için araştırma görevi; *"çevrenin gereksinimlerini belirlemek, hizmetleri geliştirmek, niteliği ve verimi artırmak için araştırmalar yapar, bunların sonuçlarından yararlanır, yetkili ve ilgililerine iletir"* ifadesi ile yer almasına rağmen, maalesef uygulamada farklı nedenlerden (personel yetersizliği, finansal destek eksikliği gibi) dolayı bu görev yerine getirilememektedir. Araştırma görevlerinin yerine getirilememesi bu merkezlerin kendi işleyişlerini ve uygulamalarını izleyememelerine, ihtiyaçlarına yönelik farklı programlar geliştirememelerine sebep olmaktadır. Araştırma görevinin işlerlik kazanması, RAM'ların daha etkin bir şekilde çalışmasını, okullar ile daha etkili bir iletişim ve işbirliği içerisinde olmasını sağlayabilir. Türkiye çapında var olan bu merkezler, ülkedeki öğrencilerin profilleri ve eğitim ihtiyaçları hakkında önemli miktarda istatistiki verinin oluşmasını sağlamaktadır, bu verilerin araştırma amaçlı kullanılması eğitim sisteminin ve RAM işleyişinin eksiklerini ve ihtiyaçlarını tespit etmek için çok değerli bir bilgi sunacaktır.

217. Bkz. Er-Sabuncuoğlu, M. & Diken, I. H. *Early childhood Intervention in Turkey: Current situation, challenges and suggestions. International Journal of Early Childhood Special Education*, 2 (2), 149-160, 2010.
218. Bkz. Özak, H., Vural, M. & Avcıoğlu, H. Rehberlik araştırma merkezi müdürlerinin gönderme tanılama yerleştirme izleme ve değerlendirmeye ilişkin görüş ve önerileri. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8 (1), 189-206, 2008.
219. Bkz. Tiryakioğlu, Ö. Rehberlik ve araştırma merkezi müdürlerinin özel eğitim bölümünün sorunlarını algılamaları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
220. Bkz. Avcıoğlu, H. Rehberlik ve Araştırma Merkez (RAM) müdürlerinin tanılama, yerleştirme-izleme, bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) geliştirme ve kaynaştırma uygulamasında karşılaşılan sorunlara ilişkin algıları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, 12(3), 2009-2031, 2012.

3.3.3.4. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinden Elde Edilen İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi

2014 verilerine ilişkin izleme çalışması kapsamında bilgi edinme başvurusu yaptığımız tarihlerde elimizde olan bilgiye göre ülke genelinde 224 adet Rehberlik ve Araştırma Merkezi bulunmaktaydı. Bu nedenle bilgi edinme başvurularımız tablo 3-11'de de görüldüğü üzere 224 RAM'a iletilmiş, çalışma sonucunda 124 tanesinden veri elde edilmiş, 101 tanesinden başvurumuza cevap alınamamıştır. Nisan 2015 tarihinde yayınlanan "MEB 2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı Örgün Eğitim İstatistikleri"ne göre ise ülke genelinde şu an 228 adet Rehberlik ve Araştırma Merkezinin bulunduğu ifade edilmiştir.

Bilgi Edinme Başvurusuna Cevap Verilme Durumu		
	Cevap Durumu	
	Cevap Veren RAM	Cevap Vermeyen RAM
Toplamları	124	101
Yüzdeleri	55,11	44,89

Tablo 3-11: RAM'lardan elde edilen izleme veri istatistiği

Bir önceki bölümde belirtildiği üzere, RAM'ların işleyişinde karşılaşılan sorunlar sıralanırken eğitsel değerlendirme yapılan ortamlarda uygun fiziksel düzenlemelerin yapılmamış olması alanyazında yapılan çalışmalarla ortaya konan bir veri olarak karşımıza çıkıyor. İzleme çalışmamız esnasında bu veriden yola çıkarak Rehberlik ve Araştırma Merkezilerinin erişilebilirlik durumunu sorguladık ve çarpıcı veriler elde ettik.

Tablo 3-12'ye[221] bakıldığında Rehberlik ve Araştırma Merkezilerinin %75,81 oranında çok katlı binalarda hizmet verdiği görülmekte, ancak bu merkezlerin %77,66'sında asansör bulunmadığı belirtilmiştir. Bu durum göz önüne alındığında RAM binalarının çoğunun çok katlı olduğu ancak bu binalarda asansör bulunmadığı ortaya çıkmaktadır. Fiziksel engeli bulunan veya geçici sakatlık durumu yaşayan bireyler için RAM hizmet binalarında erişim probleminin yaşandığı bu veriler ışığında açıkça görülmektedir. Bu kişiler için eğitsel değerlendirme işlemlerinin giriş katında yapılıyor olması, RAM'larda sağlanan düzenlemelerden biri olabilir ancak kişinin bina içinde farklı bir noktada bulunan tuvalete veya eğitsel değerlendirme için gereken bazı özel materyallerin bulunduğu başka bir odaya ve/veya mekâna erişemiyor olması da merkezlerde erişim bağlamında hak ihlâllerinin yaşandığının bir göstergesidir. Medya verilerine yansıyan Adana'daki RAM'ın durumu da bu ihlâlleri onaylar niteliktedir. Habere göre fiziksel engelli öğrencilerin binaya erişemediği, bazı durumlarda görevlilerin yardımı ile binaya taşınabildikleri belirtilmekte, taşınamayacak durumdaki öğrenciler için değerlendirmenin araba içinde yapıldığı ifade edilmektedir. Araba park yeri olmadığı için ailelerin trafik polisleri ile de sorunlar yaşadığı belirtilmiştir.

221. Tabloda yer alan "E" harfi evet, "H" harfi ise hayır anlamındadır.

ENGELLİ AİLELERİNE İŞKENCE

Adana'da, engelli çocukların ölçeme ve değerlendirmelerinin yapılıp okullara yönlendirildiği Rehberlik Araştırma Merkezi ihtiyaca cevap vermiyor.

ÇUKUROVA PRESS ÖZEL

ASANSÖR BİLE YOK

Atatürk Parkı yanından Ziyapaşa caddesine çıkan yol üzerindeki Olgunlaşma Enstitüsü yanında bulunan Rehberlik Araştırma Merkezi'ne çocuklarını getiren aileler, binaya çocukları görevlilerle birlikte tekerlekli sandalye ile elleriyle taşıyor. Çünkü, binanın asansörü yok.

ARAÇ İÇİNDE TESPİT...

Araçla çocuklarını binaya getirenler ise park sorunuyla karşılaşıyor. Park yeri bulunursa bile bu kez de park yasağı nedeniyle trafik polisleriyle aileler arasında tartışma yaşanıyor. Bazı engelli çocuklar taşınamayacak durumdaysa görevliler gelip araç içinde kontrol yapıyor.

VALİ BÜYÜK'E ÇAĞRI

Engelli aileleri, engelli çocuklara çeşitli raporlar verilen, ölçme ve değerlendirme sonucu bazı okullara yönlendirilen Rehberlik Araştırma Merkezi'nin ihtiyaca cevap vermediğini belirterek, Vali Mustafa Büyük'ün bu soruna el atmasını istiyor.

Haber 3-4: 22.09.2014 tarihinde Adana Çukurova Press Gazetesi'nde yayınlanan haber

RAM Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																		
	Merkez Binası RAM'a Ait	Merkez Binası Başka Kuruma Ait	Toplam Bina Sayısı	Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
				T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	75	49	124	30	94	21	73	11	10	3	121	89	35	63	61	1	123
Yüzdeleri	60,48	39,52	-	24,19	75,81	22,34	77,66	52,38	47,62	2,42	97,58	71,77	28,23	50,81	49,19	0,81	99,19

Tablo 3-12: RAM hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu

Tablo 3-12'deki veriler incelendiğinde de anlaşılacağı üzere, özellikle görme engelli bireylerin bina içindeki oryantasyonunu kolaylaştıran sesli anons sistemine sahip asansörlerin ve hissedilebilir zemin uygulamalarının RAM hizmet binalarında etkin şekilde kullanılmadığı görülmektedir. Hizmet binalarında asansör bulunduğunu ifade eden 21 Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nin sadece %52.38'i sesli anons sistemine sahip asansör bulunduruyor. Diğer bir deyişle, asansör bulunan RAM hizmet binalarının neredeyse yarısında sesli

anons sistemi olmayan asansörler kullanılıyor. Yine RAM binalarının %97,58'inde hissedilebilir zemin bulunmuyor. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde, RAM hizmet binalarındaki yetersiz fiziki düzenlemeler nedeniyle görme engelli bireylerin bina içindeki bağımsız hareket becerilerinin oldukça sınırlandığı görülmektedir.

Elde edilen verilerde, fiziksel düzenleme yapılan binaların oranı %71,77 olarak belirtilmiştir, ancak bina içinde fiziksel engelli bireylerin erişimine uygun tuvalet olup olmadığı sorulduğunda ise %49,19 oranında binalarda erişime uygun tuvalet bulunmadığı cevabı alınmıştır. Bu veriler karşılaştırmalı olarak düşünüldüğünde fiziksel düzenlemelerin, sadece binaya erişim amaçlı yapıldığı (örneğin, tekerlekli sandalye kullanan bir bireyin binaya girişini sağlayacak bir rampanın bina girişine yapılmış olması gibi), kişinin binanın içindeki mekânlarda dolaşımına ve hizmet alımına istenen düzeyde yardımcı olmadığı sonucuna varılabilir. Nitekim bu sorun, izleme çalışmamız esnasında engelli bireylerin kendileri ve yakınları tarafından bildirilen ihlâl başvurularında da dile getirilmiştir.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Fiziksel engelli birey yakını
İhlâl Konusu	RAM'da engelli kişilerin erişimine uygun tuvaletinin olmaması
İhlâl Tarihi	Ekim 2014
İhlâl Yeri	İstanbul
Başvurucunun İfadeleri	İstanbul Bağcılar'da bulunan rehberlik ve araştırma merkezinde engelli çocuğumun tuvalet ihtiyacını karşılayabileceği uygun bir klozet olmaması ve bina içindeki diğer tuvaletlerin de kilitli olması nedeniyle çocuğum mağdur olmuştur. Yetkililer bize, "maalesef yapacak bir şey yok!" dediler. Nasıl oluyor da en gerekli yerde onlara uygun tuvalet bulunmuyor?

Tablo 3-13: İhlâl bildirimi

Bilindiği üzere birçok işitme engelli birey, işitme cihazı kullanmasına rağmen gündelik faaliyetlerini sürdürdüğü kapalı ve aynı zamanda kalabalık ortamlarda maruz kaldıkları arka plan sesleri ve çevresel gürültüler nedeniyle konuşmaları algılamakta zorluk yaşarlar. Bu kişilerin ortamda gürültü yaratan diğer sesleri duymasını engelleyip, sadece konuşan kişilerin seslerini işitmesine yardımcı olan indüksiyon sistemi, özellikle işitme cihazı kullanan işitme engelli bireyler ile kaliteli iletişim kurulmasını sağlayan çok önemli bir altyapıdır. Tablo 3-12'deki verilerde görüldüğü üzere RAM hizmet binalarının sadece 1 tanesinde bu sistem bulunmakta, binaların %99,19'unda bu uygulamaya rastlanmamaktadır. Cihaz kullanan işitme engelli bireylerin maruz kaldıkları ses ve gürültü kirliliği düşünüldüğünde, bu kişiler ile RAM binalarındaki ortak kullanım alanlarında kurulan iletişimin arka plan sesleri ve gürültüler nedeniyle çok da kaliteli olamadığı ortadadır.

Tablodaki veriler ışığında, merkez binalarının RAM'a ait olup olmama durumu incelendiğinde ise binaların %39,52'sinin RAM'a ait olmadığı görülmektedir. Binaların RAM'a ait olması RAM hizmetinin sabit bir binada uzun dönemli verilebileceği anlamı taşır, böylece merkezin kurulduğu çevrede zamanla daha çok bilinmesine, tanınmasına ve erişilmesine olanak sağlayacaktır. Ayrıca sabit bir binada hizmet vermek, erişilebilirlik için gereken makul düzenlemelerin de maddi imkânlar doğrultusunda yapılacağını düşündürür. Ancak merkeze ait olmayan bir binada hizmet vermek, merkezin yerinin her an başka bir yere taşınacağı ihtimalini ortaya çıkarır ve uzun vadeli düzenlemelerin yapılmasını önler ya da kısıtlar.

Rehberlik ve Araştırma Merkezilerinde çalışan personelin sayılarına ve uzmanlık alanlarına baktığımızda da durumun çok iç açıcı olmadığı görülmektedir. Alanyazındaki diğer çalışmalarda da sıklıkla vurgulandığı gibi RAM'larda uzman personel eksikliği bulunmakta, bu durum şu anki izleme çalışmasının verilerine de yansımaktadır.

RAM'larda Görev Yapan Personelin Durum ve Sayıları						
Sorgulanan Bilgi		Var		Yok		Personel Sayısı
		Kurum Sayısı	Kurum Yüzdesi	Kurum Sayısı	Kurum Yüzdesi	
Personel Türleri	Pedagog	10	8,06	114	91,94	61
	Psikolog	24	19,35	100	80,65	83
	Özel Eğitim Uzmanı	86	69,35	44	35,48	349
	Görme Engelli Uzmanı	49	39,52	75	60,48	58
	İşitme Engelli Uzmanı	62	50,00	62	50,00	103
	Zihinsel Engelli Uzmanı	70	56,45	54	43,55	174
	İşaret Dili Bilen	41	33,06	83	66,94	58
Eğitim Programından Geçen Personel		115	92,74	9	7,26	445

Tablo 3-14: RAM'larda görev yapan personelin sayıları ve uzmanlık alanları

Tabloda 3-14'te görüldüğü üzere, RAM'larda en çok özel eğitim uzmanı ve zihinsel engelli uzmanı istihdam edilmektedir, ancak verilere göre bu uzmanlar bile tüm RAM'larda bulunmamaktadır.

İşitme engelli uzmanları, cevap alınan RAM'ların sadece yarısında istihdam edilmekte, işaret dili bilen personel ise RAM'ların sadece %33,06'sında bulunmaktadır. Elbette ki bu durum işitme engelli bireylerin eğitsel tanılamasında sıkıntılarla karşılaşıldığını düşündürmektedir. İşitme engelli uzmanının varlığı, işitme engelli öğrencilerle farklı iletişim yollarının denenerek iletişim kurulmasına olanak sağlayacak, böylece öğrencinin eğitsel ihtiyaçları en üst düzeyde tespit edilebilecektir. Fakat eğitsel değerlendirme sürecinde değerlendirme uzmanın yeterliliklerinden dolayı ortaya çıkabilecek herhangi bir iletişim sorununda, öğrencinin eğitim ihtiyaçları da yanlış ya da eksik tespit edilebilir, ilgili kuruma yönlendirilmesi yanlış yapılabilir. Ayrıca sadece işaret dili ile iletişim kurabilen veliler olduğunu da düşünürsek, RAM'ların çoğunda bu velilerle RAM personeli arasında doğrudan iletişim kurulamadığı da görülmektedir.

Yine tabloda belirtilen veriler göstermektedir ki RAM'ların büyük bir çoğunluğunda (%60,48) görme engelli uzmanı bulunmamaktadır. Bu durum görme engelli öğrencilerin eğitsel değerlendirmesinde ağırlıklı olarak sözel iletişimin kullanıldığı, Braille (kabartma) ile oluşturulmuş dokümanların personel yeterlikleri nedeniyle istenilen düzeyde kullanılamadığını düşündürmektedir.

Bu çalışmanın sınırları içerisinde bu bölümde öğretmen eğitimi ile ilgili tartışmaya girmeyeceğiz ama akılda soru işareti oluşturan bir başka nokta da işitme engelliler öğretmenliği ve görme engelliler öğretmenliği adaylarının alternatif iletişim yöntemleri konusundaki yetersizlikleridir. Çünkü lisans derslerine baktığımızda öğretmen adaylarının alternatif iletişim yöntemleri hakkında oldukça sınırlı bir eğitim aldıkları görülmektedir. İlgili öğretmenlik programlarının YÖK tarafından yayınlanan ders içeriklerini incelediğimizde görme engelliler öğretmenliği adayları tüm lisans eğitimleri esnasında Braille öğretimi konusunda sadece bir ders, işaret dili eğitimi konusunda da yine başka bir ders almakta;[222] işitme engelliler öğretmenliği adayları ise doğrudan işaret dili öğrenimi ve eğitimi konusunda ders almamakta, sadece içeriğinde öğrencilere işaret dilinin de tanıtıldığı "alternatif iletişim yöntemleri" adında bir ders almaktadır.[223] Dolayısıyla hizmet öncesinde farklı iletişim yöntemlerine ilişkin böylesine sınırlı bir eğitime tabi tutulmuş öğretmen adaylarının, hizmet esnasında bu iletişim yöntemlerini kullanmasını beklemek bu noktada pek de gerçekçi olmayacaktır. Bu nedenle iletişim bağlamında karşılaşılan sorunlar beklenen sorunlardır ve lisans eğitim programlarının içeriği bu şekilde devam ettiği müddetçe de gelecekte de bu sorunlarla karşılaşılmaya devam edecektir. Bu durum

222. Bkz. YÖK Görme Engelliler Öğretmenliği Ders Programı ve İçeriği, http://www.yok.gov.tr/documents/10279/49665/gorme_engelliler/fc5079e8-aa4c-443c-be02-e4c9c7e205d7 (erişim tarihi: 25.04.2015)
223. Bkz. YÖK İşitme Engelliler Öğretmenliği Ders Programı ve İçeriği, http://www.yok.gov.tr/documents/10279/49665/isitme_engelliler.pdf/f8d1b8e8-b014-437f-b5d6-3ec04618af9b (erişim tarihi: 25.04.2015)

aynı zamanda EHS'nin 24. maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkralarında yer alan alternatif iletişim yöntemlerinin öğrenilmesi ve kullanılması yönündeki tedbirleri ile de uyuşmamaktadır.[224]

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Fiziksel engelli birey yakını
İhlâl Konusu	RAM'da fiziksel engelli kişinin fiziksel durumunu değerlendirecek fizyoterapistin bulunmaması
İhlâl Tarihi	Ekim 2014
İhlâl Yeri	Belirtilmemiş
Başvurucunun İfadeleri	Rehberlik araştırma merkezlerinde bedensel engelli bireylerin ilk inceleme ve eğitim planlamalarının yapılması süreçlerinde kurumlarda kadrolu çalışan fizyoterapist olmadığından bu işlemi zihinsel engelliler öğretmenleri yapmaktadırlar.Bu yüzden bireylerin yapılan incelemeleri ve verilen eğitim programları bireylerin ihtiyaçlarının çok dışında olmaktadır. Bazı rehberlik araştırma merkezlerinde ise bir günlük görevlendirme ile diğer kurumlardan çağrılan fizyoterapistler çalıştırılmakta, ancak bireylerin incelenmesi konusunda bu uygulama yetersiz olup engelli bireyler ve özel eğitim kurumları incelemeler için sadece tek güne zorunlu bırakılarak mağdur edilmektedirler. Bu sıkıntıların giderilmesi için rehberlik araştırma merkezlerine ihtiyaç doğrultusunda kadrolu fizyoterapistlerin atanması gerekmektedir.

Tablo 3-15: İhlâl bildirimi

Tablo 3-15'deki ihlâl bildirimi göz önüne alındığında RAM'larda fiziksel engelli bireylerin değerlendirilmesinde de uzman eksikliğine dayalı sorunlar yaşandığı görülmektedir. Özellikle destek eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanmak isteyen bireyler için gerekli olan bu değerlendirme, ilgili uzmanlar tarafından yapılmayınca maalesef sorunlarla karşılaşılmakta, çocuğun eğitimini ve gelişimini etkileyecek sonuçlar doğurabilmektedir.

Kurumlarda psikolog ve pedagog oldukça düşük oranlarda istihdam edilmektedir. Bu durum özellikle psiko-sosyal engelli kişilerin eğitsel değerlendirmesinde çoğu zaman bu uzmanların yer almadığını ortaya koymaktadır. Psiko-sosyal engelli kişilerin eğitsel değerlendirmesinde psikolog ve pedagoglar yerine özellikle rehberlik ve psikolojik danışmanlık uzmanları görev alıyorsa akla personel eğitimi ile ilgili iki soru gelmektedir:"Bu uzmanlar hizmet-öncesi dönemde, diğer bir deyişle üniversite yıllarında bu grupla çalışabilmek için gerekli olan eğitimi yeterince almışlar mıdır" ya da "bu uzmanlar RAM'da çalışırken yeterli düzeyde hizmet-içi eğitime tabi tutulmaktalar mıdır?"

Bu çalışma kapsamında RAM personelinin aldığı hizmet-içi eğitimler ve bu eğitimlerin içerikleri sorgulanmamıştır. Hizmet-içi eğitim bağlamında sadece eğitsel testleri uygulayan personelin, bu testin uygulanması konusunda sertifika ya da uzmanlık belgesi verilen bir eğitim programından geçip geçmediği sorgulanmış ve eğitim alan personelin sayısı RAM'lardan talep edilmiştir. Elbette bu sonuçtan çıkaracağımız en önemli not, bundan sonra yapacağımız izleme çalışmalarında RAM'lardaki hizmet-içi eğitimin içeriğinin de sorgulanması gerektiğidir. Buna karşılık elde ettiğimiz veriye tekrar dönecek olursak, tablodaki değerler RAM personelinin büyük bir oranının değerlendirme testlerinin uygulamasının eğitimine yönelik çeşitli hizmet-içi eğitimlere tabi tutulduğunu göstermektedir. Veri elde edilen 115 kurumun %92,74'ü personelinin eğitim programından geçtiğini ifade etmektedir. Eğitimler RAM ya da MEB'in ilgili birimleri tarafından verilmektedir.

RAM'larda uygulanan testlere baktığımızda; tablo 3-16'nın verilerine göre Wisc-R zekâ testi merkezlerde eğitsel değerlendirme esnasında en çok kullanılan ölçme aracı olduğu görülmektedir. Denver gelişimsel tarama testi ve Gesell gelişim testi yine RAM'ların önemli bir kısmında kullanılmaktadır. Wisc-R testi daha çok 6-16 yaş grubundaki çocuklar için uygulanırken, Denver ve Gesell gelişim testleri daha çok okul öncesi dönemdeki çocukların gelişimlerini takip etmek için uygulanır. RAM'ların büyük bir çoğunluğu aynı zamanda ismi burada belirtilmeyen farklı testleri kullandığını ifade etmiştir.

224. Bkz. BM Engelli Hakları Sözleşmesi 24. maddesi http://www.ozida.gov.tr/ulasilabilirlik/Belgeler/2_MEVZUATSTANDART/ULUSLARARASI_SOZLESME/BM_ENGELLIHAKLARISOZLESMESI.pdf (erişim tarihi: 25.04.2015)

Eğitsel Değerlenme İçin Uygulanan Testler				
Uygulanan Testin Adı	Uygulayan Kurumlar		Uygulamayan Kurumlar	
	Kurum Sayısı	Kurum Yüzdesi	Kurum Sayısı	Kurum Yüzdesi
Agte	30	24,19	94	75,81
Bayley	2	1,61	122	98,39
Denver	64	51,61	60	48,39
Gesell	54	43,55	70	56,45
Pep-R	1	0,81	123	99,19
Wisc-R	98	79,03	26	20,97
Diğer	108	87,10	16	12,90

Tablo 3-16: RAM'larda eğitsel değerlendirme için uygulanan testler

MEB Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı yetkilileri tarafından 17 Aralık 2014 tarihinde TBMM'de yapılan 2015 bütçe sunumları esnasında, son 1 yıl içerisinde RAM'larda 381.328 tanılama yapıldığı ifade edilmiş, tanılama sürecinde de 683.673 psikolojik ölçme aracı ve gelişim testinin uygulandığı belirtilmiştir. Ayrıca yine aynı sunum esnasında Özel Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi kapsamında, uluslararası geçerliliği bulunan 3 psikolojik ölçme aracının satın alındığı açıklanmış, öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını doğru değerlendirebilmek amacı ile satın alınan bu ölçme araçlarından iki tanesinin Türkçeye uyarlandığı, üçüncü aracın ise pilot uygulama aşamasında olduğu; uyarlama çalışmalarının 2015 yılında tamamlanmasının hedeflendiği belirtilmiştir.[225]

Son olarak, RAM'larda yapılan izleme çalışmaları göstermektedir ki; eğitsel değerlendirmelerin ardından, engelli öğrenciler, RAM tarafından oldukça yetersiz düzeyde izlemekte ve takip edilmektedir. Bilgi edinme başvuruları esnasında RAM'lara "eğitsel değerlendirilmesi ve yönlendirilmesi yapılan özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin, yönlendirildiği eğitim kurumlarında ziyaret edilerek süreçlerin takip ediliyor mu?" diye sorulmuş, ziyaretler yapılıyorsa sıklığı konusunda bilgi talep edilmiştir. Tablo 3-17'de görüldüğü üzere, veri alınan RAM'ların yarısından daha azı (% 45,97) sadece bir kez böyle bir ziyareti gerçekleştirebiliyorken, %10,48'i ise yıl içerisinde hiçbir kuruma ziyarette bulunmamaktadır.

RAM Tarafından Kurumlara Yapılan Ziyaretler ve Periyotları						
	Yılda Bir Kez	Yılda İki Kez	Yılda Üç Kez	Yılda Dört Kez	Yılda Dörtten Fazla	Bir Yıl İçinde Yapılamıyor
Toplamları	57	42	5	3	4	13
Yüzdeleri	45,97	33,87	4,03	2,42	3,23	10,48

Tablo 3-17: RAM tarafından kurumlara yapılan ziyaret sayısı

Oysaki izleme çalışması yapmak, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği'nin 32. maddesinde RAM'ların özel eğitim bölümünün görevleri arasında şu ifadeyle belirtilmiştir: *"Özel eğitim kurumlan ile kaynaştırma programı uygulayan okulların rehberlik ve psikolojik danışma servislerince, engelli öğrencilere yönelik verilen rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ilişkin program ve çalışmaları inceler, izler, değerlendirir."*[226]

Bu verilerden anlaşıldığı üzere, RAM'ların büyük bir kısmı istenilen düzeyde kurum ziyareti yapamamakta, hatta bazıları bu görevi hiç yerine getirememektedir. Bu veriler ışığında, RAM'ların yönlendirme yaptığı öğrencileri izleme ve kurumlardaki personelle yerinde ziyaretle işbirliği yapma düzeyinin oldukça düşük olduğu söylenebilir.

225. Bkz. MEB 2015 Bütçe sunumu, TBMM Genel Kurulu (17 Aralık 2014) http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_12/23031518_btesunuu.pdf (erişim tarihi: 25.04.2015)
226. Bkz. MEB Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/68.html (erişim tarihi: 25.04.2015)

3.3.4. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerine İlişkin Veriler

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri engelli öğrencilerin eğitiminde faaliyet gösteren çok önemli kurumlardır. Kaynaştırma uygulamalarına ya da özel eğitim okullarına devam eden öğrenciler için destek eğitim ve rehabilitasyon hizmeti sunan bu merkezler, zorunlu eğitim yaşını aşmış ve başka herhangi bir eğitim kurumuna devam etmeyen öğrenciler ile henüz zorunlu eğitim yaşına gelmemiş erken çocukluk dönemindeki öğrenciler için de eğitim hizmeti sunmaktadır.

ÖERM'ler, ülke genelinde var olmaları, çok farklı engel ve yaş gruplarından gelen öğrencilere eğitim hizmeti sunmaları açısından değerlendirildiğinde özel ilgi gösterilmesi ve dikkatle izlenmesi gereken yapılardır.

İzleme çalışması kapsamında özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine ilişkin bilgi edinmek amacıyla MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü'ne başvurulmuş ve aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1- 2014 yılı itibariyle Bakanlığınıza bağlı olarak çalışan kaç özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi bulunmaktadır? Bu merkezlerin illere göre dağılımları nedir?

2-2014 yılı itibariyle Bakanlığınıza bağlı olarak çalışan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde kaç özel eğitim uzmanı kayıtlı olarak görev yapmaktadır?

3-2014 yılı itibariyle Bakanlığınıza bağlı çalışan rehabilitasyon merkezlerinde kaç fizyoterapist ve yardımcı rehabilitasyon personeli kayıtlı olarak görev yapmaktadır?

4- 2014 yılı itibariyle Bakanlığınızca Türkiye genelinde hizmet veren rehabilitasyon merkezlerinden kaç engelli hizmet almaktadır? Söz konusu engelli bireylerin yaş, cinsiyet ve engel türlerine göre dağılımları nedir?

5- 2014 yılı itibariyle Bakanlığınız bütçesinden, özel rehabilitasyon merkezlerine ne kadar eğitim ve rehabilitasyon ücreti ödenmiştir? Bu ödeneğin yıllara göre ve hizmet alan engelli sayısına göre dağılımları nelerdir?

6- 2014 yılı itibariyle Bakanlığınıza bağlı olarak ruhsatlandırılan özel rehabilitasyon merkezleri hakkında, hizmet alan engellilere yönelik olarak şiddet, ayrımcılık, rehabilitasyon hakkının engellenmesi, her türden istismar, vb. konulardaki iddialarla açılmış soruşturma var mıdır? Bu soruşturmaların, illere, konulara soruşturma sonuçlarına göre dağılımları nelerdir?

7-2014 yılı itibariyle Bakanlığınıza bağlı olarak ruhsatlandırılan özel rehabilitasyon merkezleri hakkında rehabilitasyon işlemlerinde (rehabilitasyon yapılmadığı hallerde) devletten ödenek alınması, rehabilitasyon hizmetleri konusunda usulsüz evrak tanzimi vb konularda açılmış soruşturma var mıdır? Bu soruşturmaların sayı ve sonuçlarına dair dağılım nedir?

Ancak Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü'nün 14.01.2015 tarihinde tarafımıza ilettiği 35235946/410.07/423798 sayılı cevap yazısında 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu'nun 7. maddesi dayanak gösterilerek sorularımıza yanıt verilmemiştir:[227]

- *İlgi (a) Kanunun 7 inci maddesinde; "...Kurum ve kuruluşlar ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler..." hükmü yer almaktadır. Buna göre işlem yapılamamıştır.*

Fakat 10 Nisan 2015 tarihinde yayınlanan MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Kitabı'nda ülke genelindeki ÖERM sayısı 1.902, ÖERM'lerden hizmet alan engelli birey sayısı 326.081 ve yine bu kurumlarda çalışan öğretmen sayısı da 18.847 olarak belirtilmiştir.[228]

Diğer yandan, TOHAD tarafından 2013 yılı verilerine ilişkin yapılan izleme çalışmasında, bilgi edinme başvurusuna MEB Bilişim Sistemleri veri tabanından elde edilen bilgiler ışığında cevap verilmiş, kurum sayısı, kurumlarda çalışan uzman sayısı ve kurumlara devlet tarafından ödenen ödeme miktarları paylaşılmıştır.[229] Bu bağlamda verilerin paylaşımında düzenli bir yöntemin MEB tarafından takip edilmediği ortadadır.

227. Bkz. MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü'nün 14.01.2015 tarih ve 35235946/410.07/423798 sayılı cevap yazısı.
228. Bkz. MEB 2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı Örgün Eğitim İstatistikleri, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2014_2015.pdf (erişim tarihi: 25.04.2015)
229. MEB Basın ve halkla İlişkiler Müşavirliği'nin 20.12.2013 tarih ve 86839228/622.03/4051923 sayılı cevap yazısı

2013 yılında TOHAD'a verilen cevaptaki[230] ÖERM sayısı 1.744 olarak belirtilmiştir. MEB istatistiklerine bakıldığında, bir yıl içinde bu rakamın 1.902'ye ulaştığı görülmektedir. Bir yıllık sürede ülke genelinde yaklaşık 158 yeni kurumun hizmete girdiği görülmektedir. Kurumların sayısındaki bu hızlı artış, ÖERM'lerin dikkatle izlenmesi için önemli bir sebeptir.

ÖERM'lerde çalışan uzman sayılarına baktığımızda ise öğretmen sayılarında 2013 ile 2014 yılları arasında önemli bir fark bulunmadığı görülmektedir. 2013 yılında erişilen rakamlara göre 18.901 öğretmen ÖERM'lerde görev yaparken, bu sayı 2014 yılında 18.847'ye düşmüştür. Ancak buradaki önemli nokta, 2013 yılında bilgi edinme başvurusuna cevap alınıyorken, 2014 yılında aynı veriye ilişkin yapılan sorgulamaya cevap alınamıyor olmasıdır. Üstelik önceki yıl verilen cevapta eğitim uzmanlarının ve fizyoterapistlerin sayılarına ilişkin veri ayrı ayrı ifade edilmiş, dolayısıyla belirtilen uzman sayısının sadece eğitim uzmanlarını kapsadığı bilgisine de erişilmiştir.

MEB tarafından TBMM Genel Kurulunda 17 Aralık 2014 tarihinde sunulan bütçe programında[231] ÖERM'lerden hizmet alan öğrenci sayısı Ekim 2014 tarihi itibariyle 270.609 olarak belirtilmiş, Nisan 2015 tarihinde yayınlanan MEB Örgün Eğitim İstatistikleri Kitabı'nda ise bu rakam 326.081 kişiye ulaşmıştır. Bu da 6 aylık bir dönemde 55.472 kişinin ÖERM'lerden eğitim almaya başladığını göstermektedir. Diğer bir deyişle, ayda 9.000'den fazla öğrenci bu merkezlerde eğitim almaya başlamaktadır. Kurumlardan hizmet alan öğrenci sayısındaki bu hızlı artış da ÖERM'lerin dikkatle izlenmesi için yine önemli bir sebeptir.

Bütçe programında 2014 yılında özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde engelli bireylere verilen destek eğitiminin bütçeden karşılanacak kısmının; katma değer vergisi hariç olmak üzere bireysel eğitim için aylık 409 TL, grup eğitimi için 115 TL olarak belirlendiği ifade edilmiştir. Bu uygulama kapsamında 2006 yılından 2014 yılı Ekim ayına kadar toplam 8.834.671.436 TL ödeme yapıldığı belirtilmiştir.[232]

2013 yılı verilerine ilişkin yapılan izleme çalışmasında, ÖERM'lere 2006-2013 yılları arasında yapılan ödemelere ilişkin bütçe dağılımına erişilmiş ve bu veriler şu şekilde rapor edilmiştir:[233]

ÖERM'lere Yapılan Ödemelerin Yıllara Göre Dağılımı	
Yıllar	**Ödenen Miktar**
2013	981.586.231
2012	1.263.384.975
2011	1.122.235.128
2010	906.720.974
2009	862.663.787
2008	830.961.428
2007	684.710.016
2006	263.187.188
Toplam	**6.915.449.727**

Tablo 3-18: ÖERM'lere yapılan ödemelerin yıllara göre dağılımı

2006-2013 yıllarında ÖERM'lere ödenen miktarları alt alta topladığımızda, 6.915.449.727 TL'nin devlet tarafından bu merkezlere ödendiği görülmektedir. Ancak MEB Bütçe sunumunda 2006 yılından 2014 yılı Ekim ayına kadar toplam 8.834.671.436 TL ödeme yapıldığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu iki sayı arasındaki farkın 2014 yılında ÖERM'lere ödenen miktar olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, 2014 yılında 1.919.221.709 TL'nin ÖERM'lere ödendiği görülmüştür.

230. A.g.e
231. Bkz. MEB 2015 Bütçe sunumu, TBMM Genel Kurulu (17 Aralık 2014) http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_12/23031518_btesunuu.pdf (erişim tarihi: 25.04.2015)
232. A.g.e
233. Bkz. Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T., Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, Ankara 2014, s. 162http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf (erişim tarihi: 12.04.2015)

Bilgi edinme başvurusunda sorulan son iki soruya ilişkin bir veriye herhangi bir kaynakta rastlanamamıştır. Bu nedenle bu konuda yorum yapılamamaktadır.

Diğer taraftan, izleme çalışması esnasında elde edilen medya verileri incelendiğinde 2014 yılı içinde ÖERM'lerde yaşanan en büyük problemin Kimlik Doğrulama Sistemi (KDS) nedeniyle yaşandığı görülmektedir.

'Avuç içi damar izi'ne özel eğitimcilerden tepki

ADANA (GÜNAYDIN)- Çukurova Özel Eğitim Kurumları Derneği, Milli Eğitim Bakanlığı'nca uygulamaya sokulan Kimlik Doğrulama Sistemi'ne (KDS) tepki amacıyla basın açıklaması yaptı. Atatürk Parkı içerisinde toplanan Çukurova Özel Eğitim Kurumları Derneği üyeleri engelli çocuklarıyla birlikte konuya tepki gösterdi. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinden destek eğitimi talep eden engelli bireylerin derslere devam takipleri, engelli bireylerin kişisel bilgilerinin kullanılması yoluyla adına Kimlik Doğrulama Sistemi (KDS) adı verilen "Avuç içi damar izi" yöntemiyle yapılması uygulamasının durdurulmasını isteyen grup üyeleri adına basın açıklamasını Mustafa Çelebi okudu. Avuç içi damar izi yönteminin 17 ilde uygulanmaya başlandığını ve diğer illerde de uygulamaya geçileceğini aktaran Çelebi, "Belirtilen sisteme ilişkin Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayımlanan usul ve esaslara göre engelli ne olursa olsun tüm öğrencilerin ders devam takipleri belirtilen KDS'ye göre yapılacağı, hatta kimlik doğrulaması yapılması istenen öğrencilerin engeli varsa yani eli yoksa anne, baba veya belirlenecek bir kişiyle birlikte kuruma gelmesi, öğrencinin ders giriş çıkışlarında bu vekilin kimlik doğrulamasının yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca uygulama başlatılan illerde engellerinden dolayı bazı öğrenciler KDS'yi red etmekte, öğrenci, anne, baba, öğretmen, müdür eğitimi bırakıp bu işle uğraşma gibi bir durumla karşı karşıya kalınmaktadır. Biz bu sistemin uygulanmasını kabul etmiyoruz" dedi. Bir engelli annesi, "Benim kızımın iki eli de engelli ve bu sistemi kullanamayacak durumda. Dolayısıyla bu sistemi kızımın yerine ya ben yada babasının yapması gerekiyor. Bizler zaten zor şartlarda hayatımızı sürdürmekteyiz. Çocuğumuzla birlikte eğitim kurumuna gidip gelemeyiz. O yüzden bu uygulama olursa ya çocuğumuzu okuldan almak zorundayız ya da işimizi bırakmalıyız, işini bırakan bir insanın geçimini nasıl sağlar bunu, bu uygulamayı yapmak isteyen yetkililere sorarım. Kısaca bu Uygulama engellileri ve biz engelli yakınlarını büyük sıkıntılara sokacaktır. Bizler sıkıntı yaşamamak için bu uygulamayı istemiyoruz" diye konuştu.

Haber 3-5: 20.11.2014 tarihinde Adana Günaydın Gazetesi'nde yayınlanan haber

MEB'in getirdiği zorunluluk nedeniyle 17 ilde ÖERM'lerde uygulanmaya başlanan ve öğrencilerin derse başlamadan önce kimliklerinin doğrulanması için avuç içinden damar izinin tespit edilmesini şart koşan bu yöntemin pratikte sorunlar yaratan bir uygulama olduğu dile getirilmiş, sistemin acilen durdurulması gerektiği ifade edilmiştir. Haberde, özellikle zihinsel engelli ve otizmli öğrencilerin sistemi kullanmayı reddetmesi ve elleri olmayan öğrenciler için velisinin bulunma zorunluluğu, sistemin kullanılamamasındaki en önemli etkenler olarak belirtilmiştir.

Konuyla ilgili Mart 2015 önemli bir gelişme yaşanmıştır. Özel Eğitim Kurumları Derneği ile Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü'nün, "avuç içi damar izi" yöntemine ilişkin işleminin iptali ve yürütmesinin durdurulması istemiyle Danıştay'da açtığı dava sonuçlanmıştır. Danıştay 8. Dairesi, Anayasa'nın kişisel bilgilerin korunmasını düzenleyen 20. maddesine atıfta bulunarak işlemin yürütmesini durdurmuştur.[234]

MEB'in ÖERM'lerde yaşanan usulsüzlükleri önlemek ve derse giren öğrencilerin takibini yapmak için uygulamaya getirdiği bu sistemin işlemediği yargı kararıyla da onanmıştır. Bu noktada MEB'in ÖERM'lerdeki uygulamaları takip etmek için işlerliği ve geçerliliği olan bir denetim mekanizması oluşturması şarttır.

3.3.5. Evde Eğitim Hizmetlerine İlişkin Veriler

Zorunlu eğitim çağında olan ancak sağlık koşulları nedeniyle (kanser, cam veya kas hastası vb.) okul ortamında eğitimine devam edemeyen öğrenciler için MEB tarafından evde eğitim hizmetleri sunulmaktadır.[235] Evde eğitim hizmetlerinden yararlanabilmek için öğrencilerin en az dört ay süreyle ev-

234. Bkz. Danıştay'dan 'özel hayat' kararı. Aljazeera Türk, 30 Mart 2015 tarihli haber. http://www.aljazeera.com.tr/haber/danistaydan-ozel-hayat-karari (erişim tarihi: 15.05.2015)
235. Bkz. Sabah Gazetesi internet sitesi, 29.04.2015 tarihli haberi. http://www.sabah.com.tr/egitim/2015/04/29/mebden-5-bin-ogrenciye-evde-egitim-hizmeti

den çıkmasının mümkün olmadığını gösteren bir sağlık raporuna sahip olmaları gerekmektedir.[236] Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 34. maddesinde evde eğitim hizmetleri ile ilgili uygulama esasları şu şekilde açıklanmıştır:[237]

Madde 34 – "Okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise çağındaki özel eğitime ihtiyacı olan bireylerden eğitim ve öğretim kurumlarından doğrudan yararlanamayacak durumda olanlara evde eğitim hizmeti verilmesi esastır."

a) Evde eğitim hizmetleri özel eğitim hizmetleri kurulu tarafından planlanır.

b) Özel eğitim hizmetleri kurulu tarafından evde eğitim hizmeti almasına karar verilen bireylerin kaydı ilköğretim kurumuna, ortaöğretim kurumuna veya özel eğitim merkezi (okul) yapılır. Bu öğrenciler için okula/merkeze (okul) devam etme şartı aranmaz."

c) Bu hizmetler, gezerek özel eğitim görevi yapan öğretmen tarafından sürdürülür. Ancak, bireyin eğitim ihtiyaçları doğrultusunda okul öncesi, sınıf ve alan öğretmenleri de görevlendirilir.

ç) Evde eğitim hizmetinden yararlanan birey, kayıtlı bulunduğu okulda uygulanan öğretim programlarından sorumludur. Ancak BEP geliştirme birimince, bu programlara dayalı olarak bireyin eğitim performansına göre, ihtiyaç duyduğu alanlarda bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlanır.

d) Evde eğitimalan bireyin başarı durumunun değerlendirilmesi, kayıtlı bulunduğu okuldaki diğer öğrenciler gibi yapılır. Ancak, bireyin durumu ve özelliğine göre değerlendirme şekli, yöntem ve tekniklerinde öğretmen tarafından gerekli değişiklikler yapılır ve özel tedbirler alınır.

e) Evde eğitimde, ailelerin bilgilendirilmesi, desteklenmesi ve eğitimin her aşamasına katılımları sağlanır.

f) Evde eğitim süreci birey, aile ve öğretmenin iş birliği ile planlanır.

g) Aile, etkili bir eğitimin gerçekleştirilmesi için uygun eğitim ortamının hazırlanmasını sağlar.

ğ) Bireyin evde eğitim almasını gerektiren şartların ortadan kalkması durumunda bu hizmet sona erdirilir.

İzleme çalışması kapsamında MEB'e evde eğitim hizmetleri hakkında bilgi edinme başvurusunda bulunulmuş, 2014-2015 eğitim yılında evde eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrencisi sayısı ile evde eğitim hizmetinin öğrenci başına haftada kaç saat verildiği öğrenilmeye çalışılmıştır; ancak MEB'ten ilgili başvuruya cevap alınamamıştır. Medyadan erişilen haberlerde, evde eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrencilerin sayılarının yıllara göre dağılımı ise şu şekildedir:

Evde Eğitim Hizmetlerinden Yararlanan Öğrencilerin Yıllara Göre Dağılımı	
Yıllar	**Öğrenci Sayısı**
2007-2008	176
2008-2009	1.004
2009-2010	1.477
2010-2011	1.582
2011-2012	1.962
2012-2013	3.443
2013-2014	4.517
2014-2015	5.049

Tablo 3-19: Evde eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrencilerin yıllara göre dağılımı[238]

236. Bkz. MEB Evde ve Hastanede Eğitim Hizmetleri Yönergesi, 2010. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/02031840_evde_hastanede_egitim_hiz_yonergesi.pdf (erişim tarihi: 01.06.2015)
237. Bkz. MEB Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2012. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_son.pdf(erişim tarihi: 01.06.2015)
238. Bkz. http://www.mymemur.com/meb-5-bin-ogrenciye-evde-egitim-hizmeti-6643h.htm#ixzz3cO7iH1ju (erişim tarihi: 01.06.2015)

Evde eğitim hizmetinin öğrenci başına haftada kaç saat verildiği konusuna dönersek eğer, MEB'den cevap alamamamıza rağmen ilgili yönetmelikte ders saatine ilişkin şu açıklamaya erişilmiştir:

Evde eğitim hizmetine ilişkin planlama, bireyin ihtiyacı ve eğitim ortamına ilişkin şartlar dikkate alınarak ve haftalık ders saati sayısı 10 (on) saatten az olmamak üzere kurulca (…) planlanır.

MEB, evde eğitim hizmeti verilerek özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin bulunduğu her evin bir okula dönüştürüldüğünü ifade etmektedir.[239] Fakat izleme çalışması kapsamında STK'lar aracılığıyla sahadan alınan bilgiler doğrultusunda evde eğitim hizmetlerinin verilmeye başlanmasında ve sürdürülebilmesinde bir takım uygulama sorunlarının olduğu belirlenmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Öğrencinin evde eğitim alabilmesi için ilk başvurunun RAM'a yapılması gerekmektedir. RAM öğrencinin ilk eğitsel değerlendirmesini yaptıktan sonra evde eğitim hizmeti için yönlendirme kararı vermektedir. Bireyin evde eğitim hizmetinden yararlanmasına ilişkin karar, RAM'ın değerlendirme ve yönlendirme kurul raporu doğrultusunda il ya da ilçe milli eğitim müdürlüklerindeki özel eğitim hizmetleri kurulu tarafından alınmakta ve RAM'a, okula ve veliye yazılı olarak bildirilmektedir. Ancak öğrencinin ilk değerlendirme için RAM'a götürülmesi bile bazen sorun olabilmektedir.
- Özel eğitim hizmetleri kurulu tarafından alınan karar doğrultusunda, milli eğitim müdürlüklerinde bulunan özel eğitim ve rehberlik hizmetleri bölümü, insan kaynakları bölümü ile işbirliği yaparak öğrencinin yaşadığı ilçede görev yapan öğretmenlere çağrıda bulunmaktadır. STK'lar tarafından verilen bir örnekte, bu çağrının bir öğrenci için üç kez tekrarlandığı ancak ilçede öğrenciye eğitim verecek öğretmenin bulunamadığı ifade edilmiştir. Öğretmenlerin evde eğitim hizmetine sıcak bakmıyor olmasının sebebi ise; bu hizmet için ek ücret ya da yol parası alamamaları, evde eğitim hizmeti için gönüllü olmaya karar verdiklerinde görev yaptıkları okuldaki ders yükünde herhangi bir düzenlemenin idareciler tarafından yapılmıyor olması olarak tespit edilmiştir. Medya verilerine yansıyan bir haberde ise Sivas'ta fiziksel engeli ve enfeksiyon riski nedeniyle okula gidemeyen 9 yaşındaki öğrenci için bir senedir evde eğitim hizmeti verecek öğretmenin bulunmadığı ifade edilmiştir.

Engelli Furkan için öğretmen aranıyor

SİVAS (AA) - Sivas'ın Ulaş ilçesine bağlı Baharözü beldesinde doğuştan belden aşağısı tutmayan 9 yaşındaki Mustafa Furkan Şalağ'a, evde eğitim verecek ücretli öğretmen aranıyor.

Doğuştan belden aşağısı tutmayan, henüz 5 aylıkken beyninde şant takılan, yüzde 95 fiziksel engelli Furkan, Baharözü İlkokulu'na annesinin kucağında iki yıl giderek eğitimine devam etti. Rahatsızlığı ve toplu ortamlarda enfeksiyon riski nedeniyle 3. sınıftan itibaren evde eğitim alması gerektiği yönünde sağlık raporu verilen Furkan'ın eğitimi, gönüllü ücretli öğretmen çıkmayınca yarıda kaldı. Furkan'ın eğitimine devam edebilmesi için bir ücretli öğretmenin, ilçeye 15 kilometre mesafedeki Baharözü beldesine haftada 5 gün giderek ders vermeyi kabul etmesi gerekiyor.

Konuşmakta güçlük çeken Furkan Şalağ, AA muhabirine yaptığı açıklamada, okumak ve doktor olmak istediğini söyledi.

Furkan da bir çocuk

Anne Sultan Şalağ (47) ise oğlunun çok duygusal olduğunu ve eğitimine devam edemediği için üzüldüğünü belirtti.

Oğlunun bu durumuna bir anne olarak çok üzüldüğünü ve yaklaşık bir hafta önce yüz felci geçirdiğini anlatan Şalağ, "Furkan, okulda çok akıllıydı ama öğretmenine küsmüştü. Öğretmenine 'Onları (sınıf arkadaşlarını) tahtaya çıkarmıyor da beni çıkarmıyor' diye küsmüştü" dedi.

Furkan'ın evde eğitim alması için öğretmen istediklerini dile getiren anne Şalağ, "Verirlerse çok memnun oluruz. Yaklaşık 1 senedir öğretmen bekliyoruz. Furkan da bir çocuk, o da okumak istiyor" diye konuştu.

Civil evd bir çocuk

Ulaş Kaymakamı Ali Altınkaynak da Furkan'ın kalabalık ortamlarda bulunmasının sağlığı açısından sıkıntı oluşturduğu için evde eğitim alması gerektiğini, bu yönde sağlık raporunun bulunduğunu belirtti.

Bu nedenle öncelikle ilçede ve beldede görev yapan öğretmenlerden gönüllük esasına göre görevlendirme yapmak istediklerini ancak böyle bir talepte bulunan olmadığını ifade eden Altınkaynak, şunları söyledi:

"Bunun üzerine İlçe Milli Eğitim Müdürlüğümüz ve İl Milli Eğitim Müdürlüğümüz vasıtasıyla ücretli öğretmen görevlendirme yoluna gittik. Yine talep doğrultusunda dışarıdan bunu yapmamız gerekiyordu. Beldemizin belki de ilçeye uzak olmasından dolayı maalesef ücretli öğretmen de bulamadık. Furkan, isteği, zekası ve gayretiyle çok başarılı olacak civil civil bir çocuk. Son aşamada, İl Milli Eğitim Müdürümüz, öğretmen görevlendirilmesi konusunda destek olacak. İnşallah, oradan ümidimiz var."

Görevi kabul edecek öğretmenin beldeye her gün gidip gelmesi gerektiğini belirten Altınkaynak, Furkan'ın eğitimi konusundaki sorunun çözülmesi için çalıştıklarını dile getirdi.

Altınkaynak, özellikle kadın öğretmenlerin evde eğitim konusunda çekinceleri olabildiğine dikkati çekerek, Furkan'a eğitim verecek ücretli öğretmene talep etmesi halinde ilçede lojman için yardımcı olabileceklerini söyledi.

Öğretmenin tek öğrencisi olacak

Beldenin ilçeye 15, Sivas'a ise 35-40 kilometre mesafede olduğunu dile getiren Altınkaynak, şunları kaydetti:

"Hafta içinde okula giden bir çocuğun aldığı eğitimin bütün esasları Furkan'a da sağlanacak. Öğretmen, haftada 5 gün gidecek, normal dersini işleyecek. Girdiği ders saati kadar ücretini alacak, normal ücretli öğretmen hangi şartlarda çalışıyorsa aynı şartlarda çalışacak. Sadece öğrencisi bir tane olacak ve o kişinin evinde çalışacak. Eğitim fakültesi mezunu olması gerekiyor. Sınıf öğretmeni, okul öncesi veya Türkçe öğretmenleri arasından tercih edilecek."

Haber 3-6: 26.02.2014 tarihinde Ankara Gündem Gazetesi'nde yayınlanan haber

239. Bkz. MEB 2015 Bütçe sunumu, TBMM Genel Kurulu (17.12.2014) http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_12/23031518_btesunuu.pdf(erişim tarihi: 01.06.2015)

- RAM, kendisine evde eğitim hizmeti alacağı bildirilen öğrenciler için sonrasında takip ve izleme çalışması yürütmemektedir. Öğrenciler için evde eğitim kararı veren özel eğitim hizmetleri kurulu ise görevleri arasında bulunmasına rağmen öğrencilerin eğitime başlayıp başlayamadıkları konusunda herhangi bir takip ya da denetleme yapmamaktadır.

Bu veriler değerlendirildiğinde, evde eğitim hizmetlerinin sağlıklı biçimde yürütülebilmesi için, RAM ve özel eğitim hizmetleri kurulunun öğrencinin ailesini de dâhil ederek koordinasyon içinde çalışması gerekmektedir.

3.3.6. Yaygın Eğitim Hizmetlerine İlişkin Veriler

MEB Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliğinde,[240] yaygın eğitim şu şekilde ifade edilmektedir:

"Örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da örgün eğitim sisteminin herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademeden ayrılmış ya da bitirmiş bireylere; ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini sağlayıcı nitelikte çeşitli süre ve düzeylerde hayat boyu yapılan eğitim, öğretim, üretim, rehberlik ve uygulama etkinliklerinin tümü."

Yaygın eğitimde özel eğitim hizmetlerine ilişkin esaslar ise Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 32. maddesinde ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. İlgili maddeden yola çıkarak izleme çalışması kapsamında, MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'ne aşağıdaki sorular bilgi edinme başvurusu yoluyla sorulmuştur:

- Bakanlığınıza bağlı olarak hizmet veren yaygın eğitim kurum sayısı nedir? Bu kurumların illere göre dağılımları nedir?
- Yaygın eğitim kurslarından 2005 yılından bu yana yararlanan öğrenci sayısı kaçtır?
- Yaygın eğitim kurslarından faydalanan özel eğitime ihtiyaç duyan engelli birey sayısı nedir? Bu öğrenci sayılarının 2005 yılından bu yana dağılımları nedir?
- Yaygın eğitim kurulumlarında kurs hizmetlerinden faydalanan engelli bireylerin katıldıkları kurslara, cinsiyetlerine ve engel durumlarına göre dağılımları nedir?

Bilgi edinme başvurusuna MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından cevap verilmediği için bu sorulara maalesef yanıt alınamamıştır.

Bir önceki izleme çalışmasında, yaygın eğitime ilişkin MEB'den elde edilen veriler RAM'lardan ve Bilim ve Sanat Merkezlerinden elde edilen verileri kapsamıştır. MEB 2014-2015 Örgün Eğitim İstatistikleri'ne göre bu merkezlerin ve hizmet alan kişilerin sayıları aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

2014 Yılında Özel Eğitim Öğrencileri için Resmi Kurumlarda Verilen Yaygın Eğitime İlişkin İstatistikleri		
Kurum Adı	**Kurum Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**
Bilim ve Sanat Merkezleri	72	14.493
Rehberlik ve Araştırma Merkezleri	228	488.543

Tablo 3-20: 2014 yılında özel eğitim öğrencileri için resmi kurumlarda verilen yaygın eğitime ilişkin istatistikleri

Ancak bir önceki izleme raporunda da belirtildiği üzere RAM'ların yaygın eğitim kurumu olarak ele alınması tartışmalı bir konudur. Konuya taraf STK'lar, RAM'ların yaygın eğitim veren kurumlar olarak görülmesini eleştirmektedir.

MEB 2014-2015 Örgün Eğitim İstatistikleri'ne göre ayrıca engelli kişiler için yaygın eğitim veren özel kurumlar da bulunmaktadır. Bu kurumlar özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ile yaygın eğitim veren özel özel eğitim okullarıdır. Bu kurumlara ilişkin veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

240. Bkz. MEB Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği, 2010. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yaygınegi_1/27587_1.html (erişim tarihi: 01.06.2015)

2014 Yılında Özel Eğitim Öğrencileri için Özel Kurumlarda Verilen Yaygın Eğitime İlişkin İstatistikleri		
Kurum Adı	**Kurum Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**
Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi (ÖERM)	1.902	326.081
Özel Eğitim Okulu (yaygın eğitim)	53	4.449

Tablo 3-21: 2014 yılında özel eğitim öğrencileri için özel kurumlarda verilen yaygın eğitime ilişkin istatistikleri

Yukarıdaki tabloda ÖERM'lere ilişkin verilen veriler de yine tartışma gerektiren bir konudur. Çünkü ÖERM'lerden yararlanan birçok öğrenci aslında örgün eğitime devam etmekte ama bu merkezlere destek eğitim hizmeti almak için başvurmaktadır. Fakat tabloda belirtilen bu merkezlerden yararlanan öğrenci sayısı destek eğitim ve yaygın eğitim hizmetleri arasında ayrım yapmamış, merkezlerden yararlanan tüm öğrencileri kapsamıştır. Bu nedenle elde edilen verilerin kapsamı tartışmaya açıktır.

Medya verilere baktığımızda ise yaygın eğitimde de ihlâllerin var olduğu görülmektedir. Aşağıda yer alan haberde, İzmir'in Aliağa ilçesinde bulunan halk eğitim merkezinde, ilçeye bağlı bir köyde yaşayan tek zihinsel engelli öğrenci için aşçı çırağı kursu açıldığı, ancak müfettişler tarafından denetlendikten sonra kursun içeriğinin bu öğrenci için uygun olmadığına karar verilerek kursun kapatıldığı ve kursu açan müdürün de uyarı cezası aldığı bildirilmektedir. Aslında iyi uygulama örneği olarak görülebilecek bu çalışmanın öğrenciyi ve ailesini mağdur edecek şekilde sonlandırılması ve öğrencinin eğitimi için alternatif çözümler üretilmemesi, ilgili müdürün de mesleki açıdan takdir edilmesi gerekirken cezalandırılması eğitim sisteminin hâlâ aksayarak işlediğini göstermekte, sistemde çalışan idareci ve denetleyicilerin de eğitimin temel bir insan hakkı olduğu anlayışına uzak kalarak çalıştıklarını göstermektedir.

Tek kişiye kurs açan müdüre uyarı cezası

İzmir'in Aliağa ilçesi Haciömerli köyündeki okulda verilen eğitimle hayata tutunan zihinsel engelli Hasan Solmaz'a kurs açan halk eğitim merkezi müdürü, kusurlu bulunarak ceza aldı

Aliağa ilçesi Haciömerli köyünde zihinsel engelli Hasan Solmaz, halk eğitim merkezince açılan kursla hayata tutundu. Solmaz'ın yaşamında farklılık oluşturan kurs "modül olarak uygun görülmemesi" üzerine kapatılırken, kursun açan Aliağa TÜPRAŞ Halk Eğitim Merkezi Müdürü de kusurlu bulunarak "uyarı" cezası aldı. Haciömerli'deki Ömer Lütfi Tunca ilkokulu'nda, orta ve ağır düzeyde zihinsel yetersizliği bulunan 23 yaş üstü engellilerin eğitimine ilişkin düzenleme kapsamında kurs açıldı ve köyde yaşayan 32 yaşındaki Hasan Solmaz burada eğitim almaya başladı. Köydeki tek ağır zihinsel özürlü Solmaz'ın devam ettiği kurs, bir süre sonra müfettiş incelemesinin ardından kapatıldı.

İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü müfettişlerinin incelemesi sonrası düzenlenen raporda "aşçı çırağı kursunun modül olarak uygun olmadığı kanaati" bildirilirken, Aliağa TÜPRAŞ Halk Eğitim Merkezi Müdürü Hasan Dikbaş da "kusurlu" bulundu. Raporda Dikbaş hakkında öngörülen "kınama" cezası, başarılı çalışmaları, aldığı ödül ve basın belgeleri dikkate alınarak "uyarma" cezasına çevrildi.

Kursta eğitim gören Hasan Solmaz'ın işçi emeklisi babası Mehmet Solmaz, AA muhabirine yaptığı açıklamada, talepleri doğrultusunda açılan kursta oğlunun 5 ay süreyle eğitim aldığını, müfettiş incelemesinin ardından kursun kapatılmasını ve Aliağa TÜPRAŞ Halk Eğitim Merkezi Müdürü Dikbaş'a da ceza verilmesini üzüntüyle karşıladıklarını bildirdi.

Köyde ağır zihinsel engeli bulunan tek kişinin oğlu olduğunu belirten Solmaz, eğitim alması için dilekçeyle başvurmasının ardından kursun açıldığını ifade ederek "Kurs başladığında 'hayatımızda böyle bir hizmet görmedik' diyerek sevinmiştik. Devletimiz tek kişi de olsa bu çocuğa sahip çıkmış. Ama bir süre sonra 'aşçı çırağı kursunun modülünün Hasan'a uygun olmadığı yönünde rapor geldi. Diğer kurslar da incelendi, uygun modül bulunamadı. Oğlum kursu bitirdiğinde aşçı olmayacak. Bu çocuk hangi kursa gidersa gitsin başarılı olması zaten beklenemez" diye konuştu.

Amaçlarının çocuklarının meslek sahibi olması değil, öz becerilerinin gelişmesi olduğunu söyleyen Mehmet Solmaz, kurs sürecinde oğlunun okuldaki diğer öğrencilerle kaynaştığını ifade ederek, "Eskiden Hasan'dan korkup taşlayan çocuklar şimdi ona sarılıyor, bağrına basıyor. Ama ne yazıkki kurs 'Hasan'a uygun değil' diyerek kapatıldı ve müdüre ceza verildi" diyerek tepkisini dile getirdi.

Baba Solmaz, oğlunun tekrar hayata tutunması için kursun tekrar açılması talebinde bulunduklarını söyledi. (AA)

Haber 3-7: 12.05.2014 tarihinde 1 Son Dakika Gazetesi'nde yayınlanan haber

3.3.7. Eğitim Kurumlarında Fiziki Erişilebilirlik ve Ulaşılabilirlik İmkânları

Engelli bireylerin eğitim alacakları okul ve merkezlerin ya da eğitimle ilgili bir başka hizmete erişecekleri tüm kamu kurumlarının binalarının erişilebilir olması kanuni bir zorunluluktur. Bu nedenle, izleme çalışması kapsamında eğitim kurumlarının erişilebilirlikleri sorgulanmıştır. Ancak, 2014-2015 öğretim yılında sayısı 48.468 olan ilk ve ortaöğretimde eğitim hizmeti veren devlet okullarına tek tek bilgi edinme başvurusu yapılmamış, bakanlık merkez teşkilatından alınan bilgiler ve 81 ilin il milli eğitim müdürlüklerinden elde edinilen veriler ışığında kurumların erişilebilirliğe ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

Okulların fiziki erişilebilirliklerini sağlamak amacıyla MEB tarafından ne gibi önlemler alındığını öğrenmek için öncelikle MEB İnşaat ve Emlak Dairesi Başkanlığı'na bilgi edinme başvurusu yapılmış, başkanlık tarafından bu başvuruya aşağıdaki şekilde cevap verilmiştir:[241]

"5378 sayılı Özürlüler Kanununun yürürlüğe girmesiyle fiziksel engelliler için okul binalarında yapılması öngörülen düzenlemeler, Başkanlığımızın 17.12.2009 tarihli, 9648 sayılı (2009/90) no.lu Genelgesi ile tüm taşra teşkilatına ve Bakanlık birimlerine duyurulmuştur. Bu Genelgenin hazırlanmasında, TS 9111 ve TS 12576 standartları esas alınmıştır.

Söz konusu mevzuat düzenlemesi ile;

- *Okul girişlerine rampa yapılması,*
- *Zemin kaplamalarının kaymayan ve tekerlekli sandalye hareketini güçleştirmeyen malzeme ile kaplanması,*
- *Birden fazla katlı eğitim yapılarında standartlara uygun engelli asansörü yapılması,*
- *Dersliklerin eşiksiz ve kot farkı olmaksızın tasarlanması,*
- *Yazı tahtalarının uygun yüksekliğe asılması,*
- *Engelli tuvalet düzenlenmesi,*
- *Tören alanlarının fiziksel engelli öğrencilerin ulaşılabilirliğini ve hareketini kolaylaştıracak şekilde engellerden arındırılması öngörülmüştür.*

Bakanlığımızca 2000 yılından bu yana yaptırılan tüm tip projelerde ve onaylanan tüm özel projelerde, engellilerin erişimi ile ilgili kriterler göz önüne alınmakta ve yeni okul inşaatlarında uygulanmaktadır. Önceden yapılan okul binalarının zemin katlarında da, fiziksel engelli öğrenciler için eğitim ortamı hazırlanmasının hedeflenmesi ve imkânlar ölçüsünde bu hedeflerin gerçekleştirilmesine çalışılması gerektiği valiliklere hatırlatılmıştır.

Bunların yanı sıra, Başkanlığımızca hazırlanan ve Bakanlık Makamının 14.02.2014 tarihli ve 52 sayılı Onayı ile yürürlüğe giren "Eğitim Yapılan Asgari Tasarım Standartları 2013 Yılı Kılavuzu"nda da "Engellilere Yönelik Tasarım Standartları" başlığı altında yeni bir bölüm yer almıştır.

Başkanlığımızda görev ve sorumluluklar açısından ulaşılabilirlik bağlamında okullara ait sayısal veriler ve bütçe bilgileri bulunmamaktadır. Söz konusu bilgilerin Strateji Geliştirme Başkanlığı ve Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğünden edinilebileceği değerlendirilmiştir."

MEB İnşaat ve Emlak Dairesi Başkanlığı'ndan alınan cevapta görülüyor ki bakanlık var olan okullarda erişilebilirlik uygulamaları ile ilgili çeşitli düzenlemeler yapmaya çalışırken, yeni yapılacak okullarda ise erişilebilirlik standartlarını şart koşmaktadır. Elbette ki bu uygulama, MEB'in okulların erişilebilirlik koşullarını iyileştirmek için ortaya bir irade koyduğunu göstermektedir. Ancak, uygulamalarla ilgili bütçe desteklerinin nasıl yapıldığı, uygulamaların denetim ve takibinin nasıl yürütüldüğü, karşılaşılan sorunlara nasıl müdahale edildiği ve gerekli düzenlemeleri yerine getirmeyen idarecilere nasıl bir yaptırım uygulandığına dair herhangi bir bilgiye MEB kaynaklarında erişilememiştir. Dolayısıyla uygulamaların kişi ve kurumların inisiyatifleri ve vizyonları doğrultusunda yürütüldüğü düşünülmektedir. Ne yazık ki bu düşünce medya verileri ile de desteklenmektedir.

241. İnşaat ve Emlak Dairesi Başkanlığı'nın 08.01.2015 tarih ve 4644551/45.99/197584 sayılı yazısı

ENGEL ÜSTÜNE ENGEL

Gaziantep'te 3 yıl evde eğitim alarak 4. sınıfa geçen yürüme engelli öğrenci, eğitime okulda devam etmek isteyince bu kez de asansör engeliyle karşılaştı. Aile okulda asansör çalıştırılmadığı için çocuklarının giriş kattaki 3. sınıflarla eğitim aldığını ve okuldan 4. sınıf karnesi verildiğini iddia ettiler.

TAM BİR ŞAKA GİBİ

Doğuştan yürüme engelli olan Enes, okumak için 3 yıldır azimle mücadele ederek 4. sınıfa geçti. Ancak bu kezde asansör engeliyle karşı karşıya kaldı. 4. Sınıfların üst kata olması nedeniyle hergün asansöre sınıfa çıkması gereken Enes, asansörün çalışmaması nedeniyle giriş kattaki 3. sınıflarla eğitim görüyor. Okul yönetiminin konuya çözüm bulmasını bekleyen aile ise, çocuklarının eğitiminin aksamasından endişe ediyor.

ÇÖZÜM BEKLİYOR

Yeşilkent Mahallesin'de bulunan Mehmet Ünsal İlkokulu'nda akıllara durgunluk veren bir olay yaşandı. İddialara göre 3. sınıf öğrencisi engelli Enes Ongun sınıf atlamasına rağmen hala 3. sınıfta okutuluyor. Enes'in karne notları ise 4. sınıf eğitim müfredatına göre veriliyor. Baba Müftah Ongun okul yönetiminin asansörü çalıştırmaması nedeniyle çocuklarının üst kata çıkamadığını ve alt kattaki 3. Sınıflarla eğitim almak zorunda kaldığını iddia ediyorlar. 11'DE

ÖZEL HABER

Haber 3-8: 06.02.2014 tarihinde Gaziantep Güneş Gazetesi'nde yayınlanan haber

Bütçe bilgileri için MEB İnşaat ve Emlak Dairesi Başkanlığı'nın verdiği cevaptaki yönlendirme takip edilmiş ve MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı'na konu ile ilgili bilgi edinmek için başvuru yapılmıştır. Alınan bilgiye göre; *"bakanlığın hizmet binalarında engelli çalışan ve misafirler tarafından kullanılan ve hayatlarını kolaylaştıran ekipmanlar için 17.700,00 TL harcama yapılmış olup, 2014 Mali Yılında Bakanlığın Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı 540 okula ise 15.976.000,00TL ödenek gönderilmiştir."*

MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı'nın ilgili cevabında MEB'in okullardaki erişilebilirlik düzenlemeleri için 2013-2014 eğitim öğretim yılında ne kadar bütçe ayırdığı bilgisine ulaşılamamış, fakat bakanlığın farklı birimleri için engelli kişilerin kullanması ya da dolaylı olarak faydalanması amacıyla alınan ekipmanlara ne kadar harcandığına dair bilgiye erişilmiş, 2014 yılı için özel eğitim okullarına ayrılan bütçe öğrenilmiştir.

Okulların ulaşılabilirliğine dair sorgulama yapmak amacıyla "Özel Eğitim Öğrencilerinin Ücretsiz Taşınması Uygulaması" hakkında bilgi edinme başvurusu yapılmış, ancak MEB'den konu hakkında bilgi alınamamıştır. Diğer yandan MEB tarafından 17 Aralık 2014 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda yapılan bütçe sunumunda 2013-2014 eğitim öğretim yılında 52.918 engelli öğrencinin, 795 yirmi üç yaş ve üzeri engelli kursiyerin ve 3.081 velinin ücretsiz taşındığı belirtilmiştir. Ayrıca, bu uygulamanın gerçekleşmesi için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan 2013 yılında 85.000.000,00 TL'nin tahsis edildiği, 2014 yılı için 95.000.000,00 TL'nin tahsis edileceği belirtilmiştir."Özel Eğitim Öğrencilerinin Ücretsiz Taşınması Uygulaması" MEB'in önde gelen iyi uygulamalarından biridir, ancak bu uygulama da dahi sorunlar ile karşılaşılabilmektedir.Bu nedenle uygulama esnasında öğrencilerin farklı ihtiyaçları (özellikle farklı fiziksel ihtiyaçları) göz önüne alınarak ilgili düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

İzleme çalışması kapsamında, okulların yanı sıra il milli eğitim müdürlüklerine de erişilebilirlik durumlarını sorgulamak için bilgi edinme başvuruları yapılmıştır. Toplam olarak 81 il müdürlüğüne yapılan başvurulara 65 il müdürlüğü tarafından yanıt verilmiştir. Tablo 3-22'de görüleceği üzere, yanıt veren 65 il müdürlüğünün toplamda 98 binası bulunmakta ve bu binaların 94 tanesi çok katlıdır. Ancak binaların yarısından çoğunda asansör bulunmamakta, asansör bulunan binalarda ise asansör içinde sesli anons sistemi yer almamaktadır. Binaların büyük bir kısmında fiziksel düzenleme yapılmış olduğu ifade edildiği halde, neredeyse tamamında hissedilebilir zemin uygulamasına rastlanmamakta, yarısından çoğunda engelli bireylerin kullanımı için uygun tuvalet bulunmamakta ve binaların sadece 1 tanesinde indüksiyon döngü sistemi yer almaktadır.

Veriler ışığında, MEB il müdürlüklerine ait binalardaki mevcut koşullar ve düzenlemeler değerlendirildiğinde, binaların sadece girişlerine ilgili düzenlemenin yapıldığı (rampa vb.) düşünülmekte, bina içinde bağımsız

dolaşımı sağlayacak ya da kolaylaştıracak herhangi bir düzenlemenin ise var olmadığı sonucuna varılmaktadır. Bu nedenle, 2005 yılında yürürlüğe giren EHK'nın erişim düzenlemelerine ilişkin getirdiği zorunluluklara rağmen, erişim düzenlemelerinin il müdürlüklerinde hâlâ yeterince yapılmadığı görülmektedir.

Milli Eğitim İl Müdürlükleri Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Veren Kurum Sayısı	Toplam Bina Sayısı	Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			E	H	T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	65	98	6	92	4	94	44	50	20	24	59	39	45	53	1	97
Yüzdeleri	80,25	-	6,12	93,88	4,08	95,92	46,81	53,19	45,45	54,55	60,20	39,80	45,92	54,08	1,02	98,98

Tablo 3-22: Milli eğitim il müdürlükleri hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu

MEB il müdürlüklerinin internet siteleri ile ilgili yapılan sorgulamada, sitelerinin büyük çoğunluğunun görme ve işitme engelli kişilerin erişimi için uygun olmadığı görülmektedir. Sadece 6 ilin il müdürlüğünde işaret dili bilen personel istihdam edilmekte, sosyal hizmet uzmanları ve psikologlar ise neredeyse hiç istihdam edilmemektedir.

Milli Eğitim İl Müdürlüklerinin Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	Görme Engelli Bireyler Bakımından	7	10,77	58	89,23
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	11	16,92	54	83,08
Personel Bulunma Durumu	İşaret Dili Bilen Personel	6	9,23	59	90,77
	Sosyal Hizmet Uzmanı	2	3,08	63	96,92
	Psikolog	1	1,54	64	98,46

Tablo 3-23: Milli eğitim il müdürlüklerinin hizmete erişim bakımından verileri

Tabloların ortaya koyduğu verilere göre, il müdürlüklerinin gerek fiziki düzenlemeler açısından gerekse personel desteği bakımından engelli bireylerin hizmetlere erişimini sağlayacak donanımlarda olmadıkları görülmektedir. Bu durumda, il müdürlüklerinde sunulan hizmetlerden yararlanmak için kuruma gelen engelli bireylerin binalara erişemeyecekleri için mağdur olacakları, hatta bazı durumlarda erişilebilirliğin ötesinde de farklı ihlâllere maruz kalabilecekleri düşünülmektedir.

3.3.8. Eğitim Kurumlarında Akademik Erişilebilirlik İmkânları

İzleme çalışması kapsamında akademik erişilebilirlikle ilgili okullarda kullanılan araç-gereç ve eğitim materyallerine ilişkin sorgulama yapılmış, ancak gerek kaynaştırma uygulamalarında gerekse destek eğitim hizmetlerinde kullanılmak üzere okullara sağlanan bu donanımlarla ilgili bakanlıktan herhangi bir bilgi edinilememiştir.

Ancak MEB tarafından 17 Aralık 2014 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda yapılan bütçe sunumunda 2013-2014 eğitim öğretim yılında engelli öğretmen ve öğrencilere sağlanan eğitim materyalleri şu şekilde belirtilmiştir:[242]

- Görme engelli öğrencilerimiz için her yıl Braille kabartma yazı ile basılmakta olan ders kitapları ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. 2013-2014 eğitim öğretim yılında ilköğretim kademesinde 1990 ve ortaöğretim kademesinde 320 öğrenci olmak üzere toplam 2.310 öğrenci için Braille ders kitabı basılmış ve öğrencilere ücretsiz dağıtımı yapılmıştır,
- 2013-2014 eğitim öğretim yılında görevli 100 görme engelli öğretmeniçin Braille yazı ile ders kitabı basılmış ve öğretmenlere ücretsiz olarak verilmiştir,
- Özel eğitim uygulama merkezlerinde ve özel eğitim sınıflarında öğrenim gören zihinsel yetersizliği olan öğrenciler için 2013-2014 eğitim öğretim yılı için 7 alanda 12 ders kitabından 223.452 adet, özel eğitim mesleki eğitim merkezlerinde öğrenim gören zihinsel yetersizliği olan öğrenciler için 6 alanda 10 kitaptan 70.090 adet ders kitabı basılarak öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmıştır,
- İşitme engelliler ilkokul ve ortaokulları ile kaynaştırma yoluyla eğitime devam eden işitme engelli öğrencilerimiz için 2013-2014 eğitim öğretim yılında okutulmak üzere 2.748 adet Türkçe, matematik, okuma-yazma alanında yardımcı ders kitabının basımı ve dağıtımı yapılmıştır.

İzleme başvuruları kapsamında FATİH Projesi'nin uygulamalarına ilişkin sorgulamalar yapılmış, MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'ne şu sorular sorulmuştur:

1- Fatih projesi kapsamında kaç engelli öğrenci ve öğretmene tablet bilgisayar temin edilmiştir?

2-Fatih Projesi kapsamında görme, işitme ve (özellikle el fonksiyonlarında kayıp olan) ortopedik engelli öğrenci ve öğretmenlerin kullanımı için özel tedbirler alınmış mıdır?

3-Fatih Projesi kapsamında kaynaştırma sınıflarında kullanılabilecek özel içerikler bulunmakta mıdır?

3-EBA (Eğitim Bilişim Ağı) bünyesinde engelli öğrenci ve öğretmenlerin kullanımını kolaylaştırıcı düzenlemeler bulunmakta mıdır?

4-Fatih Projesi kapsamında hazırlanan öğretmen eğitim içeriklerinde; özel eğitim sınıflarında ya da kaynaştırma sınıflarında eğitim alan engelli öğrencilerin projeden nasıl faydalanacaklarına ilişkin herhangi bir bilgi ya da özel içerik bulunuyor mu?

5-E-okul uygulaması görme engelli öğrencilerin erişime uygun mudur?

MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından başvurumuza şu şekilde yanıt verilmiştir:[243]

- *Engelli öğretmen ve öğrencilerimize tablet sağlamaya yönelik fizibilite çalışmaları devam etmektedir,*
- *Eğitimde FATİH Projesi kapsamında görme engelliler için kitap okuma/dinleme ve ses kayıt cihazının satın alınmasına yönelik çalışmalar tamamlanmış olup bu konuyla ilgili olarak ihale süreci devam etmektedir. Diğer engel gruplarına yönelik bilişim teknoloji cihaz ve donanımları sağlamaya ilişkin fizibilite çalışmaları devam etmektedir,*
- *Eğitimde FATİH Projesi içeriklerinin bulunduğu Eğitim Bilişim Ağı (EBA) portalı bünyesinde farklı engel gruplarının içerik ihtiyaçlarını karşılayabilmek hedeflenmiş olup bu hedefi gerçekleştirmek amacıyla Engelsiz EBA Projesi başlatılmıştır,*
- *Engelsiz EBA Projesi kapsamında farklı engel grubundaki öğretmen ve öğrencilerin eğitim ve öğretimde kullanabilecekleri içeriklerin "erişilebilirlik" ve "kullanılabilirlik" kriterlerine uygun nitelikte düzenlenmesi planlanmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda, Engelsiz EBA Projesi kapsamında her engel grubu için farklı içeriklerin geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu içeriklerin hazırlanması ve geliştirilmesi sırasında*

242. Bkz. MEB 2015 Bütçe sunumu, TBMM Genel Kurulu (17 Aralık 2014) http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_12/23031518_btesunuu.pdf (erişim tarihi: 25.04.2015)
243. MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 06.01.2015 tarihli ve 37805372/622.03/113623 sayılı yazısı

başta üniversitelerin özel eğitim bölümlerinde görevli akademisyenler olmak üzere, eğitim fakültelerinde ve bilişimle ilgili bölümlerde bulunan akademisyenlerin, özel eğitim okullarında görevli özel eğitim öğretmenlerinin, engelli dernek ve vakıf temsilcilerinin ve diğer ilgili alan temsilcilerinin katılımına ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda bir çalıştay gerçekleştirilmesi planlanmaktadır,

- *E-okul uygulaması Genel Müdürlüğümüz görev alanı kapsamında bulunmamaktadır.*

Fatih Projesi'ne ilişkin verilen cevabı değerlendirirsek, 2012 yılında başlamış olan bir projenin hala engelli öğrenci ve öğretmenler için içerik üretememiş olması, fırsat eşitliliğini zedeleyen bir durumdur. Ayrıca hepimizin bildiği gibi projeler belli bir zaman aralığında, sınırlı bir bütçe ile tamamlanması gereken faaliyetler bütünüdür. Bu nedenle projenin engelli öğretmenler ve öğrencilere hizmet sağlamak için yeterince kurgulanmadan başlatılmış olması ve üç yıllık proje süresince gerekli donanımın hâlâ sağlanamaması, Fatih Projesi'nin bu hedef kitle için etkin olamadığını düşündürmektedir. Aşağıda yer alan haberde de okul müdürü, engelli öğrencilerin için hazırlanmış bilgisayar ortamında kullanılabilen özel programların olmadığını dile getirerek sorunun uygulamada karşılaşılan bir durum olduğunu ortaya koymaktadır.

Engelli öğrenciler için bilgisayar var yazılım yok

Okul Müdürü Ercan Mermer, engelli öğrenciler için her türlü teknolojik imkanın sağlandığını, ancak onlar için özel hazırlanmış ders anlatan program olmadığını kaydetti. Mermer, "En büyük sıkıntımız, çocuklarımızın ders çalışabilecekleri özel programların olmaması. Yaşar Üniversiteli 8 kardeşimiz 3 ay önce bize gelip engelli kardeşleri için neler yapabileceklerini sordu. Biz de bu sıkıntıyı anlattık. Bir ay sonra bize 4 dersten 8 özel ders yazılımı yapıp teslim ettiler" dedi.

Haber 3-9: 07.07.2014 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan haber

Ancak Fatih Projesi'nin alt bileşenlerinden biri olan Engelsiz EBA Projesi kapsamında var olan içeriklerin engelli kullanıcıların erişimine yönelik düzenlenmesi MEB'in önem verdiği çalışmalardan biridir. Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü de Ocak 2015 tarihinde tarafımıza gönderdiği cevabında, konuyla ilgili bir çalıştay düzenleyeceğini ve ilgili paydaşları da bu çalıştaya davet edeceğini belirtmiştir. Çalıştay, 17 Şubat 2015 tarihinde "Engelliler İçin Dijital Eğitim İmkânları Çalıştayı" adıyla Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Çalıştay esnasında Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürü Dinçer Ateş, Engelsiz EBA Projesi kapsamında 4 bin 395 ses dosyasının yayınlandığını, Karadeniz Teknik Üniversitesi'yle işitme engelli öğrenciler için içerik üretmeye ilişkin protokol imzalandığını, görme engelli bireylerin erişimine sunulacak içeriklere ilişkin çalışmaların da İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile protokol aşamasına geldiğini belirtmiştir.[244]

Engelsiz EBA Projesi'nin içerik düzenleme çalışmalarının en kısa zamanda bitirilmesi ve engelli öğrenci ve öğretmenlerin kullanımına sunulması, ders kitaplarına alternatif bir kaynak olarak sunulan bu eğitim materyallerine engelli öğrencilerin de erişimini sağlayacak ve katılımlarını arttıracaktır. İçerikler hazırlanırken, MEB'in engelli bireyleri sürece dâhil etmesi ve onların yaptığı yönlendirmelerle çalışmaları şekillendiriyor olması içeriklerin azami düzeyde erişilebilir olmasını sağlayacaktır.

Engelsiz EBA Projesi kapsamında yapılan çalışmalarda dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da "engellilik" kavramının üretilen içeriklerde nasıl ele alındığıdır. Bir önceki izleme çalışması raporunda, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Merkezi (SEÇBİR) ile TOHAD işbirliğinde yürütülen ders kitaplarında engellilik konusunun taranmasına ilişkin çalışma verileri paylaşılmıştır. Ders kitaplarında

244. Bkz. Engelliler için Dijital Eğitim İmkânları Çalıştayı Ankara'da yapıldı. http://yegitek.meb.gov.tr/www/engelliler-icin-dijital-egitim-imknlari-calistayi-ankarada-yapildi/icerik/263 (erişim tarihi: 03.06.2015)

yapılan bu tarama çalışmasının amacı, engelliliğin kitaplarda ne şekilde, kaç kez ve hangi bağlamda alındığını saptamaktır. Araştırma sonucunda, engellilere yönelik toplumda var olan önyargıların ders kitaplarında da tekrarlandığı, hatta yeniden üretildiği sonucuna varılmıştır. Aynı tehlike EBA Projesi kapsamında üretilen içeriklerde de söz konusu olabilir. Bu nedenle içeriklerin sadece erişilebilirlik bağlamında düzenlenmesi yeterli olmayacak, hak temelli anlayışla da incelenmesi, değerlendirilmesi ve ihtiyaç halinde gerekli düzenlemelerin yapılması beklenecektir.

3.3.9. Mesleki ve Teknik Eğitimde Bütünleştirme Uygulamalarına İlişkin Veriler

Mesleki ve teknik eğitim; bireyin mesleki becerileri nitelikli şekilde öğrenmesinde ve gerekli mesleki yeterlilikler ile donatılarak mesleğe hazırlanmasında önemli bir role sahiptir.[245] Mesleki ve teknik eğitim; genç nüfusta işsizlik oranının düşmesine, öğrenciler arasında erken okul terk oranının azalmasına, nitelikli mesleki elemanların yetişmesine olanak sağlamaktadır.[246]

Türkiye'de mesleki ve teknik eğitim temel olarak ortaöğretim düzeyinde liselerde, 15 – 18 yaşları arasındaki öğrencilere dört yıl süre ile verilmekte, örgün veya yaygın (uzaktan öğrenme modeli ile Açık Meslek Liseleri aracılığıyla) eğitim içerisinde iki farklı yoldan sağlanabilmektedir.

Engelli bireyler için mesleki ve teknik eğitim, meslek liselerinde kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla olduğu gibi özel eğitime ihtiyacı olan öğrenciler için de özel meslek liselerinde (örneğin, işitme engelliler özel eğitim meslek lisesi ya da görme engelliler özel eğitim meslek lisesi gibi okullarda) verilebilmektedir. Bu okulların dışında, özel eğitim iş uygulama merkezleri ve özel eğitim mesleki eğitim merkezleri de ortaöğretim düzeyindeki zihinsel engelli öğrencilere mesleki eğitim hizmeti veren okullardır. Ayrıca özel eğitime ihtiyacı olan fakat örgün eğitime devam edemeyen öğrenciler için de özel meslek kursları düzenlenmektedir, çünkü 3308 sayılı "Meslek Eğitim Kanunu"nun 39. maddesinde Milli Eğitim Bakanlığı, özel eğitime ihtiyaç duyan kişiler için iş hayatında geçerliliği olan görevlere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenlemekle görevlendirilmiştir.[247]

İzleme çalışması kapsamında, sadece mesleki ve teknik eğitim liselerinde verilen eğitimin içeriği ve bu eğitime devam eden kaynaştırma/bütünleştirme öğrencilerinin durumu sorgulanmıştır. EHS'nin 24. maddesinin beşinci fıkrası bu tercihin temel dayanağıdır. İlgili fıkraya göre, "*Taraf Devletler, engellilerin (...) mesleki eğitime (...) ayrımcılığa uğramaksızın diğerleriyle eşit bir şekilde erişimini sağlamalıdır. Bu nedenle, Taraf Devletler engellilerin ihtiyaçlarına uygun makul uyumlaştırmanın yapılmasını sağlamalıdır*." Bu yasal zeminden hareketle, engelli bireyler için sağlanan mesleki eğitim olanağının temel olarak mesleki ve teknik eğitim liselerinde sunulan kaynaştırma/bütünleştirme eğitimi olması gerektiği açıktır. Bu nedenle izleme çalışmaları kapsamında sadece mesleki ve teknik eğitim liselerinde kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarına yönelik bilgi edinme başvuruları yapılmıştır.

Çalışma kapsamında öncelikle 2014-2015 eğitim öğretim yılında mesleki ve teknik eğitim liselerinde eğitim alan öğrenci sayısı sorgulanmıştır. MEB Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü'nden alına verilere göre bu dönem içerisinde toplam 1.876.009 öğrenci ülke çapında farklı mesleki ve eğitim liselerinde (kız meslek lisesi, endüstri meslek lisesi, ticaret meslek lisesi, denizcilik meslek lisesi, tarım meslek lisesi, adalet meslek lisesi, sağlık meslek lisesi gibi vb.) eğitimlerine devam etmektedir.

Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere, meslek liselerinde erkek öğrenciler kız öğrencilere oranla çoğunluktadır. Eğitim Reformu Girişimi'nin (ERG) Nisan 2015 tarihinde yayınladığı "Meslek Liselerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" raporunda yayınlanan verilere göre, örgün ortaöğretimde mesleki ve teknik eğitimdeki cinsiyet oranına bakıldığında kadınların, erkeklere oranı % 78 olarak açıklanmıştır, bu oran genel ortaöğretime

245. Bkz. Eğitim Reformu Girişimi (ERG), Mesleki ve Teknik Eğitimde Kalite Strateji Belgesi, Mayıs 2012. http://www.mesleklisesimemleketmeselesi.com/NR/rdonlyres/DE8D070A-38AB-4E1C-86B0-1177457C957E/15866/BASILAN_FINALPolitikadokümanı_210512.pdf (erişim tarihi: 23.04.2015)

246. Bkz. *European Agency for Special Needsand Inclusive Education, Vocationa lEducation and Training Summary of Country Information.* https://www.european- agency.org/sites/default/files/VET%20Summary%20of%20Country%20information%202014.pdf (erişim tarihi: 23.04.2015)

247. Bkz. MEB Meslek Eğitim Kanunu, 39. maddesi http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3308.pdf (erişim tarihi: 23.04.2015)

bakıldığında ise % 95 şeklindedir. Aynı raporda, cinsiyet farkının mesleki ve teknik eğitimde daha belirgin olmasının nedenlerinden biri mesleki programların, akademik programlara göre cinsiyetçi kodlara göre daha çok ayrışması olarak tahmin edilmiştir.[248]

Cinsiyete Göre Mesleki ve Teknik Eğitimde Öğrenci Sayıları	
Cinsiyetleri	**Sayıları**
Erkek	1.049.131
Kız	826.878
Toplamları	**1.876.009**

Tablo 3-24 2014-2015 eğitim öğretim yılında mesleki ve teknik eğitim liselerinde eğitim alan öğrenci sayısı

2013-2014 eğitim öğretim yılında, genel liselere ve mesleki ve teknik liselerine devam eden öğrencilerin sayıları kıyaslandığında da mesleki ve teknik eğitim liselerini tercih eden öğrenci sayısının (2.119.736 öğrenci) genel liseleri (2.902.954 öğrenci) tercih eden öğrenci sayısına yakın olduğu görülmektedir.[249] Bu nedenle, mesleki ve teknik eğitime öğrencilerin yoğun olan bu ilgisinin dikkate alınması ve mesleki ve teknik eğitim uygulamalarının farklı çalışmalarla izlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Akademik derslerde zorlanan ancak mesleki becerileri ve yatkınlıkları olan engelli öğrenciler düşünüldüğünde ise mesleki ve teknik eğitim, bu öğrenciler için kritik bir önem taşımaktadır. Bu amaçla, mesleki ve teknik eğitim liselerinde kaynaştırma/bütünleştirme öğrencilerinin durumunu izlemek, yaşadıkları problemleri tespit etmek ve bu problemlere çözüm önerileri üretmek, bu öğrencilerin hem kaliteli bir meslek eğitim almalarına hem de okul hayatından iş hayatına çok daha kolay bir şekilde geçiş yapmalarına olanak sağlayacaktır.

Bu bağlamda, mesleki ve teknik eğitim okullarında kaynaştırma yoluyla eğitime tabi olan öğrenci sayılarına ilişkin yaptığımız bilgi edinme başvurusuna karşılık aldığımız cevapta 2014-2015 öğretim yılında bu okullarda 12.985 engelli öğrencinin kaynaştırma/bütünleştirme eğitiminden faydalandığı öğrenilmiştir. Meslek liselerindeki toplam öğrenci nüfusu ile kaynaştırma öğrencilerin sayısı karşılaştırıldığında (1.876.009/12.985) kaynaştırma yoluyla eğitim alan öğrenci sayısının meslek liselerinde yaklaşık %0,7 olduğu görülmektedir ki bu oran beklenilen öğrenci sayısının çok altındır. Sınırlı sayıdaki bu öğrencilerin engel türlerine ve okuduğu sınıfa göre sınıflandırılmış dağılımlar aşağıda tablo biçimde görülebilir:[250]

2014-2015 Öğretim Yılında Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Okul ve Kurumlarında Kaynaştırma Yoluyla Eğitime Tabi Olan Öğrenci Sayıları											
Engel Türü	**9. Sınıf**		**10. Sınıf**		**11. Sınıf**		**12. Sınıf**		**Toplam**		**Genel Toplam**
	Erkek	**Kız**	**Erkek**	**Kız**	**Erkek**	**Kız**	**Erkek**	**Kız**	**Erkek**	**Kız**	
Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu	12	5	13	7	26	6	11	9	62	7	**89**
Dil ve Konuşma Güçlüğü Olanlar	78	34	55	34	61	37	36	20	230	125	**355**
Duygusal ve Davranış Bozukluğu Olan Birey	2.305	1.095	1.625	1.105	1.176	871	724	552	5.830	3.623	**9.453**
Eğitilebilir (Hafif Düzey) Zihinsel Öğrenme Yetersizliği	446	189	365	260	294	212	212	131	1.317	792	**2.109**
Görme Yetersizliği	12	7	18	22	32	15	17	19	79	63	**142**
İşitme Yetersizliği	31	23	84	61	76	66	62	62	253	212	**465**
Ortopedik Yetersizlik	24	5	47	30	38	28	31	20	140	83	**223**
Otizmli	7	4	13	8	16	4	12	3	48	19	**67**

248. Bkz. ERG Meslek Liselerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Raporu, http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/CEV_ERG_RAPORU_WEB.PDF (erişim tarihi: 16.05.2015)
249. Bkz. MEB 2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı Örgün Eğitim İstatistikleri, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2014_2015.pdf (erişim tarihi: 25.04.2015)
250. Engel türlerinin isimleri, MEB tarafından verilen cevaptaki biçimiyle tabloya aktarılmıştır.

Özel Öğrenme Güçlüğü Olanlar	9	1	9	7	12	7	12	9	42	24	**66**
Serebral Palsi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**0**
Sınır Zekâ Düzeyinde Yetersizlik	8	1	0	0	0	0	0	0	8	1	**9**
Süreğen Hastalık	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**0**
Üstün Yetenekliler	0	0	2	0	2	1	0	0	4	1	**5**
Yaygın Gelişimsel Bozukluk	1	0	0	0	1	0	0	0	2	0	**2**
Genel Toplam	**2.933**	**1.364**	**2.231**	**1.534**	**1.734**	**1.247**	**1.117**	**825**	**8.015**	**4.970**	**12.985**

Tablo 3-25: 2014-2015 öğretim yılında mesleki ve teknik ortaöğretim okul ve kurumlarında kaynaştırma yoluyla eğitime tabi olan öğrenci sayıları

Tablodaki verilere göre, duygusal ve davranış bozukluğu olan öğrenciler ile eğitilebilir zihinsel öğrenme yetersizliği bulunan öğrenciler, kaynaştırma yoluyla mesleki ve teknik eğitimden en çok faydalanan gruplardır. Yine tablodaki verilere göre, serabral palsi tanısı olan ya da süreğen hastalığa sahip plan öğrenciler son dört yıldır ne yazık ki mesleki ve teknik eğitimden kaynaştırma yoluyla istifade edememektedir. Ayrıca, sınırlı zekâ düzeyinde yetersizliği olan ve yaygın gelişimsel bozukluğu bulunan öğrenciler de mesleki ve teknik eğitim okullarında kendilerine çok sınırlı sayıda yer bulabilmiştir. Engel türleri farklı olan öğrenciler arasında bulunan sayıca derin fark bize, farklı engel gruplarından gelen kaynaştırma öğrencileri için bu okullarda gerekli makul düzenlemelerin eşit biçimde yapılmadığını ya da yapılamadığını düşündürmektedir.

2013 yılında MEB tarafından uygulanan "Mesleki Becerilerin Geliştirilmesi Projesi" (MESGEP) kapsamında yürütülen ve 2013 yılında sonuçları açıklanan "Özel Politika Gerektiren Kişilerin Eğitim İhtiyaçları Analizi Araştırma Raporu"nda liseye devam eden engelli öğrenciler arasında mesleki ve teknik eğitimi, en çok işitme engelli öğrencilerin tercih ettiği belirtilmiştir. Yine aynı raporda, işitme engelli öğrencilerin yükseköğrenimde kendileri için uygun program ve ortam bulamaları nedeniyle mesleki ve teknik eğitimi bu denli yoğun şekilde tercih etmiş olabilecekleri vurgulanmıştır.[251]

Yukarıdaki ifadeyi genişleterek irdelediğimizde, yükseköğrenime erişim imkânı bağlamında değerlendirildiğinde, mesleki ve teknik eğitimin engelli öğrenciler için tercih sebebi olmasının nedeni meslek liselerinden yükseköğrenime geçişte "sınavsız geçiş" sisteminin uygulanıyor olması önemli bir sebeptir. Özellikle akademik derslerde başarısı yüksek olmayan, fakat mesleki derslerde başarılı olan öğrenciler için, sınavsız geçiş imkânı yükseköğrenime gidebilmenin en önemli yoludur, bu bağlamda düşünüldüğünde meslek liseleri meslek yüksek okullarına giden yolda önemli bir eğitim basamağıdır ve öğrenciler tarafından bu özelliğinden ötürü tercih ediliyor olabilir.

Tüm bu faktörler düşünüldüğünde, öğrenci ister yükseköğrenime devam etsin, ister etmesin, mesleki eğitimin nitelikli biçimde verilebilmesi ve öğrencilerin iş hayatında kendilerine gerekli olan mesleki becerilerle lise eğitimleri esnasında donatılabilmesi için mesleki ve teknik eğitimin kalitesinin ve standartlarının yüksek olması beklenmektedir. Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamaları ile mesleki ve teknik eğitime dâhil olan öğrencilerin de bu eğitimden en üst düzeyde faydalanabilmeleri için öğrencilerin ihtiyaç ve becerilerinin dikkatli biçimde değerlendirilip tespit edilmesi ve bu ihtiyaçlara yönelik gerekli eğitim düzenlemelerinin yapılması gerekmektedir. İzleme çalışması kapsamında bu gerekliliğe odaklanılarak bilgi edinme başvuruları yapılmıştır.

3.3.9.1. Mesleki ve Teknik Eğitimde Bütünleştirme Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar

Ortaöğretimde 9. sınıf olarak adlandırılan ilk yıl hem genel liselerde hem de meslek liselerinde ortak bir programla yürütülmektedir. Ortak programın temel amacı, ortaöğretim düzeyinde tüm öğrencilerin temel becerileri edinmelerini sağlamaktır. Bunun yanı sıra, ortak program her iki eğitim türündeki öğrencilerin 9. sınıf boyunca ve/veya 9. sınıf sonunda iki eğitim türü arasında kolayca geçiş yapmalarına da olanak sağlar.

251. Bkz. Mesleki Becerilerin Geliştirilmesi Projesi (MESGEP), Özel Politika Gerektiren Kişilerin Eğitim İhtiyaçları Analizi Araştırma Raporu, s.45 http://mtegm.meb.gov.tr/tr/dokumanlar/mesgep/ihtiyac/index.html#/59/zoomed (erişim tarihi: 10.05.2015)

Diğer bir deyişle, genel lisede eğitime devam eden bir öğrenci, 10. sınıfa başlarken bir meslek lisesine geçiş yapabilmekte ya da tam tersi, bir meslek lisesi öğrencisi genel liseye geçiş yapabilmektedir.

Temel becerilerin öğretimi bağlamında düşünüldüğünde ortak program uygulaması elbette ki akla çok yatkın gelmektedir. Hatta ERG, 2012 yılında hazırladığı "Mesleki ve Teknik Eğitimde Kalite Strateji Belgesi"nde ortaöğretimde ortak olarak uygulanan ve temel becerilere odaklanan bu programın süresinin iki yıla çıkarılması gerektiğini vurgulamakta, bu konunun tartışmaya açılması yönünde belge içinde çağrı yapmaktadır.[252]

Ancak meslek liselerinin programı ve amacı düşünüldüğünde ilerleyen sınıflarda öğrencilerin mesleğe yönlendirilmesi hedeflenmektedir. Meslek liselerinde 10. sınıflarda sektöre özgü, 11 ve 12. sınıflarda ise mesleğe özgü alan seçimi yapılmaktadır. 9. sınıfta sadece ortak programa tabii olan öğrenciler, bu süre zarfında farklı meslekleri tanımalarını sağlayan veya kendi mesleki yatkınlıklarını ortaya çıkarmalarına olanak veren herhangi bir ders almamaktadır. Bunun yanı sıra, 9. sınıftan 10. sınıfa geçiş öğrencinin akademik performansına dayalı olarak gerçekleştirilmekte ve yerleştirmeler e-okul sistemi üzerinden merkezi olarak yapılmaktadır. Tüm bu uygulamalar düşünüldüğünde, akademik başarısı düşük ancak mesleki becerileri yüksek olabilecek olan öğrencilerin (burada özellikle eğitilebilir -hafif düzey- zihinsel öğrenme yetersizliği olan ya da özel öğrenme güçlüğü olan öğrenciler akla geliyor) yine akademik derslerdeki performanslarına göre değerlendirildikleri görülmekte ve mesleki yatkınlıkları yeterince değerlendirilmeden ya da göz ardı edilerek alan seçimine yönlendirildikleri düşünülmektedir.

Bu kaygı ile hareket ederek, bilgi edinme başvurusu kapsamında MEB Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü'ne, "mesleki ve teknik eğitim liselerinde 9.sınıfta mesleklerin tanıtımına ilişkin herhangi bir ders bulunmakta mıdır" ve "mesleki ve teknik eğitim liselerinde 9.sınıfta öğrencilerin mesleki beceri ve ilgilerinin tespit edildiği herhangi bir ders bulunmakta mıdır" şeklinde iki soru sorulmuştur. İlgili başvurumuza cevaben Genel Müdürlük, "mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının 9. sınıflarında "rehberlik ve yönlendirme" dersinde mesleklerin tanıtımının yapıldığını ve ayrıca http://megep.meb.gov.tr adresinde mesleki ve teknik ortaöğretimde uygulanan alanların tanıtımına yönelik olarak "Mesleki ve Teknik Eğitim Alanları Tanıtım Modülü"nün bulunduğunu, ayrıca rehberlik ve yönlendirme dersinde öğrencilere mesleki rehberlik yapıldığını ifade etmiştir.

Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi (MEGEP) kapsamında tasarlanarak eğitim programına dâhil edilen ve 9. sınıflarda mesleki ve teknik eğitim alanlarını ve meslekleri tanıtan, meslek seçiminde rehberlik eden "Tanıtım ve Yönlendirme" dersi 2010 yılında MEB tarafından yayınlanan bir genelgeyle uygulamadan kaldırılmış, mesleki rehberlik ve tanıtım faaliyetlerinin rehberlik saatinde yerine getirilmesi öngörülmüştür.[253] Bu uygulamanın halen devam ettiği verilen cevapta da görülmektedir. Bu noktada, rehberlik dersinin içine yerleştirilmiş mesleki tanıtım dersinin alan seçiminde öğrenciler için yeterli olacağına inanmak oldukça yanlış olacaktır. Hele ki kaynaştırma öğrencilerinin bireyselleştirilmiş eğitim ihtiyaçları düşünüldüğünde, meslek tanıtımı ve öğrencilerin ilgili mesleklere yönlendirilmesi için bu uygulamanın yetersiz olduğu ortadadır. Ayrıca http://megep.meb.gov.tr sayfasının farklı engel türlerindeki öğrenciler için yeterince erişilebilir olmadığı gerçeği de dikkat edilmesi gereken bir başka noktadır.

Genel Müdürlüğün cevabına yeniden dönecek olursak, izleme çalışmalarına verilen cevapta sorulan sorunun ikinci kısmına yanıt verilmediği görülmektedir. İletilen cevapta temel olarak sorunun ilk kısmına, yani meslek tanıtımlarının nasıl yapıldığına odaklanılmış, öğrencilerin mesleki beceri ve ilgilerinin tespit edildiği herhangi bir dersin 9. sınıf programında yer alıp almadığına dair bilgi verilmemiştir. Ancak olarak akademik derslerden oluşan 9. sınıf programı çerçevesinde, öğrencilerin mesleki beceri ve yatkınlıklarının akademik derslerin branş öğretmenleri tarafından tespit edilmesinin çok zor olacağından hareketle 9. sınıf kapsamında öğrencilerin mesleki beceri ve yatkınlarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacak mesleki yönlendirme derslerinin programa eklenmesi gerektiği açıktır. Alan seçimi yapmadan önce, öğrencilerin farklı meslek alanlarına temas edebilmesine ve mesleki ve teknik eğitim öğretmenleri ile iletişim kurabilmesine olanak sağlayacak

252. A.g.e, ERG, 2012.
253. Bkz. MEB Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Kurumlarında Alan/dala geçiş ve teknik lise öğrenci kayıtları konulu 11.06.2010 tarihli Genelge. http://turkegitimsen.org.tr/upload_doc/duyuru/genelge_2010_37.pdf (erişim tarihi: 10.05.2015)

derslerin 9. sınıfta var olması alan seçiminin öğrencinin becerileri ve ilgisi doğrultusunda yapılmasına katkı sağlayacaktır.

Devam eden sistemde, kaynaştırma öğrencilerinin alan seçimini nasıl yaptığını öğrenmek için sorulan soruya da verilen cevapta: *"ilgi yönetmeliğin 31. maddesinin 4. fıkrasında; "Öğrencinin sağlık durumunun geçmek istediği alanın öğrenimine elverişli olması gerekir. Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin, özelliklerine uygun meslek alan ve dala ya da programına yönlendirilmeleri ve yerleştirilmeleri sağlanır" hükmü gereğince Genel Müdürlüğümüze bağlı Anadolu Teknik/Anadolu Meslek Programlarının*[254] *ilgili alanlarına 2015-2016 öğretim yılı geçiş işlemlerinin Bakanlığımızca duyurusu yapılacak kılavuzda belirtilen esaslara göre yapılması planlanmaktadır"* denilmektedir.

İlgili yönetmelikte bulunan *"Öğrencinin sağlık durumunun geçmek istediği alanın öğrenimine elverişli olması gerekir"* ifadesinin çok muğlak bir tanım olduğu ortadır, bu nedenle öğrencilerin farklı görüş ve inisiyatifteki öğretmen ve idarecilerle farklı uygulamalara tabi olacağı ihtimali akla gelmektedir. Ayrıca ilgili cevapta, "*2015-2016 öğretim yılı geçiş işlemlerinin Bakanlığımızca duyurusu yapılacak kılavuzda belirtilen esaslara göre yapılması planlanmaktadır*" da denilmektedir. Bakanlık tarafından yayınlanan e-kılavuzda, "*öğrencileri, 9 uncu sınıf matematik, fizik, kimya, biyoloji ile dil ve anlatım derslerinin yılsonu başarı puanları toplamının aritmetik ortalamasına göre alanlara yerleştirilir*" ifadesi yer almıştır.[255] Özetle bu ifadeyle, bakanlık tarafından yeni yayınlanan bu kılavuzda da alan seçim işleminin yine akademik derslerin başarı ortalamasına göre yapılacağı belirtilmiştir. Bu noktada yeniden tekrar edersek, alan seçiminin akademik derslerden elde edilen başarıya göre belirleniyor olması, zaten genel liselerde bu nedenle başarılı olamayacağını düşünen ve mesleki beceriler edinmeyi hedefleyerek iş hayatına geçiş yapmayı isteyen öğrencilerin yine yeni yeniden sistemde aynı noktalara takılmalarına ve başarısızlık yaşamalarına sebep olabilmektedir.

İzleme çalışmasında mesleki ve teknik eğitim liseleri ile ilgili son olarak bir de personel eğitimi ile ilgili bilgi edinme başvurusu yapılmıştır. Bu kapsamda, mesleki ve teknik eğitim liselerinde görev yapan öğretmenlerin ve idari personelin özel eğitim, kaynaştırma ve/veya bütünleştirme uygulamaları, engellilik gibi konularda hizmet-içi eğitim alma durumları sorgulanmıştır. Genel müdürlük tarafından verilen cevapta, 2014 yılında 60 öğretmenin katılımı ile "Kaynaştırma Öğrencilerine Yönelik Öğretim Yöntem ve Teknikleri" semineri düzenlendiği bildirilmiştir. MEB istatistiklerine göre; 2014-2015 eğitim yılında 131.714 öğretmen meslek liselerinde çalışmaktadır. Başka bir hesapla, 2014 yılında ortalama 11.000 öğretmenden sadece 5'i bu eğitime tabi tutulmuştur. Bu oran istenilen öğretmen eğitiminin çok uzağındadır.

Özetle, mesleki ve teknik eğitim liseleri, yeni adıyla "Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri" farklı engel türlerinden gelen kaynaştırma öğrencileri için mesleki beceriler edinmek ve mesleğe geçiş yapmak için son derece önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle meslek liselerinde eğitim alan kaynaştırma öğrencilerinin mesleki yatkınlıkları, ilgi ve becerileri en iyi şekilde değerlendirip belirlenmeli ve öğrenciler bu şekilde ilgili oldukları alanlara yönlendirilmelidirler. Ancak izleme çalışmasında elde edilen verilerin de gösterdiği gibi; bu liselerde okuyan öğrenciler 9. sınıfta aldıkları akademik derslerin not ortalaması ve öğrenciler arasındaki başarı sıralamasına göre mesleki alanlara yerleştirilmektedir. Oysaki meslek liselerinde meslek alanlarının tanıtıldığı derslerin yaygın olarak verilmesi ve öğrencilerin alanlara mesleki ilgi ve becerileri doğrultusunda yerleştirilmeleri beklenmektedir. Özellikle kaynaştırma öğrencilerinin bireysel eğitim ihtiyaçları düşünüldüğünde bu derslere olan ihtiyaç çok daha yoğundur. Eğitim sisteminin öğrencilerin bu ihtiyaçları göz önüne alınarak yapılandırılması, işler uygulamaların makul düzenlemelerle daha çok öğrencinin erişimine uygun hala getirilmesi bu konudaki en önemli beklentilerdendir.

Bakanlığın, Haziran 2013 tarihinde yayınladığı "Mesleki Eğitimde Bütünleştirme Uygulamaları" kılavuzu meslek lisesi öğretmenlerine kaynaştırma uygulamalarında yol göstermek amacıyla hazırlanmıştır. Bu kılavuz iki açıdan önem taşımaktadır. Birincisi, bakanlık resmi bir yayınında "bütünleştirme" ifadesini kullanmıştır, do-

254. MEB'in ilgili genelgesi doğrultusunda 01.05.2014 tarihinde mesleki ve teknik eğitim liselerinin adı "Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi" olarak değiştirilmiştir. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/mestekokulces_0/mestekokulces_1.html (erişim tarihi: 20.05.2015)

255. Bkz. MEB Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, Anadolu Teknik/Anadolu Meslek Programlarında Alana Geçiş, Tercih ve Yerleştirme E-Kılavuzu, 2015 http://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_02/16031425_2015alanageieklavuzu.pdf (erişim tarihi: 20.05.2015)

layısıyla bakanlığın "kaynaştırma" anlayışından çıkıp "bütünleştirme" anlayışına doğru bir paradigma içinde olduğu söylenebilir. İkincisi de bakanlık mesleki ve teknik eğitim liselerinde okuyan kaynaştırma öğrencileri ile ilgili duruma dikkat çekerek bu okullarda çalışan öğretmenlere yol göstermek ve çalışmalarına yardımcı olmak için yine öğretmenlerin katılımıyla hazırlanan ve yazılan bir kılavuz oluşturarak öğretmenlere bu süreçte destek olduğunu göstermiştir. Bu kılavuz, mesleki ve teknik eğitim engelli öğrencilerin eğitime erişimine olanak sağlayan bir araç olarak görülebilir ve iyi uygulama örneği olarak sınıflandırılabilir.[256]

3.3.10. Yükseköğretime İlişkin Veriler

Yükseköğretim, engelli bireylerin eğitim hizmetlerinden en az düzeyde faydalanabildiği eğitim kademesidir. Eğitim bölümünün giriş kısmında da değinildiği üzere 2002 yılında yayınlanan "Türkiye Özürlüler Araştırması"na göre engelli bireylerin sadece %2,42'si yükseköğretim hizmetlerinden yararlanmaktadır. 2015 yılına gelindiğinde aradan geçen 13 yıla rağmen engelli bireylerin yükseköğretime erişiminde çarpıcı bir değişiklik olmamıştır. Oysa EHS'nin 24. maddesinin 5. fıkrasında *"Taraf Devletler, engelli kişilerin genel yüksek öğrenimden (...) ayrımcılık olmadan ve başka kişilerle eşit olarak yararlanabilmelerini sağlayacaklardır"* ifadesi yer almaktadır. Türkiye de sözleşmeye taraf ülkelerden biri olarak, engelli bireyler için yükseköğretimde fırsat eşitliliğini sağlayacağını taahhüt eder. İzleme çalışması kapsamında, engelli öğrencilere ilişkin yükseköğretimdeki güncel veriler sorgulanmış ve bu kademedeki engelli öğrencilerin eğitime erişim imkânları tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.3.10.1. Yükseköğretime Giriş Sınavları

Türkiye'de yükseköğretime geçişte, sınavlı ve sınavsız olmak üzere iki farklı öğrenci yerleştirme sistemi uygulanmaktadır. Her iki yerleştirme sisteminde de uygulamalar ÖSYM tarafından yürütülmektedir. Bu nedenle, bu bölümde sunulan bilgiler ÖSYM'den temin edilen verilerden oluşturulmuştur.

İlk olarak sınavlı geçiş sistemine bakıldığında, ÖSYM'nin engelli adaylar için üniversite sınavı uygulamalarında bir takım özel tedbirler alarak, düzenlemeler yaptığı görülmektedir. ÖSYS sınav başvuru kılavuzunun 10.5 maddesinde bu düzenlemelerin içeriğine yer verilmiş ve adayların bu düzenlemelerden yararlanabilmeleri için gerekli koşullar sıralanmıştır.[257]

İlgili düzenlemelere bakıldığında, farklı engel gruplarının ihtiyaçlarına yönelik özel tedbirler alındığı görülmektedir. Bu tedbirler arasında; adaylara özel okuyucu ya da işaretleyici sağlamak, büyük puntolarla basılmış sınav kitapçığı temin etmek, ek süre vermek, işitme cihazının sınav merkezine alınması ya da özel sınıflarda sınava alınmak gibi uygulamalar yer almaktadır. Sınavlarda geçici engeli bulunan adaylar (kırık nedeniyle alçısı olan kişiler gibi) için de tedbirler alınmaktadır. Ancak bu özel düzenlemelerden yararlanmak için sağlık raporunun, sağlık/engel bilgi formunun ve sağlık/engel durumlarını belirten dilekçenin ibraz edilmesi şartı koşulmuştur. ÖSYS sınav kılavuzları engelli adaylar için erişilebilir formatlarda da yayınlanmaktadır. Görme engelli adaylar için sesli betimle ile işitme engelli adaylar için ise işaret dili ile anlatılan kılavuzlar ÖSYM internet sitesinden erişilebilir.[258]

Ancak mevzuatta alınan bu tedbirler, uygulamada tüm adayların ihtiyaçlarına cevap verememektedir ve adaylar hâlâ sorunlar ile karşılaşılmaktadır. Tam bu noktada çalışma kapsamında elde ettiğimiz medya verilerine bakılırsa, sınav sistemine ilişkin sorunların farklı boyutları olduğu görülebilmektedir. Örneğin, kılavuzda görme engelli adaylar için okuyucu ve işaretleyicilerin atanabileceği belirtilmekte, ancak bu kişilerin nitelikleri hakkında bilgi verilmemektedir. Medya verisine baktığımızda ise aday öğrenciler için okuyucu olan kişinin niteliğinin öğrencinin sınav başarısında hayati önem teşkil ettiği görülmektedir. Bunun yanı sıra, görme engelli adaylar için matematik sorularının çözümünde kalem ve kâğıt yerine geçecek tablet daktiloların kullanımına izin verilmemekte, adayların tüm matematiksel işlemleri zihinden yapmaları beklenmektedir.

256. Bkz. MEB Mesleki Eğitimde Bütünleştirme Uygulamaları Kılavuzu. Haziran 2013. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_09/04115235_meslekieitimdebtnletirmeuygulamalar.pdf (erişim tarihi: 10.05.2015)
257. Bkz. 2015 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi (ÖSYS) kılavuzu, s.29. http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2015/YGS/2015_OSYS_KILAVUZ.pdf (erişim tarihi: 01.06.2015)
258. Bkz. 2015 ÖSYS Görme engelliler ve işitme engelliler kılavuz dosyaları. http://www.osym.gov.tr/belge/1-23227/2015-osys-kilavuz-ve-basvuru-bilgileri.html (erişim tarihi: 01.06.2015)

Engellinin sınav çilesi

Bugün 3 Aralık Uluslararası Engelliler Günü. Türkiye'de doğuştan ya da sonradan çeşitli engeli olan kişi sayısının 1 milyon 600 bin olduğu tahmin ediliyor. Bunlardan 2 bini üniversite eğitimi alan görme engellilerden oluşuyor.

ÖSYM SEYİRCİ KALIYOR

EGED Başkanı Emre Taşgın "Türkiye'de 108 üniversitede 2 bini görme engelli olmak üzere 6 bin engelli üniversiteli var. Engelliler eğitim hayatlarında birçok sorunla boğuşuyor. ÖSYM ise yaşananlara seyirci kalıyor" diye konuştu.

Görme engelli bir öğrencinin sınavda 'okuyucu' ve 'işaretleyici' denilen bir yardımcıya ihtiyaç duyduğunu belirten Taşgın, "Ancak bu yetersiz, hem de bir eğitimden geçirilmeyen kişilerce yapıldığında olması gerektiği gibi olmuyor. Örneğin İngilizce bilmeyen bir okuyucu, soruyu nasıl okuyup anlatabilir. Piyango gibi. Kim denk gelirse, okuyucu işaretleyici veriliyor. Matematik bilmeyen yardımcı silindiri anlatana kadar akla karayı seçiyor. ÖSYM'ye hepsini anlattık bir türlü çözüm yolu bulunmadı" dedi.

■ Yunus TİRYAKİ

'DAHİ OLMAMIZ BEKLENİYOR'

Sınavlardaki uygulamalara da değinen Taşgın, matematik vizesinde engelsiz bir öğrencinin soruyu kağıdın boş kısmında işlem yapabilirken görme engellinin tablet daktilolan getirmelerine izin verilmediğini belirterek, "Zor bir soruyu kafasından çözmesi isteniyor. Bunu ancak üstün zekalılar yapabilir" diye konuştu.

Dijital sınav istiyoruz

Engelli öğrenciler için dijital sınav istediklerini de anlatan Taşgın, ÖSYM'nin 2011'de söz vermesine rağmen hâlâ bir gelişme olmadığını belirtti.

Şiirle hayata tutundu

Hasan Avcı, İzmir'de Gediz Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 1. sınıf öğrencisi göz tansiyonu sebebiyle ilkokul 4. sınıfta görme duyularını yitirdi. Kendi deyimiyle şiirlerle dertleşti, duygu yüklü dizelerle yaşama sıkıca tutunan Avcı'yı sınıf arkadaşları bir an olsun yalnız bırakmıyor, ona rehberlik ediyor.

Hasan AVCI

Haber 3-10: 03.12.2014 tarihinde Bugün Gazetesi'nde yayınlanan haber

Bir başka örnekte ise, çoklu engele sahip olan bir adayın bilgisayar ortamında sınav olmasına olanak sağlayan gerekli düzenlemelerin yapılmadığı görülmektedir. Sözde fırsat eşitliliği olarak gösterilen tüm bu uygulamalara ilişkin, ilgili STK'ların yaptığı bildirimlere yanıt alınamamış, ihlâller devam etmiştir.

ÖSYM'DEN ENGELLİ ADAYA YİNE RET

ÖSYM, yarın yapılacak, YGS'ye katılacak olan ve geçirdiği rahatsızlık nedeniyle görme-işitme yetileri azalan 35 yaşındaki Murat Kefeli'nin soruları bilgisayar ortamında görerek yanıtlamasını yine uygun bulmadı. Kefeli, "Göz göre göre ayrımcılık yapılıyor. İlgili kanun, ÖSYM Başkanlığı'na teknolojiyi kullanma yetkisini veriyor. Sınava giren bütün adaylara fırsat eşitliği sunmakla yükümlü kılıyor. Ancak ÖSYM, engellilerin aleyhine işleyen ve hiçbir adalet anlayışıyla bağdaşmayan sözde bir fırsat eşitliği sunuyor" diyerek isyan etti.

Haber 3-11: 22.03.2014 tarihinde Posta Gazetesi Akdeniz Eki'nde yayınlanan haber

ÖSYS üniversite giriş sınavlarına giren aday sayılarına baktığımızda da engelli adayların ciddi biçimde dezavantajlı konumda olduğu görülmektedir.

2013 ve 2014 Yılları YGS'ye Katılan Aday Sayıları			
Yıllar	**Toplam Öğrenci Sayısı**	**Engelli Öğrenci Sayısı**	**Yüzdesi**
2013	1.805.126	4.852	0,27
2014	1.950.163	5.378	0,28

Tablo 3-26: YGS bazında engelli öğrencilerin engelsiz öğrenci sayıları ile mukayesesi

Tablo 3-26'da gösterilen verilerin ortaya koyduğu üzere, ÖSYS giriş sınavlarına katılan engelli öğrencilerin, toplam öğrenci sayısındaki oranı %0,27-28 civarındadır. Oysaki 2002'de yayınlanan "Türkiye Özürlüler Araştırması'nda engelli nüfusun genel nüfusa oranı % 12,29 olarak belirlenmiştir. Bu oran, yukarıdaki toplam öğrenci sayısına yansıtıldığında her iki yılda da 200.000'in üzerinde engelli öğrencinin sınavlara girmesi beklenmelidir, ancak tablodan da görülebileceği üzere sınava giren gerçek aday sayısı beklenen aday sayısının çok çok uzağındadır.

2014 sınav başvurularına YGS ve LYS bazında baktığımızda ise, engel türü açısından YGS'ye en çok bedensel engelli bireyler katılırken (N=1.668 kişi, toplam engelli aday sayısı: 5.378), LYS'ye en çok görme engelli bireyler katılmaktadır (N=496 kişi, toplam engelli aday sayısı: 1.531). Fakat hem YGS de hem de LYS de engeli kadın adayların sayısı, engelli erkek adayların sayısından oldukça geride kalmaktadır (YGS için K:2.017, E: 3.361 ve LYS için K: 674, E= 857).

Engelli öğrencilerin aleyhine olan durum sınavsız geçiş sisteminde de kendini göstermektedir. Bilindiği üzere 4702 sayılı Kanun'un 2. maddesi gereği[259] "*mesleki ve teknik orta öğretim kurumlarından mezun olan öğrenciler istedikleri takdirde bitirdikleri programın devamı niteliğinde […] meslek yüksekokullarına sınavsız olarak yerleştirilebilirler.*" İzleme çalışması kapsamında, merkezi geçiş sisteminden yararlanan öğrenci sayılarına ilişkin ÖSYM'den elde edilen veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

2013 ve 2014 Yılları Sınavsız Geçiş Sisteminden Faydalanan Öğrenci Sayıları			
Yıllar	**Toplam Öğrenci Sayısı**	**Engelli Öğrenci Sayısı**	**Yüzdesi**
2013	71.745	292	0,41
2014	78.427	273	0,35

Tablo 3-27: Sınavsız geçiş sisteminden faydalanan engelli öğrencilerin engelsiz öğrenci sayıları ile mukayesesi

Sınavsız geçiş sisteminden yararlanan engelli öğrenciler en çok, bilgisayar programcılığı, ilâhiyat, geleneksel el sanatları ve giyim üretim teknolojileri önlisans programlarına yerleşmektedir. Yaklaşık 200 farklı önlisans programının bulunduğu bir sistemde neden en çok bu bölümlerin tercih edildiği, tercih edilmeyen bölümlerin neden tercih edilmediği başka bir araştırmanın konusu olabilir ve bu durum ihlâllerin var olduğu bir başka alan olarak karşımıza çıkabilir. Çünkü izleme çalışması kapsamında STK'lar ile yürütülen toplantılarda STK temsilcileri aracılığıyla bildirilen kritik bir durum da, meslek liselerinde belirli alanlara kaynaştırma öğrencilerinin, öğretmen ve idarecilerin inisiyatifi ile özellikle yönlendirilmediği veya yerleştirilmediği gerçeğidir. Meslek liselerinde başlayan bu ihlâl, öğrencilerin yükseköğrenimine de yansımakta, öğrencilerin belli alanlardaki meslek gruplarına yönelmesine engel olmaktadır.

Şüphesiz ki bu doğrultuda yukarıdaki tablolarda sunulan engelli öğrenci sayılarını ve bu öğrencilerin genel öğrenci nüfusu içindeki oranlarını, sadece sorunlu sınav sisteminin sonucu olarak görmek hatalı olacaktır. Eğitim sisteminde kademeler yükseldikçe engelli öğrencilerin eğitime erişim olanaklarından uzak kaldığı bilinen bir olgudur. Bu gerçeğin bilincinde olarak eğitim sisteminin her basamağında engelli öğrenciler için erişim koşulları detaylı biçimde planlanmalı ve uygulamalar düzenli olarak değerlendirilerek karşılaşılan sorunlar giderilmelidir.

259. Bkz. MEB 4702 sayılı Kanun. http://meyok.uludag.edu.tr/4702sayilikanun.htm (erişim tarihi: 01.06.2015)

Ancak ÖSYM'nin yayınladığı 2014 ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu'nda engelli adayların tercihlerini yaparken göz önünde tutacağı hususlar başlığı altında görme engelli öğrencilere sosyal, iktisadi ve beşeri bilimler alanlarındaki yükseköğretim programlarını tercih etmeleri tavsiye edilmekte, bedensel engelli öğrencilere ise tercihlerini belirlerken engellerini dikkate almaları gerektiği uyarısı yapılmaktadır.[260] ÖSYM'nin bu yaklaşımı EHS'nin anlayışı ile uyuşmadığı gibi, öğrencilerin eğitime erişim sorunu çözmekten öte herhangi bir sorun anında da tüm sorumluluğu öğrencilere yükleyen bir yapıdadır. Bu yaklaşımdan en kısa zamanda vazgeçilmesi gerekliliği açıktır.

Diğer taraftan, 2014-2015 akademik yılı başında engelli öğrencilerin üniversiteye erişim sorunlarından birinin çözümü için YÖK tarafından önemli bir adım atılmış ve engelli öğrencilerin (bedensel engelli, görme engelli, işitme engelli, otizm) özel yetenek sınavı ile öğrenci alan programlara YGS puanları değerlendirmeye katılmadan, sadece yetenek sınavı sonucuna göre değerlendirilerek kayıtlarının yapılmasına karar verilmiştir.[261] Bu uygulama ile birçok engelli öğrenciye üniversite kapısı açılmış, yükseköğrenimden faydalanmaları sağlanmıştır.

3.3.10.2. Yükseköğretim Hizmetlerine Erişilebilirlik İmkânları

İzleme çalışması kapsamında, YÖK'e yapılan bilgi edinme başvurusunda üniversitelerde okuyan genel ve engelli öğrenci sayıları, cinsiyet dağılımları ve engelli öğrencilerin engel türleri sorgulanmıştır. YÖK'ün 06/01/2015 tarihinde YÖKSİS veri tabanından elde ederek sağladığı bilgilere göre 2014-2015 öğretim yılında Türkiye'de halihazırda 180 üniversitede eğitim alan öğrencilerin sayısı ve cinsiyet dağılımı aşağıdaki gibidir:

2014-2015 Öğretim Yılı Kasım Dönemi Üniversitelerde Okuyan Öğrenci Sayıları		
Toplam Öğrenci Sayısı	**Kadın**	**Erkek**
6.025.539	2.773.159	3.252.380

Tablo 3-28: 2014-2015 öğretim yılı kasım dönemi üniversitelerde okuyan öğrenci sayıları

Yine aynı veri tabına kayıtlı olan engelli öğrenci sayısı, engel türü ve cinsiyet dağılımı da aşağıdaki tabloda görülebilir:

2014-2015 Öğretim Yılı Kasım Dönemi Üniversitelerde Okuyan Engelli Öğrenci Sayıları			
Engel Türü	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
Dil ve Konuşma	78	32	110
Görme	431	324	755
İşitme	3.071	1.845	4.916
Ortopedik Engelli	3.195	1.780	4.575
Zihinsel	39	17	56
Genel Toplam	**6.814**	**3.998**	**10.812**

Tablo 3-29: 2014-2015 Öğretim Yılı Kasım dönemi üniversitelerde okuyan engelli öğrenci sayıları

Öğrenci verileri birbiri ile kıyaslandığında, engelli öğrencilerin üniversitelerde kayıtlı olan toplam öğrenci sayısının sadece %0,18'ini oluşturduğu görülmektedir. Engelli kadın öğrenciler engelli erkek öğrencilere göre yine dezavantajlı konumdadır.

Engel grupları arasında yükseköğrenime kayıt oranı en yüksek olan gruplar ortopedik engelli ve işitme engelli öğrencilerdir. Zihinsel engelli öğrenci grubu ise yüksek öğrenimden en az istifade eden engel grubudur. Engel grupları bazında YÖK'ten alınan verileri bir önceki yılının verileri ile karşılaştırdığımızda ortaya bazı çarpıcı noktalar çıkmaktadır. Bir önceki yıl izleme çalışmasında 2012 ve 2013 yıllarına ait engelli öğren-

260. Bkz. ÖSYM. 2014 ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu. http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2014/OSYS/Tercih/2014-OSYSKONTKILAVUZU14072014.pdf (erişim tarihi: 10.02.2015)
261. YÖK'ün 30.09.2014 tarih ve 75850160-199-5438 sayılı yazısı.

cilerin engel türlerine göre dağılımları sorulmuş, ancak sadece 2012 yılına ait verilere erişilmiştir.[262] 2012 yılı verilerinde ise engel türleri şu şekilde ifade edilmiştir: görme, işitme, fiziksel, dil ve konuşma, dikkat eksikliği (hiperaktivitite), psikolojik problem, zihinsel, öğrenme güçlüğü, kronik hastalıklar, asperger veya yüksek fonksiyonlu otizmli bireyler, geçici yetersizlikleri olanlar ve diğerleri. Fakat bu seneki verilere bakıldığında öğrencilerin sadece 5 engel türüne göre sınıflandırıldığı görülmektedir. 2012 yılındaki verilere erişirken 2013 yılındaki verilere erişilemiyor olması, 2012 yılındaki engel türü sınıflamasının 2014 yılındaki verilerde takip edilmemesi YÖK'ün engelli öğrencilerle ilgili düzenli veri toplama sisteminin olmadığını açıkça göstermektedir.

İzleme çalışması kapsamında YÖK'ten alınan bilgilerin yanı sıra üniversitelere de fiziki ve akademik erişilebilirlikle ilgi sorular sorulmuştur. 174 üniversiteye yapılan bilgi edinme başvurusuna 104 üniversite cevap vermiştir. Söz konusu 104 üniversitenin sahip olduğu bina sayısı 3.459 olup, bu binaların 602 tanesi tek katlı, 2.857 tanesi ise çok katlıdır. Ancak çok katlı binaların 1.338 tanesinde asansör bulunmamaktadır. Asansör bulunan 1.134 binanın asansörlerinde ise sesli anons sistemi bulunmamaktadır. Bilgi edinme başvurularında bina katsayısının ve asansörün sorulmasının sebebi özellikle fiziksel engelli kişiler için bina içi dolaşımının erişilebilir olup olmadığını sorgulamaktır. Asansörde bulunan sesli anons sistemi ise görme engelli kişilerin asansör kullanımı için önemlidir. Yine görme engelli kişilerin bina içinde bağımsız dolaşımını kolaylaştıracak bir uygulama olan hissedilebilir zemin uygulaması da 3.300 üniversite binasında bulunmamaktadır. Binaların yaklaşık yarısında uygun tuvalet (%43,77) ve fiziksel düzenleme (%47,27) bulunmamaktadır. İşitme engelli olup işitme cihazı kullanan öğrenciler ortamdaki arka plan seslerini temizleyip konuşma sesini dinleyicinin kulağına iletilmesine yardımcı olan indüksiyon sistemi ise sadece 8 binada bulunmaktadır.

Üniversite Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Veren Kurum Sayısı	Toplam Bina Sayısı	Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
TOPLAMLARI	104	3.459	602	2.857	1.519	1.338	385	1.134	159	3.300	1.945	1.514	1.824	1.635	8	3.451
YÜZDELERİ	59,77	-	17,40	82,60	53,17	46,83	25,35	74,65	4,60	95,40	56,23	43,77	52,73	47,27	0,23	99,77

Tablo 3-30: Üniversite hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu

Üniversitelere engelli öğrencilerle ilgili veri toplamak amacıyla oluşturdukları kayıt sistemi olup olmadığı sorulmuş, üniversitelerin %83,65'i kayıt sistemlerinin olduğunu ifade etmiştir. Ancak üniversitelerin internet sitelerinin erişilebilirliği sorgulandığında, %86,54'ü görme engelliler bakımından, %85,58'i ise işitme engelliler bakımından internet sitelerinin erişilebilir olmadığını bildirilmiştir. Yine üniversitelerin %78,85'inde işaret dili bilen personel bulunmamaktadır.

262. Bkz. Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T., Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013, s.175, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, Ankara, 2014 http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf (erişim tarihi: 12.04.2015)

Üniversitelerin Hizmete Erişim Bakımından Verileri					
Sorgulanan Bilgi		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
Kayıt Sistemi Durumu		87	83,65	18	17,31
Web Sayfalarının Erişilebilirliği	Görme Engelli Bireyler Bakımından	14	13,46	90	86,54
	İşitme Engelli Bireyler Bakımından	15	14,42	89	85,58
Personel Bulunma Durumu	İşaret Dili Bilen Personel	22	21,15	82	78,85
	Sosyal Hizmet Uzmanı	17	16,35	87	83,65
	Psikolog	56	53,85	48	46,15

Tablo 3-31: Üniversitelerin hizmete erişim bakımından verileri

Tüm bu veriler düşünüldüğünde, fırsat eşitsizliği nedeniyle zaten çok düşük oranlarda yükseköğretimden faydalanabilen engelli kişilerin bu eğitime eriştikten sonra da üniversitelerde çeşitli engellerle karşılaştıkları, ihtiyaçları ile doğru orantılı olmayan koşullarda eğitim almaya çalıştıkları görülmektedir. Bu verilerden çıkarılması gereken en önemli sonuç, başta YÖK olmak üzere üniversitelerin erişilebilirlik performanslarının yükseltilmesi için acil eylem planlarının yapılması gerektiğidir.

Acil eylem planı gibi bir çalışmanın yapılabilmesi için üniversitelerin ihtiyaçlarının çok yönlü olarak tespit edilmesi ve üniversiteler arası fikir alışverişlerinin ve işbirliğinin de güçlü olması gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda üniversitelerde bulunan engelli öğrenci birimleri kritik derecede önemlidir. Bu önemden ötürü, izleme çalışması kapsamında engelli öğrenci birimlerine ilişkin bilgiler de sorgulanmıştır. Ancak çalışmanın amacı doğrultusunda, bu birimlerin üniversitelerde yürüttükleri faaliyetlere değil, YÖK tarafından nasıl koordine edildiklerine odaklanılmıştır. Bu sebeple birimlerden tek tek bilgi almak yerine sorular doğrudan YÖK'e sorulmuş, veriler YÖK'ten elde edilmiştir.

Bu bağlamda YÖK'e öncelikli olarak sorulan sorulardan biri, YÖK'te engelli öğrenci birimlerine ait bir veri havuzunun bulunup bulunmadığı yönünde olmuştur. YÖK'ten alınan cevapta, *"üniversiteler bünyesinde yer alan Engelli Öğrenci Birim Koordinatörlerinin iletişim bilgilerine ait bir veri havuzu bulunmakta olup, üniversiteler görev değişiklikleri olduğunu bildirdikleri takdirde söz konusu değişiklik veri havuzuna işlenmektedir"* ifadesi yer almıştır. Takip eden soruda, "engelli öğrenci birim koordinatörlerinin birbirleri ile iletişimini sağlayan/kolaylaştıran herhangi bir iletişim ağı bulunmakta mıdır" diye sorulmuştur. YÖK'ten soruya ilişkin detaylı bir cevap iletilmiştir. İlgili cevapta şu ifadeler yer almaktadır; "*Yükseköğretim Kurumları Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği"nin 11. maddesi gereğince üniversitelerimizde oluşturulan Engelli Öğrenci Birimleri, bulunduğu bölgedeki diğer üniversitelerin Engelli Öğrenci Birimleri ile bir araya gelerek çalışmalar yapmaktadır. Bu kapsamda yapılan çalıştaylar 2007 yılından itibaren düzenlenmektedir. En son 15-17 Mayıs 2014 tarihlerinde Atatürk Üniversitesi ev sahipliğinde 8. çalıştay yapılmıştır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi tarafından engelli öğrenci birim koordinatörlerinin birbirleri ile iletişimini* sağlayan/kolaylaştıran Engelsiz Üniversite Platformu oluşturulmuştur." Birimlere ilişkin son olarak,yıllık faaliyetlerini YÖK'e raporlama durumları sorulmuş, eğer raporlama işlemi yapılıyorsa bu raporların erişime açık olup olmadığı sorgulanmıştır. YÖK'ten alına cevapta konu ile ilgili çalışmaların devam ettiği belirtilmiştir. Birimlerle ilgili sorulan sorulara verilen cevaplar göz önüne alındığında, engelli birimlerinin birbirleri ile güçlü iletişim olanakları olduğu görülmekte, YÖK'ün de bu birimlerin çalışmalarını yakından takip ettiği anlaşılmaktadır. Konuya taraf tüm kesimlerden alınacak cevaplarla, YÖK ve birimler arasındaki ve birimlerin de kendi aralarındaki ilişkiler hakkında daha detaylı bilgi sahibi olunacaktır. Bu sene yürütülen izleme çalışması kapsamında sadece YÖK'ten alınan verilerle ilgili sonuca varılmıştır.

3.3.10.3. Yükseköğretimde Burs İmkânı

Birçok öğrenci için yurtdışında eğitim almanın en önemli aşamalarından biri hiç kuşku yok ki burs almaktır, ancak Türkiye'de yurtdışında yüksek lisans ve doktora eğitimi için öğrencilere burs veren kuruluşla-

rın sayısı oldukça sınırlıdır. Milli Eğitim Bakanlığı gerek YÖK ile gerekse diğer devletlerle yaptığı antlaşmalar doğrultusunda düzenli olarak burs veren bir devlet kurumudur. Bu bağlamda 1416 sayılı Kanun kapsamında, üniversiteler ile kamu kurum ve kuruluşları adına lisansüstü öğrenim görmek amacıyla ilgili bursun şartlarını yerine getiren öğrenciler yurt dışına gönderilmektedir. İzleme çalışması kapsamında burs alan öğrencilerle ilgili bilgi edinme başvurusu yapılmış, engelli öğrencilerin burstan faydalanma oranları sorulmuştur. Bakanlıktan alınan cevapta aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir:[263]

"Bakanlığımızın yurt dışında lisansüstü öğrenim görmek üzere vermiş olduğu burs 1416 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde verilmekte olup bu Kanunun 4'üncü maddesi "imtihan merkezlerinde teşkil edilecek sıhhiye heyetleri namzetlerin muayenelerini yaparak ecnebi memleketinde tahsillerine mani olacak arızalardan salim bulunup bulunmadıklarını tayin ederler. Namzetler bu heyetin vereceği sıhhat raporlarını almadan müsabaka imtihanına giremezler" hükmü uyarınca yurt içindeki hastanelerden yurt dışında öğrenim görülmesinde ve Türkiye'nin her yerinde görev yapılmasında sağlık yönünden herhangi sakınca bulunmadığına dair rapor alınmaktadır. Yurt dışına gönderilen öğrencilerin sağlık durumlarına hakkında ayrıca herhangi bir kayıt bulunmadığından talebinize ilişkin veri bulunmamaktadır."

İlgili cevabın son bölümünde ifade edildiği üzere, öğrencilerin sağlık durumlarına ilişkin kayıt tutulmuyor olması, burslara aday olan öğrenciler arasında engellilik temelinde ayrımcılık yapılmadığı şeklinde yorumlanabilir. Fakat cevap paragrafının ilk bölümünde, öğrencilerin burs mülakatlarına girebilmek için sağlık raporu almaları gerektiği vurgulanmıştır. "Yurt dışında öğrenim görülmesinde ve Türkiye'nin her yerinde görev yapılmasında sağlık yönünden herhangi sakınca bulunmadığına dair rapor" tanımının tartışmalara açık bir ifade olduğu ortadır. Öte yandan burs imkânın sağlık raporu koşuluna bağlanıyor olması yine medikal modelin sistemin içindeki uygulamalarda takip edildiğini göstermektedir.

3.4. Eğitimcilerin Eğitimi ve Yaşanan Sorunlar

Eğitim sisteminin en temel öznelerinden biri öğretmenlerdir. Eğitimin niteliği ve kalitesi, büyük ölçüde öğretmenlerin niteliği ve yeterlikleri ile doğru orantılıdır. Eğitim sisteminin içinde yer alacak öğretmenlerin bu nedenle gerek hizmet öncesinde gerek hizmet içinde kaliteli eğitim almaları ve üst düzey bir donanımla eğitim vermeleri şüphesiz ki eğitim hizmetlerinin kalitesini de olumlu yönde etkileyecektir.

İzleme çalışması kapsamında hem YÖK'ten hem de MEB'in ilgili birimlerinden veriler alınarak öğretmen eğitimi konusunda bilgiler edinilmiştir. Ne yazık ki hem özel eğitim okul ve kurumlarında çalışan hem de kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarında görev alan öğretmen ve eğitimcilerin eğitimlerinde sorunlar söz konusudur ve bu sorunlar eğitim hizmetlerine de yansımaktadır.

Önceki bölümlerde vurgulandığı üzere, engelli bireylerin eğitimi için uygulama esaslarını ortaya koyan ve özel eğitim ve bütünleştirme uygulamalarını temel olarak şekillendiren "Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği" maalesef hâlâ medikal modelin izlerini taşımaktadır. Yönetmelik içinde yer alan tanımlar arasında "görme yetersizliği olan birey" ya da "hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey" gibi kişilerin beceri ve yetenekleri yerine fizyolojik yetersizliklerine odaklanan tanımlamalar kullanılmakta, eğitsel tanılamaya ilişkin bölümde eğitsel tanılamanın "bireyin özürlü sağlık kurulu raporu"na dayandırıldığı ifade edilmektedir. Bu anlayış öğretmen eğitiminde de kendini göstermektedir. Özel eğitim alanında çalışacak öğretmen adaylarını yetiştiren lisans programlarının isimlerine baktığımızda zihinsel engelliler, görme engelliler, işitme engeliler ve üstün zekâlılar öğretmenliklerinin bulunduğu görülmektedir. Öğretmenlik lisans programları da yine öğrencilerin yetersizliklerine odaklanarak tasarlanmıştır. Bu yaklaşım iki önemli sorunu ortaya çıkarabilir. Bunlardan ilki, öğretmenlerin spesifik bir engellilik alanında eğitim almaları çoklu engele sahip öğrencilerle karşılaştıklarında bu öğrencilerle çalışmakta sorun yaşayabileceklerini akla getirmektedir. Bir diğeri ise alan ayrımının bu şekilde olduğu öğretmen eğitim yapısının bütünleştirme eğitimi anlayışı ile uyuşmadığıdır. Dolayısıyla bu programlarda yetişen öğretmenlerin, kaynaştırma/bütünleştirme eğitimine tabi olan öğrencilerle ve onların öğretmenleriyle çalışırken sorun yaşayabilecekleri düşünülmektedir.

263. MEB Yükseköğretim ve Yurt Dışı Eğitim Genel Müdürlüğü'nün 08.01.2015 tarih ve 64243970/150.02/218227 sayılı cevap yazısı

Özel eğitim programlarının (zihinsel engelliler, görme engelliler, işitme engeliler ve üstün zekâlılar öğretmenliklerinin) içerikleri de yine sorunlu konular arasındadır. RAM'ların tartışıldığı bölümde daha detaylı biçimde değinildiği üzere, işitme engelliler öğretmenliği ve görme engelliler öğretmenliği adaylarının çalışacakları hedef grubun ihtiyaçları konusunda bile yeterli eğitim almadıklarını ortaya çıkmaktadır. İlgili öğretmenlik programlarının YÖK tarafından yayınlanan ders içerikleri incelediğinde, özellik Braille ve işaret dili öğretimi gibi derslerin öğretmen adaylarına çok sınırlı düzeyde verildiği görülmektedir, bu durum eğitim hizmetinin kalitesini etkilemekte, öğrencilerin öğretmenleri ile farklı iletişim yollarını kullanarak etkileşime geçmelerini engellemektedir.

Özel eğitim öğretmenlerinin yetiştirildiği lisans programlarının sayılarına baktığımızda, 22 üniversitede toplam 8.012 öğrencinin eğitime devam ettiği görülmektedir. Üniversitelerde lisans düzeyinde zihinsel engelliler, görme engelliler, işitme engeliler ve üstün zekâlılar öğretmenlikleri bulunmaktadır. Sadece Hatay'da bulunan Mustafa Kemal Üniversitesi'nde lisans düzeyinde "özel eğitim öğretmenliği" programı bulunmaktadır. Tabloda verilen öğrenci sayıları sadece lisans programlarında değil, yüksek lisans ve doktora programlarında okuyan öğrencileri de içermektedir. Bu programlarda da alan isimleri yine lisans programlarında belirtildiği şekli ile geçmektedir (zihinsel engelliler öğretmenliği yüksek lisans programı ya da işitme engeliler öğretmenliği yüksek lisans programı gibi). Ancak bazı üniversitelerde "özel eğitim anabilim dalı yüksek lisans programı" adı altında da programlar bulunmaktadır. Anadolu Üniversitesi'nde farklı olarak "erken çocuklukta özel eğitim anabilim dalı yüksek lisans programı" bulunmaktadır. Fakat özel eğitim alanından mezun olan öğretmenlerin sayısı ne yazık ki okul ve öğrenci sayıları ile karşılaştırıldığında hâlâ ihtiyacı karşılayamamaktadır.

2014-2015 Öğretim Yılı Kasım Dönemi Özel Eğitim Alanında Okuyan Öğrenci Sayıları			
Üniversite Adlan	**Erkek**	**Kadın**	**Genel Toplam**
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	179	171	350
Anadolu Üniversitesi	320	406	726
Ankara Üniversitesi	150	217	367
Atatürk Üniversitesi	11	19	30
Biruni Üniversitesi	15	82	97
Bülent Ecevit Üniversitesi	180	212	392
Dokuz Eylül Üniversitesi	77	87	164
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	211	264	475
Gazi Üniversitesi	203	339	542
Hacettepe Üniversitesi	0	7	7
İnönü Üniversitesi	112	104	216
İstanbul Aydın Üniversitesi	35	76	111
İstanbul Üniversitesi	76	146	222
Karadeniz Teknik Üniversitesi	302	435	737
Marmara Üniversitesi	276	279	555
Mustafa Kemal Üniversitesi	55	76	131
Necmettin Erbakan Üniversitesi	448	579	1.027
Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi	0	0	0
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	292	470	762
Sakarya Üniversitesi	190	219	409
Trakya Üniversitesi	211	194	405
Uludağ Üniversitesi	137	150	287
Genel Toplam	**3.480**	**4.532**	**8.012**

Tablo 3-32: 2014-2015 öğretim yılı özel eğitim alanında okuyan öğrenci sayıları

Özel eğitim öğretmen açığını karşılayabilmek için MEB tarafından "Zihinsel Engelliler Sınıf Öğretmenliği Eğitim Kursu" adı altında 540 saatlik sertifika programları düzenlenmektedir. Bu programlar öğretmen eğitimi için kısa sürelidir (lisans eğitimi esnasında öğrencilerin sadece bir akademik yılda, özellikle de son sınıfta, uygulama/staj dersinde geçirdikleri süre sadece 560 saattir) ve sınıf öğretmenleri, branş öğretmenleri ve emekli öğretmenlere yönelik olarak düzenlenmektedir. Bu programların niteliğinde çoğunlukla sorunlar vardır. Sertifika programları ile özel eğitim öğretmeni açığında bir iyileşme sağlanmakla birlikte, bir özel eğitim öğretmeninin sahip olması gereken temel becerileri kursiyer öğretmenlere kazandırmaktan çok uzaktadır.

Haber 3-12: 10.12.2014 tarihinde Haberde Denge Gazetesi'nde yayınlanan haber

İzleme çalışması kapsamında 2013 ve 2014 yıllarında MEB tarafından kaç kez "Zihinsel Engelliler Sınıf Öğretmenliği Eğitim Kursu"nun açıldığı, bu kursların açıldığı iller ve katılımcı sayıları sorgulanmıştır. MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü tarafından bize iletilen kursiyer sayılarının illere göre dağılımı aşağıda, tablo 3-33'de sunulmaktadır:

Zihinsel Engellilerin Eğitimi Kursu Yapılan İllerin İsimleri ve Katılımcı Sayıları	
Satır Etiketleri	**Toplam Katılımcı Sayısı**
2013	**4.000**
Ankara	260
Antalya	400
Aydın	750
Düzce	170
Erzurum	150
İstanbul	330
Kahramanmaraş	440
Mersin	200
Nevşehir	150
Rize	200
Şanlıurfa	110
Trabzon	340
Yalova	500

2014	**1.140**
Aksaray	120
Ankara	600
İstanbul	100
Rize	160
Yalova	160
Genel Toplam	**5.140**

Tablo 3-33: Zihinsel engelliler sınıf öğretmenliği eğitim kursuna katılan öğretmen sayısı

Tablonun ortaya koyduğu verilerde de görüldüğü üzere 2013 yılında 13 ilde, 2014 yılında ise 5 ilde "Zihinsel Engelliler Sınıf Öğretmenliği Eğitim Kursu" düzenlemiş, toplamda 5.140 öğretmen, ilgili sertifikayı almaya hak kazanmıştır. 2013 yılında eğitim verilen illerinin dağılıma baktığımızda ülkenin her bölgesinden farklı şehirlerde bu eğitime ihtiyaç duyulduğu görülmüştür, bu da öğretmen açığının ülke genelinde yaşanan bir problem olduğuna işaret etmektedir.Okul ve kurum sayıları düşünüldüğünde bu kurslarda yetiştirilen öğretmenlerle dahi MEB'in öğretmen ihtiyacının karşılanamadığı görülmektedir. Medya verileri de bu tespiti doğrulayan örnekler ortaya koymaktadır.

İzmit Özel Eğitim Uygulama Merkezi'nde Zihinsel Engelliler Sınıf Öğretmeni sorunu yaşanıyor.

17 öğretmenin 4'ü özel eğitimci

Özel Eğitim ve Uygulama Merkezi'nde görev yapan 17 öğretmenin velilere göre 2'si, kurumun internet sitesinde yer alan bilgilere göre ise yalnızca 4'ü zihinsel engelliler sınıf öğretmenliği mezunu. Veliler öğrencilerinin gerekli eğitimi alamamasından şikayetçi

Kurumda görev yapan eğitimcilerin isimleri ve mezun oldukları bölümler şöyle;

TUVALETLER PİS

Haber 3-13: 24.12.2014 tarihinde Kocaeli Manşet Gazetesi'nde yayınlanan haber

"Zihinsel Engelliler Sınıf Öğretmenliği Eğitim Kursu"nun niteliği ile ilgili tartışmalara yeniden dönersek, alanyazında akademisyenlerin özel eğitim öğretmen açığını karşılayabilmek için yaptıkları en önemli tavsiye, tezli ve tezsiz yüksek lisans hatta doktora programları ile farklı branşlardan gelen öğretmenlerin özel eğitim alanında eğitilmesidir. Dolayısıyla, Bakanlığın ve YÖK'ün konu hakkında gerekli düzenlemeleri yapması ve öğretmen istihdamında yüksek lisans ve doktora programları ile özel eğitim alanına geçiş yapmış öğretmenlerin de MEB tarafından istihdam edilmesi sıklıkla tavsiye edilen bir öğretmen yetiştirme stratejisidir.Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Öğretmenlik Alanları, Atama ve Ders Okutma Esasları Geçici 6. maddesinde konu ile ilgili şu ifade yer alır[264]: *"Özel Eğitim Alanında öğretmen ihtiyacının karar eki çizelgede kaynak gösterilen yükseköğretim programı mezunlarınca karşılanamaması durumunda, bu alana öğretmenlik alanları mezunu olup özel eğitim (Görme, İşitme ve Zihinsel Engelliler) alanında tezli/ tezsiz yüksek lisans veya doktora mezunları ata-*

264. Bkz. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Öğretmenlik Alanları, Atama ve Ders Okutma Esasları, Geçici Madde 6. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/10093949_9_cizelgeveesaslar.pdf (erişim tarihi: 12.05.2015)

nırlar." Ancak 2015 yılının başında özel eğitim öğretmen atamalarında yaşanan bir durum, bakanlığın tavsiye edilen bu öğretmen yetiştirme strateji ile uyumlu hareket etmediğini göstermektedir. Şubat 2015 tarihinde yapılan öğretmenlik atamalarında, öğretmen atama başvuru sisteminde[265] geçici 6. madde kapsamında başvurmak isteyen öğretmenlere başvuru sistemi açılmamış, bunun sonucunda yapılan atamalarda 18 kişilik boş kadro kalmıştır.[266] Konu öğretmen adayları tarafından yargıya taşınmış, Ankara 2. İdare Mahkemesi'nin 25/03/2015 tarihli ve E.2015/322 sayılı kararı ile atamalarla ilgili yürütme durdurulmuştur.[267] Karara istinaden MEB İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü boş kalan 18 kişilik kadro için başvuruları yeniden açmış ve öğretmen atamasını tamamlamıştır. 18 kişilik boş kadroya, toplam 184 öğretmen adayı (başvuru oranı: %1022 olarak açıklanmıştır) atanmak için başvuru yapmıştır.[268] Bu sayılar aslında bakanlığın "Zihinsel Engelliler Sınıf Öğretmenliği Eğitim Kursu" gibi sertifika programlarına ihtiyaç duymadan da özel eğitim öğretmeni ihtiyacını karşılayabileceğini göstermektedir. Ayrıca yüksek lisans ve doktora programları ile özel eğitim alanına geçen öğretmenlerin istihdamı, MEB ile akademi arasında da bilgi akışının sağlanmasına olanak sağlanacak, üniversitelerdeki programların MEB ihtiyaçlarına göre düzenlenmesine imkân verecektir. Yanı sıra, sistem içinde halihazırda çalışan ve özel eğitim alanına geçmek isteyen diğer branş öğretmenlerinin de çalışırken özel eğitim hakkında nitelikli eğitim almasına yardımcı olacaktır.

Öğretmen eğitiminin ve mesleki gelişiminin en önemli parçalarından biri de hizmet-içi eğitimlerdir. Hizmet-içi eğitimler öğretmenlerin mesleğe uyum sağlamalarını, eğitim hizmetlerinde ihtiyaç duydukları mesleki bilgileri edinmelerini sağlayan ve alanları ile ilgili son gelişmeleri takip etmelerine yardımcı olan eğitim faaliyetleridir. Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarının istenilen nitelikte sağlanabilmesi için özel eğitim alanı dışından gelen branş öğretmenlerinin konu hakkında eğitilmesi kritik bir önem taşır. Bu anlayışla izleme çalışması kapsamında öğretmenlerin ve diğer eğitim personelinin aldığı hizmet-içi eğitimler ile ilgi sorgulamalar da yapılmıştır. Ancak elde edilen veriler bu konuda yürütülen hizmet-içi eğitimlerin çok sınırlı olduğunu göstermekte, ihtiyacı karşılamadığını ortaya koymaktadır. Bilgi edinme başvurusunda, 2013-2014 eğitim öğretim yılında "ortaokul ve lise öğretmenlerinin kaç tanesi kaynaştırma eğitimi ve/veya engelli öğrencilerin ihtiyaçları, engelli öğrenciye yaklaşım konusunda hizmet-içi eğitim almıştır" şeklinde yöneltilen soruya MEB tarafından verilen yanıt oldukça düşündürücüdür. Tablo 3-34'de de görüleceği üzere 2014 yılında sadece 52 öğretmenin bu içerikte hizmet-içi eğitim aldığını öğrenilmiştir.

Kaynaştırma Eğitimi Alan Öğretmen Sayısı	
Yılı	**Katılımcı Sayısı**
2013	Yok
2014	52

Tablo 3-34: Kaynaştırma eğitimi alan öğretmen sayısı

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki öğretmenlerin durumu incelendiğinde ise bu kurumlarda çalışan öğretmen ve eğitimcilerin MEB'in sunduğu hizmet-içi eğitimlerden yararlanamadıkları görülmektedir. İzleme çalışması kapsamında "özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenler bakanlığınızın sunduğu hizmet-içi eğitimlerden yararlanabilmekte midir?" şeklindeki soruya, ilgili Genel Müdürlüğün teklifi ve giderlerin kurumlarınca karşılanması koşuluyla bu kurumlarda çalışan öğretmenlere hizmet-içi eğitim verildiği cevabı alınmıştır.[269] Bu durum, kurumlarda çalışan öğretmenlerin MEB hizmet-içi eğitimlerinden yararlanamadıklarını ortaya koymaktadır, çünkü özel işletmeler olarak hizmet veren özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin zorunlu olmadıkça kendi personeli için Bakanlıktan hizmet-içi eğitim talep etmelerini beklemek ve eğitim masraflarını karşılamayı göze almalarını ummak maalesef gerçekçi bir

265. https://ilkatama.meb.gov.tr (erişim tarih: 12.05.2015)
266. Bkz. Boş kalan 18 kadroda MEB hatası (08.02.2015) http://www.memurlar.net/haber/500365/ (erişim tarihi: 12.05.2015)
267. Bkz. MEB İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Özel eğitim alanında öğretmen alımı yapılmasına ilişkin http://ikgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_05/14041713_zeletm.pdf (erişim tarihi: 12.05.2015)
268. Bkz. MEB İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Branş bazında başvuru sayısı https://ilkatama.meb.gov.tr/branslaragorebasvuru.aspx (erişim tarihi: 30.05.2015)
269. MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün ilgili cevap yazısı.

beklenti olmayacaktır. MEB 2015 Hizmet-içi Eğitim Planı'na baktığımızda, sadece özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi müdürleri için yönetim seminerlerinin düzenlendiği görülmektedir.[270] Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin MEB'in sunduğu hizmet-içi eğitimlerden yararlanamaması, eğitim hizmetlerinin işleyişinde ve personel eğitiminde önemli bir sorunu da ortaya çıkarmaktadır. Bu kurumlarda çalışan öğretmenler MEB'in sunduğu yenilikleri takip edememekte, devlet okullarında çalışan meslektaşları ile aynı eğitim ortamlarında bulunamamakta ve destek eğitimi esnasında ürettikleri değerli bilgiyi ve önemli deneyimleri yine devlet okullarında veya MEB bünyesindeki diğer kurumlarda çalışan meslektaşlarına aktaramamaktadırlar.

İzleme çalışması kapsamında, kaynaştırma uygulamalarını ve destek eğitim hizmetlerini denetleyen ve öğretmen ve idarecilere mesleki rehberlik sunan müfettişlerin; özel eğitim, bütünleştirme ve kaynaştırma uygulamaları ile ilgili hizmet-içi eğitim alıp almadıkları da sorgulanmıştır. Ancak MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'ne gönderilen bilgi edinme başvurusunun yanlış birime yapıldığı, müfettiş eğitimlerinin MEB İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirildiği öğrenilmiştir. Ancak MEB 2015 Hizmet-içi Eğitim Planı'na bakıldığında kaynaştırma/bütünleştirme uygulamaları hakkında ya da özel eğitimde destek hizmetleri gibi konularda müfettişler için planlanan herhangi bir eğitimin olmadığı görülmüştür.

Bilgi edinme başvurusunda, hizmet-içi eğitimlerin öğretmenlere kimler tarafından verildiği de sorgulanmıştır. Öğretmen eğiticilerinin hangi nitelikler doğrultusunda seçildiği sorulmuştur. Genel müdürlükten alınan cevapta, alan uzmanı akademisyenler ile öğretmenler tarafından hizmet-içi eğitimlerin verildiği belirtilmiş, eğitimcilerin niteliklerine ilişkin bilgi verilmemiştir.

Takip eden soruda, ülke geneline verilen hizmet-içi eğitimlerinin akreditasyon durumu sorgulanmıştır. Hizmet-içi eğitimlerin akredite edilmesi; eğitimlerin içerikleri, organizasyonu, amaçları, hedef grupları, kullanılan eğitim materyallerinin niteliği ve niceliği, gelecekteki kalite güvencesi gibi konularda farklı kişi ve kurumlar tarafından verilen eğitimlerin birbiri arasında tutarlılığının sağlanması ve belli standartların takip edilmesi için önem teşkil etmektedir.[271] Fakat izleme çalışlarına verilen cevapta *"personel eğitiminin akreditasyonla ilgisi yoktur"* denilmiştir. Bu cevap, genel müdürlükte bilgi edinme başvurularına cevap veren ilgili personelin konu hakkında yeterli bilgisinin olmadığını düşündürmekte ya da genel müdürlüğün hizmet-içi eğitimlerin akreditasyonu konusunda dünyanın farklı ülkelerinde ve akademide yürütülen çalışmaları takip etmediğini göstermektedir. Diğer yandan genel müdürlük, hizmet içi eğitim programlarına katılan öğretmenlerin hizmet içi eğitim etkinliklerini değerlendirmek ve eğitim faaliyetlerinin kazanımlarını izlemek amacıyla anket yoluyla iki tür değerlendirme yapmaktadır.[272] Fakat bu anketlerle elde edilen değerlendirme sonuçlarının, gelecekte düzenlenecek olan hizmet-içi eğitimlerin tasarlanmasında ve kalite standartlarının belirlenmesinde nasıl etkili olacağı yönünde herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Hizmet-içi eğitimler planlanırken, "kaynaştırma okullarında görev alan öğretmenler ile özel eğitim öğretmenlerine eğitim ihtiyaç analizi yapılmakta mıdır ve eğer yapılıyorsa öğretmenler hangi konularda eğitim almaya gereksinim duymuştur" şeklindeki soruyu içeren bilgi edinme başvurusuna, *"eğitim ihtiyaçları, ihtiyaç analizi ile belirlenmektedir"* denilerek cevap verilmiştir. Ancak öğretmenlerin hangi konularda eğitim ihtiyacı olduğuna yönelik bilgi verilmemiştir. MEB internet sitesi üzerinden elde edilen bilgilere göre öğretmenlerin eğitim ihtiyaç analizleri on-line anketler yoluyla tespit edilmektedir.[273] 2014 yılında yapılan eğitim ihtiyaç analizinde öğretimteknolojileri ve materyal geliştirme, sınıf yönetimi, rehberlik ve özel öğretim yöntemleri en çok talep edilen eğitim konuları olmuştur.[274] "Rehberlik" ve "özel öğretim yöntemleri" isimli eğitim faaliyet-

270. Bkz. http://personel.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=108 (erişim tarihi: 13.05.2015)
271. Bkz. Eurydice, Avrupa'da öğretmenlik eğitiminde kalite güvencesi raporu, 2006. http://sgb.meb.gov.tr/eurydice/kitaplar/Avrupada_Ogretmenlik_Egitiminde_Kalite_Guvencesi/Avrupada_Ogretmenlik_Egitiminde_Kalite_Guvencesi.pdf(erişim tarihi: 13.05.2015)
272. Bkz. MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü hizmet-içi eğitim değerlendirme anketleri. http://oyegm.meb.gov.tr/www/anketler/icerik/23 (erişim tarihi: 13.05.2015) Bkz. MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, hizmet-iç eğitim ihtiyacını belirleme anketi. http://e-hedb.meb.gov.tr/anketler/index.php?sid=85241& (erişim tarihi: 13.05.2015)
273. Bkz. MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, hizmet-iç eğitim ihtiyacını belirleme anketi.http://e-hedb.meb.gov.tr/anketler/index.php?sid=85241&(erişim tarihi: 13.05.2015)
274. Bkz. MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, hizmet-iç eğitim ihtiyacını belirleme anketi genel değerlendirme sonuçları, 2014. http://oyegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/27111509_2014ylndadzenlenenhtiyabelirlemeanketigenelsonular.pdf(erişim tarihi: 13.05.2015)

leri, kaynaştırma ve özel eğitim alanı ile ilgili açık alt başlıklar içeren eğitimlerdir. Bu sonuçlar, öğretmenlerin özel eğitim ve kaynaştırma uygulamaları hakkında kendilerini yeterli hissetmediğini, bu nedenle ek eğitimlere ihtiyaç duyduklarını bize göstermektedir. Bu ihtiyacı karşılayacak gerekli eğitimlerin sağlanması, mümkün olduğunca çok öğretmenin erişimine uygun hale getirilmesi ve eğitimlerin ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilip sürdürülmesi öğretmenlerin mesleki gelişimleri için çok önemlidir. Ancak bunun ötesinde öğrencilerin nitelikli eğitim alarak eğitim hizmetlerinden faydalanmaları için de gereklidir.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Otizm-Engelli yakını
İhlâl Konusu	Öğretmenin otizm tanısı almış öğrenci ile çalışacak yetkinlikte olmaması
İhlâl Tarihi	15.09.2014
İhlâl Yeri	İstanbul
Başvurucunun İfadeleri	Oğlum normal bir ilkokulun 4. sınıfını bitirdi. Aynı okulda sınıf öğretmeni olarak görev yapıyordum. Bu yıl çocuğumu bir ortaokulun OÇEM sınıfına kayıt yaptırdım. 2 hafta sonra benim çabalarımla emekli bir sınıf öğretmenini ücretli öğretmen olarak bu sınıfa verdiler. Öğretmenin yanında yardımcı öğretmen ya da personel yok. Ben ve eşim tam zamanlı çalışıyoruz, fakat çocuğumun öğretmeni teneffüslerde ve öğle aralarında okulda olmamızı istiyor. Ayrıca, "ben bu çocukların eğitimini bilmiyorum" diyor ve BEP planını da bizden istiyor.

Tablo 3-35: İhlâl bildirimi

Tablo 3-35'de ifade edilen ihlâl bildiriminde görüleceği üzere, eğitim hizmetlerinde yeterli sayıda öğretmenin ve destek personelinin istihdam edilmemesi ve öğretmenin çalıştığı öğrenci grubu hakkında gerekli bilgi ve deneyime sahip olmaması, öğrencinin bireysel gelişimine ve eğitim ihtiyaçlarına uygun eğitim alamamasına neden olmakta, ayrıca öğrencinin okuldaki ihtiyaçları ebeveynleri için adeta tehdit unsuruna dönüştürülerek stres kaynağı olmaktadır. Bu nedenle, eğitim sistemi içinde ihtiyaç duyulan düzeyde personel istihdam etmek ve personelin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak Bakanlığın yerine getirmesi gereken ciddi bir sorumluluktur.

3.5. Engelli Bireylerin Eğitim Hayatında Yaşadığı Sorunlar

3.5.1. Engelli Bireylerin Eğitim Başlama Sürecinde Yaşadığı Sorunlar

Engelli bireyler eğitim farklı aşamalarında çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Eğitim sistemine dâhil olma aşaması da bu sorunların sıklıkla yaşandığı bir süreçtir. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, eğitsel tanılama ve değerlendirme işlemi için RAM'a başvuran bireylerden hastanelerden alınmış "engelli sağlık kurulu raporu"nun isteniyor olması sürecin en önemli problemlerinden biridir. Eğitim düzenlemelerinin hâlâ sağlık raporuna bağlı olması, sistem içinde insan hakları temelli anlayış yerine medikal modelin takip ediliyor olduğunun da bir göstergesidir.

Aşağıdaki ihlâl bildiriminde de bir örneği görülebileceği üzere, RAM'larda verilen ve öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını düzenleyen eğitsel değerlendirme raporunun, sağlık kurulu raporu ile düzenleniyor olması hatta bu raporda belirtilen engellilik düzeyi ile ilişkilendirilmesi öğrencilerin eğitim hakkını yeterince kullanamamalarına neden olmaktadır. Araştırmacılara ulaşan ihlâl bildirimine göre, down sendromlu bir çocuğu olan anne RAM'dan eğitsel değerlendirme raporu alarak bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde devlet desteği ile çocuğuna eğitim aldırmak istemektedir. Ancak çocuk için hastaneden verilen sağlık raporunun eğitim desteği için istenilen engellilik oranında olmaması nedeniyle, RAM tarafından öğrenci için eğitsel değerlendirme raporu verilmemekte ve eğitim desteği sağlanamamaktadır. Bunun sonucunda öğrencinin eğitime başlaması gecikmekte, gelişimi de olumsuz yönde etkilemektedir.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Down sendromu- Engelli Yakını
İhlâl Konusu	ÖERM'ye kayıt yaptıramama
İhlâl Tarihi	06.11.2014
İhlâl Yeri	İzmir
Başvurucunun İfadeleri	Down sendromlu 10 aylık bir kızım var. Bir devlet hastanesine özel eğitim alabilmesi için sağlık raporu başvurusunda bulundum, çocuk gelişimi uzmanları özel eğitim alması yönünde yazı yazmalarına karşın hastanede %25 sınırda rapor verildi. Bu rapor ile bir kuruma başvurdum ve çocuğumun eğitim alabileceği söylendi, fakat RAM'dan bir rapor istediler. RAM'a gittiğimde bu sağlık raporunun hiçbir işe yaramayacağı bana söylendi, çocuğumun eğitim alabilmesi için %50 ve üzeri rapor sonucu istediklerini öğrendim. Down sendromlu bir birey için en gerekli şey eğitimdir, eğitim almaları gerektiği uzmanlar tarafından sürekli söylenen bir şeydir. Peki neden buradaki prosedür veya ona benzer sorunlar yüzünden çocuğum eğitim alamıyor? Bu çocukların zekâ, beden ve dil gelişimlerinin yaşıtlarına göre geride olduğu ortadadır, bunu bile bile neden hâlâ eğitimlerinin önüne engeller konuluyor?

Tablo 3-36: İhlâl bildirimi

Eğitsel değerlendirme raporlarına ilişkin yaşanan bir diğer sorun da RAM, okul idaresi ve ilçe milli eğitim müdürlükleri arasında yaşanan koordinasyon problemleridir. Bir önceki izleme raporunda da belirtildiği üzere, engelli öğrencileri ve aileleri, RAM, okul idaresi ve milli eğitim müdürlükleri üçgeninde sıklıkla gidip gelmekte, bu kurumlara arasında yaşanan koordinasyon problemleri nedeniyle süreç içinde ek sorunlar yaşamakta, sonuç olarak öğrencilerin eğitimleri aksamaktadır.

Eğitsel değerlendirme raporu alındıktan sonra öğrenciler okula kayıt aşamasında da birçok sorunla karşılaşmaktadır. İdarecilerin okula engelli öğrencileri kayıt etmekte gösterdikleri direnç ya da kayıt aşamasından sora öğretmenlerin bu öğrencileri sınıfa kabul etmemek yönünde gösterdikleri olumsuz tutumlar öğrencilerin okula başlama ve okul koşullarına uyum sağlama aşamasında maruz kaldıkları sorunlardır.

İzleme çalışmaları sırasında alınan bir ihlâl bildiriminde de bu durumun bir örneği görülmektedir. Bildirimde yer alan bilgilere göre, engelli öğrenci anaokuluna kayıt ettirilmiş olmasına rağmen öğretmen ve idarecilerin olumsuz tutumları nedeniyle eğitimi esnasında sıklıkla sorun yaşamaktadır. Bu nedenle öğrencinin ailesi, eşit eğitim hakkı istemekte ve okul personelinden saygın muamele görmeyi talep etmektedir.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Engelli Yakını
İhlâl Konusu	Okul idarecilerinin ve öğretmenlerin engelli öğrenciye yönelik olumsuz tutumu
İhlâl Tarihi	24.09.2014
İhlâl Yeri	İstanbul
Başvurucunun İfadeleri	Anaokulunda ikinci yılımız ve diğer çocukların aileleri ile aynı ücreti ödediğimiz halde eşit muamele görmüyoruz. İdareciler ve öğretmen, çocuğumu okula almak istemiyor, gün içinde acilen arayıp çocuğumuzu eve götürmemizi istiyorlar. Şikayette bulunduğum halde durum aynı. Eşit eğitim hakki ve saygın bir muamele ile karşılaşmak istiyorum. Eğitim herkesin hakkı.

Tablo 3-37: İhlâl bildirimi

Medya izleme çalışmalarında elde edilen bir haberde ise Diyarbakır'da otizmli bir öğrencinin okula kayıt aşamasında yaşadığı sorun aktarılmaktadır. Habere göre öğrencinin babası, erken çocukluk döneminde bulunan otizmli çocuğu için üç farklı anaokuluna kayıt için başvuruyor, ancak hepsinden ret cevabı alıyor,

bunun üzerine çareyi Kamu Denetçiliği Kurumu'na başvurmakta buluyor. Kamu Denetçiliği Kurumu'nun ilçe milli eğitim müdürlüğü ile yaptığı görüşmeler olumlu sonuçlanıyor ve öğrenci tüm bu girişiler sonucunda bir anaokuluna kaydedilebiliyor. Sonucun bu öğrenci için olumlu olması elbette oldukça önemli bir gelişmedir. Ancak sürecin böylesine zorlayıcı, idarecilerin ise engelli öğrencilere karşı böylesine dirençli olması üstünde durulması gereken ve nedenlerinin etraflıca sorgulanmasına ihtiyaç duyulan bir durumdur.

OTİZMLİ öğrencinin okul zaferi

DİYARBAKIR'DA, otizm teşhisi konulan bir çocuğun herhangi bir anaokuluna kaydının yapılmaması üzerine baba M.I.A. Kamu Denetçiliği Kurumu'nun (ombudsman) kapısını çaldı. Çocuğunu anaokuluna kaydetmek için okul okul gezen baba 3 farklı okuldan da ret cevabı alınca çareyi kamu denetçisine gitmekte buldu. Konuyu değerlendiren Kadın, Çocuk ve Engelli Hakları Ombudsmanı Serpil Çakın, ilçe milli eğitim müdürlüğüyle yaptığı görüşmeler sonucunda çocuğun kaydının Dicle-kent Anaokulu'na yapılmasını sağladı. Çocuğun ve babanın zaferiyle sonuçlanan olay şöyle gerçekleşti:

Baba gezmedik okul bırakmadı

Diyarbakır Kayapınar Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM) atipik otizmli S.A'yı Ayşe Numan İlköğretim Okulu orası olmayınca da Dicle-kent Anaokulu'na yönlendirildi. Her iki taraftan da olumsuz dönüşüm alan baba, oğlunun yönlendirildiği Huzurevleri Anaokulu'ndan da olumsuz yanıt aldı. Bunun üzerine baba, Kadın, Çocuk ve Engelli Hakları Ombudsmanı Serpil Çakın'dan yardım istedi. Serpil Çakın'ın Diyarbakır RAM ve Kayapınar Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü ile yaptığı görüşmeler sonucu olumlu cevaplar alındı. S.A'nın kaydı Dicle-kent Anaokulu'na yapıldı. ▸▸ AHMET FATİH ERTURAN

Haber 3-14: 09.11.2014 tarihinde Star Gazetesi'nde yayınlanan haber

Yine yargıya intikal etmiş ve iç hukuk sürecinin tüketilmiş olması nedeniyle AİHM'e taşınmış bir davada da otizmli bir öğrencinin özel okula kayıt edilmemesi, kayıt sürecinde karşılaşılan sorunlara bir başka örnektir. İzleme çalışmalarında elde edilen medya verileri arasında, öğrenci annesinin AİHM önünde yaptığı protesto 2014 yılında en sık haber konusu olan olaylardan biridir. Haber detayına baktığımızda ise avukat olan annenin bu protestoyu AİHM'in yavaş işleyişine dikkat çekmek için gerçekleştirdiği görülmekte, sürecin eğitim gibi önemli bir konuda daha hızlı ilerlemesi gerektiğinin aksi takdirde öğrencinin mağduriyetinin her geçen gün daha da artığının altı çizilmektedir.

AİHM'ye çadır Avrupa'yı protesto için

OTİZMLİ çocuğu 8.5 yaşındaki Ozan Barış Sanlısoy'un eğitim hakkı için başlattığı hukuk mücadelesini Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) taşıyan avukat Sedef Erken, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde Strazburg'da AİHM'nin önünde çadır kuracak. Erken'e destek, otizmli çocuklar ve ailelerinden geldi. Dün İstanbul Adalet Sarayı'na gelen Otizm Dernekleri Federasyonu üyeleri "Ozan'ın eğitim hakkı, hepimizin çocuklarının eğitim hakkı" dedi. Sedef Erken de "Orada protesto etmek istediğim Türkiye değil Avrupa. Türkiye'de bir yılda alamadığımız hakkı, AİHM'den iki yıldır alamadık" dedi. ■ Ayşegül USTA / İSTANBUL

Ozan Barış Sanlısoy

SEVGİ TÜM ENGELLERİ AŞAR

Sedef Erken'e otizmli çocuklar da destek verdi.

Haber 3-15:02.12.2014 tarihinde Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan haber

3.5.2. Eğitimde Erişim Olanaklarından Kaynaklanan Sorunlar

Engelli bireylerin bağımsız yaşayabilmeleri ve diğer bireylerle eşit koşullarda eğitim hizmetlerine erişebilmeleri için, eğitim ortamlarının fiziki yapısında ve eğitim ortamına erişimi sağlayan ulaşım hizmetlerinde erişilebilirlik düzenlemelerinin yapılması, gerekli standartların sağlanması ve bu standartların kişinin eğitim hayatı boyunca sürdürülmesi çok önemlidir.

Ancak izleme çalışması kapsamında elde edilen medya verileri çerçevesinde engellilerin eğitim gördükleri kurumlara erişiminde ciddi sorunlar yaşandığı görülmektedir. Oysaki daha önceki bölümlerde detayları anlatıldığı üzere, 2006 yılından beri MEB eğitim hakkından yoksun kalması muhtemel öğrenciler için taşıma yoluyla eğitime erişim olanağı sağlamaktadır. Görülüyor ki MEB'in sunduğu taşıma hizmetine rağmen engelli öğrenciler hâlâ okullarına erişememekte ve eğitim hakkından mahrum kalmaktadır. Bir önceki izleme raporunda da belirtildiği üzere bütçe kısıtlamaları, tahsis edilen araçların öğrencilerin fiziki durumuna elverişli olmaması, servis yetkililerinin öğrencilerin sorumluluklarını almak istememeleri gibi sebeplerden dolayı taşıma hizmetleri aksamakta, sistem öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verememektedir.

Aşağıdaki haberde görüldüğü üzere tekerlekli sandalye kullanıcısı olan öğrenci, taşıma hizmeti sunan servisin rampalı olmaması nedeniyle okula gidememekte, okul ortamında verilen eğitim hizmetinden yoksun kalmaktadır.

EĞİTİM HAKKINI GERİ İSTİYOR

Evinden 6 kilometre uzaktaki ortaokula gidemeyen bedensel engelli, 14 yaşındaki Şevval Dilara Kurt'un tek isteği eğitimine devam edebilmek

YATAĞA MAHKUM EDİLDİM

2000 yılında erken doğum nedeniyle 'beyinde su toplanması' olarak bilinen 'Hidrosefali' hastalığı teşhisi konulan Dilara, yıllardır yürüyemiyor. Mustafa Münevver Olağaner İlköğretim Okulu'na giden Dilara, okulunun ilkokula dönüştürülmesi ile birlikte evine 6 kilometre uzaklıkta bulunan Başöğretmen Ortaokulu'na kaydedildi. Tekerlekli sandalyeye bağlı yaşayan Şevval Dilara Kurt, okulun eve uzaklığı ve servislerde rampa olmaması nedeniyle 2 aydır okula gidemiyor. Dilara, hayatla tek bağlantısının okul olduğunu anlatırken, defalarca dilekçe göndermelerine rağmen sistemin kendisini yatağa mahkum ettiğini söylüyor.

TEK ÇIKIŞ YOLU EĞİTİM

Babası 7 yıl önce bir kazada ölen Dilara'nın annesi Selda Kurt da sağlık çalışanı olarak görev yapıyor. Dilara'nın bütün bakımını anneannesi, 65 yaşındaki Döne Kurt yapıyor. Kızı Şevval Dilara'nın eğitimle bir çok mesafe aldığını anlatan gözü yaşlı anne Selda Kurt, 2 çocuğunun okuldan geri kalmasını istemediğini, pek çok zorluklara eğitimle göğüs gerdiklerini anlattı. Anne eğitimin kızının tek çıkış yolu olduğunu belirterek, yetkililerden destek istedi. Şevval Dilara da, "Arkadaşlarımı ve okumayı, derslerimi özledim. Evde eğitim görmek istemiyorum. Biri bu sesi duysun, ne olur beni eve mahkum etmeyin, yeter artık" sözleriyle tepki gösterdi.

■ Hüseyin TUCCAR/DHA

Haber 3-16:21.11.2014 tarihinde Posta Gazetesi'nde yayınlanan haber

Bir başka haberde ise Gaziantep'te 7 ve 10 yaşındaki iki görme engelli öğrencinin evlerinden 47 km uzaklıktaki görme engelliler okuluna gitmek için minibüs kullanmak zorunda oldukları ifade edilmiş, öğrencilerin okul yolunda ciddi sıkıntılar yaşadıkları, her sabah ilk derse geç kaldıkları belirtilmiştir. Servis olmadığı için minibüs kullanmak durumunda olan bu öğrencilerin taşımalı hizmetten yararlanamadıkları görülmektedir. Bu durumda taşımalı hizmet ağının ülke genelinde genişletilmesi, hizmete ihtiyacı olan öğrencilerin RAM'lar ve il/ilçe özel eğitim kurulları tarafından her eğitim öğretim yılı başında düzenli olarak tespit edilmesi ve bu hizmete ayrılan bütçenin arttırılması gerekmektedir.

ÇİLE YOLU

NİZİP'TEN GAP GÖRME ENGELLİLER OKULU'NA EĞİTİM GÖRMEK İÇİN GELEN 10 YAŞINDAKİ RÜMEYSA AKKUŞ İLE 7 YAŞINDAKİ AHMET EFE ATOĞLU OKULLARINA GELİŞ VE DÖNÜŞLERDE 47 KİLOMETRELİK YOLDA BÜYÜK SIKINTI YAŞIYOR. OKULA DOLMUŞLA GİDİP GELEN GÖRME ENGELLİ ÖĞRENCİLER YETKİLİLERDEN YARDIM BEKLİYOR.

Doğuştan görme engelli olan 3. sınıf öğrencisi Rümeysa Akkuş (10) ile beynindeki tümör nedeniyle görme özelliğini yitiren 1. sınıf öğrencisi Ahmet Efe Atoğlu (7)'nun yaşadığı sıkıntı bitmek bilmiyor. GAP Görme Engelliler Okulu'nda eğitim gören Rümeysa ve Ahmet Efe, şehir merkezine uzak ilçelerden Nizip'te ikamet ettiklerinden dolayı her gün 47 kilometrelik yolda yaşadıkları sıkıntıların son bulmasını istiyor. Rümeysa, annesinin yardımı ile okula giderken, Ahmet Efe ise annesinin 10 aylık kardeşiyle ilgilendiği için tek başına okula gidiyor. Servis olmadığı için her gün okula dolmuşla giden öğrenciler, ilk derse sürekli geç kalıyor.

AİLELER YETKİLİLERDEN YARDIM İSTİYOR

Telgraf GÜNÜN HABERİ

TELGRAF

Haber 3-17: 21.11.2014 tarihinde Gaziantep Telgraf Gazetesi'nde yayınlanan haber

Eğitim kurumlarına erişim olanaklarında, şehir içinde sunulan ulaşım hizmetlerinin de büyük payı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu hizmetlerin sunumunda yaşanan aksaklık ve eksiklikler öğrencilerin okullarına erişimini olumsuz yönde etkilemekte, eğitim imkânlarından yoksun kalmalarına neden olmaktadır. Özellikle taşımalı eğitim yapılmayan bölgelerde ikâmet eden öğrenciler ile yükseköğretim kurumlarında eğitim gören öğrencileri ilgilendiren bu hizmetler, öğrencilerin eğitim kurumlarına erişebilmelerinde kritik öneme sahiptir. Ancak medya verilerinde tespit edilen bir habere göre, öğrencinin evinin önünden geçen ve üniversitesine erişimini sağlayan otobüs hattının herhangi bir gerekçe olmadan kaldırılmış olması öğrencinin eğitime erişimini engellemektedir. Bu noktada belediyelerin gerekli sorumlulukları alması ve öğrenciler için ilgili düzenlemeleri sağlamaları gerekmektedir.

İETT, engelli öğrenciyi okulundan etti

Beylikdüzü'nde oturan Fatih Üniversitesi öğrencisi engelli genç kız, okuluna giden İETT hattının kaldırılması yüzünden üniversiteyi bırakmak zorunda kaldı. Tekerlekli sandalyesiyle sadece İETT'nin araçlarına binebilen genç kız için, arkadaşları sosyal medya üzerinden kampanya başlattı. Öğrenciler, İETT'den kaldırılan hattı geri istiyor.

Engellilerin sosyal imkanlar ve toplu taşıma araçlarından daha etkin şekilde yararlanması için hem kamu kurumları hem de sivil toplum kuruluşları çeşitli tedbirler alırken İstanbul'da ilginç bir olay yaşandı. İETT, Fatih Üniversitesi öğrencilerinin kullandığı toplu taşıma hattını kaldırınca en büyük sıkıntıyı engelli bir öğrenci yaşadı. İngilizce öğretmenliği ikinci sınıfında okuyan Seda Dil, okula giderken sadece engellilerin kullanımına uygun hazırlanan İETT otobüslerine binebiliyordu. Hat kaldırılınca okul yolu da kesildi.

Dil'in emekli öğretmen olan babası şimdi kara kara düşünüyor. Kızının özel durumu nedeniyle zor imkânları sonuna kadar zorlayarak okumasını sağlamış. Bursa'da ikamet eden aile, Fatih Üniversitesi'ni kazanan kızları için İstanbul Beylikdüzü'nde ev tutmuş. Tek otobüse binerek okuluna ulaşabilen Seda Dil, iki yılı başarıyla bitirmiş. Ancak Dil'in bütün rüyaları, evinin önünden geçen ve her sabah yüzlerce öğrencinin de kullandığı 76F İETT hattının kaldırıldığı haberi ile kâbusa dönmüş.

Okuldaki arkadaşları ve hocalarının desteği ile eğitimine devam etmek istediğini vurgulayan üniversite öğrencisi, bu şartlarda okula gitmesinin mümkün olmadığını söylüyor. İlköğretim ve lisede de okula yürüyerek gidebildiğini, rahatsızlığı ilerleyince tekerlekli sandalye kullanmak zorunda kaldığını anlatan Dil yaşadığı sıkıntıyı şu sözlerle dile getiriyor: "Üniversitenin Toplumsal Duyarlılık Merkezi olduğu için onlar ısrar yolundan ilerliyorlar benimle. Okul içinde rahatım ama üniversiteye gidene kadar zorluk çekiyorum. Geçen sene ev tuttum ve evi tutarak 76F Hattı'nın durağına yakın bir yerde olmasını tercih ettim. Çünkü akülü arabayı yağmurda kullanamıyorum. Bu hat okulun içine kadar giniyordu ve benim için rahatlık sağlıyordu. Ama bu sene bu hat kaldırıldığı için artık okula gidemiyorum. Eğer bu hat geri getirilmez ya da başka bir hat konulmazsa okulumu dondurmak zorunda kalacağım. Belediye yetkilileriyle konuştum. Bana özel halk otobüslerini kullanın, dediler. Ancak onlar engellilerin kullanımına uygun değil." ORHAN FIRAT İSTANBUL CİHAN

Haber 3-18: 01.10.2014 tarihinde Zaman Gazetesi'nde yayınlanan haber

Medya taramalarında sıklıkla karşılaşılan durumlardan biri de gerekli ulaşım ve bakım hizmetlerinin engelli öğrencilere sunulmaması nedeniyle öğrencilerin okula erişimini sağlamak amacıyla velilerin kendi özel hayatlarından önemli derecede fedakârlık yapmak zorunda kalmalarıdır.

Hayatını engelli çocuğuna adadı

Serik'te emekli sınıf öğretmeni 61 yaşındaki Ali Koyak ve eşinin, bedensel engelli oğullarının eğitimi için verdikleri mücadele görenleri duygulandırıyor.

Oğulları 17 yaşındaki Murat Hüsnü Koyak'ı her gün 10 kilometre uzaklıktaki okula götürüp getiren çift, bütün gün okulda bekleyip, teneffüs aralarında da çocuklarının ihtiyaçlarıyla ilgileniyor. Serik'e bağlı Büyükbelkıs Mahallesi'nde oturan 2 çocuk babası emekli sınıf öğretmeni Ali Koyak ve eşi ev kadını 57 yaşındaki Fahriye Koyak, bedensel engelli çocukları Murat Hüsnü Koyak'ın eğitimi için büyük çaba harcıyor. Koyak çifti, Serik Anadolu Lisesi 10'uncu sınıf öğrencisi Murat Hüsnü Koyak'ı, her gün otomobille 10 kilometre uzaklıktaki okula götürüp getiriyor. Çift çocuklarını tekerlekli sandalyeyle sınıfa bırakırken, gün boyunca okuldan ayrılmıyor. Teneffüs aralarında da Murat'ın ihtiyaçlarını gideren anne- babaya, okul yönetimi de destek veriyor.Diğer oğulları 19 yaşındaki Yasin'in normal olduğunu ve lise 11'inci sınıfta eğitimini sürdürdüğünü belirten Ali Koyak, Murat'ın ise 'Bowen Sendromu' nedeniyle doğuştan bedensel engelli olduğunu kaydederek şunları söyledi. Oğlum çok başarılı bir öğrenci. İlkokul yıllarında olduğu gibi lisede de kendi imkanlarımızla her gün okula getiriyorum. Ders bitimine kadar okulda bekliyorum. Teneffüs aralarında ihtiyaçlarını ben ve eşim karşılıyoruz. Tabi okul yönetimi de elinden gelen desteği bize veriyor. Onu okula getirip götürmekten dolayı bir sıkıntım yok. Biz onun eli ayağıyız. İmkanlarımız dahilinde ona her türlü desteği veriyoruz. Üniversite döneminde de aynı şekilde oğlumuzun yanında olacağız. Ölünceye kadar ona her türlü desteği vereceğim.

Oğlu Anadolu Lisesi'ni kazandığında büyük sevinç yaşadığını anlatan Fahriye Koyak da, Oğlum çok çalışkan bir öğrenci, doğuştan rahatsızlığı var ama çok başarılı dedi.Anne ve babasından aldığı destekle eğitimini sürdüren Murat Hüsnü Koyak ise Anne ve babam, elim ayağım. Bana çok büyük destekleri var. Okula gelip gitmemde sürekli yanımdalar. Her türlü ihtiyacımı karşılıyorlar. En büyük idealim tasarım mühendisi olmak, sosyal ve fen derslerini çok seviyorum diye konuştu. Murat Hüsnü Koyak'ın en başarılı öğrencilerden olduğunu aktaran okul müdürü Şerif Ramazan Kaplan, okul yönetimi olarak aileye ve çocuklarına destek vermeye çalıştıklarını anlattı. Anne ve babanın Murat Hüsnü için gösterdiği özverinin önemine işaret eden Kaplan, Bu özveri ve bu destek, bu tür rahatsızlıkları olan öğrenciler için örnek olmalı dedi.

Haber 3-19: 29.11.2014 tarihinde Antalya Beyaz Gazetesi'nde yayınlanan haber

3.5.3. Okulların Konumuna İlişkin Sorunlar

İzleme çalışması kapsamında elde edilen medya verilerinde engelli öğrencilerin özellikle özel eğitim okullarına erişim nezdinde önemli sorunlar yaşadığı görülmektedir.

Özel eğitim okullarının illerde bulunmaması ya da var olan özel eğitim okullarının öğrenci yetersizliği ile kapanması, bir önceki raporda üzerinde özellikle durulan sorunlardı. Bu sorunlara ek olarak, öğrencilerin yerleşim yerlerinden uzaktaki özel eğitim okullarına gitmek zorunda bırakılmaları bu sene medya verilerinde öne çıkan haberlerdir.

İstanbul Fatih'te bulunan İşitme Engelliler Özel Eğitim Meslek Lisesi'nin eğitim öğretim yılı başlamadan çok kısa bir süre önce, öğrencilere ve velilere danışılmadan 50 km uzaklıkta başka bir ilçeye taşınması protestolara neden olmuştur. Yeni taşınılan okulun ıssız bir bölgede kurulması, fiziki alt yapısının öğrencilerin eğitimine uygun olmaması ve hastane ve diğer önemli merkezlere bir hayli uzakta kalması, öğrencilerin okula ulaşmak için servisle uzun saatler yolculuk yapmak zorunda bırakılması bu protestolarda veliler tarafından dile getirilen kaygılar olmuştur.

Sürgüne protesto

İstabul'da Fatih Özel Eğitim Meslek Lisesi'nin Vatan Caddesi'ndeki yerine 50 km. uzaklıktaki Büyükçekmece Tepekent'e taşınması öğrenci ve veliler tarafından okul önünde protesto edildi. Gazetemizin gündeme getirdiği Avrupa yakasının tek işitme engelliler lisesinin 50 km. uzağa taşınması birçok öğrenciyi zor durumda bıraktı. Çocukları için dün eylem yapan velilere İşitme Engelliler Derneği, Engelli Hakları Atölyesi, Türkiye Sakatlar Derneği, Eğitim Sen de destek verdi. Grup, "Okuluma dokunma", "Susma haykır, eğitim haktır" sloganlarıyla Vatan Caddesi'ne yürüdü.

OKULUMUZU GERİ İSTİYORUZ!

Haber 3-20: 30.09.2014 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan haber

Bir başka haberde ise Antalya'da TEOG sınav sonucuna göre evinden 150 km uzaklıktaki bir okula yerleştirilen hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencinin yaşadığı sorun dile getirilmektedir. Sınav sonucu olmadan dahi mesleki eğitim kurumlarına yerleşme hakkı bulunan öğrencinin ailesi, merkezi sistemle yapılan yerleştirmenin çocuklarını mağdur ettiğini dile getirmekte ve öğrencinin evine yakın bir okula yerleştirilmesini talep etmektedir.

Özel eğitim alması gereken öğrenci evinden 150 km uzaktaki okula yerleştirildi

TEOG sınavı mağdurlarının sayısı her geçen gün artıyor. Antalya'da 14 yaşındaki Mert Can Yıldız, 150 kilometre uzaktaki Gündoğmuş ilçesinde bir okula yerleştirildi. Oysa Mert'in, hafif derecede zihinsel engelli olduğu için özel eğitim alması gerekiyor. Dolayısıyla sınava daha girmeden evine en yakın özel mesleki eğitim kurumuna yerleşme hakkı bulunuyor. Annesi Neslihan Yıldız, oğlunu, 2,5 saatte ulaştırılan okula göndermesinin mümkün olmadığını belirterek, "Biz bu okulu tercih etmedik. Bir vek izin vermeden nasıl yerleştirdi? Evime yakın bir yerde okumasını istiyorum," dedi. ANKARA BAŞ GÜNDEM 05

Haber 3-21: 30.08.2014 tarihinde Zaman Gazetesi'nde yayınlanan haber

3.5.4. Okullarda Yaşanan Fiziki Erişim Sorunları

Okulların fiziki erişilebilirlikleri de erişim bağlamında yaşanan sorunların temel kaynaklarından biridir. İzleme çalışması kapsamında ne yazık ki okulların fiziki erişilebilirlikleri okul bazında sorgulanamamış, MEB merkez teşkilatındaki ilgili birimlere yöneltilen bilgi edinme başvuruları yolu ile okullardaki erişilebilirlik düzenlemelerine ilişkin bilgi edinilmeye çalışılmış, fakat çalışma sonunda ilgili veriye ulaşılamamıştır. Bu nokta izleme çalışmasına medya verileri yol göstermiş, özellikle Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oy kullanmak için okullara giden engelli vatandaşların yaşadığı sıkıntılar okullara erişim sorunun ülke genelinde ne denli yoğun ve yaygın olduğunu gözler önüne sermiştir.

Engelli vatandaşın oy kullanma çilesi

Cumhurbaşkanlığı seçimleri için oy verme işleminin devam ettiği Hakkari'nin Yüksekova ilçesinde yaşayan bedensel engelli Sedat Korkmaz, ticari bir aracın bagajından geldiği okulda oy kullandı.

Türkiye'nin 12. cumhurbaşkanının belirleneceği seçimlere Yüksekovalı vatandaşlar yoğun ilgi gösterirken, engelli vatandaşlar ise oy kullanmada zorluk yaşadılar. Yüksekova'da oyunu kullanmak için geldiği Cumhuriyet Ortaokulu'nda merdivenleri çıkamayan bedensel engelli Sedat Korkmaz'a, çevredekiler yardımcı oldu. Tekerlekli sedye ile aracın bagajından alınan Korkmaz, merdivenlerden güçlükle okulun ikinci katına çıkarılarak oy işlemlerinin yapılacağı 1038 Nolu sandığın bulunduğu sınıfa götürüldü. Korkmaz, burada sandık görevlilerinin yardımı ile oyunu kullandı.

Oy işleminden sonra basın mensuplarına konuşan engelli Sedat Korkmaz, daha öncede aynı sıkıntıyı yaşadığını belirterek, söz konusu sıkıntıyı sürekli gündeme getirmeye çalıştıklarını, fakat bunun için herhangi bir önlemin alınmadığını söyledi.

Duyarsızlıktan ve ilgisizlikten dolayı bu tür sıkıntıları yaşadığını aktaran Korkmaz, "Benim yasal hakkım olan bu oyu sonuna kadar diretip kullanacağım. İçinde olduğumuz süreçte bir oyun çok önemli olduğuna inanıyorum. Bu kutsal oyu da kullanmak benim demokratik hakkımdır. Bu hakkımı kullanmak için geldim ve kullandım. Seçim herkese hayırlı olsun" dedi. ■ İHA

Haber 3-22: 11.08.2014 tarihinde Erzurum Pusula Gazetesi'nde yayınlanan haber

Engellilerin oy çilesi

Samsun'da Cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşlı ve engelli vatandaşlar için oy verme işlemi, adeta işkenceye dönüştü. Engelli ve yaşlıların oy vereceği sandık yüksek kat lara ahınca sandığa gitmekte zorluk çeken vatandaşlardan bazıları bayıldı

Haber 3-23: 11.08.2014 tarihinde Haber Gazetesi'nde yayınlanan haber

3.6. Engellilerin Eğitim Hayatında Maruz Kaldıkları, Kötü Muamele, Şiddet, Taciz ve İstismar Olayları

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre engelli çocuklar ve yetişkinler, engelsiz akranlarına oranla şiddet vakalarına daha fazla maruz kalmaktadır. Örgütün 2012 yılında yayınladığı bir raporda, dünya genelinde 1990 ile 2010 yılları arasında yayınlanan rapor ve akademik çalışmalar taranarak engelli kişilerin maruz kaldığı şiddet vakaları ile ilgili durum tespiti yapılmıştır. 21.557 engelli kişinin maruz kaldığı vakalar incelenerek oluşturulan analiz raporunda engelli çocuklarının engelsiz akranlarına göre 4 kat daha fazla şiddet mağduru olduğu görülmüş, 3,6 kat daha fazla fiziksel şiddet, 2,9 kat daha fazla ise cinsel şiddet mağduru olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca zihinsel engelli çocukların da engelsiz akranlarına kıyasla 4,6 kat daha fazla cinsel şiddet mağduru olduğu ortaya konmuştur.[275]

UNICEF'in 2005 yılında yayınladığı başka bir raporda[276] ise engelli çocukların eğitim ortamlarında sıklıkla farklı tür ve oranlarda şiddete maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Raporda engelli çocukların okul yolunda, sınıf ve okul ortamında, okullar yatılı ise yatakhanelerde akranlarının, öğretmenlerinin ve okul personelinin şiddetine maruz kaldığını ortaya koymuştur.

İzleme çalışması kapsamında bu bilgilerden hareketle, MEB ve YÖK'e sorular sorularak engelli öğrencilere yönelik kötü muamele, şiddet, taciz ve istismar olayları hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Bilgi edinme başvurularında;"kurumunuza öğrenciler tarafından (veya yakınları tarafından) engelliliği nedeniyle kendisine (ya da yakınına) ayrımcılık, kötü muamele yapıldığı ya da şiddet gördüğü gerekçesiyle herhangi bir başvuru yapılmış mıdır, son üç yılda alınan başvuru sayısı nedir, başvurularla ilgili hangi işlemler yapılmıştır" diye sorulmuştur. Ancak hem MEB'ten hem de YÖK'ten alınan cevaplarda kurumlara bu konuda herhangi bir başvurunun yapılmadığı tespit edilmiştir. Kurumların kendi internet sitelerinde bu konuya ilişkin sunulmuş herhangi bir veriye de rastlanmamıştır. Bu nedenle izleme çalışması kapsamında, engelli öğrencilere yönelik kötü muamele, şiddet, taciz ve istismar olayları hakkındaki verilere ulaşmak için medya analizlerinden faydalanılmıştır.

2014 yılı medya takip verilerine bakıldığında engelli bireylerin eğitim hakkının doğrudan veya dolaylı ihlâl edildiğini raporlayan 640 habere erişilmiştir. Bu haberlerin konu dağılımlarına baktığımızda ise 106 haberin engelli kişilerin eğitim ortamında maruz kaldığı şiddet ve kötü muameleye ilişkin olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin engelli öğrencilere, özellikle de zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilere uyguladıkları fiziksel şiddete ilişkin vakalar erişilen medya verilerinde en sık konu edilen ihlâllerdir.

275. Bkz. Dünya Sağlık Örgütü, 2012. *Prevalence and risk of violence against adults with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies.* http://www.who.int/disabilities/publications/violence_children_lancet.pdf?ua=1 (erişim tarihi: 01.06.2015)
276. Bkz. UNICEF, 2005. *Violence against disabled children.* http://www.unicef.org/videoaudio/PDFs/UNICEF_Violence_Against_Disabled_Children_Report_Distributed_Version.pdf (erişim tarihi: 01.06.2015)

O öğretmene öğrencimiz yok!

Çanakkale'de, down sendromlu öğrenciye şiddet iddiası velileri çileden çıkardı. "Öğretmen görevden alınsın" diyen veliler, öğrencilerini okula yollamıyor. S14

Haber 3-24: 02.05.2014 tarihinde Radikal Gazetesi'nde yayınlanan haber

Haber 3-24'de yer alan haberin detayları incelendiğinde MEB'e bağlı bir ortaokulun özel eğitim sınıfında eğitim alan öğrencinin öğretmeninden şiddet gördüğü bildirilmektedir. Haber metninde öğrenci velisinin Başbakanlık İletişim Merkezi'ne (BİMER) başvurduğu belirtilmektedir.

Atakan'a otistikler okulunda dayak

Antalya'da, Otistik Özel Eğitim Merkezi öğrencisi 11 yaşındaki Atakan Baz'ın kollarında morluklar gören aile soluğu okulda aldı. Çocuğun kendi kendine zarar verdiğini öne süren yönetim, Atakan'ı okuldan attı. Anne 'Kimse kendi dirseğini ısıramaz' diye savcılığa başvurdu. GÜNCEL ▸▸ 18

Haber 3-25: 03.03.2014 tarihinde Star Gazetesi'nde yayınlanan haber

Haber 3-25'de ise otizm tanısı almış öğrencilere eğitim hizmeti sunan MEB'e bağlı Antalya'daki bir özel eğitim okulu ve iş eğitim merkezinde öğrencinin öğretmeninden şiddet gördüğü ifade edilmekte, haberin içeriğinde öğrenci annesinin savcılığa başvuru yaptığı bildirilmektedir.

Selen sınıfta yalnız kaldı

Engeli nedeniyle okuldan uzaklaştırmak istenilen Selen'e okulu ve sınıf öğretmeni sahip çıkarken veliler utanç verici bir eyleme imza atarak dün çocuklarını okula göndermedi

ILGI GÖRMESI GEREKIRKEN YALNIZLIĞA ITILDI

KONU TAKIP ALTINDA

Antalya'da yüzde 30 bedensel engeli bulunan ve özel eğitim verilmesi gereken Piri Reis İlkokulu 2'nci sınıf öğrencisi Selen Sargın ile ilgili sorun yeni bir boyut kazandı. SABAH Akdeniz'in konuyu gündeme taşımasından sonra toplumun büyük bir kesiminden tepki çeken olay sonrası okul yönetimi ve sınıf öğretmeni Selen'e özen gösterdi, arka sıralarda oturan çocuk ön sıraya oturtuldu. Bu olumlu gelişmeye karşı diğer öğrenci velileri olaya özen-

GÜL YÜCEL

OKUL İLGİ GÖSTERDİ

SABAH Akdeniz'de dün 'Selen'e göre eğitim şart' başlığı ile yayınlanan haberin ardından küçük Selen'in en ön sıraya alındığını belirten baba Cevat Sargın ise, "Kızımın eğitimi artık yakından takip ediliyor ve gerekli ilgi gösteriliyor. Keşke bunlar daha önce olsaydı. Selen çok çabuk

tepki verebilen bir çocuk. Kendisine gösterilen ilgiyi fark ediniz onun da ö... artır" dedi.

SINIFTA YALNIZ KALDI

Yaşanan olumlu gelişmelere rağmen diğer öğrenci velilerinin davranışlarında bir değişiklik olmadığını aktaran Baba Sargın, "Diğer öğrenci velileri durumu protesto ettikleri için çocuklarını okula göndermediler. Selen şu an sınıfta yalnız. Selen'i okuldan almanıza kadar diğer veliler çocuklarını okula göndermemek konu almışlar. Sınıfta şu an yalnızca Selen ve öğretmen var" ifadelerini kullandı.

YASANAN gelişmeleri değerlendiren Antalya İl Milli Eğitim Müdürü Osman Nuri Gülay, Selen Sargın olayı ile ilgili ilk kez konuştu. SABAH Akdeniz'in sorularına cevap veren İl Milli Eğitim Müdürü Gülay, "Arkadaşlarımız konu üzerinde çalışıyorlar. Hem Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM) uzmanları hem de müfettişlerimiz konuyu inceliyorlar. Onların hazırlayacakları raporlara göre hareket edeceğiz. Hiçbir konu çözümsüz değildir. Bütün çözümsüzlüklerin çözüm noktası eğitimdir" ifadelerini kullandı.

SELEN'E her konuda sahip çıkacaklarını aktaran Gülay, "Çocuk bizim çocuğumuz, okul bizim okulumuzdur. Öğretmenimiz çocuklara sahip çıkacak ve onların sorunlarını eğitim sistemi içinde çözecektir. Böyle bir sorun okul, öğretmen, ailé ve velilerin işbirliği ile çözümlenir. Şu anda Muratpaşa Kaymakamımız veliler ile görüşmelerini sürdürüyor. Mutlaka bir çözüm bulunacaktır. Ancak velilerin çocuklarını topluca okula göndermemeleri yanlıştır ve suçtur. Herkes çözümü eğitimin içinde aramalıdır" diye konuştu.

Haber 3-26: 24.10.2014 tarihli Sabah Gazetesi Akdeniz Eki'nde yayınlanan haber

Antalya'da yaşanan bir başka olayda ise engelli bir öğrencinin sınıfta istenmediği için diğer öğrencilerin velileri tarafından protesto edildiği, bu nedenle sınıfta yalnız bırakıldığı ifade edilmektedir. Haber metninde konunun il milli eğitim müdürlüğüne taşındığı bildirilmekte ve RAM'ın konu hakkında araştırma yaptığı vurgulanmaktadır.

İzleme çalışmalarına bireysel ihlâl bildirimi yoluyla ulaşan bir başka ihlâl bildiriminde ise otizm tanısı almış öğrencinin eğitim gördüğü OÇEM sınıfında darp edildiği bildirilmekte, öğrencinin ebeveyninin konu ile ilgili il ve ilçe milli eğitim müdürlüklerine dilekçe ile başvuru yaptığı belirtilmektedir. Üst kurumlara ve yargıya intikal eden tüm bu olayların MEB kayıtlarında bulunmuyor olması MEB'ten alınan verilerin doğruluğunu bu noktada sorgulamamıza neden olmaktadır.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Otizm – Engelli Yakını
İhlâl Konusu	Okulda darp ve kötü muamele
İhlâl Tarihi	04.12.2014
İhlâl Yeri	İzmir
Başvurucunun İfadeleri	Oğlum *** Ortaokulu OÇEM sınıfına devam ediyordu. Olay günü eve geldiğinde vücudunun çeşitli yerlerinde tırnak izleri vardı. Darp raporu aldık. Olay günü öğretmenini aradığımda, "ne olduğunu bilmediğini" söylerken, oğlumun okuldan atılması için sayısız girişimde bulunan diğer öğretmen ertesi gün oğluma darp olayını sınıf arkadaşının yaptığını söyledi. Bana bu durum inandırıcı gelmedi. Güvenli bulmadığım için şu an oğlumu okula gönderemiyorum. *** ilçe ve İzmir il milli eğitim müdürlüklerine şikayet dilekçesi verdim ama bu süre zarfında oğlumun eğitim alamaması beni çok üzüyor.

Tablo 3-37: İhlâl bildirimi

Takip eden haberlerin her ikisinde de zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin eğitim aldıkları kurumlarda fiziksel şiddete maruz kaldıkları bildirilmiştir. Kurumların yapılarına baktığımızda ise her iki haberde de eğitim verilen kurumların dernekler bünyesinde açılmış eğitim kursları oldukları görülmektedir. Bu noktada akla gelen sorular, MEB tarafından ruhsatlandırılan bu kursların denetimleri nasıl, ne sıklıkta ve kimler tarafından yapıldığıdır?

GERÇEK KÖTÜ RUH

Sapanca'da otistik çocuklara eğitim veren özel kurumda iki delikanlıya atılan dayağın görüntüleri sosyal medyayı sarstı. Görüntüleri, 'şiddet'ten işten çıkarılan bir öğretmenin okuldan 'intikam almak' amacıyla yaydığı anlaşıldı.

Taylan YILDIRIM/DHA

İZMİRLİ nöroloji uzmanı Prof.Dr. Ayşegül Öğmegül, uzman cerrah Osman Koçbeker ile hayatını birleştirip, Konya'ya yerleşti. Meram Tıp Fakültesi Hastanesi'nde akademik kariyer yapan Prof. Öğmegül, iki yıl arayla iki erkek çocuk dünyaya getirdi. Ancak önce 5 yaşındayken büyük oğul Ata Sinan Koçbeker'e ardından da o dönem 3 yaşında olan kardeşi Bumin Yılmaz Koçbeker'e otistik teşhisi kondu. Hayatını otistik iki oğluna adayan Prof. Öğmegül, 2013 Nisan'ına kadar çocuklarının eğitimini Konya'da sürdürse de, eşinden ayrıldıktan sonra otistik çocuklar için özel eğitim kurumları bulunan Sapanca'ya yerleşti.

AYDA 6 BİN TL'YE DAYAK

YÖK'ten özel izinle Sapanca Devlet Hastanesi'nde çalışmaya başlayan Prof. Öğmegül, bir süre sonra, ayda 6 bin TL verdiği özel okula giden şu anda 20 yaşındaki Ata Sinan ile 18 yaşındaki Bumin Yılmaz'ın ürkek davranışlarını fark etti. İki oğlunun gelişiminin özel eğitime rağmen olumsuz seyretmesi üzerine, Prof. Öğmegül, geçen nisanda ücretsiz izin alıp İzmir'e taşındı. İzmir'deki başka bir kurumda çocukları eğitim almaya başladı.

VALİLİK SORUŞTURUYOR

Ancak geçen 24 Haziran'da, sosyal medyada Sapanca'daki eğitim merkezi için "KODDER'de eğitim böyle" başlığıyla yayınlanan görüntüler, skandalı ortaya çıkardı. Prof. Öğmegül, görüntülerde, okul öğretmenleri S.Ç. ve C.U.'nun iki oğluna hakaretler yağdırdığını, tartaklayıp kulaklarını çektiğini gördü. Prof. Öğmegül soluğu savcılıkta alıp suç duyurusunda bulunurken, görüntüleri, başka bir öğrenciye uyguladığı şiddet sonrası okuldan atılan öğretmen C.U.'nun, intikam amacıyla sosyal medyaya yaydığı anlaşıldı. Eğitim merkezinden Öğmegül'e yapılan yazılı açıklamada da, öğretmenlerin 'eğlenmek için' öğrencilere dayak atıp kayda aldıkları belirttikleri öğrenildi. KODDER Doğa Otizm Gençlik ve Spor Kulübü'nden bir yetkili, "Bu kulübü otizmli aileler açtı. Bu arkadaşların işlerine son verildi, dava açıldı. Savcılıkta olay" açıklaması yaptı. Sakarya Valiliği de "Kırkpınar Halkı Otizm Dayanışma Derneği'nce kullanılan bir mekanda olayın meydana geldiği anlaşılmıştır. Adli ve idari soruşturmalara başlanmıştır" açıklamasını yaptı.

Ata Sinan Koçbeker

Bumin Yılmaz Koçbeker

Ayşegül Öğmegül

'ANNEN GELİP KURTARSIN'

SOSYAL medyaya yayılan skandal görüntülerde öğretmen S.Ç., Bumin Yılmaz Koçbeker'i, ağabeyi Ata Sinan Koçbeker'in önünde tartaklayıp, sarılarak gülüyor. Ardından, "Annen gelip kurtarsın bakalım" dediği delikanlıyı bu kez önce bir, ardından iki kulağından tutup kameraya yaklaştırıyor ve hakaret edip dövmeye devam ediyor.

'Bu nasıl vicdan?' HER iki öğretmenin de cezalandırılmasını isteyen Prof. Dr. Öğmegül, yaşananları şöyle anlattı: "Bu nasıl öğretmenlik, nasıl vicdan, insanlık? Okul idaresi durumlarının iyi olduğunu söyledi. Hatta iyi olduklarına yönelik gelişim görüntüleri gönderdiler ama hepsi düzmeceymiş."

Haber 3-27: 08.07.2014 tarihinde Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan haber

Engelli genci dövdüler

BATMAN (DHA) - Batman'da Zihinsel Engelliler Derneği'nin 3 aylık kursuna giden zihinsel engelli **Edip Bozçalı**'nın (30) kursta dövüldüğü iddia edildi. Anne **Yıldız Bozçalı**, kurstan gelen oğlunun vücudunun tamamına yakın bölgesinde çizik, morarma ve ezikliklik olduğunu fark etti. Yıldız Bozçalı, Batman Bölge Devlet Hastanesi'ne giderek darp raporu aldı, ardından karakola giderek şikâyetçi oldu. Bozçalı, **"Karakola gelen eğitmenlerden birini oğlum tanıdı. O dayak atanı görünce sinirlerine hâkim olamadı"** dedi. Dernek Başkanı **Abdullah Gezici, "Bu olayda eğitmenin ya da personelin parmağı varsa iş akdini feshedeceğiz"** diye konuştu.

Haber 3-28: 09.09.2014 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan haber

3.7. Eğitim Alanında Sonuç ve Öneriler

Milli Eğitim Bakanlığı son yıllarda gerek yaptığı yasal düzenlemeler ile gerekse ürettiği yayınlarla kaynaştırma anlayışından uzaklaşıp bütünleştirme anlayışına doğru bir yaklaşım değişikliğine gittiğinin sinyallerini vermektedir. Bu değişiklik, EHS'de de sözü edilen eğitim hakkı anlayışının takip edildiğinin ve bu konuda ilgili politika ve uygulamaların üretilmeye başladığının bir göstergesidir. Ancak bu girişimlere rağmen uygulamalarda karşılaşılan sorunlar, sistemin istenilen düzeyde hizmet verememesine hatta bazı vakalarda kişilerin haklarının ihlâl edilmesine neden olmaktadır. İzleme çalışmasında elde edilen veriler ve bu verilerin analizleri ışığında, sistemin daha iyi çalışmasına yönelik şu önerileri sıralamak mümkündür:

- Eğitim hizmeti öğrencilere bütünlük anlayışı içinde verilememektedir. Çünkü öğrencinin kademeler arası geçişinde ya da farklı kurumlardan hizmet alımında kurumlar arası bilgi akışı sağlanamamaktadır. Bu noktada kurumlar arası işbirliğini sağlayacak farklı koordinasyon mekanizmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Öğrencilerin yüksek yararı göz önüne alınarak kurumlar arası işbirliğinin sağlanması öğrencinin gelişimini olumlu yönde etkileyecek, öğrenciye dair bilginin farklı kurumlarda çalışan uzmanlar arasında hızlıca erişilmesine yardımcı olacaktır,
- Engelli öğrencilerin eğitiminde yapılacak eğitim düzenlemeleri için sağlık raporu şartı aranmamalı, öğrencinin gelişimi ve eğitsel ihtiyaçları doğrultusunda ilgili düzenlemeler yapılmalıdır,
- Eğitsel değerlendirme aşamasında görev alan RAM personelinin nitelikleri geliştirilmeli, değerlendirme yöntemleri ve araçları yeniden yapılandırılmalıdır. Öğrencinin alışık olduğu çevrede tanıdık koşullar altında değerlendirilmesine olanak veren bir değerlendirme yöntemine doğru geçiş yapılmalıdır (örneğin sınıf içinde öğretmeni tarafından yapılan müfredata dayalı değerlendirme vb.),
- Öğretmen eğitimi gerek nicel gerek nitel açıdan öğrencilerin ihtiyacını karşılayabilecek düzeyde değildir. Öğretmen eğitimi programlarının en kısa sürede geliştirilmesi ve öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu konuda YÖK ve MEB'in işbirliği içinde olmasına ve teorik eğitim ile uygulamanın ortak bir zeminde buluşturulmasına ihtiyaç vardır,
- Okullara akademik ve fiziki erişim sorunları ortadan kaldırılmalı, eğitim ortamlarının her öğrenci için mümkün olan en yüksek düzeyde erişilebilir olması sağlanmalıdır,
- Engelli öğrencilerin eğitim hayatında maruz kaldıkları kötü muamele, şiddet ve istismar olayları ile ilgili MEB'in herhangi bir biriminde sistematik veri toplama ağı bulunmamaktadır. Bu nedenle yaşanan vakalarda münferit çözümler bulunmakta, sisteme ilişkin sorgulamalar yapılmamaktadır. Oysaki vakaları önleyici yasal tedbirler alınmalı, denetleme mekanizmaları güçlendirilerek kalıcı çözümler üretilmelidir,
- MEB istatistiklerinin her sene düzenli olarak yayınlanması önemli bir uygulamadır. Ancak eğitim verilerine ilişkin kapsamı geliştirilmelidir. Örneğin istatistiklerde evde eğitim alan öğrencilere ilişkin veri bulunmamaktadır,
- İyi uygulama örnekleri mümkün olduğunca erişilebilir hale getirilmeli ve sıklıkla güncellenmelidir. Bu konuda Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün başlatmış olduğu çalışma[277], iyi uygulama örneklerinin teşhir edilmesi ve diğer öğretmenler tarafından da bilinmesi açısından önemli bir adımdır.

277. Bkz. MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 18.09.2014 tarihinde okullara gönderdiği "iyi uygulama örnekleri" konulu yazısı. http://www.memurlar.net/haber/484919/ (erişim tarihi: 03.06.2015)

4 ÇALIŞMA HAYATI

Yayına Hazırlayan: Emrah Uslu

4.1. Giriş

Özellikle son yirmi yıldan bu yana engelli kişilerin hakları konusunda yapılan tüm tanımlamalar, onların toplumda yer alan diğer bireylerle eşit konumda olmasının sağlanmasına, ayrımcılık yasağı temelinde hak ve özgürlüklerden yararlanmalarına vurgu yapmaktadır. Türkiye özelinde konuya yaklaştığımızda sayısal olarak nüfusun %12,29 gibi büyük oranına sahip olan engelli kişilerin topluma katılımlarının artırılması ve engelli olmayan diğer bireylerle eşit şartlarda yaşamlarının sağlanması; onlara sunulan imkânları artıracak, eşitsiz ortamları en aza indirgeyecek politikalarla ilişkilidir.

Engelli bireylere yönelik toplumda var olan ayrımcı uygulamalar ve olumsuz bakış açısı, bu yönde atılması gereken adımlardaki eksiklikler, uygulanması gereken politikalardaki boşluklar, farklı alanlarda çeşitli sorunsallar ortaya çıkarmaktadır.

Engelli kişilerin toplumsal hayata katılımlarını sağlayacak en önemli alanlardan birisi istihdamdır. Bu sebeple ekonomi-politik açısından istihdam sorununun engelliler özelinde ele alınarak farklı analizlere tabi tutulması stratejik öneme sahip bir konudur. Engelli istihdamının, engellilerin ekonomik açıdan bağımsızlık kazanmasındaki yararı ile beraber bu bağımsızlığın toplumsal yaşama entegre olmalarında sahip olduğu önem göz ardı edilmemelidir. Zira engelli kişilerin istihdamı, bir yandan onlara ekonomik gelir kazandırırken, paralelinde yarattığı statü değişikliği ile hem engelli bireyin psiko-sosyal durumunu, hem de onun çevresindeki engelli kişilerin algısını değiştiren bir durum yaratır. Bu algı değişikliği onun sosyal yaşama katılımı sürecine büyük bir katkı sağlar. Ancak ortaya çıkan etki, bununla sınırlı değildir. Öte yandan engelli istihdam oranlarındaki artış, ülkenin makroekonomik göstergelerinde de önemli değişiklikler yaratma potansiyeline sahiptir. Engelli bireyin istihdamı, bir yandan devletin bu kesime yaptığı (engelli aylığı, bakım yardımı vb.) ödenek bütçesini düşürürken, çalışan engelli, ekonomik katma değer yaratarak, vergi vererek, sosyal güvenlik sitemine prim ödeyerek ekonomiye ciddi katkılar sağlar.

4.1.1. Kuramsal Çerçeve

"Engelli" kavramı, üzerine yüklenen farklı anlamlarla birlikte geçmişten bu güne toplumlarda farklı içerikler barındıran tanımlamalar ortaya çıkarmıştır. Ancak bugünün modern dünyasının ulusal ve uluslararası arenalarında artık engellilere yönelik tanımlamalarda; ayrımcılık yasağı temelinde hak ve özgürlüklerden eşit yararlanmalarına vurgu yapılmaktadır. Türkiye tarafından da imzalanan, uluslararası çerçevede büyük öneme haiz BM Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHS), engellilere yönelik ayrımcılığın önüne geçerek engellilerin daha iyi şartlarda yaşam sürmelerine olanak sağlamayı hedeflemektedir.[278] Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere EHS, engellilik tanımını, insan hakları kavramı üzerine inşa etmektedir. Bu çalışmada da temel referans noktası EHS'nin yaklaşımı olacaktır. Ancak, engellilik kavramının izahında öncelikle engelliliğin açıklanmasına yönelik tıbbi model, sosyal model açıklandıktan sonra araştırmanın kuramsal temelini oluşturan insan hakları modeli ele alınacaktır.

Tıbbi model yayının giriş bölümü, kuramsal çerçeve başlığında da detaylı şekilde anlatıldığı üzere, engelliliğe kişi odaklı bakarak tıp biliminin insan vücudunu adeta "çalışan bir makine" olarak görme eğilimindedir. Bu bakış açısı altında insan vücudunda aksayan yerlerin onarılarak tedavi edilmesi öngörülerek, problemin yani engelliliğin, toplumsal bir olgudan ziyade kişiden kaynaklandığı esas alınmaktadır.[279] Tıbbi modelin bakış açısında engelliliğin kişinin fiziksel ve zihinsel olumsuzluklarının bir sonucu üzerine kurulu olduğu değerlendirilmektedir.[280] Bu temelde engellilik, *"hastalık, travma ve diğer sağlık koşullarından kaynaklı kişilerin karakteristik özellikleridir ve profesyonel kişiler tarafından problemin çözümü için müdahale veya düzeltmeye ihtiyaç duymaktadır."*[281]

Engellik kavramını açıklayan diğer bir yaklaşım ise "sosyal model" olarak adlandırılmaktadır. Sosyal modelde kişiden ziyade toplum ön plana alınarak engelliliğin kişiden daha çok toplumsal açıdan ortaya çıkarıl-

278. 03.12.2008 tarihli ve 5825 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan 14.07.2009 tarih ve 27288 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme.
279. Moore S, *Social Welfare Alive, United Kingdom,* Nelson Thornes Ltd., 2002, s.402
280. Mclean, S. A.M., Williams L., *Impairment and Disability: Law and ethics at the beginning and end of life, Oxon, Routledge Cavendish,* 2007 s.12
281. Flanagan, S. R, Herb Zaretsky, *Alex Moroz, Mediacal Aspects of Disability, New York, Springer Publishing Company*, 2011,s.8

mış bir problem olduğu belirtilmektedir.[282] Bu model, sosyal şartların değiştirilmesi yoluyla engellilere ilişkin sorunlara değinerek engellilere diğer insanlardan farklı bakılmaması gerektiğini savunur.[283] Sosyal modelde engellilik, *"Kişinin doğuştan gelen bir özelliği olmasından ziyade, engellilere yönelik ayrımcılığa yol açan fiziksel yapı (bina yapıları, ulaşım sistemleri vb.), sosyal yapı ve inanışların dâhil olduğu sosyal şartlar ve çevrenin bir ürünüdür."*[284]

Tıbbi ve sosyal modelin "engellilik" kavramına getirdiği açıklamalarda eksik kalan yönler, "insan hakları modeli" ile kapatılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın kuramsal altyapısını oluşturan bu yaklaşımda engellilik sorununun kaynağı sadece toplum ya da birey kaynaklı gösterilmemiştir. Bu modelde engellilerin içerisinde yaşadıkları toplumla her açıdan bütünleşerek temel hak ve özgürlüklerine vurgu yapılmaktadır.[285] Bu yaklaşımla beraber engellilik kavramının açıklanması eksenine hukuksal zeminde bakış açıları dâhil edilmiştir. Engellilere yönelik temel insan hak ve özgürlüklerinin eşit olarak sunulması özellikle 1960'lı yıllarda ABD'den başlayarak diğer ülkelere yayılan siyasi bir çizginin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.[286] Bu yaklaşımda engellilik kavramı temel insan hakları ihlâli sonucu ortaya çıkan eşitsizlik ürünü olarak görülmektedir. Engelli kişilerin, toplum içerisinde sorunlu veya problemli kişiler olmaktan ziyade, hak sahibi olan kişiler olarak tanımlanması ön plana çıkmaktadır.

Engelliler toplumda yer alan diğer bireylere göre bazı imkânlardan yoksun olmakla beraber sosyal açıdan dezavantajlı gruplar arasında kendine insan hakları modelinde yer edinmiştir. Bu bakış açısı uluslararası arenada hâkim kılınarak engelliliğin insan hakları sorunu olarak ele alınması, hukuk literatürüne bu şekilde yansımasına sebep olmuştur.[287] Engellilik kavramı, insan hakları bağlamında ele alındığı takdirde eşit şartlarda, özgürlük temelinde ve insan onuruna yakışır hayat çizgisinde engellilerin hayatlarını sürdürebilecekleri düzeni kurmaları sağlanabilecektir.

Engelliliği anlamaya yönelik bu modeller ışığında engelliliğe dayalı ayrımcılık konusu hukuk literatüründe kendisini belirgin bir şekilde hissettirmiştir. Engelliliğe dayalı ayrımcılık, EHS'nin 2. maddesinde: *"siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayrım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık makul düzenlemelerin gerçekleştirilmemesi dâhil her türlü ayrımcılığı kapsar"* şeklinde tanımlanmıştır.

Bu noktada ayrımcılık kavramını kısaca ele almak yararlı olacaktır. Ayrımcılık kavramı, eşitlik kavramı ile yakın ilişki içerisinde bulunan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. *"Ayrımcılık kavramı, esas ve yaygın olarak insanlar arasındaki eşitlik fikri ve ilkesinden kaynaklanmaktadır. İnsanlar, dünyanın neresinde hangi ten rengiyle, hangi cinsiyet ya da cinsel yönelimle, hangi etnik kökene, dine, mezhebe ait olarak doğarlarsa doğsunlar insan olmak bakımından eşittirler."*[288] Ayrımcılık yasağı, hukukun temel basamaklarından birini oluşturarak durum ve şartları aynı olan bireylere eşit şekilde davranılması, bazılarında yeralan farklılıklardan dolayı ayrı muamele edilmemesi gerektiğini savunmaktadır.[289] "*Bazı gruplara mensup olan veya öyle varsayılan bireyler sosyal hayattan, çalışma hayatından, eğitimden dışlanmakta, insan hak ve özgürlüklerinden tam ve diğer bireylerle eşit şekilde yararlanamamaktadır. Bu durum insan hakları hukukunun temelini teşkil eden 'her bireyin haklarda ve onurda' eşit olduğu ilkesine aykırıdır."*[290]

282. *A.g.e.*, s.8
283. Moore, *A.g.e*, s.402
284. *Definitions of Disability in Europe – A Comparative Analysis, European Commission, A Study Prepared by Brunel University 2002*, s. 20
285. Subaşıoğlu F., Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri'nin "Engellilik Farkındalığı" Üzerine Bir Araştırma, Bilgi Dünyası Dergisi, C:9 S:2, s.403
286. Bickenbach, J. E., *Disability Human Rights, Law and Policy, Handbook of Diasability Studies,* Ed.Garly L. Albrecht, Katherine D. Seelman, Michael Bury, London, Sage Publications, 2001, s.565
287. Okur N., Erdugan F. E., Sosyal Haklar ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme, Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu-2 Bildiriler, Ed. Gülmez M. v.d., Petrol-İş Yayınları, 2010, s.256-257
288. Göregenli M., Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık, Ayrımcılık-Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Der: Çayır K., Ceyhan M. A., İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.18
289. Avrupa Ayrımcılık Yasağı El Kitabı, Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, 2010, s.21
290. Gül İ.İ., Hukukta Ayrımcılık Yasağı, Ayrımcılık-Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Der: Çayır K., Ceyhan M. A., İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.120

Ayrımcılık yasağı, ulusal ve uluslararası temel ölçütlerden biri olarak karşımıza çıkmakla beraber, bu hususun madde metinlerinde sınırlı kalması ve uygulama esnasında ne kadar dikkate alındığı konusu karanlık noktalar olarak yer almaktadır. Özellikle bu noktada devletlerin ayrımcılık yasağı ile ilgili hususları uygulamaya geçirmedeki yükümlülükleri göz ardı edilmemelidir."*Eşitsizliklerin ortadan kaldırılması konusunda devletlerin yükümlülüklerinden bahsederken, ikili bir ayrım yapmak zorunludur. İlk olarak devletin ayrımcılıktan kaçınma yükümlülüğü söz konusudur. Bu yükümlülük sözleşmelerde ve yasal metinlerde "her türlü tedbir" ile ifade edilir. İkinci olarak ise kaçınmanın ötesinde, özel önlemler gibi bir dizi önlem alma yükümlülüğüdür. Bu şekilde ayrımcılıktan kaçınma şeklinde negatif bir yükümlülüğün yanında pozitif yükümlülükler de söz konusudur*. "[291]

Devletler açısından toplumun içinde barındırdığı farklı grupların ayrımcılığa uğramadan eşit şartlarda yaşayabileceği düzeni oluşturmak önem arz etmektedir. Bu bağlamda farklı gruplara eşit muamelenin, ne derece yeterli olduğu tartışmalı bir alan olmakla beraber, bir adım ötesinde farklı grupları somut desteklerle eşitleyecek "özel önlemler" dikkat çekmektedir.[292] Burada özel önlemlerin tanımını şu şekilde yapılmaktadır; *"Eşitliğin sağlanması amacıyla atılan adımlara 'özel önlemler-pozitif edim/pozitif eylem' denmektedir."*[293] Özel önlemlere örnek olarak fiziksel engellilere özel yaşamlarını rahatlıkla sürdürebilecekleri tedbirlerin alınması, görme engellilere yönelik eğitim faaliyetlerinde derslerin kayda alınması, kız çocuklarının okullaşma oranlarının arttırılmasına yönelik tedbirler bu kapsamda değerlendirilebilecektir.[294]

Hiç şüphesiz, yukarıda ifade edilen hususların, engellilerin istihdam süreçlerine katılımı konusunda bir karşılığı bulunmaktadır. Engelli bireyin, toplum hayatına katılım hakkının önemli bir bölümü, ayrımcılığa uğramadan, eşitliliği sağlayacak düzenlemeler eşliğinde, istihdam olanağı bulması temel bir insan hakkıdır. Kaldı ki EHS, bu hakka sözleşme içinde özel bir madde ile düzenleme getirmiştir.

EHS, çalışma ve istihdam başlıklı 27. maddesinde:

"Taraf Devletler engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında çalışma hakkına sahip olduğunu kabul eder. Bu hak, engellilerin, açık, bütünleştirici ve erişilebilir bir iş piyasası ve çalışma ortamında serbestçe seçtikleri bir işle hayatlarını kazanmaları fırsatını da içerir. Taraf Devletler çalışırken engelli olanlar dahil olmak üzere tüm engellilerin çalışma hakkının yaşama geçmesini yasama çalışmalarını da içeren uygun tüm tedbirleri alarak güvence altına alır" yükümlülüğüne yer vermiştir."[295]

Görüleceği üzere EHS'de engelli kişilerin çalışma ve istihdam hakkı, insan hakları temelli yaklaşımla oldukça belirgin bir şekilde çizilmiştir. 27. maddenin devamında bu hakkın, ayrımcılık yasağı ve ilkesi doğrultusunda, adil ve eşitliğin sağlandığı koşullarda, istihdamın sürekliği, kariyer yapma olanağı, eşit işe eşit ücret anlayışıyla kullandırılması için her türlü tedbirin alınmasını taraf devletlere yükümlülük olarak getirilmektedir.[296]

Buradan hareketle çalışmanın diğer bölümlerinde de olduğu üzere, çalışma hayatı bölümünde de insan hakları modeli, kuramsal çerçevenin perspektifini oluşturmuştur. Engelli kişilerin Türkiye'deki istihdam ve çalışma süreçlerine dair mevzuat, uygulamalara dair veriler, engelli bireylerin istihdam ve çalışma hayatı süreçlerinde adalet ve eşitliğin sağlanması yönündeki pozitif ayrımcılık uygulamalarından ne ölçüde yararlandıkları/yararlanabildiklerinin ölçülmesi temel hedef olmuştur. Bunun yanında tüm bu süreçler esnasında yaşanan hak ihlâlleri ve ayrımcı uygulamaların, somut, ölçülebilir şekilde ortaya konmaya çalışılması, sorun odaklarını ortaya koyan genellemeler yapılması da bu temel hedefi bütünleyecek bir diğer hedef olmuştur.

4.1.2. Çalışma Hayatı İzleme Çalışmalarında Amaç

Engellilerin sosyal hayata katılımının gerçekleşmesinin en önemli araçlardan bir tanesi de hiç kuşkusuz istihdam alanlarıdır. Engelli kişilerin tüm dezavantajların kaldırılmış koşullarda çalışma hakkından yararlanma-

291. Gül İ. İ., Karan U., Ayrımcılık Yasağı-Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011, s.8
292. Çayır K., "Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık", Ayrımcılık-Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Der: Çayır K., Ceyhan M. A., İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.7
293. Gül İ. İ., "Ayrımcılıkla Mücadele ve Önyargıları Azaltmak", Ayrımcılık-Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Der: Çayır K., Ceyhan M. A., İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.270
294 *A.g.e.* s.270-271
295. 03.12.2008 tarihli ve 5825 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan 14.07.2009 tarih ve 27288 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme.
296. Maddenin detayı için bkz. Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerine Haklarına İlişkin Sözleşme, Resmi Gazete, Karar Sayısı: 2009/15137, 14.07.2009 http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm (erişim tarihi: 14.04.2015)

sı, engelli istihdam konusunun bir politika olarak ele alınması ve oluşturulacak politikaların etkin bir şekilde uygulanmasıyla ilişkili bir durumdur. Sadece hukuki metinlerde kalan, kendisine uygulamada yer bulamayan düzenlemeler ile engellilerin istihdamı sorununun çözülemeyeceği aşikârdır. Bu nedenle engelli istihdamı konusunda mevzuatta yer alan hükümlere, pozitif edimlerle işlerlik kazandıran adımların eşlik etmesi, ihlâlleri önleyecek etkin tedbirlerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Böylece düzenlemelerin, kanuni metinler arasında sıkışıp kalmasının önüne geçilerek, gerçek amacı doğrultusunda yürürlükte olması sağlanabilecektir. Bu çerçevede, çalışmada özellikle istihdam konusunda "2013 Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu"dan bu yana değişen, gelişme kaydeden ya da tabloyu olumsuza doğru yönelten gelişmelerin olup olmadığının ortaya konması temel hedef olmuştur. Bu çalışmada ortaya konacak tablonun, görüş ve önerilerin politika yapıcılara, akademisyenlere ve konuya taraf STK'lara bir projeksiyon sağlaması ikincil ve en önemli hedeftir.

4.1.3. Yöntem, Kısıtlar ve Zorluklar

4.1.3.1. Yöntem

Engelli kişilerin istihdamına yönelik mevcut kanuni düzenlemelerin alanda ne kadar geçerliliğinin olduğunun ortaya konulması yönündeki çalışmalarda, ilgili kurum ve kuruluşlara 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında başvurular yapılması en önemli enstrüman olmuştur. Ancak, istatistikî verilerle çalışmayı sınırlamamak adına sadece bilgi edinme başvurularıyla yetinilmemiştir. Çalışmada bunun yanı sıra engellilerin çalışma hayatı ile ilgili tüm haberlerin ortaya çıkarılması adına bir medya taraması çalışması yapılmış, paralelinde proje web sayfasına gelen ihlâl bildirimleri ile kaynak çeşitlendirmesi sağlanmaya çalışılmıştır. İzleme çalışmalarında katılımcı olarak konumlanan STK'ların saha bildirimleriyle de desteklenen bu süreçte, özellikle "2013 Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu"nun istihdam bölümünde yer verilen sorunların çözümü yönünde ilerleme kaydedilip kaydedilmediğinin ortaya konulmasına özen gösterilmiştir. Bunun için bir önceki çalışmanın çalışma hayatı alanındaki verileriyle, yeni çalışmada elde edilen güncel verilerle karşılaştırılarak bir mukayeseli analiz de yapılmaya çalışılmıştır. Böylece özellikle son (1) yıllık süreçte engelliler adına istihdam alanında olumlu ya da olumsuz yaşanan değişiklikler belirlenmiştir.

1- Bilgi Edinme Başvuruları

Çalışmanın temel dayanaklarından olan bilgi edinme başvuruları, bakanlıklar, yerel yönetimler, valilikler, kaymakamlıklar, bakanlıklara bağlı il müdürlükleri diğer kamu kurum ve kuruluşlarına 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu'nun ilgili hükümleri çerçevesinde yapılan başvuruları kapsamaktadır. Başvurulara verilen cevaplar, veri tablolarına işlenerek ortaya çıkan sonuçlar belli başlıklar altında irdelenmiştir. Bu veriler, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ve Devlet Personel Başkanlığı (DPB) verileri ile birlikte sunulmaya çalışılmıştır.

2- Medya Taraması

Çalışmanın (bölüm ile ilgili) medya tarama kategorisinde, yazılı ve görsel medyada engelli bireylerin çalışma hayatına ilişkin hak ihlâlleri ve mağduriyetleri içeren haberlerin tespiti amaçlanmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde de belirtildiği üzere medya tarama çalışmalarının geneli itibariyle 2014 yılında görsel medyada 1.139, yazılı medyada ise 83.231 olmak üzere toplamda 84.370 adet haber tespit edilmiştir.

Bu haberler içerisinde engellilerin çalışma hayatında maruz kaldıkları hak ihlâllerini içeren haber sayısı ise, görsel medyada 15, yazılı medyada 215 olmak üzere toplam 230 adettir.

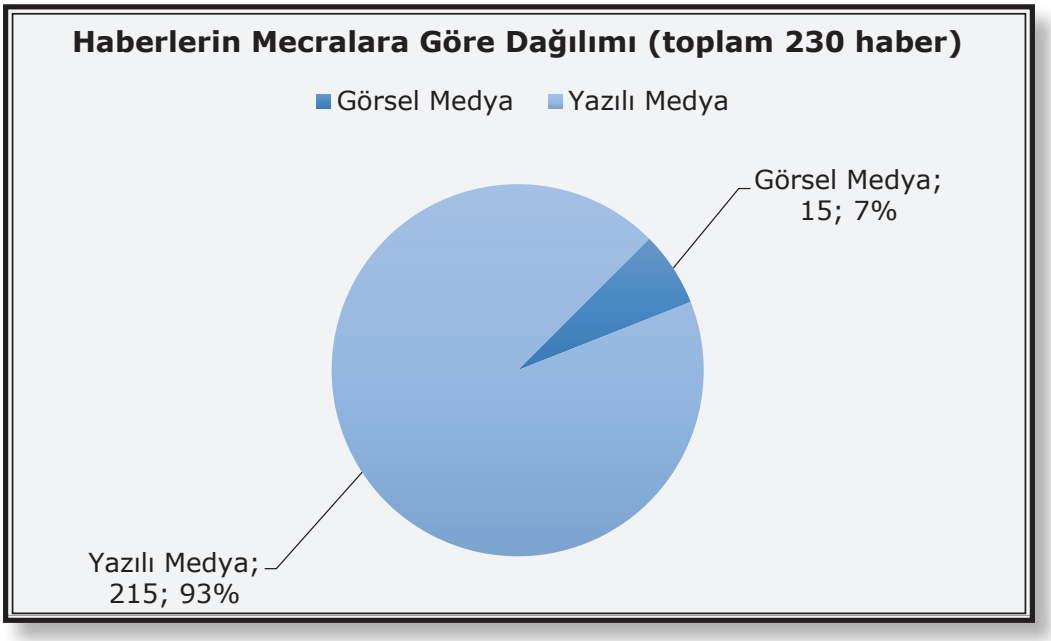

Grafik 4-1: Çalışma hayatı doğrudan ihlâl haberlerinin medya türüne göre dağılımı

Ancak çalışmanın "Giriş Bölümü'nün Medya Taraması" başlığında da ifade edildiği üzere, medya izleme çalışmalarında taranan haberler, sadece tek boyutlu olarak incelenmemiştir. Bu bağlamda, birden fazla alanda ihlâl unsuru içeren haberler, birden fazla alana kaydedilmiştir. Bu sebeple, sadece çalışma hayatı alanında ihlâl içeren haberler dışında, örneğin erişim alanında yaşadığı sorun yüzünden işini kaybeden, ya da iş yerinde kötü muamele, taciz vb. olumsuz olaylara maruz kalan bireylerin ihlâl kayıtları da dolaylı ilgililik sebebiyle tarama çalışmaları kapsamında ayrıştırılmıştır. Yani doğrudan çalışma hayatını ilgilendiren ihlâllerin yanında, başka bir alanda gerçekleşmekle birlikte, çalışma hayatı alanı kapsama alanı içerisinde yaşanan ihlâllerin kaydı da tutulmuştur. Bu kriterle yapılan değerlendirmede elde edilen sonuçlar grafik 4-2'de sunulmaktadır.

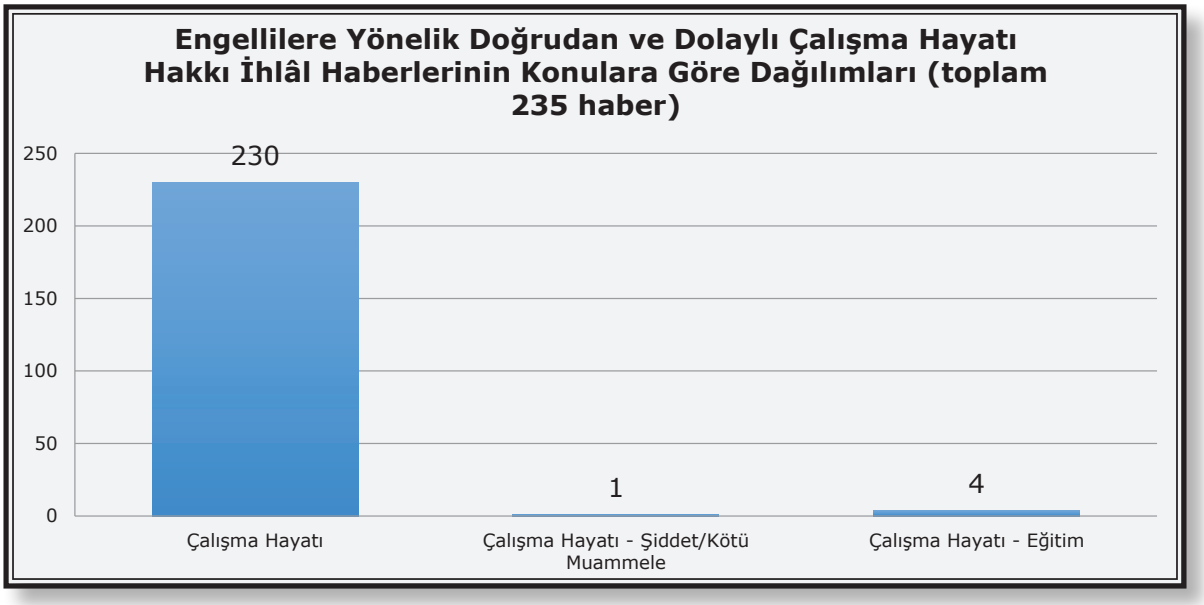

Grafik 4-2: 2014 yılında engellilere yönelik doğrudan ve dolaylı çalışma hayatı hakkı ihlâl haberlerinin konulara göre dağılımları

Grafik 4-2'de de görüldüğü üzere, çalışma hayatı ile ilgili asli konulara dair 230 ihlâl haberinin dışında, çalışma hayatı esnasında yaşanan şiddet ve kötü muamele konusunda 4 haber, çalışma hayatı ile ilintili eğitim alanında 1 ihlâl haberi medyada yer almıştır.

Medya izleme çalışmalarında, 1 Ocak-31 Aralık 2014 tarihleri arasında yazılı ve görsel medyada çıkan haberler taranarak engellilere ilişkin haberler toplanmıştır. İzleme çalışmaları, Medya Takip Merkezi aracılığıyla anahtar kelimeler[297] vasıtası ile gerçekleştirilmiştir.

Bu haberler içerisinde engellilerin istihdamını konu alan haber sayısı, görsel medyada 15, yazılı medyada 215 olmak üzere toplam 230 adettir. Bu sayı dolaylı ihlâller ile beraber 235'i bulmaktadır.

Haberler içerisinde yapılan analizlerde, habere kaynaklık eden konuların yüzdesel bazda çoğunluğunu asli çalışma faaliyetleri konusundaki ihlâllerin oluşturduğu gözlenmiştir. Haberlerin sayısal ölçütte çokluğu bu alanyazım haberlerin hepsinin aktarılmasına imkân vermemiştir. Ayrıca belirtmek isteriz ki 2014 Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu'nda yer alan basın haberlerinin doğruluğu ya da yanlışlığı konusunda sorgulama yapılmayıp haber kamuoyuna yansıdığı şekliyle verilmiştir.

3- İhlâl Bildirimleri

Çalışmanın bir diğer veri kaynağını www.engellihaklariizleme.org sayfası aracılığıyla toplanan engelli hak ihlâl bildirimleri oluşturmaktadır.[298] Engelli bireylerin yaşadığı problemleri ve maruz kaldığı ayrımcı uygulamaları direkt olarak yazabileceği bir portal sunmak amacıyla oluşturulan bu alana gelen bildirimler, belli kategoriler altında ele alınmıştır.

Her ne kadar bu başlıkta sayısal olarak yüksek miktarda bir hak ihlâli bildirimi yer almamış olsa da bu durum hak ihlâli olmadığı anlamına gelmemektedir. Engelli bireylerin internete erişememeleri ve bildirimden sonuç alamama kaygısı bu sorunların iletilmesinin önüne set çekmektedir. Çalışmanın veri kaynaklarının çeşitliliği açısından önem arz eden bu bildirimler, direkt olarak hak ihlâline maruz kalan bireylerin yazdıkları duygu ve düşüncelerinden oluşmaktadır. Bildirimler, sahada yaşanan sorunları, en net ve yalın haliyle vermesi bakımından önem arz etmektedir. Hak ihlâl bildirimlerine kategorisinde yapılan bildirimler, bölümün "İstihdam Alanında Sahada Yaşanan Sorunlar" başlığında altında yer verilmiştir.

Ana hatlarıyla yukarıda anlatılan bir çerçeveye sahip olan ihlâl bildirimleri sayfasına gelen bildirilerin genel istatistikleri aşağıda paylaşılmıştır.

İhlâl Bildirimlerinin, İhlâl Edilen Hakka Göre Dağılımları		
Haklar	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Çalışma ve İstihdam	23	79,31
Çalışma ve İstihdam -Kültürel Yaşama, Dinlenme, Eğlence ve Spor Etkinliklerine Katılım	1	3,45
Erişebilirlik/Ulaşılabilirlik-Çalışma ve İstihdam	2	6,90
Sağlık-Çalışma ve İstihdam	3	10,34
Toplam	**29**	**100,00**

Tablo 4-1: İhlâl bildirimlerinin, ihlâl edilen hakka göre dağılımları

İnternet sitesine ulaşan toplam (95) ihlâl bildiriminin 29'unu, yani yaklaşık %30,5'ini çalışma hayatı konulu bildirimler oluşturmaktadır.

297. Anahtar kelimeler: sakat, topal, özürlü, engelli, yeti yitimi, çürük, kör, âmâ, sağır, dilsiz, otizm, felç, zihinsel, ortopedik, kas hastalığı, MS, ALS, ruhsal, psiko-sosyal sözcükleridir.
298. Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Çalışmaları kapsamında yapılan bireysel hak ihlali bildirim yönteminin genel prensipleri ve içeriği konusuna yayının giriş bölümünde yer verilmiştir.

İhlâl Bildirimlerinin Cinsiyete Göre Dağılımları		
Cinsiyet	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Kadın	7	24,14
Erkek	22	75,86
Toplam	**29**	**100,00**

Tablo 4-2: İhlâl bildirimlerinin cinsiyete göre dağılımları

Çalışma hayatına ilişkin ihlaller ile ilgili bildirim yapan kişilerden %75,86'sı erkek, %24,14'ü ise kadınlardan oluşmaktadır. İhlâl bildirimlerine erkeklerin kadınlara oranla daha fazla başvuruda bulunduğu gözlenmektedir. Kadın-erkek arasındaki oranlar ışığında, istihdam alanındaki dengesizliğin ihlâl bildirimlerine de yansıdığı gözlenmektedir.

İhlâl Bildirimlerinin Engel Türüne Göre Dağılımları		
Engel Türü	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Engelli Yakını	3	10,34
Görme	6	20,69
Çoklu Engel	8	27,59
İşitme	1	3,45
Ortopedik	4	13,79
Otizm	1	3,45
Ruhsal	2	6,90
Süreğen	4	13,79
Toplam	**29**	**100,00**

Tablo 4-3: İhlâl bildirimlerinin engel türüne göre dağılımları

Bildirim yapanların engel türlerine dağılımı incelendiğinde en çok bildirim yapanların çoklu engele sahip olanlar olarak %27,59 oranında gerçekleştiği, görme engellilerin ise %20,69 oranı ile ikinci sırada yer aldığı görülmektedir.

İhlâl Bildirimlerinin Olay Yerine Göre Dağılımları		
İl Adı	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Adana	1	3,45
Afyon	1	3,45
Ankara	4	13,79
Antalya	1	3,45
Aydın	1	3,45
Balıkesir	1	3,45
Bursa	1	3,45
Çorum	1	3,45
Edirne	1	3,45
Eskişehir	1	3,45
Gaziantep	2	6,90
İstanbul	10	34,48
Konya	3	10,34
Tekirdağ	1	3,45
Toplam	**29**	**100,00**

Tablo 4-4: İhlâl bildirimlerinin olay yerine göre dağılımları

İhlâlin meydana geldiği iller sıralamasında İstanbul, Ankara ve Konya ön sıralarda yer almaktadır.

İhlâl Bildirimlerinin Yaşa Göre Dağılımları		
Yaş Aralığı	**Sayısı**	**Yüzdesi**
16 - 25 Yaş	3	10,34
26 - 35 Yaş	18	62,07
36 - 45 Yaş	7	24,14
56 - 65 Yaş	1	3,45
Toplam	**29**	**100,00**

Tablo 4-5: İhlâl Bildirimlerinin yaşa göre dağılımları

İhlâl bildirimi yapanların yaşa göre dağılımları incelendiğinde (26-35) yaş aralığında bulunan bireylerin %62,07'lik bir oranla ön plana çıktığı görülmektedir.

İhlâl Bildirimlerinin, İhlâl Sonrası Geliştirilen Reaksiyona Göre Dağılımları		
Olayın Durumu	**Sayısı**	**% Oranı**
Davacı oldum ve olay ilk derece mahkemesinde görülüyor	1	3,45
Herhangi bir müracaatım olmadı	23	79,31
İdare dilekçeme cevap vermedi	1	3,45
İdare dilekçeme olumsuz yanıt verdi	3	10,34
İdareye dilekçe ile itiraz ettim	1	3,45
Toplam	**29**	**100,00**

Tablo 4-6: İhlâl bildirimlerinin, ihlâl sonrası geliştirilen reaksiyona göre dağılımları

İhlâl bildirimlerinin, ihlâl sonrası geliştirilen reaksiyonlara göre durumları incelendiğinde başvurucuların, %79,31'lik bir oranının "Herhangi bir müracaatım olmadı" cevabını vermesi düşündürücüdür. Bu durumun ortaya çıkmasındaki saikler, ülkedeki adalet sistemine olanın güvenin azalması ya da idari otoritelerden gerekli çözümün bulunamayacağı şeklinde sıralanabilir.

4.1.3.2. Kısıtlar ve Zorluklar

Engellilerin çalışma hayatına ilişkin verilerin toplanma aşamasında yaşanılan zorluklar çalışmanın kısıtlılığı açısından dikkat çekici seviyededir. Bu kısıtlılıklar belli maddeler altında toplanmıştır.

I. Çalışma hayatı bölümünün engelli memur ve işçi çalışan istatistikleri konusunda DPB ve İŞKUR 2014 verilerinden faydalanılmıştır. Konu hakkında veri sağlanabilecek başka bir resmi kaynak bulunmadığından, istihdam alanındaki sorgulamalar, bu mecraların paylaştığı verilerle sınırlı olmak durumunda kalmıştır. Analizler kapsamında yapılmak istenen çapraz sorgulamalar, ancak ve ancak bu kurumlar tarafından sağlanan bilgilerin elverdiği olanaklar ölçüsünde yapılabilmiştir,

II. Çalışma hayatı alanında (engelli çalışan işyeri koşulları vb.) bazı konularda bilgi edinme başvuruları yoluyla veri temin edilen bir diğer odak ise kamu kurum ve kuruluşları olmuştur. Bu kapsamda 21 bakanlığa yapılan başvuru sonucu 131 kamu kurum ve kuruluşundan veri derlenmiştir. Ancak, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun sadece kamu kurum ve kuruluşlarını kapsaması sebebiyle özel sektöre bağlı kuruluşlardan herhangi bir bilgi derlenememiştir,

III. Kamu kuruluşlarından elde edilen veriler konusunda bilgi veren kurum ve kuruluşun beyanı esas alınmış, araştırmanın mali, teknik ve zaman kısıtlılıkları sebebiyle ayrıca bir doğrulama çalışması yapılmamıştır,

IV. Engelli istihdamına ilişkin "Bilgi Edinme Kanunu" çerçevesinde yapılan başvurulara verilen cevapların oranı çok düşüktür. Çalışma hayatı kapsamında yapılan başvurulara cevap alınamayan kuruluşlara ayrıca ek bir başvuru yapılmamıştır,

Çalışma hayatına ilişkin kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik olarak yapılan bilgi edinme başvurularında cevaplanma oranı sadece %19,08 civarında gerçekleşmiştir. Bu durum çalışmanın kısıtlılığı konusunda önemli bir sorunsaldır.

Kamu Kurumlarınca Bilgi Edinme Başvurusuna Cevap Verilme Durumu		
	Cevap Durumu	
	Cevap Veren Kurum	Cevap Vermeyen Kurum
Toplamları (Kurumlar)	25	106
Yüzdeleri (Kurumlar)	19,08	80,92

Tablo 4-7: Kamu kurumlarınca bilgi edinme başvurusuna cevap verilme durumu

Kamu kurum ve kuruluşlarında görülen cevap verilme oranındaki düşüklük, bakanlıklarda %76,19 oranına ulaşarak daha yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Bakanlıklar Tarafından Bilgi Edinme Başvurusuna Cevap Verilme Durumu		
	Cevap Durumu	
	Cevap Veren Bakanlık	Cevap Vermeyen Bakanlık
Toplamları (Bakanlıklar)	16	5
Yüzdeleri (Bakanlıklar)	76,19	23,81

Tablo 4-8: Bakanlıklar tarafından bilgi edinme başvurusuna cevap verilme durumu

V. Çalışmaların kapsamı 2014 yılı ile sınırlı tutulmuştur. Bilgi edinme başvuruları kapsamında başvuru yapılan kurum ve kuruluşlardan 2014 yılı itibariyle bünyelerinde istihdam ettikleri engelli kişilere ilişkin bilgiler talep edilmiştir.

4.2. Çalışma Hayatı Alanındaki İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi

Yapılan her araştırmanın kaynağında bir problem vardır. Araştırmalar, bu problemin görünürlüğünü arttırmak ve sorunsal olarak ortaya çıkarılmasını amaçlar. Bu nedenle toplum için farklı yönlerden rahatsız edici bir durum olarak ortada duran ancak, çalışmalarla somutlaştırılmayı bekleyen her olgu, araştırmaların konusunu oluşturur. Araştırmacılar bu rahatsızlıktan hareketle sorunu ortadan kaldırma ya da çözüm yolları hakkında öneriler sunma amacıyla yola çıkarlar. Çalışmalarda ilk adım, hiç kuşkusuz problemi ortaya koymaktır. Problemi ortaya koymanın ardından ise araştırmanın planlı ve sistematik olarak ilerlemesi önem arz etmektedir. Bu açıdan veri toplama aşamasının gerçekleşmesi, bu verilerin gruplanması, sentezi, analizi, yorumlanması ve değerlendirilmesi diğer aşamalar olarak araştırmada yerini almaktadır. Tüm bu aşamaların ardından sorunsala yönelik çözüm önerileri sunma ile çalışmanın amaca ulaşması hedeflenir.

Bu kapsamda "Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014" belirtilen aşamalardan oluşan bir çalışma olarak elinizde bulunmaktadır. Toplumda dezavantajlı gruplar olarak yer alan engellilere yönelik bakış açısı ve durum tespitinin, acıma hissinden sıyrılarak bilimsel temelli çalışmalara konu edinilmesi amaçlanmıştır. Özellikle ilgili kurum ve kuruluşlardan toplanan veriler ile DPB ve İŞKUR verileri ışığında, sistematik bir şekilde problemleri açıklanmaya çalışılarak durum tespitleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın özellikle engellilere yönelik yapılacak çalışmalara bir ışık tutması öncelikli hedeflerdendir.

4.2.1. 2014 Yılı Politika ve Alana İlişkin Güncel Gelişmeler

Engelliler ile ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, kanuni metinler ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile ilgili hükümler "Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013" raporunda ayrıntılı şekilde yer aldığından, Türkiye'de engelli bireylerin çalışma yaşamındaki haklarının analizine detaylı olarak tekrardan girilmeyecek, ilgili maddelere atıf, bu çalışmada yapılmayacaktır.[299] Bunun yerine, geçtiğimiz yıldan bu yana yapılan yeni kanuni düzenlemelere değinilmekle yetinilecektir.

4.2.1.1. Hukuki Düzenlemeler Bakımından Güncel Gelişmeler

2014 yılı engelliler açısından önemli adımların atıldığı bir zaman dilimi olmuştur. Engelliler açısından yaşanan bu süreç yeterli olmasa da sevindirici niteliktedir. Kanuni düzenlemelerde engellilerin yaşadığı sorunların dikkate alınarak STK'ların dile getirdiği sorunların çözümüne yönelik hükümlerin de yer alması, engelli hakları bakımından umut verici bir gelişme olmuştur. Bu bölümde yukarıda ifade edilen gelişmelerin, istihdam alanındaki mevzuatta getirdiği hukuki düzenlemelere değinilecektir.

2014 yılının Şubat ayında İş Kanunu'nda bir değişiklik yapılmış ve böylelikle Anayasa'da yer alan ayrımcılık yasağı tanımına ve ruhuna uyum sağlanmıştır. 19.02.2014 tarihli 6518 sayılı Kanun ile 4857 sayılı İş Kanunu'nun 5. maddesinin 1. fıkrası; *"İş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayrım yapılamaz"*[300] şekilde değiştirilmiştir. Maddenin önceki haline "renk ve engellilik" terimleri eklenerek, engellilerin de ayrımcılık yasağı içeren uygulamalara maruz bırakılamayacağı daha da somut bir hale getirilmiştir. Yine İş Kanunu'nun "engelli ve eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu" başlıklı 30. maddesine bazı eklemeler yapılmıştır. 30. maddenin bazı fıkraları şu şekilde güncellenmiştir;

"(...)İşverenler çalıştırmakla yükümlü oldukları işçileri Türkiye İş Kurumu aracılığı ile sağlarlar. Bu kapsamda çalıştırılacak işçilerin nitelikleri, hangi işlerde çalıştırılabilecekleri, bunların işyerlerinde genel hükümler dışında bağlı olacakları özel çalışma ile mesleğe yöneltilmeleri, mesleki yönden işverence nasıl işe alınacakları, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

(...)Özel sektör işverenlerince bu madde kapsamında çalıştırılan 17.07.1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa tabi engelli sigortalılar ile 01.07.2005 tarihli ve 5378 sayılı Kanunun 14'üncü maddesinde belirtilen korumalı işyerlerinde çalıştırılan engelli sigortalıların, aynı Kanunun 72'nci ve 73'üncü maddelerinde sayılan ve 78'inci maddesiyle belirlenen prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisselerinin tamamı, kontenjan fazlası engelli çalıştıran, yükümlü olmadıkları halde engelli çalıştıran işverenlerin bu şekilde çalıştırdıkları her bir engelli için prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisselerinin tamamı Hazinece karşılanır.[301]*"*

Madde metninin güncel halinden de anlaşılacağı üzere engellilere yönelik işe alım ve çalışma koşullarını belirleyecek yönetmeliğin hazırlanması sırasında, ASPB'nın görüşünün alınması, istihdam konusunun belli bir politika ekseninde ilerlemesi açısından pozitif bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Yine düzenleme ile birlikte prim ödemeleri konusundaki "yüzde elli" oranı, "tamamı" olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklik ile engellilerin istihdamı konusunda işverenlere sağlanan devlet desteği, engelli istihdamı konusunda işverenleri teşvik edici bir kuvvet olarak kanuni düzenlemeler arasında yer almıştır.

Engelliler Hakkındaki Kanun'un istihdam başlıklı 14. maddesi, 06.02.2014 tarih ve 6518 sayılı Kanun ile şu şekilde güncellenmiştir;

"Engellilerin iş gücü piyasası ve çalışma ortamında sürdürülebilir istihdamı için kendi işini kurmaya rehberlik ve mesleki danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi de dâhil olmak üzere gerekli tedbirler alınır.

299. Akbulut S. Özgül H. Tezcan T., Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013, "Türkiye'de Çalışan Engelli Bireylerin İstihdamı İle İlgili Mevzuat ve Politikalar", Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, Ankara 2014, s. 226-232, http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf (erişim tarihi:22.04.2015)
300. Bkz. İş Kanunu http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf, (erişim tarihi: 23.04.2015)
301. Bkz. İş Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf (erişim tarihi: 23.04.2015)

İşe başvuru, alım, önerilen çalışma süreleri ve şartları ile istihdamın sürekliliği, kariyer gelişimi, sağlıklı ve güvenli çalışma koşulları dâhil olmak üzere istihdama ilişkin hiçbir hususta engelliliğe dayalı ayrımcı uygulamalarda bulunulamaz.

Çalışan engellilerin aleyhinde sonuç doğuracak şekilde, engelinden dolayı diğer kişilerden farklı muamelede bulunulamaz.

Çalışan veya iş başvurusunda bulunan engellilerin karşılaşabileceği engel ve güçlükleri ortadan kaldırmaya yönelik istihdam süreçlerindeki önlemlerin alınması ve engellilerin çalıştığı iş yerlerinde makul düzenlemelerin, bu konuda görev, yetki ve sorumluluğu bulunan kurum ve kuruluşlar ile işverenler tarafından yapılması zorunludur.

Engellilik durumları sebebiyle iş gücü piyasasına kazandırılmaları güç olan engellilerin istihdam edildiği korumalı işyerlerinin statüsü ve bu işyerleriyle ilgili usul ve esaslar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle düzenlenir."[302]

Maddede yer alan değişiklikleri görmek amacıyla maddenin bir önceki haline bakmakta fayda bulunmaktadır. 06.02.2014 tarih ve 6518 sayılı Kanun öncesinde maddenin metni şu şekildedir;

"İşe alımda; iş seçiminden, başvuru formları, seçim süreci, teknik değerlendirme, önerilen çalışma süreleri ve şartlarına kadar olan safhaların hiçbirinde engellilerin aleyhine ayrımcı uygulamalarda bulunulamaz.

Çalışan engellilerin aleyhinde sonuç doğuracak şekilde, engelliliğiyle ilgili olarak diğer kişilerden farklı muamelede bulunulamaz.

Çalışan veya iş başvurusunda bulunan engellilerin karşılaşabileceği engel ve güçlükleri azaltmaya veya ortadan kaldırmaya yönelik istihdam süreçlerindeki önlemlerin alınması ve işyerinde fiziksel düzenlemelerin bu konuda görev, yetki ve sorumluluğu bulunan kurum ve kuruluşlar ile işyerleri tarafından yapılması zorunludur. Engellilik durumları sebebiyle işgücü piyasasına kazandırılmaları güç olan engellilerin istihdamı, öncelikle korumalı işyerleri aracılığıyla sağlanır.

Korumalı işyerleriyle ilgili usûl ve esaslar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca müştereken çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir."

Maddenin yeni halinden de anlaşılacağı üzere değişikliklerle engellilerin istihdamı konusu, ayrıntılı ele alınmaya çalışılmıştır. Özellikle sürdürülebilir istihdam ve engellilerin kendi işini kurmaya yönelik faaliyetlerinin desteklenmesi ilk fıkrada yerini almıştır. Oysa maddenin önceki halinde engellilerin kendi işlerinden ziyade, belli bir kurum veya kuruluşta istihdamına yönelik kısıtlı düzenlemeler bulunmakta idi. Yine madde metninde daha önce yer alan çalışan veya iş başvurusunda bulunan engellilerin karşılaşacakları engel ve güçlükleri "azaltmaya" ifadesi, madde metninden çıkarılmıştır. Engellilerin karışılacakları güçlükleri "azaltmak", engellilerin çalışma yaşamı standartları açısından kabul edilebilir bir durum değildir. Zira işverenin yapması gereken düzenlemeler konusunda "azaltmak" şeklinde bir ifade, yükümlülüğün yaptırım gücünü zayıflatıcı bir anlam üretebilmektedir. Bu ifadenin, uygulamada engellilerin ihtiyaç duyacağı düzenlemelerin büyük bir oranda yapılmamasına hukuki zemin yaratabileceği açıktır. Aslolan engellerin tamamen ortadan kaldırılarak, engellilerin çalışma hayatı koşullarının çağdaş yaşam standartlarına kavuşturulmasını sağlamaktır. Kanunkoyucu bu durumu fark ederek bu yöndeki eksikliği kanuni metinde düzeltme yoluna gitmiştir. Aynı şekilde maddenin önceki halinde yer alan "işyerinde fiziksel düzenlemelerin" ibaresi "engellilerin çalıştığı iş yerlerinde makul düzenlemeler" şeklinde değiştirilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere düzenlemenin önceki halinde fiziksel koşullara indirgenen düzenlemeler makul düzenlemeler seviyesine çıkarılarak geniş kapsamlı ele alınması sağlanmıştır. Bu noktada makul düzenleme kavramının içeriğinin açıklanmasında fayda bulunmaktadır.

"Makul düzenleme" kavramı, 06.02.2014 tarih ve 6518 sayılı Kanun ile engelliler mevzuatına kazandırılmıştır. EHK'nın 3. maddesinde "makul düzenleme" tanımı; *"Makul düzenleme: Engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve*

302. Bkz. Engelliler Hakkında Kanun, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf (erişim tarihi: 24.04.2015)

tedbirleri," şeklinde yer almaktadır. EHS'de "Makul uyumlaştırma", "engellilerin tüm insan haklarını ve temel özgürlüklerini diğerleriyle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere somut durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve uyarlamaları ifade eder" şeklinde tanımlanmıştır.[303] Görüldüğü üzere engellilerin toplumsal hayatta yaşadıkları zorlukları ortadan kaldırma amaçlı, fiziksel düzenleme yerine daha evrensel bir ifade olan makul düzenleme/uyumlulaştırma tanımı tercih edilmiştir.

Makul düzenleme kavramının çalışma hayatına yansıması irdelendiğinde, işvereninin maliyet, fiziki yetersizlik vb gerekçelerle düzenlemeden kaçınmasının önüne geçebilecek çok ciddi bir kavramsal içerik getirdiği açıktır.

Ana hatlarıyla yukarıda ifade edilen yasal düzenlemelerin, engelli bireylerin çalışma hayatı konusunda pozitif düzenlemeler olduğu açıktır. Bu aşamadan sonra, başta makul düzenleme kavramı olmak üzere diğer bütün maddelerde getirilen yükümlülüklerin ne derece etkin sonuçlar verdiğinin izlenmesinde büyük fayda bulunmaktadır.

4.2.1.2. Korumalı İşyerleri

2014 yılı, engellilerin istihdam hayatında çok stratejik bir konuma sahipken, bu güne kadar beklentileri karşılayacak gelişmelerin yaşanamadığı korumalı işyerleri konusunda da çok ciddi bir paradigma değişikliğinin yaşandığı bir yıl olmuştur.

Korumalı işyeri kavramı, hukuk sistemimize 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 14. maddesi ile beraber giriş yapmıştır. Kanun'un 2005 yılındaki halinin 3. maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır;

> *"Korumalı işyeri: Normal işgücü piyasasına kazandırılmaları güç olan özürlüler için meslekî rehabilitasyon ve istihdam oluşturmak amacıyla Devlet tarafından teknik ve malî yönden desteklendiği ve çalışma ortamının özel olarak düzenlendiği işyeri."*[304]

Bu kanunun 14. maddesine dayanılarak hazırlanan Korumalı İşyerleri Hakkında Yönetmelik, 30 Mayıs 2006 tarih ve 26183 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik 26.11.2013 tarih 28833 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan haliyle değiştirilmiştir.

06.02.2014 tarih ve 6518 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonrasında ise Korumalı İşyeri tanımı şu şekilde güncellenmiştir;"*İşgücü piyasasına kazandırılmaları güç olan zihinsel veya ruhsal engelli bireylere istihdam oluşturmak amacıyla Devlet tarafından teknik ve mali yönden desteklenen ve çalışma ortamı özel olarak düzenlenen işyeri."*[305] Bu değişiklikten yaklaşık 7 ay sonra madde metnini kısa bir ekleme ile korumalı işyeri tanımının son haline ulaşılmıştır. Bu tanıma göre korumalı işyeri şu şekilde madde metninde yerini almıştır;

> *"İş gücü piyasasına kazandırılmaları güç olan zihinsel veya ruhsal engellilere mesleki rehabilitasyon sağlamak ve istihdam oluşturmak amacıyla Devlet tarafından teknik ve mali yönden desteklenen ve çalışma ortamı özel olarak düzenlenen işyeri."*[306]

Kanun'un ilgili maddesinin ve bu kapsamda çıkarılan Yönetmelik ile engellilerin daha sağlıklı iş yeri ortamında, daha bilimsel bir bakış açısıyla istihdam edilmesinin sağlanması amacıyla korumalı işyerlerinin açılması ve teşvik edilmesi öngörülmektedir. Ancak bu noktada en önemli husus, korumalı işyeri kavramının, bütün engellileri kapsayan yaklaşımının değiştirilerek, iş piyasasında istihdam olanağı bulma bakımından en dezavantajlı engelli grubu olan "zihinsel ve ruhsal engelli" bireyleri kapsayacak şekilde daraltılmış olmasıdır. Bu düzenlemeler, bir yandan (özel bir gereklilik bulunmadığı durumlar haricindeki) engelli bireylerin ayrımcılık doğuracak bir izole istihdam anlayışından kurtarılmasını bir yandan da özel tedbir ve desteklerle istidamı desteklenmesi gereken engel gruplarını koruması bakımından önemli bir düzenlemedir. Şüphesiz

303. Bkz. Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, http://www.ozida.gov.tr/ulasilabilirlik/Belgeler/2_MEVZUATSTANDART/ULUSLARARASI_SOZLESME/BM_ENGELLIHAKLARISOZLESMESI.pdf (erişim tarihi: 28.04.2015)
304. Bkz. Engelliler Hakkındaki Kanun (2005 hali), http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378-20050701.pdf (erişim tarihi: 28.04.2015)
305. Bkz. Engelliler Hakkındaki Kanun (2014 Şubat hali), http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378-20140206.pdf (erişim tarihi: 28.04.2015)
306. Bkz. Engelliler Hakkında Kanun, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf (erişim tarihi: 24.04.2015)

ki, "zihinsel ve ruhsal engelli bireylerin" mümkün olduğunca toplumun diğer kesimleriyle beraber aynı ortamlarda istihdamı esastır. Ancak, korumalı işyeri uygulamaların da bu ideal noktaya ulaşılana dek, önemli bir fonksiyonu yerine getireceği açıktır.

Diğer yandan, korumalı işyerleri ile engelli işçi çalıştırmaktan kaçınan kişi ve kuruluşların teşvik ve sübvanse edilerek engelli çalıştırmalarının sağlanması, ağır engel grubundaki yüksek maliyetli işçilerin istihdamının bu işyerleri vasıtası ile gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Bu aşamada, korumalı işyeri mevzuatının Şubat 2014'te çıkarılan 6518 sayılı Kanun'dan önceki halinin biraz daha derinlikli olarak irdelenmesinde fayda bulunmaktadır.

Engelliler Hakkındaki Kanunu'nun 06.02.2014 tarih ve 6518 sayılı Kanun'un önceki halinde engellilerin istihdam sorunun öncelikle korumalı işyerleri ile çözülmesi öngörülmüştür. Bu durum, başlı başına engelliler açısından ayrımcılık sonucu doğuran bir uygulamaydı. Korumalı işyerleri, engelliler açısından önemli bir istihdam aracı olmakla beraber, engellileri öncelikli olarak bu işyerlerine sıkıştırmak engellilerin sosyal hayata adaptasyonu açısından önemli bir engel teşkil etmekteydi. Burada asıl olan husus, engellilerin kendi yeteneklerine uygun tüm alanlarda çalışmalarına imkân tanımakla beraber korumalı işyerlerini bu alanlara destek unsuru olarak görmektir. Kanun koyucu "öncelikli" ibaresini madde metninden çıkararak son fıkraya; *"Engellilik durumları sebebiyle iş gücü piyasasına kazandırılmaları güç olan engellilerin istihdam edildiği korumalı işyerlerinin statüsü ve bu işyerleriyle ilgili usul ve esaslar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle düzenlenir"* ifadesini eklemiştir.[307]

Kanunun uygulanmasına yönelik çıkarılan yönetmelikte de görüleceği üzere önceki düzenlemede kanunun ruhunda bulunan amacın gerçekleşmesini neredeyse olanaksız kılacak bir yapı mevcuttu. Genel anlamıyla ele alındığında korumalı işyeri açmak için ön görülen hukuki prosedürün, teknik şartname koşullarının gerekli ve yerinde olduğu değerlendirilmektedir. Zira kanun ve yönetmelik, korumalı işyeri statüsünün kazanılması için birçok prosedür getirirken, korumalı işyeri açan kişi ve kuruluşa yönelik herhangi bir destek, teşvik ya da indirim öngörmemekteydi. Bu alandaki eksikliği kısmen kapatmak amacıyla 15.05.2008 tarihinde kabul edilen 5763 sayılı Kanun'la İş Kanunu madde 30'da; *"Özel sektör işverenlerince bu madde kapsamında çalıştırılan 17/7/1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa tabi özürlü sigortalılar ile 1/7/2005 tarihli ve 5378 sayılı Kanunun 14 üncü maddesinde belirtilen korumalı işyerlerinde çalıştırılan özürlü sigortalıların, aynı Kanunun 72 nci ve 73 üncü maddelerinde sayılan ve 78 inci maddesiyle belirlenen prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisselerinin tamamı, kontenjan fazlası özürlü çalıştıran, yükümlü olmadıkları halde özürlü çalıştıran işverenlerin bu şekilde çalıştırdıkları her bir özürlü için prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisselerinin yüzde ellisi Hazinece karşılanır"* şeklinde iyileştirici bir düzenleme yapılmıştı. Bu madde de 06.02.2014 tarih ve 6518 sayılı yasa ile tekrardan bir düzenleme yapılarak daha öncede belirtildiği üzere "yüzde elli" oranı "tamamı" olarak değiştirilmiştir.

6518 sayılı Kanun'da, bu iyileştirmenin yanı sıra korumalı işyerleri kurmayı teşvik amaçlı İş Kanunu'na madde eklenmiştir. İş Kanunu'na eklenen "Korumalı işyerlerinde çalışan engellilerin ücretleri" başlıklı Ek Madde-1 şu şekildedir;

"Ek Madde 1 – (Ek: 6/2/2014-6518/59 md.)

Korumalı işyerlerinde çalıştırılan ve iş gücü piyasasına kazandırılmaları güç olan zihinsel veya ruhsal engellilere işverenlerince zamanında ödenmiş olan ücretlerinin;

a) Korumalı işyerlerinde çalışan her engelli için 1/7/1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanunun 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi gereğince ödenen aylık tutarı kadarı,

b) 29/1/2004 tarihli ve 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 2 nci maddesi kapsamındaki illerde kurulmuş bulunan korumalı işyerlerinde çalışan her engelli için ilaveten (a) bendi ile belirlenen tutarın yüzde yirmisi,

307. Bkz. Engelliler Hakkında Kanun'un 14. maddesine http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf (erişim tarihi: 28.04.2015)

c) Korumalı işyeri statüsü almak için ilgili mevzuatla çalıştırılması zorunlu olan sayıdan daha fazla engelli çalıştıran işyerlerinde, zorunlu sayının üstünde çalıştırılan her engelli için ilaveten (a) bendi ile belirlenen tutarın yüzde yirmisi,

bu ücretlere ilişkin yasal yükümlülüklerin de tam ve zamanında karşılanmış olması kaydıyla, Hazine tarafından işverene ödenir.

Birinci fıkrada belirlenen ücret kısımlarının ödenmesine ilişkin usul ve esaslar, Maliye Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığının uygun görüşü alınmak suretiyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından çıkarılan yönetmelikle belirlenir."[308]

Bu madde hükümlerinde de anlaşılacağı üzere korumalı işyeri kurma açısından işverene destek amaçlı bazı düzenlemeler getirilmiştir. Böylece zihinsel engellerin istihdamı açısından önemli bir araç olan korumalı işyeri açmaya yönelik olumlu adımlar atılmıştır. Bu bağlamda 2014 Mart ayından sonra ASPB tarafından bir destek programı başlatılmıştır. Ancak Türkiye'de bu amaçlarla yürürlüğe konulan mevzuatın ve yürürlüğe konulan mali destek programlarının, hem korumalı iş yerleri hem de meslek edindirme kursları açısından istenen sonuçları üretip üretmediği konusunda bir saptama yapmak için henüz çok erkendir. Getirilen yeni düzenlemelerinin sonuçlarının 2015 yılı ve sonrasında yapılacak çalışmalarda daha net bir şekilde görülebilmesi muhtemeldir.

Belirtilen kanuni düzenlemeler ışığındaki gelişmeler olumlu adımlar olarak engellilere ilişkin mevzuat hükümlerine eklenmiştir. Bu durum Avrupa Birliği (AB) 2014 Türkiye İlerleme Raporu'na da şu şekilde yansımıştır; "*Şubat 2014'te, sosyal bakımdan korunmaya muhtaç ve/veya engelli kişilerin durumunda iyileşme sağlanmasını amaçlayan mevzuat kabul edilmiştir. Milli Eğitim Temel Kanununda ve İş Kanununda engelli bireylere ayrımcılık yapılmaması ilkesine artık açıkça yer verilmektedir. Erişilebilirlik kavramı yeni hükümlerde BM Engelli Hakları Sözleşmesine uygun olarak yeniden tanımlanmış ve engelliliğe bağlı doğrudan veya dolaylı ayrımcılığa ilişkin hükümler de söz konusu BM Sözleşmesi ile uyumlu hale getirilmiştir. Kentsel çevrede, toplu taşıma hizmetlerinde, elektronik hizmetlerde ve acil durum hizmetlerinde erişilebilirlik ilkesi için AB müktesebatıyla uyumlu iyileştirilmiş tanımlar getirilmiştir. Yükseköğretim kurumlarında engellilik danışma ve koordinasyon merkezlerinin kurulması gerekmektedir. Yeni mevzuat engelli kişilere yönelik korumalı işyerlerine ilişkin desteğin kapsamını genişletmiştir. Söz konusu işyerlerinde çalışan engelli kişilerin maaşları için Hazine desteği sağlanacaktır.*"[309] Bu gelişmeler ışığında beklenen, daha da önemli adımların atılarak AB İlerleme Raporu'nda yer alan eksikliklerin bir an önce giderilmesidir.

4.2.1.3. Meslek Kazandırmaya Yönelik Eğitim Çalışmaları

Engelli bireylerin yetenekleri doğrultusunda belli bir iş koluna yönlendirilerek o alanda istihdam edilmeleri engellilerin çalışma hayatında verimliliğinin sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle engellilere yönelik meslek edindirme kurslarının etkinliği ve çeşitliliği, engellilerin istihdamında etkili bir araçtır. Özellikle istihdam politikalarında işsizlerin, işgücü piyasasının eksiklikleri doğrultusunda niteliklere kavuşturularak istihdam alanına kazandırılmaları hedeflenmektedir. Toplumdaki dezavantajlı gruplar arasında yer alan engellilerin istihdamı açısından da bu kurslar dikkat çekmektedir.

İŞKUR, kendisine atfedilen misyon gereği bu kurslara yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. Bu ihtiyaca cevap vermek üzere hazırlanarak yürürlüğe konulmuş Aktif İşgücü Hizmetleri Yönetmeliği'nin amaç kısmında İŞKUR'un düzenlediği aktif işgücü hizmetlerinin amacı: *"İstihdamın korunmasına ve artırılmasına, işsizlerin mesleki niteliklerinin geliştirilmesine, işsizliğin azaltılmasına ve özel politika gerektiren grupların işgücü piyasasına kazandırılmasına yardımcı olmak"*[310] şeklinde tanımlanmıştır. Aynı yönetmelikte aktif işgücü hizmetleri ise *"İstihdamın korunmasına ve artırılmasına, işsizlerin mesleki niteliklerinin geliştirilmesine, işsizliğin azaltılmasına ve özel politika gerektiren grupların işgücü piyasasına kazandırılmasına yardımcı olmak üzere yapılan faaliyet-*

308. Bkz. İş Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf (erişim tarihi: 28.04.2015)
309. Türkiye 2004 yılı AB İlerleme Raporu, s.57, http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf (erişim tarihi: 30.04.2015)
310. Aktif İşgücü Hizmetleri Yönetmeliği, http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Yonetmelikler.aspx (erişim tarihi:07.05.2015)

ler" olarak tanımlanmıştır. Yine bu yönetmelikte, istihdamında daha fazla güçlük çekilen özel politika veya uygulama gerektiren gruplar arasında kadınlar, gençler, uzun süreli işsizler, engellilerle beraber yer almıştır. Bu kapsamda engellilere yönelik 2014 yılı içerisinde düzenlenen kurslar ve İŞKUR tarafından düzenlenen tüm kurslar aşağıda yer alan tablo 4-9'da belirtilmiştir.

2014 Ocak-Aralık Dönemi İtibariyle İşgücü Yetiştirme Programlarının Mukayeseli Analizi						
Kurs Tipleri	**Kurs Sayısı**	**Kursiyer Sayısı**				
		Erkek		**Kadın**		**Toplam**
		Sayıları	**Yüzdeleri**	**Sayıları**	**Yüzdeleri**	
Komisyon / Kurum Kaynaklı Engelli Kursu	184	1.064	57,95	772	42,05	1.836
Diğer Tüm Kurslar	32.880	93.887	47,20	105.047	52,80	198.934
Toplamları	**33.064**	**94.951**		**105.819**		**200.770**

Tablo 4-9: 2014 Ocak-Aralık dönemi itibariyle işgücü yetiştirme programlarının mukayeseli analizi[311]

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere 2014 yılı içerisinde engellilere yönelik düzenlenen kurs sayısı, diğer kursların yaklaşık %0,55'lik bir oranına tekabül etmektedir. Özel politika ve uygulama gerektiren gruplar arasında yer alan engellilere yönelik kursların genel toplam içerisinde bu derece düşük oranda düzenlenmiş olması, kursların engellilerin istihdamı açısından yeterli ve etkin bir çözüm sunup sunamadığının sorgulanmasını gündeme getirmektedir. Kaldı ki, bu kurslardan yararlanan engellilerin kaç tanesinin istihdam olanağına kavuşturduğu konusunda da İŞKUR bünyesinde özel bir veri bulunmamaktadır. Diğer yandan engelli kursiyerlerin kadın-erkek engelli arasındaki dağılımı da ilginç bir tablo ortaya koymaktadır. Zira tablo 4-9'da da görüleceği üzere toplam 33.064 kursa katılan 200.770 kursiyer içerisindeki erkek oranı %47,20 ile kadın kursiyer oranından çok ciddi oranda düşükken, engelli kursiyerler içerisinde erkek engelli kursiyer oranı, %57,95 ile engelli kadınlara göre çok daha büyük bir orana sahiptir. Mesleki edinme kursları, temel olarak dezavantajlı gruplara yönelik bir işleve sahip olması beklenmektedir. Dolayısıyla toplam kursiyerler içerisinde kadın kursiyer oranının fazla olması sevindirici bir gelişmeyken, engelli kursiyerler arasındaki kadın-erkek dağılımı bu tabloya aykırı düşmektedir. Başka bir deyişle, engelli kadınlar, (zaten sayı ve kapasite bakımından yetersiz olan) engellilere yönelik meslek edinme kurslarından yararlanma bakımından daha dezavantajlı durumdadır.

2014 Ocak-Aralık Dönemi İtibariyle İşgücü Yetiştirme Programlarına Katılanların Cinsiyet ve Kurs Tiplerine Göre Dağılımları						
Kurs Tipleri	**Kurs Sayısı**	**Kursiyer Sayısı**				
		Erkek		**Kadın**		**Toplam**
		Sayıları	**Yüzdeleri**	**Sayıları**	**Yüzdeleri**	
Komisyon Kaynaklı Engelli Kursu	177	998	57,36	742	42,64	1.740
Kurum Kaynaklı Engelli Kursu	7	66	68,75	30	31,25	96
Toplamları	**184**	**1.064**	**57,95**	**772**	**42,05**	**1.836**

Tablo 4-10: 2014 Ocak-Aralık dönemi itibariyle işgücü yetiştirme programlarına katılanların cinsiyet ve kurs tiplerine göre dağılımları[312]

İŞKUR'un düzenlediği kurslar, iki farklı kategoride düzenlenmektedir. Bu kursların ilk kategorisi, İŞKUR'un kendi fonlarıyla çeşitli kurum ve kuruluşlarla düzenlediği kurslardır. Diğer kategori ise, engelli ve eski hükümlü çalıştırmayan işyerlerinden ceza olarak kesilen paralar ile, aralarında Türkiye Sakatlar Konfederasyo-

311. İŞKUR istatistikleri, http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop (erişim tarihi: 07.05.2015)
312. İŞKUR istatistikleri, http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop (erişim tarihi: 07.05.2015)

nu temsilcilerinin de bulunduğu bir komisyon vasıtasıyla, STK'lar tarafından hazırlanan mesleki eğitim kurs projelerinin desteklenmesi şeklinde düzenlenen kurslardır.[313] Bu bağlamda 2014 yılında engellilere yönelik olarak düzenlenen 184 adet kursu kendi içerisinde incelediğimizde, kurslar içerisinde komisyon kaynaklı engelli kurslarının büyük çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Katılımcılar açısından değerlendirildiğinde erkek engelli katılımcıların kadın engelli katılımcılara oranla daha yüksek bir oranda İşgücü Yetiştirme Programları'na katıldıkları gözlenmektedir.

2013-2014 Döneminde İşgücü Yetiştirme Programları ve Katılımcıların Sayıları

Yıllar	Kurs Sayısı	Kursiyer Sayı ve Oranları				
		Erkek		Kadın		Toplam
		Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi	
2013	506	3.326	60,77	2.147	39,23	5.473
2014	184	1.064	57,95	772	42,05	1.836

Tablo 4-11: 2013-2014 döneminde işgücü yetiştirme programları ve katılımcıların sayıları[314]

Diğer yandan, 2014 yılında düzenlenen mesleki eğitim kurs sayısının 2013 yılındaki kurs sayıları ile mukayesesinde de çok ilginç bir tablo ortaya çıkmaktadır. Zira yapılan mukayesede de görüleceği üzere 2013 yılında 506 kurs düzenlenirken bu sayı 2014 yılında sadece 184 seviyesinde kalmıştır. Kurs sayısındaki %63'lük bir azalma kurslar açısından ciddi bir orana tekabül etmektedir. Kurslardaki azalmaya bağlı olarak benzer şekilde bir değişim, katılımcılar açısından da yaşanmıştır. Nitekim 2013 yılında 5.473 kişi bu kurslara katılım sağlamışken, 2014 yılında bu sayı 1.836'da kalmıştır. Görüldüğü üzere bu oran kursiyerlerde de yaklaşık %66 gibi ciddi bir düşüş sayısı yaşanmıştır.

Cinsiyet ayrımı açısından işgücü yetiştirme programları ve katılımcıların 2014 verileri ele alındığında; kadın engellilerin erkeklere oranla daha düşük seviyelerde katılım gösterdiği gözlenmektedir. Bu durum 2013 yılı verilerinde de benzerlik göstermektedir. 2013 yılında kadın engelli kursiyer sayısının, tüm katılımcılara oranı %39,23 iken 2014 yılında bu oran %42,05'e yükselmiştir.

2013-2014 Döneminde Kurslardan Faydalananların Engel Gruplarına Göre Mukayesesi

Engel Grupları	2013				2014			
	Erkek	Kadın	Toplamı	Yüzdesi	Erkek	Kadın	Toplamı	Yüzdesi
Sinir Sistemi	280	120	400	7,83	81	51	132	7,19
Ruh Hastalıkları Grubundaki Engelliler	231	93	324	6,35	108	52	160	8,71
Görme Sistemi	490	322	812	15,90	198	127	325	17,70
Kulak Burun Boğaz Sistemi	354	483	837	16,39	80	178	258	14,05
İç Hastalıkları Grubundaki Engelliler	84	31	115	2,25	20	8	28	1,53
Kas İskelet Sistemi	505	286	791	15,49	129	92	221	12,04
Deri	5	6	11	0,22	3	1	4	0,22
Solunum Sistemi	29	13	42	0,82	8	2	10	0,54
Onkolojik Hastalıklar	7	10	17	0,33	2	5	7	0,38
Yanıklar	39	24	63	1,23	5	2	7	0,38
Batını İlgilendire Hastalıklar	2	3	5	0,10	1	0	1	0,05
Sindirim Sistemi	13	14	27	0,53	8	3	11	0,60

313. Engelli ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşyerlerinden ceza olarak kesilen paraların kullanılması hakkında Yönetmelik, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140109-1.htm (erişim tarihi: 07.05.2015)
314. İŞKUR istatistikleri, http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop (erişim tarihi: 07.05.2015)

Hematopoetik Sistem	25	17	42	0,82	14	7	21	1,14
Ürogenital Sistem	20	15	35	0,69	7	3	10	0,54
Kardiyovasküler Sistem	25	8	33	0,65	13	5	18	0,98
Zihinsel, Davranışsal Bozukluklar	711	366	1.077	21,09	313	167	480	26,14
Endokrin Sistemi	22	18	40	0,78	5	8	13	0,71
Diğer Hastalıklar Grubundaki Engelliler	274	160	434	8,50	69	61	130	7,08
Kadın Hastalıkları ve Doğum	0	1	1	0,02	0	0	0	0,00
Toplam	**3.116**	**1.990**	**5.106**	**100,00**	**1.064**	**772**	**1.836**	**100,00**

Tablo 4-12: 2013-2014 döneminde kurslardan faydalananların engel gruplarına göre mukayesesi[315]

Tablo 4-12'de de görüleceği üzere İşgücü Yetiştirme Programları'na katılan engellilerin, engel gruplarına göre katılımları incelendiğinde; kursiyer sayısında %66'lık bir azalmaya rağmen engel grupları açısından ciddi bir farklılık gözlenmemiştir. 2013 yılında olduğu üzere programlara katılım oranı en yüksek olan zihinsel, davranışsal bozukluğa sahip engelliler, 2014 yılında düzenlenen kurslara da en yüksek düzeyde katılım sağlamışlardır. Diğer engel gruplarının katılım oranlarının karşılaştırmasında çok küçük orandaki farklılıklar ile beraber genel anlamda benzerlikler gözlenmiştir.

2013-2014 Döneminde Yaş Gruplarına Göre İşgücü Yetiştirme Programlarına Katılanların Mukayesesi								
Yaş Grupları	**2013**				**2014**			
	Erkek	**Kadın**	**Toplamı**	**Yüzdesi**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplamı**	**Yüzdesi**
15-19	414	216	630	12,34	165	78	243	13,24
20-24	811	456	1.267	24,81	278	172	450	24,51
25-29	610	356	966	18,92	197	148	345	18,79
30-34	515	321	836	16,37	178	125	303	16,50
35-39	353	260	613	12,01	106	89	195	10,62
40-44	197	170	367	7,19	77	79	156	8,50
45-49	141	120	261	5,11	44	41	85	4,63
50-54	50	66	116	2,27	14	27	41	2,23
55-59	19	15	34	0,67	2	7	9	0,49
60-64	5	8	13	0,25	2	4	6	0,33
65+	1	2	3	0,06	1	2	3	0,16
Genel Toplam	**3.116**	**1.990**	**5.106**	**100,00**	**1.064**	**772**	**1.836**	**100,00**

Tablo 4-13: 2013-2014 döneminde yaş gruplarına göre işgücü yetiştirme programlarına katılanların mukayesesi[316]

İşgücü Yetiştirme Programları'na katılan engellilerin yaş gruplarına göre karşılaştırması da engel gruplarına göre karşılaştırmada olduğu şekliyle benzerlikler göstermektedir. Genel olarak tablo 4-13 incelendiğinde 20-24 yaş grubunda bulunan engelli bireylerin %24,51'lik bir oranla 2014 yılında düzenlenen kurslara daha çok katılım sağladıkları görülmektedir. Hemen ardından %18,79'luk oranla 25-29 yaş grubunda bulunan engellilerin geldiği belirlenmiştir. Bu oranlar 2013-2014 yılı mukayeseli analizinde de aynı paralelde ilerlemektedir.

315. İŞKUR İstatistikleri, http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop (erişim tarihi: 07.05.2015)
316. İŞKUR İstatistikleri, http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop (erişim tarihi:07.05.2015)

2014 Meslek Türlerine Göre İşgücü Yetiştirme Programlarına Katılanların Dağılımı (Komisyon Kaynaklı En Fazla)					
Meslek Türleri	**Kurs Sayısı**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplamı**	**Yüzdesi**
Bilgisayar İşletmeni	21	92	47	139	7,99
Web Tasarımcısı	12	30	18	48	2,76
Bilgisayar Bakım ve Onarımcısı	9	46	34	80	4,60
Sekreter	6	18	18	36	2,07
Büro Yönetimi ve Sekreterlik/Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanı	6	24	31	55	3,16
Ahşap Boyamacı	6	56	22	78	4,48
Bilgisayar Operatörü	6	31	9	40	2,30
Aşçı Yardımcısı	5	16	38	54	3,10
Kilim Dokuyucu (El Tezgâhı)	5	16	45	61	3,51
Mantar Yetiştiricisi	5	46	19	65	3,74
Ahşap Süslemecisi	5	27	26	53	3,05
Muhasebe Yardımcı Elemanı	4	9	37	46	2,64
Aşçı Yamağı (Çırağı)	4	21	30	51	2,93
Telefon Santral Operatörü	4	9	11	20	1,15

Tablo 4-14: 2014 meslek türlerine göre işgücü yetiştirme programlarına katılanların dağılımı (komisyon kaynaklı en fazla)[317]

Tablo 4-14'de de görüleceği üzere komisyon kaynaklı engelli kurslarının en fazla açıldığı alan, "Bilgisayar İşletmenliği" alanı olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılı içerisinde Komisyon kaynaklı engelli kursları (71)[318] farklı alanda düzenlenirken kurum kaynaklı engelli kursları içerisinde engelliler için düzenlenen kurslar, çağrı merkezinde müşteri temsilcisi, işletmeci, otomotiv montaj işçisi, bilgi ve belge yöneticisi olmak üzere sadece (4) alanda düzenlenmiştir.

2014 Ocak-Aralık Dönemi İtibariyle Öğrenim Durumlarına Göre İşgücü Yetiştirme Programlarına Katılanların Dağılımı								
Öğrenim Durumları	**Komisyon Kaynaklı Engelli Kursu**				**Kurum Kaynaklı Engelli Kursu**			
	Erkek	**Kadın**	**Toplamı**	**Yüzdesi**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplamı**	**Yüzdesi**
Okur Yazar Olmayan	22	19	41	2,36	0	0	0	0,00
Okur Yazar	104	65	169	9,71	0	0	0	0,00
İlköğretim	609	463	1.072	61,61	41	18	59	61,46
Ortaöğretim (Lise ve Dengi)	240	174	414	23,79	23	11	34	35,42
Önlisans	19	16	35	2,01	2	0	2	2,08
Lisans	4	5	9	0,52	0	1	1	1,04
Yüksek Lisans	0	0	0	0,00	0	0	0	0,00
Doktora	0	0	0	0,00	0	0	0	0,00
Genel Toplam	**998**	**742**	**1.740**	**100,00**	**66**	**30**	**96**	**100,00**

Tablo 4-15: 2014 Ocak-Aralık dönemi itibariyle öğrenim durumlarına göre işgücü yetiştirme programlarına katılanların dağılımı

317. İŞKUR istatistikleri, http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop (erişim tarihi: 07.05.2015)
318. Tabloda en çok düzenlenen 14 alana ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

İşgücü eğitim programlarına katılan engelli bireylerin eğitim seviyelerine göre dağılımları da ele alınması gereken bir diğer konudur. Tablo 4-15'de paylaşılan bu yöndeki dağılımda bu açıdan dikkat çeken ilk husus, gerek komisyon kaynaklı ve gerekse de kurum kaynaklı işgücü yetiştirme programlarına katılımda önlisans ve üstü seviyedeki eğitim almış engelli bireylerinin katılımının yok denecek kadar az olduğu yönündedir. Bu durumun, bir yandan yüksek eğitim alan engelli bireylerin toplam engelli nüfus içerisindeki azlığından, bir yandan da eğitim alan engelli bireylerin daha kolay istihdam imkânı bulmasından kaynaklandığı açıktır. Engelli bireyler içerisinde komisyon ve kaynaklı kurslara katılım konusunda en büyük hacme sahip olan grup, ilköğretim mezunları olup, sahip oldukları oranın temelinde eğitimsiz olmaları sebebiyle istihdam alanında yaşadıkları sorunlar yer almaktadır. Bu noktada akla okuryazar olmayan ya da sadece okuryazarlık seviyesinde eğitim görmüş engellilerin oranının neden düşük olduğu sorusu gelebilmektedir. Ancak bu gruptaki kişiler için düzenlenen kursların (sadece el becerisine dayalı olanların dışındaki) birçoğuna, gerek kurslarda verilecek bilgiyi alabilecekleri okuryazarlık gerekse de temel eğitimlerinin olmaması sebebiyle katılamayacakları açık bir gerçekliktir.

4.2.2. Güncel Gelişmeler Kapsamında 2014 Yılı Engelli İstihdam Verileri

Engelli bireyler bu konudaki destekleyici düzenlemelerin de katkısıyla kamuda memur veya kamu ya da özel sektörde işçi statüsünde istihdam olanağı bulabilmektedirler. Söz konusu istihdam içerisinde en büyük paya sahip istihdam biçimi ise hem memur, hem de işçi statüsünde zorunlu engelli çalıştırma kotaları kapsamında engelli istihdam biçimidir.

Engelli nüfusunun yukarıda ifade edilen hususlar çerçevesinde ne kadar istihdam olanağı bulduğu, her zaman tartışıla gelen bir olgudur. Özelikle devletin çalışmayan/çalışamayan engelli bireylere çeşitli kriterler doğrultusunda 2022 sayılı Kanun kapsamında engellilik aylığı vermesi, engelliler arasındaki gerçek işsizliğin ölçülmesini neredeyse imkânsız kılmaktadır. Diğer yandan, iş bulmaktan ümidini kestiği için iş aramaktan vazgeçmiş, engelli aylığı alamayan ve geçimleri ailesi tarafından temin edilen engelli nüfusunun da ne kadar olduğu belirsizdir. Bu iki hususu değerlendirme dışı bırakarak yapılan en ciddi çalışma olan 2011 Nüfus ve Konut Araştırması verilerine göre, 4 milyon 541 bin olan toplam engelli nüfusun içerisinde işgücüne katılım gösteren engelli sayısı sadece 1 milyon 1 bindir. Bu bağlamda engelli nüfusun işgücüne katılım oranı %%22,2 olarak gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle, 3 milyon 540 bin engelli istihdam süreçlerinin dışındadır. İstihdam süreçlerine dâhil olan engellilerden toplamda bir milyon 1 bin engelliden 914 bini istihdam edilmiştir. Başka bir deyişle, toplam engelli nüfus içinde istihdama oranı %20,1 olup, işgücüne katılım isteği gösteren %22,2'lik engelli nüfus arasındaki işsizlik oranı %8,8'dir.[319]

İzleme çalışmalarının bu eksende gerçekleşen istihdama dair temin ettiği veriler, ilgili konu başlıkları altında aşağıda sunulmaktadır.

4.2.2.1. Devlet Memurları Statüsündeki Engelli Bireyler Bakımından Çalışma Hayatı

Bilindiği üzere engelli memur istihdamı, sınav, tercih ve ardından her yıl, yılın belirli dönemlerinde yapılan atamalar kapsamında gerekleşmektedir. Diğer yandan, meslekte yükselme ise memur istihdamının bir başka ayrılmaz, önemli konusudur. Bu sebeple, memur istihdamı konusu bu başlıklar altında ayrı ayrı incelenmiştir.

4.2.2.1.1. EKPSS ve Kura Kapsamında Atama

Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları-2013 yayınında engelli memur alımı ile ilgili olarak yapılan son sınavın içerdiği veri dağılımı incelenmiştir. Söz konusu sınavlar iki yılda bir yapıldığı için bir önceki yayında ifade edilen tablo geçerliliğini aynen sürdürmektedir. Bu sebeple, çalışmanın bu başlığında veri analizinden çok, sistemin kendisi üzerinden bir tartışma yapılmakla yetinilecektir.

Bilindiği üzere son dönemde engellilere yönelik yapılan merkezi sınav aracılığıyla devlet kadrolarına yerleştirmeler yapılmaktadır. Bu yönde son yapılan değişiklikle 2014 yılının Şubat ayında Resmi Gazete'de yayın-

319. Bu veriler 2011 Nüfus ve Konut Araştırmasından derleniştir. Verileri incelemek için bkz. s.99 http://eyh.aile.gov.tr/data/55116a22369dc57100ffbf23/nka_2011_engellilik.pdf (erişim tarihi: 30.04.2015)

lanan "Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı (EKPSS) ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik"[320] ile 2011 yılında çıkarılan "Özürlülerin Devlet Memurluğuna Alınma Şartları ile Yapılacak Merkezi Sınav ve Kura Usulü Hakkında Yönetmelik" hükümlerini yürürlükten kaldırmıştır.

Yönetmeliğin 1. maddesinde: "*Bu Yönetmeliğin amacı, merkezi olarak yapılacak engelli kamu personel seçme sınavına, kuraya, yerleştirme işlemlerine, engelli memur istihdamının takip ve denetimine, istatistiki bilgilerin temini ve engelli memur istihdamı ile ilgili diğer hususlara ilişkin esas ve usulleri belirlemektir."*[321]

EKPSS, hem devlet memuru kadrosuna hem de kamu kurum ve kuruluşlarının işçi kadrolarına engelli istihdamında kullanılmaktadır.

EKPSS'ye ilişkin Yönetmeliğin 4. maddesinde;"*EKPSS, ortaöğretim, önlisans veya lisans düzeyinde eğitim veren kurumlardan mezun veya sınavın geçerlik süresi içerisinde mezun olabilecek durumda olan engelli adayların eğitim durumları ve engel gruplarının yarattığı dezavantajlar göz önünde bulundurularak Başkanlık tarafından yapılır veya yaptırılır. Adayların atanabilmesi için yerleştirme tercih işlemlerine son başvuru tarihi itibarıyla mezun olması gerekir. (2) EKPSS sonuçları, kamu kurum ve kuruluşları tarafından Türkiye İş Kurumu aracılığıyla yapılan engelli işçi alımlarında da kullanılır."*

Kuraya ilişkin, Yönetmeliğin 6. maddesinde; *"(1) Kura; ilkokul, ortaokul, ilköğretim ve özel eğitim iş uygulama merkezi veya okulu mezunu veya bu okullardan yerleştirme işlemlerine son başvuru tarihi itibarıyla mezun olabilecek engellilerin 657 sayılı Kanunun 41 inci maddesi göz önünde bulundurularak kamu kurum ve kuruluşlarına tercihlerine göre yerleştirilmeleri amacıyla noter huzurunda yapılır. Kura çekimini, kura için başvuruda bulunan adaylar da izleyebilir.*

(2) Kura yöntemiyle yerleşmek isteyen adayların kayıtları her bir dönem için sadece bir kez alınır. Dönem içerisinde gerçekleştirilecek yerleştirme işlemlerine ancak başvuruları kayıt altına alınan adaylar başvurabilir" şeklinde ifadelere yer verilmiştir.

Engellilerin istihdam edileceği kadrolarda boşluk bulunduğu sürece EKPSS'nin yapılmaya devam edeceği Yönetmelikte belirtilmiştir. Ayrıca geçerlilik süresi olarak EKPSS'nin yapıldığı tarihten itibaren 2 yıl içersinde yapılacak sınava kadar geçerli olacağı belirtilmiştir. Sınavın yapılamaması halinde ise, yeni sınava kadar geçerliliğini koruyacağı belirtilmiştir. Yönetmelikte geçerlilik ile ilgili yer alan bu madde hiç kuşkusuz planlamadan uzak bir maddedir. EKPSS ile ilgili belli bir plan ve program dâhilinde hareket edilmemesi engelliler açısından mağduriyetlere sebep olabilecektir. Rahatsızlıkları ya da başka geçerli sebepler yüzünden 2 yılda bir yapılan sınava giremeyen engelli adaylar açısından ortaya çıkabilecek sorunlar açıktır. Nitekim 2014 yılında atama aralıkları ve atamalara konu olan rahatsızlıklar, engelliler tarafından daha yüksek perdeden dile getirilmiştir.

320. Bkz. Kamu Personel Seçme Sınavı ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik, http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20145780&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=engelli, (erişim tarihi: 30.04.2015)

321. Bkz. Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20145780&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Engellilerin%20Devlet%20Memurlu%C4%9Funa%20Al%C4%B1nmalar%C4%B1%20Hakk%C4%B1nda%20Y%C3%B6netmelik (erişim tarihi: 28.04.2015)

Engellilerin açlık grevi 6. gününde

4 engelli "İş için onurlu bir mücadele başlattık" dedi.

Dört engellinin, engelli memur kadro sayısının artması için Devlet Personel Başkanlığı önünde başlattığı açlık grevi 6. gününe girdi. Açlık grevine başlayan 4 kişiden 28 yaşındaki görme engelli Bestami Turhan, "Bizler engelli vatandaşlar için yeni bir yasa ya da düzenleme istemiyoruz.

Bizler hükümetimizin kendi çıkardığı yasayı uygulayarak yüzde 3'lük alım yapmasını istiyoruz. Biz burada 4 arkadaş 81 ilin yükünü çekiyoruz. İş için, aş için onurlu mücadelemizi başlattık.

Kamuda 25 bin açık var bizim beklediğimiz kadro sayısı 7 bin. Biz zaten engelliyiz, bunu yaparak önümüze yeni engel çıkarmasınlar" dedi. ■ ÜNAL ÇAM Ankara

Haber 4-1: 23.07.2014 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan haber

Nitekim Milliyet Gazetesi'nde 23.07.2014 tarihinde yer alan bir haberde, bir grup engellinin engelli memur kadro sayısının arttırılması amacıyla Devlet Personel Başkanlığı önünde yaptıkları açlık grevine ilişkin bilgiler yer almıştır.

Özetle engelliler, olabildiğince kısa bir zamanda büyük ölçeklerde atamalar yapılarak kotaların doldurulmasını talep etmektedirler. Dolayısıyla, önceden belirlenmiş şekilde makul aralıklarla sınavların tekrarlanması, atama sıklıklarının artırılmasında büyük bir fayda bulunmaktadır.

Raporun yazım sürecinde DPB'den yapılan yazılı açıklama ile EKPSS ve kura sonucuna göre, kamu kurumlarına atanmasına ilişkin aday başvurularının 15-24 Nisan 2015, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu hükümleri uyarınca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın sosyal hizmet modellerinden yararlanan kişilerin başvurularının da 13-24 Nisan 2015 tarihleri arasına alındığı, 2015 yılı için atama ve kura işlemlerinin 20 Mayıs 2015 tarihinde yapılacağı kamuoyuna duyurulmuştur.[322]

Ancak, yukarıda belirtilen tarihlerde yapılacak atamaların da halihazırdaki tabloda ciddi bir değişim yaratması beklenmemektedir.

4.2.2.1.2. Engelli Devlet Memurları Verileri

Engelli istihdamı konusunda Türkiye mevzuatı incelendiğinde temel dayanak İş Kanunu[323] ve Devlet Memurları Kanunu[324]'dur (DMK). Kanunlarda engellilere yönelik istihdamın belli bir kota sistemi dâhilinde yer aldığı görülmektedir. İş Kanunu'nun 30. maddesinde; "*İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç özürlü, kamu işyerlerinde ise yüzde dört özürlü ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Aynı il sınırları içinde birden fazla işyeri bulunan işverenin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanır*" şeklinde hüküm bulunmaktadır. Aynı kanunun 101.maddesinde; "*Bu Kanunun 30. uncu maddesindeki hükümlere aykırı olarak özürlü ve eski hükümlü çalıştırmayan işveren veya işveren vekiline çalıştırmadığı her özürlü ve eski hü-*

322. Basın Açıklaması, http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/haber/kamuoyunun-dikkatine, (erişim tarihi: 06.06.2015)
323. Bkz. İş Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf (erişim tarihi: 28.04.2015)
324. Bkz. Devlet Memurları Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf (erişim tarihi: 28.04.2015)

kümlü ve çalıştırmadığı her ay için bin yedi yüz Türk Lirası idari para cezası verilir. Kamu kuruluşları da bu para cezasından hiçbir şekilde muaf tutulamaz" şeklinde cezai müeyyide yer almaktadır.

Buna benzer bir hüküm de DMK'nın 53. maddesinde: *"Kurum ve kuruluşlar bu Kanuna göre çalıştırdıkları personele ait kadrolarda % 3 oranında özürlü çalıştırmak zorundadır. % 3'ün hesaplanmasında ilgili kurum veya kuruluşun (yurtdışı teşkilat hariç) toplam dolu kadro sayısı dikkate alınır"* şeklinde yer almaktadır.

Mevzuatta yer alan hükümlere rağmen engellilere yönelik istihdam alanındaki boşluk dikkat çekmektedir. Engelli bireylerin istihdam alanındaki oranları istenen/beklenen seviyede değildir. Kamu kurum ve kuruluşlarında %3 oranındaki engelli memur istihdam zorunluluğu kapsamında atanması gereken memur sayısı, halen olması gerekenin çok altında bir seviyededir.

Ana hatlarıyla bu şekilde verilen mevzuat kapsamında 2014 yılı itibariyle engelli memur kontenjanına yapılması gereken/yapılan atama durumu tablo 4-16'da sunulmaktadır.

Kamu Kurum ve Kuruluşlarında İstihdam Edilen Engelli Memurlara İlişkin Genel Dağılım	
	Sayısı
Mevcut Memur Sayısı	2.016.768
Engelli Kontenjanı % 3 (5)	60.731
Çalışan Engelli Memur Sayısı	36.165
Açık Engelli Kontenjanı	24.566

Tablo 4-16: Kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen engelli memurlara ilişkin genel dağılım[325]

Tablo 4-16'de de görüleceği üzere 2014 yılı sonu itibariyle devlet kadrolarında 60 bin 731 engelli memur çalıştırılması gerekmekte iken, sadece 36 bin 165 engelli memur çalıştırılmaktadır. Oransal anlamda sayıları değerlendirdiğimizde engelli memur kadrosunda istihdam edilmesi gereken kadroların %60'ı doldurulmuş olup, %40'ı ise halen boş durumdadır. Halihazırda atanmış engelli memur kadrolarının cinsiyet, engel türü, kadro vb. kriterlere göre dağılımları hakkındaki veriler aşağıda sunulmaktadır.

Yıllara Göre Engelli Memur İstihdamı Tablosu			
Yıllar	**Kadın**	**Erkek**	**Toplam**
2002	1.033	4.744	5.777
2003	1.225	5.502	6.727
2004	1.626	7.091	8.717
2005	1.626	7.091	8.717
2006	1.547	7.368	8.915
2007	1.601	7.592	9.193
2008	1.826	8.140	9.966
2009	1.900	8.457	10.357
2010	3.736	15.051	18.787
2011	4.232	16.597	20.829
2012	5.739	21.575	27.314
2013	7.053	25.734	32.787
2014	7.981	28.184	36.165

Tablo 4-17: Yıllara göre engelli memur istihdamı tablosu[326]

325. Bkz. Devlet Personel Başkanlığı İstatistikleri, http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/engelli-personel-ve-omss-istatistikleri (erişim tarihi: 30.04.2015)
326. Bkz. Devlet Personel Başkanlığı İstatistikleri, http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/engelli-personel-ve-omss-istatistikleri (erişim tarihi: 30.04.2015)

Tablo 4-17'de ortaya konan yıllar bazındaki dağılıma göre engelli memur istihdam oranları ayrıntılı incelendiğinde, özellikle son yıllarda istihdam edilen engelli birey sayısında ciddi artış olduğu gözlenmektedir. Ancak her ne kadar bu artış dikkat çekse de engelli istihdamında hâlâ yüksek bir oranda boş kadroların bulunması, bu alanda ciddi politika ve mesleki eğitim uygulamalarına ihtiyaç duyulduğuna bir işarettir. Özellikle mukayeseli analiz tablolarında bir önceki yıla göre artışların kategoriler arası oransal artışlar açısından yorumlanması, bu konuda daha sağlıklı çıktıların elde edilmesine fayda sağlamaktadır. Bu nedenle özellikle "2013 Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu"ndan bu yana gelişmeleri izlemek adına oluşturulan karşılaştırmalı analiz tablosu aşağıda sunulmuştur.

Kamu Kurum ve Kuruluşlarında İstihdam Edilen Engelli Memurlara İlişkin Genel Dağılımda Mukayeseli Analiz			
	Sayıları		Artış Oranı (%)
	2013[327]	2014	
Mevcut Memur Sayısı	1.837.348	2.016.768	9,77
Engelli Kontenjanı % 3 (5)	55.334	60.731	9,75
Çalışan Engelli Memur Sayısı	32.021	36.165	12,94
Açık Engelli Kontenjanı	23.545	24.566	4,34

Tablo 4-18: Devlet memurları sayılarının cinsiyet bakımından 2013-2014 mukayesesi[328]

Tablo 4-18'den de görüleceği üzere engelli memur artış oranı, engelsiz memur artış oranından daha yüksek gerçekleşmiştir. Bu durum ilk bakışta olumlu bir ilerleme olarak görülse de, genel sonuç itibariyle olumsuz tablonun ortadan kalkması için daha yüksek bir sayıda engelli memur istihdamına ihtiyaç duyulmaktadır.

Zira açık engelli memur kontenjanındaki açık sayının (ve oranının) azalması ya da tamamının doldurulması, ancak bu sayede mümkün olacaktır. Grafik 4-3, bu konudaki değişikliğin daha net bir tablosunu ortaya koymaktadır.

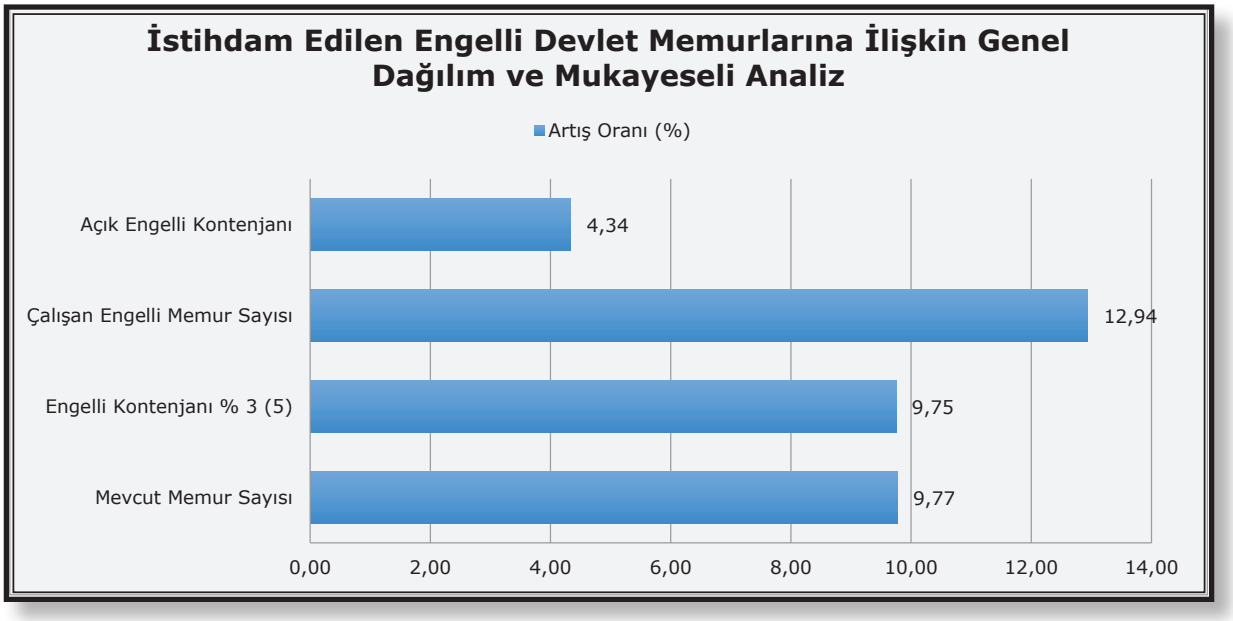

Grafik 4-3: İstihdam edilen engelli devlet memurlarına ilişkin genel dağılım ve mukayeseli analiz

327. 2013 Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporunda yer alan Devlet Personel Başkanlığı Haziran 2013 verileri kullanılmıştır.
328. Bkz. Devlet Personel Başkanlığı İstatistikleri, http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/engelli-personel-ve-omss-istatistikleri (erişim tarihi: 30.04.2015)

Grafik 4-3'de görüleceği üzere, ilk bakışta, engelli memur istihdamında, mevcut memur oranındaki artışa (%9,77) paralel bir şekilde engelli memur sayısı da (%9,75) bir artış göstermiştir. Bir önceki yıla göre atanan engelli memur sayısı %12,94 oranında artmıştır. Ancak engelli memur kotası bir önceki (2013) yılından açıkla devrettiği için 2014 yılındaki %12,94'lük artış açığı kapatamamıştır. Yani engelli memur kotasındaki boşluk, bir önceki yıla göre sadece %4,34 miktarında azaltılmıştır. Bunun içindir ki açık engelli kadro sayısı, memur istihdam sayılarında artış olmasına rağmen 2013 yılında 23.545 iken 2014 yılında 24.566'ya çıkmıştır. Mevcut politikalar ışığında beklenen, bu açığının en hızlı şekilde kapanması iken, oransal olmasa bile sayısal olarak arttığı ortadadır.

Engelli memur sayısının kontenjan bakımından sorgulanmasının ardından akla ilk olarak, halihazırda ataması yapılan memurların cinsiyet, eğitim durumu, atandıkları kadro vb. açılardan dağılımının ne olduğu gelmektedir.

Devlet Memurları Sayılarının Cinsiyet Bakımından 2013-2014 Mukayesesi					
Yıllar	**Kadın**		**Erkek**		**Toplamları**
	Sayısı	**Yüzdesi**	**Sayısı**	**Yüzdesi**	
2013	6.857	21,41	25.164	78,59	32.021
2014	7.981	22,07	28.184	77,93	36.165

Tablo 4-19: Devlet memurları sayılarının cinsiyet bakımından 2013-2014 mukayesesi[329]

Türkiye'de kadın istihdamı ve sorunları birçok çalışmaya konu edilmiş ve edilmeye de devam etmektedir. Cinsiyete dayalı istihdamdaki ayrımcılık Türkiye'de önemle incelenen alanlardan biri olarak literatürde yerini almaktadır. *"Türkiye'de kadın istihdamının hem düşüklüğü, hem de istihdam içindeki (düşük ücretli ve niteliksiz işler, kayıtdışılık, taşeron sistemi, iş güvencesinden, haklardan ve sosyal güvenlikten yoksunluk gibi) olumsuz koşulları önemli sorun alanlarıdır."*[330] Bu alandaki eksiklikler 2014 AB Türkiye İlerleme Raporunda da şu şekilde yerini almıştır. *"Kadın-erkek fırsat eşitliği konusunda, AB müktesebatının öngördüğü şekilde bir eşitlik birimi henüz oluşturulmamıştır. Yaşlı bakımı dahil olmak üzere ev işlerinin cinsiyete dayalı olarak ayrıldığı göz önüne alındığında, çocuk bakım imkanlarının olmayışı, kadınların işgücü piyasasına katılımını engellemektedir. Kadın istihdamının ve fırsat eşitliğinin artırılmasına yönelik genelgenin paydaşların çoğu tarafından yüksek öncelikli olarak görülmemesi sebebiyle, söz konusu genelgenin uygulanması ve gerektiği gibi izlenmesi konusunda eksiklikler mevcuttur."*[331]

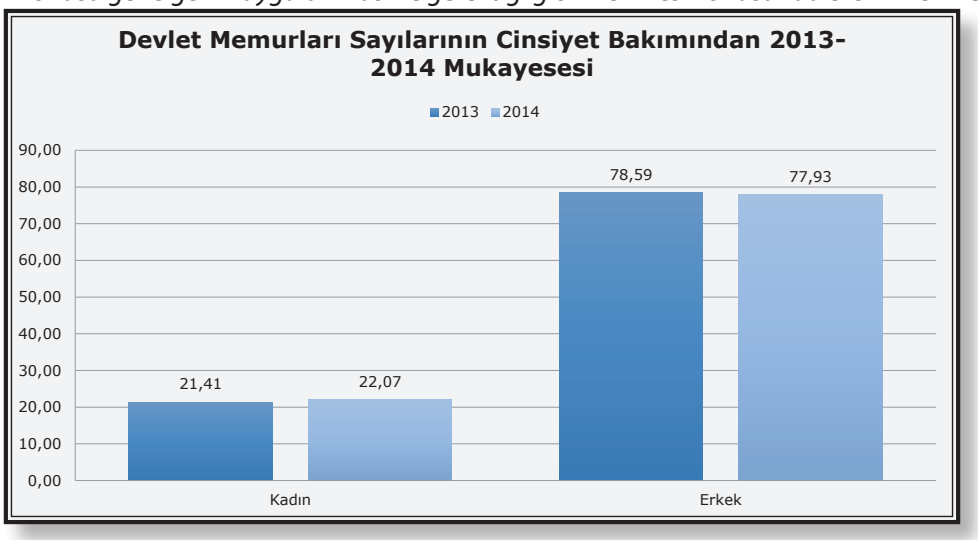

Grafik 4-4: Devlet memurları sayılarının cinsiyet bakımından 2013-2014 mukayesesi

329. Bkz. Devlet Personel Başkanlığı İstatistikleri, http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/engelli-personel-ve-omss-istatistikleri (erişim tarihi: 30.04.2015)
330. Şenesen-Günlük, Gülay, Kadın İşgücü Talebine Üretim Faaliyetleri Açısından Bir Bakış, Kadın Emeği Konferansı Bildiri Kitabı, Ankara, 2011, s.31
331. Türkiye 2004 Yılı İlerleme Raporu, s.41, http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf (erişim tarihi: 30.04.2015)

Genel çerçevedeki bu problem, engelli memur istihdamındaki kadın-erkek oranlarında da kendini göstermektedir. Ancak bu fark, özel olarak memur atamalarının kendisinden değil, engelli kadınların memur olma aşamasına gelmeden önceki öncül problemlerden kaynaklanmaktadır. Zira engelli memur atamaları, lise seviyesinin altındaki engelliler için kura yöntemi, lise üstünde eğitimi almış engelliler için Engelli Memur Seçme Sınavı ile (EMSS) ile yapılmaktadır. Bu her iki yöntemle alınan engelli memurlukları için de kadın engelliler bakımından çoklu dezavantaj söz konusudur.

1-Engelli kadınlar, engelli erkeklere göre eğitim imkânından daha az yararlandığı için sınavlarda başarı oranları düşebilmekte,

2- Özellikle eğitim seviyesi düşük aileler, kadın engellilerin çalışmasına sosyal sebeplerle olumsuz baktıkları için kura ile memur alım sınavlarına girmelerine dahi ailelerince izin verilmeyebilmektedir.

Tablo 4-19 ve grafik 4-4'de engelli memur kontenjan verilerinin cinsiyete göre dağılımını ortaya koymaktadır. Buradan hareketle, engelli kadın memur istihdamında erkeklere göre yüzdesel bazda daha düşük seviyelerde seyrettiği gözlemlenmektedir. Bu oransal fark, 2013-2014 yılları mukayeseli tablosunda da görüleceği üzere benzer şekilde ilerlemektedir. 2013 yılında engelli kadın memurlarının sayısı toplam engelli memur sayısına oranla %21,41 iken 2014 yılında bu oran ancak %22,07'e çıkabilmiştir.

2013-2014 Döneminde İstihdam Edilen Engelli Memurların Engel Oranlarına Göre Mukayesesi

Engel Oranı	2013				2014			
	Kadın	Erkek	Toplamı	Yüzdesi	Kadın	Erkek	Toplamı	Yüzdesi
40-60	5.188	19.488	24.676	77,06	6.012	21.785	27.797	76,86
61-80	885	3.205	4.090	12,77	1.097	3.728	4.825	13,34
81-100	784	2.471	3.255	10,17	872	2.671	3.543	9,80
Toplam	**6.857**	**25.164**	**32.021**	**100,00**	**7.981**	**28.184**	**36.165**	**100,00**

Tablo 4-20: 2013-2014 döneminde istihdam edilen engelli memurların engel oranlarına göre mukayesesi[332]

Tablo 4-20 ise engelli memurların engel oranlarına göre dağılımlarını ortaya koymaktadır. DPB verilerine göre engeli memurların engel oranları 3 farklı düzeyde kategorize edilmiştir. Özellikle hafif düzey olarak belirtilen %40-60 oranındaki engelli memurların istihdam pastasındaki oranları 2013 yılında olduğu üzere en büyük paya sahiptir. Bu noktada belirtmek gerekir ki %61-80 ve %81-100 engel oranına sahip bireylerin engel grubuna uygun istihdam ortamları oluşturmak ve bu yönde bir istihdam politikası izlemek hiç kuşkusuz bu bireylerin çalışma hayatında daha fazla yer almasına olanak verecektir.

2013-2014 Döneminde İstihdam Edilen Engelli Memurların Engel Gruplarına Göre Mukayesesi

Engel Grubu	2013				2014			
	Kadın	Erkek	Toplamı	Yüzdesi	Kadın	Erkek	Toplamı	Yüzdesi
Dil ve Konuşma	81	274	355	1,11	89	289	378	1,05
Görme	1.419	5.654	7.073	22,09	1.629	6.243	7.872	21,77
İşitme	479	1.406	1.885	5,89	593	1.610	2.203	6,09
Ortopedik	2.527	8.091	10.618	33,16	2.763	8.640	11.403	31,53
Ruhsal ve Duygusal	48	349	397	1,24	99	527	626	1,73
Sınıflanamayan	1.762	6.810	8.572	26,77	2.050	7.659	9.709	26,85
Süreğen (Kronik)	323	1.408	1.731	5,41	476	1.796	2.272	6,28
Zihinsel	218	1.172	1.390	4,34	282	1.420	1.702	4,71
Toplam	**6.857**	**25.164**	**32.021**	**100,00**	**7.981**	**28.184**	**36.165**	**100,00**

Tablo 4-21: 2013-2014 döneminde istihdam edilen engelli memurların engel gruplarına göre mukayesesi[333]

332. Bkz. Devlet Personel Başkanlığı İstatistikleri, http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/engelli-personel-ve-omss-istatistikleri (erişim tarihi: 30.04.2015)
333. Bkz. Devlet Personel Başkanlığı İstatistikleri, http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/engelli-personel-ve-omss-istatistikleri (erişim tarihi: 30.04.2015)

Memur atamalarında engel oranı dağılımının uzantısı olarak, bu kadroların engel türüne göre dağılımları da gelmektedir. Tablo 4-21'de de görüleceği üzere "görme" ve "ortopedik" engelliler, oransal olarak 2013 yılı engelli memur istihdamında %55,25'lik bir oranı oluşturmaktadır. Bu oran, 2014 yılı içinde benzer şekilde gerçekleşmiş ve %53,30'luk bir kesimi oluşturmuştur. 2013 Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu'nda da belirtildiği üzere, DPB engel grubu ve engel oranı çapraz sorgusunu yapmamaktadır. Bunun dışında 2013 verilerine göre %26,77'lik bir oranı kaplayan "sınıflanamayan" kategorisi bu yıl da benzer bir oranda engelli memur istihdamında %26,85'lik bir alanı oluşturmaktadır. Çapraz sorgu yapılamaması ve sınıflanamayan kategorisi nedeniyle tablodan genel çıkarımlarda bulunmak mümkün olamamaktadır.

2013-2014 Döneminde İstihdam Edilen Engelli Memurların Eğitim Durumlarına Göre Mukayesesi

Eğitim Durumu	2013				2014			
	Kadın	Erkek	Toplamı	Yüzdesi	Kadın	Erkek	Toplamı	Yüzdesi
İlköğretim/İlkokul	517	4.078	4.595	14,35	319	2.676	2.995	8,28
İlköğretim/Ortaokul					207	1.504	1.711	4,73
Orta Öğretim	2.422	11.018	13.440	41,97	2.710	12.056	14.766	40,83
Ön Lisans	1.659	4.496	6.155	19,22	1.934	5.139	7.073	19,56
Lisans	2.110	5.226	7.336	22,91	2.655	6.433	9.088	25,13
Lisans Üstü	149	346	495	1,55	156	376	532	1,47
Toplam	**6.857**	**25.164**	**32.021**	**100,00**	**7.981**	**28.184**	**36.165**	**100,00**

Tablo 4-22: 2013-2014 döneminde istihdam edilen engelli memurların eğitim durumlarına göre mukayesesi[334]

DPB verileri şu ana kadar paylaşılan sorgulamalar dışında engelli memur kadrolarının eğitim ve cinsiyet durumlarına göre dağılımlarını da vermektedir. Bu kapsamda, Tablo 4-22'de engelli memurların eğitim durumu ve cinsiyet ayrımına göre kategorileri belirtilmiştir. Tabloda göze çarpan ilk ve dikkat çekici sonuç, her iki yıl bakımından da engelli memur kadrolarında en büyük oranın orta öğretim mezunu memurlara ait olduğudur. 2013 yılı verilerine göre en ciddi artış lisans seviyesinde bulunan engelli memur istihdamında gözlenmiştir.

2013-2014 Döneminde İstihdam Edilen Engelli Memurların Hizmet Sınıflarına Göre Mukayesesi

Sınıflar	2013				2014			
	Kadın	Erkek	Toplamı	Yüzdesi	Kadın	Erkek	Toplamı	Yüzdesi
Genel İdare Hizmetleri Sınıfı	3.796	11.407	15.203	47,48	4.591	13.316	17.907	49,51
Sağlık ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri Sınıfı	580	683	1.263	3,94	626	734	1.360	3,76
Teknik Hizmetler Sınıfı	161	1.018	1.179	3,68	229	1.251	1.480	4,09
Eğitim Öğretim Hizmetleri Sınıfı	686	1.573	2.259	7,05	692	1.583	2.275	6,29
Avukatlık Hizmetleri Sınıfı	16	41	57	0,18	20	43	63	0,17
Din Hizmetleri Sınıfı	34	848	882	2,75	34	848	882	2,44
Yardımcı Hizmetler Sınıfı	1.584	9.594	11.178	34,91	1.789	10.408	12.197	33,73
Mülki İdare Amirliği Hizmetleri Sınıfı	0	0	0	0,00	0	1	1	0,00
Toplam	**6.857**	**25.164**	**32.021**	**100,00**	**7.981**	**28.184**	**36.165**	**100,00**

Tablo 4-23: 2013-2014 döneminde istihdam edilen engelli memurların hizmet sınıflarına göre mukayesesi[335]

334. Bkz. Devlet Personel Başkanlığı İstatistikleri, http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/engelli-personel-ve-omss-istatistikleri (erişim tarihi: 30.04.2015)
335. Bkz. Devlet Personel Başkanlığı İstatistikleri, http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/engelli-personel-ve-omss-istatistikleri (erişim tarihi: 30.04.2015)

Tablo 4-23'de yapılan memuriyet kadroları arasındaki sınıflandırma, engelli memurların daha çok hangi alanda istihdam edildiğini görmemize imkân sağlamaktadır. Bilindiği üzere bazı kurum ve kuruluşların kanuni düzenlemeleri gereği engelli memur istihdamına imkân tanımadığı bilinmektedir. Bu ve buna benzer nedenlerle bazı kadrolara engelli memur ya hiç atanamamakta ya da çok düşük düzeyde engelli istihdam edilmektedir. Örneğin avukatlık hizmetleri sınıfında tüm Türkiye'de istihdam edilen engelli memur sayısı sadece 20'dir. Engelli memur kadrolarının sınıflara göre dağılımında en yüksek oranın (2013 yılında %47,8, 2014 yılında 49,51 oranında olmak üzere) genel idare hizmetleri sınıfına ait olduğu görülmektedir. Genel idare hizmetleri sınıfı personeli DMK'nın 36. maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır; "*Bu Kanunun kapsamına dahil kurumlarda yönetim, icra, büro ve benzeri hizmetleri gören ve bu Kanunla tespit edilen diğer sınıflara girmeyen memurlar Genel İdare Hizmetleri sınıfını teşkil eder.*"[336] Görüleceği üzere engelli memurlar daha çok diğer sınıflara girmeyen kadrolarda istihdam edilmiştir. Diğer yandan genel idare sınıfında tanımlanan kadronun dışında en büyük kadro oranının, düşük eğitim seviyelerinden bireylerin istihdam edildiği yardımcı hizmetler sınıfına ait olduğu görülmektedir. Nitekim yardımcı hizmetler sınıfı 2013 yılında %34,91 ve 2014 yılında %33,73 oranında bir büyüklüğe sahiptir.

Bir bütün olarak sayısal veriler yorumlandığında devlet kademesinde halen engellilere yönelik istihdamda istenilen oran tutturulamamış, ayrılan kadrolarda da nitelikli kadrolar olarak adlandırılan kadrolara çok düşük oranlarda yer verilmiştir. Özellikle mevcut kadrolarda çalışan engellilerin yaşadığı sorunlar ve karşılaştıkları ayrımcı uygulamaların boyutunun ölçülmesi için araştırmalara ihtiyaç duyulduğu bir gerçekliktir. Diğer yandan yayın erişilebilirlik bölümünün "Kamuda Erişilebilirliğin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi" başlığında da anlatıldığı üzere araştırma kapsamında veri toplanan 29.975 kamu binasının erişilebilirlik verilerindeki olumsuzluklar bu binalara hizmet alımı için gelen engelli bireylerin yanında, bu binalarda görev yapan engelli bireyler için de ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Özellikle mevcut çalışan engelli bireylere yönelik yapılacak çalışmalar yeni açılacak kadroların nitelikleri ve çalışma şartları açısından önem arz etmektedir.

4.2.2.1.3. Kamudaki Engelli Personelin Görevde Yükselmesi

"2013 Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu"nda da belirtildiği üzere kamuda engelli istihdamında engellilerin orta ve üst düzey personel statülerine yükselme olanağı bulup bulamadığı konusu ölçülmesi zor bir alandır. Ancak, diğer yandan bu konu, engelli bireylerin meslekte yükselme, kariyer yapma hakkı konusunda fırsat eşitliği sağlanıp sağlanmadığı ve/veya ayrımcılığa uğrayıp uğramadığının anlaşılması açısından da stratejik bir konudur. Bu sebeple, bir önceki çalışmanın benzeri bu çalışmada da tekrarlanmıştır.

Kamuda engelli personelin görevde yükselme sorusuna yanıt alınması için bakanlıklara birer bilgi edinme başvurusu yapılmıştır. Bu başvurularda bakanlıklardan hem kendileri açısından hem de bağlı kamu kurular bakımından yanıtlanması için aşağıdaki sorulara cevap verilmesi talep edilmiştir:

1- Bakanlığınız ve bağlı kurum ve kuruluşlarında 657 sayılı Kanuna göre memur atamaları yapılırken, mevzuata göre (mesleğe alınma koşulları sebebiyle) engellilik derecesi ve engel türleri esas alınarak ataması yapılmayan (güvenlik görevlisi, müfettişlik, uzmanlık, vb.) kadro türleri var mıdır ve varsa bu kadro tipleri nelerdir?

2- Bakanlığınız bünyesinde istihdam edilmiş, müsteşar, müsteşar yardımcılığı, müşavir, müşavir yardımcısı, genel müdür, genel müdür yardımcısı, daire başkanı, daire başkan yardımcısı, şube müdürü, şube müdür yardımcısı, uzman, uzman yardımcısı, müfettiş, müfettiş yardımcısı ve her türlü mühendis kadrolarında görev yapan engelli personel bulunmakta mıdır? Varsa bu personelin kadrolara göre dağılımı nedir?

3- Bakanlığınıza bağlı kurum ve kuruluşlar bünyesinde istihdam edilmiş, müşavir, müşavir yardımcısı, genel müdür, genel müdür yardımcısı, daire başkanı, daire başkan yardımcısı, şube müdürü, şube müdür yardımcısı, uzman, uzman yardımcısı, müfettiş, müfettiş yardımcısı ve her türlü mühendis kadrolarında görev yapan engelli personel bulunmakta mıdır? Varsa bu personelin kadrolara göre dağılımı nedir?

336. Bkz. Devlet Memurları Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf, (erişim tarihi: 30.04.2015)

(21) Bakanlıktan sadece (5)'i[337] bu soruları cevaplandırmamıştır. Cevaplandırma oranının %76,19 gibi yüksek bir oran olması Bakanlıklar açısından üst ve orta düzey kadrolara engellilerin istihdamına ilişkin yorumlamalar yapılabilmesine imkân sağlamıştır. Bakanlıklarda görevli üst ve orta düzey personel durumuna ilişkin veriler, tablo 4-24'de paylaşılmıştır. Personelin kategorizasyonunda şube müdürüne kadar ki statüler üst düzey, şube müdürü ve altında sıralanan kadrolar ise orta düzey personel olarak kabul edilmiştir.

Bakanlıklarda Engelli Üst ve Orta Düzey Personel Durumu	
Kadro Türleri	**Sayıları**
Müsteşar	0
Müsteşar Yardımcılığı	0
Müşavir	4
Genel Müdür	0
Genel Müdür Yardımcısı	0
Daire Başkanı	0
Daire Başkan Yardımcısı	0
Üst Düzey Personel Toplamı	**4**
Şube Müdürü	13
Şube Müdür Yardımcısı	1
Uzman	35
Uzman Yardımcısı	1
Müfettiş	2
Müfettiş Yardımcısı	0
Mühendis	384
Diğer	153
Orta Düzey Personel Toplamı	**589**
Toplamları	**593**

Tablo 4-24: Bakanlıklarda engelli üst ve orta düzey engelli personel durumu[338]

Tablo 4-24'de de görüleceği üzere toplamda (593) kişi üst ve orta düzey engelli memur kadrolarında istihdam edilmiştir. Tabloda üst düzey personel bakımından yapılacak incelemede, engelli kamu personelinin üst düzeylerde bulunmaları konusunda vahim sayılacak derecede olumsuz bir durumun olduğu ortaya çıkmaktadır. Başvurulara cevap veren 16 bakanlıkta sadece 4 engelli, müşavir kadrosunda görev almakta, bu bakanlıkların müsteşar, müsteşar yardımcısı, genel müdür vb. pozisyonların hiçbirinde engelli personel görev almamaktadır. Bu noktada müşavirlik kadrosunun danışmanlık kadrosu anlamına da geldiğini, bu pozisyonda görev alan kamu personelinin çoğunlukla meslekte yükselme yoluyla değil, bakan ve/veya bakan yardımcılığı düzeyindeki yetkililerinin ataması yoluyla göreve atandıklarının altının özellikle çizilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan benzer bir durum, orta düzey personel için de geçerlidir. Zira bilgi edinme başvurularına cevap veren 16 bakanlığın merkez ve taşra teşkilatlarında binlerle ifade edilebilecek orta düzey yönetici pozisyonundaki kamu personelinin sadece 589'unun engelli oluşu oldukça düşündürücüdür. Zira tablodan da anlaşılacağı üzere bu 589 personelden 385'i mühendis, 153'ü de, şeflik, kısım şefliği gibi alanlarda görevlidir. On altı bakanlık içerisinde (taşra teşkilatları da dâhil olmak üzere) sadece 35 şube müdürü bulunmaktadır.

337. Avrupa Birliği Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı
338. TOHAD verileri

Üstelik (her ne kadar bu aşamada ayrıca bir tartışma açılmayacak da olsa) bu personel sayısının içinde kanun gereği süreğen hastalık kategorisinden engelli sayılan kaç personelin bulunduğu ayrıca irdelenmesi gereken bir konudur.

Sonuç olarak, engelli kamu personelinin üst ve orta düzeyde görevlendirilmesini engelleyen/zorlaştıran birçok faktörün olabileceği açıktır. Bu durumun sebepleri detaylı olarak burada tartışılmayacak olup, ayrı bir çalışmaya konu edilmelidir. Ancak, bu noktada derinlikli bir tartışmaya girilmemekle birlikte, özellikle kimi hallerde kanunlardan kaynaklanan ve açık bir biçimde engelliler aleyhine ayrımcılık doğuran bazı mevzuatın bu tabloda büyük bir etkisinin olduğunu belirtmekte fayda bulunmaktadır.

Nitekim bu sayısal verilerin yanı sıra bakanlıklara bağlı bazı kurum ve kuruluşlardan gelen cevabi yazılarda kanuni metinler dolayısıyla engelli personel istihdam edilemediği belirtilmiştir. Bu durum, engelli istihdamında ayrımcı uygulamalara sebep olabilecek sonuçların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde yapılan başvuruya verilen ve aşağıda paylaşılan cevap bu konuya tipik bir örnektir.

25/12/2014 tarihli bilgi edinme başvurunuz incelenmekle; 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanununun 8 inci maddesinde "Adaylığa atanabilmek için, hâkimlik ve savcılık görevlerini sürekli olarak yurdun her yerinde yapmasına engel olabilecek vücut ve akıl hastalığı veya sakatlığı, alışılmışın dışında çevrenin yadırgayacağı şekilde konuşma ve organlarının hareketini kontrol zorluğu çekmek gibi özürlü durumları bulunmamak şarttır." hükmü gereğince engelli hâkim savcı bulunmamaktadır.

Bilgi edinilmesini rica ederim.

Belge 4-1: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun cevabi yazısı[339]

Yukarıda verilen örneğin dışında, çalışmalar sırasında halihazırda yürürlükte olan başka mevzuatlarda da engelli bireylerin üst düzey kamu görevlisi olmasını engelleyebilecek içeriğe sahip hükümler olduğu tespit edilmiştir. Nitekim İçişleri Bakanlığı'nın personel rejimini belirleyen 1700 sayılı Dâhiliye Memurları Kanunu'nun 2. maddesinin (c) bendi: *"788 sayılı Memurin Kanunu'nda yazılı sağlık şartlarını haiz oldukları ve memleketin her ikliminde iş görmeye ve her vasıta ile gezip dolaşmaya kabiliyetleri bulunduğu hakkında tam teşekküllü Devlet hastanelerindeki kurullardan rapor alanlar maiyet memurluklarına aday olarak tayin olunurlar"*[340] hükmüne haizdir. Bu madde, kanunun birinci maddesinde sıralanan 4. dereceden yukarıdaki müsteşar, müsteşar yardımcısı, vali, kaymakam, genel müdür, müdür vb. tüm üst düzey kadrolarını kapsamaktadır.[341]

Bakanlıkların orta ve üst düzey personel bakımından ortaya koyduğu tablonun bir benzeri, bakanlıklara bağlı kamu kurum ve kuruluşları için de geçerlidir. Bu konudaki veriler tablo 4-25'de ortaya konulmuştur.

Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Engelli Orta ve Üst Düzey Personel Durumu	
Kadro Türleri	**Sayıları**
Müşavir	3
Genel Müdür	0
Genel Müdür Yardımcısı	0
Daire Başkanı	0
Daire Başkan Yardımcısı	1
Üst Düzey Personel Toplamı	**4**
Şube Müdürü	20

339. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun 07.01.2015 tarih 87047000-903.99/81 sayılı yazısı
340. Bkz. Dâhiliye Memurları Kanunu Madde 2-c, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1700.pdf (erişim tarihi:23.04.2015)
341. Bkz. 1700 Sayılı Dahiliye Memurları Kanunu Madde 1, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1700.pdf (erişim tarihi:23.04.2015)

Şube Müdür Yardımcısı	44
Uzman	31
Uzman Yardımcısı	30
Müfettiş	0
Müfettiş Yardımcısı	0
Mühendis	51
Diğer	183
Orta Düzey Personel Toplamı	**359**
Üst Düzey ve Orta Düzey Toplamları	**363**

Tablo 4-25: Kamu kurum ve kuruluşlarında engelli orta ve üst düzey personel durumu[342]

Bakanlıklara bağlı kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili (131) kamu kurum ve kuruluşundan sadece (25)'i gönderilen bilgi edinme formlarına cevap vermişlerdir. Bu nedenle bu alanda yer alan %19,08'lık cevap verme oranı sonuçların yorumlanması ve tespitlerle ilgili kısıtlılığı oluşturmaktadır. Ancak, tablonun bu hali dahi engelliler bakımından sorunlu bir durumun söz konusu olduğunun işaretlerini vermektedir. Cevap veren (25) kurumdan gelen cevaplar doğrultusunda bu kuruluşlarda (363) engelli memurun orta ve üst düzey kadrolarda istihdam edildiği belirlenmiştir. Bakanlıklarda olduğu gibi bakanlıklara bağlı kamu kurum ve kuruluşlarında genel müdür, genel müdür yardımcısı, daire başkanı kadrolarında engelli personel istihdam edilmediği görülmekte, bunun yerine, tıpkı bakanlıklarda olduğu gibi 3 müşavirin engelli olduğu dikkat çekmektedir. Üst düzey ve orta düzeyde görev alan engelli yöneticinin 359'u orta düzey personelden oluşmaktadır.

Engellilerin hem bakanlıklar, hem de bağlı kuruluşlarda yürüttükleri orta ve üst düzey personel istatistikleri, konunun politika yapıcılar bakımından acilen ele alınması gerektiğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu yönde yapılacak bütün çalışmaların, bir yandan (özellikle) geçmişte çıkarılmış ve ayrımcı sonuçlar üreten mevzuatların yeniden düzenlenmesi, bir yandan da kamudaki engelli personel algısında olabilecek olumsuzlukları ele almasında fayda bulunmaktadır. Bunun paralelinde, engellilere ilişkin uluslararası metinler ışığında bu ve buna benzer kanuni metinlerin tekrardan gözden geçirilmesi zorunludur.

4.2.2.2. İşçi Statüsündeki Engelli Bireyler Bakımından Çalışma Hayatı

Devlet memurları kadrolarında istihdam edilen engelli personel sayıları önceki bölümlerde bir önceki yıl ile karşılaştırmalı olarak ortaya konulmuştur. Bunun yanı sıra engelli bireyler, İş Kanunu'nun 30. maddesinde yer alan; "*İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç engelli, kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi veya 21/6/1927 tarihli ve 1111 sayılı Askerlik Kanunu veya 16/6/1927 tarihli ve 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu kapsamına giren ve askerlik hizmetini yaparken 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 21 inci maddesinde sayılan terör olaylarının sebep ve tesiri sonucu malul sayılmayacak şekilde yaralananları meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler*"[343] amir hükmüne istinaden işçi sıfatıyla istihdam edilmektedir. Engelli bireyler açısından bu kontenjanlar büyük önem arz etmektedir. Kanun metininden de anlaşılacağı üzere 50 ve üzeri personele sahip olan kamu işyerleri ve özel sektörlerin çalıştırmakla yükümlü oldukları engelli birey sayıları İŞKUR'dan temin edilen veriler ile 2013 yılına oranla mukayeseli olarak ele alınacaktır.

342. Bilgi Edinme başvurularına alınan yanıtlardan derlenmiştir.
343. Bkz. İş Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf, (erişim tarihi: 07.05.2015)

2013-2014 Engelli İşçi Kontenjanlarının Mukayesesi								
	Engelli Çalıştırmakla Yükümlü 50+ İşyeri Sayısı		Çalıştırmakla Yükümlü Olduğu Engelli Sayısı		Engelli Çalışan Sayısı		Engelli Açık Kontenjan Sayısı	
	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel
2013 (Ocak-Eylül)	880	17.728	12.116	102.580	11.421	77.772	695	24.808
Toplamları	**18.608**		**114.696**		**89.193**		**25.503**	
2014	809	17.773	8.417	101.823	10.422	84.706	712	23.637
Toplamları	**18.582**		**110.240**		**95.128**		**24.349**	
2013-2014 Farkı	**71**	**-45**	**3.699**	**757**	**999**	**-6.934**	**-17**	**1.171**
2013-2014 Fark Toplamları	**26**		**4.456**		**-5.935**		**1.154**	

Tablo 4-26: 2013-2014 engelli işçi kontenjanlarının mukayesesi[344]

50 ve üzeri personele sahip olan kamu işyerleri ve özel sektörlerin zorunlu kota gereği, çalıştırmakla yükümlü oldukları engelli birey sayı ve kota doldurma oranları yukarıdaki tablo 4-26'da da görüleceği üzere engelli memurlara oranla oldukça yüksektir. Ancak bu kadrolarda da engelli memur sayılarında olduğu üzere açık bulunmaktadır. İŞKUR'un 2015 Ocak ayı itibariyle yayınladığı istatistikî bilgilere göre, kamu işyerleri ve özel sektörlerin çalıştırmakla yükümlü oldukları engelli birey sayısı 110 bin 240 iken, bu kadrolarda ancak 95 bin 128 engelli istihdam edilmektedir. Bu sayılardan da anlaşılacağı üzere engelli işçi kadrolarının halen %13,70'i boş durumdadır. Bu oran, açık engelli memur kadrolarında yer alan %40'lık orana göre daha düşük düzeydedir. Açık kadrolarının ayrıntılı incelemesinde, açık oranın büyük bir kesimini özel sektör işyerlerinin oluşturduğu görülmektedir. Kamu işyerlerindeki açık oranı büyük miktarda azalmıştır. Kamu işyerlerindeki bu azalmaya rağmen açık olan 24.349 kişilik engelli işçi kontenjanının 23.637'sini özel işyerleri oluşturmaktadır.

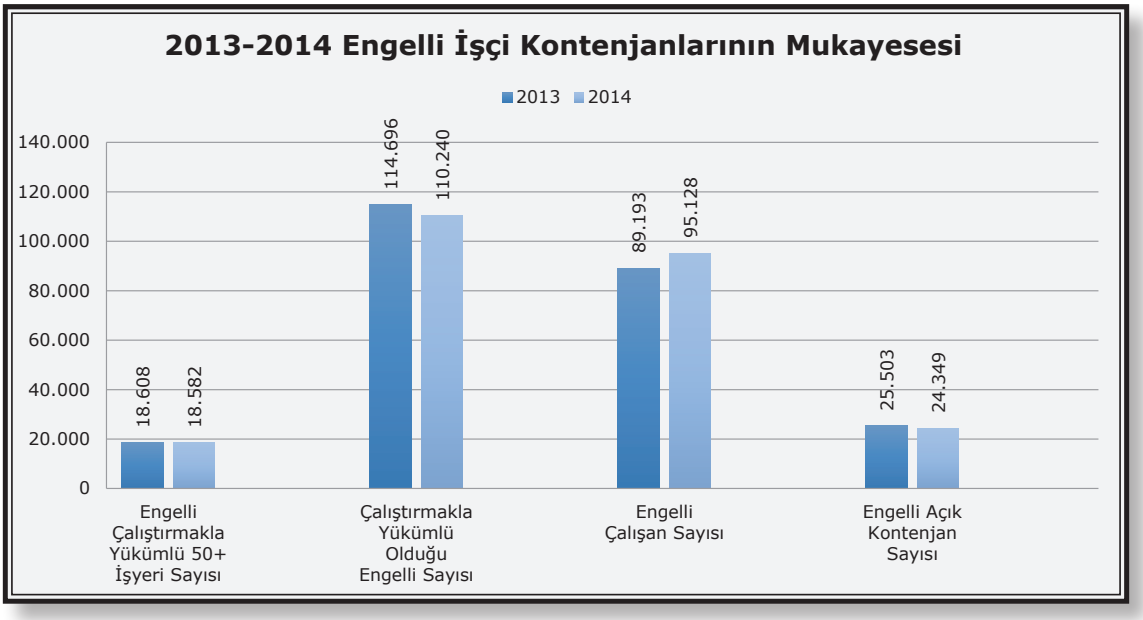

Grafik 4-5: 2013-2014 engelli işçi kontenjanlarının mukayesesi[345]

344. İŞKUR istatistikleri, http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop, (erişim tarihi: 07.05.2015)
345. İŞKUR istatistikleri, http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop (erişim tarihi: 07.05.2015)

Özellikle 2013-2014 yılı sayılarının grafik üzerinden okunması ile mukayese konusunda daha net fotoğraflar oluşturulmaya çalışılmıştır. Görüleceği üzere çalıştırmakla yükümlü olunan engelli sayısı 2013 yılında 114.696 iken bu sayı 2014 yılında 110.240'a düşmüştür. Çalışan engelli sayısında 89.193'den 95.128'e bir artış olurken, engelli açık kontenjan sayısından 1.154 kişilik bir azalma görülmüştür. Bu bağlamda oransal anlamda çalışan sayısında %6,6'lık bir artış olmuş, bunun paralelinde engelli işçi çalıştırma zorunluluğundaki açık kota oranında %4,5'luk bir azalma görülmüştür.

2013-2014 Engelli Kişilerin İşe Yerleştirme Sayı ve Oranları				
Yıllar	**Cinsiyet**		**Toplamı**	**Değişim Oranı (%)**
	Kadın	**Erkek**		
2013	5.450	29.026	**34.476**	-23,57
2014	4.194	22.156	**26.350**	

Tablo 4-27: 2013-2014 engelli kişilerin işe yerleştirme sayı ve oranları[346]

Yukarıda belirtilen işe yerleştirme oranları, İŞKUR kayıtlarındaki birikimli başvurulardan yine birikimli olarak işe yerleştirilen engelli sayılarına ilişkindir. Ancak değişimin bir de işe yerleştirmelerin sürece göre, yani yıl içerisinde yapılan başvurular ve o yıl içerisinde yapılan işe yerleştirmeler bakımından ele alınmasında fayda bulunmaktadır. Tablo 4-27, 2013 ve 2014 yıllarında bu yöndeki gelişmelere dair verileri içermektedir. Buna göre, 2013 yılında 34.476 kişi İŞKUR aracılığıyla işe yerleştirilirken bu sayı 2014 yılında 26.350'lere inmiştir. Oransal anlamda değişim olumsuz yönde, %23,57 olarak gözlenmiştir. İşe yerleştirmede kadın-erkek arasındaki eşitsizlik, hem 2013 hem de 2014 yılı için geçerli görünmektedir. Her iki yıl için de ortalama işe yerleştirilen her 5 erkeğe karşın sadece bir kadın istihdam olanağı bulmaktadır.

İstihdamda açık engelli kontenjanı bulunması mevzuatta yer alan hükümlere göre tezatlık oluşturmaktadır. İş Kanunu'nun 101. maddesinde yer alan; *"Bu Kanunun 30 uncu maddesindeki hükümlere aykırı olarak engelli ve eski hükümlü çalıştırmayan işveren veya işveren vekiline çalıştırmadığı her engelli ve eski hükümlü ve çalıştırmadığı her ay için binyediyüz Türk Lirası idari para cezası verilir. Kamu kuruluşları da bu para cezasından hiçbir şekilde muaf tutulamaz"* hükmü gereğince işverenlerin çalıştırması gereken engelli işçi başına 1.700 TL ceza ödemesi gerekmektedir. Ceza hükmüne rağmen açık engelli işçi kontenjanın bulunması düşündürücüdür. Bu durum müeyyidelerin tekrar ele alınması gerekliliğinin göstergesidir. Mevzuatta yer alan cezanın, zorunlu istihdamdan kaçınma halinin tekrarı halinde, cezanın katlamalı bir şekle dönüştürülmesi, bu noktada önerilebilecek hususlardan biri olabilir. Konu hakkındaki müeyyidelerin artırılmasının bir gereklilik olduğu açıktır. Ancak, diğer yandan, mevcut teşviklerin yeterli olup olmadığı, meslek edindirme kurslarının açık kontenjanları kapatmadaki etkisi tarzı konular geniş çaplı ele alınmalıdır.

Bu noktada her şeyden önce, 50'den fazla işçi çalıştıran işyerlerine getirilmiş olan engelli çalıştırma zorunluluğunun bir üst sınır değil, bir alt sınır olduğu gerçeği, gerek işveren, gerekse de iş yaşamını izleyen ve denetleyen devlet tarafından içselleştirilmek durumundadır. Dezavantajları kaldırılmış, gerekli destekler sağlanmış engelli bireyin çalışma hayatına katılımının; iş yaşamına getirilen bir yük değil, aksine işyerine, makro anlamda ekonomiye katkı sağlayacağının konuya taraf tüm kesimlerce benimsenmesi gerekmektedir. Bunun başarılması halinde, tüm taraflarca gerekli çalışmalar hızlanacak, bu pozitif motivasyon, sorunun çözümü yönünde çok daha hızlı yol alınmasını sağlayacaktır.

4.2.3. Çalışma Hayatı ve Erişilebilirlik

Yollar, kaldırımlar, kamusal binalar, toplu taşıma araçları, erişim düzenlemelerinin ana konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda erişim düzenlemeleri, eğitim, sağlık, istihdam vb. haklardan faydalanmanın da ön koşulunu oluşturması sebebiyle daha da önemli bir yere sahiptir.

Engellilerin hiç kuşkusuz çalışma hayatlarında ve gündelik anlarında yaşam şartlarını zorlaştıran engellerle karşılaşmamaları, ideal bir düzen için beklenilendir. Engellilerin evlerinden kolayca çıkarak hiçbir desteğe ihtiyaç duymadan diğer alanlara ulaşabilmeleri, bu alanlarda özgürce hareket edebilmeleri yapılacak

346. İŞKUR istatistikleri, http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop (erişim tarihi: 07.05.2015)

düzenlemeler ile mümkündür. Erişilebilirlik, engelliler ve toplumdaki diğer dezavantajlı grupların toplumsal yaşama dâhil olabilmeleri amacıyla kentsel alanlarda yapılacak tüm değişiklikleri ve alınacak tedbirleri kapsamaktadır.

Yukarıda ifade edilen hususların bir uzantısı olarak, erişilebilirlik imkânları, engelli bireylerin çalışma hayatı bakımından en stratejik öneme sahip konuların başında gelmektedir. Engelli birey, her şeyden önce istihdam öncesi süreçlerde gittiği İŞKUR, SGK vb. kamu binalarında fiziki ve hizmete erişim olanakları bakımından uygun koşullarda hizmet almak durumundadır. Diğer yandan, istihdam imkânına kavuştuktan sonraki dönemde de işyerinde gerek bağımsız hareket imkânı ve gerekse de işini yaparken eşitliğin sağlanması için fiziksel düzenlemelerin yapılmış olması, işini yapabilmesi için gerekli teknik imkânların sağlanmış olması gereklidir.

Bölümün bu başlığında, yukarıda ifade edilen sorunlara bir projeksiyon tutulmaya çalışılmıştır. Hiç şüphesiz ki, sınırı belli olan bu çalışma kapsamında engelli bireylerin özellikle özel sektörde olmak üzere ülke genelindeki istihdam koşullarını ölçmenin olanağı bulunmamaktadır. Ancak yine de çalışma kapsamında sınırlı da olsa, sorununun boyutunu görünür kılacak bir projeksiyon sunulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda:

1-Engelli bireylerin istihdam öncesi, sırası ve sonrasında (iş bulma, sigorta işlemleri vb.) kendilerini ilgilendiren iş ve işlemleri takip etmek amacıyla sıkça başvurdukları İŞKUR ve SGK il müdürlük binalarının erişim durumları,

2-Araştırma kapsamında veri toplanan ve kamu sektöründe işçi ve memur statüsüyle görev yapan engellilerin çalıştığı 21.891 kamu binasının erişim durumları,

3- Araştırma sırasında hem bina erişim durumu ve hem de bu binalarda çalışan engelli personel sayılarının elde edildiği SGK, İŞKUR, il milli eğitim, il sağlık, il ASPB ve il emniyet müdürlükleri ve kaymakamlıkları esas alan bir örnekleme üzerinden erişim olanakları analizi yapılacaktır.

Engellilerin kendilerine ait her türlü iş ve işlemleri, kamu kurum ve kuruluşlarına ait binalarda rahatlıkla yapabilmeleri önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra bu binalarda istihdam edilen engellilerin çalışma hayatlarını sürdürdükleri bu alanlarda herhangi bir problemle karşılaşmadan gündelik yaşamlarını sürdürmeleri yaşam kaliteleri ile bağlantılı bir husustur.

Bu bağlamda kamu kurum ve kuruluşlarından özellikle engelliler tarafından sıklıkla kullanılan SGK il binaları, İŞKUR hizmet binaları, bakanlık ve bağlı kurum/kuruluşlar, erişilebilirlik açısından Bilgi Edinme Kanunu kapsamında yapılan başvurulara verilen cevaplar ışığında ele alınmaya çalışılmıştır.

İŞKUR İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Veren Kurum Sayısı	Toplam Bina Sayısı	Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			E	H	T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	60	76	14	62	8	68	35	33	11	24	50	26	41	35	4	72
Yüzdeleri	74,07	-	18,42	81,58	10,53	89,47	51,47	48,53	31,43	68,57	65,79	34,21	53,95	46,05	5,26	94,74

Tablo 4-28: İŞKUR il hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[347]

347. Bilgi edinme başvurularıyla toplanan bilgilerden derlenmiştir.

Tablo 4-28'de 81 ilde hizmet veren İŞKUR il müdürlüğünün 60 tanesinden alınan erişim verileri paylaşılmaktadır. Bu il müdürlüklerine ait toplam 76 binanın erişilebilirlik açısından yapılan değerlendirmesinde; %34,21'in rampa, lift vb. fiziksel düzenleme yapılmadığı görülmektedir. İŞKUR'a ait bu 76 binanın çok katlı olan 68 tanesinin %48,53'ünde asansör bulunmamaktadır. Binalardaki erişim düzenlemelerinde görme eve işitme engellilerin ihtiyaçları çok ciddi bir biçimde ihmal edilmiştir. Nitekim verilere göre binaların %81,58'inde hissedilebilir zemin uygulamaları bulunmamaktadır. İşitme cihazı kullanan engelliler için gerekli olan indüksiyon döngü sistemi bulunma oranı da benzer bir durumu ortaya koymaktadır. Zira binaların %94,74'ünde indüksiyon döngü sistemi bulunmaması, bu alandaki eksikliği gözler önüne sermektedir. Benzer şekilde İŞKUR il müdürlüklerinin %46,05'inde engellilerin kullanımına uygun tuvalet bulunmaması ise acilen ele alınması gereken bir problem olarak ortada durmaktadır.

Yukarıda açıklanan veriler, iş başvurusu için bu binalara gidecek engelli bireylerin ciddi sıkıntılar yaşayacağını, henüz istihdam öncesi ve sırası işlemleri esnasında dahi mağduriyetler yaşayacağını ortaya koymaktadır. Benzer bir durum istihdam sonrasında engelli çalışanların sık sık (sigorta işlemleri, sağlık yardım bedellerinin tahsilâtı vb. işler için) gittikleri SGK il müdürlükleri için de geçerlidir. Bu konudaki veriler tablo 4-29'da paylaşılmıştır.

SGK İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Veren Kurum Sayısı	Toplam Bina Sayısı	Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			E	H	T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	59	118	25	93	19	99	85	14	44	41	86	32	79	39	5	113
Yüzdeleri	72,84	-	21,19	78,81	16,10	83,90	85,86	14,14	51,76	48,24	72,88	27,12	66,95	33,05	4,24	95,76

Tablo 4-29: SGK il hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[348]

Tablo 4-29'da Türkiye'deki 81 SGK il müdürlüğünden veri temin edilen 59 tanesinin erişim bilgileri paylaşılmaktadır. Tabloda ortada konulan verilere göre, 59 il müdürlüğe ait 118 binanın %27,12'sinde rampa, lift vb. fiziksel düzenleme yapılmadığı görülmektedir. Binaların %78,81'inde görme engelliler için hissedilebilir zemin uygulamasının yapılmaması oldukça düşündürücüdür. 118 binanın çok katlı olan 99 tanesinin %85,86'sında asansör bulunması nispeten olumlu bir gelişmedir. Ancak bu asansörlerin %48,24'ünde görme engelliler için sesli uyarı sisteminin bulunmaması, ciddi bir olumsuzluk olarak verilere yansımaktadır. İşitme engelliler açısından fayda sağlayan indüksiyon sisteminin SGK il binalarında %95,76 oranında bulunmayışı bu binalarda işitme engelli bireylerin en çok ihmal edilen grup olduğunu ortaya koymaktadır.

Ortaya konan bu tablo, akla engelli bireylerin çalıştığı mekânlardaki erişim olanaklarının ne durumda olduğunu getirmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, çalışmanın bu konudaki tabloyu ortaya koyabilmesi kısıtlılıklar sebebiyle mümkün değildir. Ancak en azından çalışma esnasında veri toplanan 21.861 kamu binasının erişim durumlarının ortaya konması, sadece bu binalardan hizmet alan engelli bireyler açısından değil, burada çalışan engelli çalışanların erişim imkânları hakkında da bir fikir verebilecektir. Tablo 4-30'da bu 21.861 binanın erişim durumlarına ait veriler paylaşılmıştır.

348. Bilgi edinme başvurularıyla toplanan bilgilerden derlenmiştir.

Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu															
	Toplam Bina Sayısı	Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
		T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	21.891	13.010	8.881	2.061	6.820	821	1.240	1.239	20.652	10.196	11.695	4.117	17.774	20	21.871
Yüzdeleri	-	59,4	40,6	23,2	76,8	39,8	60,2	5,66	94,3	46,6	53,4	18,8	81,2	0,09	99,9

Tablo 4-30: Kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu[349]

İzleme çalışmaları kapsamında tablo 4-30'da verileri paylaşılan 21.891 bina oldukça düşündürücü bir fotoğraf ortaya koymaktadır. Zira verilerden de anlaşılacağı üzere bu 21.891 binanın 11.695'inde bina girişinde rampa, taşıyıcı lift vb. hiçbir fiziksel düzenleme yapılmamıştır. Görme engelliler için yapılması gerekli hissedilebilir zemin uygulamaları bakımından durum trajik denilecek derecede vahimdir. Zira 21.891 kamu kurum ve kuruluş binasının 20.652'sinde (%94,34) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamıştır. Binaların %99,91'inde işitme engelliler için indüksiyon döngü sistemi kurulmamıştır. Kamu kurum ve kuruluşlarının çok katlı olan 8.881 tanesinin %76,79'unda asansör bulunmamaktadır. Kamu kurum ve kuruluşlarının %81,19'u engellilere uygun tuvalete sahip değildir. Sonuç olarak kamu kurum ve kuruluşları ile bakanlık hizmet binalarından engellilere ilişkin yapılan düzenlemeler halen istenilen seviyede değildir. Göreceli olarak daha fazla oranda düzenleme yapılan alanların daha ziyade ortopedik engelli bireylere ilişkin olduğu, diğer engel gruplarında yer alan bireylere ilişkin neredeyse düzenlemenin yer almadığı ortadadır.

Yukarıda paylaşılan veriler olumsuz bir tabloyu ortaya koymakla birlikte, bu binaların kaçında engelli çalışan bulunduğu, bunların engel gruplarına göre dağılımları belirsizdir. Çalışmada bilimsel tutarlılığın sağlanması ve tablonun biraz daha somut veriler eşliğinde analiz edilmesi amacıyla erişim verileri toplanırken, içerisinde engelli çalışan bulunup bulunmadığı yönünde veri toplanan kamu kurum ve kuruluşlarının bulunduğu sınırlı bir analiz yapılmasının faydalı olacağı değerlendirilmiştir. Oldukça genel ve sınırlı olarak yapılan bu analiz kapsamında, tablonun biraz daha net ortaya konulması hedeflenmiştir.

Bu bağlamda araştırma kapsamında veri talep edilen SGK, İŞKUR, il milli eğitim, il ASPB, il emniyet müdürlükleri ile 961 kaymakamlığa yapılan başvurulara verilen 850 cevap üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Cevap veren 850 kurumun sahip olduğu toplam bina sayısı 1.442 olup bu 1.442 binada toplam 2.200 engellinin çalıştığı görülmüştür. Bu engellilerin engel türlerine göre dağılımı tablo 4-31'de sunulmaktadır.

349. Bilgi edinme başvurularıyla toplanan bilgilerden derlenmiştir.

İstihdam Edilen Engelli Personelin Engel Türlerine Göre Dağılımı		
Engel Türü	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Ortopedik	1.034	47,00
Görme	402	18,27
İşitme	160	7,27
Konuşma ve Dil	41	1,86
Psiko-Sosyal	82	3,73
Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite	8	0,36
Öğrenme Güçlükleri	8	0,36
Nörolojik Bozukluklar	78	3,55
Otizm-Asperger	5	0,23
Süreğen Hastalıklar	382	17,36
Toplamlar	**2.200**	**100,00**

Tablo 4-31: İstihdam edilen engelli personelin engel türlerine göre dağılımı

Tablo 4-31'de görüleceği üzere incelemeye konu kurum binalarında en fazla istihdam edilmiş engelli grubu 1.034 ile ortopedik engellilerdir. Bu grubu 402 ile görme engelliler, 382 ile süreğen hastalığa sahip engelliler ve 160 çalışan ile işitme engelliler oluşturmaktadır. Bu analizde detaylı çalışma yapmanın getireceği teknik zorluklar ve araştırmanın sınırları dışına çıkılmaması amacıyla hangi binada hangi engelli bireyin çalıştığına dair ayrıca bir çalışma yapılmamıştır. Ancak bu 2.200 engellinin çalıştığı binaların genel erişim durumuna dair verilerin dahi, buralarda çalışan engellilerin erişim imkânları hakkında düşündürücü sonuçlar ortaya koyduğu aşikârdır.

Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Veren Kurum Sayısı	Toplam Bina Sayısı	Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			E	H	T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Toplamları	850	1.442	151	1.291	204	1.238	574	664	226	348	920	522	607	835	19	1.423
Yüzdeleri	-	-	10,47	89,53	14,15	85,85	46,37	53,63	39,37	60,63	63,80	36,20	42,09	57,91	1,32	98,68

Tablo 4-32: Hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu

Tablo 4-32'de 850 kuruma ait 1.442 binanın erişim verileri derlenmiştir. Binaların 1.238'i çok katlı binadır. Genel özellikleri bu şekilde ortaya konan binaların %36,20'sinin bina girişlerinde rampa lift vb. fiziksel düzenleme yapılamamıştır. 1.442 binanın %89,53'ünde hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamıştır. Çok katlı

binaların asansör uygulaması bakımından da durumu iç açıcı değildir. Bu kapsamda 1.239 çok katlı binanın 664'ünün yani %53,63'ünün asansörü bulunmamaktadır. Asansör kullanımında görme engelli bireylerin bakımından da olumsuzluk bulunmaktadır. Nitekim asansörlerin %60,63'ünde sesli uyarı sistemi yoktur. Kamu binalarının indüksiyon döngü sistemi bulunmayan bina oranı ise %98,68'dir. Engelli çalışanların kamu binalarında en önemli ihtiyaçlarından sayılabilecek engelli tuvalet bulunma oranı da diğer uygulamalar gibi yetersiz bir orana tekabül etmekte olup 1.442 kamu binasının %57,91'inde engelli tuvaleti yoktur.

Yukarda ortaya konulan örnekleme çalışması verileri de ortaya koymaktadır ki, bu 1.442 binada görev ifa eden engellilerin erişim imkânlarında ciddi sorunlar vardır. Bütün mesai gününü geçirdiği iş yerinde asansör bulunmayan bir engellinin katlar arası evrak işlerinde ne derece zorlanacağı, hissedilebilir zemin uygulaması bulunmayan bir binada görme engelli bir çalışanın nasıl hareket edeceği, engelli tuvaleti bulunmayan bir ortamda 8 saat görev ifa edilirken temel ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı bir soru işaretidir. Bu düzenlemelerin olmamasının, engelli bireyin iş performansının ve moral motivasyonunun nasıl etkileneceğinin de değerlendirilmesi gereklidir. Diğer yandan, engelli çalışanların görme engelliler için özel yazılım, ortopedik engelliler için durumlarına uygun büro malzemeleri vb. desteklerden de ne derece yararlanabildiği de belirsizdir.

Halihazırda kamu kurum ve kuruluşlarında 2014 yılı itibari ile (36.165) memur ve (10.422) işçi statüsünde engelli çalışanı bulunan bir ülke açısından bu veriler ciddi manada sorunun tekrardan ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Acil yapılması gereken düzenlemeler ile engelli bireylerin yaşamlarında engel oluşturan unsurlar ortadan kaldırılmalıdır.

4.2.4. İstihdam Alanında Sahada Yaşanan Sorunlar

İzleme çalışmalarının diğer temalarında da olduğu üzere, engelli bireylerin çalışma hayatı konusunda yürürlükte olan mevzuatın uygulanmama/uygulanamaması sebebiyle ya da mevzuatı uygulayan kişilerin engellilere yönelik tutum ve algıları sebebiyle birçok sorun yaşanmaktadır.

Söz konusu sorunların hangi oranda, hangi sayıda yaşandığının tespiti bugünkü koşullarda ne yazık ki mümkün değildir. Nitekim çalışmaları kapsamında Adalet Bakanlığı'na ve Emniyet Genel Müdürlüğü'ne yapılan birer başvuruyla engelli bireylerin maruz kaldıkları ayrımcılık, şiddet, istismar vb. olaylara ilişkin başvuru ve davaların istatistikleri hakkında bir veri bulunup bulunmadığı sorulmuş, ancak, kurumlar tarafından bu yönde bir kaydın bulunmadığı cevapları verilmiştir.

Bu durum, diğer temalarda olduğu üzere engeli bireylerin çalışma hayatı ile ilgili haklarını kullanmaları esnasında yaşadıkları hak kayıplarını ve mağduriyetleri izlemek ve ölçmek için başkaca yöntemler kullanmasını gerektirmiştir.

Bu bağlamda medyada engellilerin çalışma hayatı esnasında yaşadıkları hak ihlâllerini içeren medya haberleri, engelli bireyler tarafından izleme çalışmaları kapsamında www.engellihaklariizleme.org isimli sayfaya yapılan bireysel bildirimler ve izleme çalışmaları katılımcısı STK'lar tarafından yapılan saha sorun aktarımlarından, sorunların tespiti ve genellemeler yapılması esnasında kaynak olarak yararlanılmıştır. Bu yöntemler kapsamında elde edilen verilerin detayları, bölümün "Yöntem, Kısıtlar ve Zorluklar" başlığında detaylı olarak anlatılmış olup, bu yöntemler kullanılarak engelli bireylerin sahada yaşadıkları sorunlara dair ana sorun odakları aşağıda sunulmuştur.

1- İstihdam Süreçlerinde Yıpratılan Birey Olarak Engelli Çalışan Adayı

Engelli bireyler, istihdam süreçlerinde özel tedbirlerle desteklenmektedir. Bu bağlamda, işçi statüsündeki engelli bireyler 4857 sayılı İş Kanunu'nun 30. maddesi kapsamında, engelli memur alımları ise 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu kapsamında %3'lük istihdam zorunluluğu çerçevesinde istihdam olanağı bulmaya çalışmaktadırlar. Ancak, gerek işçi statüsünde ve gerekse de memur statüsünde iş bulabilmek, engelli bireyler açısından güçlüklerle karşılaşılan bir süreçtir.

Her ne kadar kanunlar kota kapsamındaki engelli işçi istihdamı konusunda İŞKUR'u yetkilendirmiş, memur alımları konusunda da EKPSS sınavlarını uygulamaya koymuş olsa da sahada ciddi sorunlar yaşanmaktadır.

Engelli memur alımı ve EKPSS sınav periyotları konusunda bölümün EKPSS ve Kura Kapsamında Atama başlığı altında değinilmiştir. Ancak yaşanan sorunlar bununla sınırlı değildir. İzleme çalışmaları sırasında, EKPSS sınavlarında yaşanan sorunlara işaret eden birçok haberle karşılaşılmıştır. Söz konusu haberler temel olarak engeli bireyin dezavantajını ortadan kaldıracak tedbirlerin alınmaması sorunlar, EKPSS sınavları sonrasında yapılacak atamalara konu olan kadro tahsislerinde nitelikli kadrolara yer verilmemesi, atanacak kadrolar için gerekli vasıfların vb. konularda birçok ciddi sorunlara işaret etmektedir.

Nitekim 26 Haziran 2014'de yerel Gaziantep Güneş Gazetesi'nde yer verilen haber ve 4-2'de sunulan haberde, EKPSS sınavında görme engelli memur adayının engel durumunun sisteme yanlış işlenmesi sebebiyle ortopedik engellilerle birlikte sınava girmek zorunda kaldığı, sınav görevlilerinin aldığı tedbirlerle sınava giren adayın sonrasında sınavının iptal edildiği ifade edilmektedir.

KAYIT SKANDALI!

Gaziantep'te KPSS sınavına girmek için müracaatta bulunan görme engelli memur adayı, görevlinin yanlış kayıt yapması nedeniyle bedensel engelliler salonunda sınava girmek zorunda kaldı. Adayın başarılı geçen sınavı, yanlış salonda yapıldığı gerekçesiyle iptal edildi.

ÖZEL HABER

YANLIŞ KAYIT GELECEĞİNİ KARARTTI

RAPORLARDA YÜZDE 85 ÖZÜRLÜ GÖZÜKÜYOR

Gaziantep'te yaşayan ve yüzde 85 görme engelidir raporu bulunan 24 yaşındaki Günay Eroğlu'nun 2014 yılında girdiği KPSS sınavı, memurun yanlış kayıt yapması nedeniyle ÖSYM tarafından geçersiz kabul edildi. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Gaziantep İl Müdürlüğü'nden alınan Ön Kabul ve Taahhüt Beyannında, 'sınava okutucu ve işaretleyici de gerekir' ibaresi bulunmasına rağmen, bedensel engelliler salonuna kaydı yapılan genç kız, baba Ekrem Eroğlu ile birlikte mağdiyyetlerinin giderilmesi için mücadele veriyor.

KPSS sınavına başvuru yapmadan önce ilgili kurumlardan gerekli raporları düzenleyen Günay Eroğlu, daha sonra babası Ekrem Eroğlu ile birlikte KPSS müracaatı yaptırdı. Müracaat alan memur raporlarında yüzde 85 görme engelli olduğu belirtilen Günay Eroğlu'nu bedensel engelli olarak, işaretleyici ve okuyucu bundurmadan sınava gerekli' ibaresiyle kaydını aldı. 8 yaşından beri amansız hastalıkla mücadele eden genç kız yanlış kayıt nedeniyle tüm hayallerini ertelediğ

Ekrem Eroğlu

Günay Eroğlu

Haber 4-2: 26.06.2014 tarihinde Gaziantep Güneş Gazetesi'nde yayınlanan haber

Benzer nitelikte bir haber de 15 Temmuz 2014 tarihli ulusal ölçekli Sabah Gazetesi'nde yer almıştır. Haberde, görme engelli bir memur adayının sisteme yanlış kayıt yapılması sebebiyle okuyucu ve işaretçi olmadan sınava girmek zorunda kaldığı ifade edilmektedir.

Âmâ öğrenciyi yakan hata

KPSS başvurusu için gittiği okulda, kitapçığındaki "Soruları okumak için görevlendirme yapılması" şıkkı işaretlenmeyen âmâ öğrenci, KPSS boyunca eli kolu bağlı oturmak zorunda kaldı

Harika AKYOL/ÖZEL İSTİHBARAT

Bir sene boyunca KPSS sınavına hazırlanan âmâ öğrenci, sınava başvuru yaptığı okul yönetiminin 'Soruları okumak üzere görevlendirme yapılması' şıkkını işaretlemeyi unutması nedeniyle sınavda soruları okuyamadı. Sınav sırasında eli kolu bağlı oturmak zorunda kalan Özcan Yenil, sevdiğiş şikâyette bulunup memur olma hayallerini yıkan hatayı yapan okul yöneticisinin cezalandırılmasını istedi.

Bu yıl yapılan KPSS sınavına girmek için Çevizlibağ'daki sınav salonuna giden Yenil, sınav sorularının okunmasını beklerken uyarıyla karşılaştı. Görevli sorularını okuyamayacağını, sadece cevap kâğıdını işaretlemesi üzere yanında olduğunu söyledi. Durumun bize sorunlusuna bıldırmesi de çözüm olmadı. Yapılan araştırmada Özcan Yenil'in sınava başvuru yaptığı sırada "9 puanlı okuyabilir, işaretleyici istiyor" şıkkının işaretlendiği görüldü. Soruları okuyamayacağınıza söylemiş ÖSYM görevlileri de Özcan Yenil'e yardımcı olamadı.

SİKÂYETÇİ OLDU

Bir yıl boyunca geceli gündüzlü çalıştığı sınavda boş cevap sınıfları teslim etmek zorunda kalan Yenil güzyaşları içerisinde evinin yolunu tuttu. Yanlış şıkkı işaretleyen okul yöneticisi hakkında savcılığa suç duyurusunda bulunan Yenil, aynı zamanda idare mahkemesine sınavının yenilenmesi ünsüne de dava açtı. ÖSYM'ye mağdiyyetinin giderilmesi için bir de dilekçe verdi. SABAH'a konuşan Yenil, "Sınav başvurusu yaptığım Şehremini Lisesi'nin müdür yardımcısı 'işaretlemeci' istediğim yönündeki şıkkı işaretlemiş. Oysa ben okuma ve işaretleme görevlisi için ayrılan şıkkın işaretlenmesini istemiştim. Çok üzgünüm. İlgililerden yardım bekliyorum.

Görme engelli Özcan Yenil, sınav sırasında kendisine soru okuyacak ve işaretleye cek görevli olmadığı için sınav sürasınce eli kolu bağlı sırasında oturmak zorunda kaldı.

Haber 4-3: 15.07.2014 tarihinde Sabah Gazetesi'nde yayınlanan haber

Ancak EKPSS sorunları sadece sınavlarda yaşanan sorunlarla sınırlı kalmamıştır. Bu sorunların benzerleri, sınav sonrasında yapılan tercih aşamasında da yaşanmıştır. Nitekim haber 4-4'de de belirtildiği üzere, kamu kurum ve kuruluşlarının boş kadrolarına EKPSS sonuçları ve kura usulü ile yapılacak yerleştirmelerde, şoför kadrosu için önlisans şartının aranmasının tepkiyle karşılandığı belirtilmektedir. Haber ayrıntısında şoförlük mesleğinin kutsal bir meslek olduğu ancak, 2 yıllık üniversite mezunun şoför olarak çalıştırılmasının doğru bulunmadığına yer verilmiştir.

Direksiyon için üniversite şartı

2014 yılı içerisinde engelli memur alımlarına ilişkin tercih işlemleri başladı. Şoför kadrosu için ön lisans şartı konulması tepkiyle karşılandı

Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (EKPSS) sonuçları ve kura usulü ile kamu kurum ve kuruluşlarının boş kadrolarına yapılacak yerleştirme işlemleri için güncellenen kılavuz beraberinde tartışmaları da getirdi. Tercih kılavuzunda, şoförlük kadrosu için üniversite mezunu olma şartını Türkiye Sakatlar Derneği Adana Şube Başkanı Halis Kassap ile birçok engelli vatandaş tepkiyle karşıladı.

HATA DÜZELTİLSİN

Bu yıl 4 bin 151 engelli memur alıma yapılacağını anımsatan Kassap, "Yayınlanan tercih kılavuzunu incelediğimde, 2 yıllık üniversite mezunu bir engellinin 'Şoför' olarak alınacağını gördüm ve bundan büyük bir üzüntü duydum. 'Şoförlük' mesleği kutsal bir meslek ancak, 2 yıllık üniversite mezunu bir insanın 'Şoför' olarak çalıştırılmasını doğru bulmuyoruz. Biz bunun bir hata olduğunu düşünüyor ve düzeltilmesini istiyoruz" dedi.

MASA BAŞI İŞ VERİLSİN

Türkiye'de engellilerin önemli bir bölümünün ilkokulu güçlükle tamamladığına dikkat çeken Kassap, "Çünkü okulların fiziki durumu ya da kendi durumu eğitim hayatına devam etmesi konusunda engel oluyor. Bunu düşündüğümüzde bir engellinin 4 yıllık fakülteden mezun olması gerçekten hiç kolay değil. O yüzden devlet büyüklerimize buradan sesleniyorum; 4 yıllık fakülte mezunu engellilerimize en azından masa başı iş verin" diye konuştu.

Haber 4-4: 04.09.2014 tarihinde Sabah Güney Gazetesi'nde yayınlanan haber

Engeli bireylerin istihdam süreçlerinde yaşadıkları sıkıntılar sadece memur kadroları için yapılan sınav ve atamalarda yaşanmamıştır. Bunun paralelinde, İŞKUR üzerinden yapılan engelli kadrosundaki işçi alımlarında da kendi alanına özgü sorunlar yaşanmıştır.

Engelliye İŞ-KUR eziyeti

İŞ-KUR'a başvuran görme engelliler çok kez inşaat, sanayi gibi olmadık sektörelere yönlendirildi. Kurumdan ümidini kesen engelliler çaresiz

Türkiye Görme Engelliler Derneği'nden Nazan Cantürk (ayakta) Yusuf Demir (ortada), Sebile Kaş (sağda) ve Oğuzhan Yılmaz (solda) İŞ-KUR'un şikayetleri dikkate alması gerektiğini söyledi.

İş bulma umuduyla İŞ-KUR'un (Türkiye İş Kurumu) kapısını çalan görme engelliler skandal uygulamalarla karşılaşıyor. İŞ-KUR'un, kendisine başvuran görme engellileri inşaat, sanayi gibi sektörlere yönlendirmesi engellileri isyan ettirdi. İş görüşmesi için gönderildikleri yerlerde çalışmalarının mümkün olmadığını belirten vatandaşlar, işverenlerin de engelli eleman gönderildiği yönünde bilgilendirilmediğini bu nedenle çoğu zaman kötü muameleye maruz kaldıklarını söylüyor. 22 yaşındaki Sebile Kaş bu şekilde engeline uygun olmayan 25 iş görüşmesine gitmiş. Kaş bu görüşmelerden birini şöyle anlatıyor; "Cep telefonu tamircisine gönderdiler. İşverenler de şaşırdı."

"SENİ KİM GÖNDERDİ BURAYA"

29 yaşındaki Yusuf Demir ise İŞ-KUR tarafından kendisine uygun olmayan 30 iş görüşmesine yönlendirildiğini anlatıyor; "Her defasında aynı bir hayal kırıklığı. İşveren 'Seni niye buraya gönderdiler ki burada kocaman makineler var, bir yerini makineye kaptırsan sorumlusu kim olacak' diyor." İş bulmak için İŞ-KUR kaydının zorunlu olduğunu belirten Demir, görme engellerini iş başvuru formunda doktor raporuyla belirttiklerini ancak kurumun bu durumu dikkate almadığını anlatıyor.

DERNEK, ÜYELERİNİ UYARDI

Türkiye Görme Engelliler Derneği'nden Nazan Cantürk konuyla ilgili İŞ-KUR'u defalarca uyardıklarını ancak sonuç alamadıklarını ifade ederek şunları söylüyor; "İŞ-KUR'un kayıtsızlığından sonra dernek üyelerine uyarı yaptık ve 'Bundan sonra iş görüşmesine çağrılan herkes gitmeden önce bize haber versin' dedik. Üyelerimiz bize haber veriyor. Biz de firmaları arayıp işin ne olduğunu öğrenip görme engelli bir kişinin görüşmeye geleceği konusunda bilgilendirme yapıyoruz. İnsanların mülakatlardan hayal kırıklıklarıyla dönmelerinin önüne geçmeye çalışıyoruz."

SÜMEYRA TANSEL

Haber 4-5: 03.04.2014 tarihinde Taraf Gazetesi'nde yayınlanan haber

3 Haziran 2014 tarihinde Taraf Gazetesi'nde yer alan haberde belirtildiği üzere görme engelliler, İŞKUR'a iş başvurularında engelli bireylerin inşaat, sanayi gibi Türkiye şartlarında makul uyumlaştırma tedbirleri ile işe uyumu sağlanmaktan kaçınılan alanlara yönlendirildiklerini belirtmişlerdir. Haber içeriğinde engelli bireyin uygun olmayan 30 iş görüşmesine gittiği, her defasında ayrı bir hayal kırıklığı yaşadığı, *"Seni niye buraya gönderdiler ki burada kocaman makineler var, bir yerini makineye kaptırırsan sorumlusu kim olacak"* tarzı ifadelere maruz kaldığını belirtmektedir. Benzer bir haber, 20 Ocak 2014 tarihli Milliyet Gazetesi'nde de yer almıştır.

Engelli kadın TIR sürücüsü aranıyor!

Firmaların engelli istihdamı için İŞKUR'a verdiği ilanlardaki aranan özellikler oldukça ilginç... Bir firma yüksek lisans mezunu, E sınıfı ehliyeti olan, engelli kadın TIR sürücüsü arıyor

Engellilerin istihdamı için firmalar tarafından İŞKUR'a verilen bazı ilanlardaki şartların imkansızlığı dikkati çekiyor. Kayseri Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürü Ahmet Ayçiçek, büyük firmaların eleman bulmak için daha önce kariyer sitelerine ilan verdiğini, yakınlarına ve tanıdıklarına duyurduktan sonra İŞKUR'a başvurmayı tercih ettiğini belirtti.

İŞKUR'un başarılı çalışmalarının ardından firmaların şimdi eleman ihtiyaçlarını direkt İŞKUR'a bildirdiğini anlatan Ayçiçek, kurumun elinde zengin veri tabanı bulunduğunu vurguladı.

Engelli istihdamında da İŞKUR'un önemli görev üstlendiğini, geçen yıl bin 370 kişinin engelli raporu ile kendilerine başvurduğunu belirten Ayçiçek, şöyle devam etti: "50'den fazla işçi çalıştıran iş yerleri yüzde 3 oranında engelli işçi istihdam etmek zorunda. Bazı işverenlerimiz engelli istihdamında şartları zorlaştırıyor. Örneğin bir firma bizden yüksek lisans mezunu, E sınıfı ehliyeti olan, engelli kadın TIR sürücüsü istedi. Firmayla görüşerek bunun mümkün olmayacağını, daha makul şartlar ortaya koymalarını istedik. Yürüttüğümüz çalışmalarla firmaların engelli istihdamından kaçmak için bu tür yollara başvurmalarını engelledik. Şu an engellilerin istihdamında Kayseri yüzde 95 doluluk oranına sahip. Türkiye ortalamasının üstündeyiz."

■ ESMA AYGÜN KAYSERİ AA

Ahmet Ayçiçek

Haber 4-6: 20.01.2014 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan haber

20.01.2014 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde yer alan haberde bir firmanın "yüksek lisans mezunu, E sınıfı ehliyeti olan, engelli kadın tır sürücüsü" aradığı belirtilmiştir. Engellilere, engel durumuna uygun olmayan işler sunulması, bu haber ve buna benzer haberlerde rastlanılmaktadır. Benzer durumların yaşandığı, bireysel hak ihlâl bildirim sayfasına yapılan başvurulara da yansımıştır. Tablo 4-33'de yer verilen bildirimde, sol kol gelişim bozukluğu olan engelli bir birey, İŞKUR tarafından iki kolla yapılacak ağır işlere yönlendirildiğini ifade etmektedir.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Ortopedik Engelli
İhlâl Konusu	Yanlış İstihdam Önerileri
İhlâl Tarihi	Ocak 2014
İhlâl Yeri	İstanbul
Başvurucunun İfadeleri	İŞKUR iş önerileri; yanlış bilinçsizce iş başvurusu gönderimler, ben ortopedik sol kol gelişim bozukluğu olan engelliyim. Beni yönlendirdikleri işler genellikle tekstil, depo sorumlusu gibi iki kolla yapılacak ağır işler olmuştur.

Tablo 4-33: İhlâl bildirimi[350]

Engellilerin, engel durumuna uygun, eğitim seviyelerine göre işlerde istihdam edilmeleri çok önemlidir. Gerek İŞKUR, gerekse de EKPSS'yi düzenleyen ÖSYM bu noktada ciddi bir misyon ifa etmektedir. Bu nedenle söz konusu kurumların, daha özenli, hataları minimuma indiren sistemler geliştirmesinin gerekli olduğu açıktır.

2- İşverene Yük Olarak Görülen Engelli Personel İçin İşyerinde Düzenleme Yapma Zorunluluğu

Engelli bireylerin çalışma hayatına aktif ve verimli bir şekilde katılabilmesi, çalışacağı işyerinde fonksiyon kaybına bağlı dezavantajların kaldırılması ile mümkündür. Aksi bir durum, engelli bireye dolaylı ayrımcılığa maruz bırakmak anlamına gelecektir. Keza 14 Şubat 2014'te çıkarılan 6518 sayılı Kanun'un 14. maddesi de bu

350. İhlâl bildirimleri, kimlik bilgilerini gizlemek, okuma kolaylığı sağlamak amacıyla imla ve ifade düzeltmeleri yapılarak aktarılmıştır. Orijinal metin bozulmamaya çalışılmıştır.

yönde bir düzenleme getirerek; *"Çalışan veya iş başvurusunda bulunan engellilerin karşılaşabileceği engel ve güçlükleri ortadan kaldırmaya yönelik istihdam süreçlerindeki önlemlerin alınması ve engellilerin çalıştığı iş yerlerinde makul düzenlemelerin, bu konuda görev, yetki ve sorumluluğu bulunan kurum ve kuruluşlar ile işverenler tarafından yapılması zorunludur"* hükmünü getirmiştir.[351]

Ancak izleme çalışmaları sırasında, gerek medya haberlerinde, gerek bireysel ihlâl bildirimlerinde ve STK saha sorun aktarımlarında, engellilerin istihdam sonrasında karşılaştıkları sorunların başında erişim düzenlemelerin yapılmaması ve/veya işin yapılması için gerekli makul düzenlemelerinin yapılmaması sorunuyla sıklıkla karşılaşıldığı ortaya konulmuştur.

Her şeyden önce, kamuda çalışan engelli bireyler için bu düzenlemelerinin yapılmaması, başlı başına bir sorun durumundadır. Nitekim bölümün "Çalışma Hayatı ve Erişilebilirlik" başlığında engelli memurların çalıştığı il müdürlükleri ile bu müdürlüklerdeki erişim koşulları bakımından yapılan analiz bu durumun bir örneği teşkil etmektedir.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Ortopedik Engelli
İhlâl Konusu	Erişilebilirlik
İhlâl Tarihi	Ocak 2014
İhlâl Yeri	Tekirdağ
Başvurucunun İfadeleri	*** kütüphane memuru olarak göreve başladım. İlk başladığımda Halk Kütüphanesi bir okul içerisindeydi. Kütüphane yaklaşık 3 yıl sonra belediyeye ait bir binanın 2. katında hizmet vermeye başladı. Birçok olumsuz koşullarda çalıştım. Çünkü günde en az 2 defa, çoğu zaman 5-6 defa inip çıktığım oluyordu. İşe başlarken rapor oranım %45'ti. 2010 yılında aldığım son rapor ise %68 oranında. Yaklaşık 6 ay önce sol omuz kaslarımda yırtılma meydana geldiği için 3 hafta boyunca fizik tedavi gördüm. Nedeni koltuk değnekleri ile sürekli merdiven çıkmak zorunda kaldığım için koltuk altında hasarlara oluşması ve kas yırtıklarının gelişmesi. Fizik tedavi bitip görevime başlamadan önce durumu amirimle görüştüm ve düzenleme istedim. Cevabı kelimesi kelimesine şu oldu (telefon görüşmesi): *"O zaman arkadaşım al tayini git"* dedi. Zaten bunun üzerine fazla bir şey söylememe gerek yoktu. Şimdi malulen emekli olmak için müracaatta bulundum.

Tablo 4-34: İhlâl bildirimi[352]

Nitekim ihlâl bildirimlerinde de bu durum teyit edilmiştir. Tablo 4-34'de de görüleceği üzere, kamuda görev alan engelli memurların ihtiyaç duyacağı fiziki düzenlemeler veya görevlerinin yerine getirmelerinde ihtiyaç duyacakları her türlü teçhizat ve ekipman talebi, o kurumdaki yetkili amir tarafından red edilmektedir. Bu red cevaplarında, mali kaygılar, düzenlemenin gerektirdiği bürokratik işlemler rol oynayabileceği gibi, engelli memura karşı bilinçli ve hatta kasıtlı bir önyargı da rol oynayabilmektedir. Bu tip durumlarda ısrar eden memurlara idarecileri tarafından sıklıkla "tayinini alıp gitmesi" önerilebilmektedir.

Diğer yandan, özel sektörde bu olumsuzluklar yaşanmaktadır. Özellikle işyerine düzenleme yükümlülüğü getiren yasa maddelerinin kolaylaştırıcı teşvik sistemleri ya da caydırıcı özel bir müeyyide getirmemiş olması, bu tür olumsuzlukların yaşanmasında etki sahibidir. Ancak bir görme engelli için, işyerindeki bilgisayarlara yazılım sistemi yüklenmemesi, ortopedik engelli birey için özel ofis masalarının temin edilmemesi ya da işyerinde engellilere uygun tuvaletler yapılmaması engellinin sadece çalışma konforunu belirlemekle kalmamakta, işinde başarısız olacağı için işini kaybetme sonucunu da doğurabilmektedir.

351. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 14. maddesi http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6518.pdf (erişim tarihi: 07.05.2015)
352. İhlâl bildirimleri, kimlik bilgilerini gizlemek, okuma kolaylığı sağlamak amacıyla imla ve ifade düzeltmeleri yapılarak aktarılmıştır. Orijinal metin bozulmamaya çalışılmıştır.

Hevesi kursağında kaldı

İŞ- KUR tarafından 17 Şubat 2014'te işe yerleştirilen yüzde 76 görme engelli Ali Yüksel, 18 Şubat 2014'te işten çıkarıldı. İşten çıkaran firma neden olarak uygun programlarının olmamasını ileri sürdü

UNUTULAN, zaman zaman ötekileştirilen, "Ne işiniz var sokakta, evinizde oturun"a kadar varan engelli algısının onlarda ne gibi psikolojik tahribatlara yol açtığını, engelsiz olduğumuzu düşünen bizler belki de hiçbir zaman tam olarak anlayamayacağız. Seslerini duyuramadığı için zaman zaman yüksek sesle kendilerini anlatmaya çalışsa da arpa boyu yol alamadıklarını, dinlediğinsiz Ali Yüksel bir kez daha ifade ediyor. Onun hikayesi detay gibi görünse de fotoğrafın bütünü aslında.

BAŞKA ENGELLİ DE VARDI

28 yaşında olan Ali Yüksel, 6 yıldır iş arıyor. Çalmadığı kapı kalmayınca İŞ-KUR'a başvuruyor. Uzun yıllar iş bulamadığı ve yüzde 76 görme engelli olduğu için işinin daha da zor olduğunun farkında ancak her şeye rağmen umudunu kaybetmeden mücadeleye devam ediyor. İŞ-KUR, Anadolu Üniversitesi Radyo Televizyon Bölümü son sınıf öğrencisi olan 28 yaşındaki görme engelli Yüksel'i arayıp teknoloji danışmanlık hizmeti veren bir şirkette işe başlayacağını söylüyor. Yüksel de İŞ-KUR'dan aldığı irtibat evraklarıyla işe başlayacağı firmaya gidiyor.

Firmada kendisi gibi bir başka engelli de çalıştığı için sevinen Yüksel'in yıllarca beklediği iş sevinci kursağında kalıyor. Bir günlük sevincini içi burkularak anlatan Ali Yüksel şöyle özetliyor hissettiklerini; "Yıllardır işsizim, babam emekli ve banka kredisi ödediği için maddi anlamda zor durumdayız. Ben de çalışmak için birçok iş yerine başvurdum. Zaten ülkede işsizlik büyük sorun. Bir de benim yüzde 76 görme engelli olmam işimi daha da zorlaştırıyor. Ancak her şeye rağmen bir iş bulup çalışmam gerekiyordu. İŞ-KUR'a başvurdum. Bana bir süre sonra 'Gel sana uygun bir iş bulduk' dediler. Gittim, teknolojik danışmanlık hizmeti veren bir firmada 17 Şubat 2014 günü başladım. Bir gün çalıştıktan sonra akşam sevinerek eve gittim. Tabii bu mutluluk maalesef sadece bir gün sürdü. Sabah işe geldiğimde bana, 'Görme engellilere uygun yazılımımız olmadığı için seni çalıştıramıyoruz' dediler. Şoke oldum. Oysaki benim gibi bir başka engelli de o firmada çalışıyordu."

"BİZİM İÇİN DAHA ZOR"

Kendisine çalıştırılamayacağı yönünde bildirim yapılan Yüksel, firma yetkililerine kendisi gibi bir engellinin çalıştırıldığını örnek göstererek açıklama istiyor ve durumu bildikleri halde neden işe çağrıldığını öğrenmeye çalışıyor. Yetkililer cevap vereniyor. Engelli genç, "Gülsem mi ağlasam mı bilemedim. Yasaya göre yüzde 3 engelli çalıştırmak zorunda oldukları için göz boyuyorlar. Bir engelli olarak yaşadıklarım beni psikolojik olarak da yıpratıyor. Zaten engelli olarak hayat bizim için yeterince zor" şeklinde konuştu.

PROGRAM YOKMUŞ

OLAYIN gerçekleştiği firmaya ulaşarak bilgi aldık. Firma yetkilileri Yüksel'i programları uymadığı için çalıştırmadıklarını söyledi. "Görme engellileri işe almak için uygun program olmak zorunda değil mi" sorumuza verilen cevap ise. "Kendisinin kullandığı programla bizim kullandığımız program uyuşmadı" oldu. Yetkililer, Ali Yüksel'i iki gün çalıştırdıklarını ve 100 TL ödediklerini kaydetti.

NEDENİ ARAŞTIRILACAK

KONUNUN diğer muhatabı İŞ-KUR'a da ulaşarak firmaların istediği elamanların işe devam edip etmediği ya da istenen elamanın işine son verilmesinin takip edilip edilmediğini sorduk. İŞ-KUR'un yanıtı ise; "Biz firmalara en uygun elemanı yetiriyoruz. Eşleştirme yapıyoruz. Bizden istenen elemanın bir gün çalıştırıldıktan sonra işine neden son verildiğini araştıracağız" şeklinde oldu.

Haber- 4-6: 06.03.2014 tarihinde İzmir 9 Eylül Gazetesi'nde yayınlanan haber

Nitekim haber 4-6'da da görüleceği üzere bir görme engellinin işini yapabilmesi için gerekli olan özel yazılımın işyeri envanterinde bulunmaması sebebiyle, işe alınan görme engellinin iş akdinin sona erdirildiği bildirilmektedir. Haberde uzun yıllar iş arayan Anadolu Üniversitesi son sınıf öğrencisi görme engelli bir kişinin, İŞKUR aracılığıyla işe yerleştirilmesinden bir gün sonra uygun program olmaması gerekçesiyle eline 100 TL verilerek işten çıkarılması konu edilmiştir.

İşyerlerinde düzenlenme yapmaktan kaçınma, sadece düzenlemeden kaçınmak gerekçesiyle yapılmamaktadır. Zira kimi hallerde, fiziksel düzenleme ya da makul düzenlemelerin yapılmaması, çoğu durumda, tazminat ödememek için bir mobbing aracına dönüştürülebilmekte ve engelli personelinin işinden istifa etmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

3- Mobbing

İzleme çalışmaları kapsamında yapılan medya taramalarında elde edilen ve aşağıda "haber 4-7, tablo 4-34 ve tablo 4-35'de" örnekleri verilen mobbing; "çalışanı psikolojik ve fiziksel olarak tükenmişliğe sürükleyen, yıpratan, korkutan, sağlığını bozan bir taciz şekli ve oldukça yaygın bir örgütsel sorundur. Mobbing'in çalışanlarda verimliliğin düşmesi, ekip içinde uyumun bozulması, işe yabancılaşma, işten soğuma, devamsızlık, işe gelmeme, işten ayrılma gibi somut olumsuz sonuçları görülebilmektedir."[353] Bu haliyle mobbing engelli bireylerin iş yaşamında yaşadıkları maruz kaldıkları en önemli hak ihlâllerinin başında gelmektedir. Engelliliğin çevresel etkileşimlerle yoğrulması durumundan kaynaklanan dezavantajlar erişim düzenlemeleri örneğinde olduğu gibi (mali kaygıları öne sürerek, erişim düzenlemeleri yapmanın teknik zorluklarına sığınarak vb.) birçok gerekçe eşliğinde mobbing perdelenebilmektedir.

Bu bağlamda engelli birey, mobbinge engelsiz bireylere göre çok daha çeşitli yöntemlerle maruz kalabilecek bir durumdadır. Engelli bireyi asansör olmayan bir katta göreve vermek, engelli tuvaleti olmayan bir mekâna gidecek şekilde görev değişikliği yapmak, dayatılan engeller yüzünden işinde başarısız olan bir engelli üzeriden aşağılamak, ona fiziksel ya da ruhsal engelinin dezavantaj yaşatacağı işlerde özellikle çalıştırmak vb. birçok uygulama, engellilere yönelik mobbingde olası araçlar haline gelebilmektedir. Nitekim izleme çalışmalarında da bu minvalde haberlere rastlanmıştır.

353. Özkul B, Çarıkçı İ.H, Mobbing ve Türk Hukuku Açısından Değerlendirmesi http://sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/iibf/dergi/files/2010_1_24.pdf (erişim tarihi: 30.04.2015)

Engelli personel zindan cezası

Çanakkale Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi Müdürü Ali Sinan Uslu'nun engelli sağlık personeline mobbing uygulamasına tepki gösteren diğer engelli sağlık personelinin cezası zemin katta camı ve havalandırması olmayan odaya atılmak oldu

BURCU CANSU ANKARA

Çanakkale Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi Müdürü Ali Sinan Uslu'nun engelli personele mobbinge uygulaması tepki çekti. Hastanede çalışan beş engelli personelden birisi, geçirmiş olduğu rahatsızlığından dolayı stres derecesi yüksek olan mutemetlik (para taşıyan) görevinin değiştirilmesi talebi ile Ali Sinan Uslu'ya başvurdu. Başvuruya "Ya kurum dışında çalışırsın ya da burada" yanıtını verdi. Diğer engelli çalışan Tolga Önver ise arkadaşının uğradığı muameleye destek vererek itiraz da bulundu.

DESTEK OLDUN CEZASI!

Engelli arkadaşına destek veren, mobbinge uğrayan görme engelli Türk Sağlık-Sen Çanakkale Şube üyesi Tolga Önver, "Benim kadrom Çanakkale Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi'nde, yaklaşık 7-8 aydır da burada çalışıyorum. Hastanenin Müdürü Uslu'nun sekreterliğini yapıyordum. Görev değişikliği talep eden arkadaşıma destek olduğum için internetim kesildi. Sebebini sorduğumda Uslu, 'Git kendine yer bul' dedi. Zemin katta çalışma şartlarına uygun olmayan, camı ve havalandırması bulunmayan bir yerde görme engelli çalışana hiçbir iş güvenliği önlemi alınmadan orada çalışacaksın denildi. Engelli olduğumuz için işe yaramaz insan muamelesi görüyoruz" diye konuştu.

"Bu uygulamayı kınıyorum"

TÜRK Sağlık-Sen Çanakkale Şube Başkanı Turan Çavdar, devletin engelli kadrolarıyla devlet memurluğuna aldığı ve pozitif ayrımcılık yapılması gereken engelli sağlık çalışanlarına yapılmak istenen bu uygulamayı kınadığını söyledi. Çavdar: "Toplu taşıma araçlarıyla işe gelmeye çalışan engelli arkadaşlarımızın 10-15 dakika işe geç gelmiş olmaları işleri aksatmış mıdır veya o gün işe sadece geç gelen ve kendisinden savunma istenen başka bir çalışan var mıdır diye buradan kendilerine soruyorum".

Haber 4-7: 14.02.2014 tarihinde Birgün Gazetesi'nde yayınlanan haber

14.02.2014 tarihinde Birgün Gazetesi'nde yer alan haberde Çanakkale'de kamu kurumunda çalışan bir engellinin geçirdiği rahatsızlık dolayısıyla görev yerinin değiştirilmesi talebinin "Ya kurum dışında çalışırsın ya da burada" şeklinde cevaplandırıldığı, bu kişiye destek olan başka bir engellinin ise zemin katta camı ve havalandırması olmayan bir yerde görevlendirilerek adeta cezalandırıldığı belirtilmiştir.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Çoklu Engelli
İhlâl Konusu	Mobbing
İhlâl Tarihi	Nisan 2014
İhlâl Yeri	Çorum
Başvurucunun İfadeleri	Engelli kamu görevlisi müdür yardımcısıyım.12 yıl önce maruz bırakıldığım zulüm ve işkence bütün şiddetiyle devam etmektedir. Ancak mahkemelik olduğum ve kesinleşmiş mahkeme kararı bulunan **müdürünün emrine bölge müdürlüğünce 2. kez görevlendirildim. İleride telafisi imkânsız sonuçlarla karsı karşı karşıyayım. Personel servisinden Başbakanlık Genelgesi'ne rağmen yeterince yararlanamıyorum. Ortopedik, ruhsal, nörolojik, kardiyolojik, şeker, hipertansiyon engelim nedeniyle %81 engelli raporum bulunmaktadır. Servisin daha kısa mesafe ve zaman tasarrufu olacak şekilde değiştirilmesi talebim ısrar ve inatla bana zulüm maksadıyla reddedilmiştir. Bana Mobbing uygulamak için her türlü çareye başvurulmaktadır.

Tablo 4-35: İhlal bildirimi[354]

354. İhlâl bildirimleri, okuma kolaylığı sağlamak amacıyla imla ve ifade düzeltmeleri yapılarak aktarılmıştır. Orijinal metin bozulmamaya çalışılmıştır.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Engelli
İhlâl Konusu	Mobbing
İhlâl Tarihi	Nisan 2014
İhlâl Yeri	İstanbul
Başvurucunun İfadeleri	14 Mart 2011 tarihinde işe başladığım ***'da yaşadığım hastalıktan dolayı işten ayrılmam istenmiş, karşılığında kıdem tazminatı, bunun yanında da ilave 5.000 TL ücret ödeneceği bilgisi verilmişti. 3 ay sonra farklı bir kurumda işe alacaklarının garantisi verilmiştir. O andaki şaşkınlık ve psikoloji ile verilen sözler neticesinde ve 2 yıldır devam eden mobbingten dolayı sağlık nedenleri ile istifa ettiğime dair dilekçe imzalattılar. Fakat engelli bir bireyim, 1 kızım var ve bankalara her ay kredi ödüyorum. Ciddi anlamda iş yerim tarafından kandırılmam hayatımı olumsuz yönde etkilemiştir.

Tablo 4-36: İhlâl bildirimi[355]

Bu ve buna benzer olayların engelli bireylerin psikolojileri üzerinde yaratacağı tahribat ortadadır.

4- İstihdamda Dolaylı Ayrımcılık: Engelsiz Bireylerin Koşullarıyla Çalışması Beklenen Engelli Çalışan

Dolaylı ayrımcılık, Türk Hukuk Mevzuatı'na önce EHS ile girmiş, ardından 5378 sayılı EHK'da tanımlanarak mevzuattaki yerini pekiştirmiştir. Dolaylı ayrımcılık 5378 sayılı EHK'nın tanımlar başlıklı 3. maddesinde; "Görünüşte ayrımcı olmayan her türlü eylem, işlem ve uygulamalar sonucunda engelliliğe dayalı ayrımcılık temeliyle bağlantılı olarak, engellinin hak ve özgürlüklerden yararlanması bakımından nesnel olarak haklılaştırılamayan dezavantajlı bir konuma sokulması"[356] olarak açıklanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere bu tip bir ayrımcı uygulamada ayrımcılığı yapan, görünüşte şeklen eşit davranmaktadır ama haktan yararlanmak bakımından, engelliyi engelli olmayanla aynı koşullar içerisinde davranmaya zorlayarak mağdur etmektedir. Örneğin, yürüme güçlüğü olan bir ortopedik engelliden diğer bütün çalışanlar gibi işyerinde merdivenleri kullanarak üst kata çıkmasının istenmesi, tipik bir dolaylı ayrımcılık örneğidir. Bu bağlamda izleme çalışmaları arasında tespit edilen sorun öbeklerinin en başta gelenlerden birisi de dolaylı ayrımcılık uygulamaları olmuştur. Bu uygulamalarda engelli bireylerden işyerlerinde (hiçbir fiziksel düzenleme ya da makul düzenleme yapılmadan) engelli olmayan bireylerden beklenen görevleri yerine getirmeleri talep edilmiştir. Hatta kimi hallerde, engelli çalışanlardan engelli olmayan bireylerin bile yapmakta zorlanacağı ağır işleri yapması bile talep edilebilmiştir.

355. İhlâl bildirimleri, kimlik bilgilerini gizlemek, okuma kolaylığı sağlamak amacıyla imla ve ifade düzeltmeleri yapılarak aktarılmıştır. Orijinal metin bozulmamaya çalışılmıştır.
356. Bkz. 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 3. maddesi http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf (erişim tarihi: 30.04.2015)

Engellilerden 'ağır iş' isyanı

Bir grup engelli, girdikleri firmalarda kendilerine ağır işler verildiğini iddia ederek, İş-Kur önünde eylem yaptı.

Atatürk Caddesi üzerindeki Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü önünde toplanan bir grup engelli, kendilerine uygun iş verilmesini istedi. Yetkililerin kendilerine sahip çıkmasını isteyen engelli Suat Kamacı, "Bize iş imkanı sunsunlar. Bizi işadamlarıyla buluşturuyorlar, ama kimse bize yardımcı olmuyor. Bizi normal insanlar gibi çalıştırıyorlar. Biz bunu yetkililere bildirdik. Hep, 'Ceza keseceğiz' diyorlar. Bizi kimse işe almıyor. Yetkililer gerçek anlamda bize sahip çıkmalı. İşverenin bize şartlarımıza uygun iş vermesini istiyoruz" dedi.

Haber 4-8: 27.11.2014 tarihinde Yeni Dönem Gazetesi Gazetesi'nde yayınlanan haber

27 Kasım 2014 tarihli Yeni Dönem Gazetesi, işyerlerindeki ağır çalışma koşulları sebebiyle İŞKUR il binası önünde eylem yapan engelli çalışanları haber yapmıştır. Haberin konusunun bir eylem olması, engelli bireylerin ağır işlerde çalışmasının istenmesinin münferiden gerçekleşen bir olay olmadığı, sıkça rastlanılan bir durum olduğunu düşündürtmektedir. Bu aşamada engelli bireylerin sorunlarını ifade etmeleri çoğunlukla idarecilerden tepki görmelerine sebep olmaktadır. Ancak haber 4-8'de da belirtildiği üzere son çare olarak çalışma ve İŞKUR il müdürlüğüne başvuran engellilerin, etkin bir sonuç alamadıkları görülmektedir. Engelli çalışanlar, haberde kurum yetkililerinin konu hakkında işlem yaparak işyerlerine ceza keseceklerini belirmelerine rağmen sonrasında bu yönde bir işlem yapılmadığını ifade ederek eylem yapmışlardır.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Engelli
İhlâl Konusu	Engel durumu dikkate almadan görevlendirme
İhlâl Tarihi	Ocak 2014
İhlâl Yeri	Ankara
Başvurucunun İfadeleri	*** süt fabrikası iade biriminde engelli personel olarak çalışmaktayım. Engelim; diyabet, böbreklerde protein atılımı, nöropati ve skolyoz. Rahatsızlığımdan dolayı %68 engelliyim. Çalıştığım birimdeki iş, hastalığımı tetiklemektedir. Ağır iş, yoğun tempo sağlığımı etkilemektedir. Ağır kaldırmaktan son zamanlarda sık sık bel ağrısı ve hipoglisemi yaşamaktayım.

Tablo 4-37: İhlâl bildirimi[357]

Engelli bireylerin engelli olmayan bireyler gibi ağır işler yapmasının birçok olumsuz sonucu olmaktadır. Öncelikle engelli çalışanın işini kaybetmesi riski bulunmaktadır. Ancak daha da önemlisi, engelli bireyin engellik derecesinin artması ya da ikincil sağlık sorunları yaşaması muhtemel hale gelmektedir. Tablo 4-37'de sunulan ihlâl bildiriminde, aynı anda hem süreğen hastalık, hem de ortopedik engellilik sahibi kişinin ağır çalışma koşularında olduğunu ifade edilmektedir. Bildirimde bulunan engelli kişi, bir süt fabrikasında çalıştığını, ağır kaldırma ve ağır iş temposu yüzünden engellilik derecesinin giderek arttığını ifade etmektedir.

357. İhlâl bildirimleri, kimlik bilgilerini gizlemek, okuma kolaylığı sağlamak amacıyla imla ve ifade düzeltmeleri yapılarak aktarılmıştır. Orijinal metin bozulmamaya çalışılmıştır.

Yukarıda sunulan her iki örnek de, engelli çalışanın iş yerinde olumsuz koşullarda çalıştırılmaya maruz kalmaması için denetimlerin artırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

5- Engelli Memurların Durumlarına Uygun Birimlerde Görevlendirilmesi ve Tayin Problemleri

Engelli bireylerin bir sorunu olarak %3 engelli memur kotalarının doldurmaması, başlı başına bir sorun olarak yayının "Devlet Memurları Statüsündeki Engelli Bireyler Bakımından Çalışma Hayatı" ve "İşçi Statüsündeki Engelli Bireyler Bakımından Çalışma Hayatı" başlıkları altında ele alınmıştır. Ancak, kotalarının doldurulmamasının dışında başka sorunlar da mevcut olup, konu hakkında medyada yer alan haberlerde, bireysel ihlâl bildirimlerinde ve STK'larının saha sorun aktarımlarında bu sorunlar gündeme gelmiştir.

Engelli bireylerin durumlarına uygun görevlerde çalıştırılması, sadece EKPSS sınavı sonrasında tercih ettikleri kadrolarına atanmaları ile sınırlı değildir. Bu aşamanın ardından engellinin görev aldığı birimde, engel durumunun dikkate alınarak uygun birimlerde ve yerlerde görevlendirilmesi gerekmektedir. Bunun yanında engelsiz personel olarak çalışmakta iken, engelli haline gelen bireyler bakımından da bu ihtiyaç gündeme gelmektedir. Ancak bu noktada kurum mevzuatının ve idarecilerin çıkardığı engeller, engelli memurlar için güçlükler doğurmaktadır.

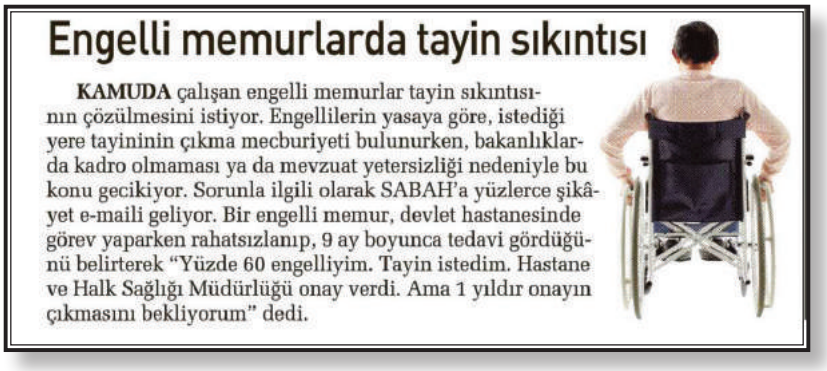

Engelli memurlarda tayin sıkıntısı

KAMUDA çalışan engelli memurlar tayin sıkıntısının çözülmesini istiyor. Engellilerin yasaya göre, istediği yere tayininin çıkma mecburiyeti bulunurken, bakanlıklarda kadro olmaması ya da mevzuat yetersizliği nedeniyle bu konu gecikiyor. Sorunla ilgili olarak SABAH'a yüzlerce şikâyet e-maili geliyor. Bir engelli memur, devlet hastanesinde görev yaparken rahatsızlanıp, 9 ay boyunca tedavi gördüğünü belirterek "Yüzde 60 engelliyim. Tayin istedim. Hastane ve Halk Sağlığı Müdürlüğü onay verdi. Ama 1 yıldır onayın çıkmasını bekliyorum" dedi.

Haber 4-9: 19.02.2014 tarihinde Sabah Gazetesi'nde yayınlanan haber

Haber 4-9'da paylaşılan haberin içeriğinde de anlaşılacağı üzere engelli memurların tayin problemi, bazı engelli bireylere ciddi manada sorun çıkarmaktadır. Haber ayrıntısında engelli bir memurun devlet hastanesinde görev yaparken rahatsızlanıp tedavi gördüğü, tayin istediğini ancak 1 yıldır onay çıkmasının beklendiği kaydedilmiştir.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Engelli
İhlâl Konusu	Yer değişikliği talebine red cevabı verilmesi
İhlâl Tarihi	Ocak 2014
İhlâl Yeri	Balıkesir
Başvurucunun İfadeleri	Devlet memuru olarak Balıkesir *** müdürlüğünde teknisyen yardımcısı unvanı ile çalışmaktayım. Geçirdiğim kalp ve aort anevrizması rahatsızlıklarım nedeniyle %55 raporum mevcut. Sıralı amirlerimi izleyerek *** müdürüne kadar dilekçe vererek masa başında daha uygun bir iş istedim. Kurumum tarafından engelli oldum diye neredeyse azar işittim. Sonuçta o şubeden o şubeye gezdirdiler ve şu an çalıştığım binanın 5. katında çay servisine bakmaktayım. Psikolojik baskıya da maruz kalmaktayım mali durumum kötü olmasa bir gün bile çalışmak istemem.

Tablo 4-38: İhlal bildirimi[358]

358. İhlâl bildirimleri, kimlik bilgilerini gizlemek, okuma kolaylığı sağlamak amacıyla imlâ ve ifade düzeltmeleri yapılarak aktarılmıştır. Orijinal metin bozulmamaya çalışılmıştır.

Ancak engelli memurların tayin sorunları bir yana, tayin istemeden kurum içinde daha uygun bir birime geçme talepleri dahi red cevabı ile karşılaşabilmektedir. Nitekim tablo 4-38'de paylaşılan ihlâl bildirimi haberinde geçirdiği rahatsızlık sonucu engelli haline gelen memurun uygun bir birimde görevlendirilme talebi, idareciler tarafından isteği tatmin edici bir şekilde karşılanamamıştır.

Engellilerin ilgili mevzuat çerçevesinde tayinin yapılması gerekirken kadro ve bürokrasi engeli nedeniyle yaşadığı sorunlar ortadadır. Engellilerin yaşamını kolaylaştıracak adımlar atmak yerine onları daha da sorunların içine itmek kabul edilebilir bir durum değildir.

6- İşyerinde İstenmeyen Birey Olarak Engelli

Engelli bireylerin çalışan olarak istihdamından kaçınılmasında temel sebep olarak sunulan "işyerinin ve iş koşullarının uygun olmaması" gerekçesi her zaman sorgulanmaya muhtaç olan bir durumdur. İşyerinde makul düzenlemeler yapılmaktan kaçınılması ya da engelli bireyin engel türüne ve işin yeteneklerini kavramadan "işyerinin uygun olmadığı" gerekçesiyle engelli istihdamından kaçınılması, davranış kalıbının ardındaki zihinsel arka planın sorgulanmasını gündeme getirmektedir.

Bu noktada basında çıkan bir haber bu tip işveren profilini ortaya koymaktadır.

İŞ ADAMI'NIN ENGELLİ İŞÇİ İSYANI

Denizli'de Eyüpoğlu Mermer'in yönetim kurulu başkanı Mehmet Eyüpoğlu, engelli işçi nedeniyle hükümetten baskı yediklerini açıkladı.

FABRİKA binasında basın toplantısı düzenleyen Mehmet Eyüpoğlu, Engelli istihdamı ile kendi firmalarında 4 kişinin çalıştığını ve bu çalışan sayısının 9 olması gerektiğini söyleyerek, "Mermercilik çok ağır ve tehlikeli bir iş. İşyerleri tehlike sınırında 5. Sırada. Böyle olmasına karşın Işkur bize devlet kanıtıyla fabrikamızda 9 engelli çalıştıracaksınız diyor. Şu an bizde 4 kişi var. Çalıştırmadığımız her işçi başına da 1903 TL her ay adam başı ceza yiyoruz. Bir sanayici olarak bunlara çok üzülüyorum ve bu yasanın tekrar gözden geçirilmesini istiyorum. Bir tek ben değilim tüm mermerciler ya da fabrikalar aynı düşünüyor. Biz engelliyi kendi gönlümüzle çalıştırabiliriz ancak bize dayatıyorlar" dedi. 5'te

Haber 4-10: 07.11.2014 tarihinde Yeni Olay Gazetesi'nde yayınlanan haber

07.11.2014 tarihinde Yeni Olay Gazetesi'nde yer alan haberde Denizli'de bir fabrika sahibi yaptığı basın açıklamasında kendi işyerlerinde 4 engelli işçinin çalıştığını, bu sayının 9 olması gerektiğini, mermercilik sektörünün tehlike sınırında 5. sırada olduğunu, çalıştırmadıkları her işçi başına 1.903 TL ceza kesildiğini, yasanın tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini belirterek *"Biz engelliyi kendi gönlümüzle çalıştırabiliriz, ancak bize dayatıyorlar"* şeklinde ifadeler kullanmıştır. Böyle bir haberde işyerinde örneğin neden işitme engellinin ya da psiko-sosyal engellinin çalıştırılması suretiyle yükümlülüğün yerine getirilmediğinin sorgulanması gerekmektedir.

Engellilerin çalışarak kendi geçim kaynaklarını elde etme arayışlarının yanında bu tarz işveren profili, toplumda yer alan farklı bakış açılarını ortaya koymakta ve engellileri düşünceye sevk etmektedir. Şüphesiz ki bu bakış açısının altında, engelli bireyi, "yardıma muhtaç, çalışma yeteneği bulunmayan, işyerine yük getireceğine inanılan yetersiz bireyler" olarak gören ayrımcı bakış açısının etkisinin olduğu açıktır.

7- Diğer Saha Sorunları

Engelli hakları izleme çalışmalarının, çalışma yaşamı konusunda sahada yaşanan sorunlar başlığında tespit edilen sorunlar, ana başlıklarıyla yukarda özetlenmiştir. Ancak, bunun dışında özellikle engelliler bakımından dile getirilmeyen, dile getirilmekten kaçınılan sorunlar da bulunmaktadır. Özellikle engelli bireylerin "eşit işe eşit ücret", "meslekte yükselme imkânı tanınması" vb. hak ihlâlleri bu sorunların başında gelmektedir. Ancak, özellikle işini kaybetme ve yeniden iş bulamama kaygıları yaşayan engellinin içinde sıkıştığı cenderede bu sorunların görmezden gelmesi anlaşılabilecek bir durumdur. Özellikle STK'lar tarafından dile getirilen bu sorunun çözümünde en büyük rol, iş yaşamını düzenleyen ve denetleyen devletindir.

4.3. Sonuç ve Öneriler

Engelliler, toplumda sorunları ile baş başa bırakılmak yerine çözüm odaklı yaklaşımlar ile hayatlarını kolaylaştırıcı adımların atılması gereken dezavantajlı gruplardandır. Ancak diğer yandan, engellilere yönelik toplumda yaygın olan sorunların temelinde ayrımcı uygulama ve odakların olduğu bir gerçekliktir. Bu bağlamda, engellilerin toplum içerisindeki görünürlüğünü "acınacak, yardıma muhtaç, aciz" kişiler seviyesinden, hiçbir eksikliği bulunmayan toplumun aktif üyesi seviyesine getirilmesi önemlidir.

Engellilerin temel insan hak ve özgürlüklerinden tam ve eşit bir şekilde yararlanmasını sağlayacak şekilde toplumsal hayatta gerekli düzenlemelerin yapılması, insan onuruna yaraşır bir şekilde hayat sürdürmelerinin alt yapısının oluşturulması temel bir zorunluluktur.

Genel olarak yapılan izleme ve araştırma raporlarının ortaya koyduğu sonuç, mevzuatta yer alan eşitlik ve ayrımcılık yasağı temelli hükümlerin, hayatın olağan akışında işlerliğini yeterince sağlamadığıdır. Bu noktada mevzuatta yer alan pozitif ayrımcılık uygulamalarının/pozitif edimlerin uygulamaya yansıması için adımlar atılması ve hayata geçirilmesi en temel ihtiyaçtır. Kâğıt üzerinde şekli eşitlik ve ayrımcılık yasağından ziyade eşitliğin hayata geçirilmesine yönelik özel önlemler alma yolu seçilmelidir.

Bu noktada öncelikle ve özellikle engellilere yönelik ayrımcı uygulamaların önemli oranda sorun teşkil ettiği istihdam alanında somut adımlar atılması sağlanmalıdır.

2014 yılı sonu itibariyle halen kamuda 24.566 engelli memur açığı bulunmaktadır. Kamu kesiminde engelliler tarafından doldurulması gereken kadrolara bir an önce yerleştirme yapılmalıdır. Bu atılacak adımların paralelinde, engelli bireylerin çalışacağı kamu sektöründeki idarecilerin bilinçlendirilmeleri yönünde çalışmaların yapılması da, gözden kaçırılmaması gereken bir gerekliliktir. İdarecilerin engelli kişilere doğru bir bakış açısına sahip olmalarının ayrımcı ve dışlayıcı sonuçların önüne geçeceği açıktır.

Ancak daha önce de ifade edildiği üzere engelli bireylerin istihdam sorunu sadece kamuya memur olarak atanma noktasıyla sınırlı değildir. Benzer bir sorun, işçi statüsünde istihdam konusu için de geçerlidir. Kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektörlerce çalıştırılması gereken (24.349) engelli işçi açığı bulunmaktadır. Engellilere yönelik uygulanan kota sistemi tartışmalı bir sistem olmakla beraber doktrinde kimi yazarlarca savunulmakta kimi yazarlarca ise ayrımcılık içeren hükümler barındırdığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Çalışmada bu tartışmalara girilmemiş olup Türk Hukuk Sistemi'nde yer aldığı şekliyle belirtilmiştir.

Kota sistemine uymayarak çalıştırması gereken miktarda engelli işçi istihdam etmeyen işverenlere uygulanan cezalar ayrı bir tartışmayı beraberinde getirmektedir. İşverenlerin ceza ödeyeceğini bilerek engelli işçi çalıştırmaması, cezaların yeterliliği ve etkinliği konusunda ilgilileri ve yetkilileri düşünmeye çağırmaktadır.

Diğer yandan, engelli bireylerin (eğitim başlığında da ele alındığı üzere) ciddi bir eğitim sorunu bulunmaktadır. Bu soruna, mesleki eğitim formasyon sorunları da eklenmektedir. Toplumsal yaşam içerisinde kişisel ve çevresel sorunlar nedeniyle eğitimlerini tamamlayamamış, yeterli eğitim alamamış, eğitim almış olmakla beraber yeteneğinin bulunduğu meslek gruplarına yönelememiş engelli bireylerin, bu alanlarda yaşadıkları sorunların çözülerek toplumla bütünleşmelerinin sağlaması zorunludur. Bu sebeple, engellilerin, engel gruplarına uygun, yeterli seviyede mesleki eğitim kurslarına yönlendirilerek meslek edinmelerinin sağlanması gerekmektedir.

İstihdam gibi ekonomik alanda özgürlük sağlayan bir aracın etkinleştirilmesi ile engelli bireylerin cesaretlenmesi, kendisini diğer vatandaşların yanında güçlü hissetmesi açısından önemlidir. Özel politika ve uygulama gerektiren gruplar arasında yer alan engellilerin, işgücü piyasasına kazandırılmasını sağlamak amacıyla daha çok sayıda kurs açılması ve uygulama gerçekleştirilmesi İŞKUR'dan beklenen bir çalışmadır.

Ceza ve teşviklere rağmen engelli bireylerin istihdamında halen devam eden bu açık kontenjanlar, kanuni düzenlemelerin ve engellilere ilişkin istihdam politikalarının yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Engellilere yönelik mevzuatta yer alan hükümler her ne kadar yeterli gözükse de caydırıcı müeyyideler içermemesi eksiklik olarak değerlendirilebilecek hususlardandır. Engellilerin "deneme-yanılma" yöntemiyle işe alınıp cezadan kurtulma amaçlı kısa bir süre çalıştırılmaları ve adeta kapı öne konulmaları kabul edilebilir bir

durum değildir. Bu noktada yer alan boşluk bir an önce doldurularak, engellilere yönelik ayrımcı uygulamaların cezaları net bir şekilde belirtilmelidir. Ayrıca, engelli bireylerin istihdam süreçlerindeki hakları düzenlenecek kamusal farkındalık faaliyetleri yoluyla hem engelli bireylere, hem de işverenlere anlatılmalıdır.

Engellilere yönelik son yıllarda yapılan önemli düzenlemeler ulusal ve uluslararası gelişmeler ışığında güncellenerek, toplumdaki farkındalığın arttırılmasına hizmet etmelidir. Engellilerin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlara rahatlıkla katılım sağladığı bir toplum için fırsatlar gözden geçirilmelidir.

Bütün bunlar yapılırken; engellilerin karar alma mekanizmalarında kendi kararlarını kendileri verebilecek bireyler olarak konumlandırılması gerekmektedir. Bu kapsamda engelliler alanında çalışan STK'ların politika oluşturma sürecine dâhil edilerek geri dönüşümlerinin alınması, etkili ve verimli bir süreç için vazgeçilmez araçlardandır. Sahada yapılan araştırma ve izleme projelerinin desteklenerek engellilere ilişkin düzenlemelerin toplumdaki geçerliliği ve uygulanabilirliğinin ölçülmesi hiç kuşkusuz bu alana katkı sağlayacaktır. Engellilerin toplumun vazgeçilmez bir parçası oldukları unutulmamalı, hayatlarını daha yüksek standartlarda sürdürmelerine olanak tanıyacak, her türlü ayrımcılığı ortadan kaldıracak adımların bir an önce atılması sağlanmalıdır. Bu perspektifle ilerlenen yolda, engelliler için engelsiz bir dünya söylemi hayata geçirilebilecektir.

5 SAĞLIK

Yayına Hazırlayan: Süleyman Akbulut

5.1. Giriş

Sağlık alanı, engelli bireyler için stratejik öneme sahip hak alanlarından biridir. Şüphesiz ki, engelli bireylere tanınan her hak, ilintili olduğu birçok hak alanını etkiler durumdadır. Ancak sağlık hakkı, tıpkı erişim alanında olduğu gibi, hem içerdiği mevzuat boyutu, hem de saha yansımasının yarattığı özgün koşullar bakımından zincirleme etki ile kendisi dışındaki birçok alanı etkileyen bir hak alanıdır. Bu bağlamda sağlık hakkı, birincisi tedavi hizmetlerini, ikincisi rehabilitasyon hizmetlerini, üçüncüsü ekonomik ve sosyal hayata katılımın ön koşulu olan tıbbi-medikal destekleri kapsamaktadır.

İşte bu sebeple, yukarıda ifade edilen üç alan, bir önceki çalışmada olduğu üzere izleme çalışmaları kapsamına alınmış, anlamlı bir veri kümesi oluşturulmaya çalışılarak analiz edilmiştir. Alanın izleme, ölçme ve değerlendirme bakımından içerdiği güçlükler bu çalışmada da etkisini göstermiştir. Bu güçlükler, bölümün "Kısıtlar ve Zorluklar" başlığında da izah edildiği üzere, özellikle STK saha bildirimleri, medyada yer alan haberler ve bireysel ihlâl bildirimleri üzerinden bertaraf edilmeye çalışılmıştır.

Sağlık alanındaki çalışmalarda temel olarak engelli bireylere sağlık hakkı çerçevesinde tanınan haklar, bu haklarından engelli bireylerin yararlanma koşulları ve sahada gerçekleşme oranları üzerine odaklanılmıştır.

5.1.1. Kuramsal Çerçeve

İzleme çalışmalarının sağlık alanı ile ilgili kuramsal çerçevesinin temel sorunsalı, sağlık hizmetlerinin uygulama boyutunun, engelliliğe medikal yaklaşım anlayışını dışlayarak ele alınması fikri üzerine kurgulanma çabası olmuştur. Bu konu sağlık alanı kuramsal çerçevesinin oluşturulmasında zor aşılan bir konu olmuştur. Zira alanın sağlık uygulamaları olması, medikal uygulama ile uygulamadaki medikal-tıbbi bakış açısının ayrıştırmasını zorlaştıran bir unsurdur.

Bu bağlamda sağlık hizmetlerinin medikal yaklaşımda olduğu gibi, engelliyi sorunun kaynağı olarak görerek tedavi etmeye mi yoksa engellinin hayata dâhil olmasını sağlayacak hizmetlerden yararlandırmaya mı odaklandığının anlaşılması, ayrıştırma bakımından çok önemli bir noktadır.

Engelli bireyler, sağlık hizmetlerine ve sağlık yardımlarına toplumun diğer bireylerine göre daha fazla ihtiyaç duyarlar. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü'ne göre (DSÖ), "*2002-2004 Dünya Sağlık Araştırmasında 51 ülkeden engelli yanıtlayıcıların yataklı ve ayakta tedavi hizmetine başvuru oranlarının engelli olmayanlara göre daha yüksek olduğu bildirilmiştir.*"[359] Engelli bireylerin bu hizmetlere ihtiyaç duymasının 3 farklı boyutu bulunmaktadır.

1- Engeli bireyin engelliği, süreğen ve bazı durumlarda hem süreğen ve hem *progresif* yani ilerleyen hastalıklarından kaynaklanmaktaysa, sık veya düzenli olarak sağlık hizmetlerinden faydalanmak durumunda kalabilmektedir. Hemofili hastalığına bağı olarak düzenli ilaç kullanımı, kas hastası engellilerin kas *atrofisinin* yavaşlatılması veya durdurulması ve etkilerinin azaltılması için düzenli fizyoterapi hizmeti alma ihtiyacı bunun tipik örnekleridir.

2- Diğer yandan birçok engellilik durumunda engelli birey, ikincil sağlık sorunları yaşamakta ve bu yüzden toplumun diğer kesimlerine göre daha fazla sağlık riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir. "*Engelli bireyler, grip ve zatüre gibi genel nüfusu etkileyen aynı sağlık sorunlarından etkilenebilmektedir. Engelli bireylerin bazıları, fiziksel hareketsizliğin artması gibi davranışsal risk faktörlerinin etkisi nedeniyle kronik durumlar geliştirmeye karşı daha yatkın olabiliyorlar. Bu bireylerde, bu durumlar daha erken ortaya çıkabilmektedir. Yapılan bir çalışmada, gelişimsel engellilikleri olan yetişkinlerin yüksek tansiyon, kalp-damar hastalıkları ve diyabet gibi kronik sağlık durumlarının oranları engelli olmayan bireylerinkiyle benzer ya da daha yüksek olduğu gösterilmiştir. Şizofreni hastalarındaki diyabet yaygınlığı yaklaşık %15, genel nüfusunki ise %2-3 düzeyindedir.*"[360] Bu sebeple, engelli birey, engellilik durumu ile ilgili olarak olmasa bile, engelliliğin etkisiyle gelişen ikincil sağlık sorunları için sağlık hizmetlerinden yararlanmak durumunda kalmaktadırlar.

359. Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Engellilik Raporu-2011, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011, s.64, http://eyh.aile.gov.tr/data/5480490c369dc57170df34bd/D%C3%BCnya%20Engellilik%20Raporu-basilan.pdf (erişim tarihi:01.05.2015)
360. *Rimmer JH, Rowland JL. Health promotion for people with disabilities: implications for empowering the person and promoting disability-friendly environments. Journal of Lifestyle Medicine,* 2008, 2:409-420, DSÖ A.g.e., s.63

3- Engelli bireyler, yukarıda sıralanan 2 faktörün dışında, fonksiyon kaybının etkilerini azaltmak, ortadan kaldırmak ve ekonomik-sosyal hayata katılım sağlamak için, ortez, protez, tekerlekli sandalye, işitme cihazı vb. yardımcı tıbbi cihaz kullanmak durumunda olabilmektedirler. Engelli bireylerin bu ihtiyacı, rehabilitasyon-habilitasyon hizmetleri kapsamında karşılanmakta olup, rehabilitasyon-habilitasyon hizmetlerinin önemli bir kısmı sağlık sektörü hizmetleri kapsamında verilmektedir.

Ancak, yukarıdaki tüm hizmetlerin bir de finansal boyutu bulunmaktadır. Engelli birey, tüm bu harcamaları ya kendi ekonomik imkânlarıyla ya da tabi olduğu sosyal güvenlik sisteminin sağlamış olduğu finansman destekleriyle karşılamak durumundadır. Bu bağlamda sosyal güvenlik sisteminin karşıladığı maliyetlerin yeterliliği ya da yetersizliği hakkın kullanımına ciddi anlamda etki etmektedir. Bunun sonucu olarak da, sağlık hakkı ile ilgili izleme çalışmalarında konunun finansman boyutunun irdelenmesi zorunlu hale gelmektedir.

Yukarıda kısaca izah edilen hususların bir uzantısı ve özeti olarak ifade edilmek istenirse engelli bireylerin sağlık sektöründen talep ettiği hizmetler 3 alt başlık kapsamında karşılanmaktadır. Bunlar teşhis-tedavi hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri ve (hizmetleri ile ilaç-yardımcı tıbbi cihaz harcamalarının karşılandığı) sağlık yardımlarıdır.

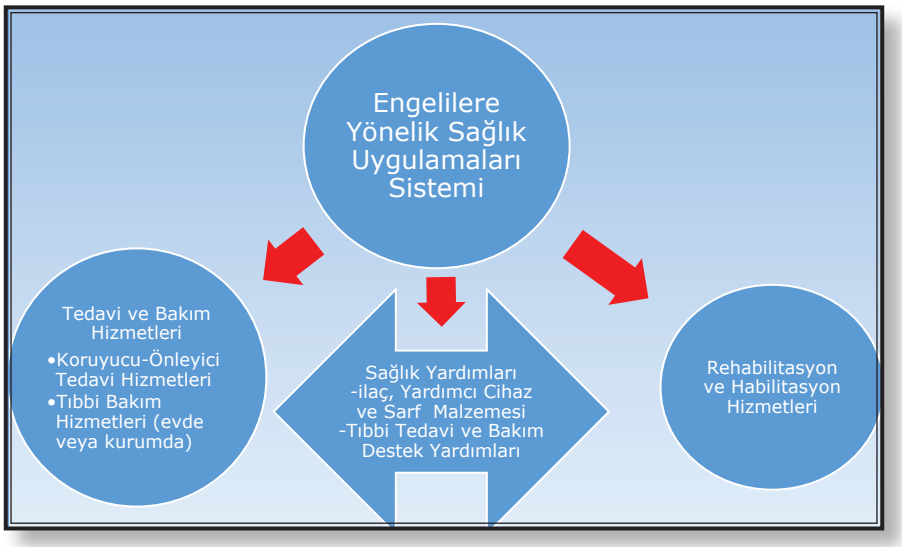

Şekil 5-1: Engellilere yönelik sağlık uygulamaları sistemi[361]

Bu noktada rehabilitasyon hizmetleri stratejik bir öneme sahiptir. Bu önem, hem sistemin medikal temelli bir bakış açısının etkisi altında olup olmadığını ortaya koyması, hem de sağlık yardımları ve hizmetlerinin mali boyutunun ciddi oranda artmasından kaynaklanmaktadır.

> *"Rehabilitasyon; "engellilik ya da engelliliği yaşama olasılığı yüksek bireylerin çevreleriyle etkileşimde optimal işlev kazanmalarına ve bunu korumalarına yardımcı olacak bir dizi önlem" olarak tanımlanmaktadır. Bazı durumlarda habilitasyon ve rehabilitasyon arasında bir ayrım yapılmaktadır. Habilitasyon, doğumsal olarak ya da hayatın erken evrelerinde engelli duruma gelen bireylerin, azami düzeyde işlev geliştirmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Rehabilitasyonla ise, işlev kaybı yaşayan bireylerin azami düzeydeki işlevlerini yeniden kazanmalarına yardımcı olunmaktadır."*[362]

Yukarıda ifade edilen rollerinde de görüleceği üzere, engelli bireyin yaşamı içersinde sağlık hizmetleri, ciddi bir etkiye sahip olan bir alandır. Bu ise, engelli bireyin yaşam akışında ciddi şekilde doktorlarda cisimleşen "profesyonel etkisini" gündeme getirmektedir. Nitekim bugün için bir engelli bireyin sağlık hizmetlerinin dışındaki birçok hak kullanımının biçim ve içeriğine profesyoneller olarak doktorlar karar vermektedir.

361. Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T., A.g.e. s.293
362. *Swedish disability policy: services and care for people with functional impairments: habilitation, rehabilitation, and technical aids [Article No. 2006–114–24].*, DSÖ, A.g.e, s.104

"*Doktorlar bir kişinin sürücü ehliyeti alıp alamayacağını belirlemesi, tekerlekli sandalye verilmesi, mali yardım tahsisinin belirlenmesi, eğitim yardımı alacakların seçimi ve kişilerin çalışma yeteneklerinin ve potansiyellerinin ölçülmesi gibi hususlara müdahildirler. Bu örneklerin hiçbirinde tıbbi eğitimin ve vasıfların doktorları olaya müdahil olacak en uygun insanlar haline getirdiği söylenemez.*"[363]

Engelli kişiye medikal yaklaşımla iç içe geçmiş olan bu durumu "sakatlığın tıbbileşmesi"[364] şeklinde adlandırmak mümkündür. Sakatlığın tıbbileşmesi, yayının giriş bölümündeki "Kuramsal Çerçeve" konu başlığında da izah edildiği üzere; engelli bireyi, iyileştirilmesi gereken hasta olarak ele aldığı için, tıbbi uygulamaların dışındaki alanlara çok olumsuz yansımalar üretmektedir. Örneğin engelli bireyin çalışmasına medikal yaklaşım ile (doktorun) karar verilmesi, engelli bireyin yetenek ve yetilerini değerlendirme dışı bırakmakta, hastayı sadece fonksiyon kayıpları üzerinden ölçerek sonuç üretmektedir. Diğer yandan, sorun, sağlık alanında da iç yansımalarını bulmakta, özellikle rehabilitasyon ve tıbbi cihaz uygulamalarında engelli kişiyi özel olarak ele almayan, onun toplum içerisindeki üretkenliğini dikkate almayan uygulamalar ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda örneğin, rehabilitasyon hizmetlerinde; mesleki, ekonomik ve sosyal rehabilitasyona yer verilmemesi engelli bireyin toplum yaşamında etkin bir şekilde konumlanmasının önüne set çekebilmektedir.

Engelli bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanma koşullarını belirleyen bir diğer unsur ise maliyet boyutudur. Daha önce de belirtildiği üzere engelli bireyler, toplumun diğer kesimlerine göre sağlık hizmetlerinden daha fazla yararlanmak durumunda kalabilmektedirler. Ancak bu hizmetler, sadece hastane harcamalarıyla sınırlı kalan bir durum olmayıp, günlük hayat içerisinde de karşılığı olan maliyetleri gündeme getirmektedir. Engelli bireyler ve yakınları, toplumun diğer kesimlerine göre daha fazla harcama yapma durumuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Özellikle rehabilitasyon hizmetleri ve bu hizmetlerin uzantıları olan "*fazladan yapılan bu harcamalar genel itibarla sağlık hizmetlerine, yardımcı cihazlara, daha pahalı ulaşım araçlarına, ısınmaya, çamaşır hizmetlerine, özel diyetlere veya kişisel yardım gereksinimlerinin karşılanmasına gitmektedir*."[365]

Doğal olarak bu sorunsal, dikkati sosyal güvenlik sitemine yöneltmektedir. Ancak diğer yandan sosyal güvenlik sistemleri de, "*rehabilitasyon hizmetleri için masrafları kontrol etmek amacıyla çoğunlukla, örneğin, yardımcı cihazların sayısını veya tipini, belirli bir süre içindeki terapi ziyaretlerinin sayısını ya da maksimum maliyeti sınırlayarak seçici kapsam sunmaktadır*"[366]

Ek maliyet sorunun yanında engelli bireyler bakımından bir diğer belirleyici faktör ise sağlık ve özellikle rehabilitasyon hizmetlerinin temin edileceği sağlık merkezlerine erişim, uzmanlık gerektiren rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanılma sorunsalıdır. Nitekim "*Gelişen Ülkeler, rehabilitasyon programlarını nerede kuracaklarını ve bu programların eğitim ve sosyal hizmet çabalarıyla ilişkisi konusunda alınan kararlarda da sıkıntı yaşamışlardır. Birçok ülkede rehabilitasyon merkezlerinin çoğu ya da tamamı, kent alanlarından coğrafi ve kültürel uzaklıklardan ötürü sakat kişiler tarafından kolayca ulaşılamayan yerlerde kurulmuştur.*"[367]

Hizmete erişim sorunları, sadece erişim sorunlarını yani tek boyutlu bir evreni içermemektedir. "*Dünya Sağlık Araştırması verilerinin analizi sonucunda, sağlık hizmetlerine erişimde tutumsal, fiziksel ve sistem düzeyinde karşılaşılan engeller bakımından engelli kadın ve erkekler arasında ve ayrıca engelli bireylerle engelli olmayan bireyler arasında çok büyük farkların olduğu gösterilmiştir*"[368]

Konu başlığından bu yana ortaya konulduğu üzere, engeli bireylerin sağlık (ve rehabilitasyon) hakkı kullanımında gündeme gelen medikal bakış açısı temelli bütün sorunsallar, daha yapısal bir yaklaşım geliştirecek model ve uygulama ihtiyaçlarını gündeme getirmiştir. Bu yaklaşım, medikal ve sosyal yaklaşımların olumlu yanlarını hak ekseninde ele alarak, bir hukuki boyutla birlikte çözme hedefindeki insan hakları temelli yaklaşımdır.

363. Oliver M., "Sakatlığın İnşası", Sakatlık Çalışmaları-Sosyal Bilimlerden Bakmak, Bezmez D., Yardımcı S., Şentürk Y. (Der.), Koç Üniversitesi Yayınları, 2011, s.231
364. Yazar notu: Bu tanım, Michael Oliver'in "Sakatlığın İdeolojik İnşası" isimli makalesinden alınmıştır. Bkz: Oliver M., "Sakatlığın İnşası", Sakatlık Çalışmaları-Sosyal Bilimlerden Bakmak, Bezmez D., Yardımcı S., Şentürk Y. (Der.), Koç Üniversitesi Yayınları, 2011, s.231
365. DSÖ, A.g.e., s.46,
366. *Dejong G et al. The organization and financing of health services for persons with disabilities. The Milbank Quarterly,* DSÖ, A.g.e.,117
367. Barnartt S.N, "*Disability Policiy Issues in Developing Countries" s.41-46, Groce N. A History and a Look Tovards The Future (1992) ve Women with Disabilities in The Developing World* (1998'den aktaran Schriner K., "Sakat İstihdam Sorunları ve Politikaları" Sakatlık Çalışmaları-Sosyal Bilimlerden Bakmak, Bezmez D., Yardımcı S., Şentürk Y. (Der.), Koç Üniversitesi Yayınları, 2011, s.283-284
368. DSÖ A.g.e, s. 67

Bu yapısal çözüm yaklaşımının temelinde, engelliliği (eğitim, erişim, sağlık vb.) bütün hak alanlarında fonksiyon kayıpları üzerinden değil, yetiler üzerinden tanılanması anlayışı yer almaktadır. İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması *(International Classification of Functioning, Disability and Health, ICF)* olarak tanımlanan bu yeni yaklaşımda engellilik, bir fonksiyon kaybından ziyade, "yapabilme yetenekleri" üzerinden ele alınmaktadır. Buradaki "yapabilme" hali, engelli kişiyi destekleyen veya engelleyen çevresel koşullarla birlikte düşünülmektedir.

ICF'e göre: "*İşlevsellik, tüm vücut işlevlerini, etkinlikleri ve kişinin katılımını kapsayan geniş bir terimdir; benzer şekilde, yeti yitimi işlev veya yapı bozuklukları, etkinlik sınırlılıkları veya katılım kısıtlılıkları için geniş kapsamlı bir terimdir. ICF'de ayrıca tüm bu yapılarla etkileşimi olan çevresel etmenler de sıralanmıştır.*"[369] Görüleceği üzere ICF, medikal yaklaşımdan uzaklaşarak ciddi bir paradigma değişikliği getirmektedir. Bu anlamda engelli bireyin başta sağlık hizmetleri olmak üzere her hakka erişimi bakımından çok önemli ilerlemeleri beraberinde getirmesi olasıdır. "*Ancak ICF, bugün için dünyada hâlâ oturmuş bir sistem değildir. ICF'in her ülkenin koşullarına göre adapte edilmesi de gerekmektedir ve bu adaptasyonun uygulanabilir bir şekilde yapılması gerçekten zordur.*"[370]

Sonuç olarak ICF, çok önemli bir paradigma değişikliği içerse de, halihazırda uygulamada karşılığını yaratmış değildir. Ancak buna karşın Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHS), engelli bireylerin sağlık ve rehabilitasyon alanlarında, (ICF'in felsefe ve vizyonunu da içeren) çok ciddi etki yaratan bir içerik ve uygulama anlayışı üretmiştir.

EHS, engelli bireylerin sağlık alanı ile ilgili haklarının çerçevesini, sağlık başlıklı 25. madde ve rehabilitasyon başlıklı 26. maddede ortaya koymaktadır. Bu bağlamda gerek izleme çalışmaları ve gerekse de yayının, kuramsal çerçevesi EHS'nin bu maddedeki prensiplere Türkiye'de ne derece uyulduğu ya da uymadığının ortaya konulması sorunsalı üzerine inşa edilmiştir.

EHS Madde 25[371]

Sağlık

Taraf Devletler engellilerin engelliliğe dayalı ayrımcılığa uğramaksızın ulaşılabilir en yüksek sağlık standardından yararlanma hakkını tanır. Taraf Devletler engellilerin sağlıkla ilgili olarak rehabilitasyon da dahil olmak üzere, cinsiyete duyarlı sağlık hizmetlerine erişimini mümkün kılmak için uygun tüm tedbirleri alır.

a. Parasız veya karşılanabilir bir maliyetle sağlanan sağlık bakımı ve programlarının, engellilere diğer bireylerle aynı kapsam, kalite ve standartta sağlanmasını ve bu hizmetlerin cinsel ve üreme sağlığı ile halk sağlığı programlarını da içermesini sağlar;

b. Engellilerin özellikle engellilikleri nedeniyle gereksinim duyduğu sağlık hizmetlerini sağlar. Bu sağlık hizmetleri erken tanı ve mümkünse müdahaleyi, çocuklar ve yaşlılar dâhil olmak üzere, engelliliğin azaltılmasını ya da artmasını önlemeyi hedefleyen hizmetleri kapsamalıdır;

c. Sağlık hizmetlerini kırsal alanlar dahil olmak üzere mümkün olduğu kadar kişilerin yaşadıkları yerlerin yakınına götürülmesini temin eder;

d. Sağlık profesyonellerinin engellilere sunduğu tıbbi bakımın diğer bireylere sundukları bakımla aynı kalitede olmasını ve bu bakımın hastaların bağımsız ve aydınlatılmış onaylarına dayanmasını sağlamak amacıyla diğer tedbirlerin yanısıra eğitim vererek, kamu kurumları ile özel kurumlar tarafından sunulan sağlık bakımının etik standartlarını yayımlayarak engellilerin insan hakları, onuru, özerkliği ve ihtiyaçları hakkında bilinç yaratır;

e. Ulusal mevzuatın sağlık ve yaşam sigortasını düzenlediği hallerde engellilerin bu sigortalardan yararlanmaları bakımından ayrımcılık yapılmasını yasaklar ve sigortanın adil ve makul olmasını sağlar;

f. Engelliliğe dayalı olarak sağlık bakımı veya hizmetlerinin sunulmamasını veya yiyecek ve içecek verilmemesini önlemek üzere gerekli tedbirleri alır.

Açıklama Kutusu 5-1: EHS'nin 25. maddesi

369. İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması: ICF *(International Classification of Functioning, Disability and Health)*, Dünya Sağlık Örgütü, 2004, Çev: Elif Kabakçı, Ahmet Göğüş, s. 102, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42407/8/9241545429_tur.pdf?ua=1 (erişim tarihi: 02.05.2015)
370. Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T., A.g.e. s.297
371. Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Sağlık, madde 25 Resmi Gazete, Karar Sayısı: 2009/15137, 14.07.2009 http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm (erişim 02.05.2015)

Açıklama kutusu 5-1'de de görüleceği üzere, EHS'nin 25. maddesi, engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetlerinin ayrımcılığa uğramadan, yüksek standartlarda, engel grubunun erişimini gözeterek, cinsiyet, yaş vb. ayrımlar içermeden, kırsal alanlar da dâhil olmak üzere; yaygın, parasız veya karşılanabilir bir maliyetle sağlanması gerekliliğine vurgu yapar. Şüphesiz ki bu, insan hakları temelli yaklaşımın bir ürünüdür. Ama diğer yandan, 25. maddenin (b) fıkrasında da görüleceği üzere EHS, hizmetlerde engelliliğin etkilerini azaltılmasını da bir hedef olarak koyması bakımından medikal bakış açısının olumlu olan yanını içermeyi de ihmal etmemektedir.

25. madde, sağlık hizmetlerine erişimin çok önemli bir parçası olan sağlık ve yaşam sigortaları konusunda da önemli vurgular içermektedir. 25. maddenin (e) fıkrasında ayrımcılık yasağının sağlık ve yaşam sigortası bakımından da temel kural olduğu açıkça vurgulamaktadır. Diğer yandan, maddede de açıkça belirtildiği gibi, sağlık ve yaşam sigortalarında bireyin niteliklerinin adil ve makul şekilde gözetilmesini de öngörülmektedir.

EHS Madde 26[372]

Habilitasyon ve Rehabilitasyon

1.Taraf Devletler engellilerin azami bağımsızlığını, tam fiziksel, zihinsel, sosyal ve mesleki becerilerini elde etmelerini ve yaşamın her alanına tam katılımlarını sağlamak için akran desteği dâhil uygun tedbirleri etkin bir şekilde alır. Bu bakımdan Taraf Devletler özellikle sağlık, istihdam, eğitim ve sosyal hizmetler alanlarında kapsamlı habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerini sunar; mevcut hizmetleri güçlendirir ve genişletir. Bunun için şöyle bir yol izlemelidirler:

a. Habilitasyon ve rehabilitasyon hizmet ve programları mümkün olan en erken evrede başlamalıdır ve bireylerin ihtiyaçlarının ve güçlü olduğu yönlerin çok disiplinli bir çerçevede değerlendirilmesine dayanmalıdır;

b. Engellilerin topluma katılımını ve toplumla bütünleşmesini destekleyen habilitasyon ve rehabilitasyon hizmet ve programlarına katılmak rızaya dayalı olmalıdır ve bu hizmet ve programlar kırsal alanlar dahil olmak üzere, engellilerin yaşadıkları yerlerin mümkün olduğu kadar yakınında sunulmalıdır.

2. Taraf Devletler habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinde çalışan profesyoneller ve personel için, temel ve sürekli eğitim programları geliştirilmesini destekler.

3. Taraf Devletler engelliler için hazırlanmış, habilitasyon ve rehabilitasyonla ilgili yardımcı cihazlar ve teknolojilerin erişilebilirliğini, bunlara ilişkin bilgiyi ve bunların kullanımını teşvik eder.

Açıklama Kutusu 5-2: EHS'nin 26. maddesi

EHS, engelli bireylerin ihtiyaç duydukları habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerine özel bir önem atfetmiş, habilitasyon ve rehabilitasyonun, tıbbi habilitasyonla sınırlı olmadığı açıkça belirtmiştir. Nitekim sözleşme, maddenin girişinde taraf devletlere; engellilerin, fiziksel, zihinsel, sosyal ve mesleki becerilerini en üst seviyede kazanmaları ve yaşamın her alanın katılımlarının sağlanması için akran desteği de dâhil en uygun tedbirleri alma yükümlülüğü getirir.

Görüleceği üzere;

"Habilitasyona veya rehabilitasyona başlanmasından önce engelli bireyin durumunun kapsamlı ve disiplinlerarası bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerekir. Bu değerlendirmede bireyin ihtiyaçları, nitelikleri, istekleri ve güçlü yönleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Habilitasyon ve rehabilitasyonun sadece sınırlı sayıda şehirde sunulması, Sözleşme'ye göre kabul edilir değildir. Maddenin akran desteğine yaptığı vurgudan hareketle, bu tür programlarda Taraf Devletlerin engelli bireyleri temsil eden yerel örgütlerle işbirliği yapması uygun olacaktır.[373]

Engelli bireylerin rehabilitasyon ve habilitasyonla hayata dâhil edilmesinin önemli bir ön koşulu da, engelli bireyin, fonksiyon kaybından kaynaklanan dezavantajını asgariye indirecek olan tekerlekli sandalye, işitme cihazı vb. yardımcı tıbbi cihazlara, protez, ortez vb. medikal cihazlara sahip olmalarıdır. Bu yüzden "cihaz ve teknolojilerin erişilebilir kılınması da Taraf Devletlerin yükümlülükleri arasındadır. Örneğin bir kol protezinin kullanımının öğrenilmesinin sağlanması bu madde kapsamındadır."[374]

372. Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Rehabilitasyon, madde 26, Resmi Gazete, Karar Sayısı: 2009/15137, 14.07.2009 http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm (erişim 02.05.2015)
373. A.g.e. s.59
374. A.g.e. s.59

Görüleceği üzere EHS, engelli bireyin sağlık, habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanma konusunu haklar ekseninde ele almaktadır. Bu bağlamda engelli birey, tıbbi yaklaşımın aksine, "iyileştirilmesi gereken bir hasta" olarak değil, gerek sağlık ve gerekse de habilitasyon-rehabilitasyon süreçleriyle yaşama uyumu sağlanmaya çalışılan, bireysel becerilerinin geliştirilerek ekonomik ve toplumsal hayata dahil edilmesi hedeflenen bireydir. Taraf devletler, engelli bireylerin bu süreçlerden insan onuruna yakışır ve eşit koşullarda faydalanabilmesi için her türlü tedbiri alma yükümlülüğündedir.

Diğer yandan Türkiye, 2005 yılında çıkardığı 5378 sayılı Engelliler Kanunu'nu (EHK), 19 Şubat 2014'de yeniden düzenlemiştir. Söz konusu düzenlemenin 3. maddesindeki tanımlar arasında yer alan rehabilitasyon tanımı ile ilgili içerik, (habilitasyon başlığı da eklenerek) EHS ile birebir denilecek seviyede uyumlu hale getirmiştir.

Yasanın devamındaki 10. maddede (yasanın tanımları içeren 3. maddesinde habilitasyon tanımı olmamakla birlikte) rehabilitasyon ve habilitasyon hizmetlerinin nasıl olacağı belirtilmiştir. 5378 sayılı EHK'nın bu maddesi EHS'nin 26. maddesinin temel alındığı görülmekte, benzer bir yaklaşım, erken tanı ve koruyucu hizmetlerin şekil ve koşullarının belirlendiği 11. maddesinde de geçerliliğini korumaktadır.

5378 sayılı EHK, engellilerin sağlık hakkı bakımından bu iki maddenin dışında özel bir düzenleme getirmemiştir. Ancak yasanın birçok maddesinde dolaylı olarak sağlık hakkıyla ilintili düzenleme mevcuttur. Nitekim yasanın genel esasları belirleyen 4. maddesinde, topluma dâhil olma başlığını içeren 4/b maddesinde, engellilik durumu başlıklı 5. maddesinde ve destek ve bakım başlıklı 6. maddesinde engelli bireyin sağlık, her türlü bakım ve destek hizmetinden faydalanması konularına doğrudan ya da dolaylı olarak vurgu yapar. Söz konusu yasa maddeleri, bölümün "Politikalar ve Hukuki Mevzuat Bakımından Sağlık Siteminde Genel Durum" başlığında ayrıca ele alınacağı için bu aşamada detaylı bir analize girilmeyecektir.

Ancak kuramsal çerçeve konu başlığı bakımından belirtmek gerekirse; EHS çerçevesinde şekillenen 5378 sayılı EHK'nin Şubat 2014'de aldığı son hali, çalışmanın kuramsal çerçevesini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kuramsal çerçevenin içeriği ve temel vurguları aşağıdaki başlıklarda ifade edildiği gibidir:

1- Engelli bireylerin sağlık alanı ile ilgili her hakkın özünde insan hakları temelli yaklaşımın unsurları olan eşitlik, ayrımcılık yapılmaması, insan onuruna yakışır bağımsız bir yaşam ve hareketliliğin sağlanması ilkeleri yatmaktadır. Temel hedef, engelli bireyi yaşama dâhil etmektir,

2- Sağlık hakkının kullanımıyla ilgili tüm kategori ve süreçlerde engelli bireylerin, yakınlarının ve onları temsil eden STK'ların katılımı esastır,

3- Engelli bireylerin sağlık alanı ile ilgileri hakları, 3 çekirdekli bir yapı oluşturmaktadır. Bunlar, sağlığın korunması ile ilgili hizmetler, ekonomik ve toplumsal hayata dâhil etmeyi hedefleyen habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetleri ve bu iki hizmeti destekleyen sağlık yardımlarını içermektedir,

4- Sağlık yardımları sadece sağlık hizmetlerinin içerdiği ilaç ve tedavi işlemlerini değil, her türlü rehabilitasyon ve habilitasyon süreçlerinin, engellilerin ortez, protez, yardımcı tıbbi cihaz ve her türlü medikal malzememin teminini içermektedir,

5- Sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerinde finansman, en stratejik unsurlardan biridir. Bu sebeple hizmetlerin ve tıbbi cihaz, ortez ve protezlerin karşılanabilir bir maliyette olması ve iyi bir sosyal güvenlik sistemiyle desteklenmesi vazgeçilmez öneme sahiptir,

6- Sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerinin finansmanı kadar, hizmetlerin engelliler bakımından erişilebilir olması da bir diğer stratejik unsurdur,

7- Engellilere yönelik sağlık hakkına ilişkin uygulamaların etkin bir biçimde kullanılması ve hayata geçmesinde devletin etkin tedbir alması temel belirleyicidir.

Yayının sağlık alanı ilgili kuramsal çerçevesi, işte bu temel düsturlardan oluşmaktadır.

5.1.2. Sağlık İzleme Çalışmalarında Amaç

Sağlık hizmetleri, engeli bireyin (toplumdaki her bireyde olduğu üzere) sağlıklılık hali dışında, onun kişisel hareketlilik, eğitim ve mesleki eğitim alanlarındaki durumunu belirleyen bir alandır. Bu çoklu etkileme kapa-

sitesi onu bir önceki çalışmada da olduğu üzere, izleme konuları arasına dâhil etmiştir. Bu noktada en genel amaç, engelli bireylerin haktan yararlanma durumunun ortaya konulmasıdır.

Bölümün kuramsal çerçevesinde de belirtildiği üzere (rehabilitasyon ve habilitasyon hizmetleri de dâhil olmak üzere) sağlık alanındaki izleme çalışmaları; bir yönüyle hizmetin içeriği, (bölge ve uzmanlaşma bakımından) dağılımı ve erişimi bakımından sağlık sektörünün kendisini, diğer bir yönüyle de, yani hizmetlerin finansmanı boyutuyla da sosyal güvenlik sistemini içermektedir. Bu sebeple, bu alanda yapılan izleme çalışmaları birden fazla sektörü kapsayacak şekilde yürütülmüştür.

Alanda yapılan izlemelerde temel hedefler aşağıda sıralandığı gibi belirlenmiştir:

- Sağlık hizmetlerine fırsat eşitliği ilkesi kapsamında erişim ve hizmet kalitesinin olup olmadığının anlaşılması,
- Pozitif ayrımcılık uygulamaların ve özel tedbirlerin alınıp alınmadığı, alındıysa etkiliğinin tespit edilmesi,
- Engellilere özel (rehabilitasyon ve habilitasyon vb.) sağlık hizmetlerinin yeterliliğinin sorgulanması,
- Engelliliğin yarattığı fonksiyon kayıplarını asgariye indiren yardımcı cihaz, tıbbi sarf malzemeleri ve diğer medikal malzemelerden gerek nitelik ve gerek kalite bakımından kabul edilebilir nitelikte olanlarının, sosyal güvenlik sisteminin sağladığı ödemelerle temin edilip edilemeyeceğinin değerlendirilmesi şeklindedir.

Ana amaç hatları yukarıda belirtildiği şekilde belirlenen sağlık alanı izleme çalışmalarının içeriği, aşağıda sunulmaktadır.

5.1.3. Yöntem

Sağlık alanı izleme çalışmalarında, eğitim, erişim ve çalışma hayatı konuları izleme çalışmalarında kullanılan yöntemlerle aynı karaktere sahiptir. Ancak, alanın kendine özgü yönleri sebebi ile kullanılan her yöntem, kendi içinde farklı yaklaşımlar geliştirilmesini gerektirmiştir.

Bu bağlamda sağlık alanı izleme çalışmalarında:

- Bilgi edinme başvuruları,
- Medya haberleri tarama çalışmaları,
- Bireysel hak ihlâl bildirimleri,
- Katılımcı STK'ların saha bildirimleri,
- Sağlık mevzuatı tarama çalışmaları.

Bilgi edinme başvuruları, İzleme çalışmalarının tüm diğer alanlarında olduğu üzere, izleme çalışmalarının en önemli enstrümanı olmuştur. Bu başvurular, bir taraftan sağlık hizmet ve yardımlarına ilişkin en genel verilerin toplanması amacıyla yapılırken, diğer yandan da sağlık hizmetine erişimin son noktası olan sağlık kuruluşlarının fiziki ve hizmete erişim koşullarının sorgulanması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla yapılan başvurular üzerinden ulaşılan verilerle engellilere yönelik ya da engellileri kapsayan sağlık hizmetlerinin politik düzeydeki durumu ortaya konmaya çalışılırken, aynı anda da politik durum ile sahadaki uygulama arasındaki uyumun/uyumsuzluğun tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Bu çerçevede yapılan bilgi edinme başvurusu ve bu başvuruların kategorilere göre dağılımı tablo 5-1'de ortaya konulmaktadır.

Kurumlara ve Odağına Göre Bilgi Edinme Başvuruları ve Sonuçları				
Müracaat Konusu	**Müracaat Odağı**	**Gönderi Toplamı**	**Cevap Verilen**	**Cevap Yüzdesi (%)**
Sağlık	Sağlık Hizmetleri	9	7	77,78
	Sağlık Hizmetlerine Erişim	161	89	55,28
Genel Toplam		**170**	**96**	**56,47**

Tablo 5-1: Sağlık alanında yapılan bilgi edinme başvurularının sayı ve cevap oranlarına göre dağılımları

Tablo 5-1'de dağılımları verilen başvurulardan sağlık hizmetleri alanında yapılan 9 başvuru, ülke genelinde engellileri kapsayan sağlık hizmet ve destekleri konusunda Sağlık Bakanlığı ve SGK'dan veri talep eden başvuruları içermektedir. Bu başvurularda ilgili kurumlar nezdinde sorgulanan konular tablo 5-2'de sunulmuştur.

Sağlık Alanındaki İzleme Çalışmalarında Bilgi Edinme Tema ve Soruları	
Alan	**Sorgulanan konular**
Sağlık Hizmetleri	Engelli bireylere bireylerin, spesifik olarak hizmet aldığı (fizik tedavi ve rehabilitasyon, ruh ve sinir hastalıkları hastaneleri, toplum ruh sağlığı merkezleri vb.) hastanelerin illere ve kapasitelerine göre dağılımı ve hizmet istatistikleri.
	Kamu-özel hastanelerde sağlık hizmeti alan engelli vatandaşların hizmetten yararlanma esnasında sorun yaşadıkları iddiasıyla ilgili kurum ve kuruluşlara yapmış oldukları şikâyetlere ilişkin veriler.
	Engelli bireylerin sağlık tesislerinden hizmet alımı sırasında hizmete erişimin kolaylaştırılması, tedavi öncesi-sırası ve sonrası prosedürler hakkında bilgilendirilmesi vb. konularda bakanlığın ülke genelinde uygulamaya koyduğu düzenlemeler.
	Engelli bireylerin evde sağlık hizmeti alımına yönelik istatistikler ve ilgili diğer veriler.
	Engelli bireylerin acil sağlık hizmetlerinden yararlanma koşulları ve istatistikleri.
Sağlık Destekleri	SGK tarafından Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) kapsamında ortopedik, görme, işitme, zihinsel ve psiko-sosyal engelli bireyler için (tekerlekli sandalye, her türlü ortez, protez vb.) her türlü medikal malzeme için yapılan harcama rakamları ve bu harcamaların kalemlere göre dağılımı.
	Herhangi bir işte sigortalı olmadan (sağlık sigorta primi ödemek suretiyle) Genel Sağlık Sigortası kapsamında olan engelli bireylerin ihtiyaç duyacakları yardımcı medikal veya tıbbi sarf malzemesi bedellerinin ödenme koşulları

Tablo 5-2: Sağlık alanındaki izleme çalışmalarında bilgi edinme başvuru konu odakları

Tablo 5-2'de ifade edilen başlıklar konusunda yapılan bilgi edinme başvurularında, temel olarak engelli bireylerin acil tıbbi hizmetler, kurumda tedavi ya da evde tedavi veya rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanma istatistikleri ve engelli bireylere ödenen (tekerlekli sandalye, işitme cihazı vb.) yardımcı tıbbi cihaz, tıbbi sarf malzemeleri bütçelerinin istatistiklerine ulaşılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda Sağlık Bakanlığı (SB) ve Sosyal Güvenlik Kurumu'na (SGK) yapılan toplam 9 başvurudan (veri tabanına işlenebilir nitelikte) 7'sine cevap alınmıştır.

Bu bilgi edinme başvurularının dışında kalan sağlık hizmetlerine erişim konusundaki bilgi edinme başvuruları ise çok daha yüksek bir sayıda gerçekleşmiştir. Sağlık hizmetlerine erişim konusundaki bu bilgi edinme başvurularıyla mevzuatla idealize edilen sağlık politikalarının sahaya yansıması sırasında, ciddi bir farkın olup olmadığı, varsa bunun nicelik ve niteliksel farkın ölçülmesi amaçlanmıştır.

Yukarıda ifade edilen düşüncelerden hareketle izleme çalışmaları sırasında, SB'na bağlı (eğitim ve araştırma hastaneleri de dâhil olmak üzere) devlet hastaneleri ve Ağız Diş Sağlığı Merkezleri'nin (ADSM), üniversitelere bağlı tıp fakülteleri ve diş hekimliği fakültelerinin hastanelerinin (DHFH) hizmetlerinin engelliler bakımından uygunluğu sorgulanmıştır.

İçerikleri ve elde edilen veriler, bölümün "Sağlık Tesislerinde Bilgiye/Hizmete Erişim ve Sağlık Tesisleri Fiziksel Erişim Koşulları" başlığı ve alt başlıklarında ele alınan bu sorgulama kapsamında:

1- Türkiye genelindeki 86 Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği'ne bilgi edinme başvuruları yapılarak bu sekreterliklere bağlı hastane ve ADSM'lerin,

2- YÖK'e bağlı üniversiteler bünyesinde faaliyet gösteren tıp fakültesi ve/veya DHFH bulunan 75 üniversiteye, bağlı hastane ve DHFH'lerini engelliler bakımından bilgiye/hizmete erişim ve sağlık tesisleri fiziksel erişim koşulları sorulmuştur.

Başvurularda, kurumların veri tabanına işlenebilir standartta, sayısal cevap vermeleri için standart bir cevap formu gönderilmiştir. Bu sayede cevap veren kuruluşun, cevap formuna sayısal bilgi girmek suretiyle kolayca cevap vermeleri amaçlanmıştır.

Sağlık hizmetlerine erişim olanaklarının ölçüldüğü bu başvurular sonucunda, 86 Kamu Hastaneler Birliği Genel Sekreterliği'nin 46'sından, 75 üniversitenin ise 41'inden cevap alınabilmiştir. Toplamda 161 başvurunun 89'una cevap alınmıştır. Cevaplar, bu kurumların kendisinden değil, kurumların başvuruyu yönlendirdikleri hastane, ADSM ve DHFH'lerden gelmiştir. Bu sebeple, her ne kadar toplamda 89 kurumdan cevap alınmışsa da veri toplanan sağlık tesisi bu rakamın üzerinde olmuştur.

Zira Kamu Hastaneleri Birlikleri Genel Sekreterlikleri'ne yapılan başvurularda o ildeki, birliğe bağlı birçok hastane ve ADSM'den cevap gelmiştir. Benzer şekilde, birçok üniversitede aynı anda tıp fakültesi ve/veya diş hekimliği fakültesi bulunduğu için veri alınan üniversite sağlık tesisi sayısı, başvuru sayısının üzerinde olmuştur. Türkiye geneline yayılmış devlet/üniversite hastanesi ve ADSM/DHFH'lere ait cevapların sayısal dağılımına ilişkin veriler tablo 5-3'de paylaşılmıştır.

Devlet Hastaneleri ve ADSM'leri/Üniversite Tıp Fakültesi ve Diş Hekimliği Fakülte Hastaneleri / Devlet Hastanelerinin Diş Polikliniklerinin Cevap Durumu		
Hastane Kategorisi	**Cevap Veren Sağlık Tesis Sayısı**	
	Sayıları	**Yüzdeleri**
Devlet Hastaneleri	347	91,44
Üniversite Hastaneleri	38	43,51
Toplamları	385	82,47
Sağlık Bakanlığı'na Bağlı ADSM'ler	56	46,67
Diş Hekimliği Fakültesi ADSM'leri	17	26,56
Devlet Hastaneleri İçinde Yer Alan ADSM'ler	11	*
Toplamları	84	
Hastane ve ADSM Toplamları	**469**	

Tablo 5-3: Bilgi edinme başvuruları kapsamında veri toplanan hastane ve ADSM/DHFH'lere ait sayısal veriler

Tablo 5-3'te de görüleceği üzere, 2014 yılına ait veri toplama çalışmaları sırasında, toplamda 469 sağlık kuruluşundan veri elde edilmiştir. Veri toplanan sağlık kuruluşları içerisinde 347 kuruluş ile devlet hastaneleri en başta gelmektedir.

Engelli bireylerin sağlık tesislerindeki hizmete erişim standartları konusunda yapılan bilgi edinme başvurularının bir diğer ayağını ise SB il sağlık müdürlükleri ve SGK il müdürlüklerine yapılan başvurular oluşturmuştur. Bu başvurularda il sağlık müdürlüklerinin fiziki erişim imkânları ile engelli bireylerin (örneğin: Görme engelliler için kabartma yazılı materyal, işitme engelliler için işaret dili bilen personel vb.) hizmete erişim olanakları sorgulanmıştır. İzleme çalışmalarının sağlık alanında bilgi edinme başvuruları yolu ile elde ettiği veriler, bölümünün ilerleyen sayfalarında detaylı olarak paylaşılmaktadır.

Sağlık alanı izleme çalışmalarında bilgi edinme başvuruları dışında kullanılan bir diğer yöntem de medya tarama çalışmasıdır. Medyada yer alan haberler, engelli bireylerin hizmete ulaşamamak ya da eksik ulaşmak sebebiyle yaşadıkları hak kayıplarını, bu esnada yaşanan olumsuzlukları ve hatta kötü muamele, taciz, darp vb. vakaların tespit edilmesi bakımından önemlidir.

Medya izleme çalışmaları, diğer alanlarda da olduğu üzere sağlık alanında sahada yaşanan tüm bu olumsuzluklara dair (konu, engel türüne göre dağılım vb.) genellemeler yapılabilmesine de olanak tanımaktadır.

Sağlık alanındaki medya haber taramalarında, iki çeşit tasnif yapılmıştır. Buna göre, sadece sağlık alanındaki hak ihlâli içeren haberler bir kategoride, erişim, eğitim, çalışma hayatı gibi alanlarda yaşanan ancak aynı anda sağlık hakkı ihlâline giren haberler de bir diğer kategoride ele alınarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, 2014 yılında yazılı ve görsel medyada yer alan ve asli olarak sağlık hizmetlerinden yararlanma esnasında yaşanan olumsuzluk ve ihlâlleri içeren haberlere ilişkin dağılımlar grafik 5-1'de değerlendirmeye sunulmuştur.

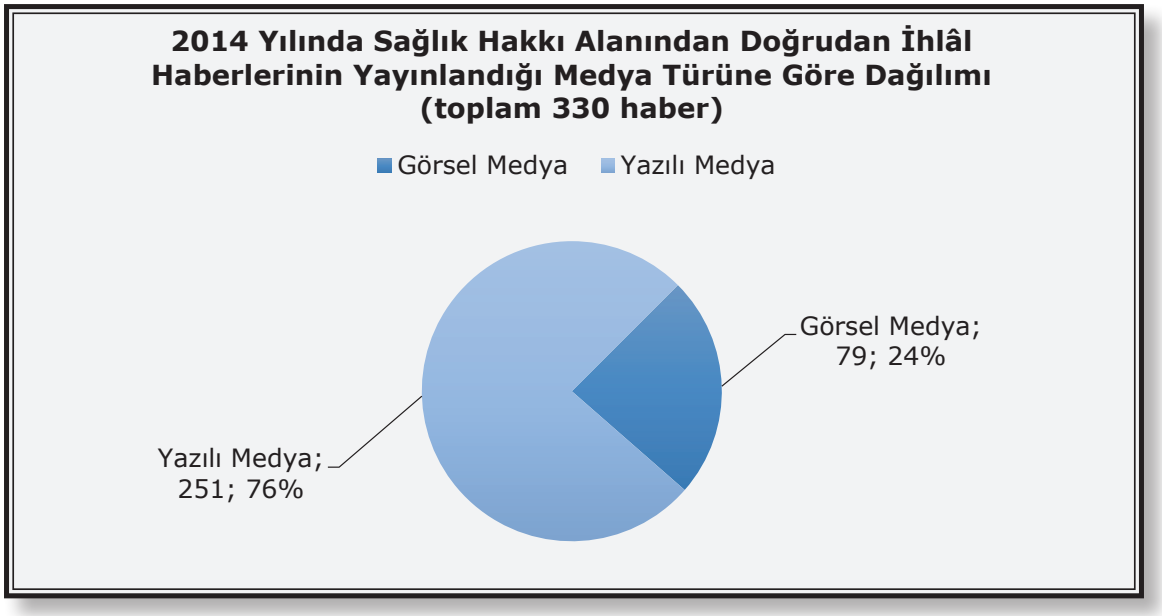

Grafik 5-1: 2014 yılında sağlık hakkı alanından doğrudan ihlâl haberlerinin yayınlandığı medya türüne göre dağılımı

Grafik 5-1'de de görüleceği üzere, 2014 yılında sağlık alanında, sadece sağlık hizmetlerinde yaşanan ihlâl konulu haber sayısı 330'dur. Haberlerin 251 adedi yazılı medyada, 79 adedi görsel medyaya yer almıştır. Diğer yandan, asli olarak sağlık alanı hakkı ihlâli kapsamında olmayan, buna karşılık bir başka ihlâl konusu üzerinden sağlık hakkı ihlâli üreten haberleri de içeren birleştirilmiş medya haber sayı ve dağılımları grafik 5-2'de paylaşılmıştır.

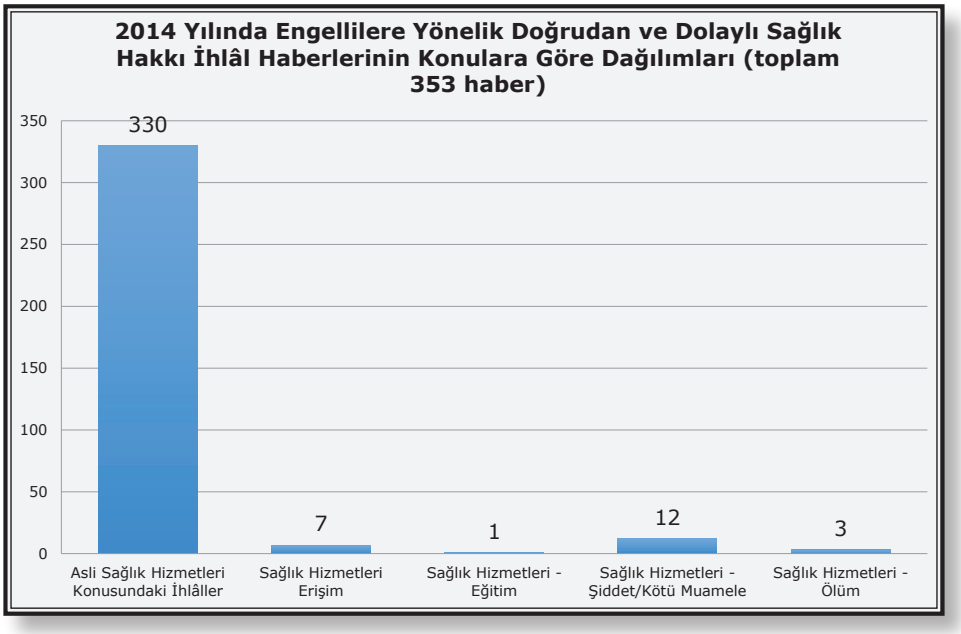

Grafik 5-2: 2014 yılında engellilere yönelik doğrudan ve dolaylı sağlık hakkı ihlâl haberlerinin konulara göre dağılımları (toplam 353 haber)

Tablo 5-2'te paylaşılan verilerinden anlaşılacağı üzere, 2014 yılında sağlık hizmetlerinden yararlanma esnasında (sadece sağlık hizmetinin kendisiyle ilgili) hak ihlâllerinin ve mağduriyetlerinden sonra en fazla haber, engelli bireylerin sağlık hizmeti almaları esnasında maruz kaldıkları şiddet/kötü muamele olaylarına dairdir. Toplamda 353 adet medya haberi içerisindeki 12 haber, bu konulara ilişkin olarak hazırlanmış haberlerdir. Ancak diğer taraftan dikkat çekici olanı ise, 3 haberin engelli bireylerin maruz kaldığı ölüm olaylarına dair olmasıdır. Sağlık hizmetleri alımı esnasında ölüm olaylarına rastlanılması, maruz kalınan ihlâl olaylarının üzerinde özellikle durulması gerekliğini ortaya koymaktadır.

Sağlık alanı izleme çalışmalarına veri sağlayan bir diğer yöntem ise bireysel hak ihlal bildirimleri olmuştur. Sağlık hizmetinden yararlanma esnasında hak ihlâli ya da mağduriyet yaşadığını iddia eden engelli veya yakınları tarafından www.engellihaklariizleme.org sayfasına yapılan bildirimler toplamda 20 adet gerçekleşmiştir. Bildirimlerin 11'i erkek, 9'u ise kadın engelli veya yakını tarafından yapılmıştır.

Sağlık Alanı Bireysel Hak İhlâl Bildirimi Yapanların, Engel Türüne Göre Dağılımları		
Engel Türü	**Sayısı**	**Yüzdesi**
Engelli Yakını	2	10,00
Görme	3	15,00
Çoklu Engel	8	40,00
Ortopedik	7	35,00
Toplam	**20**	**100,00**

Tablo 5-4: Sağlık alanında bireysel hak ihlâl bildirimi yapanların, engel türüne göre dağılımları

Ortopedik engelli 7, görme engelli 3 ve çoklu engele sahip 8 bireysel ihlâl bildirimi alınmıştır. Burada dikkati en çok 8 bildirimle çoklu engele sahip kişilerin yaptığı müracaatlar çekmektedir. Tablo 5-5'da sunulan verilerde ise ihlâlin mağduru engelli bireylerin yaş dağılımı ortaya konulmaktadır. Bu tabloya göre ihlâller 25 yaş ve üzerindeki kişiler, daha fazla sayıda ihlâl bildiriminde bulunmuşlardır.

İhlâl bildirimleri yapanların Yaşa Göre Dağılımları		
Yaş Aralığı	**Sayısı**	**Yüzdesi**
6 - 15 Yaş	3	15,00
16 - 25 Yaş	3	15,00
26 - 35 Yaş	8	40,00
36 - 45 Yaş	6	30,00
Toplam	**20**	**100,00**

Tablo 5-5: İhlâl bildirimleri yapanların yaşa göre dağılımı

Sağlık alanındaki ihlâl bildirimleri aralarında İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerin de bu bulunduğu 14 farklı ilden yapılmıştır. Genel olarak her ilden birer başvuru şeklinde ortaya çıkan dağılımda, İstanbul 3, Ankara, İzmir, Manisa ve Sakarya 2'şer adet başvuru ile bu dağılımın dışında kalmıştır.

İhlâl Bildirimlerinin, İhlâl Sonrası Geliştirilen Reaksiyona Göre Dağılımları		
Olayın Durumu	**Sayısı**	**% Oranı**
Herhangi bir yere müracaatım olmadı	13	65,00
İdare dilekçeme cevap vermedi	1	5,00
İdare dilekçeme olumlu yanıt verdi	1	5,00
İdare dilekçeme olumsuz yanıt verdi	3	15,00
İdareye dilekçe ile itiraz ettim	2	10,00
Toplam	**20**	**100,00**

Tablo 5-6: İhlâl bildirimlerinin, ihlâl sonrası geliştirilen reaksiyona göre dağılımı

İhlâl bildirimleri ile ilgili başvurularda, araştırma açısından en önemli çıktılardan biri de, ihlâlin mağduru olan engelli ve yakınının ihlâl sonrası geliştirdiği tutumlara dair dağılımlardır. Bu bağlamda, engelli ve yakınları tarafından bildirilen 20 ihlâl olayının 13'ünde, ihlâle maruz kalan bireyler, herhangi bir kuruma ya da kişiye ihlâlin sona erdirilmesi/mağduriyetin telafisi konusunda bir başvuru yapmadıklarını bildirmiştir. İhlâl bildirimi yapan bireylerin %65'inin herhangi bir hak arama yoluna başvurmamasının engelli bireyler açısından oldukça düşündürücü bir durum olduğu açıktır. Bu konudaki ataletin, hak arama süreçleri konusunda bilgisizlik, hak arama süreçlerine inançsızlık vb. birçok sebebi olmakla birlikte, bu atalet halinin aynı zamanda yasaların yeterince hayata geçmemesinde de etkisi olduğu açıktır.

Sağlık alanında veri toplama yöntemi olarak kullanılan bir diğer araç da katılımcı STK'lar tarafından yapılan saha sorun aktarımlarıdır. İzleme grubu içerisinde yer alan (her bölge ve engel grubuna yönelik hizmetler sunan) STK'lar, sağlık alanında sahada tespit ettikleri tüm sorunları 14-15 Şubat 2015 tarihinde yapılan bir yuvarlak masa çalışmasında araştırma ekibine aktarmışlardır.

Yukarıda ifade edilen bütün yöntemlerin dışında, sağlık mevzuatı alanında yapılan mevzuat taraması da sağlık alanı izleme çalışmalarında kullanılan son yöntem olmuştur. Bu alanda yapılan tarama çalışmaları, (bir önceki çalışmada kapsamlı bir mevzuat taraması yapılmış olması sebebiyle) sadece 2014 yılında mevzuat alanında gerçekleşen değişikliklerin incelenmesiyle sınırlı tutulmuştur. Bu kapsamda tespit edilen mevzuat değişiklikleri, bölümün "Politikalar ve Hukuki Mevzuat Bakımından Sağlık Siteminde Genel Durum" başlığında ele alınmıştır.

5.1.4. Kısıtlar ve Zorluklar

Sağlık hakkı alanı, gerek birden fazla alan ile ilişkili olması ve gerekse de kendi içinden birden fazla alt kategoriye sahip olması sebebiyle izleme çalışmaları bakımından zorlu bir alandır. Bu sebeple, bir yandan ça-

lışmanın etkinliğinin sağlanması, bir yandan da belirli alanlara odaklanarak inceleme derinliğinin artırılması için çeşitli kısıtlar konularak izleme çalışmaları yapılmıştır.

Her şeyden önce, sağlık alanındaki izleme çalışmalarında herhangi bir engel grubunun odak alınmaması, temel bir kısıt olarak belirlenmiştir. Engelliğin, ortopedik, görme, işitme, konuşma, zihinsel, algısal, psikososyal, süreğen hastalık vb. birçok tipinin bulunması, her engel grubunun kendine özgü özellik ve sorunlarının olması çalışmanın karşısında bir problematik olarak belirmiştir. Bu sebeple, genel olarak herhangi bir engel grubunun sağlık alanındaki hak ve sorunlarına odaklanılmak yerine, bir bütün olarak engellilerin sağlık hakkına ilişkin genel haklar, hakların kullanımı sırasında sahada yaşanan sorunlara odaklanılmıştır. Ancak diğer yandan, sorun yaşandığı tespit edilen ve genel sorunlara işaret eden her alanın sorununa yayında emsal gösterme amacıyla yer verilmeye çalışılmıştır.

İfade edilen bu kısıtlara rağmen yine de çalışmada zorluklar yaşanmıştır. Nitekim sağlık izleme çalışmalarında, bazı alanlarda veri temini mümkün olmamıştır. Özellikle sosyal güvenlik sisteminin spesifik olarak engelliler için yaptığı sağlık harcamaları ve (yardımcı tıbbi cihaz, sarf malzemesi vb.) sağlık destekleri bütçeleri bilgi alınamayan konulara tipik bir örnektir. Bu sebeple yayında bu tip alanlarda derinlikli olarak yer verilememiştir.

5.2. Sağlık Alanındaki İzleme Verilerinin Değerlendirilmesi

Sağlık alanında yapılan izleme çalışmaları, birkaç alt başlık içerisinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda öncelikle sağlık alanındaki politikalar ve mevzuat bakımından sağlık sistemi ele alınmış, ardından bir bütün olarak sağlık hizmetlerine erişim tüm alt başlıklarıyla irdelenmiştir.

5.2.1. Politikalar ve Hukuki Mevzuat Bakımından Sağlık Siteminde Genel Durum

2014 yılı içerisinde engellileri doğrudan ve dolaylı yoldan etkileyen çeşitli politik ve hukuki gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeleri ele alırken, öncelikle mevzuat alanında yaşanan değişiklikler ele alınmak durumundadır.

Bu bağlamda engellilerin sağlık haklarında etki ve değişim yaratan en köklü gelişmeler, 5378 sayılı EHK'da yapılan değişiklik ve 1 Ekim 2014'de yeni Sağlık Uygulama Tebliği'nin (SUT) yayınlanarak yürürlüğe girmesidir.

5.2.1.1. 5378 sayılı EHK'da Sağlık Alanındaki Değişiklikler

Şubat 2014'de 5378 sayılı EHK, Türkiye'nin taraf olarak iç hukukunun bir parçası haline getirilen EHS'nin getirdiği kavramlar ve yaklaşımlar doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. Birçok alanda olduğu üzere, bu değişim esnasında sağlık hakkı ile doğrudan ve dolaylı yönden ilişkili mevzuat içeriği de değişmiştir. EHS'nin sağlık ile ilgili maddeleri ve içerdiği yaklaşımlar, bölümün kuramsal çerçeve başlığında detaylı olarak ele alınmıştır. Bu sebeple, sağlıkla ilgili mevzuat alanındaki değişimin ele alınması sırasında sadece 5378 sayılı EHK'da sağlık alanında yapılan düzenlemelerle sınırlı tutulmuştur.

Yukarıda ifade edilen hususlar kapsamında 5378 sayılı EHK'da engelli bireylerin sağlık hakkını içeren düzenlemelerin başında, Kanun'un 10. maddesinde yer alan habilitasyon ve rehabilitasyon başlıklı madde gelmektedir.

"*Habilitasyon ve rehabilitasyon*

Madde 10- (Değişik:6/2/2014-6518/70 md.)

Toplumsal hayata katılım ve eşitlik temelinde engellilere habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetleri verilir. Habilitasyon ve rehabilitasyon kararının alınması, planlanması, yürütülmesi ve sonlandırılması dâhil her aşamasında engelli ve ailesinin aktif ve etkin katılımı sağlanır.

Habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinin mümkün olan en erken evrede başlaması ve engellinin yerleşim yerine en yakın yerde verilmesi esastır.

Habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinde ihtiyaç duyulan personelin yetiştirilmesine yönelik eğitim programları geliştirilir. Habilitasyon ve rehabilitasyonda kullanılan yardımcı araç gereçlere, destek teknolojilerine ve bunlara ilişkin bilgiye erişebilirliğin sağlanması için gerekli tedbirler alınır."[375]

Şubat 2014'de yapılan düzenleme, engelli bireylerin sağlık ile ilgili hakları itibariyle daha önceki hali aynı olmakla birlikte, iki farklı ek düzenleme getirilmiştir. Değişikliğin ilki rehabilitasyon başlığında yer verilen madde başlığında yaşanmıştır. Kanunun eski halinde başlık sadece rehabilitasyon olarak belirtilmiştir. Başlık, yeni düzenleme ile birlikte habilitasyon ve rehabilitasyon şeklinde değiştirilmiştir. Bu değişiklik ile engelli bireyin bağımsız bir biçimde katılımını sağlayacak tüm uygulamaların, sadece sonradan engelli haline gelen bireylere yönelik rehabilitasyon hizmetleriyle sınırlı olmadığı, doğuştan engelli bireylere yönelik habilitasyon hizmetlerini de kapsadığının altı çizilmiştir. Her ne kadar habilitasyon hizmetleri, yasa bu hükmü içermediği zamanlar da sağlanan bir hizmet olsa da bu hizmetin, yasa metnine geçmiş olması önemli bir ilerlemedir.

Yasanın 10. maddesinde yukarıda ifade edilen değişiklikten daha önemli değişiklik ise, maddenin ikinci fıkrasında belirtilen "*Habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinin mümkün olan en erken evrede başlaması ve engellinin yerleşim yerine en yakın yerde verilmesi esastır"* şeklindeki eklemedir. Bu metin, EHS'nin 26. maddesinin (b) fıkrasıyla neredeyse birebir aynı olacak şekilde düzenlenmiştir. Yasanın bu şekilde düzenlenmesi, engelli bireylerin rehabilitasyon ve habilitasyon hizmetlerini, hiçbir güçlükle karşılaşmadan, düzenli, hatta ömür boyu alabilme hakkının tanınması bakımından önemli bir hak zemini yaratmaktadır. Halihazırda (özellikle kapsamlı hizmet verilen hastane ölçekli) rehabilitasyon hizmetlerinin Türkiye'nin sadece bazı büyük şehirlerinde toplandığı göz önünde bulundurulduğunda bu düzenlemenin önemi daha fazla anlaşılacaktır.

5378 sayılı EHK'da sağlık hakkını düzenleyen bir diğer madde de erken tanı ve koruyucu hizmetlerini düzenleyen 11.maddedir:

"Erken tanı ve koruyucu hizmetler

Madde 11- Yeni doğan, erken çocukluk ve çocukluğun her dönemi fiziksel, işitsel, duyusal, sosyal, ruhsal ve zihinsel gelişimlerinin izlenmesi, genetik geçişli ve engelliliğe neden olabilecek hastalıkların erken teşhis edilmesinin sağlanması, engelliliğin önlenmesi, var olan engelliliğin şiddetinin olabilecek en düşük seviyeye çekilmesi ve ilerlemesinin durdurulmasına ilişkin çalışmalar Sağlık Bakanlığınca planlanır ve yürütülür."[376]

Sağlık hakkı ile ilgili bu madde, yasanın önceki halinde de var olup, sadece maddenin önceki halindeki "özürlü" ifadesi kaldırılmış, yerine "engelli" ifadesi kullanılmıştır.

Ana hatları ile bu şekilde ifade edilebilecek olan değişikliklerde de görüleceği üzere 5378 sayılı EHK'da sağlık hakkı bakımından çok ciddi bir değişiklik söz konusu olmamıştır. Ancak, rehabilitasyon hizmetlerinin ülke geneline dağılımını esas alan bir yaklaşım getirmesi sebebiyle engelliler bakımından stratejik bir gelişme sağlanmıştır.

5.2.1.2. Sağlık Uygulama Tebliği'nde Yapılan Değişiklikler

Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nde, sağlık hizmetleri ve her türlü medikal yardımın sağlanması "5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 62. ve 63. maddelerinde tanımlamıştır. Kanunun 62. maddesinde, genel sağlık sigortasından sağlanacak sağlık hizmetlerinden ve diğer haklardan yararlanmanın, genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler için bir hak, kurum için ise bu hizmet ve hakların finansmanını sağlamanın bir yükümlülük olduğu belirtilmiştir. Diğer yandan, sağlık hizmet ve yardımlarının finansmanının esasları 63. madde de ifade edilmiştir."[377] Sosyal güvenlik sistemi, 5510 sayılı Kanun'da tanınan haklar kapsamında bütün sağlık hizmet ve yardım giderlerinin karşılanması konusundaki usul ve esasları belirli aralıklarla güncellediği SUT ile belirlemektedir.

Engelli bireyler, bir habilitasyon-rehabilitasyon ve diğer tedavi edici-koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanmak, engellilik süreğen bir hastalığa bağlı gelişiyorsa ilaç ve tıbbi sarf malzemesi kullanmak, diğer yan-

375. 5378 sayılı EHK, http://eyh.aile.gov.tr/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/engelliler-hakkinda-kanun (erişim tarihi: 02.05.2015)
376. 5378 sayılı EHK, http://eyh.aile.gov.tr/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/engelliler-hakkinda-kanun
377. Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T., A.g.e. s.306

dan da ekonomik-sosyal hayata bağımsız bir şekilde katılabilmek için (engel grubunun ihtiyaçlarına göre) tekerlekli sandalye, akülü tekerlekli sandalye, işitme cihazı, kol ya da el protezi, afo-kafo vb. yardımcı medikal cihazlar kullanmak durumundadırlar. Bu sebeple engelli bireyler, sosyal güvenlik sisteminin en önemli aracı olan SUT'un içeriği ile birinci derecede ilgilidirler.

Bu düşünceden hareketle, bir önceki izleme çalışmasında, engelli bireylerin SUT sistemi içerisinde yaşadıkları sorunlara değinilmiştir. Bu bağlamda, SUT'un engelliler bakımından doğurduğu sağlık yardımlarının karşılanma usulleri, fiyat sisteminin piyasa koşullarında oluşan fiyatlarla örtüşmemesi ve engelli bireylerlerin, bireysel ihtiyacına göre medikal malzemesi sağlanmaması vb. sorunlar, bir önceki yayında detaylı olarak ele alınmıştır.[378] Dolayısıyla bu yayında sadece SUT'un güncel hali ele alınarak, bu konudaki gelişmelerin irdelenmesiyle yetinilmiştir.

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), sağlık yardım ve hizmetlerinin bedellerinin ödeme şekli ve miktarlarını, SGK 5510 sayılı Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 63. maddesinin hükümleri çerçevesinde, belirli aralıklarla yayınladığı SUT ile uygulamaya geçirmektedir. Bu bağlamda son SUT, 1 Ekim 2014 tarih ve 29136 sayılı R.G'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.[379] Tebliğ ile birlikte, ek cetveller de yayınlanarak tedavi ve medikal malzeme fiyat bedelleri belirtilmiştir. Söz konusu cetvellerde, numaralandırma usulüyle hangi medikal malzemenin hangi koşullarda verileceğini ayrıntılı olarak göstermektedir. Buna göre, aralarında engelli bireylerin de bulunduğu sigortalıların yardımcı medikal malzemeleri, protezleri, tıbbi sarf malzemeleri vb. sağlık yardımları SUT'un EK 3C listesinin altındaki (örneğin: EK-3/C-1, EK-3/C-2, EK-3C/-3, EK-3C/-4 ve EK-3C/-5 numaralı) cetvellerle temin edilmektedir.

1 Ekim 2015 tarihinde yenilenen SUT, ana hatları ile bir önceki SUT ile benzer bir perspektifle hazırlanmıştır. Bu bağlamda, engelli bireyler bakımından bazı sorunlar içermeye devam etmektedir. Her ne kadar SUT'ta engelliler bakımından yaşanan sorunlar, bölümün "Sağlık Alanında Sahada Yaşanan Sorun Odakları" başlığı ile bu başlığın altında sıralanan başlıklarda ayrıca ele alınacak olsa da mevzuatın yapılış şekli ve içeriği bakımından bazı sorunları bu noktada ele almakta fayda bulunmaktadır.

SUT, her şeyden önce engelli bireyler için temin edilen medikal malzeme bedeli fiyatlamasında çağın gereklerine ve piyasa koşullarına uygun malzeme teminine imkân verecek bir fiyatlama sisteminden kaçınmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, günlük hayatta ihtiyaca ve teknik yeterliğe göre çok farklı malzeme ve fiyat varken, SUT, genel olarak belirli ve tek tip bir fiyat belirleme yaklaşımın sürdürmeye devam etmektedir.

Diğer yandan, medikal malzeme temini konusunda SUT, bireyselleştirilmiş bir temin sistemine imkân veren bir yaklaşım içerisinde değildir. Engelli bireyin, kişisel hareketliliğinin ve bağımsızlığının kazandırılması ve engelliliğin yarattığı fonksiyon kayıplarının şiddetini en aza indirmesi, o kişinin engellik özelliklerinin dikkate alınarak temin edilecek cihazlarla mümkün olabilecek bir durumdur. Ancak SUT'de medikal malzeme teminde, bireyselleştirilmiş bir temin sistemi uygulanmamaktadır. Bu konuda örnek verilecek en tipik alanlardan birisi, akülü tekerlekli sandalye teminini konusundaki uygulamadır. Engelli kişiler, akülü tekerlekli sandalye ihtiyacını sadece EK-3/C-2 listesinde yer alan OP1345 kod numaralı ve 2.500,00 TL bedel ödenen standart akülü sandalye üzerinden karşılayabilmektedir.[380] Oysa ellerini kullanamayacak derecede engelli bir omurilik felçlisinin akülü sandalye konusundaki ihtiyaçları ile benzer durumdaki bir kas hastasının kullanması gereken akülü sandalye özellikleri, (ebat, sandalyenin yatar pozisyonlandırma yapabilmesi, yükselmesi, kumanda konsolu vb. bakımlardan) farklılık göstermektedir. Bu farklı özellikler doğal olarak fiyatta ciddi değişiklikler yaratmakta, buna bağlı olarak da, SUT'un fiyatlama sistemi, özel ihtiyaçları olan engellilerin gerekli cihazı alabilmesine mani olmaktadır.

Medikal malzeme bedellerinin engellilerin birey olarak ele alınarak değerlendirildiği ve ortaya çıkan ihtiyaç bedelinin tamamının ödendiği bir sistem, engelli bakımından hayati öneme haizdir. Zira akülü sandalye örneğinden devam etmek gerekirse, uygun bir tekerlekli sandalyesi olmayan engelli, omurga deformiteleri,

378. Bkz. Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T., A.g.e. s.326-s.331
379. Bkz. 1 Ekim 2014 tarihli Sağlık Uygulama Tebliği, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141001-7.htm (erişim tarihi: 30.05.2015)
380. Yazar notu: SUT, 3713, 5434 sayılı Kanun'un 56.ncı maddesi veya 2330 sayılı Kanun'unun ilgili maddesi kapsamında malul kabul edilen engellilere yönelik farklı bir uygulamaya gitmektedir. Bu farklı uygulama, SUT sorunları başlığında ayrımcılık boyutu ile ele alınacaktır.

(engel türüne göre) solunum yetmezliği, vücudun çeşitli bölgelerinde bası yaralarının oluşması vb. birçok riske maruz kalabilmektedir.

Yukarıda ifade edilen hususların dışında, bir diğer önemli sorun da SUT'un engellilerin ortez, protez vb. medikal malzemelerin temin esaslarını belirlerken, konuya taraf STK'lar ve kamu kurum ve kuruluşlarını süreçlere dâhil etmemesidir. 2014 Şubat ayında 6518 sayılı Kanun'un 81. maddesi ile yapılan bu değişiklikle, engellilere yönelik medikal malzemelerin temin şarlarının belirlenmesi sürecine ASPB de dâhil edilmiştir. Ancak, 5510 sayılı Kanun'un 63. maddesinin (f) bendinde ortez, protez ve diğer iyileştirici nitelikteki araç ve gereçlerin miktarını, standartlarını, sağlanmasını, uygulanmasını, kullanma sürelerini ve garanti süresi sonrası bakım, onarım ve yenilenmesi hususlarında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın görüşünün alınmasını zorunlu kılınmış[381] olsa da, ASPB'nin bu konudaki etki gücü sadece görüş vermekle sınırlıdır. 1 Ekim 2014'de yayınlanan SUT'ta yukarıda ifade edilen sorunların devam etmesi ve diğer yandan bölümün "Sağlık Alanında Sahada Yaşanan Sorun Odakları" başlığında paylaşılan diğer sorunların devam etmesi, ASPB'nın etkinliğinin sorgulanır nitelikte olduğunu işaretlerini vermektedir. Keza STK'lar hiçbir biçimde sürece müdâhil olamamaktadır.

5.2.2. Sağlık Hizmetlerine İlişkin Veriler

Engelli bireylerin sağlık hizmetlerinin birden fazla boyutu bulunmaktadır. Bu çok boyutluluk halinin dışında bir de engelli bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanması sırasında hizmetin her yönüyle erişilebilir olması için özel tedbirlerin alınmış olması gereklidir. SB, engelli bireylerin bu yöndeki ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için, 2010 yılında 2010/79 sayılı "Özürlü Kişilere Yönelik Sağlık Hizmetlerinin Sunumuna İlişkin Genelge"yi yayınlamıştır.[382] Genelge, halen güncel olup, engelli bireylerin her türlü sağlık hizmetlerinden yararlanırken ihtiyaç duyacağı (fiziksel erişim düzenlemeleri de dâhil olmak üzere) birçok uygulamayı içermektedir.

Ancak, yayının birçok yerinde de ifade edildiği üzere, engellerin hakları açısından mevzuat ile sahadaki yansıması arasında ciddi farkların görülmesi aşina olunan bir durumdur. Bu sebeple, engelli bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanma koşullarının ölçülmesi, sağlık hakkı ile ilgili en önemli konulardan biri haline getirmektedir.

Bu bağlamda engelli bireylerin sağlık sektöründen hizmet alırken ölçme ve izleme boyutları şu başlıklardan oluşmaktadır:

1- Rehabilitasyon ve habilitasyon hizmetleri,

2- Sağlık hizmetleri,

3- Engellilik durum tespit hizmetleri.

Yukarıdaki başlıkları verilen alanların izlenmesi ve ölçülmesi, temel olarak hizmetin bölge-kapasite olarak dağılımı ve yaygınlığını, sağlık tesislerinin hizmete erişim ve fiziki erişim koşullarını kapsamaktadır. İzleme çalışmaları, yukarıda ifade edilen 3 başlıktaki konuları işte bu içerikle sorgulamaya çalışmış ve ciddi bir veri temin ederek önemli analizler yapabilme imkânı bulmuştur.

5.2.2.1. Habilitasyon ve Rehabilitasyon Hizmetleri Verileri[383]

Habilitasyon 5378 sayılı EHK'nın 3. maddesinin tanımlar bölümünde, "*Engellinin bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılayabilmesini ve yaşamını bağımsız bir şekilde sürdürebilmesini sağlamayı amaçlayan fiziksel, sosyal, zihinsel ve mesleki beceriler kazandırmaya yönelik hizmetler*" olarak tanımlanmaktadır. Benzer şekilde rehabilitasyon kavramı da "Herhangi bir nedenle oluşan engelin etkilerini mümkün olan en az düzeye indir-

381. Bkz. Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 63. maddesinin (f) bendine http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5510&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0 (erişim tarihi: 02.05.2015)
382. 07.12.2010 tarih ve 2010/79 sayılı Özürlü Kişilere Yönelik Sağlık Hizmetlerinin Sunumuna İlişkin Genelge, http://www.saglik.gov.tr/SBSGM/belge/1-11486/201079-sayili-ozurlu-kisilere-yonelik-saglik-hizmetleri-.html (erişim tarihi: 02.05.2015)
383. Bu bölüm başlığında paylaşılan veriler TOHAD'ın 07.01.2015 tarihli ve 6938 sayılı bilgi edinme başvurusuna T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu İzleme Ölçme ve Değerlendirme Kurum Başkan Yardımcılığı'nın 21.01.2015 tarih ve 44141763/622.03 sayılı cevap yazısından derlenmiştir.

meyi ve engellinin hayatını bağımsız bir şekilde sürdürebilmesini sağlamayı amaçlayan fiziksel, sosyal, zihinsel ve mesleki beceriler geliştirmeye yönelik hizmetler" olarak tanımlanmaktadır. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, habilitasyon, doğuştan engelli olan bireyleri, rehabilitasyon hizmetleri ise sonradan engelli bireyleri kapsamaktadır.

5378 sayılı EHK'ya göre, "*Habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinin mümkün olan en erken evrede başlaması ve engellinin yerleşim yerine en yakın yerde verilmesi esastır*" hükmünü içermektedir. Bu madde hükmü, doğal olarak Türkiye'deki habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinin ülke genelindeki dağılımının ve kapasitesinin ölçülmesini gündeme getirmektedir.

Diğer yandan, engelli bireyler bakımından rehabilitasyon ve habilitasyon hizmeti, engel grubuna göre farklı yapılar içermektedir. Görme, işitme-konuşma ve zihinsel engelli bireylerde rehabilitasyon hizmetleri, sağlık ve eğitim alanlarının yayılmış bir niteliktedir. Bu sebeple, bu engel grubundaki engellilere yönelik rehabilitasyon hizmetleri, ortopedik engel gruplarına göre daha sınırlı olabilmektedir. İşitme engellileri, işitme cihazı ile cihazlandırılması, zihinsel engellilerde teşhis konulması, görme engellilerde protez göz uygulamaları, bu konudaki bazı örneklerdir. Bu kategorideki engellilere, sağlık sektöründen bu hizmetleri aldıktan sonra, rehabilitasyon hizmetleri daha ziyade özel eğitim hizmetleri kapsamında sunulmaktadır.

Sağlık sektörünün sağladığı habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetleri ortopedik ve içinde ortopedik engellilerin olduğu çoklu engelliler ile psiko-sosyal engellilik olarak tanımlanan gruptaki engelliler yararlanmaktadır. Her ne kadar ortopedik engel grubuna yönelik rehabilitasyon hizmetlerinin bir bölümü MEB'e bağlı olarak faaliyet gösteren özel rehabilitasyon merkezlerinden sağlansa da, sağlık sektörünün sağladığı habilitasyon-rehabilitasyon hizmetleri stratejik konumdadır. MEB'e bağlı merkezlerin durumu, yayının eğitim ile ilgili bölümlerinde ele alınmıştır. Bu sebeple sağlık bölümünde sadece hastane eksenli rehabilitasyon hizmetleri verileri paylaşılacaktır.

Diğer yandan (şizofreni, bipolar, obsesif kompülsif vb.) psiko-sosyal engellilik durumlarında ise ruh ve sinir hastalıkları hastaneleri (RSHH) ile toplum ruh sağlığı merkezleri (TRSM) bir yandan tedavi hizmetlerini bir yandan da rehabilitasyon hizmetleri vererek çoklu bir fonksiyonun yerine getirmektedir.

Yukarıda ifade edilen hususlardan hareketle, bu konu başlığı içerisinde fizik-tedavi ve rehabilitasyon merkezleri ile RSSHH ve TRSM'lerin verileri paylaşılmıştır.

Fizik tedavi ve rehabilitasyon hastaneleri, ortopedik ve ortopedik engelliliğin de olduğu çoklu engelliler bakımından engelliğin etkilerinin en aza indirildiği sağlık tesisleridir. Bu sağlık tesislerinde sadece halihazırda engelli olan bireylere yönelik habilitasyon-rehabilitasyon hizmetleri değil, tedavi edilmediği takdirde kalıcı engellik doğurabilecek romatizma, kireçlenme, bel fıtığı vb. süreğen hastalıkların tedavi edilmesi ve/veya ilerleyişinin durdurulması yönünde tedavi hizmetleri de verilmektedir.

Rehabilitasyon hizmetleri, engelli birey bakımından uzun döneme yayılan, çoğu durumda uzun dönemli yatışlı, devamında ise periyodik olarak ayakta rehabilitasyon hizmetlerinin alınması gerekli bir hizmet türüdür. Bu hastanelerde engelli kişilere sadece fiziksel oryantasyon ve gelişim değil, bağımsız hareket yetenekleri de kazandırılmakta, paralelinde engelli bireyin hangi medikal yardımcı cihazı kullanacağı da belirlenmektedir. Fizik tedavi hastanelerinin bazıları bu hizmetlerin dışında engelli bireyin (vergi indirimi, bakım yardımı, ehliyet alımı vb.) birçok alanda gereksinim duyduğu engellilik durum raporlarının da verildiği yerlerdir.

Verdikleri bu çoklu hizmet sebebiyle fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanelerinin ülke geneline dağılımı ve yatak kapasitesi çok önemli bir konu haline gelmektedir.

Rehabilitasyon Konusunda Faaliyet Gösteren Kamu Hastaneleri		
İli	**Kurum Adı**	**Yatak Adedi**
Ankara	Ankara Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi	270
Bolu	Bolu Khb Abant İzzet Baysal Üniversitesi İzzet Baysal Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon E.A.H.	375
Bursa	Bursa Dr.Ayten Bozkaya Spastik Çocuklar Hastanesi ve Rehabilitasyon Merkezi	54
Giresun	Giresun Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi	89
Isparta	Isparta Eğirdir Kemik Eklem Hastalıkları Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi	150
İstanbul	İstanbul Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi	253
İstanbul	İstanbul Erenköy Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi	101
Kahramanmaraş	Kahramanmaraş Türkoğlu Dr. Kemal Beyazıt Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi	50
Kastamonu	Kastamonu Rehabilitasyon Merkezi	205
Kütahya	Kütahya Yoncalı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi	250
Nevşehir	Nevşehir Kozaklı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi	120
Samsun	Samsun Fiziksel Tıp Rehabilitasyon Hastalıkları Hastanesi	135
Trabzon	Trabzon Maçka Ömer Burhan Oğlu Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi	110
Trabzon	Trabzon Yavuz Selim Kemik Hastalıkları ve Rehabilitasyon Hastanesi	200
12 İldeki 14 Hastanenin Toplam Yatak Kapasitesi		**2.362**

Tablo 5-7: Fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanelerinin illere ve yatak kapasitelerine göre dağılımı[384]

İzleme çalışmaları kapsamında Sağlık Bakanlığı'na yapılan başvuru ile spesifik olarak engelli bireylere yukarıdaki sayılan hizmetleri veren hastanelerin verileri talep edilmiş ve elde edilen veriler tablo 5-7'de paylaşılmıştır. Bu tabloda da görüleceği üzere Türkiye genelinde 12 ilde toplam 14 fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanesi hizmet vermektedir. Bu illerden İstanbul ve Trabzon'da ikişer adet rehabilitasyon hastanesi bulunmaktadır.

Tablonun ortaya koyduğu ilk dikkat çekici ve düşündürücü sonucu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanesinin bulunmadığıdır. Bu durum, bu bölgelerde hem yatışlı, hem de ayaktan alınan rehabilitasyon hizmetleri bakımından çok ciddi bir sorun yaşandığının göstergesidir. Bu bölgelerde yaşayan engelliler ve yakınlarının, evlerinden çok uzak bölgelere giderek, tedavinin dışında; barınma, yeme içme vb. ciddi maliyetlere katlanmak, fiziksel güçlükler yaşamak durumunda kaldıkları açıktır. Bu noktada akla, devlet ve üniversite hastanelerinde de fizik tedavi hizmetlerinin verdiği düşüncesi gelebilir. Ancak, bu hastanelerde, fizik tedavi bölümlerinin kapasitelerinin çok kısıtlı olduğu ve buralarda uzun süreli yatışlı rehabilitasyon hizmetlerinden ziyade (romatizma, bel-boyun fıtığı vb.) hastalık tedavilerinin yürütüldüğünün altının özellikle çizilmesi gerekmektedir. Ayrıca rehabilitasyon bir uzmanlık konusu olup, fizik tedavi hastanelerinin engellilerin rehabilitasyonları konusunda daha yetkin hale gelmediği de açık bir gerçekliktir.

Diğer yandan, hastanelerin yatak kapasiteleri açısından da ciddi bir yetersizliği söz konusudur. Zira tablo 5-7'ye göre, 12 ildeki 14 rehabilitasyon hastanesinin toplam yatak kapasitesi sadece 2 bin 362'dir. Kapasitesin yeterli olup olmadığı konusunda somut, bilimsel bir yorum yapmak bu noktada pek olanaklı olmamakla birlikte, özellikle ortopedik engelliler konusundaki nüfus tahminlerine bakmak bile kapasite yetersizliğine açık bir biçimde işaret etmektedir. Nitekim 2011 Nüfus ve Konut Araştırması verilerine göre Türkiye'de 2 milyon 313 bin birey, merdiven çıkmada veya inmede, 2 milyon 923 bin kişi ise bir şeyler taşımada veya tutmada

384. Bu veriler TOHAD'ın 07.01.2015 tarihli ve 6938 sayılı bilgi edinme başvurusuna T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu İzleme Ölçme ve Değerlendirme Kurum Başkan Yardımcılığı'nın 21.01.2015 tarih ve 44141763/622.03 sayılı cevap yazısından derlenmiştir.

sorun yaşayan engelli kategorisindedir.[385] Söz konusu nüfustan hem merdiven çıkmada-inmede, hem tutma-bir şey taşıma kategorisinde engeli olan mükerrer bireyler çıkarılmamış olmakla beraber, 2 milyon kişinin çok üzerinde bir ortopedik engelli nüfusun bulunduğunu öngörmek yanlış olmayacaktır. Bu engelli nüfusun, fizik tedavi hastanelerinin vermekte olduğu rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duyduğu, duyacağı açıktır.

Bu noktada akla gelen soru, tablo 5-7'de il ve yatak kapasitesi sunulan rehabilitasyon hastanelerin yıllık poliklinik ve yatışlı hizmet istatistiklerinin ne olduğudur. İzleme çalışmaları kapsamında bu yönde temin edilen verilerden oluşan dağılım, tablo 5-8'de sunulmaktadır.

Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanelerinde Yıl Bazlı (2012, 2013, 2014) Ayaktan Muayene ve Yatışlı Hizmet İstatistikleri

İl	Hastane Adı	Yatak Kap.	2012		2013		2014 (9 Aylık)	
			Toplam Ayaktan Muayene sayısı	Toplam Yatan Hasta Sayısı	Toplam Ayaktan Muayene Sayısı	Toplam Yatan Hasta Sayısı	Toplam Ayaktan Muayene Sayısı	Toplam Yatan Hasta Sayısı
Ankara	Ankara Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi	270	55.852	2.868	52.406	2.732	40.871	1.981
Bolu	Bolu Khb Abant İzzet Baysal Ünv. İzzet Baysal Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon E.A.H.	375	38.123	4.758	39.186	5.167	31.159	4.550
Giresun	Giresun Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi	89	31.494	570	32.115	748	31.770	895
İstanbul	İstanbul Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi	253	241.754	4.745	216.516	4.447	123.928	2.323
İstanbul	İstanbul Erenköy Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi	101	279.607	1.011	256.709	1.191	120.486	934
K.maraş	Kahramanmaraş Türkoğlu Dr.Kemal Beyazıt Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi	50	125.793	1.219	126.223	1.057	96.871	726
Kastamonu	Kastamonu Rehabilitasyon Merkezi	205	55.056	1.134	53.313	2.489	42.193	2.117
Kütahya	Kütahya Yoncalı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi	250	38.579	4.729	39.454	5.302	26.482	3.673
Nevşehir	Nevşehir Kozaklı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi	120	23.566	988	31.583	1.122	24.941	893
Samsun	Samsun Fiziksel Tıp Rehabilitasyon Hastalıkları Hastanesi	135	80.883	1.824	75.808	1.964	52.420	1.491
Trabzon	Trabzon Maçka Ömer Burhanoğlu Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi	110	8.078	554	68.417	1.113	52.709	1.075
	Yıllık Toplam Yatak/Hasta Sayısı	**1.958**	**978.785**	**24.400**	**991.730**	**27.332**	**643.830**	**20.658**
	Yatak Başına Yatış Kullanımı			**12,46**		**13,96**		**10,55**
	Hastane Başına Muayene Kapasitesi		**88.980**		**90.157**		**58.530**	

Not: Bursa Dr. Ayten Bozkaya Spastik Çocuklar Hastanesi ve Rehabilitasyon Merkezi, Isparta Eğirdir Kemik Eklem Hastalıkları Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi ve Trabzon Yavuz Selim Kemik Hastalıkları ve Rehabilitasyon Hastanesi verileri alınamamıştır.

Tablo 5-8: Fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanelerinde yıl bazlı (2012, 2013, 2014) ayaktan muayene ve yatışlı hizmet istatistikleri[386]

385. Nüfus ve Konut Araştırması-2011, s.92, http://eyh.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/arge-ve-istatistik/nufus-ve-konut-arastirmasi-2011 (erişim tarihi: 13.04.2014)
386. Bu veriler TOHAD'ın 07.01.2015 tarihli ve 6938 sayılı bilgi edinme başvurusuna T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu İzleme Ölçme ve Değerlendirme Kurum Başkan Yardımcılığı'nın 21.01.2015 tarih ve 44141763/622.03 sayılı cevap yazısından derlenmiştir.

Sağlık Bakanlığı'nın tablo 5-8'de sunulan verilerine göre, rehabilitasyon hastanelerinden 2012 yılında 978 bin 785 kişiye, 2013 yılında 991 bin 730 kişiye, 2014 yılının ilk 9 ayında 643 bin 830 kişiye ayaktan muayene hizmeti verilmiştir. Engelli bireyler, daha ziyade, hastalık veya engelliliğe bağlı düzenli ilaç, tıbbi malzeme ve tıbbi sarf malzemesi temini için ayaktan tedavi hizmetlerinden yararlanmaktadır. Ancak, engelli bireylerin ayaktan muayene hizmetinden yararlanma sayısını, tablo 5-8'de sunulan hizmeti istatistikleri içerisinde ne kadarlık bir yer tuttuğu konusunda net bir saptama imkânı bulunmamaktadır. Yine aynı şekilde yatak kapasitelerinden de anlaşılacağı üzere çoğunluğu küçük-orta ölçekli kapasitede olan rehabilitasyon hastanelerinin, hastane başına yıllık ortalamalarının (2014 yılı hariç) 90 bin civarında ayaktan tedavi sayısının olmasının yüksek bir kapasite kullanımı anlamına denk geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Diğer yandan, tabloda özel olarak yapılacak bir okumada, İstanbul ve Ankara gibi çok ciddi bir nüfus yükü bulunan illerdeki hastanelerin üzerindeki ayaktan muayene yükünün, diğer illere göre çok daha fazla olduğu görülmektedir. Nitekim İstanbul'daki iki hastanede toplamda 2012 yılında 520 bin 151, 2013'de 473 bin 325 ve 2014'ün ilk 9 ayında 244 bin 414 kişiye ayaktan tedavi hizmeti verilmiştir. Bu sayılar, her yıl bazında, Türkiye'de bu konuda verilen ayaktan tedavi hizmetlerinin yarısından fazla bir sayıya tekabül etmektedir. Bu noktada Türkiye'nin çeşitli illerine yayılmış rehabilitasyon hastanelerinin büyük bir çoğunluğunun yatak kapasitelerinin birbirine yakın olduğunu hatırlatmakta fayda vardır.

Rehabilitasyon hastanelerinin engelliler bakımından sağladığı bir diğer ve aslında en önemli hizmet; yatışlı habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetleridir. Bu hizmetler, doğuştan engellilerde doğumundan sonraki mümkün olan en erken zaman diliminde, sonradan engelli olan kişilerde de akut dönemin atlatılmasının hemen ardından verilmek durumundadır. Sağlıklı bir rehabilitasyon hizmetinin asgari 3 aydan az olmaması ve belirli periyotlarla tekrarlanması gerekmektedir.

Bu bağlamda rehabilitasyon hastanelerinin (aritmetik yöntemle hesaplanmış) her yatağa düşen yıllık hasta sayıları üzerinden bir yorumlama yapıldığında, Türkiye'deki rehabilitasyon hastanelerinde, 2012 yılında yatak başına yatan ortalama hasta sayısı 12,46, 2013 yılında 13,96 ve 2014 yılının ilk 9 ayında 10,55 kişi olarak gerçekleşmiştir. Her yatağın yılda 12-14 arası kişiye hizmet vermesi, her hastanın ortalama bir ayın altında bu hizmetlerden yararlandığını düşündürmektedir. Şüphesiz ki, bu yatışlı tedavi sayıları içerisinde engelli olmayan, bir ya da iki haftalık sürelerde tedavi hizmeti alan engelsiz bireyler de önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, genel değerlendirmede yatak başına yıllık yatış süresi istatistiğinin, engelli olmayan bireyler değerlendirme dışı bırakıldığında bile, engelli bireylerinin yatış sürelerinin asgari gereksinim olan 3 aylık sürelerin altında kalacağını açık bir biçimde görülmektedir.

Nitekim izleme çalışmalarında STK'ların yaptığı saha bildirimlerinde, rehabilitasyon hizmetleri için yatış sırası bekleme sürelerinin 6 ay ile 1 yıl arasında değiştiği, yatışı gerçekleşen kişilerin rehabilitasyon sürelerinin bir ya da iki ayla sınırlı kaldığı dile getirilmiştir. Bu bağlamda, ortopedik engellilere habilitasyon-rehabilitasyon hizmetlerinin verileceği hastane sayılarının artırılması ve rehabilitasyon hizmetlerinin tıpkı psiko-sosyal engellilere yönelik toplum temelli ruh sağlığı merkezleri hizmetlerinde olduğu gibi toplum temelli hale getirilmesi yönünde politikalar geliştirilmesinde büyük fayda bulunmaktadır.

Ancak, izleme çalışmaları sırasında Sağlık Bakanlığı'na yeni rehabilitasyon hastanelerinin hizmete alınması yönünde bir çalışma olup olmadığı konusunda yapılan başvuruya yanıt alınamamıştır. Bu sebeple, rehabilitasyon hastanelerinin sayısının yakın dönemde artırılacağına yönelik bir beklenti oluşturacak veri mevcut değildir.

Sağlık sektörünün engellilere yönelik spesifik rehabilitasyon hizmetlerinin sunulduğu bir diğer alan ise psiko-sosyal engellilik alanındadır. Psiko-sosyal engellilik alanındaki tedavi-rehabilitasyon hizmetlerine yönelik politikalarda özelikle son 5 yıldır, değişiklikler yaşanmıştır. *"2011 yılında Sağlık Bakanlığı Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı'nı yayınlayarak kişileri toplumsal yaşamdan yalıtan kurum-temelli hizmet modelinden toplum içerisinde yaşamı ve rehabilitasyonu merkeze alan toplum-temelli hizmetlere geçiş yönündeki planını"*[387] açıklamıştır. Ancak, planın çerçevesi bu yönde oluşturulmuş olmakla birlikte, uygulamada melez bir model üretmiştir. Zira

387. Erkem N., Dağıstanlı A.Y., Ruh Sağlığında İnsan Hakları Raporu, Karika Matbaacılık ve Dış Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2014, s.16

"Eylem planı tam olarak toplum temelli sisteme geçişi benimsemek yerine, kurum temelli sistem ile toplum temelli sistemin birlikte kullanılacağı "denge" sistemi olarak adlandırılan karma sistemi öngörmektedir."[388]

Bugün, halihazırdaki hizmetler iki farklı kulvarda sunulmaktadır. Bu bağlamda, sistemin bir ayağında RSHH'ler, diğer ayağında ise TRSM'ler bulunmaktadır.

İzleme çalışmaları, yukarıda ifade edilen çerçevede bu iki farklı hizmet kulvarına dair veri temin etmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda Sağlık Bakanlığı'ndan temin edilen verilere göre RSHH'lerin ülke genelindeki dağılımları tablo 5-8'de paylaşılmıştır.[389]

Ruh ve Sinir Hastalıkları Konusunda Faaliyet Gösteren Kamu Hastaneleri		
İli	**Kurum Adı**	**Yatak Adedi**
Adana	Adana Dr. Ekrem Tok Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi	644
Bolu	Bolu KHB Abant İzzet Baysal Üniversitesi İzzet Baysal Ruh Sağlığı ve Hastalıkları E. A. H	150
Elazığ	Elazığ Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi	488
İstanbul	İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araş. Hastanesi	1.434
İstanbul	İstanbul Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi	250
Manisa	Manisa Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi	675
Samsun	Samsun Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi	280
Tokat	Tokat Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi	150
Trabzon	Trabzon Ataköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi	88
8 İldeki Toplam Yatak Kapasitesi		**4.159**

Tablo 5-8: Ruh ve Sinir Hastalıkları konusunda faaliyet gösteren kamu hastaneleri[390]

Tablo 5-8'de de görüleceği üzere Türkiye genelinde spesifik olarak ruh ve sinir hastalıkları alanında hizmet sağlayan 8 ilde 9 hastane bulunmaktadır. Bu iller içerisinde İstanbul, iki hastane ile birden fazla hastane bulunan tek ildir. Bölgesel dağılım açısından incelendiğinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde hizmet veren bir RSHH bulunmadığı görülmektedir. Söz konusu 9 hastanenin toplam yatak kapasitesi 4 bin 159'dur. Her ne kadar bölge hastanelerine dayalı sistem, konuya taraf kesimlerce eleştirilse de, hâlihazırda bir vakıa olarak sitemin içerisinde bulunuyor olması ve daha da önemlisi, toplum ruh sağlığı merkezlerinin gereğince yaygınlaşmaması sebebiyle bu hastanelerinin kapasite ve ihtiyaca cevap verebilirliği üzerinde durulmasında fayda bulunmaktadır.

388. Erkem N., Dağıstanlı A.Y., A.g.e., s.16
389. Yazar notu: Söz konusu başvuru sonucunda sadece Sağlık Bakanlığı'na bağlı devlet hastanelerinin verileri alınabilmiş özel hastane sayı ve kapasiteleri temin edilememiştir.
390. Bu veriler TOHAD'ın 07.01.2015 tarihli ve 6938 sayılı bilgi edinme başvurusuna T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu İzleme Ölçme ve Değerlendirme Kurum Başkan Yardımcılığı'nın 21.01.2015 tarih ve 44141763/622.03 sayılı cevap yazısından derlenmiştir.

Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanelerinde (2012, 2013, 2014 yıllarında) Ayaktan Muayene ve Yatan Hasta Sayısı							
İl	Hastane Adı	2012		2013		2014 (9 Aylık)	
		Toplam Ayaktan Muayene Sayısı	Toplam Yatan Hasta Sayısı	Toplam Ayaktan Muayene Sayısı	Toplam Yatan Hasta Sayısı	Toplam Ayaktan Muayene Sayısı	Toplam Yatan Hasta Sayısı
Adana	Adana Dr. Ekrem Tok Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi	181.113	10.989	178.588	11.021	144.319	8.006
Bolu	Bolu KHB Abant İzzet Baysal Üniversitesi İzzet Baysal Ruh Sağlığı ve Hastalıkları E. A. H	39.914	1.347	42.415	1.400	32.399	1.177
Elazığ	Elazığ Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi	54.453	5.025	74.875	5.364	59.451	4.243
İstanbul	İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araş. Hastanesi	712.494	22.603	786.687	25.287	523.325	19.594
İstanbul	İstanbul Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi	165.966	3.627	195.024	5.426	164.741	4.166
Manisa	Manisa Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi	131.360	10.070	139.826	10.245	108.583	7.247
Samsun	Samsun Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi	94.033	3.630	100.466	3.548	86.910	2.799
Tokat	Tokat Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi	0	0	2.930	16	21.766	803
Trabzon	Trabzon Ataköy Ruh ve Sınır Hastalıkları Hastanesi	6.857	1.072	7.189	975	4.620	578
Toplam		**1.386.190**	**58.363**	**1.528.000**	**63.282**	**1.146.114**	**48.613**
Yatak Başına Yatış Kullanımı			**14,03**		**15,22**		**11,69**
Hastane Başına Muayene Kapasitesi		**154.021**		**169.778**		**127.346**	

Tablo 5-9: Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanelerinde (2012, 2013, 2014 yıllarında) Ayaktan Muayene ve Yatan Hasta Sayısı

Sağlık Bakanlığı'na bağlı (kamu) RSHH'lerin ayakta ve yatışlı tedavi istatistikleri bu alanda çok büyük oranda bir hizmet yükü olduğunun açık işaretlerini vermektedir. Tablo 5-9'da görüleceği üzere 8 ildeki 9 RSHH'de 2012 yılında 1 milyon 386 bin 190, 2013 yılında 1milyon 528 bin ve 2014 yılının ilk 9 ayında 1 milyon 146 bin 114 birey ayaktan tedavi hizmeti almıştır. Psiko-sosyal engellilik alanında ayaktan muayene işlemleri diğer tedavi yaklaşımlarından farklı olup, hizmet alan psiko-sosyal engelliye ayrılması gereken süre, diğer branşlara göre çok daha fazla olmak durumundadır. Ancak bu gereksinime rağmen, ayaktan tedavi alanlarının sayısının bu denli yüksek sayılara tekabül etmesi, hizmet alanlara yeterince zaman ayrılamadığının ipuçlarını vermektedir. Benzer bir durum yatan hastalar için de geçerlidir.

Nitekim tablo 5-9'un verilerine göre bu hastanelerde 2012 yılında 58 bin 363, 2013 yılında 63 bin 283 ve 2014 yılında (ilk 9 ayda) 48 bin 613 kişi yatarak tedavi görmüştür. Ancak, bu hastanelerde madde bağımlılığı gibi psiko-sosyal engel grubunda olmayan bireylere tedavi hizmetleri verildiği ve bu yüzden bu kapasitenin önemli bir kısmının bu tedavi hizmetlerinde kullanıldığını unutulmamalıdır. Diğer yandan RSHH'lerin "depo hastane" şeklinde kullanılması ve birçok psiko-sosyal engellinin buralarda çok uzun süreli ya da sürekli müşahede altında bulundurulduğu düşünüldüğünde, ihtiyaç sahibi birçok kişinin yatışlı tedavi hizmetinden faydalanamadığını öngörmek yanlış olmayacaktır.

Şüphesiz ki, bölge hastanelerinde yatışlı tedavi hizmeti önerilen bir model değildir. Ancak, RSHH'lerin çok önemli bir alternatifi olan TRSM'lerin henüz istenilen sayıda olmadığı düşünüldüğünde, stratejik konumda bulunmaya devam eden bu hastanelerin yeterli hizmet sunamamasının doğurduğu boşluk, sorunun ne derece büyük olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu durum, doğal olarak hastanelerdeki hizmet kalitesinin sorgulanmasını da gündeme getirmektedir. İzleme çalışmalarında bu hastanelerde ziyarete dayalı bir tespit çalışması yapılmamıştır. Ancak, izleme çalışmalarına saha deneyim aktarımı yaparak dâhil olan Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi Derneği'nin (RUSİHAK) 2013 yılında bu hastaneleri odaklanan izleme çalışmalarındaki tespitlerini gündeme getirmekte fayda vardır.

Zira RUSİHAK'ın izleme raporunda *"ziyaret edilen tüm hastanelerde tedavi gören bireyler sağlıksız koşullarda tutulmakta, yalnızca ilaca dayalı tedavi uygulanmakta, tedavi gören bireyler sabah altıda kaldırılıp bütün gün kapalı ortamda, çoğu kez de koridorlarda hiçbir şey yapmadan, TV izleyerek zaman geçirmek zorunda bırakılmaktadır. Hiç kimse onlara değer verip konuşmamakta, fikirleri sorulmamakta, anlatmak istedikleri dinlenmemekte, yalnızca düzeni bozmadan, sessiz sakin durmaları beklenmektedir,"*[391] ifadesine yer verilmiştir.

Bölge hastaneleri hakkında yukarıda yer verilen gözlemler, daha etkin bir rehabilitasyon-tedavi modeli sunan toplum ruh sağlığı merkezlerini gündeme getirmektedir. Keza "*Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan eylem planında büyük kurum temelli ruh sağlığı sisteminin terk edilerek toplum temelli sisteme geçmenin gerekliliği ve ruh sağlığı hizmetlerinin bölge hastanelerinde toplanması yerine, ülke geneline yaygınlaştırılmış daha küçük hastanelerde verilmesi öngörülmüştür."*[392]

Gerçekten de, Türkiye gibi, 81 şehre, büyük bir coğrafyaya sahip ülkeler için toplum temelli yaklaşımın ürünü olan TRSM'ler, daha uygun bir model görünümündedir. Zira "*toplum temelli ruh sağlığı modelinin esas hedef kitlesini ağır ruhsal bozukluğu olan veya hastanede uzun süre yatırılan hastalar oluşturmaktadır. Bu modelde hastaların kendi yaşadıkları bölgede tedavi ve bakım hizmetlerinin verilmesi, aile ve sosyal ortamlarından uzaklaşmadan hayatlarını sürdürebilmeleri hedeflenmektedir. Bu sayede hastaların toplumun dışına atılmadan ve dışlanmadan toplumla birlikte yaşamaları sağlanır."*[393]

İzleme çalışmaları, Sağlık Bakanlığı'na, TRSM'lerin sayı, dağılım sergilediği il ve hizmet verdiği psiko-sosyal engelli birey engel sayısını temin etmeye yönelik bir bilgi edinme başvurusu yapmıştır. Bu başvuruya bakanlıkça verilen cevapta, hâlihazırda bakanlığa bağlı olarak *"96 Toplum Ruh Sağlığı Merkezi bulunmakta olup, 2012 yılında 6 bin 966 2013 yılında 16 bin 270 ve 2014 yılında 28 bin 785 hastaya hizmet verilmiştir"*[394] şeklinde bir yanıt verilmiştir. Ancak diğer yandan, bu merkezlerin illere göre dağılımı konusunda bir yanıt alınmamıştır.

Yıllar bazında yapılacak bir değerlendirmede; TRSM'lerin hizmet verdikleri psiko-sosyal engelli birey sayısında ciddi bir artış olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Ancak merkezlerin sayısı ve hizmet istatistiklerinin değerlendirilmesi için şüphesiz ki yukarıdaki veriler yeterli değildir. Sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi için merkezde görevli uzman personel sayısı artışı ve merkezlerin illere göre dağılımının da dikkate alınması gereklidir.

5.2.2.2. Sağlık Tesislerinde Bilgiye, Hizmete Erişim Koşulları ve Fiziksel ve Erişim Verileri

Engellilerin sağlık alanındaki haklarından yararlanması esnasında gündeme gelen erişilebilirlik konusu, iki alt başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklardan biri, hizmetin kendisi ile yani hizmeti alabilme imkânları ilgili erişilebilirlik (hizmete erişim), diğeri ise hizmet alımı sırasındaki fiziki erişilebilirlik koşullarıdır. Bu sebeple izleme çalışmalarında bilgi edinme başvuruları ile toplanan veriler bu iki başlık altında ayrı ayrı ele alınmışlardır.

391. Erkem N., Dağıstanlı A.Y.,Ruh Sağlığında İnsan Hakları Raporu, Karika Matbaacılık ve Dış Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2014, s.25
392. Erkem N., Dağıstanlı A.Y., A.g.e., s.16
393. Örsel, S.,"Ruh Sağlığı ve Sosyal Politikalar: Engelli bireylere Toplum Temelli Hizmetlerin sunumu Sağlık Bakanlığı Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri", Ruh Sağlığı ve Toplum Temelli Rehabilitasyon-Uluslararası Ergoterapi ve Rehabilitasyon Kongresi Bildiri Kitabı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, s.48. http://eyh.aile.gov.tr/data/54e72635369dc5c4dcfc254f/ergoterapi_kitab%C4%B1.pdf (erişim tarihi: 02.05.2015)
394. Bu veriler TOHAD'ın 07.01.2015 tarihli ve 6938 sayılı bilgi edinme başvurusuna T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu İzleme Ölçme ve Değerlendirme Kurum Başkan Yardımcılığı'nın 21.01.2015 tarih ve 44141763/622.03 sayılı cevap yazısından derlenmiştir.

Sağlık tesislerinde bilgiye, hizmete erişim ve fiziki düzenleme ve çalışmalarının başarısı her şeyden önce bir politik öncelik konusudur. Bu bağlamda öncelikle sağlık tesislerinin ruhsat ve denetim işlerinden sorumlu Sağlık Bakanlığı'nın konu hakkında ülke çapındaki yaklaşımı sorgulanmıştır. Sağlık Bakanlığı, izleme çalışmaları kapsamında yapılan bilgi edinme başvurusuna, 18.03.2015 tarih ve 44141763/622.03 sayılı yazıyla bir cevap vermiştir.

Söz konusu cevabi yazıda bakanlık, *"Engelli vatandaşlarımızın erişilebilirliğinin sağlanmasına yönelik 01.07.2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'a göre çıkarılan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği ve Sağlık Kurumlarında Engelli Bireyler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Rehberi kapsamında çalışmalar devam etmektedir,"*[395] demektedir.

Alınan bu cevabın paralelinde, Sağlık Bakanlığı'nın resmi olarak verdiği bu cevaptaki çalışmaların ne derece hayata geçtiğinin sahada ölçülmesi amacıyla bir çalışma yapılmıştır. Bu kapsamda, sağlık hakkının kullanımı konusunda ülke geneline yayılmış devlet hastaneleri, üniversite tıp fakülteleri hastaneleri, ADSM'ler, üniversitelerin DHFH'leri izleme kapsamına alınmıştır. Ayrıca, engelli bireylerin sağlık hakkı kullanımının çeşitli aşamalarında gitmek durumunda oldukları 81 ilin il sağlık müdürlüğüne bilgi edinme başvurularında bulunulmuştur.

Bahsi geçen hastane ve diş sağlığı hizmetlerinin verildiği birimlerden alınan cevapların dağılımı, tablo 5-10'da sunulmaktadır.

Devlet Hastaneleri ve ADSM'leri/Üniversite Tıp Fakültesi ve Diş Hekimliği Fakülte Hastaneleri / Devlet Hastanelerinin Diş Polikliniklerinin Cevap Durumu	
Sağlık Hizmet Merkezi Kategorisi	**Sayıları**
Devlet Hastaneleri	347
Üniversite Hastaneleri	38
Hastane Toplamları	**385**
Sağlık Bakanlığı'na Bağlı ADSM'ler	56
Diş Hekimliği Fakültesi ADSM'leri	17
Devlet Hastaneleri İçinde Yer Alan ADSM'ler	11
ADSM Toplamları	84
Hastane ve ADSM Toplamları	**469**

Tablo 5-10: Hastaneler ve ADSM'lerin bilgi edinme başvurularına verdikleri cevapların dağılımı

Tablo 5-10'da da görüleceği üzere yapılan bilgi edinme başvurularına, 469 sağlık kuruluşu tarafından yanıt verilmiştir. Bu yanıtlar içinde 347 cevap ile (eğitim ve araştırma hastaneleri de dâhil olmak üzere) devlet hastaneleri en yüksek cevap sayısına sahip olmuştur. Benzer şekilde diş sağlığı hizmetleri veren sağlık tesislerinin cevap dağılımları içerisinde hastanelerde olduğu gibi Sağlık Bakanlığı'na bağlı ADSM'ler en yüksek sayıda cevap alınan kuruluşlardır. Ancak, ADSM cevapları içerisinde özel bir cevap türü daha bulunmaktadır. Bu cevaplar, Sağlık Bakanlığı'na bağlı devlet hastaneleri bünyesindeki diş polikliniklerdir ki, bu birimlerin 11'inden de cevap alınmıştır.

Sağlık hizmetleri alanındaki hizmet ve fiziki erişim verilerine ait detaylar, aşağıdaki iki konu başlığında ayrı ayrı paylaşılmıştır.

395. TOHAD'ın 10.12.2014 tarihli ve 2014-BEB-4260 sayılı bilgi edinme başvurusuna Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanlığı tarafından 21.01.2015 tarih ve 96867468/162 sayılı cevabı.

5.2.2.2.1. Sağlık Tesislerinde Bilgiye ve Hizmete Erişim Koşulları

Engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişimi, geniş bir alanı kapsamaktadır. Hizmete erişim, acil ambulans hizmetlerinden yararlanabilme, hastanede görevli personel ile sağlıklı bir şekilde iletişim kurabilme, tıbbi işlemler hakkında bilgi alabilme, engelin doğurduğu dezavantajlardan arındırılmış koşullarda[396] teşhis ve tedavi hizmetlerinden yararlanabilme vb. birçok konuyu kapsamaktadır.

Yukarıda ifade edilen hususlar kapsamında izleme çalışmalarında birçok konuda veri ve bilgi toplanılmasına çalışılmıştır.

Acil (ambulans) hizmetlerinden yararlanma olanakları, sorgulanan ilk konulardan olmuştur. Sağlık Bakanlığı bu yönde yapılan başvuruya şu şekilde yanıt vermiştir:

"2013 yılında Ankara pilot il seçilerek uygulamaya başlanan "SMS ile Acil Sağlık Hizmeti Projesi" kapsamında ilk SMS denemesi 18 Nisan 2013 tarihinde yapılmıştır. Acil çağrı sisteminin SMS yolu ile 112 numarasından alınması başarı ile sonuçlanmıştır. 2014 yılı içerisinde "Pilot İl" sayısı Ankara, İzmir ve Eskişehir olarak üçe çıkarılmıştır. Alınan SMS'lerde konu içeriğinin yanı sıra SMS göndericilerinin konum bilgilerinin de sistemde gözükmesi sağlanabilmiştir. Pilot illerimizde 01/01/2014-31/12/2014 tarihleri arasında Acil Çağrı Karşılama Sistemi Armakom üzerinden alınan toplam SMS sayısı 143.317'dir. Bu SMS taleplerinin 476 tanesi vaka olarak değerlendirilmiştir. SMS ile Acil Sağlık Hizmetinin ülke geneli tüm illerde uygulamaya geçmesi için yapılan altyapı çalışmaları devam etmekte olup 2015 yılının ilk yarısında bu çalışmaların tamamlanması ve tüm illerimizde bu hizmetin aktif olarak uygulanması planlanmaktadır."[397]

Diğer yandan, bakanlığın sağlık tesislerinde bilgiye erişim ile ilgili olarak yaptığı çalışmaların içeriği konusunda yapılan bilgi edinme başvurusuna bakanlık tarafından "*Engelli vatandaşlarımızın sağlık tesislerine ulaşılabilirliği hak ve sorumluluklarının farkındalığı içerisinde, Braille Alfabesi çerçevesinde hazırlanmış olan rehberler, broşürler ve Hasta Hakları uygulamalarının kapsamını içeren CD'ler hazırlanıp, 18/08/2014 Tarih ve 965 Sayılı yazı ile 88 Genel Sekreterliğe bağlı Sağlık Tesislerimize iletilmiştir,"*[398] yanıtı verilmiştir.

Ancak daha önceden de ifade edildiği üzere, izleme çalışmalarında bakanlık tarafından verilen yanıtların sahadaki yansımasının ölçülmesi için sağlık hizmetlerinin verildiği nihai noktalara yönelik bir çalışma da yapılmış ve sağlık tesislerine aşağıdaki sorular sorulmuştur.

1- Hastanenizde/Ağız Diş Sağlığı Merkezi'nizde (ADSM'nizde) işitme engelli hastalar ya da işitme engelli hasta yakınlarının hizmet alımı esnasında hizmeti erişimi kolaylaştıracak işaret dili bilen personel var mıdır?

2- Hastanenizde/ADSM'nizde görme engelli bireyler için hasta hakları bilgi yazısı, tıbbi müdahale öncesinde imzalatılan aydınlatılmış onam formu vb. evrakların kabartma (Braille) alfabe ile çıkışları ya da CD, MP3 vb. ses kayıtlı materyaller mevcut mudur?

3- Polikliniklere muayeneye için gelen ve işlemlerini (engeli sebebiyle) kendi yapamayacak ya da kendini ifade edemeyecek durumdaki engelli hastalara tetkik ve muayene prosedürlerinde ve evrak işlemlerinin yapılmasını kolaylaştırmakla görevli bir birim ya da personeliniz var mıdır?

4- Hastanenizde/ADSM'nizde görüntülü teşhis (MRI, tomografi, röntgen vb.) ve/veya diş tedavisi hizmetlerini ancak anestezi altında alabilecek otizmli, zihinsel ya da ortopedik engelli vb. bireylere yönelik anestezili teşhis ve diş tedavi hizmetleri verilebilmekte midir?

5- Hastanenizde/ADSM'nizde engelli kişi ve yakınlarına sağlanan önceliklere ilişkin bilgilendirme hastanede görülebilecek bir yerde asılmış mıdır?

6- Hastanenizde acil durumlarda engelli kişilerin ya da hareket kabiliyeti kısıtlı hastaların binalardan tahliyesi konusunda bir acil durum planı bulunmakta mıdır?

Yukarıda sıralanan sorular, 81 ilin Kamu Hastane Birlikleri Genel Sekreterlikleri'ne ve tıp ve/veya diş hekimliği fakültesi bulunan üniversitelere 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu hükümleri kapsamında sorul-

396. Yazar notu: Bu ifadede kastedilen fiziki erişim değil, teşhis tedavi tıbbi işlemlerin erişilebilirliğidir.
397. T.C. Sağlık Bakanlığı Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 26.01.2015 tarih ve 39942531/622.03 sayılı bilgi edinme cevap yazısı.
398. T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu Destek ve İdari Hizmetler Başkan Yardımcılığı'nın 18.03.2015 tarih ve 87307621/402 sayılı cevabı.

muştur. Başvurulara, tablo 5-10'da detayı verilen sayıdaki toplam 385'i hastane ve 84'ü ADSM/DHFH olmak üzere 469 sağlık tesisinden yanıt alınmış ve hastanelerden alınan cevapların detayları tablo 5-11'de, ADSM/DHFH'lerden alınan veriler ise tablo 5-12'de paylaşılmıştır.

Devlet-Üniversite Hastanelerinde Bilgiye ve Hizmete Erişilebilirlik Verileri					
Sorgulanan Hizmet		Var / Uygun		Yok / Uygun Değil	
		Sayıları	Yüzdeleri	Sayıları	Yüzdeleri
Hizmete Erişim Koşullarını Anlatmak / Açıklamak Amacıyla Hazırlanmış Materyal Durumu	Kabartma Doküman	108	28,05	277	71,95
	Sesli Materyal	70	18,18	315	81,82
	Diğer	58	15,06	327	84,94
Görevli Birim ve Personel Durumu	Görevli Birim	193	50,13	192	49,87
	Görevli Personel	325	84,42	60	15,58
Anestezi İle Verilen Hizmetler	Anestezi İle Görüntüleme Hizmeti	125	32,47	260	67,53
	Anestezi İle Tedavi Hizmeti	146	37,92	239	62,08
Görme Engelli Bireyler Bakımından Web Sayfasının Uygunluğu		15	3,90	370	96,10
İşitme Engelli Bireyler Bakımından Web Sayfasının Uygunluğu		52	13,51	333	86,49
Önceliklere İlişkin Bilgilendirme Panosu		333	86,49	52	13,51
Acil Plan Durumu		204	52,99	181	47,01
İşaret Dili Bilen Personel Sayısı		242	62,86	143	37,14
Yatış Süreci Destek Durumu		316	82,08	69	17,92

Tablo 5-11: Devlet-üniversite hastanelerinde bilgiye ve hizmete erişilebilirlik verileri

Toplamda 385 hastane verisinin yer aldığı tablo 5-11 verilerine göre, 385 hastanenin %62,86'sında işaret dili bilen personel bulunmaktadır. Ancak işaret dili kullanarak iletişim kuran bir engellinin geri kalan 143 hastanede yani (%37,14'ünde) nasıl hizmet alabileceği bir soru işaretedir. Özellikle sağlık gibi hayati öneme haiz bir alanda, hastaneye başvuran bir işitme engelli hastanın, iletişim kurmakta yaşayacağı güçlükler yüzünden çok ciddi riskler altında olacağı açıktır.

Hastaneler, bilgi ve hizmete erişim olanakları bakımından görme, işitme ve konuşma engelli bireyler için gereken bilgilendirici materyaller bakımından daha olumsuz bir tablo ortaya koymaktadır. Nitekim hastanelerin sadece %28,05'inde görme engelli bireylere yönelik olarak hazırlanan teşhis, tedavi, hasta hakları vb. bilgilerin bulunduğu kabartma (Braille) yazılı doküman, %18,18'inde ve sesli materyal bulunmaktadır. Hastanelerin %15,06'sında ise (işitme engelliler için hazırlanmış görüntülü vb.) diğer materyaller bulunmaktadır. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere hastanelerin büyük bir bölümünde görme ve işitme engelli bireyler için çok önemli ve gerekli olan bilgi edinme materyalleri bulunmamaktadır.

Hastanelerde bilgiye ve hizmete erişim konusunda engelli bireylerin çok önemli bir diğer ihtiyacı da anestezili tetkik ve teşhis işlemleridir. Zira özellikle istemsiz kasılmaları bulunan spastik engellilerin, tıbbi işlemlerde korku ve stres nedeniyle hareketsiz kalamayan zihinsel engelli, otizmli, psiko-sosyal engelli vb. kategorideki engelli bireyler işlemi riske sokabilmektedirler. Bu sebeple, bahsi geçen kategorilerdeki engelli bireylerin röntgen, tomografi, MRI, ultrason vb. tetkik işlemlerinin ya da cerrahi olmayan kimi tedavi uygulamalarının anestezi altında yapılması gerekmektedir.

Tablo 5-11'in bu aladaki verileri incelendiğinde, hastanelerin sadece %32,47'sinde anestezili teşhis, %37,92'sinde de anestezili tedavi hizmetinin verilebildiği ortaya çıkmaktadır. Bu veri, bu hizmetleri almak durumunda olan engelli bireylerin çok ciddi bir hizmete erişim sorunu olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Anadolu'nun küçük şehirlerinde yaşayan engellilerin, bu tip teşhis ve tedavi işlemlerini başka şehirlerde (randevu alma sorunları) yaşayarak yaptırdıkları aşikârdır. Diğer yandan bu sorunların yaşatacağı hayati riskler, doğuracağı mali yükler de arka plandaki diğer ciddi sorunlardır.

Bilgi edinme başvurularından sorgulanan bir başka konu da teşhis, tetkik ve ayaktan tedaviler için hastanelerin polikliniklerine gelen ve bir başkasının yardımına ihtiyaç duyan engellilerin sağlanması gereken hizmetlerin durumuna yöneliktir. Yapılan bilgi edinme başvurularında, hastanelerin bu tip durumlar için özel olarak oluşturduğu uzman bir birimin ya da bunun yerine görevlendirdiği bir personelin bulunup bulunmadığı sorulmuştur. Buna göre hastanelerin %50,13'ünde bu tip hizmetler için bir birim kurulu olduğu, hastanelerin %84,42'sinde ise özel olarak görevlendirilmiş personel kullandığı görülmektedir. Şüphesiz ki bu %84,42'sinin içerisinde yer alan hastanelerin %50,13'ü, engellilere yönelik özel hizmet birimi kurmuş hastanelerdir. Dolayısıyla %50,13 dışındaki, %34,29'da sadece bir personel görevlendirmesi söz konusudur. Hastanelerin %15,58'inde engellilere yardımcı olabilecek hiçbir özel tedbir alınmamıştır.

Engelli hastalar, sadece poliklinik hizmetlerinde değil, yatılı tedavilerde de özel tedbirlerle desteklenmek durumundadırlar. Verilere göre hastanelerin %82,06'sı yatışlı tedavi gören hastalara tedavileri sırasında gerekli destek sağlandığını bildirmiştir. Ancak, bütün bu hizmet verilerinin içerisinde bir veri, kritik önemi sebebiyle diğerlerinden çok daha fazla dikkat çekmektedir. Zira bu verilere göre, hastanelerin %47,01'inde acil durumlar halinde engelli hastaların tahliyesine ilişkin bir planlarının olmadığı ve %13,51'inde engellilere tanınan önceliklerle ilgili bilgilendirme panosunun bulunmadığı görülmektedir.

Web sayfalarının erişilebilirliği ise bir diğer konudur. Özellikle hastane erişim bilgilerine ulaşma, randevu alma ya da tahlil sonucu öğrenme konusunda önemli bir işleve sahip oldukları için web sayfaları da bu minvalde sorgulanmıştır. Buna göre, hastanelerin %96,10'unın web sayfasının görme engellilere, %86,49'unın ise işitme engellilerin erişimine uygun olmadığı anlaşılmaktadır.

Engelli bireylerin bilgiye ve hizmete erişim durumlarının ortaya konulmaya çalışıldığı bir diğer sağlık tesisi türü ise ağız diş sağlığı hizmetlerinin verildiği ADSM/DHFH'ler olmuştur. Tablo 5-10'da da ifade edildiği üzere izleme çalışmaları sırasında 56'sı ADSM, 17'si DHFH ve 11'i de devlet hastanelerinin içindeki diş sağlığı polikliniklerı olmak üzere toplam 84 diş sağlığı hizmet merkezinden veri alınmıştır. Bu merkezlerin verileri, tablo 5-12'de paylaşılmaktadır.

ADSM/DHFH'ler ve Devlet Hastaneleri Bünyesindeki Diş Polikliniklerinin Bilgiye ve Hizmete Erişilebilirlik Verileri

Sorgulanan Hizmet		Var		Yok	
		Sayıları	Yüzdeleri	Sayıları	Yüzdeleri
Hizmete Erişim Koşullarını Anlatmak / Açıklamak Amacıyla Hazırlanmış Materyal Durumu	Kabartma Doküman	27	32,14	57	67,86
	Sesli Materyal	17	20,24	67	79,76
	Diğer	15	17,86	69	82,14
Görevli Birim ve Personel Durumu	Görevli Birim	42	50,00	42	50,00
	Görevli Personel	70	83,33	14	16,67

Anestezi İle Verilen Hizmetler	**Anestezi İle Görüntüleme Hizmeti**	18	21,43	66	78,57
	Anestezi İle Tedavi Hizmeti	67	79,76	17	20,24
Görme Engelli Bireyler Bakımından Web Sayfasının Uygunluğu		2	2,38	82	97,62
İşitme Engelli Bireyler Bakımından Web Sayfasının Uygunluğu		12	14,29	72	85,71
Önceliklere İlişkin Bilgilendirme Panosu		75	89,29	9	10,71
Acil Plan Durumu		39	46,43	45	53,57
İşaret Dili Bilen Personel Sayısı		51	60,71	33	39,29

Tablo 5-12: ADSM/DHFH'ler ve Devlet Hastaneleri bünyesindeki diş polikliniklerinin bilgiye ve hizmete erişilebilirlik verileri

Engelli bireylerin ağız diş sağlığı hizmetleri de, hastanedeki genel sağlık hizmetleri gibi özel tedbirleri gerektirmektedir. Özellikle bireysel öz bakım işlemlerini gerçekleştiremeyen zihinsel veya bazı psiko-sosyal engellilik kategorilerinde ağız diş sağlığı problemleri, diğer bireylere göre daha fazla görülmektedir. Bu tip engelli grupları bakımından, anestezi altında hizmet almak da hizmetin ayrılmaz bir parçasıdır.

Bu gerçekten hareketle yapılan izleme çalışmalarında veri alınan 84 ADSM'nin sadece %21'inde (röntgen vb.) diş teşhis işlemlerinin anestezi altında yapılabildiği bilgisi edinilmiştir. Ancak anestezili teşhis işlemlerine karşın, anestezili tedavi hizmetleri bakımından daha olumlu bir tablo söz konusudur. Nitekim 88 diş sağlığı hizmet tesisinin 67'sinde, yani %79,76'sında engelli bireylere anestezili (diş çekimi, diş taşı temizliği, protez ya da implant takılması vb.) işlemlerinin yapılabilmekte olduğu görülmektedir. Tablo 5-12'ye göre diş sağlığı hizmeti verilen tesislerin %50'sinde engelli bireylere yardımcı olacak bir birimin, %84'ünde ise görevli personelin bulunduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan, acil bir durumda engellilerin tahliyesine ilişkin plana sahip diş sağlığı tesisi oranı %46,43 olarak bildirilmiş olup, bu oran, alanda hizmete erişimdeki en düşük oran olarak gerçekleşmiştir.

ADSM/DHFH ve devlet hastaneleri diş polikliniklerinde işaret dili bilen personel bulundurma oranı %60,71 olarak görülmekte olup, işaret dili bilen personel oranının hastanelere göre daha düşük olduğu anlaşılmaktadır.

ADSM/DHFH ve devlet hastaneleri diş polikliniklerinde bilgiye erişim olanakları, tıpkı hastaneler gibi oldukça olumsuz bir tablo ortaya koymaktadır. Nitekim bu tesislerin sadece %32,14'ünde teşhis, tedavi işlemleri bilgilendirme metinlerinin ve aydınlatılmış onam belgelerinin görme engelliler için kabartma yazılı doküman haline getirildiği, tesislerin sadece %20,24'ünde aynı evrakların sesli materyale dönüştürüldüğü görülmektedir. İşitme engelliler için sadeleştirilmiş metin, görsel vb. diğer materyal oranı ise ancak %17,86'dır. 84 ADSM verisine göre web sayfalarının %92,67'si görme engellilerin, % 85,71'i ise işitme engellilerin erişimine uygun değildir.

Konu başlığından bu yana iki aşamada ele alınan hastane ve ADSM/DHFH'lerin şu ana kadar ortaya koyulan verileri üzerinden yapılacak genellemelere göre:

1- Hastanelerin ve ADSM'lerin engelliler bakımından hizmete erişim olanakları konusunda genel veriler ortaya koymaktadır ki, sağlık tesislerinde anestezili teşhis tedavi hizmetleri, engelli bireylere yardım edecek birim veya görevli bulundurma oranları önemli oranlara ulaşmıştır. Ancak bu durum, tesislerin kapasite bakımından ihtiyaca cevap verdiği anlamına gelmemektedir. Zira bölümün sorunlar ile ilgili başlığında da ele

alınacağı üzere, hizmet almak için öngörülen bekleme süreleri aylar, hatta yıllara kadar ulaşabilmektedir. Kapasite sorunu bu açıdan acilen çözüm bekleyen bir sorundur,

2- Diğer yandan, tesislerin anestezili hizmet kapasitesi yüksekliğine karşın, özellikle acil durumlarda engelli hastaların tahliye planlarının bulunma oranının düşüklüğü, ciddi bir sorun olarak gündeme alınmak durumundadır. Söz konusu tesislerin sağlık konusunda hizmet verdiği, hizmetlerdeki aksaklığın ölümle sonuçlanabilecek sonuçlar doğurabileceği düşünülecek olursa, sağlık tesislerinde acil durum tahliye planlarının oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla erişim konusundaki en küçük bir eksikliğin dahi kabul edilemeyeceği de aşikârdır. Bu sebeple kurumlardaki hizmete erişim oranlarının %100'lere ulaştırılması acil bir ihtiyaçtır,

3- Hastane ve ADSM'lerin bilgiye erişim olanakları bakımından durumu ise istenilen düzeyin çok altındadır. Özellikle web sayfalarının görme ve işitme engelliler bakımından uygunluk durumu, dramatik denebilecek seviyede düşüktür. Sağlık tesisleri hakkında bilgi alınan, iletişim bilgileri temin edilen, tetkik teşhis sonuçlarının öğrenildiği ya da randevuların alındığı bu bilgi edinme mecralarının engellilere uygun hale getirilmesi öncelikli bir konu olmak durumundadır. Benzer bir durum, kabartma yazılı, sesli ve görsel materyal bulundurma oranları için de geçerlidir,

4- Diğer yandan yazılı başvurulara verilen cevaplarda sağlandığı ifade edilen hizmet ve düzenlemelerin ne derecede, hangi kalite ve standartta sağlandığı da araştırmanın sınırlılığı gereği test edilemediği için kesin bir doğru olarak kabul edilmek yerine, irdelenmesi ve test edilmesi gereken bir konu olarak ele alınmak durumundadır.

Sağlık kuruluşlarının bilgiye ve hizmete erişim durumları bakımından incelenen son kategorisi ise, hastaneye gidemeyecek durumda olan kişilere yönelik olarak verilen evde bakım hizmetlerinden yararlanma olanaklarıdır. Özellikle hareket kısıtlılığı yüksek derecedeki yatalak engelliler için evde bakım hizmetlerinin önemi, tartışılamazdır. Engelli ve yatalak hastaların sağlık (bası yarası, solunum yetmezliği vb.) sorunlarının spesifik yaklaşımlar gerektirmesi sebebiyle birinci basamak sağlık hizmetleri veren aile hekimliklerinin verdiği evde bakım hizmetlerinin kimi hallerde yetersiz kalması olasıdır. Bu sebeple izleme çalışmaları esnasında evde bakım hizmetleri sunan hastaneler ve kapasiteleri de sorgulanmıştır. Bu konudaki veriler tablo 5-13 ve tablo 5-14'de paylaşılmıştır.

Kamu-Üniversite Hastanelerinde Evde Bakım Hizmeti Sunan Hastane Sayıları			
Evet		Hayır	
Sayıları	Yüzdeleri	Sayıları	Yüzdeleri
287	74,55	98	25,45

Tablo 5-13: Kamu-üniversite hastanelerinde evde bakım hizmeti sunan hastane sayıları

Tablo 5-13'de de görüleceği üzere 385 üniversite/devlet hastanesi içerisinde evde bakım hizmeti veren hastane sayısı 287'tir (%74,55). Evde bakım hizmeti vermeyen hastaneler, ağırlıklı olarak üniversite hastaneleri olup, yanıt veren 38 tıp fakültesinden sadece 5'i evde bakım hizmeti vermektedir. Çalışmada evde bakım hizmetleri veren hastanelerin bölge ve illere göre dağılımı irdelenmemiştir. Ancak evde bakım hizmeti veren hastanelerin illere göre dağılımının yapılacak özel çalışmalarla incelenmesi ve hizmetin bölgeler arası eşitliği gözetip gözetmediği ortaya konmalıdır.

Kamu-Üniversite Hastanelerinde Evde Bakım Hizmeti Veren Sağlık Çalışanlarının Sayıları					
Doktor Sayısı	Hemşire Sayısı	Fizyoterapist Sayısı	Hasta Bakıcı Sayısı	Diğer Sayısı	Toplam
311	494	38	38	276	**1.157**

Tablo 5-14: Kamu-üniversite hastanelerinde evde bakım hizmeti veren sağlık çalışanlarının sayıları

Evde bakım hizmeti veren hastaneler bakımından irdelenmesi gereken bir diğer konu ise bakım hizmetleri için görevlendirilmiş personel sayısıdır. Tablo 5-14'de paylaşılan verilere göre 287 hastanede toplam 311 doktor evde bakım hizmetleri konusunda görevlidir. Bu rakama göre hastanelerde görevlendirilen doktor sayısı hastane başına ikiden azdır. Bunun yanında özellikle fizyoterapist ve hastabakıcı sayısı ise çok düşük seviyededir. Özellikle fizik tedavi ve solunum terapisi gibi çok kritik alanlarda görev yapan bu fizyoterapist sayısının düşüklüğü oldukça düşündürücüdür.

Yukarıda kısaca özetlenen rakamlardan da anlaşılacağı üzere hastanelerin evde bakım hizmetleri konusundaki personel sayısı yetersizlikleri sebebiyle etkin bir hizmet verebildiğini söylemek pek mümkün görülmemektedir.

5.2.2.2.2. Sağlık Tesislerinin Fiziksel Erişim Verileri

Engelli bireyler için sağlık tesislerinden hizmete erişim koşullarının uygunluğu kadar, sağlık tesisinin içerisinde, bağımsız, kimseden yardım almadan hareket edebilmesi de önemli bir konudur. Bölüm başında da belirtildiği üzere, engelli bireyler gerek engelliliğe bağlı sebepler veya gerekse de engelliğe bağlı olarak gelişen (tansiyon, şeker, dolaşım ve sindirim sistemi bozuklukları vb.) ikincil sağlık sorunları sebebiyle sağlık tesislerinden engelli olmayan bireylere oranla daha fazla hizmet almak durumundadırlar.

Bu durum, sağlık tesislerinin fiziksel erişilebilirliğinin de izleme alanına alınması sonucunu doğurmuştur. İzleme çalışmaları, sağlık tesislerinin erişilebilirliğini 3 aşamada ele almıştır. Buna göre:

1- Birinci basamak sağlık tesisleri (aile hekimlik binaları) konusunda veri temin edilmeye çalışılmış,

2- Devlet hastaneleri ve tıp fakülteleri hastaneleri ile ADSM ve DHFH'lerin erişim verilerinin temin edilmesi hedeflenmiş,

3- Engelli bireylerin sağlık hakları konusunda bilgilenmek, şikâyet veya bir haktan yararlanmak için gitmek durumunda kaldıkları il sağlık müdürlük binalarının fiziksel erişim koşullarının ortaya konması hedeflenmiştir.

Yukarıda ifade edilen konu başlıkları ekseninde ilk olarak birinci basamak sağlık tesislerinin durumları sorgulanmıştır. Birinci basamak sağlık kuruluşlarının erişim olanaklarının tespiti için Sağlık Bakanlığı'na 10.12.2014 tarihli ve 2014-BEB-4260 sayılı yazı ile yapılan başvuruya, T.C Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanlığı tarafından verilen cevapta birinci basamak sağlık kurumlarının asansör, rampa, engelli tuvaleti gibi temel erişilebilirlik verileri bildirilmiştir.[399]

Söz konusu veriler, kategorilerine göre derlenerek tablo 5-15 ve tablo 5-16'da paylaşılmıştır.

Birinci Basamak Sağlık Kuruluşlarında Engelli Rampası ve Engelli Tuvalet Düzenlemeleri Durumu				
Bina Sayısı	Girişinde Rampa Bulunan Bina Sayısı		Engelli Tuvaleti Bulunan Bina Sayısı	
	Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
14.123	6.768	47,92	2.709	19,18

Tablo 5-15: Birinci basamak sağlık kuruluşlarında engelli rampası ve engelli tuvalet düzenlemeleri durumu

Tablo 5-15'de de görüleceği üzere Türkiye geneline yayılmış, 14.123 birinci basamak sağlık tesisinin yaklaşık %52'sinin girişinde rampa bulunmamaktadır. Birinci basamak sağlık tesislerinde engelli bireylerin çok önemli bir ihtiyacı da engelli tuvaletleridir. Bu tuvaletler sadece engellinin kişisel ihtiyacı için değil, (idrar, gaita vb.) tahlil örneklerinin de verildiği yerlerdir. Ancak birinci basamak sağlık tesisleri bu konuda da oldukça olumsuz bir profil ortaya koymaktadır. Zira verilere göre bu tesislerin yaklaşık %81'inde engelli tuvaleti bulunmamaktadır.

399. TOHAD'ın 10.12.2014 tarihli ve 2014-BEB-4260 sayılı bilgi edinme başvurusuna T.C Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanlığı tarafından 21.01.2015 tarih ve 96867468/162 sayılı cevabı.

Çok Katlı Birinci Basamak Sağlık Kuruluşlarında Asansör Erişilebilirlik Durumu							
Bina Sayısı	Tek Katlı Bina Sayısı	Çok Katlı Bina (ÇKB)		ÇKB içinde Asansör Bulunan ÇKB		Asansörlerde Sesli Uyarı Bulunan Asansör	
		Sayısı	Toplam Bina İçindeki ÇKB Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi	Sayısı	Yüzdesi
14.123	9.420	4.703	49,93	664	14,12	424	63,86

Tablo 5-16: Çok katlı birinci basamak sağlık kuruluşlarında asansör erişilebilirlik durumu

Birinci basamak sağlık tesislerinin önemli bir kısmı çok katlı bina şeklindedir. Tablo 5-16'te de görüleceği üzere 14 bin 123 aile hekimliği binasının 4 bin 703 tanesi çok katlı olup, bu çok katlı binaların %86'sında asansör bulunmamaktadır. Asansör bulunan binalardaki asansörlerin %63,86'sında görme engelli bireyler için gerekli olan sesli uyarı sistemi bulunmaktadır. Bu veriler de ortaya koymaktadır ki, birinci basamak sağlık tesislerinin ekseriyeti engelli erişimi bakımından uygunluk göstermemektedir. Özel bir inceleme yapılmamış olmakla birlikte, rakamlara göre her birinci basamak sağlık tesisinde rampa, asansör ya da engelli tuvaleti bulunmaması gibi düzenlemelerden en az birinin bulunmaması kuvvetle muhtemeldir. Kaldı ki, bu tesislerin işaret dili bilen personel bulundurma, görme engelliler için kabarma zemin/kılavuz yol, yazılı ve görsel bilgilendirici materyale sahip olma vb. birçok uygulama bakımından verileri de elde mevcut değildir. Bu bağlamda olumsuzlukların daha geniş bir ölçekte olması kuvvetle muhtemeldir.

Sağlık tesislerinin fiziksel erişilebilirliklerinin izlenmesi amacıyla veri toplanan bir diğer tesis türü de devlet ve üniversite hastaneleri ile ADSM/DHFH'ler olmuştur. Bu sağlık tesislerine fiziksel erişilebilirliğin ölçülebilmesi için aşağıdaki sorular yöneltilmiştir.

1- Hastane /ADSM/DHFH binalarınızdaki asansörlerin kaçında, hangi kata gelindiğini bildiren sesli uyarı sistemi ve kumanda paneli üzerinde kabartma (Braille) alfabe mevcuttur?

2- Hastane/ADSM//DHFH'nizde (TSE'nin TS 9111 numaralı standardına göre yapılmış) engelli tuvaleti bulunmakta mıdır?

3- Hastane/ADSM//DHFH'nizde engelli bireylerin kişisel öz bakımlarını yapmak üzere; içinde duş, alt değiştirme ünitesi vb. donanım bulunan özel bir oda mevcut mudur?

4- Hastaneniz/ADSM//DHFH'nizde engelli kişilerinin araçlarını park etmesi için ayrılmış bir otopark bölümü bulunmakta mıdır?

Erişim düzenlemelerine yönelik bilgi edinme başvurularda (hastanelerin yapısı gereği bulunduğu varsayılan) asansör, rampa vb. erişilebilirlik uygulamaları sorulmamış, bunun yerine engellilerin spesifik ihtiyaçları irdelenmiştir. Bu bağlamda tablo 5-17'da da görüleceği üzere 385 hastane ile 84 ADSM/DHFH'den elde edilen fiziki erişilebilirlik verileri paylaşılmıştır.

Devlet-Üniversite Hastanelerinde Fiziksel Erişilebilirlik Verileri					
Sorgulanan Yapı		Var		Yok	
		Sayıları	Yüzdeleri	Sayıları	Yüzdeleri
Asansörlerin Sesli Uyarı Sistemi ve Kabartma Panel Durumu	Sesli Uyarı Sistemi	223	57,92	162	42,08
	Kabartma Panel Durumu	242	62,86	143	37,14
Uygun Tuvalet Bulunma Durumu		335	87,01	50	12,99
Öz Bakım Odası		151	39,22	234	60,78
Engelli Bireyler İçin Otopark		367	95,32	18	4,68

Tablo 5-17: Devlet-üniversite hastanelerinde fiziksel erişilebilirlik verileri

Devlet ve üniversite tıp fakültesi hastanelerinin fiziksel erişim olanakları konusunda verilerin paylaşıldığı tablo 5-17'de dikkat çeken ilk veri, poliklinik hizmetleri için gelen ve (engelli tuvaletini kullanamayacak derecedeki) engelli bireyler için gerekli öz bakım odalarının bulunma oranlarıdır. Verilere göre hastanelerin %60,78'inde öz bakım odası bulunmadığı görülmektedir. Diğer yandan, hastanelerde bulunan asansörlerin %42,08'inde sesli uyarı sistemi, %37,14'ünde ise asansör kumanda panelinde kabartma yazısı bulunmamaktadır. Hastanelerin %12,99'unda engelli tuvaleti bulunmaması da bir diğer önemli sorundur. Zira bir hastanede engelli tuvaletinin bulunmamasının izahının mümkün olamayacağı açıktır. Hastane verilerinde en yüksek derecede olumlu cevap ise %95,32 ile engelli otoparkı sayıları bakımındandır.

İzleme çalışmalarında fiziksel erişim verileri toplanan ADSM/DHFH'ler ve devlet hastanelerinin diş polikliniklerinin ise fiziksel erişim düzenlemeleri bakımından genel anlamda daha olumsuz bir profil sergilemektedir. Bu sağlık tesislerine ait veriler tablo 5-18'da sunulmuştur.

ADSM/DHFH'ler ve Devlet Hastaneleri Bünyesindeki Ağız Diş Sağlığı Polikliniklerinin Fiziksel Erişim Verileri					
Sorgulanan Yapı		**Var**		**Yok**	
		Sayıları	**Yüzdeleri**	**Sayıları**	**Yüzdeleri**
Asansörlerin Sesli Uyarı Sistemi ve Kabartma Panel Durumu	**Sesli Uyarı Sistemi**	37	44,05	47	55,95
	Kabartma Panel Durumu	42	50,00	42	50,00
Uygun Tuvalet Bulunma Durumu		77	91,67	7	8,33
Öz Bakım Odası		6	7,14	78	92,86
Engelli Bireyler İçin Otopark		76	90,48	8	9,52

Tablo 5-18: ADSM/DHFH'ler ve devlet hastaneleri bünyesindeki ağız diş sağlığı polikliniklerinin fiziksel erişim verileri

ADSM ve DHFH'ler ile devlet hastaneleri bünyesindeki diş poliklinik verileri içerisindeki olumsuz anlamdaki en dikkat çekici sonuç, hastanelerde olduğu gibi, öz bakım odası bulunma oranıdır. Tablo 5-18'da da görüldüğü üzere 85 diş sağlığı merkezinin 78'inde, yani %92,86'sında öz bakım odası bulunmamaktadır. Diş sağlığı merkezlerindeki asansörlerin %55,95'inde sesli uyarı sistemi, %50'sinin kumanda panelinde kabartma yazı bulunmamaktadır. Diş sağlığı merkezlerindeki en olumlu uygulamalar engelli tuvaleti ve otopark oranları bakımındandır. Bu bağlamda diş sağlığı merkezlerinin %91,67'sinde engelli tuvaleti, %90,48'inde engelli otoparkı bulunmaktadır.

Sağlık tesislerinin fiziksel erişim durumları bakımından veri toplanan son tesisler il sağlık müdürlükleri olmuştur. Engellilerin evrak takibi, şikâyet, itiraz vb. işlemler için gitmek zorunda kaldıkları 81 ilin il sağlık müdürlüklerine yapılan başvurudan 55'ine yanıt alınmıştır. Sağlık il müdürlüğü binalarının verileri tablo 5-19'da sunulmaktadır.

Sağlık İl Hizmet Binalarının Erişilebilirlikle İlgili Durumu																
	Cevap Veren Kurum Sayısı	Toplam Bina Sayısı	Hissedilebilir Zemin Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Tek / Çok Katlı Bina Sayısı		Asansör Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		Sesli Anons Sistemi Olan / Olmayan Asansör Sayısı		Fiziksel Düzenleme Yapılan / Yapılmayan Bina Sayısı		Uygun Tuvalet Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı		İndüksiyon Sistemi Bulunan / Bulunmayan Bina Sayısı	
			E	H	T	Ç	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
TOPLAMLARI	55	158	14	144	49	109	42	67	18	24	72	86	54	104	0	158
YÜZDELERİ	67,90	-	8,86	91,14	31,01	68,99	38,53	61,47	42,86	57,14	45,57	54,43	34,18	65,82	0,00	100,00

Tablo 5-19: Sağlık il hizmet binalarının erişilebilirlikle ilgili durumu

İl sağlık müdürlük binalarının fiziksel erişim olanakları, dramatik denecek derecede olumsuzluklar içermektedir. Nitekim 55 il sağlık müdürlüğüne ait toplam 158 binanın %54,43'ünde bina girişlerinde rampa, lift vb. düzenleme bulunmamaktadır. Binaların %91,18'inde hissedilebilir zemin uygulaması yapılmamıştır. Toplamdaki 158 binadan çok katlı olan 109'unun %67'sinde asansör bulunmamakta, asansör olan 42 binanın %57,14'ünde ise görme engelliler için sesli uyarı sistemi bulunmamaktadır. İl sağlık müdürlük binalarının engelli tuvaleti bakımından durumları da benzer şekilde olup, binaların %65,82'sinde engelli tuvaleti bulunmamaktadır. Ayrıca 158 binanın hiçbirinde, işitme cihazı kullanan engellilerin geniş mekânlarda rahat duymasını sağlayan indüksiyon döngü sistemi mevcut değildir.

Sağlık alanında hizmet veren hastane, birinci basamak sağlık hizmeti tesisleri, diş sağlığı merkezi ve il sağlık müdürlüğü binalarının fiziksel erişim olanakları genel olarak değerlendirildiğinde; bu tesislerde en stratejik öneme sahip erişim düzenlemelerinin önemli oranda yapılmadığı, sadece engelli otoparkları bakımında yüksek oranda düzenleme yapıldığı, engelli tuvalet düzenlemeleri bakımından ciddi bir düzenleme oranı görülmekle birlikte ağır engellilerin ihtiyacı olan öz bakım odası gibi konularda ciddi bir olumsuzluğun yaşandığı ortaya çıkmaktadır.

Söz konusu düzenlemelerin odağı olanı kurumların sağlık veya sağlık bürokrasisi alanında hizmet veren tesisler olduğu düşünülürse, engellilere yönelik fiziki düzenlemelerinin yapılmamış olmasının yaratacağı sorunların diğer alanlara göre çok daha şiddetli olumsuzluklar üreteceği da itiraz edilemeyecek bir gerçektir. Bu sebeple, sağlık hizmetleri sunan tesislerdeki fiziki erişim düzenlemelerinin hiçbir binada hiçbir eksiklik kalmayacak şekilde yapılmasını sağlayacak acil politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

5.2.2.3. Engellilik Durum Tespiti Hizmetleri

Engelli bireylerin sağlık tesislerinden rehabilitasyon ve sağlık hizmetleri alanında aldığı hizmetlerin dışında aldıkları çok önemli bir hizmet, engellilik durum tespiti yani kamuoyunda bilinen adıyla sağlık kurulu raporları hizmetidir. Sağlık kurulu raporları bir yandan (tekerlekli sandalye, işitme cihazı vb.) medikal malzemelerin alınması, bir yandan da (vergi indirimi, emeklilik, bakım yardımı vb.) ekonomik sosyal hayatı belirleyen haklara ulaşım aracı konumuyla stratejik bir önemdedir.

Engellilik durum tespit raporları ve yaşanan sorunlar, teknik bir konu olarak çok boyutlu bir şekilde ele alınmak durumundadır. Nitekim engelli bireylerin rapor dereceleri, rapor süreleri ve içerikleriyle ilgili birçok

sorun bulunmaktadır ve bu sorunlar bölümün "Sağlık Kurulu Rapor Sorunları" başlığında kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır.

Ancak engellilik durum raporlarının Türkiye'deki sağlık kuruluşlarının ne kadarında düzenlenebildiği, raporların verildiği kurulların ne sıklıkla toplandığı vb. bazı konuların bu aşamada öncelikle ele alınmasında fayda vardır.

Kamu-Üniversite Hastanelerinde Sağlık Kurulu Raporu Veren Kurum Sayıları				
Rapor Verme Yetki Durumu	Evet		Hayır	
	Sayıları	Yüzdeleri	Sayıları	Yüzdeleri
	158	41,04	227	58,96

Tablo 5-20: Kamu-üniversite hastanelerinde sağlık kurulu raporu veren kurum sayıları

Tablo 5-20'de de görüleceği üzere, izleme çalışmaları kapsamında veri alınan 385 sağlık kuruluşunun 158 adedinin sağlık kuruluşu raporu vermeye yetkili olduğu, buna karşılık 227 sağlık kuruluşunun engelli sağlık kurulu raporu ver(e)mediği tespit edilmiştir.

Sağlık kuruluşu raporları, özellikle rapor için randevu ve raporun alım sürelerinin uzunluğu sorunlarıyla sıkça gündeme gelmektedir. Bu noktada sağlık kurulularının toplanma aralıkları izleme çalışmalarında özellikle sorgulanan bir konu olmuştur.

Kamu-Üniversite Hastanelerinde Kurulların Toplanma Sıklığı Verileri		
Zaman Aralığı	Sayıları	Yüzdeleri
1 ilâ 3 Günde Bir	75	47,47
4 ilâ 5 Günde Bir	12	7,59
7 ilâ 15 Günde Bir	55	34,81
15 Günden Fazla	2	1,27
Diğer	14	8,86
Toplamları	**158**	**100,00**

Tablo 5-21: Kamu-Üniversite Hastanelerinde Kurulların Toplanma Sıklığı Verileri

Tablo 5-21, izleme çalışmaları kapsamında sağlık kurulu raporu verme konusunda yetkili olduğunu bildiren hastanelerin raporların nihai kararının verilmesi için toplanma aralıkları konusundaki detayları içermektedir. Buna göre, 158 sağlık kuruluşundan 75 tanesi (%47,47'si) bir ilâ 3 günlük aralıklarla, 12 tanesi (%7,59'u) 4-5 günde bir, 55 tanesi (%34,81'i) 7-15 günde bir, 2 tanesi (%1,27'si) 15 günde bir, 14 tanesi ise (%8,86'sı) 15 günden daha fazla aralıklarla toplanmaktadır.

Sağlık kurularının heyet toplantılarının genel tablosu incelendiğinde sağlık kuruluşlarının önemli bir bölümünün haftada birden az toplandığı görülmektedir. Bu durum olası iki sorunu gündeme getirmektedir:

1- Rapor talep eden engelli bireylerin kurul raporları için randevu alma süreleri uzayabilme ihtimali dâhilindedir,

2- Rapor taleplerinin az olduğu hastanelerde ise, engelliler; rapor kurullarının toplanma günleri arasındaki uzun aralıklar sebebiyle beklemek zorunda kalabileceklerdir.

Yukarıda ifade edilen her iki durumda da engellilik durum raporlarını almakta geciken engelli bireyin, raporun alma amacıyla ilişkili hakka erişimde mağduriyet yaşayacağı açıktır.

5.2.3. Sağlık Yardımları

İzleme çalışmalarının sağlık alanındaki en büyük hedeflerinden birisi, engelli bireylere temin ettikleri (tekerlekli sandalye, protez bacak, kol, işitme cihazı vb.) yardımcı tıbbi cihaz, (üriner katater, ürostomi, kolostomi

setleri vb.) tıbbi sarf malzemesi bedellerinin ve tedavi giderlerinin sosyal güvenlik sistemi tarafından hangi miktarlarda karşılandığının ve yapılan harcamaların bütçesinin ölçülmesi olmuştur.

Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları 2013 çalışmasında bu yönde yapılan çalışmalarda "SGK'nın veri tabanı dokusunun, bu yönde bir ayrıştırma yapmaya yer vermemesi gerekçesiyle" somut bir sonuç elde edilememiştir.

İzleme çalışmalarının bu periyodunda da benzer bir amaçla SGK Genel Müdürlüğü'ne 07.01.2015 tarih ve 2014-BEB-6942 sayılı bir bilgi edinme başvurusu yapılarak söz konusu alanlarda bilgi talep edilmiştir.

Bu yıl yapılan başvuruda, bir öncekinden farklı bir yol izlenerek sadece engellilere yönelik medikal malzeme ve tıbbi sarf malzeme kalemlerinin olduğu cetvellere yapılan harcamaların bütçeleri talep edilmiştir. Ancak, SGK tarafından yapılan bu başvuruya herhangi bir cevap verilmemiştir. Bu sebeple, SGK'nın engelli bireylere ne kadarlık bir harcama yaptığı, yapılan bu harcamaların kaç engelliyi kapsadığı bilgisi elde edilememiştir. Bu sebeple, engelli bireylerin sağlık yardımları alanındaki harcamaların kapsamı, yeterliliği vb. konularda yorum yapılabilmesi mümkün olamamıştır. SGK'nın bu tip verileri sunabilecek bir veri tabanı oluşturması, gerek araştırmacılar ve gerekse de engelliler konusunda savunuculuk çalışmaları yapan STK'lar tarafından talep edilmeye devam etmektedir.

5.3. Sağlık Alanında Sahada Yaşanan Sorun Odakları

Engelli bireylerin sağlık alanında yaşadığı (sağlık tesislerinde hizmete erişim, fiziki erişim, medikal yardım bütçeleri vb. konulardaki) üst yapı sorunlarının dışında, hakkın nihai olarak kullanımı esnasında gündeme gelen birçok sorunlar mevcuttur. Bu sorunlar azımsanamayacak derecede ciddi (ve alanın önemine bağlı olarak) hayati öneme haiz hak kayıpları gündeme getirebilmektedir.

İzleme çalışmaları sırasında her alanın yazımında da ifade edildiği üzere, ilgili kurum ve kuruluşların sahada yaşanan sorunlara dair bir veri tabanları bulunmamaktadır. Bu durum izleme çalışmaları esnasında sahada yaşanan sorunların tespiti için istatistiklerin dışında farklı kaynaklardan yararlanılması sonucunu doğurmuştur. Bu bağlamda medyada hak kaybı içeren haberlerden, engelli bireylerin www.engellihaklariizleme.org sayfasındaki bireysel hak ihlâl bildirim sayfasına yaptıkları bildirimlerden ve izleme çalışmaları katılımcısı STK'ların yapmış olduğu saha sorun aktarımlarından yararlanılmıştır.

Yukarıda kısaca ifade edilen yöntemlerle tespit edilerek oluşturulan sorun öbekleri, aşağıdaki başlıklarda paylaşılmıştır.

5.3.1. Medikal Malzemelerin SUT Tarafından Karşılanmaması veya Düşük Bedeller Ödenmesi

SUT, engelli bireylerin her türlü sağlık hizmet ve yardımlarının finansmanının koşul ve usullerinin belirlendiği temel mevzuattır. Engelli bireylerin sağlığın her alanında aldığı hizmet, ilaç ve medikal malzeme, SUT'un eklerinde yer alan listeler kapsamında karşılanmaktadır. Bölümün "SUT Değişikliği" konu başlığında da ifade edildiği üzere, SUT, 1 Ekim 2014 tarih ve 29136 sayılı R.G. yayınlanarak yeni haliyle yürürlüğe girmiştir.

SUT'un güncel hali, hâlâ bazı yardımcı cihaz ve medikal malzemelerin bedellerini liste dışında bırakmak suretiyle ihtiyaç sahibi engelli bireylere ödememektedir. Bu bağlamda ortopedik engelli bireyler için transfer liftleri, görme engelli bireyler için beyaz bastonlar, işitme engelli bireylerin işitme cihazlarının pil bedelleri, kimi ağır engellilik durumlarında ihtiyaç duyulan sarf malzemelerinin karşılanmaması sorunları, yenilenen SUT'ta da sürmüştür.

Diğer yandan, özellikle rehabilitasyon ve habilitasyon hizmetlerinde (ödenecek tedavi süre ve periyot) bedellerinin kısıtlanması, işitme engelli bireylerin işitme cihaz pil bedellerinde olduğu gibi kimi engel grupların düzenli kullandıkları tıbbi cihaz, yardımcı cihaz ya da sarf malzeme bedellerinin piyasa koşullarında karşılanmaması engelliler ve yakınları için ciddi bir sorun olmaya devam etmiştir.

İzleme çalışmaları sırasında bu soruna değinen birçok medya haberine rastlanılmıştır.

CİHAZLANDIRMA VE EĞİTİMDE DESTEKLER ARTMALI

İşitme Engelli Çocukları Olan Aileler Derneği (İÇAD) Başkanı Altun Aktaş, eğitim ve cihazlandırma konusunda işitme engellilerin sorunları hakkında bilgi verdi.

AYRI BİR SINAV OLMALI

İşitme Engelli Çocuklar Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin (İÇEM)ülkemizde eğitim konusunda standartlarının üst düzeyde olduğunu belirten Aktaş, ancak İÇEM'in sadece 12 çocuğa eğitim verebildiğini ve diğer eğitim merkezlerinin yeterince iyi olmadığını belirtti. Ayrıca işitsel engelliler için ayrı bir sınav sistemi getirilmesini savunan Aktaş," İşitme engellilerin sözel dilleri gelişmediği için ayrı bir sınav sistemi gerekiyor. İşitme engellilerin eğitimi, ortopedik engellilerle bir tutulamaz. Onlar okuduklarını ve söyleneni iyi anlıyor" şeklinde konuştu.

ÖDEMELERDE PROBLEM VAR

Cihazlandırma konusunda da sıkıntıları olduğunu vurgulayan Aktaş, özellikle cihazların pillerinin ödenmesinde devletin 170 TL'lik bir pilin ancak 30 TL'sini ödediğini belirtti. İşitme cihazların da komedi gibi ödemeler olduğunu ifade eden Aktaş," Ödemede en düşük cihazın fiyatı baz alınıyor. 4bin TL'lik cihaz için 420 lira gibi bir rakam ödeniyor. Kaynakları iyi olmayan aileler ise işitme cihazları konusunda mağdur oluyor. Tüm işitsel engellilerin yüksek kalitede ki işitme cihazlarını kullanması için ödemelerin artması gerekiyor" diye konuştu.

Haber 5-1: 05.06.2014 tarihinde Milli İrade Gazetesi'nde yayınlanan haber

Haber 5-1, engelli bireylere sağlanan medikal malzeme bedellerinin piyasa koşullarının altında olmasına çok tipik bir örnektedir. Haberde, İşitme Engelli Çocukları Olan Aileler Derneği yetkilileri, piyasa değeri 4 bin TL civarında olan işitme cihazları için 420 TL, belirli periyotlarla tükenen ve piyasa değeri 170 TL olan cihaz pilleri için ise 30 TL bedel ödendiğini ifade etmektedirler.

Şüphesiz ki, işitme cihazları ve pilleri, SUT içerisinde engelli bireylere temin edilen yüzlerce kalem medikal malzeme ve cihazdan sadece bir tanesidir. Bu medikal malzeme ve yardımcı cihazların çok ciddi bir bölümünde benzer bir sorun vardır ve bunların tespiti ayrı bir çalışmayı gerektirmektedir. Ancak bu noktada engelli bireylerin engellerinden doğan fonksiyon kayıplarının etkilerini en aza indiren ya da kaldıran bir tıbbi cihazın ve onun sarf malzemelerinin bedellerinin piyasa koşullarının altında ödenmesinin, engelliler ve yakınları için ağır ekonomik yükler getirdiği açık bir gerçektir. Bu cihaz ve sarf malzemelerinin ömür boyu kullanıldığı düşünüldüğünde bu ekonomik yükün boyutlarının ne derece yüksek olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

İşitme cihazı yanınca sessizliğe büründü

ÖZEL HABER

Adana'da yaşayan 2 yaşındaki işitme engelli Erva Hayriye Altunkanat, kulağındaki 18 bin liralık implantı (işitme cihazı) sobaya atınca, sesleri duyamaz oldu

ADANA'DA yaşayan doğuştan işitme engelli 2 yaşındaki Erva Hayriye Altunkanat, duymasını sağlayan 18 bin lira değerindeki implantı (işitme cihazı) sobaya atınca sessizliğe büründü. SGK'nın cihazın yenisini ancak 4,5 yıl sonra vereceğini öğrenen anne ve baba devletin ve hayırseverlerin desteğini bekliyor. Eşinin asgari ücretle çalıştığını anlatan anne Ayşe Altunkanat (30), "Çocuğumuzun duyamayışı bizi kahrediyor" diyor.

BEDELİ 18 BİN TL

Eşi Ömer Altunkanat'la (28) bundan 7 yıl önce evlendiklerini ve bir yıl sonra dünyaya gelen ilk çocukları Tarık'ın ortopedik rahatsızlığıyla mücadele ettiklerini belirten Altunkanat, "2 yıl önce kızımız Erva Hayriye doğdu. Erva'nın da bir kulağı yüzde 95, diğeri yüzde 85 duymuyordu. Yaklaşık 6 ay önce Çukurova Üniversitesi Hastanesi'nde sol kulağına, SGK'nın ödeme yapmasıyla implant dedikleri cihazı taktılar, duymaya başladı. Diğerinde de normal işitme cihazı vardı. Ama bundan 15 gün kadar önce, sol kulağındaki implantı sobaya atmış. Fark ettiğimde çoktan yanmıştı" dedi.

Ayşe Altunkanat, cihazın yenisini almak istediklerinde, 5 yılı doldurmadan ikinci cihaz için SGK'nın ödeme yapmayacağını öğrendiklerini anlattı. Anne Altunkanat, "Araştırdığımızda cihazın değerinin yaklaşık 18 bin lira olduğunu öğrendik. Koklear Implant Derneği'yle görüştük, aparatlı olarak 14 bin 900, aparatsız haliyle 11 bin 400 liraya temin edebileceklerini söylediler. Ama bizim bu parayı bulma şansımız yok. Eşim bir restoranda garson. Neyimiz var neyimiz yoksa ilk çocuğumuzun bacağındaki rahatsızlığa harcamıştık" diye konuştu. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na başvurduklarını ve yanıt beklediklerini kaydeden anne Altunkanat, "Vakıf yardım elini uzatmazsa çocuğumuz duyamayacak" dedi. **Oben KIRDÖK**

Haber 5-2: 20.02.2014 tarihinde Sabah Güney Gazetesi'nde yayınlanan haber

5.3.2. SUT Ödemelerinde Eşitsizlik Doğuran Uygulamalar

SUT, aynı engele sahip bireylere yaptığı medikal malzeme ve bazı tedavi hizmet bedellerinin ödenmesinde farklı miktarlar belirlemek suretiyle ayrımcılık sayılabilecek bir uygulama getirmiştir. Zira SUT'un halihazırdaki uygulamasına göre, sigortalı engellilerden doğuştan, kaza, iş kazası veya hastalık sebebiyle engelli hale gelmiş kişilere farklı bir ödeme listesinden, 3713 sayılı Kanuna göre aylık bağlanmış maluller, 5434 sayılı Kanunun 56. maddesi veya 2330 sayılı Kanunun ilgili maddelerine göre vazife malulü ve gazi olan engelliler ile şehitlerin engelli yakınlarına ise farklı bir listeden tedavi ve medikal malzeme bedeli ödemesi yapmaktadır.

Halihazırda uygulamada örneğin, ortopedik engelliler SUT'ta, EK-3/C-2 listesinde sıralanan malzemelere karşılık ödeme alabiliyorken, buna karşın vazife malûlleri, şehit yakınları ve gazilere ise hem EK-3/C-2 listesindeki malzemeleri hem de EK-3C/-5 listesindeki daha nitelikli ve yüksek bedelli malzemeleri temin edebilmektedirler. Açıklama kutusu 5-3'de ortopedik engellilerin kullandığı tekerlekli sandalye, akülü tekerlekli sandalye bedel ödemeleri üzerinden bu sorun örneklendirilmiştir.

Ayaklarını kullanamayacak derecede bir engelli sigortalı, manüel tekerlekli sandalye ihtiyacını sadece EK-3/C-2 listesinden karşılamaktadır. Bu listeye göre ayaklarını kullanamayan engelli; OP1342 kod numarasıyla yer alan ve 500 TL bedel ödenen standart manüel sandalye ya da aynı listedeki ve 1.200 TL bedel ödenen OP1343 kod numaralı hafif tekerlekli sandalye üzerinden ihtiyacını karşılamaktadır. Ancak buna karşın, 3713 ve 5434 sayılı Kanunun 56. maddesi veya 2330 sayılı Kanununu ilgili maddesi kapsamında malûl kabul edilen engellilere EK-C2 listesindeki malzemelerin dışında, EK-3-C5 listesinde yer alan 100072 kod numaralı ve 2.250 TL bedelli (manuel) aktif tekerlekli sandalye temin etme imkânı sağlanmıştır. İfadelerden de anlaşılacağı üzere söz konusu tekerlekli sandalyelerin model farkı, tıbbi gereklilik farkından değil, kullanım özelliklerinden kaynaklanan farklardır. Görüleceği üzere, SUT, açık bir şekilde engelliler arasında bir grubu diğer bir gruptan aşağıda tutmuştur.

Benzer bir durum, akülü tekerlekli sandalyeler için de geçerlidir. Nitekim ayaklarının yanında ellerini de kullanamayacak durumda olan bir engelli, akülü tekerlekli sandalye ihtiyacını sadece EK-3/C-2 listesinde yer alan OP1345 kod numaralı ve 2.500 TL bedel ödenen standart akülü sandalye üzerinden karşılayabiliyorken, 3713 ve 5434 sayılı Kanunun 56. maddesi veya 2330 sayılı Kanununu ilgili maddesi kapsamında malûl kabul edilen engellilere EK-3/C-2 listesindeki malzemelerin dışında, EK-3/C-5 listesinde yer alan 100005 kod numaralı ve 10.000 TL bedelli özellikli akülü tekerlekli sandalye temin etme imkânı sağlanmıştır. İfadelerden de anlaşılacağı üzere söz konusu tekerlekli sandalyelerin model farkı, tıbbi gereklilik farkından değil, kullanım özelliklerinden kaynaklanan farklardır. Görüleceği üzere, idare açık bir şekilde engelliler arasında bir ayrımcılık yapılmaktadır.

Açıklama Kutusu 5-3: Engellilere temin edilen manuel tekerlekli sandalye ve akülü tekerlekli sandalye bedel ödemelerinin listelere göre değişimi

Yukarıda ortaya konulan hususlar ve açıklama kutusu 5-3'de verilen ifadelerden de anlaşılacağı üzere, söz konusu listelerdeki malzemeler ve bu malzemeleri temin hakkı tanınan sigortalılar arasında bir ayrım yapılması söz konusudur. Buna göre, SUT, engelliler arasında ayrım yapmış, çalışan, emekli, malûlen emekli onların yakını olan bir engelli ile bir başka kanuna tabi (devlet memuru vazife malûlleri, gazi, gazi yakını ya da şehit yakını vb.) engellilere farklı muamele yapmıştır.

Her ne kadar şehit yakınlarının, gazi ve vazife malûllerine yönelik özel tedbirler alınması kabul edilebilir bir yaklaşım olsa da, kullanıcıları bakımından hayati öneme haiz, kişisel bağımsızlık ve hareketliliği sağlayan tıbbi malzemeler söz konusu olduğunda pozitif ayrımcılığın yapılamayacağı, tanınan haktan herkesin faydalandırılması gerektiği açıktır.

Aksi bir durum, sağlıkla ilgili bir alanda, normal sigortalı engellilere tanınmaması, devletin o engellileri diğerinden daha aşağıda(olumsuz anlamda) muamele etmesi anlamına gelmektedir ki bu da eşitliğe aykırılığın dışında hakkaniyete de aykırılık teşkil etmektedir.

5.3.3. Rehabilitasyon Hizmetleri Sorunları

Engelli bireyler, sosyal güvenlik sisteminden temin ettiği tedavi hizmetleri ve medikal malzeme bedellerinin dışında, rehabilitasyon hizmetleri konusunda da sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunların bir ayağı rehabilitasyon hizmetlerinin SUT tarafından ödenmesine getirilen kısıtlamalar, bir diğer ayağında ise, hastanelere rehabilitasyon amaçlı yatışlara ayrılan kontenjanlara getirilen sınırlamalardır.

Sağlık hizmetleri elinden alınan

Annelerin yardım çığlığı

Samsun'da serebral palsi hastası olan çocuklarının fizik tedavisini ücretsiz alabilmeleri için biraya gelen anneler yetkililere seslerini duyurmaya çalıştı

SAMSUN'da serebral palsi hastası olan çocuklarının fizik tedavisini ücretsiz alabilmeleri için biraya gelen anneler yetkililere seslerini duyurmaya çalıştı. Cumhuriyet Meydanı'nda serebral palsyi hastası olan çocuklarının devletten fizik tedavilerini ücretsiz alabilmeleri için bir araya gelen Sevim Aydoğan, Safiye Gündoğdu ve Hayriye Çakır, çocuklarına ücretli verilen fizik tedavisinin kaldırılmasını istediler.

Oğlu Egemen'in serebral hastası olduğunu ve fiziksel tedavi alması gerektiğini söyleyen 39 yaşındaki Sevim Aydoğan, "Egemen, fiziksel tedaviye başladıktan 1 ay sonra yürüdü ama ücretleri devlet karşılamadığı için tedaviyi yarım bırakmak zorunda kaldık. Bu nedenle tedavi boşa gitmiş oldu. Bu yüzden tedavisini tamamlamamız gerekiyor. Tedaviye devam edilmediği takdirde çocuğumun sakat kalma tehlikesi var. 2013 yılında olduğu gibi serebral palsyi hastalarının da diğer hastalıklar gibi ücretsiz fizik tedavisini almasını istiyoruz. Bizim çocuğumuz yürüyor ama yürüyemeyen çok daha ağır vakalar var ki onlara sahip çıkılmasını istiyoruz. Bize bütün fizik tedavi hastanelerinin kapılarını açmalarını istiyoruz. Mayıs ayına kadar tedavimiz çok düzgün bir şekilde devam ediyordu. Özel bir fizik tedavi hastanesi sayesinde oğlumuzu yürüttüler ama mayıs ayında bizlerden ücret talep edilmeye başlayınca biz tedaviyi yarıda bırakmak zorunda kaldık ve çocuğumuz bu sefer geriledi. Biz bu yükün altından kalkamıyoruz. Ücretler yüksek, ailemde tek kişi çalışıyor. Yetkililerin bizim sesimizi duymasını istiyoruz" dedi.

SAĞLIK HAKLARIMIZI İSTİYORUZ

Çocuklarının tedavi hakkının devlet tarafından geri verilmesini isteyen 30 yaşındaki Safiye Gündoğdu ise, "Zeynep Naz'a 1.5 yaşında serebral palsyi tanısı konuldu. Fizik tedavi ile topluma kazandırılacak bir çocuk ama devlet bize alternatif yol çıkamayıp da fizik tedavilerimizi aldığı için fizik tedavi merkezlerinde tedavi göremiyoruz. Bizim bir gün tedavi görmememiz çocuğumuzun 10 gün geri gitmesi demektir" diye konuştu. Tedavi masraflarının çok ağır geldiğini ifade eden 35 yaşındaki Hayriye Çakır da, "Çocuklarımızın tedavilerini geri istiyoruz. Devletten sağlık haklarımızı geri istiyoruz. Bu çocukların masrafları yıllardır karşılanıyordu. Neden bıraktılar. Çocuklarımızın sadece fizik tedavi ile iyi olma şansları var, başka hiçbir şekilde yok" şeklinde konuştu. *İHA*

Haber 5-3: 09.09.2014 tarihinde Hedef Halk Gazetesi'nde yayınlanan haber

SUT'un 1Ekim 2014'de getirdiği sistem, özellikle mali kaygıların etkisiyle tedavilerin karşılanma koşullarında da kısıtlama getirmektedir. Nitekim haber 5-3, bu yönde bir medya haberini içermektedir. Haberde serebral palsi engeli olan bireylerin düzenli olarak görmesi gereken fizik tedavi haklarına kısıtlamalar getirildiği duyurulmaktadır.

Ancak SUT'un 1 Ekim 2014 tarihli düzenlemesi, 16 yaşından küçükler için 90 seanslık fizik tedavi görme hakkı getirirken, 16 yaşından büyük engelliler için bu hakkı 30 saatle sınırlandırılmıştır. SUT'un 2.4.4.F-2- Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon İşlemlerinin Faturalandırılması başlıklı maddesinin 11.fıkrasında:

"SUT eki EK-2/D-2 Listesinde G80 kodu ile yer alan tanılarda;

16 yaşından küçük rehabiliyaston (16 yaş dahil) olan hastalarda, 2.4.4.F.1 maddesinde belirtilen raporlara istinaden yıl içerisinde en fazla 90 seans fizik tedavi ve rehabilitasyon uygulamaları Kurumca karşılanır. 16 yaşından büyük olan hastalarda, 2.4.4.F.1 (1) fıkrasının (a) bendinde belirtilen rapora istinaden yılda en fazla 30 seans fizik tedavi ve rehabilitasyon uygulamaları Kurumca karşılanır"[400] düzenlemesi bulunmaktadır.

Fizik tedavi gibi gerek engelin etkilerinin azaltılması ve gerekse de engele bağlı gelişebilecek (solunum yetmezliği, dolaşım bozukluğu vb.) ikincil sağlık sorunun önleyici işlevi bulunan bir tedavinin 16 yaşın üstündekilere kısıtlanması, kabul edilebilir bir durum değildir. Bu uygulamanın temelinde de mali kaygıların bulunduğu açıktır.

Ancak bu düzenlemeye birçok sivil tolum kuruluşu tarafından itiraz edilmiş ve 2014 yılının son günlerinde rehabilitasyon hizmetleri nispeten daha uygun bir şekilde düzenlenmiştir. 24 Aralık 2014 tarih ve 29.215 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Sağlık Uygulama Tebliği'nde Değişiklik Yapan Tebliğ'e göre 16 yaşından büyükler için de yıllık fizik tedavi seans sayısı 90 saate çıkarılmıştır. Ancak, tebliğe göre *"16 yaşından büyük olan hastalarda 31-60 seans ve 61-90 seansa kadar olan fizik tedavi ve rehabilitasyon uygulamaları resmi sağlık hizmeti sunucusunca uygulanması halinde Kurumca karşılanır"*[401] hükmü bulunmaktadır. Yani, tebliğe göre, 30 seansın üstündeki tedaviler ancak kamuya bağlı hastanelerden alınırsa SGK tarafından karşılanabilecektir.

400. 14 Aralık 2014 Tarihli Sağlık Uygulama Tebliği'nde değişiklik yapan Tebliğ, http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141001.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141001.htm (erişim tarihi: 02.05.2015)
401. Sağlık Uygulama Tebliği, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/12/20141224-17.htm (erişim tarihi: 02.05.2015)

Bu uygulamadaki temel sorun, 30 seanstan sonra fizik tedaviye devam etmek isteyen 16 yaşından büyük engelli bireylerin, aylarca hatta bir yılı aşkın bir süre yatış sırası beklenen devlet hastanelerinden nasıl fizik tedavi hizmeti alabileceğidir. Bu bağlamda aslında uygulama ile engelli bireyin 30 seanstan sonra fiilen fizik tedavi hizmetinden mahrum kalacağı açıktır.

FİZİK TEDAVİ ALIMINA YÖNELİK GENELGE, FELÇLİ HASTALARI MAĞDUR EDECEK

Hastalara ağır ceza!

İstanbul Haber Servisi - Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı'nın fizik tedavi ve rehabilitasyon alanına yönelik yayımladığı genelge, felçli hasta grubunda ciddi bir mağduriyet oluşturacak.

Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon İşletmecileri Derneği Başkanı Dr. **Köksal Hologlu** yaptığı açıklamada, 1 Mayıs'ta yürürlüğe girecek olan genelgenin birçok kişiyi mağdur edeceğini kaydetti. Hologlu genelgeyle, SGK ile anlaşması olan özel sağlık kuruluşlarının günlük yapabileceği fizik tedavi ve rehabilitasyon uygulamalarına sınırlama getirildiğini anımsatarak, **"Bu genelge ile engelli hastaları kapsayan ve Sağlık Uygulama Tebliği'nde (SUT) A grubu olarak tanımlanan hastalara verilecek rehabilitasyon uygulama sayısı 16 hastadan 8 hastaya düşürülerek, yarı yarıya azaltıldı. Yine aynı genelge kapsamında ortopedik engelli hastalara verilen tedavinin kapasitesi de yüzde 55 düşürüldü"** dedi. Hologlu, özetle şu ifadelere yer verdi:

"Genelgenin basında yer almasının ardından SGK'nin yaptığı açıklamada belirtilen "hesaplamalar 10 hekim üzerinden yapıldı" **konusu gerçekle örtüşmemektedir. Türkiye'de hiçbir fizik tedavi merkezi veya hastanesinde zaten 10 hekim kadrosu yok. Hastalar adeta cezalandırılmaktadır."**

Haber 5-4: 19.04.2014 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan haber

Rehabilitasyon hizmetleri alanında yaşanan sorunlardan bir diğerine ise haber 5-4'te yer verilmiştir. Haberde de görüldüğü üzere SGK ile anlaşması olan özel sağlık kuruluşlarına fizik tedavi ve rehabilitasyon uygulamalarında günlük 8 hasta kısıtlaması getirildiği bildirilmektedir. Bu kısıtlamanın, bölümün "Habilitasyon ve Rehabilitasyon Hizmetleri Verileri" başlıklı bölümde ele alınan kamu hastanelerinin yatak kapasitesi kısıtlılığı ile birlikte düşünüldüğünde, ne şekilde olumsuzluklar yaratacağı daha iyi anlaşılacaktır.

Sonuç olarak, Türkiye genelinde düzenli olarak fizik tedavi ve rehabilitasyon ihtiyacı bulunan engelli bireyler bir yandan fizik tedavi ve rehabilitasyon seans sayısı kısıtlamaları, bir yandan da hizmet alabilecekleri hastane olanakları konusundaki kısıtlamalar bakımından ciddi sorunlar yaşamaktadırlar.

5.3.4. Sosyal Güvenlik Sistemi Sorunları

Engelli bireyler, Türkiye'de uygulamada olan Genel sağlık Sigortası Sistemi'ne, (GSS) iki şekilde dâhil olabilmektedir. Buna göre; engelli bireyler bir işte çalışmak suretiyle, bu istihdam üzerinden prim ödeyerek ya da çalışmıyorsa, GSS primini kendi veya yakınının ödemesi suretiyle sisteme dâhil olabilmektedir. Herhangi bir yerde istihdam olmayan engelli bireyler ya da onlara bakmakla yükümlü olan yakınları eğer prim ödeyecek durumda değilse gelir testi yaptırmak suretiyle primleri devlet tarafından ödenmek suretiyle de GSS kapsamına alınmaktadır.

Ancak, uygulama konusunda çok ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Her şeyden önce herhangi bir işte çalışmayan engelli vatandaşlar, gelir testi yapmadığı ve/veya namlarına GSS primi ödemediği için sağlık hizmet ve yardımları alma hakkını kullanamamakta ve hakkını kaybedebilmektedirler. Özellikle GSS'den haberi olmayan engelli bireyler, sadece konu hakkında bilgi sahibi olmadıkları için bu haklarından mahrum kalabilmektedirler.

Diğer yandan, birçok engelli yakını, kendisi GSS testi yaptırmadığı için ve/veya 18 yaşını geçmiş engelli yakınının kendi sigortası kapsamına alma konusundaki işlemleri bilmediği için engelli birey sistem dışında kalabilmektedir. Bu sebeple 18 yaşını geçmiş bakmakla mükellef olduğu birçok engelli yakını bu işlemlerini yapmadığı için GSS kapsamında sağlık hizmet ve yardımlarından mahrum kalmaktadırlar.

ARIKAN AİLESİNİN HAYAT DRAMI YUREKLERİ SIZLATTI

BU SESE KULAK VERİN!

■ Tuncay HACIFETTAHOĞLU

Trabzon'un Beşikdüzü İlçesi Adacık Mahallesi'nde yaşayan Arıkan ailesi zor günler geçiriyor. Üç çocuğu bulunan Engin- Fatma Arıkan çiftinin 18 yaşındaki oğulları Berke zihinsel engelli, 17 yaşındaki oğulları Mete ve 14 yaşındaki kızları Aleyna ise Wilson hastası. Arıkan ailesi tedavi masrafları dolayısıyla büyük bir borç yükünün altına girmiş. Beşikdüzü İlçe Emniyeti Müdürlüğünde işçi olarak çalışan baba Engin Arıkan, "Aile olarak çok zor durumdayız. Zihinsel engelli çocuğumuza belirli aralıklarda ilaçlar almamız gerekiyor. 18 yaşını doldurduğu için artık benim sağlık güvencemden yararlanamıyor. 15 günde bir almamız gereken ilaçlarını 4 aydır alamıyoruz. Bu nedenle çok agresifleşti. Yine Wilson hastalı olan oğlumuz ve kızımızın tedavisi için gerekli olan ilaçlar çok pahalı. Düzenli kullanmaları gereken ilaçlar yurt dışından geliyor. Çocuklarımın tedavisi için bankadan kredi çektim maaşımın büyük bölümü oraya kesiliyor. Sosyal güvencem olduğu için devletten yardım da alamıyorum. Zihinsel engelli çocuğumuz olduğu için kimse bize duracak bir ev vermek istemedi. Nurettin abimizinden Allah razı olsun bize sığınacak bir ev verdi. Hayırsever hemşerilerimizin yardımını bekliyoruz" dedi.

Haber 5-5: 15.12.2014 tarihinde Taka Gazetesi'nde yayınlanan haber

Nitekim haber 5-5'de paylaşılan haberde, Trabzon Beşikdüzü'nde yaşayan bir ailenin, 18 yaşını geçen engelli oğullarını kendi sigortalarının kapsamına alamadıklarını bildirmektedir. Haberde, sorunun hangi prosedürden kaynaklandığı bildirilmemekle birlikte sorunun GSS testi yaptırmamak veya bakmakla mükellef olunan engellinin sigorta kapsamına alınması işlemlerinin yapılmamış olması ile ilgili olması kuvvetle muhtemeldir.

Nitekim izleme çalışmaları bireysel hak ihlâl bildirim hattına yapılan bildirimler bunu destekler niteliktedir. Bildirimlerde, 18 yaşını geçen sosyal güvence sahibi olmayan engellilerin, onlara bakmakla yükümlü yakınları tarafından "bakmakla mükellef kişi" statüsünde sosyal güvence hakkı kapsamına alınması aşamasında prosedürlerden kaynaklanan ciddi zorluklar yaşandığına işaret etmektedir.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Engelli yakını
İhlâl Konusu	Sosyal güvence hakkı
İhlâl Tarihi	Ocak 2014
İhlâl Yeri	Ankara
Başvurucunun İfadeleri	Sayın Yetkili, ben 18 yaşını dolduran engelli erkek çocukların SGK tarafından mağdur edilmesi ile ilgili size yazmak istedim. SGK engelli çocukları 18 yaşını doldurduğunda anne babasının sağlık yardımından düşürmekte, engelli bireyin SGK tarafından sevk edildiği hastaneden engellilik raporu alıncaya dek ve karar verilene dek mağdur etmektedir. Süreğen ve doğuştan engelli bir çocuk sürekli ibareli %100 engelli bile olsa bu durumu yaşıyor. Tekrar istenen rapor aşaması aileler ve engelli için çok sıkıntılı bir süreç. Bu süre boyunca da engelli birey ilaç ve tedavi amaçlı hastaneye başvurduğunda her türlü harcamayı kendi karşılamak zorunda kalıyor. Maddi sıkıntı yaşayan engelli ailesi için devletimizin bu kararı ve sonucu büyük haksızlıktır.

Tablo 5-22: İhlâl bildirimi

Tablo 5-22'de bir engelli yakını, yıllardır engelliliği birçok kez sağlık raporlarıyla belgelenmiş, 18 yaşını geçmiş engellilerin yakını üzerinden sigorta kapsamına alınması için yeniden hastane raporları almak üzere hastanelere yönlendirildiğini, alınan raporların ardından bu raporlarla yetinilmeyip tekraren hastanelere gönderildiğini, uzun sürelere yayılan işlemler esansında engelli bireylerin sağlık güvencesi kapsamı dışında kaldığı için sağlık harcamalarını kendilerinin karşılamak zorunda kalındığın ifade etmektedir.

5.3.5. Sağlık Hizmetlerine Erişim Sorunları

Sağlık hizmetlerinin içeriği kadar, hizmetlerin, hizmet alım noktasında nasıl alındığı da bir o kadar önemli bir konudur. Her ne kadar bölüm içerisinde sağlık hizmetlerinin ve tesislerin fiziki erişim koşulları hakkındaki sayısal veriler ortaya konmuş olsa da, bunların dışında da çok ciddi sorunlar yaşandığı medya haberlerinden, bireysel hak ihlâl bildirimlerinden ve STK saha sorun aktarımlarından anlaşılmıştır.

Her şeyden önce, engelli bireylerin spesifik olarak ihtiyaç duyduğu tedaviler ve cerrahi girişimlerin gerektirdiği uzmanlaşmış hizmetlere erişim çok ciddi bir sorun olarak (bir önceki çalışmada da olduğu üzere) gündemdedir. Engelli bireyler, bu hizmetleri özel sağlık kuruluşlarından ciddi ekonomik külfetlere katlanarak temin etmek ya da kamu hastanelerinin verdiği sıralarda aylar, hatta yıllara varan sürelerde beklemek durumunda kalmaktadır.

DURUMU KRİTİK HASTAYA 4 YIL SONRAYA RANDEVU VERİLDİ

TÜRKİYE GERÇEĞİ

14 yaşındaki Uğur ağır bir skolyoz hastası... Omuriliği organlarına zarar vermeye başladı. Acilen ameliyat gerekiyor. Ama devlet hastanesi 4 yıl sonraya randevu verdi!

NEFES ALAMIYOR

Zonguldak Ereğli'de Alkan Ailesi'nin oğlu Uğur (14) doğuştan zihinsel engelli. Uğur Alkan 2 yıldır da skolyoz (Omurilik eğriliği) ile mücadele ediyor. Son zamanlarda omuriliği kayarak akciğerine baskı yapmaya başladı. Uğur bu nedenle nefes almakta zorlanıyor. Omurilik iyice kayarsa nefes alamayacak. Acilen ameliyat olması lazım.

FAKİR AİLE ÇARESİZ

Aile çocuklarını ameliyat ettirebilmek için devlet hastanesine başvurdu. Ama devlet hastanesi 4 yıl sonraya randevu verdi. Ancak Uğur'un bu şekilde hayatını sürdürebilmesi imkansız. Aile özel hastaneleri de araştırdı. Özel hastaneler ameliyat için 40 bin lira istiyor. Ailenin maddi gücü yok. Baba Cengiz Alkan işsiz. ■ Vedat KILIÇ/İHA

Uğur ve annesi Emine Alkan

Haber 5-6: 29.09.2014 tarihinde Posta Gazetesi'nde yayınlanan haber

Haber 5-6'da, ortopedik engelli bireylerin çokça karşılaştıkları, omurganın eğrilmesine (skolyoz) bağlı olarak solunum yetmezliği neticesinde ölüme kadar varabilecek sonuçlar üretecek hastanın durumuna yer verilmiştir. Söz konusu haberde 14 yaşındaki ortopedik engelli bir çocuğa, skolyoz ameliyatı için 4 yıl sonrasına cerrahi operasyon günü verildiği ifade edilmektedir.

Engelli bireylerin özelleştirilmiş hizmet alma gereksinimi, sadece spesifik cerrahi operasyon ve tedaviler için değil, diş tedavileri gibi, rutin sağlık hizmetlerinde dahi gündeme gelebilmektedir. Ancak bu rutin sağlık hizmetinin de engellilere özel bazı tedbirler gerektirmesi, hizmet alımı sırasında sorun yaşanmasına sebep olabilmektedir.

Engelli hastaların diş tedavisi sıkıntıları

Doç.Dr. Sinan Tuzoğlu, engelli vatandaşların diş tedavilerini özel hastanelerde ücretsiz tedavi ettirebilmeleri gerektiğini söyledi.

Doç. Dr. Sinan Tuzoğlu, engelli vatandaşların diş hastalıklarının içinde bulunduğu durumu değerlendirdi. Engelli hastaları çok zor koşullar altında tedavi ettiklerini belirten Doç. Dr. Tuzoğlu, altı ay sonrası için sıra bekleyen engelli hastaların olduğunu söyledi. Diş rahatsızlığı olan engelli hastaların tedavilerinin, sağlıklı diş hastalarına göre daha zor olduğunun altını çizen Tuzoğlu, engelli hastaların tedavisi için özel muayene yerlerinin olması gerektiğini belirtti. Engelli diş hastalarının tedavilerinin zor olduğunu ifade eden Tuzoğlu, şöyle konuştu: "Engelli diş hastalarımıza haftada bir gün ayırabiliyoruz. Bir gün içerisinde ya bir ya iki hastayı tedavi edebiliyoruz. Şuan sırada bekleyen 60 üzerinde engelli diş hastamız var. Bu da demek oluyor ki altı ayımız dolu. Engelli diş hastalarının tedavisi genel anestezi yöntemiyle mümkün. Çünkü engelli hastalarımız tedavi sırasında ağızlarını uzun süre açık tutamıyor. Bu yüzden uyutarak tedavi ediyoruz." Engelli diş hastalarının tedavilerinin biran önce yapılması gerektiğini belirten Tuzoğlu, sözlerini şöyle sürdürdü: "Engelli hastalarımız ağrıdan dolayı çevrelerine saldırıyor. Annesine babasına zarar veriyorlar. Bu yüzden bu hastaların bekletilmeden biran önce tedavi edilmeleri gerekiyor. Ancak içinde bulunduğumuz durum buna yeterli değil."

ENGELLİLER BEKLETİLMEDEN TEDAVİ EDİLEBİLMELİ

Devletin bu soruna müdahale etmesi gerektiğini belirten Sinan Tuzoğlu, sorunun çözümüne yönelik önerilerde bulundu. Özel muayenelerin ve Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK) desteği ile engellilerin bekletilmeden tedavi edilebileceğini belirten Tuzoğlu, sözlerine şöyle devam etti: "Dışarıdaki özel hastanelerden ve SGK'dan hizmet alınması şart. Engelli diş hastalarının ücretsiz özel hastanelerde tedavi edilmesi gerekli. Ancak bu yolla sırada bekleyen hastalar tedavi edilebilir."Akdeniz Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi olarak engelli diş hastalarına olabildiği kadar yardımcı olmaya çalıştıklarını ifade eden Tuzoğlu, Diş Hekimliği Fakültesi'nin bir avantaj olduğunu ifade etti. Fakülte olarak yaptıklarına da değinen Sinan Tuzoğlu, şöyle konuştu: "İki yıl önce kurulan bir fakülte olmamıza rağmen engelli diş hastalarının tedavisine başladık. Normalde beş yıllık fakülteler bunu yapabilir. Fakültemiz kurulduğu günden bu yana, özürlü hastalara hassasiyetle yaklaşıp onların tedavileri için çaba sarf etmektedir. Maddi hiçbir beklenti içerisinde değiliz. Tamamen manevi beklentiler ile engelli hastalarımızı tedavi etmeye çalışıyoruz."İHA

Haber 5-7: 11.6.2014 tarihinde Şanlıurfa Gazetesi'nde yayınlanan haber

Haber 5-7'de de belirtildiği üzere Uzm. Dr. Sinan Tuzoğlu, (spastisite, zihinsel engel vb.) sebeplerle birçok engelli hastaların, diş tedavilerinin uyuşturularak (anestezi ile) yapılması ihtiyacı bulunduğunu, bu sebeple, özel tedavi olanaklarının sağlanması gerektiğini vurgulayarak, engelli hasta sırasındaki yığılmaya işaret etmektedir. Dr. Tuzcuoğlu, sorunun çözümü için bu durumdaki engelli hastalara özel sağlık tesislerinde ücretsiz tedavi olanağının sağlanması gerektiğini ifade etmektedir.

Engelliler işaret dili bilen doktor istiyor

Konya İşitme Engelli Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Levent Tozan, "Hastanelerde kendi sorunlarımızı anlatmakta zorlanıyoruz. Bu yüzden işitme engelli kardeşlerimizi işaret dili bilen doktorların muayene etmesini istiyoruz" dedi.

İşitme engelli vatandaşlara Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi tarafından başlatılan uygulamayla İşitme engelli hastalara işaret dili bilen doktor ve hemşireler bakacak. Bu uygulamadan haberdar olan Levent Tozan "Aynı uygulamanın tüm Türkiye'de olmasını istiyoruz. Dernek, üye sayımız 180 bizler günlük yaşamda gerçekten kendimizi anlatmakta çok zorluk çekiyoruz. Şu anda sağlam engelsiz olan bir insanın az sonra engelli konumuna gelmeyeceği konusunda elinde bir güvencesi yoktur. Her insan aslında bir engelli adayıdır. Biz destek istiyoruz" diye konuştu.

"KAMU BİNALARINDA TERCÜMAN OLMALI"

SADECE hastanelerde değil tüm kamu binalarında tercüman bulundurulması gerektiğini vurgulayan Tozan," Türkiye'de yaklaşık 3 milyonun üzerinde işitme sorunu yaşayan kardeşimiz var. Tüm kamu binalarına işitmiz düştüğünde kendimizi anlatmakta zorlanıyoruz. Bizi anlamıyorlar. Devlet'ten tüm kamu binalarında işaret dili bilen kişilerin bulundurulmasını istiyoruz. Derneğimiz her yaştan arkadaşımız geliyor. Perşembe günleri bayan arkadaşlar gelip, burada sohbet edip zaman geçiyorlar. Onun dışında çocuklar geliyor. Aslında çocuklar ve bayanlar için ayrı bir yer olmasını da yardımseverlerden talep ediyoruz" diye konuştu.

"SORUNLARIMIZA ÇÖZÜM İSTİYORUZ"

SORUNLARININ çözümü noktasında hem devletten hem vatandaştan destek isteyen Tozan," Şu bilinmelidir ki bütün engelliler, diğer insanların sahip oldukları temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Bir stada maç izlemek için gittiğimizde bizi oyalıyorlar, ilgilenmiyorlar. İşitme cihazlarını parayla alıyoruz. Devlet bin liralık bir işitme cihazının sadece 250 lirasını ödüyor. Bunun yanı sıra işitme engelli kardeşlerimizin iş konusunda istihdam edilmesini talep ediyoruz. Bu parayı ödeyemeyecek arkadaşlarımız var sorunların çözümünü istiyoruz" ifadelerini kulandı. ■ Melek SARITAŞ

Haber 5-8: 09.12.2014 tarihinde Anadoluda Bugün Gazetesi'nde yayınlanan haber

Sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan sorunlar, sadece teşhis-tedavi olanakları alanında yaşanan sorunlardan ibaret değildir. Kimi hallerde hizmet almanın ön koşulu olan bazı tedbirlerin alınmamış olması da hizmetten yararlanabilmenin önüne geçebilmektedir. Özellikle hastanelerde işaret dili bilen sağlık personelinin olmaması, engelli birey için hizmet kalitesini düşürmenin ötesinde hayati riskleri de gündeme getirebilmektedir. Haber 5-8'de hastanelerde işaret dili bilen doktor olmasını talep eden işitme engellilere ilişkin medya haberi, bu ihtiyacın tipik bir ifadesidir.

Hizmete erişim konusunda yaşanan bir diğer sorun, hastane polikliniklerinde (acil hastalardan sonra) sıra önceliği hakkı bulunan engelli bireylere öncelik verilmesi konusunda yaşanan sıkıntılardır. Bu öncelik hakkının yayınlanan yönetmeliklerle tanınmış olmasına rağmen, fiilen birçok hastanede bu hakka riayet edilmediği, kimi hallerde diğer hastaların itirazı ve kimi hallerde de bizatihi hastane yönetiminin bu konuda titizlik göstermediği yönünde işaretler mevcuttur. Tablo 5-23'de paylaşılan bireysel ihlal bildirimi, bu sorunu doğrular niteliktedir.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Engelli yakını
İhlâl Konusu	Sağlıkta hizmete erişim
İhlâl Tarihi	Ocak 2014
İhlâl Yeri	Ankara
Başvurucunun İfadeleri	Sayın Yetkili, Ben Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde görev yapan bir personelim. Bedensel engelli bir çocuğum var. Gülhane Tıp Akademisi (GATA) Ankara'da halen engellilere muayenede öncelik hakkı verilmemektedir. Nisan 2012'de GATA içinde yayınlanan bir iç yazışma ile engellilere muayenede öncelik hakkı verileceği tebliğ edilmiş olmasına rağmen, engelliler bu hakkı kullanmak için önce sıradaki hastalardan sonra doktordan izin almak durumunda kalmışlardır. GATA Hastanesinde ASOS (askeri hastaneler otomasyon sistemi) adı verilen kayıt sisteminde gazi ve yakınlarına, şehit yakınlarına ve 65 yaş üstü hastalara öncelik hakkı tanımlanırken bazı yetkililerin dediklerin göre "engelliler unutulmuştur." Bu konuda durumu ilettiğimde bir an önce çözümlenmesi gerektiği konusunda yetkililere emir verilmiştir. Ancak, aradan geçen zaman içinde bu gerçekleşmemiştir. Erişilebilirlik yasaları gereği alınması gereken önlemleri de yazdığım dilekçe karşısında "her şeyin engellilere uygun olması diye bir şey söz konusu olamaz, önce siz çocuğunuzla yaşamayı öğrenin" şeklinde bir cevapla karşılaştım.

Tablo 5-23: İhlâl bildirimi

Ancak, engelli bireylerin sağlık hizmetlerinde yaşadığı sorunlar, çoğu zaman sağlık tesislerine gelmeden başlamaktadır. Özellikle ağır engelli bireylerin ulaşım alanında yaşadığı sorunlar, sağlığa erişim konusunda dramatik sonuçlar doğurmaktadır. Haber 5-9'da yapılan bildirime göre; kendi imkânlarıyla engelli çocuğunu hastaneye götüremeyen bir engelli yakını, 9 gün bekledikten sonra oğlunu bir tekerlekli "el arabasıyla" ikamet ettiği ilçeden İzmir'e kadar götürmeye çalışmış ve olay medyaya intikal ederek geniş yankı bulmuştur.

EVLAT YÜREĞİ BUNA DAYANMAZ

Engelli çocukları için 9 gün ambulans bekleyen aile, çareyi oğullarını İzmir'e tekerlekli arabayla götürmekte buldu.

ORTACA'DA yaşayan Zeynel İncesu (74), spastik engelli oğlu Metin İncesu (25)'yu 3 tekerlekli el arabasıyla İzmir'e götürmek istedi. Durumunu haber alan Ortaca Kaymakamı Hüseyin Yılmaz, ilgili birimleri arayarak İncesu'ya ambulans tahsis edilmesini sağladı. Metin'in oturamadığını, konuşamadığını ve ellerini kullanamadığını anlatan İncesu, kurumlardan gıda ya da herhangi bir yardım istemediğini, sadece ambulans istediğini vurguladı.

9 GÜN BEKLEDİ AMA...

İncesu, "Oğlumu İzmir'e götürebilmek için ilgili kurumlara gittim fakat hiçbir yerden ambulans alamıyorum. İl dışına gidiş dönüş 3 bin lira para istiyorlar. Ben 20 lira yevmiye ile çalışıyorum. 9 gündür bekliyorum" dedi. Kaymakam Yılmaz da, bu gibi durumda yardım etmemelerinin söz konusu olamayacağını vurguladı. (AA)

Haber 5-9: 16.12.2014 tarihinde Vahdet Gazetesi'nde yayınlanan haber

Yukarıda verilen tüm örneklerden de anlaşılacağı üzere, Sağlık Bakanlığı'nın mevzuat düzleminde aldığı tedbirlere rağmen, engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişiminde ciddi sorunlar devam etmektedir. Bu durum, mevzuat düzenlemelerinin etkin takip ve lojistik olanaklarıyla desteklenmediği sürece sorunların süreceğini göstermektedir.

5.3.6. Sağlık Kurulu Rapor Sorunları

Sağlık kurulu (engellilik durumu) raporlarının, engelli bireylerin hayatının her alanına nüfuz eden, etkide bulunan bir fonksiyonu bulunmaktadır. Raporlar, bir taraftan engelli bireylerin kullandıkları her türlü medikal malzeme, tıbbi sarf malzemesi ve ilacın alınmasının aracı olmasının yanında, vergi indirimi, bakım yardımı, engellilik aylığı, istihdam vb. birçok hak kullanımında da belirleyici niteliktedir.

Ancak sağlık kurulu rapor sorunları Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013'e esas olan izleme çalışmalarında da tespit edildiği gibi, bu izleme çalışması ve yayınında da tespit edilen temel sorunlardan biri olmaya devam etmiştir.

Sağlık kurulu raporları 2 ana sorun etrafında şekillenmektedir. Bu sorunlardan birincisi, raporlara esas olan derecelendirmelerde yaşanan sorunlardır.

İhlâl Bildirimi	
İhlâl Bildirimini Yapan	Engelli
İhlâl Konusu	Sağlık Hizmetleri
İhlâl Tarihi	Nisan 2014
İhlâl Yeri	Sakarya
Başvurucunun İfadeleri	2005 yılından beri burger (genetik damar yapısı bozukluğu ve tıkanıklığı) hastası olduğumdan dolayı 2005 yılında sağ ayağımın önü, 2010 yılında sol ayağımın önü ve 2014 yılında da sol bacağım diz üstü kesildi. Sol bacağım kesilmeden önce %86 olan engelli raporum kesildikten sonra ne hikmetse %81'e düştü.

Tablo 5-24: İhlâl bildirimi

Sağlık kurulu raporlarında belirtilen engellilik dereceleri, temel olarak Engellilere Verilecek Sağlık Kurulları Hakkında Yönetmelik'in ekindeki cetvellerle belirlenmektedir. Ancak, uygulamada doktorların rapor dereceleri hakkındaki bilgi eksiklikleri ve özellikle engelli bakım yardımı, engellilik aylığı gibi ekonomik karşılığı olan raporlar verilmesi sırasında, hastaneden hastaneye, hatta heyete katılan doktorlardan doktora değişen derecelendirmeler yapılabilmektedir.

Tablo 5-24'de paylaşılan ihlâl bildiriminde olduğu üzere bir bacağı ampute edilmiş bireye verilen %86'lık raporun derecesinin, ikinci bacağın ampütasyonundan sonra, yani engellilik derecesi arttıktan sonra %81'e düşürülmesi gibi bilimsel dayanağı izahı olmayacak durumlarla dahi karşılaşılabilinmektedir. İzleme çalışmaları kapsamında yapılan medya taramalarında da bu yönde birçok habere rastlanması, sorunun münferit değil, yaygın şekilde yaşanan bir sorun olduğunu göstermektedir.

Etimesgut, Sincan ve Yenimahalle'deki hastanelerde doktor yok

HEYET RAPORU EZİYETİ

ANKARA ÖZEL

Ezel DEMİRHAN

Toplam nüfusu bir buçuk milyona ulaşan Etimesgut, Sincan ve Yenimahalle'de yaşayan engelli vatandaşların heyet raporu alma dönemleri, bölgelerindeki doktor eksikliği yüzünden eziyete dönüşüyor.

ULUS'A GİTMEK ZORUNDA

Devletin engelli ailelere destek amacıyla verdiği aylık 740 liralık yardımın alınabilmesi için 2 yılda bir heyet raporu alınması gerekiyor. Kentin iç büyük ilçesindeki hastanelerde yaşanan sıkıntılardan birine maruz kalan da Kaytancı ailesi. Etimesgut'ta yaşayan Turgay Kaytancı 17 yaşındaki engelli oğlu Muhammed'e heyet raporu alabilmek için Ulus'taki hastaneleri gitmek zorunda kalıyor.

İŞLEMLER 4 GÜN SÜRÜYOR

Henüz 6 aylıkken geçirdiği beyin kanaması yüzünden hayatının geri kalanını bedensel ve zihinsel engelli olarak geçirmek zorunda kalan Muhammed'i 17 yıldır kucağında taşıyan Baba Kaytancı, "Etimesgut, Sincan ve Yenimahalle'deki hastanelerde doktor olmadığı için en büyük zorluğu heyet raporu alırken yaşıyoruz. Heyet raporu işlemleri toplam 4 gün sürüyor" ifadelerini kullandı.

GEZİCİ HEYET ÖNERİSİ

Baba Kaytancı, şöyle devam etti: "Oğlum yürüyemiyor, konuşamıyor, vücudunu hareket ettiremiyor. Dört gunlük heyet raporu yokuğunuz oğlum Muhammed için bir eziyete dönüşüyor. Eğer çevre hastanelerdeki doktorlardan oluşan gezici bir heyet kurulup sosyal hizmetler merkezinden bir kişiyle birlikte evleri ziyaret edeslerse rapor kolaylıkla yenilenebilir, bu eziyet de son bulur." 10.4

Haber 5-10: 17.11.2014 tarihinde Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan haber

Engellilere verilen sağlık kurulu raporlarının alımı sırasında yaşanan sorunların ikinci kategorisinde, raporları alımı konusundaki yıldırıcı süreçler bulunmaktadır. Hastanelerden rapor alımı için alınan randevularda aylar sonrasına gün verilebilmektedir. Engelliler rapor alımı için, engelliliğinin dışındaki branşlarda da muayeneye alınmakta, her branşın muayene gün, saat hatta kimi hallerde tesislerin bulunduğu bölgelerdeki farklılıklar, engelli ve yakınlarını günlerce işlem peşinde koşmalarına sebep olabilmektedir. Bölümün "Engellilik Durum Tespiti Hizmetleri" başlığında da belirtildiği üzere kimi hastanelerde heyet toplantılarının ayda bir yapıldığına dahi şahit olunabilmektedir. Haber 5-10'da Ankara'nın toplam nüfusu 1,5 milyona varan Sincan, Etimesgut ve Yenimahalle bölgesinde yaşayan ve heyet raporu alabilecekleri bir hastane bulamayan engellilerin Ulus'ta bulunan bir hastaneye gitmek zorunda kaldıkları ve işlemlerin 4 gün sürdüğünü bildirilmektedir. Habere konu olan olayda, bir babanın kucağında taşıdığı engelli çocuğu ile birlikte bu süreçte nasıl yıprandığına değinilmektedir.

Yukarıda ana hatları ile özetlenen engellilik durumu bildiren rapor sorunun temelinde, her işe ayrı bir sağlık raporu istenmesi ve engelliğin bir süreğen durum olmasına rağmen, rapor geçerlilik sürelerinin çoğunlukla 2 yıllık süre kısıtlanması anlayışı yatmaktadır. Bu iki sorun, zaten (hasta yoğunluğu, poliklinik işlemlerinin çokluğu, engellilik dışındaki rapor taleplerinin fazlalığı vb.) sorunlarla bunalmış hastane personelinin adeta elini kolunu bağlamaktadır. Dolayısıyla sorunun çözümü için en doğru yolun, sadece sağlık personelinden oluşmayan, (iş uzmanı, terapist, psikolog, sosyal hizmet uzmanı vb. personelle desteklenmiş) kurulların oluşturduğu ve bu kuralların tek seferde verecekleri bir raporlama sistemine geçilmesi olduğu açıktır.

5.3.7. Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma Esnasında Kötü Muamele

Engelli bireylerin, özellikle son yıllarda artan bir şekilde kötü muamele, darp, işkence, istismar veya insanlık dışı muameleye maruz kaldıkları yönündeki medya haberlerinde ciddi artışlar mevcuttur. Şüphesiz bu artışın gerçekten bu tip olayların artmasından mı yoksa olayların görünür olmasından mı kaynaklandığını ölçmenin henüz imkânı yoktur. Ancak, bu yöndeki haberlerin medyada ve sosyal medyada giderek arttığı da açık bir gerçektir.

Hayatın diğer alanlarında da olduğu üzere engelli bireyler, sağlık hizmetlerinden yararlanırken kimi zaman sağlık hizmetlerinin kendisi ile ilgili, kimi zaman da sağlık hizmeti aldıkları esnada hizmetle ilgili olmayan sebepler yüzünden insanlık dışı muamele, şiddet ve istismar olaylarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Nitekim izleme çalışmaları sırasında medya taramalarında da bu yönde haberlere rastlanılmıştır.

BU TEDAVİ DELİRTİR!

Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi akıl hastanelerini masaya yatırdı. Hazırlanan rapor dehşete düşürdü. Üç yıl boyunca izlenen hastanelerde bir çok hastaya kötü muamele yapıldığı belirlendi. 'Tedavi edildi' diye taburcu edilen hastaların yüzde 60'ı geri döndü. Bazı hastanelerde psikolog bile yok

RUHİSAK, ilk raporunu uzun süre inceleme yaptığı psikiyatri hastaneleri ile rehabilitasyon merkezleri üzerinde hazırladı. BUGÜN'ün ulaştığı raporda psikiyatri hastanelerinin bulunduğu İstanbul İzmir Manisa, Adana, Samsun illeri zihinsel engellerin tutulduğu merkezler mercek altına alındı.

CİDDİ PERSONEL EKSİKLİĞİ VAR

Akıl sağlığı hastaneleri incelendiğinde doktor başına Bakırköy'de 7.1, Erenköy'de 18.6, Manisa'da 31, Adana'da 24.7, ve Samsun'da 14.7 yatıklı hasta düşüyor. 250 yataklı Erenköy RSHH'nde hiç psikolog ve sosyal çalışması bulunmuyor.

HASTALARA ŞİDDET VE TEHDİT

Akıl hastanelerinde ilaca dayalı tedavi uygulanırken hastaların psikoterapi alma imkanı neredeyse yok. Hastalar sabah 6'da kalkarlar bütün gün kapalı ortamda çoğu kez de koridorlarda hiçbir şey yapmadan zaman geçiriyor. Hiç kimse onlara değer verip konuşmadığı gibi fikirleri sorulmuyor, anlatmak istedikleri dinlenmiyor. Yalnıza düzeni bozmadan sessiz sakin durmaları bekleniyor.

Hatta ziyaret sırasında hemşirelerin itiraz sahibi hastaları anlama çabalarından çok susturmaya, sindirmeye yönelik tepkiler gözlemledi. Bununla da sınırlı kalmayıp hizmetli personelin hastalara şiddet kullandığına ara sırrma aktibi tanık oldu. Fiziki şiddeti daha çok sağlık memurları ve güvenlik görevlileri tarafından yapılıyor. Hastalar özellikle geceleri ve hafta sonları şiddete maruz kaldıklarını belirtiyor.

Engelliler mahsur

Raporda, hastanelerin tuvalet ve banyoların fiziksel engelli bireylere uygun olmadığı belirtildi. Hastalarda alzaımır bulunmadığı için fiziksel engelli bireylerin açık havaya çıkarmadıkları tespitine yer verildi. Fiziksel engelli bireylerin sandalyelerde mahsur kaldığı tespit edildi.

Cinsel istismara önlem yok

Bir başka sorun da zihinsel engelli bireyin cinsel taciz ve istismardan korunması sorunu. Rapora göre zihinsel engelli hastaların cinsel istismar durumunda gözlemi odasına alındıkları belirtildi.

Raporda hastanelerin taciz ve istismara karşı koruyucu, önceden planlanmış bir politikasının bulunmadığı vurgulandı.

Yurtlardan akın var

Hastane yatış kayıtları incelenmesinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı yurtlardan akıl hastanelerine yönelme olduğu tespit edildi. Sığınma evleri ve bakım kurumlarından gelen hastaların yüzde 80'i taciz, cinsel ve tecavüz mağduru. Terapi desteği uygulanmayan bu hastaların geri dönüş oranının ise yüzde 60 civarında olduğu belirtildi.

CEZALANDIRMAK İÇİN YATAĞA BAĞLANIYOR

Ötsi yandan bu tür tedavilerden en son başvurulacak yöntem olan tespitin (yatağa bağlama) çok yaygın olarak kullanıldığı dikkat çekti. Dünya Sağlık Örgütü yatağa bağlamanın mümkün olduğunca yapılmaması, yapılması durumunda da sürenin 2-3 saati geçmemesini ve bunun da en az 24 saat aralıklarla yapılmasını öri görüyor.

Buna rağmen incelenen kayıtlarda bütün hastanelerde sürenin 24 saati aşağı tespit edildi. Çoğu hastanın altına yapmak zorunda kaldığı ortaya çıktı.

Hastaların koridorlarda yattığı iddia edildi.

'Ne ilaç kullandığımı bilmiyorum'

Hastaların büyük çoğunluğu tedavi ve ilaçlar konusunda bilgilendirilmiyor. Az sayıda hasta ile doktorun ilaçlar hakkında fikrini sorduğunu belirtti. Bazı hastaları bu konudaki açıklaması şu yönde oldu: "Tedavilerimizle ilgili bilgi veriliyor, ilaçların kullanılmasına ilişkin yeniliyor, ilaçlarını kullanırken anlamıya çalışıyoruz. İlacın ne için verildiğini (Samsun-37 yaşında-erkek) ne ilaç kullandığımı bilmiyorum, söylemiyorlar ki psikoloğla da görüşme yapılmıyor. Doktorlarla da çok kısa süreli ve haftada bir kez görüşebiliyorum Samsun- 26 yaşında-erkek)"

Haber 5-11: 34.06.2014 tarihinde Bugün Gazetesi'nde yayınlanan haber

Psiko-sosyal engelli bireylerin kamuoyunda kullanılan ifadeyle "depo hastanelerde" yaşadıkları vahim denebilecek derecedeki uygulamalar, medyada çok geniş bir şekilde yer bulmuştur. Haber 5-11'de de görüldüğü üzere RUSİHAK'ın yaptığı izleme çalışmalarının sonuçlarının yer aldığı haberde, hastanelerin genel olumsuzluklarının dışında, yatan psiko-sosyal engellilerin, şiddete uğradığına dair emareler olduğu, hastanelerde cinsel istismara açık ortamlar bulunduğu, kimi hastaların (kendisine zarar vermesinin engellenmesi gibi tibbi gereklilik durumları dışındaki anlarda dahi) yataklarına bağlandığı yönünde tespitlere yer verilmiştir. Haberde ayrıca, tedavi gören psiko-sosyal engellilerin hastanede sabah saat 06.00'da uyandırıldıktan sonra hiçbir uğraşı terapisine dâhil edilmeden hastane koridorlarında boş boş dolaştıklarına değinilmiştir.

Nitekim haber 5-12'de, benzer bir olayın Adana Ruh ve Sinir Hastanesi'nde yaşandığına dair bir habere yer vermektedir. Söz konusu olayda, tedavi için hastaneye yatırılan bir psiko-sosyal engellinin ailesinin, hastalarının travma geçirdiği iddiasıyla hastaneye çağırıldığı, hastaneye giden ailenin kızlarının yüz ve vücudunda şiddete maruz kaldığına dair morartılar görüldüğü bilgisi paylaşılmaktadır.

Zihinsel engelli kıza dayak iddiası

Mersin'de annesi 70 yaşındaki Havva Yıldırım tarafından tedavi edilmek üzere Adana Dr. Ekrem Tok Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne götürülen zihinsel engelli 31 yaşındaki Hasibe Yıldırım'ın 3 kişi tarafından dövüldüğü iddia edildi.

Merkez Toroslar İlçesi'ne bağlı Osmaniye Mahallesi'nde oturan Havva Yıldırım, oğlu 38 yaşındaki Osman Yıldırım ile birlikte zihinsel engelli ve sara hastası olan kızı Hasibe'yi 17 Şubat'ta Adana Dr. Ekrem Tok Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne götürdü. İddiaya göre, iki gün sonra bir görevli aileyi arayarak Hasibe Yıldırım'ın travma geçirip düştüğünü ve çok hasta olduğu söyledi. Bunun üzerine anne Havva Yıldırım oğlu Osman Yıldırım ile birlikte hastaneye giderek kızlarının çıkış işlemini yaptı. Çıkış işlemleri yapılana kadar kendilerine gösterilmeyen Hasibe Yıldırım'ı teslim aldıktan sonra yüzü, gözleri, boynu ve kulak arkasında morluklar olduğunu gören anne ile oğlu görevlilere tepki göstererek Mersin'e döndü. Anne, Mersin Devlet Hastanesi'ne giderek kızı için darp raporu aldı.

Haber 5-12: 03.03.2014 tarihinde Bugün Mersin Gazetesi'nde yayınlanan haber

Haberde yer verilen bütün bu uygulamalar, depo hastanelerinde insanlık onuruna yakışmayan muamele, şiddet, istismar vb. her türlü olumsuzluğun (neredeyse sistematik sayılacak derecede) yaşandığına dair işaretler vermektedir. Bu olguların hastane personelinden engellilere yönelik mi olduğu, yoksa hastaların arasında mı yaşandığı haberlerden anlaşılmamaktadır. Ancak, hastalar arasında yaşansa bile hastane yönetiminin bu olayları önleyecek tedbirleri almaması sebebiyle idarecilerin görev ihmalini gündeme getirmektedir.

Sağlık muayenesine Kürtçe tercüman engeli

SES İzmir Şube Başkanı Rukiye Çakır, çok dilli sağlık hizmetinin olmamasının sağlık hakkı ihlali olduğuna vurgu yaptı.

Kürtçe dışında dil bilmeyen 59 yaşındaki Nazmiye Özalp, devlet hastanesinde tercüman yok diye muayene edilmedi.

TÜRKİYE'de kamusal hizmetlerde tek dil uygulamasının yarattığı mağduriyetlerin bir örneği de İzmir'de yaşandı. Görme ve hafıza kayıbı gibi rahatsızlıkları olan ve Kürtçe dışında başka bir dil bilmeyen 59 yaşındaki Nazmiye Özalp, sağlık raporu almak için gittiği Alsancak Nevvar-Salih İşgören Devlet Hastanesinde Kürtçe bilen yeminli tercüman bulunmadığı gerekçesiyle muayene edilmedi. Sağ gözü tamamen görmeyen Özalp'in yüzde 36 engelli raporu da var.

Devletin engellilere sunduğu sosyal haklardan yararlanmak için kendisinden istenen engelli raporunu almak amacıyla Alsancak Nevvar-Salih İşgören Devlet Hastanede muayene olamayan Özalp, "Ne diyeceğini bilemiyorum. Yaptıkları zulümdür. Buraya göç ettik. Türkçe bilmediğim için çok sıkıntı yaşadım ve hâlâ da yaşıyorum. Bize 'Neden Türkçe öğrenmiyorsun' diyorlar. Bende onlara siz neden Kürtçe öğrenmiyorsunuz diye soruyorum?"

AKP Hükümetinin Kürtçenin serbest olduğu söylemlerlerini hatırlatan Özalp, Kürt yurttaşların hâlâ her yerde kendilerini anadilleriyle ifade edemediğini belirtti.

'Nazime Özalp'ın eşi Ekrem Özalp de, Eşine sağlık raporu almak için daha önce başvurdukları İzmir Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesinde görevli doktorların kendilerine bir sıkıntı çıkarmadığını hatırlatan Özalp, doktor muayenelerinde Türkçe bilmeyen eşine kendisinin tercümanlık yaptığını söyledi.

Ancak Alsancak Nevvar-Salih İşgören Devlet Hastanesinde görev yapan psikiyatri uzmanının Kürtçe bilen yeminli tercüman istediğini dile getiren Özalp, "Kürtçe bilen yeminli tercüman getireceksin. O zaman rapora imzayı atarım, dedi. Bunun üzerine hastanede görevli bir çalışan ile birlikte tekrar doktorun yanına gittim. Ancak doktor bize ısrarla 'Yeminli Kürtçe tercüman getireceksiniz' dedi. Bunun üzerine eşimi muayene etmeden hastaneden ayrılmak zorunda kaldık" diye devam etti. Kamu hastanelerinde Kürtçe bilen personel ya da tercüman alınmasının devletin görevi olduğuna dikkat çeken Özalp, "Belki param yok gidip 200 veya 300 TL para verip tercüman getireyim. Tercüman tutacak kadar ekonomik durumumuz iyi olsaydı, hastaneye gidip başvurmazdık" dedi. **(İzmir/DHA)**

'SAĞLIK HAKKI İHLALİDİR'

DOKTORUN ısrarla yeminli Kürtçe tercüman istemesine tepki gösteren SES İzmir Şube Başkanı Rukiye Çakır, çok dilli sağlık hizmetinin olmamasının sağlık hakkı ihlali olduğuna vurgu yaptı.

Sağlık hizmetlerinin çok dilli , eşit, ücretsiz, nitelikli ve ulaşılabilir olması gerektiğini vurgulayan Çakır, Çok dilli sağlık hizmetinin verilmesi için özellikle sertifika almış tercümanların hastaneler bünyesinde istihdam edilmesi ve Türkçe bilmeyen hastaların bunun getirdiği kolaylıklardan yararlanması gerekiyor. Tercümanlık ücretinin hastane tarafından karşılanmaması ve bu ücretin hasta tarafından ödenmesi sağlık hizmetini olanaksız ve ulaşılmaz kılmaktadır" diye konuştu.

İsveç'te çok dilli sağlık hizmetinin verildiğini örnek olarak gösteren Çakır, dil bilmeyen hastalara tercuman ayarlanabilmesi için randevu sistemiyle muayene yapıldığını anlattı.

Haber 5-13: 03.04.2014 tarihinde Evrensel Gazetesi'nde yayınlanan haber

Sağlık tesislerinde engellilere yönelik kötü muamele olaylarının yaşandığı iddiası, sadece engellilik odağında yaşanmamaktadır. Kimi zaman, engelliğin dışındaki dezavantajlar da, insan onuruna yakışmayan, kötü muamele ya da fiziksel-psikolojik şiddete maruz kalmaya sebep olabilmektedir. Nitekim haber 5-13'de Türkçe bilmeyen bir engelli hastanın devlet hastanesinde tedavisinin yapılmaması ve ısrarla hastaneye yeminli tercüman getirmesinin istendiği bilgisine yer verilmektedir. Bu tip haberler, özellikle çoklu dezavantaj yaşayan bireylerin çok çeşitli sebeplerle hak ihlâline maruz kalabileceğini ortaya koymaktadır.

Engelli bireyler, fonksiyon kaybına bağlı olarak toplumun diğer kesimlerine göre daha fazla oranda kötü ve/veya insanlık dışı muameleye, şiddet ve istismara açık bireylerdir. Dolayısıyla bu bireylerin bu tip olaylara karşı korunması için daha kapsamlı tedbirlerin alınması, alınan tedbirlerin hayata geçirilmesi için özel bir hassasiyet gösterilmesi gerektiği izleme çalışmalarının tespitleriyle de doğrulanmış durumdadır.

5.4. Sonuç ve Öneriler

Engelli bireyin fonksiyon kaybının etkilerini azaltan bir alan olarak sağlık alanı, engelinin yaşamında kilit taşı konumundaki bir hak alanıdır. Ancak, bu alanın sadece medikal yaklaşıma indirgenmiş uygulamalarla engelli bireyin hayatına nüfuz etmesi, onun fonksiyonunu dejenere ederek, negatif etki yaratan bir unsura da dönüştürebilecek bir yapıya sahiptir. Bu sebeple, sağlık hakkının tıbbi işlemleriyle, rehabilitasyon uygulamalarıyla, engelliliğin etkisini azaltacak yardımcı medikal cihaz destekleriyle doğru konumlandırılması gerekmektedir. Bu hedef ancak ve ancak, engelli bireyi bağımsızlaştırmaya, onu yaşama dâhil etmeye çalışan bir felsefi yaklaşımla mümkündür.

İzleme çalışmalarının sağlık alanındaki ölçme ve değerlendirmeleri göstermiştir ki, sağlık alanındaki hizmetler her geçen gün bir öncekine göre olumlu anlamda ilerleme kaydetmektedir. Ancak, bu ilerlemeye rağmen, gerek mevzuat, gerekse de uygulama alanındaki sorunlar hiç de azımsanamayacak derecede yaşanmaya devam etmektedir. Özellikle mali sorunlar, kamu idarecilerinin engelli sorunlarına bilinç eksiklikleri ve/veya duyarsızlıkları ya da bürokratik prosedürler sebebiyle yaşanan sorun başlıklarını şu başlıklar altında ifade etmek mümkündür:

1- Engelli bireylerin rehabilitasyon hizmetleri, yardımcı cihaz, tıbbi sarf malzemesi vb. hayati öneme haiz, yaşama dahil edici ihtiyaçlarının karşılanmasının üzerinde ciddi bir finansal baskı mevcuttur. SUT uygulamasında cisimleşen bu baskı, engelli bireyin aldığı hizmetleri kısıtlamakta, medikal malzeme teminlerini piyasa koşullarına uyumsuzluğu sebebiyle ya imkânsız hale getirmekte ya da engellilerin ciddi maliyet farklarını kendilerinin karşılaması sonucunu doğurmaktadır. Bu sebeple, politika yapıcıların bu konuda bir paradigma değişikliğine gitmeleri şarttır. Bu değişiklik yapılırken, bağımsızlığı en yüksek seviyeye çıkan engellinin ekonomik ve sosyal hayata katılımın artacağını, ekonomik katma değer üreterek kamu üzerindeki yükü azaltacağını, daha da ve belki de en önemlisi meselenin bir insan hakları konusu olduğunu gözden kaçırmamaları gerekmektedir. Diğer yandan, doğru bir rehabilitasyon ve cihazlandırma sürecinden geçen engellinin ikincil sağlık sorunlarının azalarak sağlık harcamaları üzerindeki bütçe yükünün azalması sonucunu doğuracağı da unutulmamalıdır.

2- Herhangi bir işte çalışmayan, sosyal güvenlik sistemine istihdam üzerinden dâhil olamayan engelli bireylerin, GSS sitemine dâhil olması konusunda çok ciddi sorunlar mevcuttur. Bu sorunlar ya engelinin/engelliye bakmakla yükümlü olan yakınlarının GSS primini ödeyememesi ya da bu sistemden haberdar olmamasından kaynaklanmaktadır.

Sosyal sigorta sisteminin bu sorunun çözülmesi için acil çözümler üretmesi gerekmektedir. Bu çözümün temelinde engelli bireyin ya da ailesinin sisteme ulaşması yerine, sistemin engelli bireye ya da ailesine ulaşması anlayışı yer almalıdır. Ayrıca, engelli bir bireyin ya da ailesinin katlanmak zorunda olduğu ekonomik külfetlerle, engelli olmayan bir birey ve ailesinin katlanmak zorunda olduğu ekonomik külfetlerin farklı olduğu düşünülerek GSS prim sistemin engelliler bakımından yeniden gözden geçirilmesinin gerektiği açık bir gerçekliktir.

Diğer yandan, özellikle 18 yaşından sonra ailenin sigortasından yararlanması öngörülen engelli bireylerden engel derecesi %60'ın altında olan (özellikle) zihinsel engelli bireylerin durumu ayrıca ele alınmalıdır. Zira kanunen ağır engelli kabul edilmese bile (%40 - %60 arası olan) kendine yeterlilik durumunun diğer kategorilerdeki engelli bireyler gibi olmadığı açıktır.

3- 2005 yılında çıkarılan, 2012 ve 2014 yılında revize edilen 5378 sayılı EHK'nın erişilebilirlik düzenlemeleriyle ilgili hükümleri sağlık tesislerinin öngörülen şekilde ve düzeyde hayata geçmemiştir. Hastane, ADSM ve DHFH'lerin önemli bir bölümünde fiziki erişim olanakları bakımından ciddi sorunlar mevcuttur. Tesislerin

içerisinde tüm düzenlemeleri yapan sağlık merkezi sayısı net olmamakla birlikte erişim düzenlemelerinin tümünün gerçekleştirildiği tesis sayısının yok denecek kadar az olduğu (bu yönde bir tespit çalışması yapılmammış olsa da) genel rakamların ortaya koyduğu bir gerçektir. Sağlık Bakanlığı'nın erişim düzenlemelerini asli bir iş olarak benimsemesi ve bunu sağlık tesislerine empoze edecek tedbirleri alması acil bir gerekliliktir.

4- Erişim düzenlemelerinin sadece fiziksel erişim düzenlemeleri ile sınırlı olmadığı açıktır. Özelikle işitme engelli bireylerde olduğu üzere işaret dili bilen personel ve özellikle doktor olmayışı ciddi sorunlar yaratmaya adaydır. Yanlış teşhis ve buna bağlı yanlış tedavi uygulamaları ya da işitme engellinin tedavinin gereklerini anlamadığı için evde kendi kendine yapılan tedavi işlemlerinde ya da ilaç alımlarında kendine zarar verebilme ihtimalleri hiç de azımsanamayacak ihtimaller dâhilindedir.

5- Engelli bireylerin rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmaları konusunda yıllık seans kısıtlamaları, hizmetin alınacağı kurumun devlet ya da özel olması üzerinden geliştirilen kotalar vb. sebeplerle hizmet etkinliği düşürülmektedir. Diğer yandan özellikle kamu hastanelerinde rehabilitasyon hizmetleri için aylarca hatta bir yıla yakın sıra beklemek zorunda bırakan kapasite sorunları, engelli bireyler bakımından ciddi mağduriyetler yaşatmaktadır.

6- Özellikle psiko-sosyal engelliler olmak üzere engelli bireylere yönelik toplum temelli rehabilitasyon hizmetleri hâlâ istenilen yaygınlığa ulaşmamıştır. Her ne kadar ortopedik, zihinsel, görme, işitme-konuşma engellilerde sorun, eğitim sisteminin içindeki özel eğitim hizmetleriyle bir nebze olsun çözülse de, özellikle psiko-sosyal engelliler için çok önemli olan TRSM'lerin yaygınlığı ve etkinliği hâlâ olması gereken seviyenin çok gerisindedir. Bu engel grubu için yaygın bir rehabilitasyon-tedavi aracı olarak uygulanan ve "depo hastane" olarak tanımlanan RSHH'ler, engellileri rehabilite-tedavi etme görevini yeterince yerine getirememektedir. Bu sebeple TRSM'lerin ön plana çıkarıldığı politikalara ağırlık verilmesinde büyük yarar vardır.

7- Engelli bireylerin sağlık hizmetleri dışındaki alanlar için ihtiyaç duyduğu sağlık kurulu raporları ciddi bir biçimde sorunlu bir alan olmaya devam etmektedir. Aynı engelliyle, (emeklilik, bakmakla mükellef kişi olarak sigorta kapsamına alınma, vergi indirimi, bakım yardımı vb.) farklı ihtiyaçlar için verilen raporlarda birbirini tutmayan engellilik dereceleri verilmesi, engellilerin hak kayıplarına sebep olmaktadır. Sistemin acilen tek seferde her ihtiyaca cevap verebilecek bir rapor sistemine geçiş yapması şarttır. Raporlamalarda sadece sağlık personelinin yer alması, raporların sadece fonksiyon kaybı üzerinden verilmesi sonucunu doğurmakta, bu ise engellinin bireysel yeteneklerini değerlendirme dışında bırakmaktadır. Bu sebeple heyetlerde sosyal hizmet uzmanı, ergoterapi uzmanı, özel eğitim uzmanı vb. gibi alanda yetkin uzmanlıklara yer verilmesi gerekmektedir. Bunun dışında heyet raporları için randevu, heyet günlerinin azlığı vb. sorunlara bağlı olarak çok uzun bekleme süreleri yaşanmakta, süreç engelliler ve yakınları için yıldırıcı hale gelmektedir.

8- Engellilerin sağlık tesislerinde yaşadığı kötü muamele, şiddet vb. olaylar 2014 yılında da görülmüştür. Özellikle psiko-sosyal engellilerin depo hastanelerde maruz kaldığı muamele, insanlık dışı denilebilecek koşullara varabilmektedir. Sağlık sisteminin acilen bu sorunların çözümüne yönelik teftiş-denetleme çalışmalarını artıracak bir politika geliştirmesi gerekmektedir.

Genel olarak yukarıda başlıklarla ifade edilen sorunlar ve çözüm önerilerinin dikkate alınması ve buna uygun çalışmaların yapılması, engelli bireylerin sadece bireysel sağlık durumunu düzeltecek sonuçlar üretmeyecek, aynı zamanda ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarını da olumlu yönde etkileyerek onları üretken bireyler haline getirecektir. Şüphesiz ki bütün bu sorunların bir insan hakkı sorunu olarak kabul edilmesi ve ele alınması, bunun paralelinde çözümlerin de insan hakları yaklaşımı temelinde üretilmesi en doğru yaklaşım olacaktır.

6 KAYNAKLAR

6.1. Kitaplar, Makaleler ve Diğer Yayınlar/Belgeler

2015 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi (ÖSYS) Kılavuzu, http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2015/YGS/2015_OSYS_KILAVUZ.pdf

2015 ÖSYS Görme engelliler ve işitme engelliler kılavuz dosyaları. http://www.osym.gov.tr/belge/1-23227/2015-osys-kilavuz-ve-basvuru-bilgileri.html

22.03.2014 tarihli Zaman Gazetesi haberi, http://www.zaman.com.tr/ekonomi_engelliler-yasasi-otobusculerin-kafasini-karistirdi_2212527.html

Akbulut, S. Özgül, H. Tezcan T., Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, Ankara 2014, http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf

Ankara ASPB'nin 30.12.2014 tarih ve 65097260-622-194565 sayılı cevap yazısı

Avcıoğlu, H. Rehberlik ve Araştırma Merkez (RAM) müdürlerinin tanılama, yerleştirme-izleme, bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) geliştirme ve kaynaştırma uygulamasında karşılaşılan sorunlara ilişkin algıları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, 12(3), 2009-2031, 2012,

Avrupa Ayrımcılık Yasağı El Kitabı, Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, 2010,

Avrupa Birliği, 23 Aralık 2010 tarihinde ise sözleşmeyi imzalamıştır, http://www.un.org/disabilities/countries.asp?navid=17&pid=166

Avrupa Engelli Kişiler Yılı, 2003, http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/disability_and_old_age/c11413_en.htm

Avrupa Engellilik Stratejisi 2010-2020: Engelsiz Avrupa İçin Yenilenmiş Bir Taahhüt, Avrupa Komisyonu: Avrupa Parlamentosu, Konsey, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi ve Bölgeler Komitesine Yönelik Komisyon Tebliği, Brüksel, 2010, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:EN:PDF

Avrupa Konseyi, Engelliler Eylem Planı, 2006, http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc%2Dsp/integration/02_council_of_europe_disability_action_plan/Council_of_Europe_Disability_Action_Plan.asp#TopOfPage

Ayva, L. Guaranteeing therighto education for children with illnesses or disabilities, 2010, http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/ERES1761.htm

Bakan Nabi Avcı'dan Özel Eğitim Yönetmeliği Taslağı Hakkında Açıklama. Anadolu Ajansı, 06.05.2014 tarihli haber, http://www.gormeengelliogrenciler.com/node/482

Barnartt S.N, "Disability Policiy Issues in Developing Countries", Groce N. A History and a Look Tovards The Future (1992), Women with Disabilities in The Developing World (1998'den aktaran Schriner K., "Sakat İstihdam Sorunları ve Politikaları" Sakatlık Çalışmaları-Sosyal Bilimlerden Bakmak, Bezmez D., Yardımcı S., Şentürk Y. (Der.), Koç Üniversitesi Yayınları, 2011,

Basın Açıklaması, http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/haber/kamuoyunun-dikkatine

Bickenbach, J. E., Disability Human Rights, Law and Policy, Handbook of Diasability Studies, Ed.Garly L. Albrecht, Katherine D. Seelman, Michael Bury, London, Sage Publications, 2001,

BM UNESCO Evrensel İlköğretim Hedefi, http://www.unicef.org/mdg/education.html

Boş kalan 18 kadroda MEB hatası 08.02.2015, http://www.memurlar.net/haber/500365/

Braddock D.L. ve Parrish S.L., "Sakatlığın Kuramsal Tarihi", Sakatlık Çalışmaları-Sosyal Bilimlerden Bakmak, Bezmez D., Yardımcı S., Şentürk Y. (Der.), Koç Üniversitesi Yayınları, 2011,

Çayır K., "Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık", Ayrımcılık-Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Der: Çayır K., Ceyhan M. A., İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012,

Danıştay'dan 'özel hayat' kararı. Aljazeera Türk, 30 Mart 2015 tarihli haber, http://www.aljazeera.com.tr/haber/danistaydan-ozel-hayat-karari

Definitions of Disability in Europe – A Comparative Analysis, European Commission, A Study Prepared by Brunel University 2002,

Dejong G et al. The organization and financing of health services for persons with disabilities. The Milbank Quarterly, DSÖ,

Denge ve Denetleme Ağı, http://www.birarada.org

Devlet Personel Başkanlığı İstatistikleri, http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/engelli-personel-ve-omss-istatistikleri

Diken, H.İ.Türkiye'de özel eğitim ile ilgili yasal düzenlemelerde erken çocuklukta müdahale, http://www.tscv.org.tr/content.php?maincategory=327&category=339

Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Engellilik Raporu-2011, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011, http://eyh.aile.gov.tr/data/5480490c369dc57170df34bd/D%C3%BCnya%20Engellilik%20Raporu-basilan.pdf

Dünya Sağlık Örgütü, Prevalence and risk of violence against adults with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies, 2012, http://www.who.int/disabilities/publications/violence_children_lancet.pdf?ua=1

Eğitim İstatistikleri, TÜİK, 2014, www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1606

Eğitim Reformu Girişimi (ERG), Mesleki ve Teknik Eğitimde Kalite Strateji Belgesi, Mayıs 2012, http://www.mesleklisesimemleketmeselesi.com/NR/rdonlyres/DE8D070A-38AB-4E1C-86B0-1177457C957E/15866/BASILAN_FINALPolitikadokümanı_210512.pdf

Eğitim-Sen Eğitimde Cinsiyetçilik Raporu, Haziran, 2015, http://www.egitimsen.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=23540&sube=0#.VYnvIlufFsM

Engelli Kişiler için Dünya Eylem Programı, 1982, http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=23

Engelli Öğrencilerin Hakları Elinden Alınıyor. BİA Haber Merkezi, 11.04.2013 tarihli haber, http://www.bianet.org/bianet/egitim/154883-engelli-ogrencilerin-haklari-elinden-aliniyor

Engelliler için Dijital Eğitim İmkânları Çalıştayı Ankara'da yapıldı, http://yegitek.meb.gov.tr/www/engelliler-icin-dijital-egitim-imknlari-calistayi-ankarada-yapildi/icerik/263

ERG Meslek Liselerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Raporu, http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/CEV_ERG_RAPORU_WEB.PDF

Erkem N., Dağıstanlı A.Y., Ruh Sağlığında İnsan Hakları Raporu, Karika Matbaacılık ve Dış Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2014,

Er-Sabuncuoğlu, M. & Diken, I. H. Early childhood Intervention in Turkey: Current situation, challenges and suggestions. International Jour-

nal of Early Childhood Special Education, 2 (2), 149-160, 2010,

European Agency for Special Needsand Inclusive Education, Vocational Education and Training Summary of Country Information, https://www.european-agency.org/sites/default/files/VET%20Summary%20of%20Country%20information%202014.pdf

Eurydice, Avrupa'da öğretmenlik eğitiminde kalite güvencesi raporu, 2006, http://sgb.meb.gov.tr/eurydice/kitaplar/Avrupada_Ogretmenlik_Egitiminde_Kalite_Guvencesi/Avrupada_Ogretmenlik_Egitiminde_Kalite_Guvencesi.pdf

Flanagan, S. R, Herb Zaretsky, Alex Moroz, Mediacal Aspects of Disability, New York, Springer Publishing Company,2011,

Göregenli M., Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık, Ayrımcılık-Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Der: Çayır K., Ceyhan M. A., İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012,

Gül İ. İ., "Ayrımcılıkla Mücadele ve Önyargıları Azaltmak", Ayrımcılık-Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Der: Çayır K., Ceyhan M. A., İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012,

Gül İ. İ., Hukukta Ayrımcılık Yasağı, Ayrımcılık-Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Der: Çayır K., Ceyhan M. A., İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012,

Gül İ. İ., Karan U., Ayrımcılık Yasağı-Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011,

Gül İ.I, Engelli Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi-Sivil Toplum Kuruluşları İçin Uygulama Rehberi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2012 Ankara,

Gül, İ. I. Bir Hak Mücadelesi Alanı Olarak Engellilik ve Engellilerin Haklarına İlişkin Birlemiş Milletler Sözleşmesi. Öz-Veri Dergisi, 2008, http://www.eyh.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/10sayi-2008-cilt-5sayi2

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun 07.01.2015 tarih ve 87047000-903.99/81 sayılı yazısı

http://personel.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=108,

http://www.mymemur.com/meb-5-bin-ogrenciye-evde-egitim-hizmeti-6643h.htm#ixzz3cO7iH1ju,

http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=14

Information on Least Restrictive Environment, http://www.disabilityrightsca.org/pubs/504001Ch07.pdf

İstanbul Umum Servis Aracı İşletmecileri Esnaf Odası'nın duyurusu, http://www.isarod.org/haber.php?id=478

İŞKUR İstatistikleri, http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop

İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması: ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health), Dünya Sağlık Örgütü, 2004, çev: Elif Kabakçı, Ahmet Göğüş, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/42407/8/9241545429_tur.pdf?ua=1

İzveren, A. Hukuk Sosyolojisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye Yayınları, İzmir, 2005,

Kamu Denetçiliği Kurumu'nun 06.06.2014 tarihinde 02-2013/1064 nolu şikayet başvurusuna verdiği tavsiye kararı, http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/pdf/karar/02Â%C2%AD2013_1064.pdf

Kırcaali-İftar,G., Özel Eğitimde Kaynaştırma. Eğitim ve Bilim, 16, 1992,

Ki-Moon, B. At UN forum, Ban urges leaders aim to set global education roadmap until 2030, 2015, http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsId=50902#.VWev0IufHwd

Mclean, S. A.M., Williams L., Impairment and Disability: Law and ethics at the beginning and end of life, Oxon, Routledge Cavendish, 2007,

MEB 2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı Örgün Eğitim İstatistikleri, http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2014_2015.pdf

MEB 2015 Bütçe sunumu, TBMM Genel Kurulu (17 Aralık 2014), http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_12/23031518_btesunuu.pdf

MEB Basın ve halkla İlişkiler Müşavirliği'nin 20.12.2013 tarih ve 86839228/622.03/4051923 sayılı cevap yazısı,

MEB Engelsiz Okul Modeli Yol Haritası, 2013, http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_09/04115200_engelsizokulmodeliyolharitas.pdf

MEB İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Branş bazında başvuru sayısı, https://ilkatama.meb.gov.tr/branslaragorebasvuru.aspx

MEB İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Özel eğitim alanında öğretmen alımı yapılmasına ilişkin, http://ikgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_05/14041713_zeletm.pdf

MEB İnşaat ve Emlak Dairesi Başkanlığı'nın 08.01.2015 tarih ve 4644551/45.99/197584 sayılı yazısı,

MEB Mesleki Eğitimde Bütünleştirme Uygulamaları Kılavuzu, Haziran 2013, http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_09/04115235_meslekieitimdebtnletirmeuygulamalar.pdf

MEB Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, Anadolu Teknik/Anadolu Meslek Programlarında Alana Geçiş, Tercih ve Yerleştirme E-Kılavuzu, 2015, http://mtegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_02/16031425_2015alanageieklavuzu.pdf

MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü hizmet-içi eğitim değerlendirme anketleri, http://oyegm.meb.gov.tr/www/anketler/icerik/23

MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, hizmet-iç eğitim ihtiyacını belirleme anketi genel değerlendirme sonuçları, 2014, http://oyegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/27111509_2014yIndadzenlenenhtiyabelirlemeanketigenelsonular.pdf

MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, hizmet-iç eğitim ihtiyacını belirleme anketi, http://e-hedb.meb.gov.tr/anketler/index.php?sid=85241&

MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, hizmet-iç eğitim ihtiyacını belirleme anketi, http://e-hedb.meb.gov.tr/anketler/index.php?sid=85241&

MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün ilgili cevap yazısı.

MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 18.09.2014 tarihinde okullara gönderdiği "iyi uygulama örnekleri" konulu yazısı, http://www.memurlar.net/haber/484919/

MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü'nün 14.01.2015 tarih ve 35235946/410.07/423798 sayılı cevap yazısı,

MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 06.01.2015 tarihli ve 37805372/622.03/113623 sayılı yazısı,

MEB Yükseköğretim ve Yurt Dışı Eğitim Genel Müdürlüğü'nün 08.01.2015 tarih ve 64243970/150.02/218227 sayılı cevap yazısı,

Melekoğlu, M. A., Çakıroğlu, O., & Malmgren, K. W., Special education in Turkey. International Journal of Inclusive Education, 13 (3), 287-298, 2009,

Mesleki Becerilerin Geliştirilmesi Projesi (MESGEP), Özel Politika Gerektiren Kişilerin Eğitim İhtiyaçları Analizi Araştırma Raporu, http://mtegm.meb.gov.tr/tr/dokumanlar/mesgep/ihtiyac/index.html#/59/zoomed

Moore S, Social Welfare Alive, United Kingdom, Nelson Thornes Ltd., 2002,

Niğde Emniyet İl Müdürlüğü'nün 25.12.2014 tarih ve 30749534-32415.1295 sayılı cevap yazısı

Nüfus ve Konut Araştırması-2011, http://eyh.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/arge-ve-istatistik/nufus-ve-konut-arastirmasi-2011

Okur N., Erdugan F. E., Sosyal Haklar ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme, Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu-2 Bildiriler, Ed. Gülmez M. v.d.,Petrol-İş Yayınları, 2010,

Oliver M., "Sakatlığın İnşası", Sakatlık Çalışmaları-Sosyal Bilimlerden Bakmak, Bezmez D., Yardımcı S., Şentürk Y. (Der.), Koç Üniversitesi Yayınları, 2011,

Örsel, S., "Ruh Sağlığı ve Sosyal Politikalar: Engelli bireylere Toplum Temelli Hizmetlerin sunumu Sağlık Bakanlığı Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri", Ruh Sağlığı ve Toplum Temelli Rehabilitasyon-Uluslararası Ergoterapi ve Rehabilitasyon Kongresi Bildiri Kitabı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, http://eyh.aile.gov.tr/data/54e72635369dc5c4dcfc254f/ergoterapi_kitab%C4%B1.pdf

ÖSYM. 2014 ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2014/OSYS/Tercih/2014-OSYSKONTKILAVUZU14072014.pdf

Özak, H., Vural, M. & Avcıoğlu, H. Rehberlik araştırma merkezi müdürlerinin gönderme tanılama yerleştirme izleme ve değerlendirmeye ilişkin görüş ve önerileri. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8 (1), 189-206, 2008, Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002,

Özgökçeler S., Alper Y., Özürlüler Kanunu'nu Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi, İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 2010, http://www.academia.edu/342726/%C3%96z%C3%BCrl%C3%BCler_Kanununun_Sosyal_Model_A%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan_De%C4%9Ferlendirilmesi

Peters, S.J. "Education for All?": A historical analysis of international inclusive education policy and individuals with disabilities. Journal of Disability Policy Studies, 18(2), 98-108, 2007,

Psikolojik Danışma ve Rehberliğin Dünü, Bugünü ve Yarını, Nobel Yayın tarafından yayınlanan, editörlüğünü Prof. Dr. Muhsin HESAPÇIOĞLU ve Alpaslan DURMUŞ'un yaptığı "Türkiye'de Eğitim Bilimleri: Bir Bilanço Denemesi " kitabındaki Yrd. Doç.Dr. Metin PİŞKİN tarafından yazılmış bölüm, http://pdr.org.tr/upload/pdralaninintarihcesi.pdf

Report of the Special Rapporteur on the Right to Education (Vernon Munoz), The Right to Education of Persons with Disabilities, Un doc. A/HRC/4/29, 19.02.2007,

Rimmer JH, Rowland JL. Health promotion for people with disabilities: implications for empowering the person and promoting disability-friendly environments. Journal of Lifestyle Medicine, 2008, DSÖ,

Sabah Gazetesi internet sitesi, 29.04.2015 tarihli haberi, http://www.sabah.com.tr/egitim/2015/04/29/mebden-5-bin-ogrenciye-evde-egitim-hizmeti

Sabancı Üniversitesi, Engelsiz Türkiye İçin Yolun Neresindeyiz: Mevcut Durum ve Öneriler. Menda, E., Berktay, N. & Balkan, N. (Ed) Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013,

Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanlığı'nın 21.01.2015 tarih ve 96867468/162 sayılı cevabı,

Siebers,T., Teoride Sakatlık: Toplumsal İnşacılıktan Bedenin Yeni Çekimine, Bezmez D., Yardımcı S.,Şentürk Y. (Der.), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011,

Sosyal Kalkınma Dünya Zirvesi, Kopenhag, 1995, http://www.un.org/esa/socdev/wssd/text-version/

Subaşıoğlu F., Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri'nin "Engellilik Farkındalığı" Üzerine Bir Araştırma, Bilgi Dünyası Dergisi, C:9,

Swedish disability policy: services and care for people with functional impairments: habilitation, rehabilitation, and technical aids [Article No. 2006–114–24]., DSÖ.

T.C. Sağlık Bakanlığı Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 26.01.2015 tarih ve 39942531/622.03 sayılı bilgi edinme cevap yazısı.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu Destek ve İdari Hizmetler Başkan Yardımcılığı'nın 18.03.2015 tarih ve 87307621/402 sayılı cevabı.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu İzleme Ölçme ve Değerlendirme Kurum Başkan Yardımcılığı'nın 21.01.2015 tarih ve 44141763/622.03 sayılı cevap yazısından derlenmiştir.

Thomas, C., "Sakatlık Kuramı: Kilit Fikirler, Meseleler ve Düşünürler", Sakatlık Çalışmaları-Sosyal Bilimlerden Bakmak, Bezmez D., Yardımcı S.,Şentürk Y. (Der.), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011,

Tiryakioğlu, Ö. Rehberlik ve araştırma merkezi müdürlerinin özel eğitim bölümünün sorunlarını algılamaları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009,

Tomasevski, K. 2001.Human right sobligations: making education available, accessible, acceptable and adaptable, http://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/Tomasevski_Primer%203.pdf

Topçuoğlu, H., Hukuk Sosyolojisi Dersleri, Işın Yayınları, Ankara, 1984,

TS 12576, Yaya kaldırımında güvenlik, Şehir İçi Yollar - Kaldırım ve Yaya Geçitlerinde Ulaşılabilirlik İçin Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları, Haziran 2012,

Türkiye 2004 Yılı İlerleme Raporu, http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf

Türkiye Özürlüler Araştırması, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, 2002, http://www.eyh.gov.tr/upload/ozurluveyasli.gov.tr/mce/eski_site/arastirma/tr_ozurluler_arastirmasi/aciklama.pdf,

Türkiye Özürlüler Araştırması, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), Ankara, 2002, http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=14

UNICEF, 2005. Violence against disabled children, http://www.unicef.org/videoaudio/PDFs/UNICEF_Violence_Against_Disabled_Children_Report_Distributed_Version.pdf

YÖK Görme Engelliler Öğretmenliği Ders Programı ve İçeriği, http://www.yok.gov.tr/documents/10279/49665/gorme_engelliler/fc5079e8-aa4c-443c-be02-e4c9c7e205d7

YÖK İşitme Engelliler Öğretmenliği Ders Programı ve İçeriği, http://www.yok.gov.tr/documents/10279/49665/isitme_engelliler.pdf/f8d1b8e8-b014-437f-b5d6-3ec04618af9b

YÖK'ün 30.09.2014 tarih ve 75850160-199-5438 sayılı yazısı.

6.2. Mevzuat (kanunlar, yönetmelikler, genelgeler, mahkeme kararları ve uluslararası sözleşmeler)

1 Ekim 2014 tarihli Sağlık Uygulama Tebliği, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141001-7.htm

14 Aralık 2014 Tarihli Sağlık Uygulama Tebliği'nde değişiklik yapan Tebliğ, http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141001.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141001.htm

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html

1961 Anayasası https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm

1982 Anayasası, http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2709&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0

2010/79 sayılı Özürlü Kişilere Yönelik Sağlık Hizmetlerinin Sunumuna İlişkin Genelge, http://www.saglik.gov.tr/SBSGM/belge/1-11486/201079-sayili-ozurlu-kisilere-yonelik-saglik-hizmetleri-.html

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/24.html

2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2802.pdf

3194 sayılı İmar Kanunu,

4702 sayılı Kanun, http://meyok.uludag.edu.tr/4702sayilikanun.htm

4857 sayılı İş Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf

4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378-20140910.pdf

5429 sayılı Türkiye İstatistik Kanunu, http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051118.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051118.htm

573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 1997, http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111011_ozel_egitim_kanun_hukmunda_kararname.pdf

633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname

6353 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun,

6518 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6518.pdf

Aktif İşgücü Hizmetleri Yönetmeliği, http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Yonetmelikler.aspx

ASPB'nın 2013-2014 Yılı Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Planı, http://eyh.aile.gov.tr/data/544e4adf369dc31804405aa1/eid_plani_2013-2014.pdf

Avrupa Konseyi, Engelli bireylere yönelik rehabilitasyon politikaları konusunda Tavsiye Kararı. 1992, http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta92/EREC1185.htm

Avrupa Konseyi, Engelli Bireylere Yönelik Uyumlu Politika Konusunda 92 Nolu Tavsiye Kararı. 1992, https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2398057&SecMode=1&DocId=602414&Usage=2

Avrupa Konseyi, Engelli Çocuklar ve Gençlerin Genel Öğretim Sistemi İçinde Kaynaştırılmaları Konusunda İlke Kararı, 1990, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:41990X0703(01)

Avrupa Konseyi, Engelli Öğrencilere Eğitim ve Mesleki Eğitimde Fırsat Eşitliği Sağlanması Hakkında İlke Kararı, 2003, http://eyh.aile.gov.tr/data/5425600f369dc314a097ec23/2003equalopportunitiespupilsandstudents.pdf

Avrupa Konseyi, Engellilerin Mesleki Değerlendirilmesine İlişkin Şartın Oluşturulması Yönünde İlke Kararı, 1995, https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2036833&SecMode=1&DocId=528560&Usage=2

Avrupa Sosyal Şartı, 1961, http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/035.htm

BM Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989, http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 1966, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf

BM Engelli Hakları Bildirgesi, 1975, http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfDisabledPersons.aspx

BM Engelliler İçin Fırsat Eşitliği Standart Kurallar, 1993, http://insanca.kadikoy.bel.tr/bm_sakatlar_icin_firsat_esitligi.html

BM Herkes İçin Eğitim Dakar Eylem Çerçevesi, 2000, http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147e.pdf

BM Herkes için Eğitim Dünya Bildirgesi, 1990, http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000975/097552e.pdf

BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948, http://www.tihk.gov.tr/www/files/531dba2883d7e.pdf

BM Özürlüler Alanında İnsan Kaynakları Geliştirme Eylem Planı için Tallinn Çerçevesi, 1989, http://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r070.htm

BM Sundberg Bildirgesi, 1981, http://www.unesco.org/education/nfsunesco/pdf/SUNDBE_E.PDF

BM UNESCO Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme, 1960, http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/Books/khuku/egitim_hakki/egitim_hakki_egitimde_ayrimciliga_karsi_sozlesme.pdf

BM UNESCO Salamanca Bildirgesi, 1994, http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF

BM Zihinsel Engelli Bireylerin Hakları, 1971, http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfMentallyRetardedPersons.aspx

Devlet Memurları Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.657.pdf

EHS, http://engelli.oyhgm.gov.tr/sozlesme/sozlesme.aspx

Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin Ek İhtiyari Protokolü, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/12/20141212-26.htm

Engelliler Hakkında Kanun, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf

Engelliler Hakkındaki Kanun (2005 hali), http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378-20050701.pdf

Engelliler Hakkındaki Kanun (2014 Şubat hali), http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378-20140206.pdf

Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği, http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.18614&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Eri%C5%9Filebilirlik%20%C4%B0zleme%20ve%20Denetleme

İhlâl Bildirim Formu, http://www.engellihaklariizleme.org/tr/ihlal-bildirim-formu.html

Kamu Personel Seçme Sınavı ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik, http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20145780&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=engelli (erişim tarihi:30.04.2015)

MEB Bütünleştirme Kapsamında Eğitim Uygulamaları Kılavuzu, 2013, http://orgm.meb.gov.tr/kitaplar/Butunlestirme_Kapsaminda_Egitim_Uygulamalari_Ogretmen_Kilavuz_Kitabi.pdf

MEB Evde ve Hastanede Eğitim Hizmetleri Yönergesi, 2010, http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/02031840_evde_hastanede_egitim_hiz_yonergesi.pdf

MEB Meslek Eğitim Kanunu http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3308.pdf

MEB Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Kurumlarında Alan/dala geçiş ve teknik lise öğrenci kayıtları konulu 11.06.2010 tarihli Genelge, http://turkegitimsen.org.tr/upload_doc/duyuru/genelge_2010_37.pdf

MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği ikinci kısım, http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_01/23121514_zeleitimverehberlikhizynetmeliktasla.pdf

MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliğini Taslak Metin, 2014, http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/61/01/203031/dosyalar/2014_01/28110016_23121514_zeleitimverehberlikhizynetmeliktasla.pdf

MEB Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği, http://mebk12.meb.gov.tr/meb.../25043533_rehberlkhzmetlerynetmel.doc

MEB Rehberlik ve Araştırma Merkezi Açma Yönergesi, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2610_0.html

MEB Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/68.html

MEB Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği, 2010, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yaygınegi_1/27587_1.html

MEB'in ilgili genelgesi doğrultusunda 01.05.2014 tarihinde mesleki ve teknik eğitim liselerinin adı "Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi" olarak değiştirilmiştir. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/mestekokulces_0/mestekokulces_1.html

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2006, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/26184_0.html

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2012, http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_son.pdf

Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu, 1983, http://www.kanunum.com/files/2916-1.pdf

Özel Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi, http://ozegep.meb.gov.tr

Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2011/55 sayılı Genelgesi, http://www.saglik.gov.tr/TR/dosya/1-74982/h/muayenehane-genelge-son-03102011.pdf

Sağlık Uygulama Tebliği, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/12/20141224-17.htm

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.5510&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0

T.C. Anayasası, http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2709&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Öğretmenlik Alanları, Atama ve Ders Okutma Esasları, http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/10093949_9_cizelgeveesaslar.pdf

Türk Medeni Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf

UDEP 2014 Kapsamında Desteklenmesi Uygun Bulunan Okul Listesi, http://eyh.aile.gov.tr/data/544e4a70369dc31804405a9f/udep_2014_okul_listesi.docx

UDEP'in Usül ve Esasları, http://eyh.aile.gov.tr/data/544e4a70369dc31804405a9f/udep_2014_usul_ve_esaslar.doc

6.3. Haberler

1. Bölüm (Giriş) için sırasıyla,

01.12.2014 tarihinde Birgün Gazetesi'nde yayınlanan haber

2. Bölüm (Erişilebilirlik) için sırasıyla,

09.04.2014 tarihinde Kanal D'de yayınlanan haber
13.08.2014 tarihinde CNN Türk kanalında yayınlanan haber
08.05.2014 tarihinde Milliyet Ege Gazetesi'nde yayınlanan haber
21.11.2014 tarihinde TGRT Haber kanalında yayınlanan haber
06.05.2014 tarihinde Haber Takip Gazetesi'nde yayınlanan haber
08.08.2014 tarihinde Haber Türk Ankara Gazetesi'nde yayınlanan haber
02.06.2014 tarihinde Haber Gazetesi'nde yayınlanan haber
30.09.2014 tarihinde Kanal Türk'te yayınlanan haber
27.12.2014 tarihinde CNN Türk kanalında yayınlanan haber
03.09.2014 tarihinde Gaziantep 27 Gazetesi'nde yayınlanan haber
03.12.2014 tarihinde Akşam Haberleri Gazetesi'nde yayınlanan haber
11.08.2014 tarihinde Bugün Gazetesi'nde yayınlanan haber

3. Bölüm (Eğitim) için sırasıyla,
03.03.2014 tarihinde Akşam Gazetesi'nde yayınlanan haber
22.02.2014 tarihinde Bursa Hakimiyet Gazetesi'nde yayınlanan haber
18.09.2014 tarihinde Milliyet Ege Gazetesi'nde yayınlanan haber
22.09.2014 tarihinde Adana Çukurova Press Gazetesi'nde yayınlanan haber
20.11.2014 tarihinde Adana Günaydın Gazetesi'nde yayınlanan haber
26.02.2014 tarihinde Ankara Gündem Gazetesi'nde yayınlanan haber
12.05.2014 tarihinde 1 Son Dakika Gazetesi'nde yayınlanan haber
06.02.2014 tarihinde Gaziantep Güneş Gazetesi'nde yayınlanan haber
07.07.2014 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan haber
03.12.2014 tarihinde Bugün Gazetesi'nde yayınlanan haber
22.03.2014 tarihinde Posta Gazetesi Akdeniz Eki'nde yayınlanan haber
10.12.2014 tarihinde Haberde Denge Gazetesi'nde yayınlanan haber
24.12.2014 tarihinde Kocaeli Manşet Gazetesi'nde yayınlanan haber
09.11.2014 tarihinde Star Gazetesi'nde yayınlanan haber
02.12.2014 tarihinde Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan haber
21.11.2014 tarihinde Posta Gazetesi'nde yayınlanan haber
21.11.2014 tarihinde Gaziantep Telgraf Gazetesi'nde yayınlanan haber
01.10.2014 tarihinde Zaman Gazetesi'nde yayınlanan haber
29.11.2014 tarihinde Antalya Beyaz Gazetesi'nde yayınlanan haber
30.09.2014 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan haber
30.08.2014 tarihinde Zaman Gazetesi'nde yayınlanan haber
11.08.2014 tarihinde Erzurum Pusula Gazetesi'nde yayınlanan haber
11.08.2014 tarihinde Haber Gazetesi'nde yayınlanan haber
02.05.2014 tarihinde Radikal Gazetesi'nde yayınlanan haber
03.03.2014 tarihinde Star Gazetesi'nde yayınlanan haber
24.10.2014 tarihli Sabah Gazetesi Akdeniz Eki'nde yayınlanan haber
08.07.2014 tarihinde Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan haber
09.09.2014 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan haber

4. Bölüm (Çalışma Hayatı) için sırasıyla,
23.07.2014 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan haber
26.06.2014 tarihinde Gaziantep Güneş Gazetesi'nde yayınlanan haber
15.07.2014 tarihinde Sabah Gazetesi'nde yayınlanan haber
04.09.2014 tarihinde Sabah Güney Gazetesi'nde yayınlanan haber
03.04.2014 tarihinde Taraf Gazetesi'nde yayınlanan haber
20.01.2014 tarihinde Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan haber
14.02.2014 tarihinde Birgün Gazetesi'nde yayınlanan haber
27.11.2014 tarihinde Yeni Dönem Gazetesi Gazetesi'nde yayınlanan haber
19.02.2014 tarihinde Sabah Gazetesi'nde yayınlanan haber

5. Bölüm (Sağlık) için sırasıyla,
05.06.2014 tarihinde Milli İrade Gazetesi'nde yayınlanan haber
20.02.2014 tarihinde Sabah Güney Gazetesi'nde yayınlanan haber
09.09.2014 tarihinde Hedef Halk Gazetesi'nde yayınlanan haber
19.04.2014 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan haber
15.12.2014 tarihinde Taka Gazetesi'nde yayınlanan haber
29.09.2014 tarihinde Posta Gazetesi'nde yayınlanan haber
11.6.2014 tarihinde Şanlıurfa Gazetesi'nde yayınlanan haber
09.12.2014 tarihinde Anadoluda Bugün Gazetesi'nde yayınlanan haber
16.12.2014 tarihinde Vahdet Gazetesi'nde yayınlanan haber
17.11.2014 tarihinde Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan haber
34.06.2014 tarihinde Bugün Gazetesi'nde yayınlanan haber
03.03.2014 tarihinde Bugün Mersin Gazetesi'nde yayınlanan haber
03.04.2014 tarihinde Evrensel Gazetesi'nde yayınlanan haber

TOHAD
Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2014, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği ile İstanbul Bilgi Üniversitesi ortaklığıyla yürütülmüş olan "Engelli Hakları İzleme Grubu Projesi" kapsamında hazırlanarak yayınlanmıştır.

SABANCI VAKFI
HİBE PROGRAMLARI
KAPSAMINDA DESTEKLENMEKTEDİR